

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

RANGAISTUS JA TUNNUSTUS

Rikoksen tunnustamisen rangaistusteoreettiset,
kriminaalipoliittiset ja lainopilliset perusteet

Jalo Vatjus-Anttila

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

RANGAISTUS JA TUNNUSTUS

Rikoksen tunnustamisen rangaistusteoreettiset,
kriminaalipoliittiset ja lainopilliset perusteet

Jalo Vatjus-Anttila

Turun yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta
Rikosoikeus

Työn ohjaajat

Tatu Hyttinen
Rikosoikeuden apulaisprofessori
Turun yliopisto

Jussi Tapani
Oikeusneuvos, rikosoikeuden dosentti

Heini Kainulainen
Kriminologian dosentti

Tarkastajat

Matti Tolvanen
Rikos- ja prosessioikeuden professori
Itä-Suomen yliopisto

Minna Kimpimäki
Rikosoikeuden professori
Lapin yliopisto

Vastaväittäjä

Matti Tolvanen
Rikos- ja prosessioikeuden professori
Itä-Suomen yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

ISBN 978-951-29-9066-5 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-9067-2 (Sähköinen/PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3191 (Verkkojulkaisu/Online)
Painosalama, Turku, Suomi 2022

TURUN YLIOPISTO

Oikeustieteellinen tiedekunta

Rikosoikeus

JALO VATJUS-ANTTILA: Rangaistus ja tunnustus. Rikoksen tunnustamisen rangaistusteoreettiset, kriminaalipoliittiset ja lainopilliset perusteet

Väitöskirja, 434 s.

Oikeustieteen tohtoriohjelma

Joulukuu 2022

TIIVISTELMÄ

Rikoksen tunnustamisen oikeuspoliittinen painoarvo ja sen huomioimisen taustalla olevat rangaistusteoreettiset perusteet ovat muuttuneet. Kyseinen muutos vaikuttaa niin lainsäädännön kuin lainkäytön tasoilla. Tämä havainnollistuu yhtäältä syyteneuvottelujärjestelmän omaksumisena ja toisaalta perinteisten tunnustus-säännösten soveltamiskäytäntöjen muutoksena. Nähdäkseni kyseiset muutokset ovat samalla osa laajempaa kriminaalipoliittista, rangaistuksen käytön yleisiin tavoitteisiin liittyvää, kehityskaarta. Tunnustuksen huomioiminen ja sen taustaperusteet toisin sanoen ilmentävät seuraamusjärjestelmän taustalla olevia kriminaalipoliittisia, rangaistusteoreettisia ja rikosoikeusideologisia lähtö- sekä ongelmakohtia myös yleisemmällä tasolla.

Pääasiallisena tutkimustehtävänäni on ollut jäsentää tunnustuksen roolia seuraamusjärjestelmässä. Tarkoitukseni on ollut esittää, miksi, miten sekä minkälaisen tunnustuksen tulisi vaikuttaa rangaistuksen käyttöön liittyviin ratkaisuihin. Tutkimustehtäväni on samalla sisältänyt tavoitteen selvittää, mihin suuntaan kriminaalipoliittista tavoitteenasettelua, seuraamusjärjestelmän toimintaa ja käsityksiämme rangaistuksen käytön tehtävistä tulisi yleisellä tasolla viedä.

Väitteeni mukaan seuraamusjärjestelmämme ja sen viimeaikaiset kehityspiirteet perustuvat keskeisesti utilitaristisiin lähtökohtiin. Käytännölliset tavoitteet ohjaavat rangaistuksen käyttöä – rangaistuksella on välineellinen merkitys näiden tavoitteiden toteuttamisessa. Tavoitteelliset näkökohdat näkyvät jopa lainkäytön tasolla tapauskohtaisen tarkoituksenmukaisuusharkinnan lisääntymisenä. Muutossuunta on kuitenkin paikoin ongelmallinen. Yksittäisissä tapauksissa tarkoituksenmukaiset ratkaisut eivät välttämättä muodosta laajemmasta mittakaavasta tarkasteltuna mielekästä systeemiä esimerkiksi yleispreventiomekanismin kannalta. Tämän ohella vaarana on se, että tapauskohtaisesti tarkoituksenmukainen ja tämän myötä mahdollisesti arvoneutraali rangaistuksen käyttö ei kohtele yksilöitä moraaliseen harkintaan kykenevinä subjekteina ja näin ollen päämäärinä sinänsä, mikä on ongelmallista ihmisarvon ja tätä määrittävän yksilöautonomian kunnioittamisen kannalta.

Väitän, että rangaistuksen tarkoitusperiä tulisi rikastuttaa nimenomaisella absoluuttisella velvollisuudella kohdella ihmisiä aina myös päämäärinä sinänsä siten, että kyseinen velvollisuus ei olisi alisteinen ja ainoastaan rajoittava rangaistuksen käytännöllisiin tehtäviin nähden. Toisin sanoen yksilöautonomian

kunnioittamisen tulisi olla rangaistuksen absoluuttisesti velvoittava tarkoitusperä sellaisenaan, josta ei tulisi tinkiä muiden intressien (kuten kustannusnäkökohtien) niin vaatiessa. Rangaistuksen käytön tulisi toteuttaa käytännöllisiä intressejä yksilöiden ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla, mikä edellyttää vetoamista yksilöiden sisäisiin motiiveihin pelkkien ulkoisten vaikuttimien hyödyntämisen sijaan.

Mainitut rangaistusteoreettiset ja kriminaalipoliittiset muutokset näkyvät tunnustuksen kohdalla muun ohella siten, että erityisesti syyteneuvottelusääntelyn voimaantulon myötä myös yleisten tunnustussäännösten tulkinta- ja soveltamiskäytännöistä on vaarassa tulla yleisellä tasolla varsin seuraushakuisia. Tunnustuslievennykset hahmotetaan samalla arvoneutraaleiksi, ulkoisiin vaikuttimiin nojautuviksi ohjausmekanismeiksi, mikä merkitsee riskiä rikoksentekijöiden välineellistämisestä. Muutossuunta ei ole väitteeni mukaan täysin optimaalinen. Rangaistusta tulisi lieventää myös lopulta tehottomaksi osoittautuvan edistämisyrittelyn perusteella, mikäli rikoksentekijä on tunnustanut tekonsa siinä käsityksessä, että hänen tunnustuksensa tuottaisi prosessitaloudellisia säästöjä ja edistäisi asian selvittämistä sekä käsittelyä. Samalla huomionarvoista on kuitenkin se, että tunnustuksen merkitystä ei ole syytä sitoa ja typistää myöskään aikaisemmin käytettyihin tekijäsyylisyyssargumentteihin.

Tutkimuksessani muotoilemallani laajennetun suhteellisuuskäsityksen mukaisella tavalla jäsennettynä tunnustussääntely on yhteensovittavissa nykyistä paremmin rankaisemisen (ja tästä seuraten tunnustussääntelyn itsensä) absoluuttisten ja relatiivisten tarkoitusperien kanssa. Systematisointiehtotukseni kaltaisella tavalla toteutettuna tunnustuksen huomioiminen edistää paremmin kummankin mainitun – toisistaan poikkeavan – premissin mukaisten ehtojen täyttämistä verrattuna siihen, että tunnustukseen ja tunnustaviin rikoksentekijöihin suhtauduttaisiin puhtaasti välineellistävasti. Tämän mukaisella tavalla myös rangaistuksen tarkoitusperät ylipäättänsä on syytä ymmärtää laajemmiksi kuin nykyinen utilitaristinen tendenssi vaikuttaa edellyttävän. Absoluuttiset sellaisenaan sitovat velvollisuudet ja perustelut palvelevat yleisesti ja yhtäläisesti kaikkia yksilöitä, jolloin niitä ei ole syytä rajata rangaistuksen käytöstä käytävän keskustelun ulkopuolelle.

ASIASANAT: rikosoikeus, seuraamusoppi, rangaistusteoriat, kriminaalipoliitiikka, seuraamusjärjestelmä, rangaistus, rangaistuksen määrääminen, rangaistuksen mittaaminen, rikosprosessi, toimenpiteistä luopuminen, tunnustus, syyteneuvottelu

UNIVERSITY OF TURKU

Faculty of Law

Criminal law

JALO VATJUS-ANTTILA: Punishment and Confession: The Penal-theoretical, Criminal-political, and Legal-dogmatic Fundaments of Confession of Crimes

Doctoral Dissertation, 434 pp.

Doctoral Programme in Law

December 2022

ABSTRACT

Confession of crimes has gained legal-political weight and the underlying theories of punishment behind provisions regarding confessions have changed. The change in question affects both the legislation and the application of the law. This is illustrated on the one hand by the adoption of the plea-bargaining system and on the other hand by a change in the application practices of traditional confession provisions. In my view, the shift in question reflects the broader developments of criminal policies related to the general goals of the use of punishment. In other words, consideration of confessions and its background principles embody the criminal-political, penal-theoretical, and criminal law ideological premises and their problems that underlie the sanctioning system on a more general level.

My main research task is to analyze the role of confession in the sanctioning system. My aim is to present why, how, and what kind of confession should affect punishing. Furthermore, my research task contains the goal of presenting in which direction the criminal-political goal setting, the operation of the sanction system and our understanding of the conditions of punishing should be taken on a general level.

I argue that our sanctioning system and its recent development features are based mainly on utilitarian premises. Practical goals guide the use of punishment - punishment has an instrumental role in the realization of these goals. Goal-oriented aspects can be seen even at the level of application of law as an increase in case-by-case expediency considerations. However, the mentioned development is partially problematic. Expedient decisions in individual cases do not necessarily form a functional system when viewed on a larger scale, for example from the point of view of general prevention mechanism. In addition to this, case-by-case expediency and thus possibly value-neutral use of punishment does not necessarily treat individuals as subjects capable of moral judgment and thus as ends in themselves, which is problematic in terms of respect for human dignity and the individual autonomy that determines this.

Therefore, I argue that the purposes of punishment should be enriched with an explicit and absolute duty to always treat people also as ends in themselves, so that this duty would not be subordinate and only limiting in relation to the utilitarian goals of punishment. In other words, respect for individual autonomy should be an absolute purpose of punishment as such, which ought not to be compromised even if other interests (such as economic considerations) should demand it. The use of

punishment should fulfill utilitarian interests in a way that respects the human dignity of individuals, which requires appealing to the internal motives of individuals instead of relying only on the external motives.

The previously mentioned changes in theories of punishment and criminal policy can be seen to affect confession provisions in multiple ways. Especially after the adoption of the plea-bargaining regulations, the interpretation and application practices of general confession provisions are in danger of becoming quite consequence-seeking on a general level. At the same time, confession-based reductions of punishment are perceived as value-neutral control mechanisms that rely merely on external motives, which accentuates the risk of instrumentalizing offenders. I argue that this is not justifiable. Punishments should also be reduced on the basis of confessions that ultimately turn out to be ineffective, if the offender has confessed under the impression that his confession could produce economic savings and further the investigation and processing of the case. At the same time, however, it is worth noting that there is no reason to tie the significance of confessions to the previously used offender centric arguments.

Structured in accordance with the notion of extended proportionality that I formulate in my research, confession regulation can be seen to be compatible with the absolute and relative purposes of punishment (and, consequently, the absolute and relative purposes of the confession regulation itself). When implemented according to my systematization proposal, considerations of confessions contribute to the fulfillment of both mentioned premises. Hence, confessions and confessing offenders should not be treated in a purely instrumental way. Furthermore, the purposes of punishment in general should be understood broader than the current utilitarian tendency seems to require. Obligations and justifications that are binding as such serve all individuals universally and equally, which is why they should be included to the discussion on the use of punishment.

KEYWORDS: criminal law, sanctions, theories of punishment, penal theory, criminal policy, sentences, criminal sentencing, assessment of punishment, criminal procedure, waiver of measures, confession, plea bargaining

Esipuhe

Väitöskirjaprojektiini ovat vaikuttaneet lukuisat enemmän tai vähemmän sattumanvaraiset seikat. Työn aloittaminenkaan ei merkitse tässä suhteessa poikkeusta. Olin OTM-tutkielmaa vaille valmis oikeustieteen maisteri ja hyvää vauhtia matkalla kohti rehellisiä töitä. Eräässä tutkielmaseminaarissa ohjaajani oikeusneuvos, dosentti Jussi Tapani tiedusteli ryhmämme jäsenten kiinnostusta kirjoittaa tutkielma erään tutkimushankkeen teemasta. Vaikken tuolloin sitä vielä tiedostanut, tämä merkitsi ensimmäistä ja lopulta ratkaisevaksi osoittautunutta askelta tohtorikoulutettavaksi ajautumisessa. Kiitos projektistani jo sen alkumetreistä alkaen kuuluu siis Jussille. Jussi on suurella viisaudellaan, pohjattomalla kärsivällisyydellään ja ennen muuta (ainakin minun näkökulmastani) järkkymättömällä luottamuksellaan toiminut projektin innoittajana ja tukipylväänä, mitä ilman työni ei olisi edennyt edes lähtökuoppiinsa – puhumattakaan maaliin asti.

Mitä ilmeisimmin olen siinä määrin haastava tapaus, että en ole selvinnyt urakasta yhden ohjaajan voimin. Dosentti Heini Kainulainen suostui kuitenkin ystävällisesti toimimaan ohjaajani, vaikkemme entuudestaan juuri tunteneet toisiamme. Yllätys on voinut olla Heinille melkoinen, kun hän on lopulta tajunnut, minkälaiseen soppaan on lupautunutkaan. Heinin mahdollisesta alkushokista huolimatta yhteistyömme on ollut ainakin minun näkökulmastani mitä mielekkäintä ja antoisaa. Voi hyvin olla, että ilman Heiniä työ ei olisi vielä läheskään valmis – ainakin se olisi vielä nykyistäkin pidempi ja sekavampi. Niistä (harvoista) selväsanaisista kohdista, joita työni voi mahdollisesti jossain sivun kulmassa sisältää, onkin pitkälti kiittäminen Heiniä. Raskaslukuisen ja päätöksellisen projektin eteenpäin ruoskiminen – ja samanaikaisesti vieläpä asiantuntevasti sekä tarkkanäköisesti – ei ole kevyttä puuhaa, mutta jos joku tässä voi onnistua niin Heini. Tohtorikoulutettavan on helppo olla tästä kiitollinen.

Sananlasku ”ei kahta ilman kolmatta” pitää paikkansa ainakin väitösprojektini kohdalla. Sain nimittäin kolmannenkin ohjaajan täydentämään jo ennestään vakuuttavaa ohjaajakaartiini. Kehityskaarta ennakoiden onkin hyvä, että projektini on viimein loppusuoralla. Ei välttämättä olisi kovin mairittelevaa, mikäli työlläni olisi enemmän ohjaajia kuin potentiaalisia lukijoita. Sanottua silmällä pitäen olen erittäin kiitollinen apulaisprofessori Tatu Hyttisen lupautumisesta ohjaajakseni.

Tatun apu on ollut korvaamatonta erityisesti tutkimukseni loppuunsaattamisessa. Tatu on vielä viimeistelyvaiheen viimeistelyvaiheessa suostunut – vieläpä oletettavasti varsin vastentahtoisesti – kaiken muun kiireen keskellä ajatuksella ja huolella sparraamaan ajatukseni terävyyttä ja edistämään tutkimukseni valmistumista. Jos häntä ei vielä tämän perusteella käy sääliksi, tehtäköön tiettäväksi, että Tatu joutuu vielä kerran osallistumaan työni käsittelyyn kustoksen roolissa. Tästä tahdon esittää vielä erilliset kiitokseni. Tällaisten lisätehtävien ilmaantuminen huomioiden onkin mielenkiintoista nähdä, mitä tulevaisuus pitää sisällään. Ainakin itse toivon, että yhteinen tiemme ei päättyisi tähän, vaikka tämä merkitsikin joutumista Vantaan Jokiniemeen uudemman kerran.

Vaikka ohjaajani ovat tarjonneet rautaista osaamista oikeustieteellisen tutkimuksen eri aihepiireistä ja lähestymistavoista, voin ilokseni – ja muiden kateudeksi – todeta, eikä tässä vielä kaikki! Esitarkastajiksi suostuneiden professori Matti Tolvasen ja professori Minna Kimpimäen ripeän esitarkastusprosessin ja tarkkanäköisten huomioiden myötä väitöskirjani on ehostunut niin paljon, kuin sitä on ulkopuolisten voimin ylipäättänsä mahdollista parantaa. Tohtorikoulutettavan on vaikea – hyvin mahdollisesti jopa mahdotonta – löytää itseään tätä paremmasta seurasta ja asemasta. Tahdonkin esittää teille nöyrimmät kiitokseni työstänne. Professori Matti Tolvanen ansaitsee erityiskiitokset myös vastaväittäjäkseni suostumisesta. Valmistaudun väitöstilaisuuteen odottavin ja rauhallisin mielin, sillä tilaisuuden ensiluokkainen laatu on taattu arvoisan vastaväittäjäni myötä.

Väitöskirjaprojektini aikana – ja itse asiassa jo sitä edeltävänä aikana – olen saanut työskennellä Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Tämä on mahdollistanut tutustumisen edellä kiittämieni henkilöiden lisäksi myös muihin mitä parhaimpiin ja tutkimuksellista kipinää herättäviin ihmisiin, joita on onnekseni aivan liian monta tässä yksilöitäviksi. Uskon ja toivon, että tunnistatte itsenne, mikäli tiemme ovat kohdanneet. Tahdonkin kiittää dekaani Anne Kumpulan välityksellä koko Calonian henkilöstöä ja oikeustieteellistä tiedekuntaa, joka on älyllisten ja muidenkin henkisten resurssien ohella tarjonnut myös taloudellista voimavaraa tutkimukseni tueksi tohtorikoulutettavan työsuhteen muodossa. Kiitän myös Heldtin stipendirahasäätiötä väitöskirjatyöni saamasta tunnustuksesta ja taloudellisesta tuesta.

Kiitollisuuteni koskee myös vähintään yhtä lailla kaikkia niitä ihmisiä, jotka ovat elämäni varrella vaikuttaneet ajatteluuni tavalla tai toisella.

Turussa, tavattoman tavallisenä päivänä marraskuun alussa 2022

Jalo Vatjus-Anttila

Sisällys

Esipuhe.....	7
Sisällys	9
Osajulkaisuluettelo	11
1 Johdanto.....	12
1.1 Aluksi	12
1.2 Tutkimuksen kohde, tarve ja yhteys tutkimustraditioon	14
1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne	17
1.4 Tutkimusote ja sen ilmentämät rikosoikeusideologiset sitoumukset.....	23
2 Aineellinen rikosoikeus	47
2.1 Rangaistuksen käytön perusteet	47
2.1.1 Rangaistusteorioiden lähtökohdat	47
2.1.2 Seuraamusjärjestelmän vallitsevat taustaperusteet	54
2.1.3 Rangaistuksen oikeutus sen kohteen kannalta	60
2.2 Tunnustuksen huomioiminen osana legitimiä rangaistuksen käyttöä	73
2.2.1 Tunnustuksen huomioimisen taustaperusteet.....	73
2.2.2 Tarve kehittää tunnustuksen taustaperusteita ja systematisointia.....	81
2.2.2.1 Vaatimus kohdella ihmistä aina myös päämääränä sinänsä	81
2.2.2.2 Yleispreventiiviset näkökohdat	90
2.2.3 Tunnustaminen osana moitekommunikaatiota.....	101
2.2.3.1 Teon vai tekijän moittiminen?.....	101
2.2.3.2 Tunnustuksen yhteys rikokseen ja kriminalisointien suojeluintresseihin	108
3 Rikosprosessi	119
3.1 Aineellisen rikosoikeuden ja rikosprosessin yhteys.....	119
3.2 Legitiimiyden ehdot ja ainekset.....	122
3.3 Prosessuaaliset perus- ja ihmisoikeudet.....	133
4 Tunnustussäännöksiä soveltamisesta päättäminen	146
4.1 Syyteneuvottelusäännökset.....	146
4.1.1 Syyttäjää ohjaavat säännökset	146

4.1.1.1	Soveltamisala	146
4.1.1.2	Syyteneuvottelumenettelyyn ryhtymisen kriteerit.....	153
4.1.1.3	Tuomioesityksen kriteerit	159
4.1.2	Tuomioistuinta ohjaavat säännökset	166
4.1.2.1	Tuomioesityksen käsittely ja sen mukaisen tuomion antaminen	166
4.1.2.2	RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen rangaistushuojennuksen soveltamiskriteerit	170
4.2	RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta	176
4.3	RL 6 luvun 12 §:n mukainen toimenpiteistä luopuminen.....	186
5	Tunnustussäännöksiä vaikutus rangaistukseen	197
5.1	Rangaistusasteikot ja rangaistuslajin vaihto	197
5.2	Tunnustuslievennyksiä suuruuteen vaikuttavat kriteerit.....	205
5.2.1	Yleiset kriteerit.....	205
5.2.1.1	Syyteneuvottelusääntelyn ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan välinen suhde	205
5.2.1.2	Toteutuneet kustannussäästöt.....	210
5.2.1.3	Edistämisyrittelyn subjektiivinen puoli..	214
5.2.1.4	Tunnustuksen ajankohta.....	218
5.2.2	Muiden mittaamisperusteiden suhde ja vaikutus tunnustuslievennyksiin	224
5.2.2.1	Kohtuusperuste	224
5.2.2.2	Rikoksen vaikutusten estäminen ja poistaminen sekä sovinto.....	229
5.2.2.3	Yhteisen rangaistuksen mittaaminen ja useampien lieventämisperusteiden yhtäaikainen vaikutus rangaistukseen	233
6	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	243
	Lyhenteet	252
	Lähteet.....	253
	Oikeustapaushakemisto	264
	Asiahakemisto	265
	Alkuperäisjulkaisut.....	269

Osajulkaisuluettelo

Väitöskirjan yhteenveto-osa perustuu seuraaviin alkuperäisjulkaisuihin, joihin viitataan tekstissä roomalaisilla numeroilla I–VI.

- I Jalo Vatjus-Anttila, Rikoksentekijän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä – syyllisyys- ja tarkoituksenmukaisuusargumentti. *Lakimies* 1/2020, s. 55–74.
- II Jalo Vatjus-Anttila, Rikoksentekijän valinnanvapaus rikoksen selvittämisessä – uudenlainen tulkintamalli ja syyllisyysperustelu. *Oikeus* 3/2020, s. 306–322.
- III Jalo Vatjus-Anttila, Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen toimenpiteistäluopumisjärjestelmän uudenkaltaisten tavoitteiden ilmentäjänä. *Lakimies* 6/2021, s. 1015–1047.
- IV Jalo Vatjus-Anttila, Vapaaehtoisen tunnustuksen käsite ja itsekriminointi-suojan tausta-arvot. *Oikeus* 1/2022, s. 12–35.
- V Jalo Vatjus-Anttila, Syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset yleisen ja yksityisen edun kannalta. *Lakimies* 3–4/2022, s. 543–569.
- VI Jalo Vatjus-Anttila, Seuraamusjärjestelmämme rangaistusteoreettisten painotuksien muutokset, teoksessa Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio (toim.), *Rikoksen ja rangaistuksen filosofia*. Gaudeamus (käsikirjoitus, julkaistaan lopullisessa muodossaan joulukuussa 2022).

Artikkelien käyttöön väitöskirjan osajulkaisuina on saatu kustantajien (Suomalainen Lakimiesyhdistys, Gaudeamus, Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry sekä Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys) lupa.

1 Johdanto

1.1 Aluksi

“Se, jolla on omatunto, kärsiköön, jos virheensä tuntee ja tunnustaa. Siinä hänen rangaistuksensa – pakkotyön lisäksi.” – Raskolnikov.¹

Tunnustamisella on monitahoinen suhde rikokseen ja rangaistukseen. Tätä havainnollistaa osuvalla tavalla vuonna 1866 julkaistu Fjodor Mihailovitš Dostojevskin romaani Rikos ja rangaistus. Kirjan keskeisiä teemoja ovat muun ohella rikoksesta seuraava syyllisyydentunto, erkaantuminen yhteiskunnan ulkopuolelle sekä lopulta näiden ylittäminen ja anteeksi saaminen tunnustamisen sekä katumuksen kautta. Rikoksen ja siitä seuraavan rangaistuksen tunnustaminen ja hyväksyminen näyttelevät keskeistä osaa niin murhan tehneen päähenkilön kuin muiden ihmisten suhtautumisessa. Murhan tehneen päähenkilön Raskolnikovin valtaa ylitsepääsemätön halu tunnustaa tekonsa, jotta hän voisi sovittaa syyllisyydentuntonsa ja päästä jälleen osaksi yhteiskuntaa. Kirjan muut henkilöt haluavat myös selvittää rikoksen sekä saada Raskolnikovin tunnustamaan tekonsa – kukin tosin omista eri syistänsä. Kirjassa tehdyn rikoksen ja siitä seuraavan rangaistuksen merkitykseen ja muotoutumiseen vaikuttavat mitä olennaisimmin niiden tunnustamiseen ja hyväksymiseen liittyvät tekijät. Rikos selviää tunnustamisen kautta, johon päähenkilön ohjaavat tunnontuskat ja tarve sovittaa tekonsa tunnustamalla sekä tästä seuraavalla rangaistuksella. Rikos sovitetaan rangaistuksella, ja vähintäänkin symbolisessa mielessä kyseinen sovitus ilmentää tilivelvollisuutta ja vastuunottoa tehdystä vääryydestä sekä sen hyvittämistä. Dostojevski nostaakin rikoksen tunnustamisen ja siitä seuraavan rangaistuksen hyväksymisen mitä olennaisimpaan rooliin kirjan nimenä olevan ikonisen käsiteparin – rikos ja rangaistus – käsittelyssä. Kirjassa sekä rikos että rangaistus liittyvät toisin sanoen kumpikin erottamattomasti tunnustamiseen ja tähän liittyvään tematiikkaan. Dostojevskin kuvaamaa monitahoista ja läheistä suhdetta rikoksen,

¹ Dostojevski 1985, s. 256.

rangaistuksen ja tunnustamisen välillä havainnollistaa jo se, että ennen lopullista nimeään Rikos ja rangaistus teos kulki nimellä Tunnustus.²

Miksi joku tunnustaa, miksi haluamme jonkun tunnustavan, mitä vaikutuksia tunnustamisella on sekä miten tunnustus liittyy rikokseen ja rangaistukseen yleisemmin ovat moniulotteisia kysymyksiä. Tematiikka saa erilaisen merkityksen ja edellä mainitut kysymykset erilaisia vastauksia riippuen muun ohella keskustelun osallisista (rikoksentehtyjä, uhri, suuri yleisö) sekä valitusta lähestymistavasta (esimerkiksi velvollisuus- ja seurausetiikka). Puhuttaessa myös rikosoikeudellisesta suhtautumisesta tunnustamiseen näkemykset ovat vielä nykyäänkin varsin kaksijakoisia. Tunnustamista pidetään ensinnäkin yleisesti toivottavana ja hyveellisenä toimintana, mutta samalla esimerkiksi itsekriminointisuoja estää siihen painostamisen. On myös epäselvää, tulisiko tunnustamista pitää päämääränä vai keinona – sellaisenaan tavoiteltavana hyveenä (ja jos näin, miksi ja miltä kannalta) vai välineenä päästä toivottuun päämäärään. Tunnustamisen on myös yhtäältä katsottu kuuluvan olennaisesti rangaistuksen edustaman sovituksen alaan, mutta toisaalta esitetään, että jo tehtyä ei saa tekemättömäksi. Välineellisemmän utilitaristisen ajattelun mukaisesti tunnustuksen palkittavuus liitetään puolestaan yhtäältä prosessiekonomisiin kustannussäästöihin, toisaalta taas esimerkiksi erityispreventiivisyyteen sekä restoratiivisuuteen liittyviin ajatuksiin. Rangaistuksen oikeutusta ja tarkoitusta käsittelevät rangaistusteoriat liittyvät näin ollen olennaisesti myös tunnustuksen hahmottamiseen rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä.

Viimeksi mainittu kiteyttää tutkimukseni tematiikan. Kun tunnustus liittyy läheisesti rikoksen ja rangaistuksen välisen suhteen tematiikkaan sekä niin aineelliseen rikosoikeuteen kuin rikosprosessioikeuteen, tarkastelun kohteet ovat hyvin laajoja – koko rikosoikeuden spektrin kattavia. Tunnustamista ei tule ymmärtää vain rangaistuksen lieventämisperusteeksi, sillä kyseisenkaltainen käsitys ei tavoita sitä merkitystä, mikä tunnustamisella todella on rangaistuksen käyttöön. Tunnustaminen vaikuttaa sen sijaan olennaisesti niiden perusteiden – arvojen ja tavoitteiden – toteutumiseen, joihin rikosoikeuden ja rangaistuksen käyttö ylittäänsä perustetaan. Tutkimuksessani pyrin tätä myöten tarjoamaan rikosoikeuden rangaistusteoreettisista taustaperusteista sekä kriminaalipolitiikan arvoista ja tavoitteista alkavan perustelun tunnustuksen huomioimiselle, joka johdetaan lopulta yksittäistapaukselliseen lainkäyttöön ja ihmisyksilöihin kohdistuvaan rankaisemiseen. Rikosoikeudellisissa keskusteluissa on nimittäin olennaista muistaa, että niin rankaisemisen kuin sen tarjoaman suojan kohteena ovat viime kädessä ihmiset. Tämä huomioiden onkin ilmeistä, että Raskolnikovin

² Mochulsky 1967, s. 270–276.

pohdinnat ovat nykyään yhtä ajankohtaisia ja tarpeellisia kuin ne olivat jo ennen häntä.

1.2 Tutkimuksen kohde, tarve ja yhteys tutkimustraditioon

Tutkimuksessani tarkastelen rikoksen tunnustamista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Tarkoitukseni on analysoida, mihin perusteisiin tunnustuksen huomioiminen tulisi pohjata sekä miten tunnustamisen tulisi vaikuttaa rangaistuksen käyttöön. Tutkimuksen ajankohtaisuutta ja tarpeellisuutta korostaa ennen muuta Suomessa vuonna 2015 omaksuttu syyteneuvottelujärjestelmä. Ennen kyseistä uudistusta tunnustuksen merkitys rankaisemiseen vaikuttavana tekijänä rajautui lähinnä rikoslain (39/1889, RL) 6 luvun 6 §:n 3 kohtaan, jonka mukaan rikoksentekijän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä on rangaistuksen lieventämisperuste. Kyseiselle perusteelle oli muodostunut melko ankarat soveltamiskriteerit, minkä vuoksi perustetta sovellettiin melko harvoin ja tämänmukaisia tunnustuksia ei rikosprosessissa juuri esiintynyt. Kriminaalipolitiikan ja rikosoikeusjärjestelmän kasvaneen kustannustietoisuuden myötä vuonna 2015 tulivat voimaan syyteneuvottelua koskevat säännökset, jotka toimivat perinteisen lieventämisperusteen rinnalla, mutta joilla nimenomaisesti pyritään nostamaan tunnustuksien määrää sekä tunnustuksien rikosprosessia edistävää vaikutusta.³

Syyteneuvottelu merkitsee tiivistetysti sitä, että vastineeksi vastaajan tunnustuksesta syyttäjä sitoutuu vaatimaan rangaistusta lievennetyltä rangaistusasteikolta, jota tuomioistuin on velvollinen noudattamaan. Alennussitoumuksen ja sen mukaisen rangaistuslievennyksen ohella syyteneuvottelusäännökset mahdollistavat myös tunnustusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen ja syyttämättä jättämisen, joista ei ollut laintasosta sääntelyä ennen syyteneuvottelusäännöksiä (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain [689/1997, ROL] 1 luvun 8 ja 10 §:t, esitutkintalain [805/2011, ETL] 3 luvun 10 a § sekä RL 6 luvun 8 a §). Aikaisempaa merkittävämpien ja varmempien rangaistushuojennuksien sekä toimenpiteistä luopumisen ohella syyteneuvottelu mahdollistaa niin sanotun tunnustamisoikeudenkäynnin (ROL 5 b luku), minkä vuoksi uudistuksella on aineellisen rikos- ja rangaistusvastuun toteutumisen ohella vaikutusta myös rikosprosessin toteuttamiseen ja rikosprosessuaaliseen säännöstöön.

³ HE 58/2013 vp, s. 4–6.

Syyteneuvottelusäännökset vaikuttavat myös perinteisen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen tulkintakäytäntöön ja muuttavat niitä taustaperusteita, joihin nojautuen tunnustuksen huomioiminen seuraamusjärjestelmässämme perustetaan. Vaikka myös perinteisen lieventämisperusteen taustaperusteet on erityisesti 2000-luvulla yhdistetty prosessiekonomisiin tarkoituksenmukaisuussyyhin, syyteneuvottelun myötä perinteisen lieventämisperusteen tulkintakäytäntöä on muutettu vastaamaan paremmin syyteneuvottelusäännöksiä. Nähdäkseni tämä näkyy osaltaan esimerkiksi tietyinä seuraushakuisuutena tunnustuksen arvioinnin kohdalla. Kustannussyyhin palautuvat oikeuspoliittiset perusteet ovat toisin sanoen muuttaneet ja kasvattaneet tunnustuksen painoarvoa rangaistuksen käyttöön vaikuttavana tekijänä, minkä myötä tunnustussäätely on laajamittaisen ja systematisoivan tutkimuksellisen tarkastelun tarpeessa.

Tunnustuksen huomioimiseen liittyvien tekijöiden ohella syyteneuvottelu-uudistus ilmentää nähdäkseni laajemminkin rikosoikeuden käyttöön liittyvien perustelujen ja tapojen muutosta sekä jossain määrin jopa keskinäistä ristiriitaa. Syyteneuvottelusäätely ilmentää osaltaan teon ulkopuolisten tekijöiden alati kasvavaa merkitystä rankaisemiseen vaikuttavina seikkoina, mikä ei lähtökohtaisesti sovi yhteen tekokeskeisen, uusklassisen, rikosoikeuden kanssa. Syyteneuvottelun myötä rikosprosessin kustannustehokkuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen liittyvät argumentit ovat toisin sanoen vahvistaneet asemaansa niin lainsäädännön kuin lainkäytön tasolla. Esimerkiksi syyttäjän päätöksenteko syyteneuvotteluun ryhtymisestä perustuu puhtaaseen tulevaisuuteen kohdistuvaan tarkoituksenmukaisuusharkintaan. Vaikka suomalainen rikosoikeusjärjestelmä ei ole ennen syyteneuvotteluakaan perustunut ehdottomaan syytepaktoon, syyteneuvottelu ilmentää opportunistiperiaatteen ja utilitaristisen argumentaation entistä vahvempaa laajenemista lainkäytön tasolla. Kyseinen laajentuminen on vaikuttanut myös tuomioistuinten rangaistuksen määräämiseen liittyvään harkintaan. Rikosoikeudellinen järjestelmä korostaa näin entistä enemmän teon ulkopuolisia perusteita ja utilitaristista argumentaatiota rangaistuksen käytössä. Koska tämä on lähtökohtaisesti ongelmallista uusklassisen rikosoikeuden peruslähtökohtien kannalta, kyseinen kriminaalipoliittinen muutos on olennaisessa roolissa tutkimustematiikassa.

Kyseisten teemojen myötä tutkimustani voidaan näin ollen kuvailla seuraamusopilliseksi sanan laajassa mielessä. Tarkastelun kohteena ovat rangaistuksen käytön perusteiden eri osa-alueet – miten rangaistuksen käyttö ja tunnustuksen huomioiminen voidaan oikeuttaa sekä minkälaisia rajoitteita niille tulisi asettaa, mihin rangaistuksella voidaan puuttua, miten rangaistuksia tulisi langettaa ja minkälaisia rangaistusten tulisi olla. Kyse on toisin sanoen niin rangaistusteoreettisiin, kriminaalipoliittisiin kuin lainopillisiin kysymyksiin

ulottuvasta tutkimuksesta, joka kattaa samalla sekä aineellisen rikosoikeuden että rikosprosessin ulottuvuudet. Vaikka tutkimuksen pääpaino onkin käytännöllisen lainopin mukaisessa voimassa olevan oikeuden tarkastelussa, perustellut kannanotot rangaistuksen käytöstä tehtävien ratkaisujen suhteen edellyttävät nähdäkseni tarkastelun ulottamista kriminaalipoliittisiin arvoihin ja tavoitteisiin – joiden taustalla vaikuttavat puolestaan rangaistusteoreettiset käsitykset rangaistuksen tarkoituksesta ja oikeutuksesta. Kun tutkimusteema kytkeytyy rangaistuksen käyttöön, viime kädessä lainopillinenkin tarkastelu on toisin sanoen palautettava rangaistusteorioiden tasolle. Kun rangaistuksen käytön oikeutuksen ja tavoitteiden toteutuminen riippuvat rangaistuksen itsensä ohella olennaisesti myös sen jakamistavoista, rikosoikeudellisiin seuraamuksiin liittyvän tarkastelun ohella tulee huomioida myös rikosprosessuaaliset näkökulmat. Rikosprosessi on aineellisen rikosoikeuden ja kriminaalipolitiikan tavoitteiden toteuttamisen välttämätön ehto, jolloin kannanotot legitimoimista rangaistuksen käytöstä edellyttävät myös rikosprosessuaalisten normien ja periaatteiden tarkastelua. Ilman tätä tarkastelua rangaistuksen käytön tavoitteiden ja legitimaation analyysi jää eräällä tapaa kesken.⁴

Lähestymistavaltaan ja teemoiltaan tutkimukseni sijoittuu osaksi kriminaalipoliittisesti suuntautunutta ja ongelmakeskeistä rikosoikeustiedettä. Tarkastelun kohteena on rikosoikeudellinen kontrollijärjestelmä – eli rikos- ja rikosprosessioikeus sekä niitä käytännössä toteuttava kontrollikoneisto – kokonaisuudessaan, mitä koskevat kannanotot perustuvat järjestelmän taustalla oleviin kriminaalipoliittisiin ja rangaistusteoreettisiin lähtökohtiin. Rangaistuksen käyttöä peilataan myös perusoikeusnäkökulmiin sekä liberalistisen ja hyvinvointivaltiollisen rikosoikeusajattelun jännitteeseen, joiden voidaan osaltaan katsoa täydentävän kriminaalipoliittista suuntausta. Kyseisten teemojen myötä tutkimukseni keskeisiä – vaikkakaan ei kaikilta osin samanmielisiä – tutkimustraditionaalisia keskustelukumppaneita ovat muun muassa *Tapio Lappi-Seppälä*, *Raimo Lahti*, *Petri Jääskeläinen*, *Matti Tolvanen*, *Ari-Matti Nuutila* sekä *Kimmo Nuotio*.⁵

Vaikka tutkimukseni lähtökohdat perustuvat suomalaisen rikosoikeustieteen kriminaalipoliittisesti orientoituneeseen tutkimustraditioon, tutkimukseni tarkempi tematiikka on verrattain koskematon suomalaisessa oikeustieteessä.⁶ Rikoksen tunnustamisesta, syyteneuvottelusta ja sen ilmentämistä periaatteellisista

⁴ Ks. tutkimukseni metodista ja rakentumisesta tarkemmin jäljempänä luku 1.4.

⁵ Ks. laajemmin suomalaisen rikosoikeustieteen kehityssuunnista, lähestymistavoista ja niitä edistäneistä keskeisistä tutkijoista Lahti 2013a, s. 58–66.

⁶ Poikkeuksena voidaan nostaa esille vuonna 2017 julkaistu *Jukka Oikaraisen* lisensiaatintyö ”Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä”.

muutoksista suomalaisen rikosoikeusjärjestelmään ei ole tehty laajoja väitöskirjatasoisia ja seuraamusopillisia tutkimuksia.⁷ Tunnustamista on yleisestikin tarkastelu lähinnä laajempien rangaistuksen määräämistä koskevien yleisteosten yhteydessä eräänlaisena sivutuotteena. Tutkimukseni vastaa kyseiseen tutkimukselliseen aukkoon tarkastelemalla tunnustuksen roolia seuraamusopissa ja kartoittamalla mainittuun muutokseen liittyviä uusimpia periaatteellisia sekä rikosoikeusideologisia kysymyksiä suomalaisessa rikosoikeustieteessä ja kriminaalipolitiikassa.

Tutkimukseni teemoina on näin ollen tarkastella yhtäältä tunnustuksen asemaa seuraamusopissa ja toisaalta (tunnustusdogmin muutosten ilmentämien) rikosoikeusjärjestelmämme uusimpien piirteiden perusteltavuutta laajemmasta rangaistusteoreettisesta ja kriminaalipoliittisesta näkökulmasta. Tutkimus sijoittuu seuraamusopin alaan paneutumalla rangaistuksen käyttöön liittyvään problematiikkaan niin lainkäytön kuin seuraamusjärjestelmän taustalla vaikuttavien rangaistusteorioiden tasolla.

1.3 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni päätehtävänä on jäsentää tunnustuksen roolia seuraamusjärjestelmässä ja sen perusteluissa. Olen toteuttanut tutkimukseni artikkeliväitöskirjana, joka jakautuu käsillä olevan yhteenveto-osuuden lisäksi kuuteen artikkeliin. Artikkelimuotoisen tutkimuksen tausta-ajatuksena on ollut mahdollistaa reaaliaikainen osallistuminen ajankohtaisista kysymyksistä käytävään keskusteluun. Syyteneuvottelusääntelyn tuoreuden vuoksi aiheesta tehdyille tutkimukselle on ollut akuuttia kysyntää niin käytännön toimijoilta kuin lainsäätäjältä.⁸ Keskustelua ovat viime vuosina kirjoittaneet samaan tapaan myös

⁷ Syyteneuvottelu ja rikoksen tunnustaminen ovat olleet oikeustieteellisen mielenkiinnon kohteena sen sijaan erityisesti angloamerikkalaisissa maissa. Syyteneuvottelun lähtökohdat ja leviäminen mannereurooppalaisiin oikeusjärjestelmiin pohjautuvatkin yhdysvaltalaisiin *plea bargaining* -menettelyihin. Oikeusjärjestelmien lähtökohtien perustavanlaatuisen erojen vuoksi tarkastelu on kuitenkin toteutettu meikäläisen oikeusajattelun näkökulmista sen sijaan, että tarkastelun keskiössä olisi angloamerikkalaisen oikeuskulttuurin mukaiset ratkaisut ja perustelut. Niiden mielekäs käsittely vaatisi sellaisen tilan varaamista argumentaatiolle, mikä ei käsitykseni mukaan olisi tutkimuskokonaisuuden kannalta perusteltua huomioiden erityisesti tutkimuksen kysymyksenasettelu.

⁸ Syyteneuvottelun uutuusarvoisuuden ja vakiintumattomuuden myötä sen soveltamiskäytännöt ovat vielä kehitysvaiheessa. Tämän ohella syyteneuvottelulainsäädännön toimivuutta seurataan ja sen kehittämistarpeita kartoitetaan mm. oikeusministeriön selvityksillä. Ks. esim. Kuusisto Mäkelä 2021, s. 1–3, 16, 63; OMSO 2020:6, s. 48–49, 54; Mäkelä – Niemi 2017, s. 1, 36–39; Sahavirta 2016, s. 395–398.

esimerkiksi samaan temaattiseen kokonaisuuteen liittyvän toimenpiteistöluopumisjärjestelmän ajankohtaiset haasteet. Olen katsonut tarpeelliseksi osallistua kyseisiin keskusteluihin mahdollisimman reaaliaikaisesti, mikä on puoltanut tutkimukseni artikkelimuotoisuutta.

Artikkelimuotoinen tutkimus mahdollistaa myös sen, että tutkimuksen itsenäiset osa-alueet voidaan suunnata korostuneesti eri kohderyhmille. Toisistaan eriaivien tutkimuksen osa-alueiden eli artikkelien kysymyksenasetteluilla voidaan toisin sanoen palvella esimerkiksi oikeudenkäyntiavustajia, lainkäyttäjiä, lainsäätäjää ja tutkijoita vaihtelevin tavoin. Tietylle taholle suunnattu artikkeli voidaan näin pukea kysymyksenasettelultaan, tiedonintressiltään ja metodiltaan kyseistä tahoja palvelevaksi ilman, että tutkimuksen kokonaisuudesta muodostuu sporadinen.

Käsillä oleva laajempi tutkimuskokonaisuus kokoa osatöissä käsitellyt teemat ja väitteet yhteen sekä muodostaa niistä yhtenäisen tutkimuksen. Tätä ei kuitenkaan tule ymmärtää ainoastaan jo esitettyjä väitteitä toistavaksi osuudeksi, vaan yhteenvedo-osuus on myös oma itsenäinen tutkimuksellinen puheenvuoronsa. Tavoitteenani on ollut tehdä tutkimus, jonka jokainen osa tarjoaa uutuusarvoista tietoa ja muodostaa oman itsenäisesti luettavissa olevan kokonaisuuden. Tämän vuoksi yhteenvedo-osuuden substanssi keskittyy pääosin sellaisiin kysymyksenasetteluihin ja näkökulmiin, jotka eivät sisälly aikaisempiin artikkeleihini. Artikkeleissa tarkemmin tarkastelemani kysymykset jäävät vastaavasti vähemmälle huomiolle yhteenvedo-osuudessa. Kiteytetysti yhteenvedo-osuuden tavoitteena on pukea osatöiden teemat, tutkimustulokset ja väitteet yhtenäisen tutkimuksen muotoon, mutta samalla painottaa aikaisemmin vähemmälle huomiolle jääneitä näkökohtia substanssitarkastelussa. Osatöissani puolestaan paneudun niissä käsiteltäviin kysymyksenasetteluihin sillä tarkkuudella, että en katso tarpeelliseksi toistaa kyseisten kysymysten yhtä perusteellista käsittelyä yhteenvedo-osuudessa.

Artikkeleiden tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset:

- I. Rikoksentehtäjän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä – syyllisyys- ja tarkoituksenmukaisuusargumentti. Lakimies 1/2020, s. 55–74.

Ensimmäisessä artikkelissa kysyn, voidaanko rikoksen selvittämistä pitää puhtaasti kriminaalipoliittisena reaaliargumenttina vai tulisiko siihen kyetä suhtautumaan vallitsevasta tendenssistä poiketen myös syyllisyysargumenttina. Tarkoituksenani

on esittää, että mittaamisharkinnassa tulisi kyetä tukeutumaan nykyistä vahvemmin myös syyllisyysstermeihin ja -argumentointiin.⁹

II. Rikoksentekijän valinnanvapaus rikoksen selvittämisessä – uudenlainen tulkintamalli ja syyllisyysperustelu. Oikeus 3/2020, s. 306–322.

Toisessa artikkelissa tutkimustehtävänäni on selvittää, mihin seikkoihin lieventämisperusteen soveltamisessa tulisi kiinnittää huomiota, ja miten ne sekä mittaamisperuste kokonaisuudessaan ovat perusteltavissa oikeudenmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohdilla. Kysyn toisin sanoen: minkälainen tulkintasisältö ja syyllisyysmerkitys lieventämisperusteelle tulisi antaa, jotta säännös toimisi sen tavoiterationaalin ja tekosuhteellisuuden vaatimukset täyttävällä tavalla? Tavoitteenani on esittää lieventämisperusteelle uudenkaltainen syyllisyysperustelu, joka vahvistaa rikoksentekijän tahdon asemaa säännöksen soveltamisperusteena tukeutumatta perinteisen syyllisyyskäsitteen tapaan tekijäsyylisiin aineksiin.¹⁰

III. Tunnustukseen perustuva esitutinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen toimenpiteistäluopumisjärjestelmän uudenkaltaisten tavoitteiden ilmentäjänä. Lakimies 6/2021, s. 1015–1047.

Kolmannessa artikkelissa tavoitteenani on sijoittaa tunnustusperuste osaksi kriminaalipolitiikan ja luopumisjärjestelmän yleistä kehityskaarta ja toimintalogiikkaa sekä selvittää, minkälaista muutosta peruste edustaa luopumisjärjestelmän tavoitteiston ja sisällön kannalta sekä onko kyseinen muutos kriminaalipoliittisesti perusteltavissa. Pyrkimyksenäni on toisin sanoen vastata siihen, miten tunnustusperusteen tavoitteet ja näiden toteuttamistavat istuvat luopumisjärjestelmän toimintalogiikkaan ja taustaperusteluihin kokonaisuutena. Tarkoituksenani on vertailla tunnustusperusteen eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä muihin perusteisiin nähden sekä tätä kautta havainnollistaa ja punnita erilaisia tapoja jyvittää rikosoikeusjärjestelmän rajallisia voimavaroja.¹¹

IV. Vapaaehtoisen tunnustuksen käsite ja itsekriminointisuojaan taustavot. Oikeus 1/2022, s. 12–35.

Neljännessä artikkelissa tarkoituksenani on tarkastella rangaistushuojennuksen vaikutusta tunnustamisen vapaaehtoisuuteen erityisesti itsekriminointisuoja

⁹ Vatjus-Anttila 2020a, s. 56.

¹⁰ Vatjus-Anttila 2020b, s. 307.

¹¹ Vatjus-Anttila 2021, s. 1018–1019.

silmällä pitäen. Tarkastelussa analysoin vapaaehtoisuuden käsitettä sekä sitä, *miten* tunnustuslievennyksien pitäisi vaikuttaa tunnustuksen vapaaehtoisuuteen. Esitän, että vapaaehtoisuuden käsitettä on tulkittava itsekriminointisuojaan taustalla olevien arvojen ja tavoitteiden näkökulmasta. Artikkelin kysymyksenasettelu ja tutkimusote perustuvat (ja pyrkivät vastaamaan) seuraavaan taustaongelmaan: merkitseekö tunnustuslievennys rangaistusta itsekriminointisuojaan vetoamisesta, kun tunnustuslievennyksen myötä vaitiolo johtaa tunnustamista suurempaan rangaistukseen? Voidaanko rangaistushuojennuksen menettäminen toisin sanoen katsoa vaitiolosta seuraavaksi rangaistukseksi, kun itsekriminointisuojusta kiinnipitäminen johtaa suurempaan rangaistukseen verrattuna siihen, että epäilty luopuu kyseisestä oikeudesta?¹²

- V. Syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset yleisen ja yksityisen edun kannalta. Lakimies 3–4/2022, s. 543–569.

Viidennessä artikkelissa nostan esille kustannusajattelun ulkopuolisia argumentteja syyteneuvottelun puolesta ja sitä vastaan sekä selvitän, miten nämä näkyvät ja vaikuttavat – sekä miten niiden tulisi vaikuttaa – soveltamisalan rajoitusten perusteluissa. Pyrkimyksenäni on toisin sanoen tarkastella soveltamisalan rajoitusten taustalla vaikuttavia intressejä sekä sitä, onko kyseisiä intressejä syytä suojata kategorisin laintasoisin rajoituksin. Tarkasteluni lähtökohtana on näin ollen selvittää nykyisten rajoitusten raamit ja taustaperusteet eli toisin sanoen se, mihin argumentteihin ja näkökohtiin nykyisen soveltamisalan rajoitukset perustuvat. Pyrkimyksenäni on soveltamisalan rajoitukseen liittyvien perusteiden esiin nostamisen ohella tarkastella, edellyttääkö kyseisten intressien suojaaminen laintasoisia rajoituksia.¹³

- VI. Seuraamusjärjestelmämme rangaistusteoreettisten painotuksien muutokset, teoksessa Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio (toim.), Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus (käsikirjoitus, julkaistaan lopullisessa muodossaan joulukuussa 2022).

Kuudennessa artikkelissa tavoitteenani on ottaa kantaa seuraamusjärjestelmämme uusien piirteiden perusteltavuuteen rangaistusteoreettisesta näkökulmasta sekä pohtia, miten ne voitaisiin sovittaa nykyistä paremmin yhteen vallitsevien rangaistusteoreettisten näkökohtien kanssa. Samalla tarkoitukseni on nostaa esille myös vallitseviin rangaistusteoreettisiin käsityksiin kohdistettua kritiikkiä.

¹² Vatjus-Anttila 2022a, s. 13–14.

¹³ Vatjus-Anttila 2022b, s. 544.

Seuraamusjärjestelmän tehokkuuden ja legitiimiyden ylläpitämiseksi rangaistuksen käytön tulisi nimittäin perustua mahdollisimman perusteltuun ja johdonmukaiseen käsitykseen siitä, miksi ja miten rangaistusta on oikeutettua käyttää. Tarkoituksenani on tarkastella seuraamusjärjestelmämme toiminnan ja sitä ohjaavien rangaistusteoreettisten näkemysten muutosta (ja kehittämistä) rikoksen tunnustamisen kautta. Uuden syyteneuvottelujärjestelmän tuoreuden vuoksi tunnustaminen tarjoaa mainion alustan pohtia erilaisten rangaistusteoreettisten sitoumuksien vaikutusta rangaistuksen käyttöön – sekä antaa näkemyksiä toivottavasta tulevaisuuden suunnasta.¹⁴

Artikkelien kysymyksenasettelut ja niiden hyödyntämät näkökulmat sekä kohderyhmät ovat näin ollen varsin erilaisia. Todettuun tapaan artikkeleiden kysymyksenasetteluita ovat ohjanneet ennen muuta tavoitteet osallistua ajankohtaiseen keskusteluun sekä tuottaa eri kohderyhmiä palvelevaa tietoa tutkimuksen kohteesta. Myös yhteenveto-osuus noudattaa samantapaisesti monialaista – rikosoikeusjärjestelmän eri tasot ja toimijat huomioivaa – tarkastelutapaa siten, että tutkimus etenee teoreettisemmasta tarkastelusta kohti lainkäytön tasolla realisoituvaa problematiikkaa. Luvut 2 ja 3 muodostavat tutkimuksen teoreettisen viitekehityksen tarkastelemalla seuraamusjärjestelmän yleisiä rangaistus-, mittaamis- ja rikosprosessiteoreettisia lähtökohtia sekä tunnustusdogmin suhdetta niihin. Luvut 4 ja 5 puolestaan keskittyvät tarkemmin tunnustussääntelyyn kohdistuviin tulkintasuosituksiin. Tutkimuksen pääosa-alueet keskustelevat keskenään siten, että teorian muodostuksessa otetaan huomioon rikosoikeusjärjestelmän käytännön toiminnan taso ja siinä tapahtuneet muutokset. Viimeksi mainittuun kohdistettavat tulkinta- ja systematisointikannanotot pohjataan toisaalta teoreettisessa osassa muotoiltuihin lähtökohtiin. Lainkäyttäjille kohdistettavat tulkinta- ja systematisointisuositukset pohjautuvat näin ollen viime kädessä teoriaosiossa muotoilemiini rangaistus- ja rikosprosessiteoreettisiin ehtoihin.

Kokonaisuutena tutkimukseni tehtävänä on ensinnäkin selvittää voimassa olevan oikeuden tila tunnustussääntelyn osalta – eli antaa tulkintasuosituksia, systematisoida tunnustamisen huomioimiseen ja muutoinkin rangaistuksen käyttöön vaikuttavien normien ja oikeusperiaatteiden kokonaisuutta sekä punnita rangaistuksen käyttöön vaikuttavia oikeusperiaatteita ja muita oikeudellisia ratkaisustandardeja. Samalla tutkimukseni tavoitteena on selvittää, minkälainen merkitys ja asema tunnustuksella *pitäisi olla*. Tarkasteluni ei toisin sanoen pitäydy voimassa olevan oikeuden selvittämisessä sen ahtaassa mielessä, vaan tutkimustani ohjaa tavoite selvittää, minkälainen merkitys tunnustuksella *pitäisi olla*

¹⁴ Vatjus-Anttila 2022c, s. 2–3.

seuraamusopissa ja -järjestelmässä. Tämän hahmottelemisessa tutkimukseni tukeutuu tunnustuksen huomioimisen ja yleisemminkin rangaistuksen käytön eettisen oikeutuksen sekä normatiivisten reunaehtojen ja tavoitteiden muotoiluun. Kyse on toisin sanoen niiden rangaistusteoreettisten ja rikosoikeusideologisten lähtökohtien sekä muiden periaatteellisten rajojen osoittamisesta, jotka yhtäältä rajoittavat ja toisaalta justifyoivat sekä ohjaavat rikosoikeuden käyttöä ja kriminaalipoliittista tavoitteenasettelua. Tarkastelu kytkeytyy tältä osin muun ohella perus- ja ihmisoikeusnäkökohtien, kriminaalipoliittisten arvo- ja tavoitepäämäärien, rangaistusteorioiden, rikosoikeusideologioiden ja rikosoikeuden sisäisen näkökulman punnitsemiseen siten, että eri näkökohdat tulisivat huomioiduiksi väitteissäni.

Kyseisen tarkastelun kautta otan myös kantaa seuraamusjärjestelmämme viimeaikaisten muutosten perusteltavuuteen sekä siihen, mihin suuntaan kriminaalipoliittista tavoitteenasettelua, seuraamusjärjestelmän toimintaa ja käsityksiämme rangaistuksen käytön tehtävistä tulisi *yleisellä tasolla* viedä. Syyteneuvottelu-uudistus ja sen vaikutukset lainkäyttöön havainnollistavat osuvalla tavalla seuraamusjärjestelmämme viimeaikaisia muutospaineita ja -piirteitä myös laajemmassa mittakaavassa. Kyseisistä muutospaineista seuranneiden lainsäädäntöratkaisujen ja seuraamusjärjestelmän toiminnan muutosten myötä tarkoituksenani on tarkastella rangaistuksen käytön perusteita ja kriminaalipoliittisia tavoitteenasetteluja analysoiden erityisesti sitä, tulisiko seuraamusjärjestelmämme taustalla olevia rangaistusteoreettisia ehtoja tarkentaa. Kyse on toisin sanoen siitä, tulisiko rangaistusteorioihin ja näistä seuraaviin kriminaalipoliittisiin tavoitteenasetteluihin liitettäviä käsityksiä rangaistuksen tehtävistä modifioida – tai vaihtoehtoisesti palauttaa vallitsevia käsityksiä paremmin mieleen seuraamusjärjestelmän toiminnan järjestämisessä. Jo tässä kohdin on kuitenkin syytä korostaa, että tarkoituksenani ei ole hylätä kokonaan vallitsevia rangaistuksen käytön legitiimisyysperusteita ja tavoitteita. Tavoitteenani on pikemminkin tarkastella niitä nykypäiväisen seuraamusjärjestelmän valossa ja osin uudesta näkökulmasta. Pyrkimyksenäni on toisin sanoen koetella vallitsevien perusteiden legitiimisyyttä nykyaikaisesta näkökulmasta.

Kiteytetysti tutkimukseni päätehtävänä on näin ollen jäsentää tunnustuksen roolia seuraamusjärjestelmässä ja sen perusteluissa. Tutkimustehtäväni täyttämiseksi selvitän, minkälainen rooli tunnustuksella tulisi olla seuraamusjärjestelmässämme edellä mainittujen näkökohtien asettamien erilaisten vaatimusten kannalta – eli miksi, miten sekä minkälaisen tunnustuksen tulisi vaikuttaa rangaistuksen käyttöön liittyviin ratkaisuihin. Tutkimustehtäväni sisältää samalla tavoitteen selvittää, mihin suuntaan kriminaalipoliittista tavoitteenasettelua, seuraamusjärjestelmän toimintaa ja käsityksiämme rangaistuksen käytön tehtävistä tulisi *yleisellä tasolla* viedä.

1.4 Tutkimusote ja sen ilmentämät rikosoikeusideologiset sitoumukset

Tutkimukseni on rikosoikeudellinen. Tutkimuksessani tarkastelen rikosoikeuden käyttöä ja käsitteitä sekä pyrin tuottamaan tietoa rikosoikeudesta. Tämä lienee ainoa tutkimuksestani vaivattomasti tehty kuvaus, jonka useimmat lukijat myös jakanevat kanssani. Rikosta ja rangaistusta (sekä tunnustamista) koskeva tutkimus voidaan näet hahmottaa ja toteuttaa lukuisilla eri tavoilla, joiden erittely kulloinkin käsillä olevassa tutkimuksessa on haastava tehtävä.¹⁵

Tarkoitukseni ei ole ryhtyä tässä syvälliseen ja kattavaan metodiseen tai oikeuslähdeopilliseen keskusteluun. Oikeustieteellisen tutkimuksen metodologia on haastava ja kiistelty tematiikka, joka on problemaattinen ja oma itsenäinen tutkimuskohteensa, eikä se näin ollen kuulu tämän tutkimuksen tutkimustehtäviin itsessään.¹⁶ Tiedostetusti tai tiedostamatta tehdyt metodiset valinnat ja sitoumukset kuitenkin luonnollisesti vaikuttavat kaikkien tutkimuksien muodostumiseen ja niiden hyväksyttävyyteen, minkä vuoksi tutkijan on syytä tiedostaa ja tuoda kyseisiä näkökohtia esille. Tämän lisäksi tutkimuksen metodiset valinnat heijastavat niitä käsityksiä, joita tutkijalla hänen tutkimuskohteestaan eli oikeudesta on. Esimerkiksi tutkijan mieltämät rikosoikeudelliset perusarvot sekä niistä rikosoikeuden toimintaan ja luonteeseen sekä rikosoikeudelliseen argumentaatioon johdetut taustaoletukset havainnollistavat ja vaikuttavat olennaisesti siihen, miten tutkija lähestyy tutkimuskohdettaan. Tästä syystä metodisia valintoja on usein haastava erottaa sisällöllisemmistä käsityksistä ja kannanotoista rikosoikeuden toiminnasta ja luonteesta. Metodivalinnat tietyllä tapaa sisältyvät ja ovat osa lainopillisen tutkimuksen konkreettista substanssia eli rikosoikeudellista argumentaatiota ja näkemystä sekä näiden perustelua.¹⁷

¹⁵ Tämä vaikuttanee osaltaan myös siihen, että useissa tutkimuksissa puhutaan metodologian sijaan esim. tutkimustavasta, -otteesta tai -tyylistä. Ks. rikosta ja rangaistusta koskevista erilaisista tutkimustyyleistä Hyttinen 2015, s. 22–29; Lappi-Seppälä 1997, s. 190–203; Frände 2012, s. 3–7; Tapani – Tolvanen 2013, s. 12–21; Melander 2010, s. 9–13; Jareborg 2001, s. 18–21; Melander 2008, s. 5–6; Rankinen 2020, s. 113 ss.; Siltala 2003, s. 468.

¹⁶ Esim. lainopin suuntauksista, metodologiasta ja oikeuslähdeopista käytävät keskustelut eivät vaikuta myöskään tyrehtyvän – päinvastoin. Tästä hyvänä kansallisena esimerkkinä toimivat teemoille omistetut erikoisnumerot Lakimies 7–8/2020 ja Oikeus 4/2020. Laajan metodologisen ja oikeusideologisen katsauksen sijaan tyydyn tässä tutkimuksessa selvittämään lähinnä itse omaksumaani suuntausta ja valintani perusteita sekä merkitystä. Ks. erilaisista lainopillisista suuntauksista esim. Hirvonen 2011, s. 45–61; Aarnio 1997, s. 37–51; Rankinen 2020, s. 14–19, 231–232; Nuotio 1998a, s. 108–119; Nuotio 2004, s. 1268–1270; Siltala 2003, s. 468; Aarnio 1989, s. 103 ss.

¹⁷ Ks. samansuuntaisista ajatuksista Nuotio 1998a, s. 4–12, 21–30, 46–49; Hyttinen 2015, s. 24–25; Kemppinen – Tapani 2020 s. 1035–1036; Rankinen 2020, s. 142–143;

Koska tämänkaltaisen itseymmärryksen reflektointi on välttämätöntä tutkimuksen, sen sisältämän argumentaation ja sen taustalla olevien perusoletusten kestävyuden koettelemiseksi, tulen kuvaamaan, mistä näkökulmasta sekä miten olen tutkimukseni muodostanut – ja miksi juuri näin. Metodologisten käsityksieni reflektointi palvelee samalla myös aineellisen argumentaationi ja rikosoikeudellisten taustaoletuksieni ymmärrettäväksi tekemistä, mikä auttaa lukijaa ymmärtämään, miten ja erityisesti miksi olen päätenyt juuri tällaisiin väitteisiin ja argumentaatioon. Saadessani toisin sanoen esitettyä, *miten* olen tutkimukseni ja väitteeni muodostanut, tutkimukseni on vakuuttavampi ja paremmin ymmärrettävissä. Saadessani tämän lisäksi perusteltua ja kirkastettua sitä, *miksi* olen päätenyt juuri tämentyyppiseen argumentaatioon, tutkimukseni ymmärrettävyys ja vakuuttavuus paranevat entisestään. Tarkoitukseni on toisin sanoen nostaa esille omia käsityksiäni rikosoikeudesta ja sen tutkimisesta, mitkä selittävät tutkimusotettani.

Tutkimukseni on ensinnäkin rikoslainopillisesti painottunut. Pyrkimyksenäni on antaa tulkintasuosituksia, systematisoida tunnustamisen huomioimiseen ja muutoinkin rangaistuksen käyttöön vaikuttavien normien ja oikeusperiaatteiden kokonaisuutta sekä punnita rangaistuksen käyttöön vaikuttavia oikeusperiaatteita ja muita oikeudellisia ratkaisustandardeja. Tutkimuksessani tarkastelen sitä, millä tavoin tunnustussäännöksiä voidaan tulkita sekä miten tulkinta tulisi oman käsitykseni mukaan tehdä. Kyse on myös systematisoinnista muun ohella siinä mielessä, että pyrkimyksenäni on jäsentää tunnustusnormien suhdetta toisiinsa sekä yleisemmälläkin tasolla määrittää niiden suhdetta seuraamusoppiimme ja tähän liittyvän normiston muodostamaan seuraamusjärjestelmäämme. Seuraamusharkintaa ohjaavat lisäksi seuraamusjärjestelmän eri tasoilla erilaiset oikeus- ja harkintaperiaatteet sekä ratkaisustandardit, joiden muodostama kokonaisuus on syyteneuvottelu-uudistuksen ilmentämällä tavalla vielä jäsentymätön, minkä vuoksi tarkoitukseni on muodostaa kyseisistä argumentaationsäännöistä ja -periaatteista rationaalinen ja koherentti kokonaisuus.¹⁸

Rikoslainopin tarkempi kuvaileminen suoranaista käsinkosketeltava metodina on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Rikoslainopillisella lähestymistavalla tarkoitettaneen yleisimmin sitä, että normatiivisesta materiaalista annetaan tulkintasuosituksia, esitetään tulkintamahdollisuuksia sekä systematisoidaan sitä. Lainopin avulla pyritään toisin sanoen ratkaisemaan oikeudellisia ongelmia

Hirvonen 2011, s. 40–54, 58–61; Svensson 2016, s. 45–46; Asp 1998, s. 40–41; Nuotio 1994, s. 126–127; Koponen 2004 s. 11, 14–26; Siltala 2003, s. 141–144, 468.

¹⁸ Ks. tarkemmin perinteisistä lainopin määritelmistä Aarnio 1997, s. 44–52; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–197; Minkkinen 2017, s. 917–919; Aalto-Heinilä 2020, s. 903; Nuotio 1998a, s. 21–26; Rankinen 2020, s. 14–19; Tapani 2004, s. 3–4, 9–10, 84–85; Siltala 2003, s. 124–132, 496–502.

voimassa olevaan oikeuteen tukeutuen. Tarkasti ottaen lainopillinen lähestymistapa kuitenkin mahdollistaa kyseisen tehtävän toteuttamisen useilla tavoilla. Lainopin yhteydessä voidaan puhua esimerkiksi sanamuodonmukaisesta, teleologisesta, systeeminmukaisesta ja arvoperusteisesta tulkinnasta.¹⁹ Rikoslainopillinen tulkinta vaikuttaakin tosiasiallisesti sisältävän erilaisia tapoja tulkita normeja riippuen esimerkiksi siitä, minkälaisen liikkumatilan lain sanamuoto, esityöt ja käsillä oleva ratkaisutilanne jättävät tulkitsijalle – tai minkälaiseen tulkintaan niiden puute tulkitsijansa pakottaa. Lainoppi sisältää näin useita erilaisia tulkintamenetelmiä, jolloin pelkästään rikoslainopilliseen metodiin tukeutuminen ei vielä anna tosiasiallisesta tulkintametodista kovin tarkkaa kuvaa. Tutkimuksen luonnehtiminen rikoslainopilliseksi vaikuttaakin kuvaavan erityisesti sitä mitä tehdään, muttei sellaisenaan vastaa tarkasti siihen, *miten* tämä tehdään.²⁰

Rikoslainopillinen metodi ei toisaalta ole käsitteellisesti täysin tyhjääkään. Tämä havainnollistuu verrattaessa rikoslainopillista tulkintaa muunlaisiin tulkintatapoihin, kuten esimerkiksi käsiteanalyysiin ja muuhun kuin rikosoikeuteen kohdistuvaan lainopilliseen tulkintaan. Kaikissa on enemmän tai vähemmän kyse käsitteiden merkityssisältöjen määrittämisestä sekä näiden keskinäisten suhteiden jäsentelystä. Rikoslainoppi voi johtaa kuitenkin hyvin eri lopputuloksiin kuin muut mainitsemäni tulkintatavat. Rikosjuristi antanee rikoslainopin avulla esimerkiksi vapaaehtoisuuden käsitteelle hyvin erilaisen merkityssisällön kuin filosofi. Rikosjuristin tulkinta käsitteestä voi poiketa myös toisen lainopinharjoittajan näkemyksestä, mikäli asiassa konsultoidaan esimerkiksi sopimusjuristia ja tämän

¹⁹ Mainittuja tulkintametoodeja ei kuitenkaan ole nähdäkseni mahdollista erottaa toisistaan tarkkarajaisesti. Tilannetta ei helpota myöskään se, että tällaiset tulkintametodit voidaan jakaa useampiin alametodeihin tai näkökulmiin. Esim. teleologisella tulkinnalla tarkoitetaan yleisesti sääntelyn tavoitteisiin keskittyvää tai sellaisenaan tavoitteellista tulkintaa. Teleologinen tulkinta voidaan kuitenkin jakaa edelleen esim. subjektiiviseen ja objektiiviseen teleologiaan, joista ensiksi mainittu viittaa lainsäätäjän tarkoituksen selvittämiseen ja jälkimmäisenä mainittu lain objektiivisen hengen selvittämiseen – tai tarkemmin kuvattuna tulkitsijan omaan käsitykseen lain tarkoituksesta. Säännösten tavoitteiden (ratio legis) mukaisen tulkinnan ohella teleologisuudella voidaan lisäksi viitata myös esim. tulkintavaihtoehtojen sisältämien seurausvaikutusten arviointiin pohjautuvaan tulkintaan (reaaliset argumentit tulkintaperusteina). Ks. tarkemmin lainopin erilaisista tulkintametoodeista esim. Tapani 2004, s. 69–86; Nuutila 1996, s. 120–125; Lappi-Seppälä 1997, s. 196–197; Tolvanen 1999, s. 233–247; Peczenik 1995, s. 56–59; Aalto-Heinilä 2020, s. 903, 911–915; Krokfors 2004, s. 55; Melander 2008, s. 5–6; Nuotio 1998a, s. 21–26; Luoto 2018, s. 19–20; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036; Hirvonen 2011, s. 38–40, 45; Rankinen 2020, s. 116. Ks. vilkkaasta kotimaisesta teleologista tulkintatapaa koskevasta keskustelusta myös Korkka 2015, s. 61–65; Tolvanen 1999, s. 243–247.

²⁰ Ks. Siltala 2003, s. 468, 502–503; Hirvonen 2011, s. 38–40, 45; Minkkinen 2017, s. 917–919; Aalto-Heinilä 2020, s. 911–915; Nuotio 1998a, s. 21–26; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036; Tapani 2004, s. 3–4, 9–10.

edustaman ei-rikosoikeudellisen lainopin näkemystä asiaan. Rikoslainopilla onkin useita muista tulkintatavoista poikkeavia erityispiirteitä, jotka saavat merkitystä nimenomaan rikosoikeudellisista ongelmista keskusteltaessa. Esimerkiksi rikosoikeudellinen laillisuusperiaate määrittää keskeisellä tavalla rikosoikeudellisessa argumentaatiossa huomioitavia oikeuslähteitä, tulkintatapoja ja niiden rajoja. Hyväksyttävän laintulkinnan metodi vaihtelee näin ollen jo sen perusteella, miltä oikeudenalalta käsin tulkintatilannetta lähestytään.²¹

Rikoslainopilla on täten tiettyjä leimallisia piirteitä, jotka vaikuttavat olennaisesti siihen, miten rikosoikeudellisia ongelmia ratkotaan. Edellä toteamaani tapaan rikoslainoppia ei tästä huolimatta kuitenkaan ole nähdäkseni ainakaan käytännön tasolla mahdollista puristaa yhden tarkkarajaisen ja käsitteellisesti selkeän menetelmän muotoon. Tämä korostuu erityisesti niin sanotuissa kiperissä tapauksissa, joissa esimerkiksi lain sanamuodon mukainen tulkinta vaikuttaa riittämättömältä. Nähdäkseni tässä kohdin korostuvat rikoslainopin harjoittajan omat perustellut käsitykset rikosoikeudesta ja mielekkästä rikosoikeudellisesta argumentaatiosta. Lainopin harjoittaja paljastaa valitsemallaan argumentaatio- ja tulkintatavalla suhtautumisensa rikosoikeuteen, sillä kyseinen valinta tuo usein esille ne taustaperusteet, joihin tutkija rikosoikeuden sitoo. Metodisten valintojen vakuuttavuus ja hyväksyttävyys ovat näin ollen ainakin jossain määrin sidoksissa siihen, kuinka onnistuneesti tutkija perustelee käsityksensä rikosoikeuden taustaperusteista ja tästä seuraavasta rikosoikeudellisesta argumentaatiosta.²²

Ennen sukellusta omiin käsityksiini rikosoikeudesta ja näistä seuraaviin argumentaatiotapoihini palaan tässä yhteydessä vielä tutkimustehtävääni. Tutkimustehtävä ja -näkökulma määrittävät luonnollisesti jo sellaisenaan käytettävissä olevien metodien alaa, mikä vaikuttaa myös lainopillisen lähestymistavan tarkentamiseen. Edellä mainittujen jaotteluiden ohella rikoslainoppi onkin tavattu jakaa myös teoreettiseen ja käytännölliseen lainoppiin riippuen esimerkiksi siitä, mitä tavoitteita ja tarpeita sen ajatellaan toteuttavan. Ensiksi mainitun on mielletty palvelevan ennen muuta tiedeyhteisön tarpeita, ja jälkimmäisen käytännön tarpeita. Rajanvetoa ei kuitenkaan nähdäkseni voida tehdä

²¹ Ks. esim. Hyttinen 2015, s. 25–29; Melander 2015, s. 644, 648–650; Tolvanen 1999, s. 233–243; Aarnio 1997, s. 44; Minkkinen 2017, s. 917–919; Aalto-Heinilä 2020, s. 911–915; Nuotio 1998a, s. 20–26, 68–70, 79; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036; Hirvonen 2011, s. 38–40; Lappi-Seppälä 1997, s. 196–199; Melander 2008, s. 5–6; Rankinen 2020, s. 14–19, 114–115; Träskman 2006, s. 485.

²² Ks. esim. Hyttinen 2015, s. 25–29; Melander 2015, s. 644, 648–650; Aarnio 1997, s. 44; Minkkinen 2017, s. 917–919; Aalto-Heinilä 2020, s. 911–915; Nuotio 1998a, s. 20–26, 68–70, 79; Nuotio 1994, s. 126–127; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036; Lappi-Seppälä 1997, s. 196–199; Tapani 2004, s. 9–10; Melander 2008, s. 5–6; Rankinen 2020, s. 114–115; Tolvanen 1999, s. 7–8; Träskman 2006, s. 484–486; Siltala 2003, s. 141–144, 468.

tarkkarajaisesti, minkä lisäksi se ei välttämättä ole aina edes mielekästä. Teoreettisen rikoslainopin tulokset näet suodattuvat ja palvelevat väistämättä myös kaikista käytännönläheisintä lainsoveltamista – ja toisinpäin. Käytännöllinen lainoppi tukeutuu väistämättä teoriaan ja edellyttää sen operationalisoimista, minkä ohella teoreettisen lainopin harjoittaja ei voi toimia huomioimatta lainopin käytännöllistä puolta. Käytännöllistä ja teoreettista lainoppia ei ole vaivatta mahdollista harjoittaa toisistaan tarkkarajaisesti erotettuina. Tarkasteltavasta kysymyksestä ja tarkastelutavasta riippuen lainoppi voineekin usein olla yhtä hyvin niin teoreettiseksi kuin käytännölliseksi kuvailtavissa.²³

Kyseinen jako huomioiden tutkimuksellani on niin teoreettisia kuin käytännöllisiä sovellutuksia. Mielenkiintoni kohdistuu paikoittain varsin voimakkaasti voimassa olevan ja säädännäisen oikeuden sekä tuomarin työkalupakin ja tiedonintressin ylittäviin seikkoihin, joten tutkimustani voidaan kuvailla tältä osin teoreettisesti latautuneeksi lainopiksi – tutkimuksella on teoreettisia, välittömän käytännöllisen tarpeen ja tiedonintressin ylittäviä tavoitteita. Pyrkimyksenäni on kuitenkin ollut tehdä tutkimusta, joka palvelee viime kädessä mahdollisimman konkreettisesti lihaa ja verta olevien ihmisten sekä käytännön lainkäytön tarpeita. Tästä syystä olen tavoitellut sitä, että pystyn osoittamaan väitteilleni lopulta käytännöllisen sovellutuksen ja merkityksen. Puhtaimmillaan tämä näkyy konkreettisten lainopillisten tulkintasuositusten muodossa: säännöstä X pitäisi tulkita näin. Lainkäyttäjille osoitetut konkreettiset soveltamisohjeet palvelevat käytännöllisiä tarpeita, minkä myötä tutkimukseni on paikoin hyvin käytännönläheinen ja tällöin myös käytännöllistä lainoppia. Palaan tarkemmin teoreettisen ja käytännöllisen lainopin yhteistyöhön jäljempänä.

Tutkimustehtävääni ja sitä, minkälaista tietoa tutkimukseni pyrkii tuottamaan ja minkälaiseksi metodini tämän myötä muodostuu, voidaan yhä tarkentaa tiedonintressini analyttisemmalla pilkkomisella. Tiedonintressini kohdistuu ensinnäkin sen selvittämiseen, minkälainen merkitys tunnustuksella on seuraamusjärjestelmässämme ja -opissamme voimassa olevan oikeuden mukaisesti. Tutkimukseni voidaan siis varsin vaivattomasti katsoa olevan tältä osin lainopillinen. Tutkimustani kuitenkin ohjaa myös tavoite selvittää, minkälainen merkitys ja asema

²³ Tietyissä yhteyksissä käytännöllinen lainoppi on myös yhdistetty tulkintaan ja teoreettinen lainoppi systematisointiin tai käsitteenmuodostukseen. Hahmotan itse teoreettisen lainopin luovan tietynlaista esiymmärrystä oikeudellisille toimijoille esim. yleisten oppien mukaisten systeemien muodossa, mitä hyödyntämällä käytännöllinen lainoppi voi operoida konkreettisemmassa mielessä esim. tulkintasuositusten muodossa. Ks. esim. Hyttinen 2015, s. 22–29; Hyttinen 2017, s. 337; Nuotio 1998a, s. 20–26; Luoto 2018, s. 19–20; Rankinen 2020, s. 270. Vrt. Aarnio 1997, s. 37, 44–45; Tapani 2004, s. 3–4, 9–10, 84–85; Minkkinen 2017, s. 917–919; Nuotio 2004, s. 1275; Hirvonen 2011, s. 25; Siltala 2003, s. 124–132, 496–502; Melander 2008, s. 53.

tunnustuksella *pitäisi olla*. Tarkasteluni ei toisin sanoen pitäydy voimassa olevan rikosoikeuden selvittämisessä sen altaassa mielessä, vaan tutkimustani ohjaa tavoite selvittää, mitä rikosoikeus voisi olla tai mitä sen tulisi olla.²⁴

Valintani voi herättää useita miellelyhtymiä. Ensinnäkin tutkimuksellinen mielenkiintoni ei tällöin rajoitu kaikissa kohdin ainoastaan ja puhtaasti voimassa olevaan reaaliseen oikeuteen ja lakitekstiin, jolloin rikosoikeudellisesti keskeinen laillisuusperiaate ei kyseisissä kohdissa dominoi argumentaatiota ja väitteitäni.²⁵ Puhtaan lakitekstikeskeisyyden sijaan tutkimukseni onkin paikoin pikemminkin ongelmakeskeinen.²⁶ Tunnustukseen liittyvä sääntely ja sen taustaperustelut eivät

²⁴ Rankinen 2020, s. 14, 64, 146–147; Nuutila 1996, s. 113–131; Minkkinen 2017, s. 919; Pirjatanniemi 2005, s. 22, 31; Träskman 2006 s. 484–486.

²⁵ Valintani ei tule tulkita merkitsevän rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen sivuuttamista tai sen tärkeyden vähättelemistä – päinvastoin. Tarkoitukseni on lopulta muodostaa senkaltainen tulkintasuositus tunnustuksen huomioimiselle, että rikoslain soveltaminen on mahdollisimman ennakoitavaa ja yhdenmukaista lain sanamuodon sekä muiden sen tulkintaa ohjaavien perusteiden kannalta. Tarkoitukseni on ts. pyrkiä laillisuusperiaatteen vaatimukset tyydyttävään lopputulokseen, jossa täyttyvät niin muodolliset kuin sisällölliset oikeusturvaodotukset. Tutkimukseni kohteen kannalta kyseistä problematiikkaa lieventää kuitenkin osaltaan se, että tunnustussääntelyssä on lähtökohtaisesti kyse rangaistusvastuun supistamisesta ja rangaistuksen käytöstä luopumisesta. Laillisuusperiaate estää ennen muuta rangaistavuuden rajoja laajentavan tulkinnan, mutta rangaistusvastuuta supistava tulkinta on lähtökohtaisesti sallittavampaa. Tunnustussääntely on samaan tapaan mitä toivottavinta esim. ultima ratio -periaatteen kannalta. Ks. rikoslakipositivismi, formalismin ja laillisuusperiaatteen keskeisyydestä rikosoikeudessa mm. Nuotio 1998a, s. 20–26, 68–69, 504; Tolvanen 1999, s. 233–247; Nuutila 1996, s. 113–131; Nuotio 2005a, s. 136–138; Melander 2008, s. 51; Rankinen 2020, s. 146–147; Melander 2015, s. 644, 648–650; Tapani 2004, s. 9; Lahti 1974, s. 29–33; Siltala 2003, s. 59–67; Pohjola 2017, s. 36–37.

²⁶ Ongelmakeskeinen ajattelu liittyy läheisesti funktionaaliseen rikoslainoppiin ja kriminaalipoliittisten argumenttien käyttöön lainopissa. Ongelmakeskeisessä ajattelussa rikoslainopin tehtäviin voidaan ajatella kuuluvan voimassa olevan oikeuden systematisoinnin ja tulkinnan ohella myös lainopillisten ongelmien uudelleenmuotoilu, uudenlaisten systemaattisten yhteyksien osoittaminen ja niiden näkökohtien kartoittaminen, jotka näyttäivät ongelman ratkaisussa relevanteilta. Vakiintuneen systematiikan mukaista ratkaisua voidaan esim. koetella tarkastelemalla sitä systemaattisen kontekstin ulkopuolelta oikeuspoliittisista tai tavoitteellis-pragmaattisista lähtökohdista käsin. Muun ohella laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset kuitenkin rajoittavat tällaisen lähestymistavan käyttöä, jolloin ongelmakeskeinen ajattelu tulisi lopulta kyetä yhdistämään perinteiseen rikosoikeudelliseen systematiikkaan pohjautuvaan ajatteluun. Tällöin ongelmakeskeisen ajattelun voidaan katsoa edistävän kriminaalipoliittisten argumenttien käyttöä lainopillisessa systematisoinnissa ja tulkinnassa. Ks. ongelmakeskeisestä rikoslainopista Tolvanen 1999, s. 4–5, 14–15, 156–164, 233–251, 441, 451; Nuutila 1996, s. 113–131; Aarnio 1982, s. 61–63; Aarnio 1997, s. 40–45; Lahti 2013a, s. 57–66.

nähdäkseni ole kaikin puolin tyydyttäviä, joten lakitekstiin nojautuvien tulisi tulkita/soveltaa näin -väitteiden ohella tutkimukseni sisältää myös tulisi säätää näin -väitteitä. Toisin sanoen näkökulmani on puhtaan *de lege lata* -näkökulman sijaan myös *de lege ferenda* -näkökulmat huomioiva ja niitä puhutteleva. Voimassa olevan oikeuden tulkinnan (mitä oikeus on) ohella teen näin ollen myös kannanottoja sen sisällöstä (mitä oikeuden tulisi olla), jotka palautuvat pohjimmiltaan rangaistusteorioihin ja kriminaalipoliittisiin arvo- ja tavoiteperusteisiin. Näiden erityispiirteiden myötä voidaan katsoa, että tutkimukseni ei ole puhtaasti lainopillinen sen perinteisessä merkityksessä. Näin ainakin silloin, mikäli lainopin ymmärretään merkitsevän ennen muuta voimassa olevaan oikeuteen ja sen staattisen sisällön selvittämiseen kohdistuvaa laintulkintaopillista tutkimusta sen sijaan, että oikeuden sisältö alistetaan sitä arvottavalle tai muokkaavalle näkökulmalle. Jos lainoppi pyrkii ainoastaan tulkitsemaan voimassa olevaa oikeutta ollen näin väistämättä sidottu lakitekstiin ja vallitseviin tai voimassa oleviin kriminaalipoliittisiin tavoitteisiin, tutkimukseni ei kaikilta osin ole ainakaan käytännöllistä lainoppia sen ahtaassa mielessä. Tutkijanpositioni ja sen mukaiset lähestymistapani toisin sanoen yhdistelevät analyyttis-deskriptiivisyyttä ja normatiivis-kriittisyyttä.²⁷

Edellä kuvailtu tiedonintressi ja lähestymistapa on kuitenkin nähdäkseni mahdollista sisällyttää muutoin lainopillisen tutkimuksen kokonaisuuteen. *De lege lata* -tulkintasuositusten ja *de lege ferenda* -kannanottojen välinen periaatteellinen ero voi paikoin olla nimittäin pienempi kuin ensisilmäyksellä vaikuttaa.²⁸ Mikäli

²⁷ Ks. tämäntyyppisten tutkimusasetelmien perusteista Siltala 2003, s. 59–67, 124–132, 141–144, 660–662; Aarnio 1982, s. 61–63; Nuutila 1996, s. 113–131; Melander 2008, s. 5–6, 51–55, 164; Luoto 2018, s. 19–20; Minkkinen 2017, s. 917–919; Aarnio 1997, s. 47–52; Aalto-Heinilä 2020 s. 907–908; Nuotio 1998a, s. 20–26, 504; Rankinen 2020, s. 64, 146–147; Lahti 2013a, s. 57–66.

²⁸ Erot ovat pääasiallisesti kuitenkin luonnollisesti huomattavia. Esim. lainkäyttäjän, lainsäätäjän ja tutkijan argumentaatioita ohjaavat oikeuslähdeopit, argumentaatiosäännöt ja tavoitteet ovat hyvin erilaisia. Vaikka kaikkien toimijoiden voitaisiin esim. katsoa harjoittavan tietynlaista kriminaalipoliittikkaa ja kriminaalipoliittisesti orientoitunutta argumentaatiota, lainkäyttäjä on korostuneesti sidoksissa toimimaan *voimassa olevan rikoslainsäädännön ja tuomarinideologian puitteissa*. Rikoslainopissa varsinkin lainkäyttäjän on harjoitettava kriminaalipoliittikkaa rikoslainsäädännön puitteissa, siinä missä *de lege ferenda* -suositukset eivät luonnollisesti ole sidottuja voimassa olevaan lainsäädäntöön. *De lege ferenda* -tyyppinen tutkimus arvioi erilaisia lainsäädännöllisiä ratkaisumalleja, joihin tuleva lainsäädäntö voisi perustua, jolloin tällainen tutkimus on mahdollista tehdä rikoslainoppia sitovan oikeuslähdeopin sijaan esim. yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuusharkinnan pohjalta. Ks. Nuutila 1996, s. 113–125; Tolvanen 1999, s. 244–245; Siltala 2003, s. 59–67, 130–132, 141–144, 660–662; Tuori 2000, s. 337; Tapani 2004, s. 84–86; Rankinen 2020, s. 135–138; Melander 2008, s. 51–55, 164; Tolvanen 2015, s. 9–10; Pohjola 2017, s. 36–37.

esimerkiksi tulkinta X ei ole yleisesti jaettu, sitä puoltavat tulkintasuositukset ovat lainopillisia kannanottoja siitä, minkälaiseksi voimassa olevan sovellettavan ja vallitsevan oikeuden tulisi muodostua. Uusi, vallitsevasta käsityksestä poikkeava, *de lege lata* -tulkinta ei tällöin kuvaa voimassa olevaa oikeutta ainakaan reaalisessa mielessä, jolloin se pyrkii *de lege ferenda* -kannanoton tapaan muuttamaan oikeudellista tilaa ja käsityksiä – se pyrkii kuvaamaan ja muuttamaan ajatuksia siitä, mitä sovellettavan voimassa olevan oikeuden tulisi olla. Kun *de lege ferenda* -suosituksia on luonnehdittu esimerkiksi oikeuspoliittisiksi kannanotoiksi, joilla pyritään vaikuttamaan oikeuteen ja todellisuuteen, niiden ero *de lege lata* -tulkintasuosituksiin ei ole tältä kannalta nähdäkseni sellainen, etteikö myös ensiksi mainittua lähestymistapaa voisi sisällyttää lainopillisen tutkimuksen yhteyteen. Koska myös lainopillinen lähestymistapa voi toisin sanoen nähdäkseni pyrkiä vaikuttamaan ja muuttamaan käsityksiä voimassa olevasta oikeudesta ja tätä kautta myös sen sisältöä, lainopin harjoittamisen yhteydessä voitaneen esittää myös *de lege ferenda* -huomautuksia – vaikkakin rajallisissa määrin ja selvästi erotettuina lainopillisista kannanotoista.²⁹

Käsitys siitä, että mainittu oikeuspoliittisuus liittyy lähinnä *de lege ferenda* -tutkimukseen *de lege lata* -tutkimuksen ollessa täysin ei-oikeuspoliittista on nähdäkseni lisäksi jo sellaisenaan harhaanjohtava. Vaikka lainoppi pohjautuu luonnollisesti voimassa olevaan lakiin, aktuaalisessa soveltamistilanteessa laintulkitsija voi joutua esimerkiksi muuttuneiden yhteiskunnallisten olojen vuoksi selvittämään, mikä on tulkitsijan käsityksen mukaan lain järkevä tarkoitus ja sisältö muuttuneessa tilanteessa. Laintulkinnassa ei tällaisissa kiperissä tapauksissa ole suoranaisesti kyse lainsäätäjän historiallisen tahdon ja tämän tekemän kriminaalipoliittisen arvottamisen sokeasta seuraamisesta, vaan lain sisällön ja merkityksen selvittäminen ja muotoileminen ovat riippuvaisia muuttuneiden yhteiskunnallisten arvojen ja tavoitteiden (kuten perusoikeusdogmin)

²⁹ Näkemystä on kritisoitu mm. siten, että oikeutta luova laintulkinta on rajattu koskemaan yksinomaan tuomioistuimen laintulkintaa (ja lainsäätäjän toimintaa). Oikeustieteellisellä lainopilla ei katsota olevan oikeusnormin antamaa auktoriteettia ja tuomarinideologian mukaista ratkaisupakkoa autenttiseen oikeutta luovaan laintulkintaan. Mikäli lainoppi tällöin erehtyy suosittamaan tiettyjä laintulkintoja toisten yhtä mahdollisten tulkintojen kustannuksella, oikeustieteen on katsottu muuttuvan oikeuspolitiikaksi. Huomionarvoista onkin se, että oikeustieteen tulokset saavat sitovan merkityksen vasta muissa oikeudellisissa käytännöissä – kuten lainsäätämässä ja lainkäytössä – tehtyjen päätöksien välityksellä. Ks. tematiikkaan liittyvistä ajatuksista Nuotio 1998a, s. 545; Nuutila 1996, s. 113–124; Aarnio 1989, s. 238–239; Tuori 2000, s. 160–161, 337; Siltala 2003, s. 59–67, 124–132, 141–144, 660–662; Rankinen 2020, s. 64, 146–147; Raitasuo 2018, s. 231; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–198; Pirjatanniemi 2005, s. 22, 31; Träskman 2006, s. 484–486; Minkkinen 2017, s. 919; Tolvanen 2015, s. 9–10; Melander 2008, s. 51–55, 164.

huomioimisesta – mikä lankeaa tulkitsijan tehtäväksi.³⁰ Nykyaikainen käytännöllinenkin rikoslainoppi ja käytännön lainsoveltaminen edellyttävätkin tietyissä soveltamistilanteissa varsin yksiselitteisesti esimerkiksi kriminaalipoliittisten arvojen ja tavoitteiden punnintaa. Lainoppi on siis niin teoreettisilta perusteiltaan kuin myös käytännön toiminnassa pohjimmiltaan arvo- ja tavoitesidonnaista, jolloin kyseisten arvojen ja tavoitteiden kriittinenkin arvioiminen ja täten myös tietty oikeuspoliittisuus voi käsitykseni mukaan kuulua lainopillisen tutkimuksen piiriin.³¹

Tutkimukseni – kuten yleisemminkin viimeaikaisen rikosoikeustieteen – sidonnaisuus rikosoikeuden tausta-arvoihin ja -tavoitteisiin käy selvimminkin ilmi siitä, että rikoslainopillinen argumentaatiometodini on kriminaalipoliittisesti orientoitunut ja *objektiivis-teleologinen*. Tämä näkyy yhtäältä siinä, että pyrin vaikuttamaan kriminaalipoliittiseen päätöksentekoon (sisältäen laajassa mielessä niin lainkäytön kuin lainsäätämisen), mutta myös siten, että argumentaationi perustuu käsitykseen rikosoikeudesta pohjimmiltaan tavoitteellis-pragmaattisena järjestelmänä. Argumentaationi toisin sanoen pohjautuu ja sitoutuu käsityksiini rikosoikeuden ja yksittäisten säännösten taustalla olevista arvoista ja tavoitteista. Näiden myötä metodini edustaa objektiivista teleologiaa – tulkintani pyrkii edistämään kyseisiä arvoja ja tavoitteita mahdollisimman hyvin. Koska ymmärrän rikosoikeuden pohjimmiltaan tavoitteellis-pragmaattiseksi järjestelmäksi, metodologiani

³⁰ Sanomaani ei tule tulkita siten, että lainkäyttäjä voisi asettua lainsäätäjän asemaan ja ryhtyä käyttämään toiminnassaan kriminaalipoliittisia argumentteja samalla tavalla kuin lainsäätäjä. Kriminaalipoliittista argumentaatiota ja teleologista tulkintaa rajoittavat todettuun tapaan olennaisesti laillisuusperiaate ja rikoslainsäädännön tarjoamat puitteet. Jo toteamaani tapaan tunnustussääntelyssä on kuitenkin lähtökohtaisesti kyse rangaistusvastuun supistamisesta ja rangaistuksen käytöstä luopumisesta, jotka eivät ole laillisuusperiaatteen sisältämien rajoituksien ensisijaisia kohteita. Laillisuusperiaate estää ennen muuta rangaistavuuden rajoja laajentavan tulkinnan, mutta rangaistusvastuuta supistava tulkinta on lähtökohtaisesti sallittavampaa. Ks. Tolvanen 1999, s. 243–247; Nuutila 1996, s. 113–131; Siltala 2003, s. 59–67; Pohjola 2017, s. 36–37.

³¹ Tätä havainnollistavat hyvin esim. rangaistuslajin valintaa koskevat sekä ETL:n yleisen ja yksityisen edun punnintaa edellyttävät säännökset. Lain oikea soveltaminen edellyttää yleisemminkin rikoslain ja rikosoikeuden tavoitteiden ymmärtämistä ratkaisutilanteessa. Tämän ohella huomionarvoista on se, että punninnan kohteena olevat arvo- ja tavoitenäkökohdat eivät ole säädännäistä oikeutta laillisuusperiaatteen mukaisessa merkityksessä. Ks. myös Nuotio 1998a, s. 20–25, 504; Nuutila 1996, s. 113–131; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–197; Aarnio 1989, s. 277–278; Rankinen 2020, s. 64; Tapani 2004, s. 71–86; Tolvanen 1999, s. 4–5, 14–15, 156–164, 233–251, 441, 451; Siltala 2003, s. 131–132, 141–144; Melander 2008, s. 51–55, 479; Tolvanen 2015, s. 9–10; Jääskeläinen 1997, s. 64–65.

teleologis-kriminaalipoliittisuus on nähdäkseni jopa enemmän tai vähemmän väistämätöntä tutkimuksessani.³²

Metodiani voidaan siis näillä perusteilla kuvailla kriminaalipoliittisesti orientoituneeksi ja teleologiseksi rikoslainopiksi, joka ammentaa rikosoikeusjärjestelmän taustalla olevista rangaistusteorioista sekä kriminaalipoliittisista arvoista ja tavoitteista. Metodini määrittämisessä on kuitenkin mahdollista (ja syytä) pureutua yhä syvemmälle. Metodini muotoutumiseen on vaikuttanut yhtäältä tutkimukseni tiedonintressi – minkälainen merkitys tunnustuksella on ja tulisi olla seuraamusjärjestelmässämme – ja toisaalta käsitykseni rikosoikeuden tavoiterationaalisista taustaperusteista. Tämänkaltaisen kuvailun myötä käy ilmi, että tutkimuksessani ei ole kyse puhtaasti säädännäiseen oikeuteen ja rikoslain sisäiseen systematiikkaan tukeutumisesta. Lainopilliseen argumentaatiooni vaikuttavat ja sitä ohjaavat positiivisen oikeuden ulkopuoliset rangaistusteoriat ja kriminaalipoliittiset tavoitteenasettelut. Viimeksi mainittujen ollessa näin ollen erittäin merkittävässä asemassa argumentaatiossani niiden tarkempi kriittinen tarkastelu on välttämätöntä argumentaationi avoimuuden ja kestävyys turvaamiseksi. Koska teleologinen metodini nojaa tiettyihin rikosoikeusideologisiin käsityksiin tunnustuksen huomioimisen ja yleisemminkin rangaistuksen käytön perusteista ja tavoitteista, nämä on tuotava avoimesti esille, jotta argumentaatiotani ja sen taustaperusteita sekä niiden oikeutusta voitaisiin koetella. Tarkastelu on toisin sanoen ulotettava myös siihen, mitä ovat ne perusteet, joihin rikoslainopissani tukeudun – ja miten ne voidaan perustella tai riitauttaa. Ilman kyseistä näkökulmaa argumentaatio jää eräällä tapaa kesken tai siitä tulee suljettu – argumentaation taustaperusteita ja täten argumentaatiota itseään ei voida perustella. Tämän ohella teleologinen metodi edellyttää jo sen luonteen takia selkeää kuvaa niistä arvoista ja tavoitteista, joita se pyrkii toteuttamaan. Arvoja ja tavoitteita edistävä tulkinta tahi niiden punnitseminen ei ole mahdollista, mikäli tulkitsijalla ei ole koherenttia käsitystä kyseisistä arvoista ja tavoitteista. Tunnustuksen huomioimisen ja rangaistuksen käytön taustasyiden ymmärtäminen sekä

³² Kriminaalipoliittista orientaatiota ja rikosoikeusjärjestelmän tavoitteellisuutta ei tule ymmärtää pelkkänä utilitaristisena tehokkuusajatteluna. Myös pragmaattisten hyöty- ja tehokkuusnäkökohtien ulkopuoliset arvot voivat olla teleologisen tulkinnan pohjana, minkä lisäksi normien tarkoitusta koskevassa argumentaatiossa on mahdollista yhdistää arvo- ja tavoitenäkökohtia. Ks. kriminaalipoliittisesta orientaatiosta ja tähän liittyvästä teleologiasta Lappi-Seppälä 1997, s. 192–197; Nuutila 1996, s. 26–27, 113–131; Melander 2008, s. 5–6, 355–357, 471; Tapani 2004, s. 69–86; Rankinen 2020, s. 135; Tolvanen 1999, s. 4–5, 14–15, 156–164, 233–251, 441, 451; Nuotio 1998a, s. 547; Aarnio 1989, s. 239–243; Koponen 2004, s. 11, 14–26; Hakamies 2012, s. 20–30; Peczenik 1995, s. 56–59.

perusteleminen on toisin sanoen välttämätöntä, mikäli haluan selvittää ja osoittaa, minkälainen merkitys tunnustuksella tulisi olla seuraamusjärjestelmässämme.³³

Tutkimuksellista suuntautumistani voidaan havainnollistaa muun ohella *Kaarlo Tuorin* kehittämien oikeuden tasoerottelujen avulla. Oikeus voidaan jakaa useisiin tasoihin, jotka ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Esimerkiksi oikeuden pintatason voidaan katsoa koostuvan lainsäädännöstä, tuomioistuinratkaisusta ja oikeustieteen tulkintalauseista. Tästä voidaan erottaa oikeuskulttuurin (asiantuntijakulttuurin) taso, joka käsittää oikeudenalakohtaiset yleiset opit, kuten oikeuskäsitteet, yleiset oikeusperiaatteet ja oikeudelliset argumentaatiomallit. Kyse on toisin sanoen oikeudellisen ajattelun käsitteellisistä malleista, jotka ovat vähitellen kerrostuneet oikeuden tahdonvaltaisesti muutettavissa olevan pintatason alle. Mainituista tasoista voidaan vielä erottaa oikeuden syvätaaso, joka kattaa perustavimmat normatiiviset oikeusperiaatteet, perustavat oikeuskategoriat sekä vallitsevan oikeudellisen rationaalisuustyypin. Syvätaason elementit edustavat oikeuden pysyvintä ainesosaa, siinä missä oikeuden pintataso voi muuttua varsin nopeastikin. Väliin jäävä oikeuskulttuurin taso taas muuttuu pintatasoa hitaammin ja syvätaasoa nopeammin.³⁴

Tasot linkittyvät ja vaikuttavat toisiinsa useilla tavoilla. Esimerkiksi pintataso on abstraktimpien tasojen mahdollistama ja rajoittama, mutta toisaalta se myös sekä uusintaa että modifioi muita tasoja. Oikeudelliset käytännöt eräällä tapaa sedimentoituvat kulttuuriselle ja syvätasolle ajan saatossa, mutta samanaikaisesti muut tasot välittyvät ja vaikuttavat positiiviseen oikeuteen historiallisina, pitemmän ajan kulttuurisina kerrostumina. Siten ”positiivisesti syntyneet” normit ja käytännöt saavat kulttuuriin ja moraalisiin arvoihin sekä yhteiskunnalliseen todellisuuteen liittyviä merkityksiä. Kyseiset näkökohdat muodostavat tutkimuksessani pohjan oikeuden pintatason legitimoimiselle, rajoittamiselle ja kritisoimiselle. Syvempien tasojen kriittisnormatiiviset elementit tarjoavat normatiivisen mittapuun, jonka avulla pintatason ilmiöitä on mahdollista arvioida kriittisesti ilman, että kritiikki pohjautuisi esimerkiksi täysin ulko-oikeudellisiin elementteihin. Oikeuden kritiikki voidaan toisin sanoen esittää ja legitimoida ”sisältäpäin” siinä mielessä, että mittapuut ja perusteet kritiikille kumpuavat oikeuden syvemmistä kerrostumista positivistista tapaa muistuttavasti. Sanottu pätee myös pintatason ilmiöiden justifiointiin ja rajoittamiseen. Tavoitteenani on toisin sanoen kuljettaa

³³ Tapani 2004, s. 71–86; Nuutila 1996, s. 26–27, 113–125; Nuotio 1998a, s. 24–25, 504–507; Tolvanen 1999, s. 243–249; Rankinen 2020, s. 118–119, 134–136; Lappi-Seppälä 1997, s. 196–198; Siltala 2003, s. 124–128, 141–144; Melander 2008, s. 53, 355; Honkasalo 1965, s. 141.

³⁴ Ks. tarkemmin Tuori 2000, s. 7–8, 148–171, 178–200, 211–233, 342; Siltala 2003, s. 562–565, 640–664; Tolonen 2000, s. 517–522.

argumentaatiotani ja väitteitäni eri tasot läpäisevästi siten, että syvätasolle sijoittuvat lähtökohdat saataisiin lopulta konkretisoitua oikeuden pintatasolla. Kiteytetysti haen pintatason ilmiöille niin niitä legitimoivia kuin rajoittavia perusteita oikeuden syvemmiltä tasoilta. Tämä tarjoaa samalla sillan moraalien, oikeuden ja yhteiskuntatodellisuuden välisten yhteyksien rakentamiselle.³⁵

Teleologisen ja kriminaalipoliittisesti orientoituneen rikoslainoppini lähtökohdat kiinnittyvät kuvaillulla tavalla pohjimmiltaan rangaistusteorioihin, jotka muodostavat perustan rikosoikeudelliselle järjestelmälle, sen periaatteille ja yksityiskohdille. Rangaistusteoreettiset tarkastelut kohdistuvat erityisesti rangaistuksen tarkoitukseen, oikeutukseen ja tehtävään liittyvään problematiikkaan. Rangaistusteoriat ovat kiteytetysti teorioita rikosoikeudellisen järjestelmän käytön hyväksyttävyydestä. Kyse on toisin sanoen rangaistuksen käytön perusteisiin kohdistuvasta analyysistä – miten rankaiseminen voidaan oikeuttaa, ja miten rangaistusta tulee kyseisen justifikaation sekä eritoten sen mukaisten rajoitusten myötä käyttää.³⁶

Tämänkaltaisen rangaistusteoreettinen tarkastelu voidaan toteuttaa useista eri lähtökohdista ja eri kysymyksiä seuraten.³⁷ Rangaistusteorioilla on ensinnäkin vahva side moraalifilosofiaan, sillä rankaiseminen merkitsee ihmiselle normaalisti kuuluvien oikeuksien riistoa ja kärsimyksen aiheuttamista valtion pakkovallan keinoin. Rangaistuksen käyttö on täten moraalinen ongelma, jolloin rangaistuksen justifikaatiota on pyritty hakemaan moraalifilosofiasta. Tutkimuksessani pyrin muotoilemaan tunnustuksen huomioimisen moraaliset reunaehdot ja oikeutuksen pohjaamalla ne yleisempään rangaistusteoreettiseen keskusteluun rangaistuksen käytön oikeutuksesta ja tavoitteista. Kyse on toisin sanoen niiden oikeusvaltiollisten ja rikosoikeusideologisten lähtökohtien sekä muiden periaatteellisten rajojen osoittamisesta, jotka yhtäältä rajoittavat ja toisaalta justifioivat sekä ohjaavat rikosoikeuden käyttöä ja kriminaalipoliittista tavoitteenasettelua. Kyse on tältä osin filosofisiin menetelmiin nojautuvasta rikosoikeusteoreettisesti ja rangaistusfilosofisesti latautuneesta tutkimuksesta, jossa pyrin muotoilemaan rangaistuksen käytön ja tunnustuksen huomioimisen perusteita sekä hyväksyttävyyttä koskevia teorioita. Samalla on syytä kuitenkin korostaa, että

³⁵ Ks. myös jäljempänä alaviite 44 sekä Tuori 2000, s. 7–8, 148–171, 178–200, 211–233, 342; Siltala 2003, s. 562–565, 640–664; Tolonen 2000, s. 517–522.

³⁶ Ks. rangaistusteorioiden erilaisista lähtökohdista Lappi-Seppälä 1996, s. 1–11; sekä yleisesti rangaistusteorioista osana rikosoikeutta ja rikosoikeustieteellistä tutkimusta Lappi-Seppälä 1987, s. 59–67, 125–144, 159–165; Jääskeläinen 1997, s. 64–65, 74–86, 144–151; Tapani 2004, s. 71–73; Melander 2008, s. 5–6, 179–180; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–198; Nuotio 1998a, s. 504–505.

³⁷ Ks. kootusti Lappi-Seppälä 1996, s. 2–8; Lappi-Seppälä 1987, s. 125–144, 159–165; Jääskeläinen 1997, s. 74–86.

näkökulmani ja lähestymistapani on tällöinkin ennen muuta oikeudellinen. Vaikka tutkimustyylini lainaa vaikutteita filosofian traditioista, tutkimukseni ei ole eikä se pyri olemaan filosofinen sinänsä. Tutkimukseni selkeä pääpaino on oikeudellisessa tarkastelussa. Pyrin toisin sanoen hahmottelemaan tunnustuksen huomioimisen ja yleisemminkin rangaistuksen käytön moraalista oikeutusta sekä niiden normatiivisia reunaehdoja ja tavoitteita ennen muuta oikeudellisesta näkökulmasta – eli jäsentämään tunnustuksen roolia rangaistusjärjestelmässä ja sen perusteluissa.³⁸

Näiden ehtojen ja niiden täyttämisen kannalta olennaisten yhteiskunnallisten tarpeiden kautta pyrin myös ottamaan kantaa seuraamusjärjestelmämme viimeaikaisten muutosten perusteltavuuteen sekä siihen, mihin suuntaan käsityksiämme rangaistuksen käytön tehtävistä ja kriminaalipoliittista tavoitteenasettelua tulisi viedä. Tunnustuksen huomioimisen ja rangaistuksen käytön oikeuttamisen sekä kontrolloimisen ohella rangaistusteoreettisella (tai rikosoikeusteoreettisella) tarkastelullani on näin ollen myös systematisoiva, ratkaiseva ja sisällöllinen tehtävä.³⁹ Tutkimuksessani tarkastelen esimerkiksi rangaistuksen käytössä ja kriminaalipoliittisissa suuntauksissa tapahtuneita muutoksia rangaistusteoreettisesta näkökulmasta. Syyteneuvottelu-uudistus ja sen vaikutukset lainkäyttöön havainnollistavat osuvalla tavalla seuraamusjärjestelmämme viimeaikaisia muospaineita. Kyseisten muospaineiden myötä tarkoitukseni on tarkastella rangaistuksen käytön perusteita ja kriminaalipoliittisia tavoitteenasetteluja analysoiden erityisesti sitä, tulisiko seuraamusjärjestelmämme taustalla olevia rangaistusteoreettisia käsityksiä tarkentaa. Kyse on toisin sanoen siitä, tulisiko rangaistusteorioihin ja näistä seuraaviin kriminaalipoliittisiin tavoitteenasetteluihin liitettäviä käsityksiä

³⁸ Teleologisen rikoslainopin ja instrumentaalisen rikosoikeuden kontrollivälineiksi on esitetty mm. moraalifilosofiasta johdettuja perusteita, oikeusvaltion ja rikosoikeuden kulmakiviksi miellettyjä peruskäsitteitä sekä perus- ja ihmisoikeuksia. Huomionarvoista erityisesti viimeksi mainitun kannalta on kuitenkin nähdäkseni se, että ihmisoikeusorientoitunut lähestymistapa vaikuttaa paikoittain edustavan tosiasiaa varsin offensiivista rikosoikeusajattelua. Oikeaksi koettuihin päämääriin voidaan esim. pyrkiä tarvittaessa yleisiä sääntöjä joustavasti tulkiten – eli tilannesensitiivisyyden uskotaan johtavan parhaimpaan mahdolliseen lopputulokseen. Tietyllä tapaa ihmisoikeusdoktriini vaikuttaa tältä osin jakavan yhteisiä piirteitä rajoittamattoman utilitaristisen rikosoikeuden kanssa. Ks. eräistä rikosoikeuden käyttöä rajoittavista tekijöistä tarkemmin mm. Hyttinen 2015, s. 197–223; Melander 2008, s. 51–53, 94–95; Koponen 2004, s. 14–17, 20–26; Tapani – Tolvanen 2013, s. 119; Frände 2012, s. 55–56; Nuotio 1998a, s. 20–25, 83–88, 160–167, 547; Lappi-Seppälä 1996, s. 2–16; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 84; Nuutila 1996, s. 66–68, 77–78; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–200; Siltala 2003, s. 124–132; Hirvonen 2011, s. 53–54.

³⁹ Ks. rangaistusteorioiden ja rikosoikeusteoreettisen tutkimuksen tehtävistä Lappi-Seppälä 1996, s. 6–9; Melander 2008, s. 5–6, 179–180; Hirvonen 2011, s. 53–54; Jääskeläinen 1997, s. 74–86.

rangaistuksen tehtävistä täydentää – tai vaihtoehtoisesti palauttaa vallitsevia käsityksiä paremmin mieleen. Tunnustuksen huomioimisen ja rangaistuksen käytön moraalisten perusteiden sekä näihin liittyvän kriminaalipoliittisen tarkoituksenmukaisuuden rangaistusteoreettinen tarkastelu muodostaa näin osaltaan kriminaalipoliittisia arvo- ja tavoitesuosituksia. Vaikka tarkoituksenani on tarkastella ja ohjata kriminaalipoliittista päätöksentekoa, tutkimukseni tiedonintressi on tältäkin osin empiirisen sijaan korostuneen normatiivinen (mikä on oikein, miten tulisi olla). Tämä korostaa tutkimukseni kytkentää enemmän moraalifilosofian ja rikosoikeusteorian suuntaan esimerkiksi sosiologisen lähestymistavan kustannuksella.⁴⁰

Tutkimuksessani käsiteltävät rangaistusteoriat sekä kriminaalipoliittiset arvot ja tavoitteet toimivat myös teleologisen rikoslainoppini pohjana. Rikosoikeusteorian alaan kuuluvan tarkastelun avulla tarkoituksenani on siis muodostaa rangaistuksen käytön ja tunnustuksen huomioimisen rangaistusteoreettinen pohja, josta voidaan johtaa tunnustuksen asema ja rooli osana seuraamusjärjestelmäämme.⁴¹ Tätä kautta rikosoikeusteoreettinen lähestymistapani palvelee ja muuntuu osaksi teoreettista rikoslainoppia, jonka avulla pyrin suodattamaan tunnustamisen huomioimiseen liittyvät rangaistusteoreettiset ehdot ja kriminaalipoliittiset arvot sekä tavoitteet osaksi rikosoikeusjärjestelmää sekä muodostamaan niistä koherentin systeemin. Pyrkimyksenäni on rikosoikeusteoreettisen analyysin ja teoreettisen lainopin avulla muodostaa tunnustusnormistosta ja sen suhteesta muuhun normistoon käsitteellisesti selkeä ja koherentti systeemi, joka palautuu ja palvelee muotoilemiani rangaistusteoreettisia ja kriminaalipoliittisia tavoitteenasetteluita.⁴²

⁴⁰ Tutkimuksessani on kuitenkin paikoittain myös empiirisistä tai kokemustiedollisista olettamuksista ammentavaa argumentaatiota, mutta sen rooli on lähinnä tukea tai haastaa normatiivisia väitteitäni. Kyseisillä olettamuksilla viitataan tässä esim. motivaatiota ja inhimillistä käyttäytymistä koskeviin tietoihin ja otaksumiin. Ks. lähestymistapojen suhteesta Lappi-Seppälä 1996, s. 2–5; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–200; Siltala 2003, s. 124–132; Hirvonen 2011, s. 53–54; Jääskeläinen 1997, s. 81–86.

⁴¹ On aiheellista täsmentää, että tarkasteluni ei rajoitu ainoastaan aineelliseen rikosoikeuteen. Rikosprosessin liittyessä erottamattomasti rangaistuksen käyttöön ja sen tavoitteiden (sekä arvojen) toteutumiseen rikosprosessin rangaistus- ja rikosprosessiteoreettinen tarkastelu on välttämätöntä. Jääskeläinen 1997, s. 64–65, 144–151; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Vuorenpää 2007, s. 9–16, 24–29, 73–95; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 99–101, 109.

⁴² Rikosoikeudellisen käsitteen- ja systeeminmuodostuksen sekä oikeudellisen argumentaation teoreettiset perusteet voidaan periaatteessa hahmottaa osaksi niin rikosoikeusteoriaa kuin teoreettista lainoppia. Ks. Lappi-Seppälä 1997, s. 192–199; Tapani 2004, s. 9, 71–73, 84–86; Siltala 2003, s. 124–127, 496–502; Melander 2008, s. 5–6, 53; Lappi-Seppälä 1996, s. 6–9; Nuotio 1998a, s. 24–25; Rankinen 2020, s. 135–137, 270; Aarnio 1997, s. 40–45; Hakamies 2012, s. 416; Jääskeläinen 1997, s. 81–86.

Kyse on täten myös rangaistuksen käyttöön ja tunnustuksen huomioimiseen liittyvien oikeusperiaatteiden ja muiden ratkaisustandardien punninnasta sekä systematisoimisesta. Rangaistuksen käytön taustalla olevien arvojen ja tavoitteiden sekä näistä johdettavien oikeus- ja argumentaatioperiaatteiden keskinäisiä suhteita määrittämällä pyrin siihen, että seuraamusharkinnassa hyödynnettävästä normatiivisesta materiaalista ja siihen kohdistuvasta tulkinta-argumentaatiosta muodostuu rationaalinen ja koherentti systeemi. Tällaisen systematisoinnin ja käsitteenmuodostuksen tuloksien myötä mahdollistuu lopulta käytännöllisten lainopillisten tulkintasuositusten tekeminen ja konkreettinen lainkäyttö siten, että tunnustuksen huomioisen ja rangaistuksen käytön taustalla olevat tavoitteet sekä arvot toteutuvat. Systematisointitehtäväni tavoitteena on toisin sanoen tuottaa tietynlaista jäsennettyä ja täsmennettyä esiyymmärrystä käytännöllisen lainopin ja lainkäytön tarpeisiin siten, että tunnustusnormistoon liittyvät soveltamisratkaisut voidaan perustaa lainopillisesti koherenttiin järjestelmään sekä selkeisiin käsittemäärittelyihin ja argumentaatiosääntöihin turvaten näin niin sisällöllisten kuin muodollisten oikeusturvaodotuksien täyttymistä. Kyse on tällöin esimerkiksi tunnustusnormiston suhteesta yhtäältä oikeudenmukaisuus- (arvo) ja toisaalta tarkoituksenmukaisuusperiaatteisiin (tavoite) sekä kyseisten argumenttien yleisemmästä keskinäisestä suhteesta seuraamusjärjestelmässä ja eri toimijoiden harjoittamassa seuraamusharkinnassa. Tunnustuksen huomioimisen taustaperusteiden ohella rikosoikeusteoreettinen tarkastelu palvelee ja kohdistuu näin ollen myös tunnustuksen huomioimisen argumentaatio- tai soveltamistavan perusteisiin eri toimijoiden kannalta – eli siihen, miten ja minkälaiseen argumentaatioon tukeutuen tunnustusnormeja tulisi soveltaa. Täten tutkimuksessani voidaan erottaa toisistaan yhtäältä normeihin ja toisaalta niiden tulkinta-argumentaatioon kohdistuva tarkastelu.⁴³

Rikosoikeusteorian ja teoreettisen rikoslainopin yhteistyöllä rangaistusteoreettisten perusehtojen muotoilusta päästään näin lopulta käytännön lainopin tasolle, ja kyseiset perusehdot saadaan suodatettua osaksi lainopillista argumentaatiota.⁴⁴ Rikosoikeusjärjestelmän eri tasoihin ja eri toimijoiden

⁴³ Tapani 2004, s. 9, 71–73, 84–86; Lappi-Seppälä 1987, s. 5, 21–33, 114–115; Nuotio 2005a, s. 136, 148–152; Siltala 2003, s. 124–125, 496–502; Nuotio 1998a, s. 20–25; Melander 2008, s. 5–6; Lappi-Seppälä 1996, s. 6–9; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–199; Rankinen 2020, s. 135–137, 270; Aarnio 1997, s. 40–45; Lahti 2004a, s. 934–935; Jääskeläinen 1997, s. 81–86.

⁴⁴ Käyttäen jo mainittua *Tuorin* tasoerottelua havainnollistavana esimerkkinä liikun argumentaatioissani ja väitteissäni siis oikeuden tasolta toiselle. Oikeuden syvätasoon kuuluvia tarkastelun kohteitani ovat oikeuden käsitteelliset ennakkoehdot ja oikeuden perustavat normatiiviset premissit esim. moraaliteoreettisten ja rangaistusteoreettisten lähtökohtien muodossa. Tarkasteluni kohdistuu oikeuskulttuurin tasolle mm. rikosoikeuden yleisten oppien, oikeusperiaatteiden ja oikeudellista tulkintaa ohjaavien

oikeudelliseen argumentaatioon kohdistuva rikosoikeusteoreettinen analyysi viittaa samalla myös tutkimukseni analyyttiseen suuntautumiseen. Tämä näkyy paikoittain useammallakin tavalla. Olennaisessa osassa tutkimustani on ensinnäkin edellä mainittujen rikosoikeusjärjestelmän eri tasojen ja toimijoiden sekä niitä koskevien argumentaatioperusteiden analyttinen erottelu. Koska tutkimuksellinen mielenkiintoni ulottuu rikosoikeudellisen järjestelmän taustaperusteista konkreettisen lainkäytön tasolle, nousee eri tasojen – ja niiden erilaisten tehtävien sekä painotuksien – erottaminen toisistaan korostuneen merkitykselliseen asemaan, mikä puoltaa analyttisen tarkastelutavan omaksumista.⁴⁵

Rikosoikeudellisen järjestelmän tasoerotteluiden ohella analyttisen filosofian traditiosta kumpuava, käsitteellistä selkeyttä ja täsmällisyyttä painottava, tutkimusote muistuttaa paikoittain myös konkreettista käsiteanalyysia tulkintasuosituksieni muodostamisessa. Analyttinen tutkimusote on jopa nähdäkseni enemmän tai vähemmän väistämätöntä rikosoikeustieteessä, sillä erityisesti säädännäisen oikeuden ja laintulkinnan tasolla korostuu lakipositivismin ja formalismin edellyttämä analyttinen täsmällisyys – eli käsitteiden merkityssisältöjen selvittäminen nimenomaan lain sanamuotoon tukeutuen. Tämän ohella analyttisen ja erittelevän otteen korostamisen voidaan katsoa auttavan käsitelmääritelmien ja niiden ainesosien tarkentamista tilanteissa, joissa voimassa olevan säädännäisen oikeuden sanamuodon mukainen lainopillinen tulkinta osoittautuu haastavaksi. Vaikka rikoslainopillista metodiani voidaankin kuvailla pääosin teleologiseksi, käsiteanalyysia muistuttavin keinoin pyrin rajaamaan sitä aluetta sekä käsitteiden mahdollisia merkityksiä ja tulkintavaihtoehtoja, joissa teleologinen tulkinta on mahdollista ja perusteltua. Käsiteanalyysin kaltaisten lähestymistapojen avulla pyrin toisin sanoen osoittamaan ja rajaamaan käsitteitä sekä niiden ainesosia, joissa teleologinen tulkinta on mahdollista. Jälleen on kuitenkin syytä tähdentää, että kyse ei ole varsinaisesta filosofisesta tai käsiteanalyttisestä tutkimuksesta, jonka eksplisiittisenä tarkoituksena olisi muodostaa matemaattisen tarkkoja käsitelmäärittelyjä. Analyttisen filosofian mukainen tyyli on osa tutkimusotettani, mutta tutkimukseni ja tutkimusmenetelmäni

argumentaatiomallien käsittelyn osalta. Säännöksien, oikeudellisten käytäntöjen sekä lainopillisten tulkinta- ja systematisointisuosituksien tarkastelu puolestaan kohdistuu oikeuden pintatasolle. Kokonaisuutena tavoitteenani on kuljettaa argumentaatiotani ja väitteitäni eri tasot läpäisevästi siten, että syvätasolle sijoittuvat lähtökohdat saataisiin lopulta konkretisoitua oikeuden pintatasolla. Eri tasot läpäisevä tarkastelu mahdollistaa aikaisemmin mainitsemaani tapaan myös pintatason ilmiöiden legitimoimisen, rajoittamisen ja kritiikin. Ks. Tuori 2000, s. 149–154, 178–185, 200, 211–215; Siltala 2003, s. 643–659.

⁴⁵ Hyttinen 2015, s. 25–27, 85–86; Lappi-Seppälä 1987, s. 126–131; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–199; Lappi-Seppälä 1996, s. 3–9; Siltala 2003, s. 32–33, 124–132; Nuotio 1998a, s. 20–26; Melander 2008, s. 160–167.

eivät varsinaisesti tähtää käsitelmäärittelyjen muodostamiseen käsiteanalyysin mukaisella tavalla ja tarkkuudella. Tutkimukseni pääpaino ja -näkökulma ovat toteamaani tapaan oikeudellisessa tarkastelussa, mitä mainittu tyyli osaltaan lähinnä värittää ja tukee.⁴⁶

Kriminaalipoliittisesti painottunut teleologinen metodini kurtiseeraa myös perus- ja ihmisoikeusorientoituneen lainopin kanssa. Voimakkaasti viimeistään 1990-luvulla alkanut rikosoikeuden kansainvälistyminen ja valtiosääntöistyminen on näet vaikuttanut niin rikosoikeudelliseen lainsäätämiseen ja soveltamistoimintaan, systematiikkaan kuin oikeuslähdeoppiin. Perus- ja ihmisoikeuksien itseisarvoisen argumentatiivisen merkityksen kasvun ohella muutosta havainnollistaa osuvalla tavalla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö, jolla on kansallisten rikosoikeusjärjestelmien eri tasot läpäisevä vaikutus. Tunnustuksen huomioimiseen muutos vaikuttaa muun ohella itsekriminointisuojaan kautta, jonka kohdalla suomalainen oikeuskäytäntö on pitkälti mukautunut kyseisiin ylikansallisiin tulkintoihin, jotka ovat laajentaneet itsekriminointisuojaan alaa aikaisempaa laajemmalle. Koska rikosoikeudellisen järjestelmämme perusteet ja myös konkreettinen soveltamistoiminta ovat sidoksissa kyseisiin kansallisiin ja ylikansallisiin perus- ja ihmisoikeusnäkökohtiin, tutkimuksessani on väistämätöntä huomioida myös nämä näkökohdat.⁴⁷

⁴⁶ *Ari-Matti Nuutila* on katsonut käsiteanalyysien jäävän rikosoikeustieteessä usein todellisuudelle vieraiksi esim. siten, että käsitteitä ei aina kytketä käyttöyhteyksiinsä. Käsitteiden analysoinnissa käsitteitä ei ts. arvioida siitä näkökulmasta, mitä kyseisillä käsitteillä tosiasiaassa tarkoitetaan ja minkälaista käytännön merkitystä ne tältä kannalta esim. ratkaisutoiminnassa saavat. Tutkimuksessani olen pyrkinyt välttämään kyseisiä ongelmia yhdistämällä käsiteanalyysini ja -määrittelyni käytännön todellisuuteen ja ratkaisutoimintaan konkreettisten tyyppitapauksien avulla. Käsitelmääritelmiä ts. peilataan todellisuuteen ja arvioidaan sekä muodostetaan siltä kannalta, miten kyseiset määritelmät heijastuvat ratkaisutoimintaan ja reaali maailmaan. Ks. rikoslain formalismista, rikoslakipositivismista sekä analyttiseksi kuvailtavissa olevan rikosoikeustutkimuksen erilaisista tavoista Nuutila 1996, s. 162–163; Hyttinen 2015, s. 24–27, 85–81, 99–101; Nuotio 1998a, s. 20–26, 68–69, 504; Melander 2015, s. 644, 648–650; Tapani 2004, s. 9; Nuotio 2005a, s. 136–139; Melander 2008, s. 51–53, 160–167; Lappi-Seppälä 1987, s. 126–131; Lappi-Seppälä 1997, s. 190–199; Lappi-Seppälä 1996, s. 3–9; Siltala 2003, s. 32–33, 124–132; Tapani – Tolvanen 2013, s. 100–101; Rankinen 2020, s. 146–147.

⁴⁷ Aikaisemmin rikosoikeudella ei ollut paljoakaan tekemistä perusoikeuksien kanssa. Esim. kriminalisointien hyväksyttävyyttä arvioitiin lähinnä rikosoikeuden omista lähtökohdista käsin. Rikosoikeuden valtiosääntöistyminen ja ihmisoikeusajattelun läpimurto onkin aiheuttanut – ja aiheuttaa yhä – haasteita sen suhteen, miten rikosoikeuden sisäisen systematiikan ja ihmisoikeuksien kalibrointi tulisi toteuttaa. Ks. Hyttinen 2015, s. 68–83, 212–220; Pirjatanniemi 2005, s. 23; Nuotio 1998b, s. 148–149, 158–159; Nuutila 1996, s. 62–95; Viljanen 2001, s. 305–311, 340–346; Tolvanen 1999, s. 179–183, 241–242; Tapani 2004, s. 80–84; Melander 2008, s. 5–6, 13–45, 51–

Perus- ja ihmisoikeusulottuvuuden huomioiminen on välttämätöntä myös periaatteellisimmista syistä. Kriminaalipoliittisesti ja teleologisesti orientoituneen rikosoikeustieteen vaaranpaikkana (ja toisaalta samanaikaisesti myös etuna) on muun ohella se, että se korostaa rikosoikeuden utilitaristista tavoiterationaalisuutta.⁴⁸ Punnittaviksi tulevat tällöin esimerkiksi liberalistisen ja hyvinvointivaltiollisen rikosoikeuden, defensiivisen legalismin ja offensiivisen teleologian sekä toisaalta arvo- ja tavoitenäkökohtien välisiin jännitteisiin liittyvät huolet. Rajoittamattoman instrumentalistisen rikosoikeuden sekä sen reunaehtojen ja hyväksyttävyyden kontrolloimiseksi on tämän myötä edellytetty rikosoikeuden ulkopuolista mittapuuta, joka on useissa yhteyksissä kytketty perusoikeuksiin. Perusoikeusjärjestelmän asemaa rikosoikeuden rajoitus- ja punnintaperusteena on puollettu muun ohella siksi, että sen katsotaan saavan esimerkiksi rangaistusteorioihin ja kriminaalipoliittisiin suosituksiin verrattuna oikeudellisesti vahvemman aseman. Oikeudellisen sitovuuden varmistamiseksi rikosoikeuden rajoituksien on toisin sanoen katsottu edellyttävän niiden sitomista perusoikeusjärjestelmään, jolloin rajoitusperusteiden muodollinen asema ja merkitys eivät jää kriminaalipoliittisten arvopäämäärä- ja tarkoituksenmukaisuuspohdintojen tai moraalifilosofisten näkemysten varaan. Rikosoikeuden perusoikeuskytkentöjen on katsottu myös ehkäisevän rikosoikeudellisen suojan kohteen liiallista epämääräisyyttä, jota on pidetty esimerkiksi moraalifilosofisten oikeushyväpohdintojen ongelmana. Perus- ja ihmisoikeuksien on kiteytetysti katsottu tarjoavan rikosoikeuden oman oikeutuksen tueksi sen ulkopuolisia pidäkkeitä, joita vasten rikosoikeutta voidaan tarkastella kriittisesti.⁴⁹

55, 94–95; Nuotio 2005a, s. 128–132; Jääskeläinen 1997, s. 173; Tuori 2000, s. 211, 247; Siltala 2003, s. 571–575; Viljanen 1998, s. 280–287.

⁴⁸ Syyteneuvottelu-uudistus ja sen mukainen tunnustuksen huomioimiseen liittyvän tulkintakäytännön muutos toimivat jo itsessään hyvänä esimerkkinä rangaistuksen käytön tavoitteellistumisesta ja lainkäytön kasvavasta seuraushakuisuudesta. Ks. Vatjus-Anttila 2022c, s. 6–10; Vatjus-Anttila 2021, s. 1024–1026, 1038–1045.

⁴⁹ Vaikka lähtökohtaisesti perusoikeusajattelu tarjoaakin rikosoikeutta rajoittavia reunaehtoja esimerkiksi edellyttämällä rikosoikeuden kytkemistä perusoikeuksien mahdollisimman suoraan suojaamiseen ja kieltämällä tiettyjen menettelytapojen käytön, perus- ja ihmisoikeusorientaatio sisältää myös offensiivisen rikosoikeuden vaaranpaikkoja. Perusoikeuksien järjestelmästä saattaa nimittäin syntyä uusia kriminalisointivelvoitteita, jolloin rikosoikeuden käyttöä perustellaan tietyissä esityksissä positiivisesti perusoikeuksien suojan tarpeella. Perusoikeuksiin pohjautuva positiivinen perustelu voi johtaa lopulta siihen, että perusoikeuksien suojaamisen katsotaan edellyttävän ja puoltavan niiden suojaamista rikosoikeuden keinoin. Kyse ei tällöin ole enää rikosoikeuden käytön rajoittamisesta perusoikeusargumentaatiolla, vaan perusoikeudet päinvastoin edellyttävät ja laajentavat rikosoikeudellista reagointia. Jos rikosoikeuden perusoikeusulottuvuutta tarkastellaan irrallaan rikosoikeuden omista rangaistusteorioista ja kriminalisointiperiaatteista, perusoikeudet saattavatkin muuttua

Vaikka jo rangaistusteoreettisen tarkasteluni tehtäviin kuuluu rikosoikeuden teoreettisten rajoituksien hahmottaminen (rangaistusteorian kontrollitehtävä) sekä näihin liittyvien moraalisten arvojen ja kriminaalipoliittisten intressien punninta, tarkoitukseni on tutkimuksessani kytkeä tunnustuksen huomioimisen rajoitteet myös perusoikeusjärjestelmään. Tämä suojaa yksilöä rikosoikeudellista valtakoneistoa vastaan siten, että pohjimmiltaan utilitaristinen ja tavoiterationaalinen tunnustusjustifikaatio ei rajoittamattomasti sanele tunnustussäätelyä ja sen soveltamista. Poliittisen vallan pyrkimysten ja rikosoikeuden käytön teoreettisten rajoituksien välinen konflikti tulee perusoikeuskytkennän myötä toisin sanoen ratkaistuksi ainakin siten, että poliittisella vallankäytöllä ja rikosoikeuden tehokkuustavoitteilla ei puututa perus- ja ihmisoikeuksien suojan ytimeen esimerkiksi itsekriminointisuojaan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kohdalla. Kyse on eräällä tapaa rangaistuksen käyttöä ohjaavien teoreettisten periaatteiden vahventamisesta perusoikeuskytkennällä nimenomaisesti yksilön suoja (kuten yksilöautonomia ja ihmisarvo) huomioiden.⁵⁰

Samalla kyseiset periaatteelliset käsitykset tulevat eräällä tapaa sulautettua perusoikeusnormistoon ja sen suojaamisen vaatimuksiin, mikä nykyisen rikosoikeuden edellyttämällä tavalla korostaa perus- ja ihmisoikeuksien läheistä

kriminalisointien välttämättömistä edellytyksistä *riittäviksi*. Perusoikeuden loukkaus saattaa toisin sanoen riittää jo itsessään perusteeksi kriminalisoinnille. Nähdäkseni ihmisoikeusdogmissa onkin paikoin havaittavissa tiettyä rangaistushakuisuutta, joka on lähtökohtaisesti rikosoikeuden omien rangaistusteoreettisten rajoitusehtojen, kuten ultima ration, vastaista. Merkittävimmät offensiivisesta lähestymistavasta aiheutuvat haasteet liittyvät ennen muuta kansainvälisiin ja eurooppalaisiin kriminalisointivelvoitteisiin, kuten terrorismin vastaisiin ohjelmiin. Kriminalisointiperiaatteiden, rangaistusteorioiden ja muiden rikosoikeuden omien rajoitusperusteiden ja justifikaatioiden esillä pitäminen on näin ollen tärkeää, minkä ohella rikosoikeudellisen järjestelmän oikeutusta ei nähdäkseni voida jäänkösettömästi edes johtaa perusoikeusjärjestelmästä, vaan se on nähdäkseni rakennettava rangaistusteorioiden varaan. Lähtökohta, jonka mukaan tehokas puuttuminen tiettyjen keskeisimpien ihmisoikeuksien vakaviin loukkauksiin edellyttää myös rikosoikeudellisia toimia, lieene tällä tavoin toteutettuna useimmiten *yhteensovittavissa* muiden kriminalisointiperiaatteiden kanssa. Ks. tarkemmin Nuotio 1998b, s. 148–149, 153, 158–160; Tolvanen 1999, s. 179–183, 241–242; Nuutila 1996, s. 62–95; Pirjatanniemi 2005, s. 23, 179, 182–185, 189–201; Viljanen 2001, s. 305–311, 340–346; Rankinen 2020, s. 139–143, 201–205, 325–329; Melander 2008, s. 94–97, 170–175, 263–264, 342–343; Nuotio 1998a, s. 86–87; Lahti 2004a, s. 934–935; Knuts 2010, s. 69–70, 80–87; Nuotio 1998c, s. 1342–1349; Jareborg 1995, s. 22–27; Tolvanen 2013, s. 338; Lahti 1993, s. 115–117; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 90; Jääskeläinen 1997, s. 83.

⁵⁰ Lappi-Seppälä 1996, s. 22–23, 40–43; Melander 2008, s. 51–55, 94–97, 261–264; Jääskeläinen 1997, s. 81–86, 144–149; Vuorenpää 2007, s. 73, 85–90; Nuotio 1998a, s. 86–87; Jääskeläinen 1997, s. 83; Tolvanen 1999, s. 182, 241–242; Tolvanen 2013, s. 338.

kytkentää kriminaalipoliittiseen orientaatioon. Kyseiset näkökohdat puhuvatkin usein samoista asioista, kuten ihmisarvon loukkaamattomuuden vaatimuksesta ja yksilön itsemääräämisoikeuden piiristä suhteessa valtiolliseen kontrolliin, vaikka keskustelu voikin tällöin liikkua hyvin eri tasoilla. Rangaistuksen ja tunnustuksen huomioimisen rangaistusteoreettiset ehdot ja tehtävät, näistä seuraavat kriminaalipoliittiset tavoitteenasettelut ja arvopäämäärät sekä perus- ja ihmisoikeusnäkökulma tulevat tällöin eräällä tapaa yhdistetyksi ja niiden välinen yhteys tulee selkeämmäksi, mikä vahvistaa kyseisten näkemyksien normatiivista asemaa sekä merkitystä.⁵¹ Tutkimukseni keskeisenä viitekehyksenä oleva rangaistusteoreettinen ja kriminaalipoliittinen orientaatio tulee tällöin rikastetuksi perusoikeuskytkennällä, vaikka kummankin näkökulman voidaan jo itsessään katsoa tähtäävän samankaltaiseen arvo- ja tavoitekeskusteluun.⁵² Toisin sanoen niin perusoikeudellinen kuin rangaistusteoreettinen näkökulma on kiinnostunut siitä, miten ja mitä intressejä edistäen rikosoikeutta on perusteltua käyttää.⁵³

Koska tutkimukseni keskeisenä punaisena lankana on jäsentää tunnustuksen roolia seuraamusjärjestelmän kokonaisuudessa ja rangaistuksen käytön yleisessä tavoitteenasettelussa sekä näiden toteuttamisessa, näkökulmani on kuitenkin perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeushyväopin sijaan korostuneesti sidoksissa rangaistusteoreettisiin olettamuksiin rangaistuksen toiminnasta ja funktioista.

⁵¹ Esim. yksilöautonomian periaate ja ihmisarvon loukkaamattomuuden vaatimus sekä niiden sisällöt voidaan paikantaa niin oikeuden syvärakenteeseen kuuluvien ihmisoikeus- ja valtiosääntöperiaatteiden, oikeuden pintatasolle kuuluvien perus- ja ihmisoikeussäännöksiä, kriminalisointiperiaatteiden, kriminaalipolitiikan kuin rikosoikeuden taustalla olevan ihmiskäsityksen ja rangaistusteorioiden tasolle. Ks. Vuorenmaa 2007, s. 73, 85–90; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 83–85; Melander 2008, s. 51–55, 94–97, 261–264; Tuori 2000, s. 211, 247; Nuutila 1996, s. 62–79; Tolvanen 1999, s. 202–211; Lappi-Seppälä 1996, s. 17; Hyttinen 2015, s. 9–10; Tolvanen 2013, s. 338; Jääskeläinen 1997, s. 81–86, 144–149; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132; Pirjatanniemi 2005, s. 190.

⁵² Vaikka utilitaristinen rikosoikeus on lähtökohtaisesti taipuvainen painottamaan tavoiterationaaleja näkökohtia, niiden toteutuminen edellyttää jo itsessään tiettyjen (mm. yksilöautonomiaan ja legitimizeettiin liittyvien) oikeusturva- ja arvonäkökohtien huomioimista. Tämän ohella kyseisiä arvoja voidaan pitää jo sellaisenaan tavoiteltavina, jolloin arvot voidaan itsessään mieltää utilitaristisen rikosoikeuden tavoitteiksi. Kriminaalipoliittisessa keskustelussa on ts. huomioitava tavoiteargumenttien ohella myös arvoargumentit. Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132, 160–162; Nuoti 1998a, s. 86–87, 547; Nuutila 1996, s. 122–125; Tolvanen 2015, s. 7–8; Lahti 1993, s. 115–116.

⁵³ Perusoikeuskeskustelun myötä kriminaalipoliittisiin tavoitemääritelmiin on tietyissä yhteyksissä jo liitettykin perusoikeuksien maksimaalisen takaamisen tavoite (tai arvo), joka sisältää muun ohella sekä rikoksesta epäillyn että uhrin oikeuksien toteuttamisen. Tolvanen 2013, s. 338; Nuutila 1998, s. 170–176; Tolvanen 1999, s. 179–182; Nuutila 1996, s. 79–85.

Valintani painottaa rangaistusteoreettista tarkastelua perus- ja ihmisoikeusvetoisen tai oikeushyväopillisen lähestymistavan sijaan selittyä sillä, että aikaisemmin toteamani mukaisesti rikosoikeudellisen järjestelmän oikeutus ja toiminta on nähdäkseni rakennettava rangaistusteorioiden varaan. Rikosoikeuden käyttöä ei voida jännöksettömästi johtaa perusoikeusjärjestelmästä, minkä ohella rangaistusteorioiden ja muiden rikosoikeuden omien rajoitusperusteiden ja justifikaatioiden korostaminen on olennaista offensiivisen rikos- ja perusoikeuspolitiikan ehkäisemiseksi.⁵⁴

Tämän ohella tunnustuksen huomioiminen vaikuttaa ja perustuu yksittäisten perusoikeuksien sijaan selkeämmin perusoikeusjärjestelmän muodostaman kokonaisuuden suojaamiseen yleisemmällä tasolla ja laajemmassa mittakaavassa. Ajatustani voidaan havainnollistaa vertaamalla tunnustuksen huomioimisen perustelemista kriminalisointeihin. Kun tarkastelun kohteena on esimerkiksi yksittäinen kriminalisointi, sen hyväksyttävyyden arviointi kiinnittyy muun muassa suojattavan oikeushyvän ja rajoituksen välisen suhteen perusteltavuuteen. Kriminalisointien tulisi kytkeytyä mahdollisimman suoraan yksilön vapauksien loukkaamisen estämiseen siten, että yksilöiden vapauspiiriä rajoitetaan kriminalisoinnin muodossa vain tässä tarkoituksessa. Kriminalisoinnit ja rikosoikeudella suojattavat oikeushyvät on toisin sanoen ankkuroitava perus- ja ihmisoikeuksiin niin suojan tarpeen kuin rajoituksien perusteltavuuden sekä niiden punninnan muodossa.⁵⁵

⁵⁴ Ks. tarkemmin edellä alaviite 49 sekä Nuotio 1998b, s. 148–149, 153, 158–160; Tolvanen 1999, s. 179–183, 241–242; Nuutila 1996, s. 62–95; Pirjatanniemi 2005, s. 23, 179, 182–185, 189–201; Viljanen 2001, s. 305–311, 340–346; Nuutila 1998, s. 172–173; Nuotio 1998c, s. 1342–1349; Rankinen 2020, s. 139–143, 201–205, 325–329; Melander 2008, s. 94–97, 170–175, 263–264, 342–343.

⁵⁵ Suomalaisessa(kin) rikosoikeustieteessä kriminalisointien oikeutusta haettiin pitkään moraalifilosofian ja kriminaalipoliittisen argumentaation avulla. Tilanne on nyttemmin muuttunut, ja esim. *Matti Tolvasen* mukaan oikeushyvän käsitteen tulisi nähdä palautuvan jännöksettä perusoikeuksiin. Oikeushyvien kytkemistä mahdollisimman suoraan ja jännöksettömästi perusoikeuksiin voidaan pitää sinänsä tavoiteltavana, sillä tällöin suojan kohteet ovat demokraattisessa prosessissa tietoisesti suojeltaviksi määrättyjä, yhteiskunnan eri jäsenet huomioivia, arvoja ja etuja. Näkemys asettaa kuitenkin esim. yhteisölliset oikeushyvät ongelmalliseen asemaan. Esim. valtion sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden takaaminen (valtio- ja maanpetosrikokset) eivät ainakaan kovin välittömästi palaudu yksittäisen ihmisen henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja perusoikeussuojaan. Samoin on esim. ympäristöön, julkiseen talouteen, yleiseen järjestykseen tai muihin yhteisöllisiin oikeushyviin liittyvien kriminalisointien laita. Käsitykseni mukaisesti rikoslailta tulisi voida reagoida myös yhteisöllisiin oikeushyviin, vaikka ne voitaisiinkin palauttaa perusoikeuksiin vain välillisesti. Sallitut kriminalisointiperusteet eivät ts. täysin tyhjene välittömään yksilöllisten perusoikeuksien turvaamistavoitteeseen. Rikosoikeuden tavoitteeksi voidaan nähdäkseni hyväksyä välittömästi tai välillisesti yksilön vapauspiiriä

Tunnustuksen suhde yksilöiden perusoikeuksien suojaamiseen on sen sijaan välillisempi. Tunnustuksen ollessa rangaistuksen käyttöön vaikuttava peruste se eroaa kriminalisoinneista olennaisella tavalla jo lähtökohdiltaan. Kriminalisoinnit ovat kieltoja, joilla pyritään suojaamaan tiettyjä oikeushyviä. Rangaistuksen mittaamisperusteet kytkeytyvät kyseisten oikeushyvien suojaamiseen siten, että rangaistuksilla tuetaan kyseisten kieltojen tehokkuutta. Rangaistukset suojaavat oikeushyvää välillisesti turvaamalla oikeushyvää välittömästi suojelevan käyttäytymisnormin noudattamista. Kiellot (kriminalisoinnit) ja niitä tukevat rangaistukset (keinot pitää yllä kriminalisointien vaikutusta) ovat näin ollen läheisesti sidoksissa toisiinsa, mutta ne edellyttävät erillisiä perusteluita. Tunnustamisen huomioimisella ei toisin sanoen suojata niinkään mitään yksittäistä konkretisoitavissa olevaa perusoikeutta, vaan kyse on pikemminkin rikosoikeusjärjestelmän (kriminalisointien) tehokkuuden ja toimintakyvyn sekä oikeudenmukaisuuden ylläpidosta sekä tämän kautta välillisesti kaikkien perusoikeuksien suojaamisesta. Tunnustamisen huomioiminen palautuu välittömästi ennen kaikkea rikosoikeusjärjestelmän ja yhteiskunnan intresseihin kustannussäästöjen muodossa, eikä välitön suoja koske tällöin yksilöä. Koska yksilöiden perusoikeuksien välitön suojaaminen edellyttää kuitenkin rikosoikeusjärjestelmän tehokkuutta ja oikeudenmukaisuutta, tunnustamisen huomioiminen palautuu ja palvelee näin välillisesti yksilöiden perusoikeussuojaa järjestelmän toiminnan kautta. Tunnustamisen yhteys perusoikeuksien suojaamiseen saa tällöin merkityksensä ja legitimaationsa sen kautta, miten seuraamusjärjestelmä kykenee edistämään perusoikeuksien suojaa yleisellä tasolla ja vähentämään rikollisuudesta aiheutuvia haittoja.⁵⁶

suojaavien oikeushyvien suojaaminen – vaikka suurempi yhteys onkin lähtökohtaisesti välillistä helpommin puollettavissa. Oikeushyvät eivät väistämättä itsessään palaudu suoraan perusoikeuksiksi, mutta niiden tulisi liittyä vähintään välillisesti niiden suojaamiseen, ja tällöinkin korostuu perustelujen merkitys. Ks. Tolvanen 1999, s. 179–183; Pirjatanniemi 2005, s. 23, 179, 182–185, 189–201; Nuutila 1996, s. 62–95; Nuotio 1998b, s. 148–149, 151, 153, 158–160; Viljanen 2001, s. 334; Melander 2008, s. 90–97, 335–336, 342–344, 351–361; Nuutila 1998, s. 172–173; Frände 2012, s. 19–21; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87–91; Nuotio 1998a, s. 85–87.

⁵⁶ Koska rikosoikeuden käytön perustelemissa on mielekästä pyrkiä kytkemään argumentaatio mahdollisimman selkeästi yksilöllisten perusoikeuksien suojan tarpeeseen, pyrin tutkimuksessani yhdistämään tunnustuksen huomioimisen myös yksilöllisten perusoikeuksien suojaamiseen esim. rikoksen haitallisuuden (perusoikeusloukkauksen) vähentämisen ja rikoksen aiheuttamien vahinkojen estämisen sekä hyvittämisen kautta. Rikoksen tunnustaminen voi tietyissä tilanteissa vähentää oikeudenloukkauksen merkittävyyttä esim. estämällä suurempien vahinkojen syntymisen ja edistämällä rikoksen vahinkojen korvaamista sekä niiden vähentämistä ja poistamista. Koska kaikissa tilanteissa ja rikostyypeissä tämä ei ole mahdollista, tunnustamisen huomioimisen perustelemista ei voida palauttaa jäännöksettä

Tutkimukseni näkökulma on tällöin korostuneesti sidoksissa rangaistusteoreettiseen tarkasteluun rikosoikeusjärjestelmän toiminnasta – miten rikosoikeusjärjestelmä kykenee ja on oikeutettu suojaamaan perusoikeuksia ylläpitämällä kriminalisointien preventiivistä vaikutusta. Koska yhteiskunnallisilla intresseillä, yhteisöllisillä oikeushyvillä ja hyvinvointivaltioillisella tavoitteellisella rikosoikeudella on kuitenkin usein selkeämmin rikosoikeuden käyttöä legitimoiva kuin rajoittava vaikutus, ja tunnustuksen huomioiminen voi rajoittaa yksilön vapauksia esimerkiksi itsekriminointisuojaan kannalta, kytken tutkimuksessani tunnustuksen huomioimisen punninnan ja sitä rajoittavat tekijät myös yksilön vapautta suojaaviin perus- ja ihmisoikeuksiin. Tunnustuksen huomioimisen legitimaatiolle ja erityisesti sitä rajoittaville tekijöille osoitetaan toisin sanoen myös perus- ja ihmisoikeuksiin palautuvat normatiiviset rajat.⁵⁷

Yhteenvedonomaaisesti tutkimukseni metodia voitaneen siis kuvailla kriminaalipoliittisesti ja rangaistusteoreettisesti orientoituneeksi objektiivis-teleologiseksi rikoslainopiksi, jolla on sekä teoreettisen että käytännöllisen lainopin alaan kuuluvia piirteitä. Teleologinen systematisointi- ja tulkinta-asette kiinnittyvät rikosoikeuden taustalla oleviin rangaistusteorioihin sekä kriminaalipoliittisiin arvo- ja tavoitepäämääriin, joita itseään muodostetaan rikosoikeusteoreettisen tarkastelun avulla. Koska tutkimuksellinen mielenkiintoni ulottuu tunnustuksen huomioimisen taustaperusteiden tarkastelusta käytännön lainkäytön tasolle, tarkastelutapa sisältää erilaisia painotuksia riippuen kulloinkin tarkasteltavasta rikosoikeusjärjestelmän tasosta ja toimijasta. Tarkastelutapani ja näkökulmieni pluralistisuudella pyrin myös samalla mahdollistamaan perus- ja ihmisoikeusnäkökohtien, kriminaalipoliittisten arvo- ja tavoitepäämäärien, rangaistusteorioiden ja rikosoikeuden sisäisen näkökulman huomioimisen yhtäaikaaisesti siten, että eri näkökohdat tulisivat huomioituiksi väitteissäni. Tarkastelutapojeni ja -kohteitteni moninaisuudella pyrin

yksilöllisten perusoikeuksien suojaamiseen yksittäistapauksellisessa arvioinnissa. Tässä kohdin täytyy myös nostaa erikseen esille se, että tunnustuksen huomioiminen ja sen perusteleminen eroaa kriminalisoinneista toisessakin merkittävässä suhteessa. Kriminalisointi merkitsee toiminnan säätämistä rangaistavaksi. Tunnustuksen huomioiminen sen sijaan merkitsee rangaistuksen lieventämistä ja jopa rangaistuksen käytöstä luopumista toimenpiteistä luopumisen muodossa. Yksilöiden vapauspiirin kaventaminen rangaistavaksi säätämisellä ja tämän kaventamisen perustelemisen vaatimukset eroavat olennaisesti siitä, että säädetään perusteita, joiden nojalla rangaistusvastuusta luovutaan tai sitä huojennetaan. Ks. jäljempänä luvut 2.2.2.2 ja 2.2.3.2 sekä kriminalisointien ja rangaistuksen välisestä suhteesta Lappi-Seppälä 1987, s. 128–131; Tolvanen 2013, s. 240–241; Tapani – Tolvanen 2015, s. 238; Tolvanen 2001a, s. 6; Nuutila 1998, s. 172–173, 176; Lappi-Seppälä 1996, s. 11–16.

⁵⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 88–92; Melander 2008, s. 90–97, 335–336, 342–344, 351–361; Lappi-Seppälä 1987, s. 128–137; Frände 2012, s. 19–21; Jääskeläinen 1997, s. 83.

myös tuottamaan tietoa yhtäältä tunnustuksen huomioimisesta seuraamusjärjestelmässämme voimassa olevan oikeuden kannalta, mutta toisaalta – tai jopa erityisesti – argumentoimaan, miten tunnustus tulisi ideaalisti hahmottaa eri näkökohtien asettamien erilaisten vaatimuksien kannalta. Kyseessä on kokonaisuutena rikosoikeuden käytön perusteisiin kohdistuva ja niistä ammentava, rikosoikeusjärjestelmän eri tasot ja osapuolet huomioiva, analyyttinen tarkastelu tunnustuksen aseman selvittämiseksi. Tämä kokonaisuus pyritään lopulta pukemaan konkreettisiksi rikoslainopillisiksi systematisointi- ja tulkintasuosituksiksi – ja näin laillisuusperiaatteen kunnioittamisen mahdollistaviksi tulkinta- ja soveltamisohjeiksi.

2 Aineellinen rikosoikeus

2.1 Rangaistuksen käytön perusteet

2.1.1 Rangaistusteorioiden lähtökohdat

Rangaistuksen käytön – ja tätä myöten myös tunnustuksen huomioimisen – perusteet nojaavat pohjimmiltaan rangaistusteorioihin. Niiden tehtävänä on osoittaa, millä perusteella, missä tarkoituksessa ja millä tavoin meitä on oikeutettua rangaista. Kyseiset perustelut jaetaan yleisimmin kahteen karkeaan pääryhmään: sovitusteorioihin (retributiiviset, velvollisuuseettiset, absoluuttiset) ja preventioteorioihin (utilitaristiset, seurauseettiset, relatiiviset). Retributiiviset teorit katsovat taaksepäin menneeseen aikaan ja perustelevat rangaistuksen käytön oikeudenmukaisuussyin. Teorioiden mukaan rikoksentekijän rankaiseminen on oikeudenmukaista, sillä tämä ansaitsee rangaistuksen rikollisen tekonsa perusteella. Rangaistuksen oikeutus on tehdyssä rikoksessa, jolloin rangaistuksen tehtävänä on olla rikoksen oikeudenmukainen sovitus. Rangaistuksen edustamaa oikeudenmukaisuutta, kuten sovitusta, pidetään toisin sanoen itseisarvona, joka riittää sellaisenaan perustelemaan rangaistuksen. Rangaistus eräällä tapaa perustelee itse itsensä sen ollessa rikoksen oikeudenmukainen seuraus ja näin ollen itseisarvo sellaisenaan.⁵⁸

Utilitaristiset teorit sen sijaan katsovat eteenpäin ja hakevat rangaistuksen oikeutuksen sen hyötyvaikutuksista. Ollakseen oikeutettu rangaistuksen tulee hyödyttää yhteiskuntaa esimerkiksi joko lainvastaista käyttäytymistä yleisesti vähentäen (yleispreventio) tai vähentämällä rangaistun taipumuksia toimia lainvastaisesti (erityispreventio). Retributiivisesta ajattelusta poiketen utilitarismissa teon moraalinen oikeus tai vääryys riippuu yksinomaan sen seurauksista, jolloin

⁵⁸ Vatjus-Anttila 2022c, s. 1–2. Ks. myös rangaistusteorioiden erilaisista lähtökohdista Lappi-Seppälä 1996, s. 1–8; sekä yleisesti rangaistusteorioista osana rikosoikeustieteellistä tutkimusta Tapani 2004, s. 71–73; Melander 2008, s. 5, 179–180; Lappi-Seppälä 1987, s. 59–67, 125; Lappi-Seppälä 1997, s. 192–198; Jääskeläinen 1997, s. 64–65, 81–86, 144–151; Nuotio 1998a, s. 504–505; Tapani – Hyttinen – Tolvanen 2019, s. 32–38.

rankaiseminen on oikeutettua silloin, kun muilla keinoilla ei päästä yhtä hyvään lopputulemaan. Kiteytetysti voidaan sanoa, että retributiivisissa teorioissa rangaistus on itseisarvo ja täten päämäärä sellaisenaan, siinä missä utilitaristisissa perusteluissa rangaistuksen arvo on sen seurauksissa – rangaistuksen käytöllä on joko itsenäinen tai välineellinen merkitys.⁵⁹

Se, tukeutuuko esimerkiksi lainsäätäjän utilitaristisiin vai retributiivisiin näkökohtiin, vaikuttaa huomattavasti lopulta tuomittavan rangaistuksen sisältöön ja määräämisperusteisiin. Rangaistuksen oikeutus ja tästä johdettava rangaistuksen käytötapana vaikuttavat siis olennaisesti meidän jokaisen elinolosuhteisiin niin suhteessa valtioon kuin muihin ihmisiin. Rankaisemisen taustalla olevien perusteluiden tulisi näin ollen vakuuttaa meidät siitä, että rangaistus todella on paikallaan ja oikeanlainen. Tämä on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty. Mainittujen rangaistusteoreettisten suuntausten eroavaisuudet palautuvat pohjimmiltaan (deontologisen) velvollisuusetiikan ja (utilitaristisen) seurausetiikan premissien välisiin eroihin. Rankaisemisen oikeuttaminen sen seurausvaikutuksien on hyväksyttävissä ainoastaan utilitaristisesti, sillä yksittäisen teon seurausvaikutukset ovat deontologisen ajattelun mukaisesti jo lähtökohtaisesti merkityksettömiä punnittaessa teon moraalista arvoa.⁶⁰ Kääntäen hyötynäkökohdat kieltävä

⁵⁹ Vatjus-Anttila 2022c, s. 1–2; Lappi-Seppälä 1996, s. 1–2; Jääskeläinen 1997, s. 74–77; Duff – Garland 1994, s. 2, 8; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 32–38.

⁶⁰ Deontologiassa keskeistä on yleistettävien ja sellaisenaan sitovien sääntöjen löytäminen sekä noudattaminen riippumatta esim. siitä, minkälaisiin seurauksiin ne yksittäisessä tapauksessa johtavat. Teon moraalisuutta ei määritellä sen tapauskohtaisten seurauksien perusteella, jolloin moraalisesti oikeellisella teolla voi olla yksittäisessä tapauksessa katastrofaalisetkin seuraukset. On kuitenkin syytä korostaa, että deontologien mukaan kategorinen sitoutuminen etukäteen lukkoon lyötyihin moraalisiin sääntöihin johtaa lopulta parhaimpaan mahdolliseen kokonaislopputulokseen. Etukäteen määritellyn moraaliseen sääntöön noudattaminen voi ts. johtaa yksittäisissä tapauksissa ongelmallisiin seurauksiin, mutta sääntöjen seuraamisen ajatellaan johtavan vähintään laajemmassa mittakaavassa parhaaseen lopputulemaan. On siis syytä erottaa toisistaan esim. yksittäistapauksellinen ja kokonaisvaltainen (systeeminen) oikeudenmukaisuus (tai tarkoituksenmukaisuus). Deontologit ajattelevat yleistettävissä olevien absoluuttisten normien seuraamisen johtavan systeemitasolla yleisesti ja kokonaisvaltaisesti hyvään lopputulemaan, minkä saavuttamiseksi (mahdollinen) tapauskohtainen epäoikeudenmukaisuus tai epätarkoituksenmukaisuus pitää vain hyväksyä. On lisäksi huomionarvoista, että moraalisiin sääntöihin yleistettävyydellä ei tarkoiteta ainoastaan sitä, että ilman niitä maailmasta tulisi kestävämpi paikka elää (esim. jos kaikki valehtelisivat, maailma olisi kurjempi paikka). Moraalisiin sääntöihin yleistettävyyden vaatimus kytkeytyy myös siihen, että yleistettävyyden tulee olla ylipäättensä mahdollista – sääntöjen tulee olla sisäisesti ristiriidattomia. Mikäli esim. lupauksen rikkominen (tai valehteleminen) sallittaisiin, lopulta koko lupauksen instituutio muuttuisi merkityksettömäksi. Jos lupauksen rikkominen olisi yleisenä moraalilakina, kukaan ei uskoisi lupauksia eikä lupauksilla olisi lopulta merkitystä. Tällöin lupauksen tekeminen olisi jo lähtökohtaisesti

deontologinen perustelu on taas utilitaristisiin premisseihin nojautuvalle jo *ex ante* kelvoton. Kyseiset premissit johtavat rangaistuksen oikeutuksen kannalta näin moraaliteoreettiseen ristiriitaan, jolloin rangaistusteorioiden ydinproblematiikka löytyy moraaliteoreettiselta tasolta.⁶¹

Problematiikkaa ei ole mahdollista väistää siirtämällä tarkastelu rikosoikeudellisen keskustelun kohteena olevien rangaistusteorioiden tasolle. Moraaliteoreettisten premissien eroavaisuudet ja niiden perustelemisen vaikeudet seuraavat mukana siirryttäessä tasolta toiselle. Tarkasteltaessa nimenomaan rangaistusteorioita tilannetta ei myöskään helpota se, että suomalainen rikosoikeudellinen keskustelu on nähdäkseni paikoin erkaantunut sen taustalla olevista moraaliteoreettisista näkökohdista. Rangaistus- ja moraaliteoreettisissa keskusteluissa puhutaan siis eräällä tapaa samoista asioista, mutta kyseiset keskustelut ovat lähteneet eri suuntiin ja päätyneet erilaisiin lopputuloksiin. Rangaistusteoreettisissa puheenvuoroissa on näkemykseni mukaan esitetty ja hyväksytty varsin yksinkertaistavia ja mutkia oikovia väitteitä, jotka ovat vastoin yleisiä moraaliteoreettisia käsityksiä, mikä on johtanut rikosoikeudellisen ja moraaliteoreettisen keskustelun irtautumiseen toisistaan.

Esimerkiksi viimeaikaisessa utilitaristisiin perusteisiin nojautuvassa rikosoikeuskeskustelussa on kritisoitu verrattain ankarasti absoluuttisia teorioita ja niiden perustelemisen mahdollisuutta. Kritiikille on toki myös päteviä perusteita, mutta paikoin se on jäänyt varsin ohueksi ja toteamaani tapaan ristiriitaan vallitsevien moraaliteoreettisten käsityksien kanssa. Kritiikin mukaan puhtaiden sovitusteorioiden mukainen moraaliperusteinen rankaiseminen vaikuttaa esimerkiksi järjettömältä, sillä niihin perustuvan rangaistuksen käytön katsotaan jäävän lopulta vaille rationaalisen tarkastelun kestäväää perustelua. Jos rankaisemisen seurauksilla ei ole retributivismin mukaan väliä, mikä oikeuttaa reagoimaan vääryyteen (rikokseen) uudella vääryydellä (rangaistuksella)? Kyseiseen

mahdotonta, eikä rikottavaa lupauksista voitaisi ylipäättensä edes tehdä. Lupauksen rikkominen edellyttää pätevän lupauksen tekemistä, jolloin viimeksi mainitun ollessa mahdotonta myöskään sen rikkominen ei ole mahdollista. Lupauksen rikkomisen salliva yleinen moraalilaki olisi ts. sisäisesti ristiriitainen, minkä myötä siitä ei ole yleiseksi moraalilaksiksi, jota kaikki voisivat noudattaa. Koska kaikki eivät voi sitä noudattaa, se ei ole sallittua myöskään yksittäisille toimijoille yksittäisissä tapauksissa, sillä sääntöjen tulisi koskea kaikkia toimijoita yleisesti ja yhtäläisesti. Näkökohtien myötä absoluuttinen kielto valehdella on deontologien mukaan yleistettävissä ja johtaa parhaaseen mahdolliseen kokonaislopputulemaan, vaikka yksittäisissä tapauksissa säännön seuraamisen seuraukset voivatkin olla ongelmallisia. ”Toimi aina siten, että toimintatavastasi voitaisiin tehdä yleinen moraalilaki.” Kant 2012, s. 332, 335–336; Velleman 2012, s. 351, 357; Korsgaard 2012, 370–371.

⁶¹ Jääskeläinen 1997, s. 74–80; Lappi-Seppälä 1996, s. 1–2, 6–7, 10, 19–20; Lappi-Seppälä 1987, s. 131; Rankinen 2020, s. 120–121.

kysymykseen annettavien vastausten katsotaan useasti perustuvan pohjimmiltaan vain epämääräiseksi jäävään moraaliseen intuitioon (se tuntuu oikeudenmukaiselta) ja ylhäältä päin annettuihin jumalan tai moraalilain käskyihin, joita itseään ei voida perustella loppuun asti rationaalisesti kestävästi. Puhtaasti oikeudenmukaisuuden vaatimukseen nojautuvan rankaisemisen katsotaan edellyttävän lainsäätäjän yläpuolelle asetettavan normiauktoriteetin tunnustamista ja sen hyväksymistä, että lainsäätäjän tehtävänä on vain ennalta asetetun korkeamman moraalijärjestelmän käskyjen seuraaminen. Samalla todetaan, että nykyajan yhteiskunnassa ei ole tällaista yleisesti jaettua ja ennalta vahvistettua moraalikoodistoa, johon tukeutuen rikoslain säännökset voitaisiin muodostaa. Tämän ylemmän moraalijärjestelmän hyväksyttävyyttä pidetään lisäksi vaikeasti perusteltavana jo sellaisenaan, sillä perustelujen katsotaan nojautuvan väistämättä esimerkiksi luonnonoikeuteen, uskontoon tai muutoin selittämättömissä olevaan moraaliseen intuitioon. Kestävien perustelujen esittäminen puhtaasti sovitussajatteluun pohjautuvalle rikosoikeudelle koetaan toisin sanoen ongelmalliseksi, sillä perustelujen katsotaan nojautuvan väistämättä selittämättömissä oleviin moraalikäsitteisiin. Eräällä tapaa ajatellaan, että retributiivisen rankaisemisen perimmäinen oikeutus on inhimillisen järjen ulottumattomissa, jolloin rangaistuksen tueksi ei voida esittää vakuuttavia perusteluita. Vaadittaessa rationaalisesti perusteltavissa olevia järkisyitä rangaistuksen käytölle vaatimuksen ei katsota toteutuvan retributiivisissa teorioissa, sillä perusteluissa joudutaan väistämättä tukeutumaan kyseisiin järjen ulottumattomissa oleviin aineksiin.⁶²

Retributiiviset teoriat nähdään ongelmallisiksi myös – ja jopa erityisesti – käytännön elämän kannalta, sillä niiden mukainen rankaiseminen voi johtaa kohtuuttomiin lopputuloksiin. Teorioiden mukaan rangaistuksen seurauksilla kun ei ole roolia sen moraalisen arvon punninnassa. Kyseisen velvollisuusetiikkaan pohjautuvan ajattelun yleistä ongelmallisuutta voidaan havainnollistaa seuraavalla klassisella esimerkillä. Mikäli valehtelemista pidetään sellaisenaan vääränä toimintana, siihen ei ole oikeutettua turvautua edes silloin, kun sillä voitaisiin estää henkirikoksen tekeminen suojelemalla uhrin olinpaikkaa. Toisin sanoen totuuden puhuminen ja uhrin olinpaikan paljastaminen olisi moraalisesti hyvä ja oikeutettu teko myös silloin, kun se johtaa uhrin menehtymiseen.⁶³ Tämänkaltaisen

⁶² Jääskeläinen 1997, s. 74–80; Lappi-Seppälä 1996, s. 1–2, 6–7, 10–11, 19–20; Nuutila 1996, s. 76; Nuotio 1998a, s. 505–507; Melander 2008, s. 90–91, 100, 369–370; Lappi-Seppälä 1987, s. 58–67, 128–131, 136–142, 161; Rankinen 2020, s. 120–121.

⁶³ Ks. myös edellä alaviite 60 sekä Kant 2012, s. 332, 335–336; Velleman 2012, s. 351, 357; Korsgaard 2012, 370–371.

kyvyttömyys rajoittaa rankaisemista ja rangaistuksen kohteita tuhoisten seurauksien välttämiseksi nähdään retributiivisten teorioiden keskeiseksi ongelmaksi.⁶⁴

Osin viimeksi mainitusta seurannee myös ajatus siitä, että velvollisuusetiikkaan palautuva rikosoikeus ei lähtökohtaisestikaan olisi ihmisen käsinkosketeltavia tarpeita varten, vaan näistä irrallisten inhimillisen järjen tavoittamattomissa olevien moraalikäsitteiden toteuttamista varten. Sovitusteorioiden ei katsota keskittyvän yksilön ja yhteiskunnan keskeisten intressien selvittämiseen ja suojelemiseen kokonaisvaltaisesti, vaan teorioiden ajatellaan noudattavan määrättyjä moraalikäsitteitä sokeasti hinnalla millä hyvänsä. Tämä koetaan ongelmalliseksi esimerkiksi nykyaikaisen perus- ja ihmisoikeussensitiivisen rikosoikeuden kannalta, sillä mainittujen oikeuksien merkityksen katsotaan jäävän tällöin marginaaliseksi tai häipyvän näköpiiristä kokonaan.⁶⁵

Suomalaisessa rikosoikeudellisessa keskustelussa retributiivisten teorioiden ja ylempien moraalijärjestelmien rationaalista perustelemista pidetään siis jokseenkin mahdottomana tehtävänä. Tämän ja edellä esitettyjen käytännöllisten ongelmien myötä katsotaan, että rationaalisen tarkastelun kestävän rangaistuksen oikeutuksen on oltava utilitaristinen ja liittyttävä käytännöllisiin syihin. Rikosoikeuden on toisin sanoen oltava ihmistä varten sen sijaan, että sitä pidettäisiin ja käytettäisiin moraalisenä itseisarvona. Tämänmukaista suomalaisessa keskustelussa vallitsevaa oikeutusta ja sen taustalla olevaa rikosoikeusajattelua voidaan kutsua muun ohella pragmaattis-rationaaliseksi. Pragmatismi tarkoittaa tässä yhteydessä käytännöllisten syiden välttämättömyyttä rikosoikeusjärjestelmän justifioinnissa ja rationalismi sitä, että kyseiset käytännölliset syyt on voitava erikseen perustella kestävästi. Pragmaattis-rationaalinen rikosoikeusajattelu merkitsee sen omin termein kuvailtuna intuitiivis-moraalisten ja metafysis-luonnonoikeudellisten justifikaatioperustelujen hylkäämistä sekä *sellaisten käytännön syiden* etsimistä ja perustelemista, joihin nojautumalla voidaan osoittaa *rangaistuksen käytön tarpeellisuus ihmisille*.⁶⁶

Rikosoikeudelliset keskustelut ja niissä absoluuttisiin teorioihin kohdistettu kritiikki vaikuttavat kuitenkin irtautuneen yleisistä moraalifilosofisista näkökohdista ja olevan osin ristiriidassa niiden kanssa. Esimerkiksi väitteet siitä, että retributiivisten, deontologisten tai absoluuttisten moraalijärjestelmien rationaalinen

⁶⁴ Melander 2008, s. 367–373; Melander 2020, s. 21–23; Lappi-Seppälä 1996, s. 6–7.

⁶⁵ Lappi-Seppälä 1996, s. 2, 10–11, 19–20; Lappi-Seppälä 1987, s. 58–67, 128–131, 136–142, 161; Nuutila 1996, s. 76; Melander 2008, s. 90–91, 369–370; Jääskeläinen 1997, s. 79; Vuorenperä 2007, s. 15–18; Anttila – Heinonen 1977, s. 67–69; Lahti 1974, s. 237–239; Lappi-Seppälä 2000, s. 36–38, 40.

⁶⁶ Lappi-Seppälä 1996, s. 2, 10–11, 19–20; Nuutila 1996, s. 76; Lappi-Seppälä 1987, s. 58–67, 128–131, 136–142, 161; Melander 2008, s. 90–91, 369–370; Nuotio 1998a, s. 505–507; Jääskeläinen 1997, s. 79; Vuorenperä 2007, s. 15–18; Anttila – Heinonen 1977, s. 67–69; Lahti 1974, s. 237–239; Lappi-Seppälä 2000, s. 36–38, 40.

perusteleminen ei olisi mahdollista, ovat vastoin yleisiä moraalifilosofisia käsityksiä. Moraalifilosofiassa katsotaan, että inhimillinen järki ja rationaalinen keskustelu mahdollistavat absoluuttisten moraalisten arvojen osoittamisen ja perustelemisen – eli moraalisen absolutismin rationaalisen perustelemisen. Moraalikäsityksiä ei toisin sanoen ole väistämätöntä perustaa ainoastaan esimerkiksi luonnonoikeuteen, jumalalliseen ilmoitukseen tai intuition. Useissa moraaliteorioissa sen sijaan ajatellaan, että arvoristiriidat on mahdollista ratkaista objektiivisesti ja yleisesti hyväksyttävällä tavalla rationaalisesti. Mikäli moraalikäsityksiä tarkastellaan rationaalisen keskustelun sääntöjen mukaisesti, myös liberaaleissa ja moniarvoisissa yhteiskunnissa voidaan päästä yhteisymmärrykseen objektiivisista moraalista arvoista, jotka voidaan osoittaa perustellusti ja kestävästi. Ainoana vaihtoehtoina ei näin ollen ole sitoutua joko äärimmäiseen moraalirelativismiin – eli absoluuttisten moraalisten arvojen olemassaolon kieltämiseen – tai jumalalliseen ilmoitukseen. Absoluuttisista moraalista arvoista on mahdollista päästä yhteisymmärrykseen ja niitä voidaan löytää sekä perustella inhimillisellä järjellä tukeutumatta esimerkiksi luonnonoikeuteen.⁶⁷

Kyseiset moraaliteoreettiset näkemykset huomioiden retributiivisiin teorioihin on kohdistettu suomalaisessa rikosoikeudellisessa keskustelussa melko ankaraa ja osin varsin ohkaiseksi jäänyttä kritiikkiä, jonka moraalifilosofinen kestävyys on kyseenalaista.⁶⁸ Tämän ohella tasapainoisemman ja kattavamman keskustelun

⁶⁷ Tämä edellyttää moraalisten subjektien muodostamaa ideaaliyhteisöä, jonka jäsenet ovat saavuttaneet tahdon eli käytännöllisen järjen autonomian. Kyse on ts. rationaalisen konsensuksen (tai ideaalisen diskurssin) teorioista – eli pohjimmiltaan proseduraalisista moraaliteorioista. Kyseiset teoriat ovat suoraa jatkumoa *Kantin* partikulaariseen järkeen perustuvasta filosofiasta, jota on 1900-luvulla kehitetty edelleen kattamaan yksilöiden ohella myös laajemmat yhteisöt. *Kantin* partikulaarinen järki (yksilö voi päästä selville moraalista oikeellisuudesta) on erällä tapaa korvattu kollektiivisella järjellä (yksilöt voivat yhdessä saavuttaa yhteisymmärryksen oikeasta). Keskeisessä roolissa keskustelussa ovat olleet mm. *Jürgen Habermas* sekä *John Rawls*, mistä hyvänä esimerkkinä toimii teoria tietämättömyyden verhon takaa tapahtuvasta lainsäätämisestä. Palaan tematiikkaan tarkemmin jäljempänä luvussa 2.1.3. Vrt. edellä esitettyjä kansallisessa rikosoikeudellisessa keskustelussa muodostettuja käsityksiä moraaliteoreettiseen keskusteluun Hyttinen 2015, s. 299, 304–316; Habermas 1994, s. 99, 120–121; Sajama 2002, s. 71–88; O’Neill 2008, s. 357–361; Aarnio 1989, s. 271–285; Jacobs 2002, s. 33–37, 103; Chappell 2009, s. 37–48, 71–72; Reath 2006, s. 67–71, 92–96, 122–124, 196–201; Rawls 1971.

⁶⁸ Retributiivisilla teorioilla on huomattavasti vahvempi asema ulkomaisessa keskustelussa. Samanaikaisesti kun suomalainen rikosoikeus on siirtynyt painottamaan yhä enemmän utilitaristisia näkökohtia, retributiiviset teoriat ovat viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana eläneet jopa tietynlaista renessanssia ja vahvistaneet asemaansa kansainvälisessä keskustelussa. Ks. retributiivisten teorioiden elpymisestä kansainvälisessä keskustelussa Duff – Garland 1994, s. 8–15; Berman 2011, s. 433–436.

puolesta puhuu myös se, että retributiivisiin teorioihin yhdistetyt ongelmat eivät merkitse sitä, että puhtaan utilitaristinen rankaiseminen olisi moraalisesti täysin ongelmatonta. Äärimmäisen utilitaristisen rangaistusteorian mukaisesti meihin voitaisiin kohdistaa rangaistuksia jopa ollessamme syyttömiä, sillä rankaisemisella voisi tällöin olla hyödyllisiä vaikutuksia esimerkiksi muiden ihmisten käyttäytymistä ohjaavan pelotevaikutuksen muodossa. Utilitaristinen rangaistusteoria voi toisin sanoen kieltää yksilöiden itseis- ja ihmisarvon käyttämällä heitä pelkkinä välineinä määrättyjen tavoitteiden toteuttamiseksi. Rangaistusteoreettisista ongelmakohdista käytävän tasapainoisen ja kriittisen keskustelun tarve on näin ollen ilmeinen jo jokaisen yksilön oman itsekkiään edun kannalta.⁶⁹

Avoimen keskustelun tarvetta puoltaa myös se, että rangaistusteoreettisiin kysymyksiin on erittäin vaikea antaa yksiselitteistä ja kaikenkattavaa vastausta. Minkään yksittäisen rangaistusteoreettisen näkemyksen ei voida katsoa ongelmitta selittävän ja oikeuttavan kaikkia rikosoikeuden ilmiöitä. On näin ollen väistämätöntä pyrkiä huomioimaan eri näkökohtien keskeisiä etuja ja ongelmia sekä tavoitella näiden yhteensovittamista. Tämä onkin johtanut muun muassa erilaisten pluralististen yhdistelmäteorioiden suosioon, jotka sisältävät niin utilitaristisia kuin retributiivisia elementtejä. Esimerkiksi niin sanottu välineellinen tai tavoiteretributivistinen sovitussajattelu painottaa sovitusta vaativan ihmisten oikeustajun tyydyttämistä. Ajattelusta ei ole pitkä matka rikosoikeuden uskottavuuden säilyttämisen tavoitteeseen ja vaikutusmekanismiin sekä täten utilitaristisen preventioteorian mukaisiin perusteluihin.⁷⁰

Tässä kohdin on lisäksi syytä todeta, että absoluuttisiin teorioihin kohdistetusta kritiikistä huolimatta suomalainen rikosoikeusjärjestelmä ja sen taustalla vallitseva rangaistusteoreettinen ajattelu sisältävät myös velvollisuusetiikkaan palautuvia aineksia ja rajoituksia. Huomionarvoista tämän suhteen on kuitenkin se, että velvollisuuseettiset perustelut ovat nähdäkseni alisteisia utilitaristisiin argumentteihin nähden ja niillä on lähinnä utilitarismia rajoittava tehtävä. Rankaiseminen toisin sanoen oikeutetaan ja sen tavoitteenasettelut rakennetaan utilitaristisin argumentein, jolloin rangaistuksen perimmäistä oikeutusta tai tarkoituksiperiä ei muodosteta deontologisia vaatimuksia silmällä pitäen. Jäljempänä

⁶⁹ Jääskeläinen 1997, s. 82–85; Tolvanen 2009, s. 358–359; Lappi-Seppälä 2016, s. 179–180; Lappi-Seppälä 1996, s. 2, 6–7, 10–11; Lappi-Seppälä 1987, s. 138–142; Rankinen 2020, s. 121.

⁷⁰ Retributiivisten ja utilitarististen teorioiden sekoittumisen ohella ne sisältävät myös jo itsessään erilaisia variantteja. Niin retributiivisten kuin utilitarististen teorioiden kohdalla voidaan puhua esim. positiivisista ja negatiivisista tai välittömistä ja välillisistä varianteista. Ks. Jääskeläinen 1997, s. 74–85; Melander 2008, s. 186–189; Nuotio 2013, s. 276–278; Lappi-Seppälä 1996, s. 1–6, 40–43; Rankinen 2020, s. 120–123; Lappi-Seppälä 1987, s. 126–128; Tolvanen 2009, s. 376.

osoittamalla tavalla pidän tätä ongelmallisena huomioiden erityisesti sen, että deontologiset normit muodostavat pohjan ihmisarvon kunnioittamiselle. Absoluuttisia teorioita ei tämän vuoksi tulisi rajata rangaistuksen oikeutuksesta ja tarkoituksesta käytävän keskustelun ulkopuolelle kevyin argumentein.

Väitteeni perusteleminen edellyttää kuitenkin sitä, että velvollisuus- ja seurauseettisten argumenttien välistä suhdetta tarkastellaan nimenomaisesti seuraamusjärjestelmän toiminnan ja sitä vallitsevasti ohjaavien rangaistusteoreettisten lähtökohtien kautta. Koska tutkimukseni ensisijainen tiedonintressi kohdistuu moraaliteorioiden sijaan rikosoikeudellisiin rangaistusteorioihin ja rangaistusjärjestelmän toimintaan, lähestyn problematiikkaa ennen muuta rikosoikeudellisen keskustelun välityksellä ja muodostamalla väitteeni rikosoikeudellista näkökulmaa ajatellen.

2.1.2 Seuraamusjärjestelmän vallitsevat taustaperusteet

Suomessa vallitsevat rangaistusteoreettiset käsitykset ja näistä johdettavat kriminaalipoliittiset tavoitteenasettelut sisältävät niin hyöty- kuin oikeudenmukaisuusnäkökohtia. Tämä käy ilmi muun muassa jo lähes dogminomaisesti toistellusta ja hyväksytystä kriminaalipoliittisesta tavoitteenasettelusta. Sen mukaan kriminaalipoliitiikan tavoitteina on 1) rikollisuudesta ja sen kontrolloimisesta aiheutuvien kärsimysten ja muiden kustannusten minimoiminen ja 2) näiden kustannusten oikeudenmukainen jakaminen. Haittojen vähentäminen on melko suoraviivaisesti hyötysuuntautunut utilitaristinen tavoite, kun taas haittojen oikeudenmukainen jakaminen on selkeämmin oikeudenmukaisuussuuntautunut ja absoluuttinen arvo – sillä on itseisarvoista normatiivista merkitystä riippumatta siitä, pystytäänkö sitä perustelemaan hyötyseikoin eli utilitaristisesti seurausten arvoon nojautuen.⁷¹

Vallitsevan pragmaattis-rationaalisen rangaistusteorian peräänkuuluttaman rationaalisuuden käsite ei näin ollen tyhjene kokonaan tavoitteen ja keinon välisen tehokkuuden arvioimiseen eli tavoiterationaalisuuteen, vaan kriminaalipoliitikassa on tiedostettava myös perustavanlaatuiset oikeudenmukaisuusarvot, jotka ilmenevät muun muassa perus- ja ihmisoikeuksina. Oikeudenmukaisuuden ja oikeusturvan periaatteet määrittävätkin olennaisella tavalla rikosoikeudellisen järjestelmän

⁷¹ Perusoikeuskeskustelu on nyttemmin liittänyt kriminaalipoliittisiin tavoitemääritelmiin perusoikeuksien maksimaalisen takaamisen. Tämä sisältää niin rikoksesta epäillyn kuin uhrin oikeuksien toteuttamisen. Lahti 1974, s. 237–240; Törnudd 1969, s. 119–129; Melander 2008, s. 287; Lappi-Seppälä 1987, s. 261–262, 249; Rankinen 2020, s. 121; Hahto 2004 s. 65–66, 140; Tolvanen 1999 s. 34, 41–46; Tolvanen 2013, s. 338; Nuutila 1998, s. 165–178.

rakennetta ja toimintaa, jolloin niiden voidaan katsoa toimivan vastavoimana kriminaalipoliittisen tarkoituksenmukaisuuden aikaansaamaa painetta vastaan.⁷²

Edellä todettuun tapaan näkökohdat ja niiden vaatimukset voivat kuitenkin olla määrättilanteissa ristiriidassa.⁷³ Kyseisten näkökohtien tasapainottaminen voidaan hahmottaa usealla tavalla. Utilitarististen teorioiden voidaan esimerkiksi katsoa muodostavan rankaisemisen oikeutuksen perustan, jota kuitenkin rajoitetaan absoluuttisten teorioiden mukaisin aineksin. Rikosoikeuden justifikaatio kytkeytyy tällöin sen käytön hyötyvaikutuksiin ja esimerkiksi ihmisoikeus- ja oikeusturvanäkökohtien mukaisten rajoitusperusteiden kunnioittamiseen. Erilaisia ja mahdollisesti eri suuntiin vaikuttavia arvoja ja tavoitteita on pyritty myös toteuttamaan ja yhdistelemään sijoittamalla ne rikosoikeusjärjestelmän eri tasoille. Erilaisten rangaistusteoreettisten ehtojen ajatellaan toisin sanoen painottuvan rikosoikeusjärjestelmän eri tasoilla – kuten kriminalisoinneissa, rangaistusjärjestelmässä, lainkäytössä ja täytäntöönpanossa – eri tavoin.⁷⁴

Tiivistetysti kyseisten näkökohtien yhteensovittaminen on hahmotettu suomalaisessa keskustelussa seuraavan kaltaisella tavalla. Suomessa vallitseva rikosoikeuden rangaistusteoreettinen oikeutus perustuu pohjimmiltaan rikoslain käytännölliseen tehtävään. Rikosoikeuden perustehtävänä ja oikeutuksena on utilitaristinen yhteiskuntaelämän toimivuuden turvaaminen siten, että kaikki voivat mahdollisimman suuressa määrin nauttia tärkeinä pidetyistä vapauksista ja oikeuksista. Rikosoikeusjärjestelmän periaatteellinen oikeutus perustuu toisin sanoen sen kykyyn suojata tärkeinä pitämiämme intressejä loukkauksilta.⁷⁵

⁷² Lahti 2013b, s. 11–16, 19–24; Tolvanen 1999, s. 179–183, 192–205; Nuutila 1996, s. 24–25, 79–90; Tolvanen 2005, s. 142–149, 173, 191; Nuotio 1994, s. 126–127.

⁷³ Tilannetta ei helpota se, että oikeudenmukaisuusnäkökohtien tarkkaa sisältöä on niiden luonteen vuoksi vaikea määritellä. Huomionarvoista on kuitenkin myös se, että arvo- ja tavoiteperusteet eivät väistämättä ole ristiriitaisia, sillä arvot ovat useasti palautettavissa jo itsessään tavoitteiksi. Viimeksi mainittujen toteutuminen voi myös varsin suoraviivaisesti edellyttää arvoargumenttien noudattamista. Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 138–143, 161–162, 249, 261–265; Lahti 1974, s. 237–240; Hahto 2004, s. 65–66, 129–144; Rankinen 2020, s. 121–123; Palo 2010, s. 123, 144–145, 377; Melander 2008, s. 100; Jääskeläinen 1997, s. 77–78; Boucht 2005, s. 125–126.

⁷⁴ Tämänkaltaisia analyyttisiä jaotteluita voidaan tehdä mitä moninaisimmin tavoin. Ks. esim. Lappi-Seppälä 1987, s. 126–128, 263–265; Lappi-Seppälä 1996, s. 7–12; Lahti 1993, s. 115–117; Melander 2008, s. 160–162; Rankinen 2020, s. 122–123; Hart 2008, s. 3–4, 8–13; Tolvanen 2006a, s. 572; Palo 2010, s. 123, 144–145; Hahto 2004, s. 65–66, 129–144.

⁷⁵ Viimeistään 1990-luvulta alkaen rikosoikeudella suojeltavia oikeushyviä on pyritty ankkuroidaan perus- ja ihmisoikeuksiin esim. yhteisöllisten intressien sijaan. Ks. oikeushyväopin sekä perus- ja ihmisoikeuksien välisestä suhteesta Lappi-Seppälä 1996, s. 10–11; Lappi-Seppälä 2000, s. 33–38; Tolvanen 1999, s. 179–183, 192–205; Nuutila 1996, s. 24–25, 79–85; Nuutila 1998, s. 165–178; Pirjatanniemi 2005, s. 23, 162–165, 179, 182–185, 189–207; Nuotio 1998b, s. 148–149, 151, 153, 158–160; Rankinen

Rangaistuksen oikeutukseen liittyy tällöin olennaisesti rangaistuksen käyttämisen puolesta ja toisaalta sitä vastaan puhuvien rationaalisesti perusteltavissa olevien argumenttien välinen hyöty–haitta-punninta. Rikollisuutta vastaan ei toisin sanoen tule kamppailla hintaan mihin hyvänsä, vaan seuraamusjärjestelmä tulee muotoilla tavalla, joka parhaiten vähentää sekä rikollisuudesta että rikosten kontrollijärjestelmästä aiheutuvia inhimillisiä kärsimyksiä ja materiaalisia haittoja. Mikäli rikoslailla aiheutettaisiin enemmän haittaa kuin hyötyä, sen käytölle ei olisi utilitaristisen argumentaation mukaisesti perusteita.⁷⁶

Utilitaristisen hyötyjä ja haittoja punnitsevan rikosoikeusajattelun myötä rikosoikeuden vaikutusmekanismi yhdistetään ennen kaikkea yleispreventioon. Rikosoikeutemme pohjimmiltaan käytännöllinen – ennen muuta yleispreventiivinen – tehtävä ja utilitaristinen justifikaatio eivät kuitenkaan todettuun tapaan tarkoita sitä, etteikö oikeudenmukaisuusargumenteilla ja sovitussajattelun mukaisilla aineksilla olisi roolia rikosoikeusjärjestelmän toiminnassa. Rikosoikeusjärjestelmä ei voi kaikilla sen tasoilla toimia pelkän tavoiteajattelun mukaisesti. Rajoittamattoman utilitaristisen argumentaation mukaisesti voisi esimerkiksi olla hyödyllistä – ja täten oikeutettua – rangaista syytöntä, jos rangaistuksella vaikutetaan yleispreventiivisesti muiden ihmisten käyttäytymiseen. Tämän estävät sellaisenaan noudatettavat oikeudenmukaisuusvelvoitteet koetaan kuitenkin hyvinvoinnille ja elämisen laadulle tärkeämmiksi kuin esimerkiksi kyseisten velvoitteiden huomioimisen mukanaan tuoma mahdollinen preventiivisen tehon menetys.⁷⁷

Toisaalta myös yleispreventiomekanismien tehokkuus edellyttää oikeudenmukaisuusargumenttien huomioimista. Mikäli rangaistuksen käyttö pohjattaisiin yksittäisissä tapauksissa esimerkiksi puhtaan utilitaristiseen argumentaatioon, rangaistuksia määrättäisiin tuomarin tarkoituksenmukaisuusharkinnan perusteella. Rangaistukset eivät tällöin pohjautuisi tehtyihin rikoksiin vaan rangaistuksen oletettuihin hyötyvaikutuksiin kulloinkin käsillä olevassa ratkaisutilanteessa. Tämän myötä rangaistuskäytännöstä tulisi laajemmassa mittakaavassa varsin ennakoimaton ja epäjohdonmukainen. Yleispreventiivisten vaikutusmallien tehokkuus edellyttää tätä vastoin sitä, että

2020, s. 324–329; Melander 2008, s. 90–97, 331–336, 342–347, 351–361; Viljanen 2001, s. 334; Frände 2012, s. 19–21; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87–98; Nuotio 1998a, s. 85–87; Lahti 2013b, s. 11–16, 19–24; Tolvanen 2005, s. 142–149, 173, 191.

⁷⁶ Lappi-Seppälä 1996, s. 2, 10–11, 19–20; Lappi-Seppälä 1987, s. 58–67, 128–131, 136–142, 161; Nuutila 1996, s. 76; Melander 2008, s. 90–91, 369–370; Jääskeläinen 1997, s. 79; Vuorenperä 2007, s. 15–18; Anttila – Heinonen 1977, s. 67–69; Lahti 1974, s. 237–239; Lappi-Seppälä 2000, s. 36–38, 40.

⁷⁷ Anttila – Heinonen 1977, s. 64–67; Lappi-Seppälä 1987, s. 141–142, 161–162, 265; Lappi-Seppälä 2000, s. 36, 43–44, 56–58, 322–324.

rikosoikeudelliset käytännöt koetaan uskottaviksi, riittävän varmoiksi, johdonmukaisiksi ja legitiimeiksi – eli oikeudenmukaisiksi ja yhdenvertaisiksi. Miten rikosoikeusjärjestelmä voisi ohjata ihmisten käyttäytymistä etukäteisesti ja järjestelmällisesti, jos sen toiminta olisi sattumanvaraista sekä ennakoimatonta ja se koettaisiin epäoikeudenmukaiseksi?⁷⁸

Rikosoikeusjärjestelmämme sisältääkin sekä utilitaristisia että retributiivisia aineksia. Huomionarvoista tämän suhteen on se, että eri rangaistusteoreettiset näkemykset ovat ominaisia rikosoikeussysteemin eri tasoille. Rikosoikeussysteemi voidaan jakaa esimerkiksi normin asettamistasoon (järjestelmätasoon) ja järjestelmän soveltamista koskevaan ratkaisutasoon (lainkäyttötasoon). Järjestelmätaso tarkoittaa selvimmin kriminalisointeja ja rangaistusjärjestelmää kokonaisuudessaan, kun taas soveltamisen taso viittaa yksittäisiin lainkäyttöratkaisuihin. Järjestelmätasolla paino on tavoitteellisilla näkökohdilla sekä utilitaristisessa argumentaatiossa (hyöty–haitta-punninta), ja lainkäytön tasolla sellaisenaan noudatettavat oikeudenmukaisuusargumentit ovat vahvempia. Toisin sanoen lakeja *säädetään* ennen kaikkea utilitaristisin perustein ja *sovelletaan* lähtökohtaisesti retributiivisesti tai formalistisesti kiinnittämättä huomiota soveltamisratkaisun seurauksiin tulevaisuudessa.⁷⁹

Eri tasojen välisen roolijaon ja justifikaatioyhteyden ajatuksena on se, että yksittäisistä oikeudenmukaisista ratkaisuksista muodostuu laajemmassa mittakaavassa mielekkäitä käytäntöjä. Kun normeilla on lainsäädännön tasolla utilitaristisesti muotoillut tavoiterationaalit taustaperustelut, niiden retributiivisen soveltamisen katsotaan toteuttavan kyseisiä tavoitenäkökohtia välillisesti. Lainkäyttäjän ei tällöin tule ja tarvitse yksittäisessä tapauksessa tukeutua välittömästi utilitaristiseen argumentointiin, vaan normin justifioivat tavoitenäkökohdat toteutuvat normia oikeudenmukaisesti ja formalistisesti sovellettaessa eräällä tapaa lainkäyttöratkaisun välillisenä oheistuotteena. Toisin sanoen toimittaessa yksittäisessä tapauksessa jäykän oikeudenmukaisesti eli retributiivisesti toteutetaan isommassa mittakaavassa samalla hyötynäkökohtia. Esimerkiksi välillisen yleisprevention olettamukseen perustuva rikosoikeusjärjestelmä toimii tehokkaasti vain silloin, kun järjestelmää sovelletaan ennakoitavasti, johdonmukaisesti, yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti. Myös yksittäisten retributiivisten soveltamisratkaisujen

⁷⁸ Tolvanen 2009, s. 358–379, 360; Anttila – Heinonen 1977, s. 64–67; Lappi-Seppälä 1987, s. 161–162, 265; Lappi-Seppälä 2000, s. 36, 43–46, 56–59, 322–324; Jääskeläinen 1997, s. 131.

⁷⁹ Lappi-Seppälä 1987, s. 160–162, 255, 264–265; Jääskeläinen 1997, s. 91.

voidaan tätä kautta katsoa olevan yhteydessä rikosoikeuden pohjimmiltaan utilitaristiseen justifikaatioon ja sen perustehtävän toteuttamiseen.⁸⁰

Kiteytetysti suomalaisen rikosoikeusjärjestelmän yleistavoitteena ja -oikeutuksena on yleispreventio – eli tavoitteellinen argumentaatio. Rangaistusinstituutiota ei perustella systeemillä tasolla rangaistavaan rikoksentehtävään liittyvillä argumenteilla, vaan rangaistuksen tuomitsemisen katsotaan palvelevan yhteisön etua laajemmasta perspektiivistä tarkasteluna silloinkin, kun yleisestävä vaikutus ei ole toiminut yksittäisen rikoksentehtävän kohdalla – eikä rangaistus tätä enää tässä vaiheessa muutoinkaan auta.⁸¹ Tämän mukaisesti absoluuttisten teorioiden sisältämiä vaatimuksia ei pidetä rankaisemisen tarkoitusperinä sinänsä, vaan ne vaikuttavat ennen muuta rangaistuksen käyttöä

⁸⁰ Lappi-Seppälä 1996, s. 7, 9–10; Jääskeläinen 1997, s. 80–83, 131; Lappi-Seppälä 1987, s. 138–143, 160–162, 255, 264–265; Lahti 1974, s. 237.

⁸¹ Viime vuosina erilaiset hoidolliset, kuntoutukselliset ja muunkaltaiset erityispreventiiviset näkökohdat ovat kuitenkin vahvistuneet seuraamusvalikoimassa sekä kriminaalipoliittisessa keskustelussa. Tämä kielii osaltaan nähdäkseni utilitarististen näkökohtien (yksittäistapauksellisen tarkoituksenmukaisuusargumentaation) laajenemisesta myös lainkäytön tasolle. Vaikka huomio kiinnittyy tällöin konkreettisesti rangaistavaan rikoksentehtävään, kyse on pohjimmiltaan tällöinkin yleiseen etuun tähtäävästä hyötyargumentoinnista. Tavoitteena on ehkäistä tulevaisuudessa tapahtuvia rikoksia, vähentää rikollisuudesta aiheutuvia haittoja sekä täten toteuttaa yleistä etua. Kyse on ts. tulevaisuuteen kohdistuvasta utilitaristisesta rikosten ennaltaehkäisystä sen sijaan, että pääpaino olisi esim. jo tehdyssä teossa ja sen haittojen vähentämisessä. Tämä ei ole nähdäkseni täysin ongelmaton yhtälö esim. ihmisarvon kunnioittamisen kannalta, sillä rikoksentehtävä välineellistetään muiden etujen toteuttamiseksi, mikäli hän ei jaa toimintaa ja sen tarkoituksia. Erityispreventiiviset lähestymistavat voivat olla ongelmallisia rikoksentehtävän ihmisarvon ja tätä määrittävän yksilöautonomian kannalta ts. sen vuoksi, että ne voivat sisältää piirteitä paternalismista ja rikoksentehtävää välineellistävästä rikosoikeudesta. Rikoksentehtävän autonomian ulkopuoliset intressit – mahdollisesti jopa hänen omat muut kuin autonomiaan liittyvät intressinsä – arvotetaan hänen autonomiaansa tärkeämmiksi. Tällöin häntä ei kohdella rationaalisesti kykenevänä subjektina, vaan ulkopuolisen muokkauksen kohteena ja tarpeessa olevana objektina. Utilitaristinen rankaiseminen sisältää siis samoja vaaranpaikkoja ihmisarvon kunnioittamisen suhteen oli kyse sitten yleis- tai erityispreventiosta. Hoitoajattelun ongelmat kytkeytyvät myös mm. rikoksentehtävöiden yhdenvertaisuuteen sekä teko- ja tekijärikosoikeuden väliseen kädenvääntöön. Tilannetta ei helpota myöskään se, että seuraamusjärjestelmän kehittämistä koskevassa kriminaalipoliittisessa keskustelussa on havaittavissa tiettyä jäsentymättömyyttä myös yleis- ja erityispreventiivisten näkökohtien yhteensovittamisen suhteen. Ks. kyseisestä problematiikasta tarkemmin jäljempänä luvut 2.1.3, 2.2.2.1 ja 2.2.3 sekä Vajus-Anttila 2022c, s. 6–15, 17–23; Matikkala 2021, s. 8–13; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 71–75; Tolvanen 2012a, s. 1079–1082, 1087–1088; Tolvanen 2009, s. 363; OMLL 7/2018, s. 83, 102, 146.

rajoittavina periaatteina esimerkiksi suhteellisuus- ja syyllisyysperiaatteiden sekä perus- ja ihmisoikeus- sekä oikeusturvanäkökohtien muodossa.⁸²

Vaikka suomalainen rikosoikeus ja sen taustalla vaikuttavat rangaistusteoreettiset lähtökohdat sekä kriminaalipoliittiset tavoitteenasettelut näin ollen yhdistelevätkin velvollisuus- ja seurauseettisiä vaatimuksia, rangaistusjärjestelmän selkeänä vallitsevana perustehtävänä on utilitaristinen yleispreventio. Utilitaristisen perustehtävänsä myötä rangaistusjärjestelmän justifikaatio ja pääpaino ovat utilitaristisessa haittojen vähentämisen tavoitteessa, jolloin absoluuttisille, sellaisenaan velvoittaville, vaatimuksille jää ensiksi mainittuihin nähden alisteinen tehtävä. Tämä lienee ainakin osaltaan seurausta rikosoikeudellisen keskustelun skeptisestä suhtautumisesta muihin kuin utilitaristisiin – ennen muuta yleispreventiivisiin – argumentteihin rangaistusjärjestelmän oikeuttamisessa. Retributiivisiin teorioihin kohdistettu kritiikki on toisin sanoen johtanut utilitarististen näkökohtien hegemoniaan rangaistuksen oikeuttamisessa ja tavoitteenasetteluissa.⁸³

En ole siinä määrin vakuuttunut absoluuttisiin teorioihin kohdistetun kritiikin kestävydestä, että katsoisin aiheelliseksi haudata yritykset rikastuttaa rangaistuksen oikeutusta ja tarkoitusperiä myös velvollisuuseettisin vaatimuksin. Kun huomioidaan lisäksi jäljempänä osoittamani utilitarististen rangaistusteorioiden ongelmallisuus ihmisarvon kunnioittamisen kannalta ja tästä seuraava tarve tasapainottaa velvollisuus- ja seurauseettisiä näkökohtia rangaistusteorioiden muodostamisessa, deontologisia argumentteja on nähdäkseni syytä tuoda nykyistä vahvemmin rangaistusteorioiden nimenomaisten tavoitteenasetteluiden ja justifikaatioiden tasoille. Rangaistuksen käytön legitiimiyden ohella tämä on merkityksellistä myös seuraamusjärjestelmän konkreettiselle toiminnalle, joka on väitteeni mukaisesti muuttumassa yhä utilitaristisempaan suuntaan edellä esittelemieni rangaistusteoreettisten painotuksien – ja absoluuttisiin teorioihin kohdistetun kritiikin – myötä. Katson toisin sanoen tarpeelliseksi nostaa

⁸² Aineellisen rikosoikeuden tapaan sellaisenaan velvoittaville absoluuttisille näkökohdille on annettu usein myös rikosprosessissa ainoastaan sen käytännöllisiä tehtäviä rajoittava rooli. Paikoin rikosprosessin ainoaksi varsinaiseksi päämääräksi hahmotetaan ts. rikosvastuun toteuttaminen, jota ainoastaan rajoitetaan absoluuttisten velvoitteiden mukaisesti sen sijaan, että viimeksi mainitut olisivat itsessään rikosprosessin tarkoituksperiä. Ks. tarkemmin jäljempänä luku 3.1 sekä Frände 2009, s. 30–31; Lappi-Seppälä 1987, s. 138–143, 161–162, 249, 261–265; Lahti 1974, s. 237–240; Hahto 2004, s. 65–66, 129–144; Rankinen 2020, s. 121–123; Palo 2010, s. 123, 144–145, 377; Melander 2008, s. 100; Jääskeläinen 1997, s. 77–78; Boucht 2005, s. 125–126.

⁸³ Lappi-Seppälä 1987, s. 249, 261–262; Nuotio 2020, s. 22–30; Lahti 1974, s. 237–240; Palo 2010, s. 123, 144–145, 377; Rankinen 2020, s. 121–123; Melander 2008, s. 100; Hahto 2004, s. 65–66; Jääskeläinen 1997, s. 77–78; Boucht 2005, s. 125–126.

velvollisuuseettisiä vaatimuksia rangaistuksen käytön legitimaatiota sekä perustehtäviä määrittäviksi normeiksi sen sijaan, että niillä olisi ainoastaan utilitaristisen perustehtävän toteuttamista rajoittava rooli. Rangaistus tulisi oikeuttaa ja sen tarkoituksiperät muodostaa niin seuraus- kuin velvollisuuseettisin näkökohdin, jotta sen voitaisiin katsoa toteuttavan käytännöllisiä intressejä yksilöiden ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla.

2.1.3 Rangaistuksen oikeutus sen kohteen kannalta

Rangaistuksen käytön puhtaasti utilitaristista – preventioon ja yleisiin hyötynäkökohtiin nojaavaa – justifikaatiota on pidetty ongelmallisena yksittäistapauksessa rangaistavan rikosentekijän kannalta, mikäli lähtökohdaksi omaksutaan absoluuttinen moraalinen vaatimus ihmisen kohtelemisesta päämääränä sinänsä.⁸⁴ Vaatimus kohdella ihmistä aina myös päämääränä sinänsä on tämän tutkimuksen keskeinen lähtökohta, sillä kyseinen vaatimus on olennaisesti sidoksissa yksilöautonomian ja ihmisarvon kunnioittamiseen. Näkemykseni mukaan ihmisarvon ja autonomian tulisi olla sellaisenaan vaalittavia päämääriä eli itseisarvoja myös rikosoikeudessa. Rangaistuksen ylimpänä päämääränä eli itseisarvona tulee olla ihmisarvo. Vaikkei esimerkiksi kaikkia oikeushyviä ja kriminalisointeja tule johtaa ihmisarvosta tai ole ainakaan vaivatta mahdollista palauttaa ihmisarvoon muutoin kuin välillisesti, ihmisarvolla ja sen aineksilla on muihin suojan arvoisiin oikeushyviin nähden erityinen asema oikeushyväkeskustelussa. Ihmisarvon tulee olla loukkaamaton eikä sitä saa uhrata muiden intressien toteuttamiseksi. Rikosoikeuden tulee olla ihmisiä varten, jolloin ihmisyyksilöitä tulee kohdella päämäärinä.⁸⁵

⁸⁴ Vaikka päämääränä kohtelemisen vaatimus on lähtökohtaisesti yksilövelvollisuus sen juontaessa juurensa partikulaarisesta yksilökeskeisestä moraaliteoriasta, käsitykseni mukaan vaatimus on mahdollista ja syytä siirtää systemaattiselle yhteiskuntatasolle. Systemaattisesti ajateltuna yksilöä sitova velvollisuus voidaan ts. siirtää yksilötasolta kollektiiviselle yhteiskuntatasolle sitä velvoittavaksi. Niin yksilö- kuin yhteiskuntatason toiminnan legitiimiyden ehtona on nimittäin mm. toiminnan jaettavuus eli se, että toiminta voidaan järkevästi omaksua itseä ja muita sitovaksi. Ks. myös alaviitteet 67 ja 85 sekä Timmons 2013, s. 193–195; Dean 2006, s. 226–227; Hyttinen 2015, s. 299, 304–316; Sajama 2002, s. 71–88; Habermas 1994, s. 99, 120–121; Aarnio 1989, s. 271–285; Reath 2006, s. 92–96, 121–123.

⁸⁵ Utilitaristien velvollisuusetiikkaan kohdistama kritiikki asettuu tältä kannalta mielenkiintoiseen valoon. Aikaisemmin mainitsemani mukaisesti absoluuttisten teorioiden kun on kritisoitu toteuttavan ihmisten tarpeiden sijaan inhimillisen järjen tavoittamattomissa olevia moraalikäsitteitä. Näkemyseroja selittänevät omaksuttujen moraaliteoreettisten premissien eroavaisuudet. Ihmisiin kohdistuvia velvollisuuksia tarkastelevassa velvollisuusetiikassa keskeisessä asemassa ovat sellaisenaan sitovat velvollisuudet ihmisyyttä kohtaan. Utilitaristi taas voi esim. ajatella palvelevansa

Ihmisen hahmottaminen rationaaliseksi ja valintoja vapaasti tekeväksi yksilöksi – eli autonomiseksi subjektiksi⁸⁶ – on samalla myös länsimaisen oikeuskäsityksen

ihmisiä maksimoimalla heidän onnellisuuttansa hyöty–haitta-punninnan avulla. Tällöin päämääränä (itseisarvona) on kuitenkin ihmisten onnellisuus eikä ihmisyys itsessään. Onnellisuus on tietenkin sinänsä tavoiteltavaa, mutta kyse ei ole universaalista ja absoluuttisesta vaan relatiivisesta arvosta, koska se voi muuttua toimijasta ja tilanteesta riippuen. Onnellisuus saattaa edellyttää ja merkitä ihmisille eri asioita. Ongelmallista utilitarismissa on myös se, että yhden ihmisen onnellisuus voi olla oikeutettua uhrata muiden huomattavasti suuremman onnellisuuden mahdollistamiseksi. Kaikkein perimmäisimmäksi asetettavan itseisarvon tulisi käsitykseni mukaan sen sijaan sitoa ja palvella kaikkia yhtäläisesti, universaalisti ja absoluuttisesti – kaikkien tulisi voida jakaa se sellaisenaan. Mm. näiden syiden vuoksi onnellisuudesta ei ole universaaliksi absoluuttiseksi itseisarvoksi, vaan ihmisyys (tahdon autonomia) itsessään on asetettava ihmisen onnellisuuden sijaan päämääräksi. Yhteys tahdon autonomiaan on väistämättä yhteistä kaikille ihmisille ja riippumaton relatiivisista seikoista, ja näin ollen se on samalla kaikkien hyväksyttävissä ja jaettavissa. Tämän ohella (ja myötä) se on muiden arvojen (kuten onnellisuuden) määrittelemisen ja omaksumisen (legitimiteetin) ehdoton taustaedellytys. Moraali kokonaisuudessaan on apriorisen järjen tuote, jota ei voida johtaa kokemusperäisistä havainnoista – järki luo moraalin. Järki mahdollistaa moraalilain asettamisen ja sen noudattamisen siten, että ihminen kykenee murtautumaan esim. luonnollisista vieteistään ja toimimaan näiden sijaan moraalisten vaikuttimien ohjaamana. Apriorisen järjen luodessa moraalin ja sen ollessa täten moraalin välttämätön ennakkoehto sitä on pidettävä (moraalin itsensä ohella) ylimpänä ja absoluuttisena arvona sinänsä. Moraali ts. edellyttää järjen sekä sen noudattamisen kannalta tarpeellisen autonomian kunnioittamista – muita arvoja (kuten onnellisuutta) ei tule nostaa tämän yläpuolelle. Järjen mahdollistama arvojen jaettavuus on samalla niiden yleispätevyyden esiehto. Relatiivisten ja subjektiivisten arvojen sekä havaintojen mielekäs käsitteellistäminen ja vertaileminen on mahdollista vain universaaliin ja objektiiviseen – kaikkien väistämättä jakamaan – aprioriseen ankkuriin nojautuen, joka ei vaihtelee henkilöltä toiselle ja tarjoaa näin kiinnekohdan yhteisymmärryksen sekä objektiivisen tiedon hakemiselle. Vain ajatteleminen itsessään on ehdottoman varmaa, objektiivista ja universaalialia. Käsitykseni mukaan moraalisten oikeuksien ja velvollisuuksien tulee ts. pohjautua tahdon autonomian muodostamaan perustaan, sillä se on väistämätön esiehto muiden arvojen objektiiviselle määrittelylle ja omaksumiselle (sekä täten legitimiteetille), minkä ohella se on kaikkien yhtäläisesti jaettavissa. Ihmisyyden suojaamisen viimekätisenä perustana tulee olla absoluuttinen velvollisuus ihmisyyttä ja sitä määrittävää tahdon autonomisuutta kohtaan, mikä ei ole relatiivinen ja riippuvainen empiirisistä – sekä täten satunnaista, subjektiivisista ja tilannesensitiivisistä – olosuhteista. Ks. samansuuntaisista huomioista Dean 2006, s. 161–167; Fahmy 2018, s. 96–101; Cureton 2021, s. 271–282; Hyttinen 2015, s. 299, 304–316; Melander 2008, s. 279–286; Sajama 2002, s. 71–88; Habermas 1994, s. 99, 120–121; sekä absoluuttisiin teorioihin kohdistetusta kritiikistä ihmisten suojelemisen kannalta edellä luku 2.1.1 ja Lappi-Seppälä 1996, s. 2, 10–11, 19–20; Lappi-Seppälä 1987, s. 58–67, 128–131, 136–142, 161; Nuutila 1996, s. 76–79; Melander 2008, s. 90–91, 261, 369–370; Jääskeläinen 1997, s. 79; Vuorenpää 2007, s. 15–18; Anttila – Heinonen 1977, s. 67–69; Lahti 1974, s. 237–239; Lappi-Seppälä 2000, s. 36–38, 40. Erittäin ajankohtaisen subjektiuden muutoksiin liittyvän problematiikan osalta on todettava, että moraalisten subjektien määrittelemineen on varsin haastavaa. Esim.

⁸⁶

välttämätön lähtökohta, jonka ympärille ja josta käsin rikosoikeus muodostuu. Ihmisarvon kunnioittaminen on toisin sanoen perustavanlaatuinen rikosoikeuden käyttöä ohjaava ja ennen muuta sitä rajoittava ohjenuora, joka ilmentää rikosoikeuden kaikenlaisen käytön ylittämättömiä rajoja ja lähtökohtia. Ihmisarvon kunnioittamiseen liittyy erottamattomasti mainitut näkökohdat yksilöautonomiasta ja ihmisen kohtelemisesta aina myös päämääränä sinänsä, minkä vuoksi ne muodostavat pohjan rangaistuksen käytön tavoitteiden ja hyväksyttävyyden arvioinnille myös tässä tutkimuksessa.⁸⁷

moraalisten velvoitteiden on vanhastaan katsottu sitovan rationaalisuuteen kykeneviä olioita, joilla on autonominen tahto (käytännöllinen järki). Velvoitteiden ulkopuolelle jäävät esim. eläimet ja irrationaaliset ihmisyksilöt, mutta periaatteessa millä tahansa rationaalisella oliolla, joka on saavuttanut tahdon autonomian, voi olla moraalisia velvoitteita. Käsitys moraalista velvoitteista on ts. hyvin vahvasti sidoksissa kykyyn toimia rationaalisesti, jopa osan ihmisyksilöistä poissulkevassa laajuudessa, mutta samalla muillakin rationaalisesti kyvykkäillä olioilla kuin ihmisolioilla voi periaatteessa olla moraalisia velvoitteita ja niiden kautta hahmotettu subjektiivisuus. Sanottu ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö myös esim. irrationaalisilla ihmisillä olisi oikeuksia tai ihmisarvoa. Jokaisella ihmisellä on tarvittavat piirteet tahdon autonomialle ja synnynnäinen ihmisarvo, vaikka yksilön rationaaliset kyvyt eivät realisoituisikaan velvollisuuksia muodostavissa määrin. Ts. kaikilla ihmisillä on luonnostaan ja pohjimmiltaan rationaalinen luonne, vaikka yksilö ei kykenisikään käyttämään autonomista tahtoaan – autonominen tahto on jokaisen ihmisen luonnossa ja määrittää jokaista ihmistä, vaikka se olisi epäaktiivinen. Esim. pienten lasten rationaaliset kyvyt ovat siinä määrin kehittymättömiä, että heille ei voida asettaa samoja moraalisia velvoitteita kuin aikuisille. Velvollisuuksien puutteesta riippumatta rationaalisuus (autonominen tahto) kuuluu heidän luontoonsa, ja heillä on ihmisarvo (sekä siihen liittyviä ja siitä seuraavia oikeuksia). Ihmisyyden, ihmisarvon ja subjektiivisuuden määrittelyssä tulee näin ollen erottaa toisistaan yksilön velvollisuudet ja oikeudet (tai muiden velvollisuudet häntä kohtaan). Ks. Cureton 2021, s. 271–282; Fahmy 2018, s. 96–101; Carlson – Kittay 2009, s. 308–310; Dean 2006, s. 205–207; Timmons 2013, s. 193–195.

⁸⁷ Ihmisarvolle ja sen kunnioittamiselle sekä loukkaamattomuudelle voidaan kuitenkin antaa monia eri merkityksiä, minkä ohella se vaikuttaa monella eri tavalla rikosoikeuden ymmärtämiseen ja käyttämiseen. Esim. kriminalisointiperiaatteena se johdetaan Suomen perustuslain (731/1999, PL) 1 §:n 2 momentista, jonka mukaan valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Toisaalta sitä pidetään todettuun tapaan perustavanlaatuisena rikosoikeuden sisäankirjoitettuna ihmiskäsityksenä sekä kriminaalipolitiikan humanisuustavoitetta edellyttävänä ja ilmentävänä vaatimuksena. Se saa yhtä lailla merkitystä myös mm. yleisprevention ja syyllisyysperiaatteen vaatimuksien ja perustelujen kannalta. Samalla on kuitenkin huomattava, että ihmisarvolla argumentointiin on suhtauduttava pidättäytyväisesti silloin kun sitä käytetään rikosoikeuden käytön positiiviseen perusteleamiseen. Positiivisten perustelujen ja merkityksen hyväksyminen johtaa herkästi rikosoikeuden käytön hallitsemattomaan laajenemiseen. Vaikka pidänkin ihmisarvon turvaamista rikosoikeuden keskeisimpänä tehtävänä, sillä ei ts. voida rajoittamattomasti perustella rikosoikeudellista reagoitua. Yksilön autonomian suojaaminen ei edellytä eikä sillä

Moraalinen vaatimus kohdella yksilöä hänen ihmisarvoaan kunnioittavasti edellyttää sitä, että ihmistä ei tulisi koskaan käyttää ainoastaan välineenä toisten etujen saavuttamiseksi, vaan häntä on aina kohdeltava myös päämääränä sinänsä. Yksilön ihmisarvon kunnioittaminen edellyttää hänen kohtelemistaan autonomisena päämääränä sen sijaan, että häntä kohdeltaisiin ainoastaan ulkopuolisen vaikutuksen kohteena olevana tahdottomana objektina muiden etujen hyväksi. Rankaisemisen hyötypohjaisia perusteluja ja utilitaristisia rangaistusteorioita on edellä mainitsemani mukaisesti kritisoitu muun ohella siitä, että ne käyttävät jokseenkin väistämättömästi ihmisiä välineinä. Esimerkiksi rankaiseminen siinä yleispreventiivisessä tarkoituksessa, etteivät muut tekisi rikoksia, merkitsee yksilön uhraamista toisen edun vuoksi. Kritiikin mukaan rikoksenteikijää kohdellaan toisia rikoksen tekemistä harkitsevia pelottavana välikappaleena eikä päämääränä sinänsä, mikä on rangaistuksen kohteena olevan rikoksenteikijän ihmisarvoa alentavaa. Samoin erilaisten erityispreventiivisten rangaistustapojen on katsottu kohtelevan rikoksenteikijöitä muokkauksen kohteena ja tarpeessa olevina objekteina eikä autonomisina, omiin elämänvalintoihin kykenevinä ja oikeutettuina, subjekteina. Rangaistuksella vaikuttaakin olevan hyödyllisiä vaikutuksia lähinnä muihin kuin rikoksenteikijään itseensä, jolloin rikoksenteikijää kohdellaan näin lähinnä välineenä muiden etujen, kuten yleispreventiivisen vaikutusmekanismin ylläpitämiseksi.⁸⁸

Utilitaristisia perusteluita on puolustettu kyseistä kritiikkiä vastaan vetoamalla siihen, että rangaistus on vastaus yksilön valintaan tehdä rikos ja näin ollen rankaisemisessa kunnioitetaan rikoksenteikijän omia valintoja eikä häntä kohdella ainoastaan välineenä. Ihmisarvon ja yksilöautonomian kunnioittamisen katsotaan merkitsevän ennen kaikkea ihmisen kunnioittamista valintoihin kykenevänä toimijana. Tämä ilmenee muun ohella syyllisyysperiaatteen muodossa, jonka mukainen valintojen kunnioittamisen vaatimus rajoittaa esimerkiksi syyttömien rankaisemista ja täten heidän käyttämistään välineinä yleispreventiovaikutuksen vahvistamisessa. Rikoksen tehneiden rankaiseminen sen sijaan ei merkitse heidän käyttämistensä ainoastaan välineenä, sillä syyllisyysperiaatteen mukainen rankaiseminen edellyttää aina sitä, että yksilö on itse valinnut rikkoa lakia. Tällöin

pystytään perustelemaan rikosoikeuden loputonta laajentamista. Ihmisarvon kunnioittaminen saa keskeisen merkityksensä rikosoikeuden negatiivisten rajoitteiden kautta sen sijaan, että se ymmärrettäisiin ensi sijassa (tai ainoastaan) positiivisten velvoitteiden muodossa. Ks. Nuutila 1996, s. 76–81; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–143; Melander 2008, s. 261–263, 280–292; Nuotio 1998a, s. 42; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 84, Hyttinen 2015, s. 381–382; Boucht 2005, s. 131–134; Nuotio 2005b, s. 180–182.

⁸⁸ Kleingeld 2020, s. 390–405; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132; Duff 2001, s. 8–13, 36–37, 79–88, 117–129; Nuutila 1991, s. 122–124, 214–216; Tolvanen 2009, s. 366; Jääskeläinen 1997, s. 77–78; Boucht 2005, s. 127–128, 133–134; Melander 2008, s. 287–292.

yksilön valintoja kunnioitetaan, ja häntä kohdellaan näin myös päämääränä sinänsä.⁸⁹

Käsitykseni mukaan vaatimus kohdella ihmisiä aina myös päämäärinä sinänsä ei kuitenkaan tyhjene siihen, että heidän valintojaan kunnioitetaan. Olennaista on myös ensinnäkin se, mistä syistä he valintansa tekevät. Huomioni palautuu ihmisarvon käsitteen – eli absoluuttisen velvoitteen mukaisesti suojeltavan kohteen – tarkempaan merkityssisältöön. Ihmisarvon merkityssisällöstä on edellä toteamaani tapaan esitetty useita näkemyksiä, mutta useimmissa esityksissä se yhdistetään tavalla tai toisella autonomian käsitteeseen.⁹⁰ Ihmisarvon perustana ja sen määrittäjänä on yksilön autonomia. Tahdon autonomia merkitsee kykyä kehittää rationaalisesti omaa toimintaa ohjaavia syitä sekä vapautta toimia kyseisten syiden mukaisesti. Autonominen yksilö kykenee määrittelemään toimintaansa ohjaavia arvoja ja päämääriä, ja on vapaa toimimaan näiden mukaisesti. Moraalisessa mielessä autonominen ihminen voi toisin sanoen toimia omiksi tekemistään syistä, jotka hän on rationaalisesti hyväksynyt itseään velvoittaviksi. Yksilön autonomian – ja tätä myöten ihmisarvon – kunnioittaminen merkitsee tällöin ennen muuta sitä, että yksilöä kohdellaan rationaaliseen päätöksentekoon kykenevänä ja oikeutettuna subjektina.⁹¹ Yksilön toimintaa tai syitä toiminnalle ei tule pakottaa ulkopuolelta,

⁸⁹ Syyllisyysperiaatteen mukaisella rankaisemisella on kytköksensä myös tavoitenäkökohtien toteutumiseen ja perustelemiseen kuten käyttäytymisen ohjaamiseen ja yleispreventiomekanismin tehokkuuteen. Ks. syyllisyysperiaatteen ja samalla kääntäen osin myös syyttömyysolettaman erilaisista justifikaatioista ja rationaliteetista Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132, 139–143, 161–162, 265; Nuutila 1996, s. 76–79; Nuutila 1991, s. 122–124, 214–216; Pirjatanniemi 2005, s. 190; Melander 2008, s. 286–332; Jääskeläinen 1997, s. 131; Duff 2001, s. 13, 36, 80–88, 117–129; Ross 1975, s. 159; Hart 2008, s. 42–43; McLeod 2020, s. 2267–2269, 2273–2277.

⁹⁰ Ihmisarvo on paikoin mielletty epätäsmälliseksi, avoimeksi, politisoituneeksi sekä kulttuuri- ja arvosidonnaiseksi käsitteeksi – eli relatiiviseksi arvoksi. Se kattaa useita elementtejä eikä tyhjene autonomian käsitteeseen sellaisenaan. Tässä yhteydessä pyrkimyksenäni on kuitenkin antaa sille absoluuttinen universaalisti jaettavissa oleva perusta, josta voitaisiin johtaa ja oikeuttaa muut suojeltavat arvot – tavalla, jonka kaikki voivat universaalisti jakaa. Ks. myös alaviitteet 85, 86, 87 ja 91 sekä moninaisista tavoista hahmottaa ihmisarvon käsite rikosoikeudellisissa kontekstissa Melander 2008, s. 261–292; Nuutila 1996, s. 76–79.

⁹¹ Ihmisarvon kunnioittaminen tulee tällöin erottaa esim. paternalismista, jossa yksilön autonomiaa rajoitetaan hänen intressiensä suojelemiseksi. Muut kuin itsemääräämisoikeuteen liittyvät – tai autonomisesta tahdosta johdetut – intressit eivät kuitenkaan ole välttämättä suojan kohteena olevan yksilön jakamia. Yksilö itse voi arvottaa suojeltavat intressit ja niiden tärkeysjärjestyksen muiden käsityksestä poikkeavalla tavalla. Mikäli holhoamme rationaalisesti kykenevää yksilöä, priorisoimme lisäksi muut intressit hänen autonomiaansa korkeammalle sitä loukaten. Ihmisarvon kunnioittaminen ei nähdäkseni tarkoita sitä, että ihminen pitää suojata kuplamuoviin objektina. Ihmisarvon kunnioittaminen edellyttää sen sijaan

vaan yksilön tulisi voida jakaa ne rationaalisen pohdinnan lopputuloksena – autonomisen tahdon on oltava vapaa ulkoisista tekijöistä eli epäpuhtaista motiiveista. Itseisarvona ja päämääränä on tällöin autonomia itsessään, jolloin rationaalisen päätöksentekoprosessin – eli autonomian ydinsisällön – kunnioittaminen on sellaisenaan sitova velvollisuus.⁹²

Näin ollen yksilöä käytetään välineenä tietyn tarkoituksiperän saavuttamiseksi myös silloin kun tämän valintoja kunnioitetaan, mikäli hänet manipuloidaan toimimaan muista kuin omiksi sisäistämistään syistä. Jos yksilö esimerkiksi pelotellaan toimimaan tavalla, jolla hän ei omiksi tekemiensä sisäisten motiivien mukaan toimisi, hänet manipuloidaan toimimaan mainitulla tavalla ulkoisten syiden ohjaamana. Vaikka hän tällöin ulkoisten vaikuttimien voimasta valitseekin toimia ohjatulla tavalla, häntä ei kohdella päämääränä, sillä hän ei valitse toimia ohjatulla tavalla omiksi tekemistään syistä – hän ei jaa toimintaa ja sen tarkoituksiperää. Häntä käytetään tahdottomana, ulkoapäin ohjattavissa olevana välineenä tarkoituksiperän saavuttamiseksi.⁹³

lähtökohtaisesti sitä, että ihmistä kohdellaan autonomisena ja aktiivisena subjektina. Esim. rikosoikeudella tulee lähtökohtaisesti suojata ihmisten autonomiaa muiden siihen kohdistamilta loukkauksilta sen sijaan, että rikosoikeutta käytettäisiin rajoittamaan yksilön omaa autonomiaa sen ulkopuolisten intressien toteuttamiseksi. Samalla on kuitenkin todettava, että autonomian suoja on sidoksissa rationaaliseen kykyyn. Esim. pienet lapset eivät ole itseään täysimääräisesti määrääviä subjekteja, koska heiltä puuttuu itsesääntelyyn tarvittava kyky (ja näin ollen kyky olla velvollisuuksien kohteena). Koska heidän kykynsä määrätä itseään on realisoitumaton, heidän itsemääräämisoikeutensa voidaan rajoittaa loukkaamatta kyseistä kykyä. Tämä ei tarkoita sitä, että heitä olisi lupa kohdella pelkkinä välineinä tavalla millä hyvänsä. Autonominen tahto on realisoitumattomanakin osa kaikkien ihmisten perusluonnetta – kaikilla ihmisillä on ihmisarvo. Itsemääräämisoikeuteen tulee puuttua niin vähän kuin suinkin mahdollista, minkä ohella ihmisten kohtelussa tulee aina pyrkiä heidän (rationaalisten) päämääriensä ja etujensa toteuttamiseen. Ihmisiin kohdistettavat toimet tulee ts. toteuttaa siten kuin kohde itse tahtoisi, mikäli hän arvioisi tilannetta rationaalisesti. Kohteen tulee hypoteettisesti voida jakaa häneen kohdistamamme toimi – toimen tulee olla ymmärrettävissä hänen rationaalisten päämääriensä ja etujensa kannalta. Vähentynyttä rationaalista kykyä tietyllä tapaa paikataan omalla yleistettävällä tahdollamme, mutta vain siinä laajuudessa kuin kohteen oma kyky on vajavainen. Ks. alaviitteet 85 ja 86 sekä Fahmy 2018, s. 96–101; Cureton 2021, s. 271–282; Carlson – Kittay 2009, s. 308–310.

⁹² Dean 2006, s. 205–207, 226–227, 297; Reath 2006, s. 92–96, 121–123; Timmons 2013, s. 193–195; Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15; Duff 2001, s. 8–13, 36–37, 79–88, 117–129; Kleingeld 2020, s. 390–405; Melander 2008, s. 291–292; Ho 2021, s. 41–46; McLeod 2020, s. 2267–2269, 2273–2277; Boucht 2005, s. 127–135; Grant 2015, s. 357, 368; Jääskeläinen 1997, s. 96–97; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132; Nuutila 1991, s. 122–124, 214–216; Tolvanen 2009, s. 366.

⁹³ Dean 2006, s. 205–207, 226–227, 297; Reath 2006, s. 92–96, 121–123; Timmons 2013, s. 193–195; Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15; Duff 2001, s. 8–13, 36–37, 79–88, 117–129; Kleingeld 2020, s. 390–405; Ho 2021, s. 41–46; McLeod 2020, s. 2267–2269,

Valintojen kunnioittaminen ei ole riittävää päämääränä kohtelemisen vaatimuksen täyttämiseksi myöskään siksi, että se ei aseta edellytyksiä sille, missä tarkoituksessa ihmisiin kohdistetaan toimia – onko rangaistusinstituution nimenomaisena tavoitteena kohdella yksilöitä päämäärinä vai välineinä. Absoluuttinen velvollisuus kohdella tahdon autonomiaa päämääränä määrittää nimittäin jo itsessään toiminnan hyväksyttävän tarkoituksiperän. Toiminnan tavoitteena tulisi toisin sanoen olla yksilön kohtelemisen päämääränä sellaisenaan eli se, että toiminnan kohde itse omaksuisi toiminnan ja sen päämäärän omakseen.⁹⁴

Yksilön kohtelemisen päämääränä edellyttää tällöin hänen valintojensa kunnioittamisen lisäksi sitä, että kohtelun *tarkoituksena* on saada yksilö sisäistämään toiminta ja sen päämäärä omakseen. Tällöin esimerkiksi rangaistuksen tarkoituksena tulisi olla pelkän käyttäytymisen ohjaamisen ohella myös se, että rangaistus ja sen välittämä viesti tulisivat eräällä tapaa rikoksentekijän oman tahdon mukaisiksi sen sijaan, että lain noudattaminen perustuisi ainoastaan esimerkiksi rangaistuksen pelkoon eli ulkoiseen vaikuttimeen sisäisen motivoitumisen sijasta. Yksilöä päämääränä kohtelevan rankaisemisen tarkoituksena tulisi olla, että yksilö hyväksyy rangaistuksen itseään velvoittavaksi ja lain noudattamisen hänen omien arvojensa vaatimaksi toiminnaksi. Rangaistuksen ei tulisi pyrkiä manipuloimaan yksilöiden käyttäytymistä pelkkien ulkoisten vaikuttimien avulla. Ilman kyseistä pyrkimystä yksilöitä ei näet kohdella päämäärinä vaan tahdottomina välineinä. Mikäli yksilö yritetään saada toimimaan toivotulla tavalla ja alistumaan rangaistuksen kohteeksi ainoastaan muilla keinoin kuin vetoamalla tämän omaan moraalirefleksioon ja sisäisiin motiiveihin, häntä kohdellaan tahdottomana välineenä eikä moraalisesti kykenevänä subjektina ja päämääränä.⁹⁵

Huomionarvoista ihmisten sisäistämiin arvoihin vetoamisessa ja niihin vaikuttamisessa on, että se edellyttää rangaistuksen moite-elementtiä ja kyseiseen elementtiin perustuvaa arvolutautunutta, moraalisesti herkkää ja värittyntä kommunikaatiota. Ihmisten arvoihin ja sisäisiin motiiveihin vaikuttavan sekä

2273–2277; Boucht 2005, s. 127–135; Grant 2015, s. 357, 368; Jääskeläinen 1997, s. 96–97; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132; Nuutila 1991, s. 122–124, 214–216; Tolvanen 2009, s. 366.

⁹⁴ Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15; Duff 2001, s. 8–13, 36–37, 79–88, 117–129; Kleingeld 2020, s. 390–405; Ho 2021, s. 41–46; McLeod 2020, s. 2267–2269, 2273–2277; Boucht 2005, s. 127–135; Grant 2015, s. 357, 368; Jääskeläinen 1997, s. 96–97; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132; Nuutila 1991, s. 122–124, 214–216; Tolvanen 2009, s. 366.

⁹⁵ Ks. Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15; Vatjus-Anttila 2022a, s. 28–30; Duff 2001, s. 80–88, 107–112, 117–129; Duff 2003, s. 296–297, 301–303; Ho 2021, s. 41–46; Nuotio 2020, s. 25; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 100–105; Lippke 2011, s. 68–69, 71, 97–98, 107–111; Jääskeläinen 1997, s. 96–97; Boucht 2005, s. 127–135; Green 1999, s. 628–636, 640, 651–652; Simons 2003, s. 4, 34–44; Brunk 1979, s. 531–535; Hedeén 2005, s. 275–276; Grant 2015, s. 357, 368.

vetoavan kommunikaation tulee olla moraalisesti värittyä ja arvolutautunutta eli ilmentää moitetta. Reaktioilla on tavoiteltu vaikutus ainoastaan silloin, kun ne koetaan moitteen osoituksiksi. Arvoneutraalit reaktiot ovat moraalia viestivän vaikutuksen kannalta tehottomia, sillä niiltä puuttuu vaadittava moraaliarvostelmille ominainen tunnemerkitys, joka voi vaikuttaa arvokäsityksiin sekä niistä koostuvaan sisäiseen motivaatioon. Arvokäsityksiin voidaan toisin sanoen vaikuttaa vain arvolutautuneella vakuuttamisella. Tämä on toteutettu suhteellisuuspäätteen mukaisella rankaisemisella siten, että rangaistus ilmentää rikosten paheksuttavuutta ja yhteiskunnan niihin kohdistamaa moitetta. Mitä paheksuttavampaa ja preventiointressiltään merkittävämpää menettely on, sitä suurempi rangaistusmoite siihen kohdistetaan. Tekoon liitetävän moitetta osoittavan rangaistuksen ajatellaan johtavan siihen, että teko saa vähitellen kielteisen moraalisen värityksen ja sitä aletaan pitää vääryytenä, paheksuttavana ja hylättävänä. Rangaistuksen ilmentämällä ja välittämällä moitteella yksilöt pyritään toisin sanoen vakuuttamaan siitä, että rikokset ovat *sellaisenaan* paheksuttavia ja vältettäviä. Jos kyseinen moitelementti uupuu, teko ei saa moraalista väritystä eivätkä ihmiset aidosti sisäistä ja hyväksy rangaistuksen viestiä omakseen – eikä rangaistuksella edes pyritä tähän. Tällöin rankaiseminen perustuu ennemminkin arvoneutraalien ulkoisten vaikuttimien, kuten rangaistuksen pelon, sementoimiseen ja näihin vaikuttimiin perustuvaan ihmisten instrumentaaliseen ohjaamiseen sen sijaan, että tavoitteena olisi teon sisäisen laadun kommunikoiminen ja omista arvoista lähtevän lain noudattamisen tukeminen.⁹⁶

Rangaistuksen sisältämää moite-elementtiä ei täten tule sekoittaa epämiellyttävään seuraamukseen sellaisenaan. Rangaistus merkitsee epämiellyttävää seuraamusta myös silloin, kun se ei sisällä moite-elementtiä. Rangaistuksen epämiellyttävyys merkitsee arvoneutraalia ulkoista kärsimystä, mikä on erotettava moite-elementistä seuraavasta sisäisestä kärsimyksestä eli moraalisesta pahasta olost. Rangaistus voi toisin sanoen aiheuttaa niin sisäisiä tunnontuskia moite-elementin välityksellä kuin ulkoisia kärsimyksiä esimerkiksi vankeusrangaistuksen muodossa. Rangaistuksen sisältämällä moite-elementillä

⁹⁶ Rangaistukseen kuuluu kuitenkin jokseenkin väistämättä myös ns. pidäke- tai *hard treatment* -elementti, joka antaa ihmisille käytännöllisen lisäsyn lain noudattamiseen. Olennaista ulkoisten ja sisäisten vaikuttimien sekä niihin vetoamisen kannalta on kuitenkin se, että yksilön moraalista autonomiaa kunnioittavan rikosoikeuden ei tulisi perustua ensisijaisesti tai ainoastaan ensiksi mainittuihin. Rangaistuksen tulisi pyrkiä ja mahdollistaa myös sisäinen motivoituminen. Ks. Jääskeläinen 1997, s. 96–98; Lappi-Seppälä 1987, s. 200–204; Duff 2001, s. 27–29, 80–88, 117–129; Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Nuotio 2020, s. 25–30; Tapani – Tolvanen 2016, s. 8–9, 16–19; Kemppinen 2021, s. 21; Boucht 2005, s. 127–135; Ho 2021, s. 41–46; von Hirsch 2001, s. 38–44; Ross 1975, s. 25, 36–39. Ks. suhteellisuuspäätteen mukaisesta rankaisemisesta tarkemmin jäljempänä luku 2.2.3.

pyritään nimenomaisesti vaikuttamaan rikoksenteikijän omaantuntoon eli aiheuttamaan sisäistä moraalista kärsimystä, mikä ei onnistu pelkällä epämiellyttävällä seuraamuksella sellaisenaan sen merkitessä arvoneutraalia ulkoista tai moraalisesti epäpuhdasta kärsimystä. Arvoneutraalit reaktiot kun tähtäävät ja perustuvat sisäisen motivoitumisen sijaan ulkoisten vaikuttimien voimaan.⁹⁷

Päämääränä kohtelevinen edellyttää toiminnan tarkoituksiperän jakamisen ohella kuitenkin myös sitä, että yksilö hyväksyy itse toiminnan omakseen. Rangaistuksen välittämän viestin (rikokset ovat väärin) ohella rikoksenteikijän tulisi hyväksyä myös rangaistus itsessään. Tämän katsotaan seuraavan teon moitittavuuden sisäistämisestä. Kun yksilö sisäistää tekonsa paheksuttavuuden, hän käsittää ja jakaa samalla myös yhteiskunnan tarpeen pyrkiä osoittamaan kyseinen paheksuttavuus ja se, että paheksuttavasta menettelystä on syytä pidättäytyä sen ollessa väärin. Teon paheksuttavuuden jakava henkilö ymmärtää, miksi tekoon on syytä reagoida moitteella – kun hän kerran itsekin pitää sitä nyt moitittavana. Ilman kyseistä moitetta teon vääryyden kommunikointi ei olisi mahdollista, ja koska ihmisten olisi syytä ymmärtää paheksuttavien tekojen vääryys ja tästä seuraava tarve pidättäytyä niistä, rikosten paheksuttavuudesta on aiheellista kommunikoida rangaistusmoitteen muodossa. Rikoksenteikijän omaksuessa tekonsa paheksuttavuuden hän myös eräällä tapaa itsekin moittii ja katuu tekoansa sekä tätä kautta ymmärtää, hyväksyy ja jakaa siihen kohdistettavan rangaistusmoitteen. Rangaistavan rikoksenteikijän sisäistäessä tekonsa paheksuttavuuden hän moittii tekoansa itse ja ymmärtää, miksi myös ulkopuolisten on syytä reagoida siihen moitteella. Rangaistus on tällöin eräällä tapaa jopa hänen omien arvojensa vaatima.⁹⁸

⁹⁷ Moite-elementti ja sisäisen kärsimyksen aiheuttaminen on erotettava arvoneutraalien sanktioiden ohella myös toiseen ääripäähän kuuluvista häpeärangaistuksista, jotka ovat erityisen ominaisia Yhdysvalloissa ja tietyissä ekspressiivisissä teorioissa. Häpeärangaistukset ovat ongelmallisia mm. niiden preventiiviseen tehoon, muihin käytännöllisiin syihin, yhdenvertaisuuteen, ennakoitavuuteen, ihmisarvoiseen kohteluun sekä ”yhdenvertaiseen ja suhteelliseen sovitukseen” liittyvien heikkouksien vuoksi. Mainittujen näkökohtien myötä häpeärangaistuksia on vaikea puoltaa, mitä seuraten niitä ei myöskään voitane jakaa ja sisäistää omien arvojen mukaisiksi. Nähdäkseni häpeärangaistuksia ei ole mahdollista tai edes syytä tavoitella. Ks. tarkemmin häpeärangaistuksista ja niiden ongelmakohdista Melander 2008, s. 313–322; Nuotio 2020, s. 30.

⁹⁸ On kuitenkin syytä tarkentaa, että rangaistuksen hyväksyminen ei merkitse sitä, että rikoksenteikijä kokisi rangaistuksen sinänsä miellyttäväksi. Kolkuttavan omantuntonsa myötä hän pikemminkin hyväksyy hänelle aiheutettavan ulkoisen kärsimyksen. Rangaistus voi näin ollen aiheuttaa rikoksenteikijälle ulkoista kärsimystä ja olla hänelle epämiellyttävä kokemus samanaikaisesti, kun hän hyväksyy sen moraalisesti itseään velvoittavaksi. Kiteytetysti rangaistuksen ulkoinen epämiellyttävyys on erotettava sen moraalisesta hyväksymisestä, moite-elementistä ja tästä seuraavasta sisäisestä kärsimyksestä. Ks. myös jäljempänä luku 2.2.3.1 sekä Duff 2011a, s. 82–84, 95–98;

Rangaistuksen käytön tulee siis täyttää absoluuttinen velvollisuus kohdella autonomista tahtoa itseisarvona eli päämääränä. On sellaisenaan oikein ja välttämätöntä kohdella yksilöitä päämäärinä. Päämääränä kohtelemisen edellyttäessä, että yksilö voi jakaa rangaistuksen ja sen tarkoituksiperät, yksilön tulee voida ymmärtää, miksi juuri häntä on oikeutettua rangaista. Nähdäkseni kyseinen oikeutus seuraa tehdystä rikoksesta ja sen ilmentämästä tarpeesta viestiä rikoksenteikijälle (ja samalla suurelle yleisölle), että teko on väärin. Yksilön tekemä rikos antaa toisin sanoen syyn kommunikoida rangaistuksella, että teko on yhteiskunnan silmissä moitittava. Rangaistuksen pyrkiessä vakuuttamaan rikoksenteikijä rikoksen vääryydestä hänellä on mahdollisuus sisäistää tekemänsä teon vääryys ja tästä seuraava yhteiskunnan tarve reagoida siihen rangaistuksella.⁹⁹

Onkin syytä korostaa, että en väitä rangaistuksen olevan itseisarvo. Itseisarvona on sen sijaan tahdon autonomisuus ja tämänmukainen ihmisarvo, joita rangaistuksen käytössä tulee toteuttaa sellaisenaan – riippumatta esimerkiksi kustannuksista. En toisin sanoen väitä, että rankaiseminen olisi absoluuttinen velvollisuus tai että ihmisarvon kunnioittaminen vaatisi sellaisenaan rankaisemista. Väitän sen sijaan, että rankaiseminen vaatii ehdottomasti ihmisarvon kunnioittamista. Absoluuttisten teorioiden mukaisten velvollisuuksien tulisi näkyä rangaistuksen tavoitteenasetteluissa yksilöautonomian itseisarvoisuuden kunnioittamisen vaatimuksena.

Koska rangaistuksella on käsitykseni mukaan itseisarvon sijaan välinearvo, sen tarkoituksiperien – jotka rikoksenteikijän on kyettävä jakamaan – on liittyttävä myös käytännöllisiin tavoitteisiin. Rangaistuksen välinearvon perusteleminen edellyttää käytännöllistä tavoitetta, sillä ilman sitä rangaistus tulisi hahmottaa itseisarvoksi. Rikosoikeusjärjestelmän periaatteellisen oikeutuksen ja tavoitteenasetteluiden on tällöin liittyttävä myös sen kykyyn suojata tärkeitä pitämiämme intressejä loukkauksilta. Rangaistuksen tavoitteiden, jotka yksilöiden on voitava jakaa, on toisin sanoen liittyttävä siihen, että ihmiset saataisiin pidättäytymään rikosten tekemisestä.¹⁰⁰ Rikoksenteikijälle (ja suurelle yleisölle) on kyettävä perustelemaan hänen tekonsa vääryyden kautta se, että kyseistä tekoa ei olisi tullut – eikä jatkossa

Duff 2001, s. 8–13, 36–37, 79–88, 107–112, 117–129, 215; Kleingeld 2020, s. 390–405; McLeod 2020, s. 2267–2269, 2273–2277; Duff 2003, s. 300–301; Simons 2003, s. 4, 34–44; Lippke 2011, s. 97–117; Ho 2021, s. 41–46; Boucht 2005, s. 127–135; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 67–70; Jääskeläinen 1997, s. 86–89.

⁹⁹ Rankaiseminen edellyttää tällöin mm. sitä, että teko voidaan lukea yksilön syyksi. Muutoin yksilölle ei ole mahdollista perustella järjellisesti, minkä vuoksi *juuri häntä* on oikeutettua rangaista. Mikäli yksilö ei voi järjellisten perusteluiden puutteen vuoksi jakaa rangaistusta edes hypoteettisesti omakseen, rankaiseminen merkitsee yksilön välineellistämistä.

¹⁰⁰ Rangaistuksen tehtävänä on ts. tukea kriminalisointien (käyttäytymisnormien) käyttäytymistä ohjaavaa vaikutusta. Melander 2008, s. 291.

tulisi – tehdä. Tämä viestintätehtävä antaa rangaistuksen käytölle (välineelle) käytännöllisen tavoitteen ja perustelun (päämäärän), jotka rikoksentekijä voi jakaa.

Koska kyseinen tehtävä on lisäksi väittämäni mukaan toteutettava siten, että ihmisiä ei kohdella pelkkinä välineinä vaan myös päämäärinä sinänsä, rangaistuksen tulisi myös saada lain noudattaminen ihmisten omien arvojen vaatimaksi toiminnaksi. Lain noudattamisen ei tulisi perustua pelkästään esimerkiksi pyrkimykseen välttää rangaistuksen aiheuttamaa kärsimystä. Yksilöiden tulisi myös voida hyväksyä heihin kohdistettava rangaistus itseään velvoittavaksi ja omien arvojensa mukaiseksi. Kiteytetysti rangaistuksella itsellään on näin ollen välinearvo, mutta sen tavoitteenasetteluihin tulee samalla kuulua absoluuttinen velvollisuus kohdella ihmistä myös päämääränä sinänsä. Rangaistuksen tarkoituksperät tulisi muodostaa niin seuraus- kuin velvollisuuseettisin näkökohdin, jotta rangaistuksen voitaisiin katsoa toteuttavan käytännöllisiä intressejä yksilöiden ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla.

Jäljempänä osoittamallani tavalla seuraamusjärjestelmämme ja erityisesti sen uusimmat piirteet eivät kuitenkaan toteuta kyseistä ideaalia parhaalla mahdollisella tavalla. Rangaistuksen käyttö ei toisin sanoen kaikilta osin kohtelee yksilöitä moraaliseen harkintaan kykenevinä subjekteina ja näin ollen päämäärinä sinänsä. Tämän ohella nykymuotoisessa rangaistuksen käytössä ei nähdäkseni hyödynnetä optimaalisella tavalla keinoja, jotka voisivat auttaa kommunikoimaan yksilöille tiettyjen tekojen vääryyttä ja toisten oikeellisuutta sekä vähentämään rikollisuudesta aiheutuvia haittoja yksittäisten tapauksien tasolla.¹⁰¹

Osaltaan tämä lienee seurausta utilitarististen argumenttien korostumisesta rangaistuksen tarkoituksesta käydyssä keskustelussa. Rangaistuksen tarkoitus hahmotetaan ennen muuta sen ennaltaehkäisevien tehtävien ja systeemisellä tasolla tapahtuvan haittojen vähentämisen kautta, jolloin huomio kiinnittyy korostuneesti tulevaisuudessa tehtävien rikosten ehkäisemiseen ja järjestelmätason haittojen minimoiseen käsillä olevan rikostapauksen haittojen vähentämisen ja siihen kohdistuvan kommunikaation sijaan. Mikäli rangaistuksen tavoitteet liittyvät puhtaasti esimerkiksi yleispreventiivisiin hyötynäkökohtiin, rankaisemisen funktiot sekä niistä seuraavat rangaistustavat ovat myös yksittäisten tapauksien tasolla sidoksissa yleispreventiivisten tarkoituksperien toteuttamiseen. Myös yksittäistapauksellisen rankaisemisen pohjimmaisena tarkoituksena ja päämääränä on tällöin ylläpitää rikosoikeusjärjestelmän ennaltaehkäisevää vaikutusta sen sijaan, että tavoitteena olisi esimerkiksi pyrkiä vähentämään jo tehdyn rikoksen haittoja.¹⁰²

¹⁰¹ Ks. myös Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15, 17–18.

¹⁰² Rangaistusteoreettiset käsitykset ja kriminaalipoliittiset tavoitteenasettelut rangaistuksen tehtävistä heijastuvat seuraamusjärjestelmän muotoiluun ja toimintaan sekä konkreettiseen lainkäyttöön. Rangaistuksen käytön kontrolloimisen ja

Rangaistuksen nimenomainen tarkoitus ei eräällä tapaa kohdistu käsillä olevaan rikokseen, vaan yksittäistapauksellinen rankaiseminen on väline yleisten hyötynäkökohtien toteuttamiseksi – rankaisemisen tavoitteet eivät liity käsillä olevaan rikokseen sellaisenaan.¹⁰³ Tällöin syntyy myös riski rikoksentekijän käyttämisestä välineenä mainittujen tarkoituserien toteuttamiseksi ilman, että rangaistuksen tarkoitus ulottuisi myös päämääränä kohtelemiseen eli siihen, että rangaistava saataisiin jakamaan rangaistus omakseen. Päämääränä kohtelemisen vaatimus kun edellyttää sitä, että rankaisemisen nimenomaisena tavoitteena on kohdella rangaistavaa päämääränä.¹⁰⁴

oikeuttamisen lisäksi rangaistusteoria toimii nimittäin systematisoivana, ratkaisevana ja sisällöllisenä välineenä. Rangaistuksen tavoitteilla on tämän myötä huomattava vaikutus konkreettisiin rangaistustapoihin. Rangaistuksen eri ainekset saavat kuitenkin vaihtelevaa merkitystä rikosprosessin eri vaiheissa. Esim. täytäntöönpanovaiheessa korostuvat erityispreventiiviset seikat, siinä missä muualla voivat vaikuttaa vaikkapa välineelliseen sovitussajatteluun liittyvän yhteiskuntarauhan ylläpitämisen näkökohdat. Rangaistuksen käyttöön tuntuu lähes väistämättä vaikuttavan myös esim. retributiivisia elementtejä, mutta näihin on erityisesti yleisprevention hallitsemalla aikakaudella suhtauduttu melko välinpitämättömästi tai jopa peitellen. Nähdäkseni vallitsevan rankaisemisen pääfunktiona on kuitenkin selkeä yleispreventio; jopa melkein dogminomaisesti ja vailla sen suurempia kyseenalaistuksia nykyään hyväksyttynä. Ks. tarkemmin lainkäytön kautta tarkasteltuna jäljempänä luku 2.2 sekä Lappi-Seppälä 1996, s. 8–9; Nuotio 2020, s. 25; Nuotio 1998a, s. 23, 30, 42–43, 52–53, 86–87; Rankinen 2020, s. 128–131; Hyttinen 2015, s. 381–382; Pirjatanniemi 2005, s. 236–237; Boucht 2005, s. 125–129; Tolvanen 2009, s. 376; Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15.

¹⁰³ Utilitarististen argumenttien hallitsevuus on vaikuttanut myös siihen, että lainkäytön tasollakin tukeudutaan yhä useammin ja selkeämmin nimenomaiseen tarkoituksenmukaisuusargumentaatioon. Utilitarististen argumenttien vaikutus ja siirtyminen lainkäytön tasolle näkyy esim. erityispreventiivisten seuraamuksien lisääntymisenä, joilla pyritään hyötyvaikutuksien tapauskohtaiseen maksimoimiseen. Vaikka tämä poikkeaa yleispreventionon tähtäävästä rankaisemisesta, reagoinnilla tavoitellaan yleisprevention tapaan tulevien rikosten haittojen ennaltaehkäisyä (eli viime kädessä yleistä etua) rikoksentekijää mahdollisesti välineellistien. Viimeaikainen kriminaalipoliittinen muutossuunta onkin nähdäkseni vaarassa korostaa tässä esiin nostamiani ongelmakohtia useammallakin tavalla. Systeemitason tavoitteenasettelua seuraten utilitaristinen (ja välineellistävä) rankaiseminen on entisestään vahvistumassa myös lainkäytön tasolla. Tilannetta ei helpota myöskään se, että kriminaalipoliittinen suhtautuminen yleis- ja erityispreventiivisten näkökohtien yhteensovittamiseen on joksikin jäsentymätön. Ks. myös edellä alaviitteet 81 ja 91 sekä Vatjus-Anttila 2022c, s. 6–15; Matikkala 2021, s. 8–13; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 71–75; Tolvanen 2012a, s. 1079–1082, 1087–1088; Tolvanen 2009, s. 363; Lappi-Seppälä 1987, s. 138–143, 161–162, 249, 261–265; Lahti 1974, s. 237–240; Hahto 2004, s. 65–66, 129–144; Rankinen 2020, s. 121–123; Palo 2010, s. 123, 144–145, 377; Melander 2008, s. 100; Jääskeläinen 1997, s. 77–78; Boucht 2005, s. 125–126.

¹⁰⁴ Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15; Duff 2001, s. 8–13, 36–37, 79–88, 117–129; Kleingeld 2020, s. 390–405; McLeod 2020, s. 2267–2269, 2273–2277; Lappi-Seppälä 1987, s.

Nähdäkseni rangaistuksen legitimaatioita ja funktioita olisikin syytä tarkastella seikkaperäisemmin myös suhteessa jo tehtyyn rikokseen sekä rikoksentekijään. Koska rangaistuksen nimenomaisena tarkoituksena tulisi olla rangaistavan kohtelemisen itseisarvona eli se, että rangaistuksen kohde itse omaksuisi rangaistuksen ja sen päämäärän omakseen, rangaistuksen *tarkoituksien* tulisi nykyistä vahvemmin kiinnittyä rangaistavaan rikoksentekijään ja hänen rangaistavaan tekoonsa.¹⁰⁵ Tämä on käsitykseni mukaan läheisessä yhteydessä siihen, että rangaistuksen tarkoituksia lähestytään nimenomaan rangaistavasta teosta ja sen vaikutuksien vähentämisestä käsin ilman, että rangaistusta käytetään keppihevosena ainoastaan muiden kuin käsillä olevaan tekoon liittyvien haittojen ehkäisemiseksi. Rangaistuksella voidaan nimittäin ohjata rikoksentekijää ryhtymään toimiin tekonsa vaikutuksien vähentämiseksi, mikä voi osaltaan auttaa häntä sisäistämään tekonsa vääryyden – ja samalla luonnollisesti vähentää rikoksen haittoja myös yksittäistapauksellisella tasolla, vaikka ennaltaehkäisy on sen kohdalla epäonnistunut. Käsitykseni mukaan rangaistuksella tulisikin olla esimerkiksi ennaltaehkäisyyn ja systeemiseen tasoon liittyvien tehtävien lisäksi sellaisia tavoitteita, jotka kiinnittyvät nimenomaan käsillä olevaan tekoon, teon tehneeseen rikoksentekijään ja teon vaikutuksien vähentämiseen. Rangaistuksen tarkoituksen yhdistäminen tehtyyn rikokseen ja sen merkityksen vähentämiseen mahdollistaa entistä paremmin sen, että rikosoikeuden käyttöä ja rangaistustapoja voidaan muokata yhteensopivammiksi päämääränä kohtelun vaatimuksen kanssa. Tämänkaltaisen rangaistusteoreettinen tavoitteenasettelu jopa edellyttää rangaistustapojen muutosta sen osoittaessa ja täsmentäessä hyväksyttävän rankaisemisen edellytykset ja tavoitteet.¹⁰⁶

131–132; Nuutila 1996, s. 76–79; Nuutila 1991, s. 122–124, 214–216; Tolvanen 2009, s. 366.

¹⁰⁵ Tällä en kuitenkaan tarkoita palaamista tekijäsyllisyyteen pohjautuvaan tai sitä tavoittelevaan rikosoikeusajatteluun, vaan väitteeni keskiössä on ihmisten kohtelemisen rationaalisina ja moraalisesti kykenevinä subjekteina. Yksilöautonomian ja ihmisarvon kunnioittamista on vaikea yhdistää tekijäsyllisyyttä painottavaan rankaisemiseen, minkä vuoksi rangaistuksen käyttöä ei ole näkemykseni mukaan syytä perustella tekijäsyllisin argumentein. Palaan kyseiseen problematiikkaan tarkemmin jäljempänä luvussa 2.2.3.

¹⁰⁶ Kyseiset näkökohdat vaikuttanevat lopulta myös käyttäytymisen ohjaamiseen niin rangaistavien yksilöiden kuin välillisen yleispreventiomekanismin kohdalla sitä kautta, että järjestelmä koetaan legitimiiksi. Duff 2011a, s. 82–84, 95–98; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Nuotio 2020, s. 25–30; Jääskeläinen 1997, s. 86–89, 93–98; Duff 2001, s. 79–88, 107–113; Ho 2021, s. 45; Melander 2008, s. 194–185, 288–290; Boucht 2005, s. 127–134; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 33–38, 67–70; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 85, 92–101; Lappi-Seppälä 1996, s. 8–9; Vatjus-Anttila 2022c, s. 6–15, 17–25.

Rankaisemisen tavoitteiden uudelleenmuotoilu vaikuttaa rikosoikeusjärjestelmän systematisointiin ja rangaistustapoihin. Tätä havainnollistaa oivallisella tavalla teonjälkeisten toimenpiteiden merkityksen vahvistuminen. Esimerkiksi uusimmat rikoksen tunnustamiseen liittyvät argumentit ilmentävät osuvasti nykyaikaisen seuraamusjärjestelmän pragmaattista lähestymistapaa sekä taipumusta välineellistävään ajatteluun. Kun utilitaristiset argumentit ovat korostuneet jopa lainkäytön tasolla, rangaistuksen tavoitteenasettelua tulisi nähdäkseni vahventaa edellä esittämälläni tavalla. On kuitenkin huomionarvoista, että rikosentekijän teonjälkeisten toimenpiteiden huomioiminen *voi* toteuttaa esittelemiäni rangaistuksen tavoitteita. Pohjimmiltaan tarkastelu palautuu jälleen siihen, miten premissitasolla lähtökohtaisesti vastakkaiset (velvollisuus- ja seurauseettiset) intressit on mahdollista yhteensovittaa seuraamusjärjestelmän toiminnassa siten, että kummankin vaatimukset voitaisiin toteuttaa mahdollisimman täysimääräisesti.

2.2 Tunnustuksen huomioiminen osana legitiimiä rangaistuksen käyttöä

2.2.1 Tunnustuksen huomioimisen taustaperusteet

Rikoksen tunnustamisen huomioiminen rangaistusta lieventävänä perusteena perustetaan nykyään ennen muuta siihen, että tunnustaminen tuottaa prosessiekonomisia säästöjä. Taustalla on toisin sanoen tavoite vähentää rikosten tutkinnasta ja käsittelystä aiheutuvia kuluja, mihin pyritään kannustamalla rikosentekijöitä edistämään tekonsa selvittämistä rangaistushuojennuksen tarjoaman porkkanan avulla.¹⁰⁷ Taustaperustelut ovat yhdenmukaisia viime vuosituhannen loppupuolella heränneen kriminaalipoliittisen tavoitteenasettelun kanssa, jonka mukaan rikosoikeuden ja kriminaalipoliitiikan tehtävänä on pyrkiä vähentämään rikollisuudesta ja sen kontrolloinnista aiheutuvien kustannusten ja haittojen määrää. Vaikka rikosoikeuden käyttöä on esimerkiksi toimenpiteistäluopumisjärjestelmän ilmentämällä tavalla jo tuolloin ohjattu prosessitaloudellisia seikkoja silmällä pitäen, kustannustietoisien kriminaalipoliitiikan painoarvo on kuitenkin nyttemmin kasvanut, mikä on suurin yksittäinen syy syyteneuvottelusäännösten kehittämiselle ja pyrkimykselle lisätä tunnustuksen merkitystä seuraamusjärjestelmässä.¹⁰⁸

¹⁰⁷ HE 44/2002 vp, s. 198–199; HE 58/2013 vp, s. 4–5, 12–14, 23–24; Tapani – Tolvanen 2016, s. 112; Lappi-Seppälä 1987, s. 489.

¹⁰⁸ Mm. oikeudenhoidon resurssipula, rikosasioiden kokonaiskäsittelyaikojen piteneminen sekä laajojen ja vaikeasti tutkittavissa olevien rikoskokonaisuuksien lisääntyminen ovat

Muutos on vaikuttanut tunnustuksen huomioimiseen ja sen vaikutuksiin usealla tavalla. Lakitekstissä merkittävintä muutosta edustavat RL:n, ETL:n ja ROL:n uudet syyteneuvottelua koskevat säännökset. Uudistus mahdollistaa tunnustukseen perustuvan esitutinnan rajoittamisen ja syyttämättä jättämisen sekä niin sanotun tunnustamisoikeudenkäynnin.¹⁰⁹ Perinteiseen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaiseen lieventämisperusteeseen verrattuna uudet säännökset mahdollistavat tutkinnan keventämisen ja erilaiseen prosessilajiin ryhtymisen jo esitutkintavaiheessa. Tunnustus ei toisin sanoen merkitse enää ainoastaan tuomioistuimen mahdollisuutta lieventää tuomittavaa rangaistusta, vaan harkintavalta syyteneuvottelun käytöstä on siirretty entistä selkeämmin syyttäjälle. Tunnustuksen konkreettiset vaikutukset eivät samalla enää rajoitu ainoastaan tuomittavan rangaistuksen määrään, vaan ne yltyvät myös siihen, mitä tekoja tutkitaan ja missä prosessijärjestyksessä.

Syyteneuvottelun aloittamisen ollessa syyttäjän harkintavallan alaisuudessa tämä tekee ratkaisunsa ennen mutta hyötyargumentaation ohjaamana. Kyse on opportunitaattiperiaatteen mukaisesta harkinnasta, jossa kiinnitetään huomiota ennen muuta tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin. Ratkaisevaa syyteneuvottelumenettelyn aloittamisen suhteen on se, tuottaako menettely mainittavia etuja normaaliprosessiin verrattuna. Kyse on kiteytetysti hyöty–haitta-arvioinnista, jossa punnitaan muun ohella yleisen ja yksityisen edun vaatimuksia käsillä olevassa asiassa.¹¹⁰ Tämä ei sinänsä ole uusi asia rikosoikeusjärjestelmässämme, sillä samankaltaista harkintavaltaa on hyödynnetty muiden toimenpiteistäluopumissäännösten muodossa, minkä ohella jo kriminaalipoliittinen tavoitteenasettelu ohjaa rikosoikeuden järkevään käyttämiseen. Syyteneuvottelu-uudistus merkitsee kuitenkin merkittävää muutosta muun muassa sen suhteen, miten kriminaalipoliittisia voimavaroja jyvitetään erilaisten rikostyyppien välillä. Kun vanhemmat luopumisperusteet on muotoiltu erityisesti vähemmän haitallisia ja runsaslukuisampia rikostyyppisiä ajatellen, syyteneuvottelusäännöksiä taustalla ovat entistä vakavammat ja vaikeammin tutkittavissa olevat teot. Rikosoikeusjärjestelmän voimavaroja pyritään toisin sanoen säästämään syyteneuvottelun myötä myös sellaisissa rikoslajeissa, joihin

asettaneet entistä suurempia paineita tehostaa ja keventää rikosoikeusjärjestelmämme toimintaa. Ks. uusimmista piirteistä Vatjus-Anttila 2021, s. 1024–1026; Oikarainen 2017, s. 1–2, 19, 201; K 15/2020 vp, s. 166, 174; OMSO 2020:6, s. 39; Oikarainen 2012, s. 748–749; Koponen 2012, s. 80. Vrt. viime vuosikymmenen lopussa kehittyneen toimenpiteistäluopumisjärjestelmän ja hyöty–haitta-tietoisien kriminaalipoliittikan taustaperusteisiin Lappi-Seppälä 1991a, s. 913–915; Lahti 1974, s. 114–123, 248–249.

¹⁰⁹ Uudet säännökset löytyvät RL 6 luvun 2 ja 8 a §:stä sekä 8 luvun 3 a §:stä, ROL 1 luvun 8 ja 10–11 §:stä ja 5 b luvusta sekä ETL 3 luvun 10 a §:stä. Ks. uusista syyteneuvottelusäännöksistä kootusti Oikarainen 2017, s. 14–16.

¹¹⁰ Linna 2019, s. 284–286; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233–234; Tolvanen 2017, s. 581; Sahavirta 2016, s. 387–392, 397; Saranpää 2017, s. 315.

voimavaroja pyritään vanhempien perusteiden logiikan mukaan nimenomaisesti suuntaamaan. Kokonaisuutena tunnustuksen huomioimisen ajatellaan yhtä kaikki palvelevan rikosoikeusjärjestelmän tehokkuuden ylläpitämistä sen mahdollistaessa suoranaiset kustannussäästöt sekä sen, että rajallisia moiteresursseja voidaan kohdentaa entistä joustavammin ja laajempaa harkintavaltaa käyttäen.¹¹¹

Syyteneuvottelu-uudistus on myös vaikuttanut siihen, miten ja millä perustein tunnustus huomioidaan perinteisen lieventämisperusteen (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan) soveltamisharkinnassa. Uudet syyteneuvottelusäännökset ovat pakottaneet muun muassa korkeimman oikeuden tarkentamaan suhtautumistaan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaiseen lieventämisperusteeseen – sekä pohtimaan tunnustussäännösten välistä suhdetta.¹¹² Hyvänä esimerkkinä tästä voidaan pitää ratkaisua KKO 2018:60, jonka kohdassa 29 korkein oikeus otti kantaa lieventämisperusteen soveltamisedellytyksiin ammentaen tulkintasuosituksessaan syyteneuvottelusäännöksiä tulkinnasta: ”Korkein oikeus toteaa, että puheena olevan rangaistuksen lieventämisperusteen soveltaminen ei edellytä oma-aloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Korkeimman oikeuden vanhemmassa oikeuskäytännössään asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen oma-aloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole ainakaan enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun syyteneuvottelumenettelyssä sovelletaan varsin huomattavaa, pääsääntöisesti noin yhden kolmasosan suuruista alennusta rangaistukseen. Syyteneuvottelun osalta soveltamiskäytäntö on jo laajentunut koskemaan myös hyvin myöhäisiä prosessin vaiheita, joissa on kysymys

¹¹¹ Ks. syyteneuvottelujärjestelmän ilmentämästä muutoksesta kriminaalipoliittisten voimavarojen jakamiseen Vatjus-Anttila 2021, s. 1024–1026, 1032. Vrt. vanhempien perusteiden mukaiseen voimavarojen jyvittämiseen Lappi-Seppälä 1991a, s. 913–915, 918–919, 926–927; Lahti 1974, s. 114–121, 248–252; Jääskeläinen 1997, s. 21, 296–304; Vuorenpää 2007, s. 124.

¹¹² Syyteneuvottelusäännökset ovat muuttaneet tunnustuksen arviointia ja merkitystä mm. mahdollistamalla rangaistuksen lieventämisen vielä tuomioistuinvaiheessa. Aikaisemman varsin tiukan tulkintakäytännön mukaisesti tunnustamisen tuli sen sijaan olla oma-aloitteista ja tapahtua verrattain varhaisessa vaiheessa rikosprosessia. Koska tunnustaminen voi tehostaa huomattavasti myös pääkäsittelyä eikä se näin ollen ole käräjäoikeuden näkökulmasta vailla merkitystä, myös tuomioistuinvaiheen aikana annettavan tunnustuksen tulisi käsitykseni mukaan johtaa rangaistushuojennukseen, mikäli se tuottaa selkeitä kustannussäästöjä. Ks. lieventämisperusteiden soveltamiskriteereistä ja lieventävästä vaikutuksesta tarkemmin jäljempänä luvut 4 ja 5.

vain oikeudenkäynnissä, mahdollisesti vasta muutoksenhaussa, saatavista prosessuaalisista hyödyistä.”¹¹³

Ratkaisussa sanoudutaan irti edistämisyhtymisen oma-aloitteisuuden vaatimuksesta,¹¹⁴ joka on pysynyt mukana säännöksen tulkinnassa siitä huolimatta, että lain sanamuoto ei ole edellyttänyt tätä rikoslain kokonaisuudistuksen jälkeen.¹¹⁵ Oma-aloitteisuuden vaatimus on perinteisesti kytkeytynyt ennen muuta tekijäsyylisyyttä painottaneisiin perusteluihin, joissa keskeistä oli rikoksentekijän luonteen, henkilön ja mielenlaadun selvittäminen sekä arvottaminen rangaistukseen vaikuttavina tekijöinä. Tunnustamisen ja sen oma-aloitteisuuden merkitys on toisin sanoen liittynyt siihen, että rikoksentekijän katsotaan osoittavan muuttunutta suhtautumista tekoonsa ja tätä kautta yhteiskunnan vastaisen tahdon sekä vaarallisuuden määrän vähentymistä. Oma-aloitteisen tunnustamisen on toisin sanoen katsottu kuvastavan sitä, onko rikoksentekijä paatunut vai katuuko hän tekoonsa.¹¹⁶

¹¹³ Ks. tapauksen ja sen rikoslainopillisen merkityksen arvioinnista Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Linna 2019, s. 290–294; Matikkala 2021, s. 253–256, 319–320; Vatjus-Anttila 2020b, s. 309–310; Vatjus-Anttila 2020a, s. 58–59, 69–71.

¹¹⁴ Alemmat oikeusasteet tukeutuvat yhä ainakin paikoittain oma-aloitteisuuden kriteeriin arvioidessaan edistämisyhtymisen soveltamista. Soveltamiskynnys on näin ollen pysynyt verrattain korkeana. Tämän ohella oma-aloitteisuus vaikuttaa saavan yhä merkitystä myös silloin, kun arvioidaan rangaistuslievennyksen suuruutta. Ks. tunnustuslievennyksen soveltamiseen ja määrään vaikuttavista kriteereistä tarkemmin jäljempänä luvut 4 ja 5 sekä ali- ja hovioikeuskäytännöstä Savolainen 2021, s. 376.

¹¹⁵ Esim. ratkaisun KKO 2015:69 kohdassa 11 todetaan: ”Myös tekijän oma-aloitteisuudelle, mitä lainkohdassa ei - toisin kuin sitä edeltäneessä rikoslain 6 luvun 3 §:n 3 kohdassa (466/1976) - edellytetä, voidaan antaa merkitystä”. Toisaalta tällainen takaportti löytyy myös lain esitöistä: ”Toisin kuin nykyisessä 6 luvun 3 §:n 3 kohdassa, lievennyksen muodolliseksi edellytykseksi ei enää asetettaisi tekijän vapaaehtoisuutta tai oma-aloitteisuutta. Myös uudempaa lainsäädäntöä edustavissa syyttämättä ja tuomitsematta jättämistä koskevissa säännöksissä on luovuttu tästä vaatimuksesta. Se, mikä merkitys tekijän oma-aloitteisuudelle asiassa annetaan, ratkeaa paljolti sen mukaan, pannaanko paino syyllisyys- vai tarkoituksenmukaisuusperusteille. Vapaaehtoisuus lievennyksen ehtona liittyy ennen kaikkea syyllisyysarvosteluun. Tässä esityksessä sekä aiemmassa lainsäädännössäkin omaksutun kannan mukaan selvä pääpaino on kuitenkin erilaisilla käytännöllisillä syillä kuten uhrin korvausintresseillä, prosessitaloudellisilla säästöillä ja rikoksen selvittämisestä saaduille muilla eduilla. Toisaalta tekijän suhtautumisella omaan tekoonsa on myös tekorikosoikeudellisestakin järjestelmässä oma, joskin verraten rajattu syyllisyysperusteinen merkityksensä. Näistä syistä arvioinnissa on lupa edelleen kiinnittää huomio myös siihen, kuinka oma-aloitteista tekijän toiminta on ollut.” HE 44/2002 vp, s. 199.

¹¹⁶ Tarkastelen teko- ja tekijäsyylisyyttä tarkemmin jäljempänä luvussa 2.2.3. Ks. tunnustamisen kytköksistä tekijäsyylisyyteen Nousiainen 1961, s. 235–237, 270–271; von Liszt – Schmidt 1929, s. 458–459; HE 44/2002 vp, s. 199; Lappi-Seppälä 1987, s. 448–449; sekä tekijäsyylisyydestä yleisemmin Nuotio 2005b, s. 179–180; Melander

Syyteneuvottelusääntelyn myötä korkein oikeus on kuitenkin pyrkinyt tekemään selvän pesäeron tunnustuksen taustaperusteiden välille. Tekijäsyylisyyden arviointiin otetaan nimenomaista etäisyyttä kytkemällä tunnustuksen merkitys ja sen arviointiperusteet prosessitaloudellisiin säästöihin rikoksentekijän suhtautumisen sijaan.¹¹⁷ Taustalla on nähdäkseni ennen kaikkea huoli syyteneuvottelusäännöksiä ja perinteisen lieventämisperusteen liiallisesta keskinäisestä erosta ja täten yhdenvertaisuusongelmista. Huolta on herättänyt myös se, että oma-aloitteisuuden vaatimuksen myötä liian korkeaksi nouseva soveltamiskynnys ei tehokkaasti kannusta rikoksentekijöitä myötävaikuttamaan tekonsa selvittämiseen.¹¹⁸

Kyseinen tarkistaminen on johtanut yhä enenevässä määrin siihen, että tunnustuksen huomioimista on aktiivisesti ohjattu pois rikoksentekijän tahtoon liittyvästä argumentoinnista ja tähän yhdistetystä moite- sekä syyllisyysarvostelusta. Syyteneuvottelun soveltamisharkinnan pohjautuessa puhtaasti kustannussäästöihin ja syyttäjän tulevaisuuteen kohdistuvaan tarkoituksenmukaisuusharkintaan, ja tuomioistuimen lähinnä varmistaessa menettelyn oikeellisuuden, syyteneuvotteluun liittyvä päätöksenteko on korostuneen seuraushakuista ja utilitaristista. Yhdenvertaisuutta tavoitteleva systemaattinen tulkinta on nähdäkseni myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen tulkintakäytännön kohdalla johtamassa siihen, että mainittujen säännöskokonaisuuksien tulkintaa yhdenmukaistetaan. Kun teonjälkeiset menettelyt systematisoidaan moitearvostelun ja oikeudenmukaisuusargumentaation ulkopuolelle,¹¹⁹ myös perinteisen lieventämisperusteen kriminaalipoliittinen luonne korostuu, mikä johtaa edistämispyrkimyksen ja selvittämistahdon itseisarvoisen merkityksen heikentymiseen toteutuneiden kustannussäästöjen korostamisen eduksi. Soveltamisharkinta saattaa toisin sanoen korostaa rikoksentekijän subjektiivisen

2008, s. 367–369; Lappi-Seppälä 1987, s. 129–131, 288, 390, 448–449; HE 44/2002 vp, s. 188; Anttila – Heinonen 1977, s. 63–64; Tolvanen 2009, s. 372; Nousiainen 1961, s. 98–99, 116, 225, 231.

¹¹⁷ Jäljempänä tarkemmin käsiteltävässä ratkaisussa KKO 2022:11 on kuitenkin jälleen viitattu rikoksentekijän suhtautumiseen lievennyksen suuruuteen vaikuttavana tekijänä. Korkeimman oikeuden edestakainen tulkintakäytäntö vaikuttaakin yhä hakevan linjaansa. Ks. luvut 2.2.3.1 ja 4.2 sekä 5.2.1.

¹¹⁸ Linna 2019, s. 282–287, 290–297; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246–247; OMML 47/2010, s. 32–33; PeVL 7/2014 vp, s. 4, 6.

¹¹⁹ Reaalisena tavoiteargumenttina tunnustusta pidetään syyllisyys- ja moitearvostelun ulkopuolisena kriminaalipoliittisena ratkaisuperusteena. Rangaistuksen lieventämisen taustaperusteet eivät ole tällöin yhteydessä suoranaiseen yleistävään, tekokeskeiseen oikeudenmukaisuusargumentaatioon, vaan tunnustus mahdollistaa päättymisen suhteellisuusperiaatteen edellyttämää rangaistusta lievempään lopputulokseen. Ks. tarkemmin jäljempänä luku 2.2.3.2 sekä Lappi-Seppälä 2000, s. 327–328, 357–358; Lappi-Seppälä 1987, s. 487–489; Linna 2019, s. 282–283, 286–287, 294–297.

selvittämistahdon sijaan toteutuneiden kustannussäästöjen asemaa säännöksen soveltamisperusteena syyteneuvottelun tapaan.¹²⁰

Muutos havainnollistaa osuvalla tavalla rikosoikeusjärjestelmän taustalla vaikuttavien rangaistusteoreettisten käsityksien ja kriminaalipoliittisten tavoitteenasetteluiden vaikutusta rikosoikeuden systematiikkaan, seuraamusjärjestelmän toimintaan ja konkreettiseen lainkäyttöön. Rangaistuksen käytölle asetetut tavoitteet ja ehdot sekä rangaistuksen funktiot vaikuttavat olennaisella tavalla systematisointiratkaisuihin sekä niin lainsäätämiseen kuin -käyttöön.¹²¹ Kuvailamani suuntaus on sinänsä perusteltavissa rangaistuksen käytölle asettamieni legitimiisyysehtojen ja tavoitteenasetteluiden kannalta, joiden mukaan rangaistuksen käytölle tulee osoittaa utilitaristiset perustelut, mutta rankaisemisen tarkoitusperänä tulee samalla olla rikoksentekijän kohteleva myös päämääränä sinänsä. Tunnustamisen merkitystä ei nimittäin ole nähdäkseni perusteltua sitoa tekijäsyylisyyteen pohjautuviin argumentteihin, vaan säännöksen tavoite ja tarpeellisuus tulisi osoittaa rationaalisesti perustelluilla käytännöllisillä syillä – eli rikoksista ja niiden kontrolloinnista aiheutuvien haittojen vähentämisellä ja yleispreventiomekanismin tukemisella. Tunnustamisen merkitystä ei käsitykseni mukaan ole mahdollista perustella kestävästi esimerkiksi puhtaan ideologisilla, moralistisilla, paternalistisilla tai erityispreventiivisillä syillä. Tunnustamisen huomioimiselle on sen sijaan osoitettava käytännöllinen – rationaalisesti perusteltavissa ja täsmennettävissä oleva – peruste, jollaisena voidaan pitää tavoitteita resurssisäästöjen saavuttamisesta ja rikosoikeusjärjestelmän tehokkuuden ylläpitämisestä.¹²²

Tämä ei kuitenkaan nähdäkseni tarkoita sitä, että vallitseva tilanne olisi täysin optimaalinen. Mikäli esimerkiksi rikoksentekijän vilpittömästä – mutta tehottomasta – edistämispyrkimyksestä ei lievennetä rangaistusta, soveltamiskäytäntö on nähdäkseni ongelmallinen niin säännöksen tavoiteiterationaalin kuin yleisen oikeudenmukaisuusajattelun kannalta. Tämän vuoksi rikoksentekijän tahtoon kohdistuvaa soveltamisharkintaa ei tulisi rajata kokonaan ulos. Säännöksen

¹²⁰ Ks. tarkemmin jäljempänä luku 4.2 sekä Linna 2019, s. 286–293; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 243–247; Vajus-Anttila 2020a, s. 69–70; Oikarainen 2017, s. 17–24, 113–114, 185–186, 200–203; Matikkala 2021, s. 253–254, 314, 320; Törnqvist 2018, s. 320, 326; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

¹²¹ Ks. myös Lappi-Seppälä 1996, s. 8–9; sekä erityisesti tunnustamisen osalta Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Linna 2019, s. 290–294.

¹²² Ks. mainitsemistani hylättävistä perusteista tarkemmin Lappi-Seppälä 1987, s. 128–131; Tolvanen 1999, s. 179–183, 192–205; Nuutila 1996, s. 24–25, 79–88; Melander 2008, s. 90–97, 331–336, 342–347, 351–361; Nuutila 1998, s. 165–178; Pirjatanniemi 2005, s. 23, 162–165, 179, 182–185, 189–207; Nuotio 1998b, s. 148–149, 151, 153, 158–160; Tolvanen 2001a, s. 10.

soveltamisen ei toisin sanoen tulisi tyhjentyä yksittäistapauksellisesti toteutuneisiin kustannussäästöihin – soveltamisen tulisi olla syyllisyysshakuista puhtaan seuraushakuisen soveltamisen sijaan. Jos rikoksentekijän tahdon tarkastelun ymmärretään kytkeytyvän syyllisyysarviointiin, tämän sisältöä tulisi kehittää ja systematisoida siten, että subjektiiviset seikat kyetään huomioimaan ilman vaaraa tekijäsyylliseen argumentaatioon palaamisesta.¹²³

Tunnustuksen hahmottamista osaksi moitearvostelua puoltavat nähdäkseni myös ihmisarvon kunnioittamiseen palautuvat näkökohdat sekä välillisen yleispreventiomekanismin tehokkuus, johon seuraamusjärjestelmämme pohjimmiltaan perustuu. Niin rangaistuksen yksittäistapauksellinen kuin laajempi yleispreventiivinen moitekommunikaatio voivat häiriintyä, mikäli rangaistuksia ei koettaisi esimerkiksi syyteneuvottelun ilmentämän arvoneutraalin kaupankäynnin myötä enää yhdenvertaisiksi ja oikeudenmukaisiksi moitteenosoituksiksi, vaan rikoksista seuraaviksi arvoneutraaleiksi ja neuvoteltavissa oleviksi maksuiksi.¹²⁴ Mikäli (ja kun) tunnustamisen katsotaan vaikuttavan rangaistukseen siksi, että se on kriminaalipoliittisesti järkevää eikä siksi, että sen katsottaisiin vaikuttavan ansaitun moitteen määrään, tunnustavaa rikoksentekijää kohdellaan lisäksi välineenä kustannussäästöjen ja muiden yhteisöllisten intressien saavuttamiseksi. Rangaistushuojennuksella ei tällöin pyritä vetoamaan rikoksentekijään moraalisesti kykenevänä subjektina. Rangaistuksen sisältämän moiteviestinnän tämänkaltaisen sekoittaminen arvoneutraaliin kaupankäyntiin on lisäksi omiaan häiritsemään myös yleisemmin teon vääryyden ja tästä seuraavan rangaistuksen sisäistämistä.¹²⁵ Rangaistuksen ja tunnustussääntelyn perustelut ja funktiot tulisikin nähdäkseni ulottaa myös tekoon ja rikoksentekijään, mikäli (ja kun) rikoksentekijää ei tulisi nähdä ainoastaan välineeksi muiden kuin hänen sisäistämiensä tavoitteiden toteuttamiseksi. Rankaisemisen tarkoitusperänä tulee väitteeni mukaisesti olla

¹²³ Ks. Vatjus-Anttila 2020a, s. 63–71; Vatjus-Anttila 2020b, s. 311–316.

¹²⁴ Ks. tarkemmin jäljempänä luku 2.2.2.2 sekä Matikkala 2021, s. 246, 312–313; Ågren 2013, s. 136–142, 156–160; Linna 2019, s. 294–297; Tolvanen 2013, s. 339; Lappi-Seppälä 2000, s. 291–292; OML 47/2010, s. 32, 42, 47, 50–52, 55, 62, 64, 66, 80; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233, 236–237; Fredman 2018, s. 411–412; Oikarainen 2012, s. 742.

¹²⁵ Arvoneutraaleihin ulkoisiin vaikuttimiin perustuva käyttäytymisen ohjaaminen voi olla myös itse tunnustamisen kannalta tehottomampaa kuin se, että sääntelyllä pyritään vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen normien sisäistämisen kautta. Sisäisiin motiiveihin vetoaminen on omiaan vaikuttamaan ihmisten konkreettiseen käyttäytymiseen – kuten tunnustamiseen – tehokkaalla tavalla. Mainittuja näkökohtia voidaan pitää myös erityispreventiivisesti merkittävänä. Ks. tarkemmin luvut 2.2.1 ja 3.3 sekä Vatjus-Anttila 2022a, s. 28–30; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100–101, 109; Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Nuotio 2020, s. 25–30; Moore – Gino 2013, s. 54–58, 68; Kainulainen – Savolainen – Rönkä 2017, s. 27–29, 135–139; Hedeén 2005, s. 275–276; Simons 2003, s. 4, 34–44; Grant 2015, s. 357, 368.

utilitarististen perusteiden ohella tavoite kohdella rikoksenteikijää myös päämääränä sinänsä.

Väitteenäni tässä kohdin on toisin sanoen se, että rikoksen tunnustamisella tulisi olla yhteys moitearvosteluun niin edistämispyrkimyksiä subjektiivisten elementtien ja tehottomien edistämispyrkimyksiä huomioimisen varmistamiseksi kuin siksi, että rankaiseminen ja tunnustuksen huomioiminen puhuttelisivat rikoksenteikijää moraalisesti kykenevänä subjektina eivätkä kohtelisi tätä ainoastaan välineenä. Toisin sanoen väitän, että tunnustaminen tulisi systematisoida osaksi arvolutautunutta moitekommunikaatiota niin sanotun laajennetun suhteellisuuskäsityksen alaisuudessa.¹²⁶ Näkemykseni mukaan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltamisedellytyksiä ei tulisi täysin erottaa tunnustuksen subjektiivisten elementtien tarkastelusta, minkä ohella rikoksenteikijän kohteleva päämääränä sinänsä edellyttää tunnustuksen sitomista moitearvostelun alaan. Tämä edellyttää tunnustuksen aseman uudenkaltaista systematisoimista mittaamisperiaatteissa – onko kyse ainoastaan reaalista tavoiteargumentista, vai voidaanko tunnustaminen lukea moitteen määrään vaikuttavaksi arvoargumentiksi?

Tahdon tässä kohdin vielä täsmentää, että tarkoituksenani ei ole korvata tai kiistää vallitsevaa pragmaattis-rationaalista – välilliseen yleispreventioon, uusklassismiin ja hyötynäkökohtiin nojaavaa – rangaistuksen käytön ja tunnustuksen huomioimisen justifikaatiota. Tavoitteenani on sen sijaan tukea tai täydentää sitä etsimällä välillisen yleisprevention ehdot täyttäviä tapoja huomioida myös yksittäisen rikoksenteikijän asema entistä paremmin – ja näin vahvistaa rikosoikeudellisen järjestelmän moraalista legitimitettiä ja hyötynäkökohtien mukaista tehokkuutta. Monistisen rangaistusteorian tavoittelu tai sellaisesta ammentaminen ei ole nykypäivänä nähdäkseni perusteltua, minkä vuoksi tarkoituksenani on päinvastoin tarkastella ja pyrkiä yhteensovittamaan erilaisia intressejä ja näkökohtia – niin velvollisuus- kuin seurausperusteista näkökulmista. Tämä merkitsee luonnollisesti vastakkaisista premisseistä käsin argumentoimista, mutta myös sitä, että näkökohtien välillä on paikoin väistämätöntä ristiriitaa. Tämä on kuitenkin väistämätöntä ja jopa tarpeellista – muutoin ei voida puhua yhteensovittamisesta ja pyrkimyksestä muodostaa mahdollisimman tasapainoinen ja sopusuhtainen järjestelmä eri näkökohtien ja toimijoiden kannalta. Yleispreventio on näin ollen tarkasteluni kulmakivi, mutta se ei ole ainoa ja ehdoton dogmaattinen lähtökohta siinä mielessä, että annan huomattavaa painoarvoa myös yksittäistapauksellisen rangaistuksen käytön kommunikatiiviselle luonteelle pelkän yleispreventiivisen kommunikaation sijasta. Utilitarististen perusteiden ei toisin

¹²⁶ Laajennetulla suhteellisuuskäsityksellä tarkoitan perinteistä tekosuhteellisuutta laajempaa arviointia, jossa voidaan huomioida myös rikosteen jälkeiset toimet. Ks. tarkemmasta määrittelystä jäljempänä luku 2.2.3.2.

sanoen tulisi yksin sanella rangaistuksen tehtäviä edes systeemitasolla, vaan legitiimi rankaiseminen edellyttää käsitykseni mukaan sen perusteiden vahventamista myös velvollisuuseettisin vaatimuksin.¹²⁷

Toisena edellä mainittuun liittyvänä täsmennyksenä mainittakoon, että tarkoituksenani ei ole perustaa väitteitäni ainoastaan moraalisen justifikaation varaan, vaan aion esittää kannanotoilleni myös tavoiterationaaleihin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin kiinnittyvät perustelut. Säännöksiä ja niiden tulkinnan moraalisen kestävyuden ohella tarkasteluun vaikuttaa näin ollen myös se, että säännös ja sen tulkinta toteuttaisivat tehokkaasti sen taustalla olevia tavoitteita. Kyse on näin ollen pyrkimyksestä yhteensovittaa mahdollisimman pitkälle eri premisseistä johdettavat vaatimukset. Väitteeni kumpuaa niin tarkoituksenmukaisuus- kuin arvoargumentaatiosta, ja samalla myös yleispreventiivisestä vaikutuksesta ja rikosentekijän näkökulmasta. Tunnustamisen subjektiivisten elementtien huomioimiselle ja sen sisällyttämiselle moitearvostelun alaisuuteen on nähdäkseni osoitettavissa niin tavoite- kuin arvoargumentteihin palautuvia perusteluita. Väitteeni perustelemisessa tarkastelen toisin sanoen niin arvo- kuin tavoitenäkökohtia sekä rikosoikeusjärjestelmän eri osapuolia ja tasoja, joiden välisten yhteyksien analysoinnilla pyrin näyttämään väitteeni toteen.¹²⁸

2.2.2 Tarve kehittää tunnustuksen taustaperusteita ja systematisointia

2.2.2.1 Vaatimus kohdella ihmistä aina myös päämääränä sinänsä

Edellä toteamaani tapaan tunnustaminen systematisoidaan nykyään rikosteon ulkopuoliseksi mittaamisperusteeksi, jolla ei ole suoraa kytkentää

¹²⁷ Erilaisten – ja jopa vastakkaisten – näkökulmien hyväksymisen ja niiden yhteensovittamisen tarvetta havainnollistaa osuvasti se, että yleisprevention hegemoniasta huolimatta sovitukselliset piirteet istuvat rikosoikeudessa sitkeästi kiinni. Ts. rankaisemiseen vaikuttaa melko lailla väistämättä liittyvän tiettyjä sovitussajatuksellisia piirteitä, vaikka niistä kuinka yrittäisi päästä eroon. Tämän kieltäminen tai peitteleminen on vaarallista ja ennen kaikkea älyllisesti epärehellistä, minkä vuoksi lähtökohtaisesti vastakkaisetkin näkökulmat tulisi nähdäkseni huomioida avoimesti – sekä parhaimmillaankin tavoitella ainoastaan kompromissia niiden välillä. Ks. Nuotio 1998a, s. 30, 42; Melander 2008, s. 184–189; Jääskeläinen 1997, s. 74–85; Nuotio 2013, s. 276–278; Lappi-Seppälä 1996, s. 1–6, 40–43; Rankinen 2020, s. 120–123; Lappi-Seppälä 1987, s. 126–128; Hyttinen 2015, s. 381–382; Rankinen 2020, s. 128–131; Pirjatanniemi 2005, s. 236–237; Tolvanen 2009, s. 376.

¹²⁸ Ks. kuitenkin näkökohtien yhteenliittymisestä esim. toisintoimimismahdollisuuden osalta Lappi-Seppälä 1987, s. 138–143; Hyttinen 2015, s. 377–378; Melander 2008, s. 263.

suhteellisuusperiaatteen mukaiseen rankaisemiseen ja moitearvosteluun. Kyseessä on reaalin tavoiteargumentti (tai tarkoituksenmukaisuusargumentti), joka vaikuttaa rangaistukseen sen myönteisten seurannaisvaikutuksiensa perusteella. Rikosoikeudellinen reagointi on tarkoituksenmukaista reaalin tavoiteargumentin edellyttämällä tavalla, vaikka reagointi mainitulla tavalla poikkeaisi yleistävän oikeudenmukaisuusajattelun edellyttämästä lopputuloksesta. Kyse on toisin sanoen moitearvostelun ja oikeudenmukaisuusargumentaation ulkopuolisesta tekijästä, joka pyrkii muovaamaan rankaisemista vastaamaan kriminaalipoliittisia tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia.¹²⁹

Rangaistuksen funktioille kyseinen systematisointi voi käsitykseni mukaan olla ongelmallista useammastakin syystä. RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen tulkintaa on ensinnäkin pyritty soveltuvien osin yhdenmukaistamaan syyteneuvottelusäännösten kanssa. Korkein oikeus on lähestynyt säännöksiä tulkintaa ennen muuta tavoitteellisen ja systemaattisen tulkinnan keinoin, jossa säännöstä tulkitaan lain sisäisen systematiikan kautta pitämällä kontekstina viime kädessä koko sitä oikeusjärjestystä, johon säännös kuuluu.¹³⁰ Säännösten yhtenäistämistä ja systemaattista tulkintaa voidaan puoltaa erityisesti siltä kannalta, että syyteneuvottelujärjestelmä ja sen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdasta eriävät säännökset muodostavat systemaattisen ja yhdenvertaisuutta koskevan haasteen suhteessa perinteiseen lieventämisperusteeseen. Säännökset voivat johtaa hyvin erilaisiin lopputuloksiin rikoksentehtäjän kannalta, vaikka tämän myötävaikutus olisi kummankin säännöskokonaisuuden soveltamisen yhteydessä samankaltaista. Problematiikka on huomioitu jo syyteneuvottelusääntelyn lainvalmisteluaineistossa, jossa on todettu, että erot esimerkiksi seuraamusten ankaruudessa eivät saisi muodostua epäasiallisen suuriksi. Toisiinsa hyvin läheisesti kytkeytyvien normien soveltamisessa – ja oikeusjärjestelmässä yleisestikin – onkin syytä pyrkiä koherenssiin.¹³¹

Kyseinen koherenssi- ja yhdenvertaisuushakuisuus vaikuttaa muokkaavan ennen kaikkea RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintakäytäntöä kohti syyteneuvottelusäännösten sisältöä.¹³² Koska syyteneuvottelusäännösten

¹²⁹ Lappi-Seppälä 1987, s. 192–195, 487–493; Lappi-Seppälä 1991a, s. 921–922; Linna 2019, s. 294–297; HE 44/2002 vp, s. 198–199.

¹³⁰ Ks. systemaattisesta tulkinnasta lieventämisperusteen kohdalla Kinnunen 2020, s. 429; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; Matikkala 2021, s. 320; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–247.

¹³¹ Ks. tunnustussääntelyn koherenssiin liittyvistä ongelmista tarkemmin Matikkala 2021, s. 253–254, 320; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–247; Linna 2019, s. 290–293; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

¹³² Ks. Matikkala 2021, s. 320; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–247; Linna 2019, s. 290–293; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118.

soveltamiskriteerit ovat korostuneesti seuraushakuisia, eli rangaistushuojennuksen soveltamisharkinta kytkeytyy olennaisesti toteutuneiden kustannussäästöjen arvioimiseen, myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintakäytännöstä on nähdäkseni vaarassa tulla varsin seuraushakuinen.¹³³ Mikäli oma-aloitteisuuden vaatimuksen poistamisesta seurannutta tulkinta-aukkoa täydennetään syyteneuvottelusäännöksiin mukaisella tulkintakäytännöllä sellaisenaan, eli lieventämisperusteen tulkintaa yhdenmukaistetaan syyteneuvottelusäännöksiin kanssa, rikosentekijän edistämispäykimyksen ja tunnustamistahdon merkitys soveltamiskriteereinä voivat heikentyä konkreettisesti toteutuneiden kustannussäästöjen varjossa. Jos painoarvoa ei toisin sanoen anneta tunnustamisen subjektiivisille elementeille, soveltamisessa ratkaisevaksi kriteeriksi muodostuu käytännössä toteutunut kustannussäästö. Rangaistushuojennuksen saamiseksi ei tällöin riittäisi tehoton *pyrkimys* edistää rikoksensa selvittämistä.¹³⁴

Tämänkaltaisen tunnustussääntely ja tulkintakäytäntö ei nähdäkseni ole sen paremmin oikeuden- kuin tarkoituksenmukainen. Lainkäyttäjän ei nähdäkseni tulekaan tukeutua pelkästään toteutuneiden säästöjen arviointiin, vaan soveltamisharkinnassa tulisi kiinnittää huomiota rikosentekijän aikomuksiin, tahtoon sekä pyrkimyksiin itsessään ja sellaisenaan. Jos annamme tehottomaksikin jääneelle hyvälle yritykselle merkitystä, voimme näet olettaa yritysten määrän lisääntyvän, mikä johtaisi lopulta muissa tulevissa rikosjutuissa myös onnistumisiin sekä prosessisäästöihin. Jos toisaalta emme huomioisi tehottomiksi jääneitä yrityksiä, merkitsisi tämä sitä, että rikosentekijän kynnys selvittää rikostansa nousisi varsin korkeaksi. Rikosentekijä ei välttämättä halua edistää tutkintaa, jos hän ei voi luottaa siihen, että hänen menettelynsä tulee varmasti tuottamaan konkreettisia prosessisäästöjä. Tämä vähentäisi selvittämisyritysten kokonaismäärää, mikä vaikuttaa myös todellisuudessa saavutettaviin prosessisäästöihin. Voitaneenkin väittää, että tavoite kannustaa rikosentekijää myötävaikuttamaan rikoksensa selvittämiseen ei toteudu optimaalisesti, jos lieventämisperusteen soveltamisen edellytyksenä on onnistuminen prosessisäästöjen tuottamisessa. Myös oikeudenmukaisuus- ja yhdenvertaisuusnäkökohtien kannalta olisi ongelmallista, mikäli samalla tavalla rikoksensa selvittämiseen pyrkivien

¹³³ Ks. Linna 2019, s. 286–294; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 243–247; Oikarainen 2017, s. 17–24, 185–186, 200–203; Matikkala 2021, s. 253–256, 314, 319–320; Törnqvist 2018, s. 320, 326; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Kinnunen 2020, s. 429; Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–70; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31.

¹³⁴ Ks. Vatjus-Anttila 2020a, s. 63–71; Vatjus-Anttila 2020b, s. 311–316; Ågren 2013, s. 109, 118–127, 136–142, 156–169, 309–313; Matikkala 2021, s. 253.

rikoksenteikijöiden rangaistushuojennukset olisivat erilaisia heistä riippumattomista ja ennakoimattomista syistä.¹³⁵

Myös tehottomalle edistämisyrykimykselle tulisi näin ollen varmistaa oma asemansa lieventämisperusteen soveltamisedellytyksenä. Tämä puolestaan edellyttää sitä, että soveltamisharkinnassa kyetään huomioimaan rikoksenteikijän tunnustamistahto ja tunnustamisen subjektiiviset elementit sen sijaan, että soveltamiskriteerit tyhjentyisivät toteutuneiden kustannussäästöjen arviointiin. Koska syyteneuvottelusäännökset ja lieventämisperusteen reaaliin argumentteihin palautuva perusta kuitenkin toteamaani tapaan vierastavat rikoksenteikijän tunnustamistahdon, kuten oma-aloitteisuuden, tarkastelua ja siitä ammentavia perusteluita, lieventämisperuste tulisi nähdäkseni systematisoida osaksi syyllisyysshakuista moiteargumentaatiota ja tekosuhteellisuuden alaa sen laajennetussa mielessä. Koska reaalin argumentointi ja syyteneuvottelusäännöksen logiikkaa kohti ohjaava systemaattinen tulkinta toisin sanoen liittävät lieventämisperusteen soveltamiskriteerit varsin suoraviivaisesti kustannussäästöihin antamatta mainittavaa painoarvoa rikoksenteikijän tahdolle, tunnustamistahdon ja tehottoman edistämisyrykimyksen aseman varmistaminen edellyttää nähdäkseni lieventämisperusteen yhteyttä myös sellaisenaan velvoittaviin syyllisyysperusteisiin – rangaistushuojennuksen pohjana tulisi olla edistämistähto sellaisenaan.¹³⁶

Toisena ongelmakohtana moitearvostelun ulkopuolisissa ja seuraushakuisissa tunnustuslievennyksissä on se, että ne kohtelevat rikoksenteikijöitä ulkoapäin ohjattavina tahdottomina välineinä sen sijaan, että nämä nähtäisiin moraalisesti kykenevinä subjekteina ja päämäärinä sellaisenaan. Koska tunnustussäännökset ovat moitearvostelun ulkopuolisia mittaamisperusteita, ne eivät kuvaa rikoksenteikijään kohdistettavan moitteen määrää ollen tässä mielessä arvoneutraaleja. Vaikka ne luonnollisesti vaikuttavat rangaistuksen määrään pyrkien tätä kautta kannustamaan rikoksenteikijöitä tunnustamaan, kyseinen kannustin on itsessään puhtaasti ja avoimesti moiteneutraali. Rangaistushuojennukseen liittyvän moite-elementin puuttuessa huojennus perustuu ja tähtää puhtaasti ihmisten käyttäytymisen ohjaamiseen ulkoisten vaikuttimien, kuten lievemman rangaistuksen toivon, avulla ilman, että kyse olisi tunnustusteston moraalisesta värittämisestä tai pyrkimyksestä

¹³⁵ Vatjus-Anttila 2020a, s. 59, 64–65; Matikkala 2021, s. 253; Sahavirta 2016, s. 387, 392; Anttila 1980, s. 6–7; Ågren 2013, s. 115, 118, 120–121, 138–139; Borgeke 2012, s. 193–194; Heuman 2007, s. 118, 121–122.

¹³⁶ Vatjus-Anttila 2020a, s. 67–71; Ågren 2013, s. 109, 118–127, 136–142, 156–169, 309–313; Kinnunen 2020, s. 418–436, 429; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; Matikkala 2021, s. 320; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 244–247; Linna 2019, s. 290–293; HE 44/2002 vp, s. 199; Oikarainen 2017, s. 23–24, 185–186; Törnqvist 2018, s. 320, 326.

vedota ja vaikuttaa ihmisten sisäisiin motiiveihin. Kyse on pyrkimyksestä kannustaa tai manipuloida rikoksentekijöitä tunnustamaan rangaistushuojennuksen tarjoaman porkkanan avulla.¹³⁷

Todettuun tapaan tällainen rankaiseminen ei kuitenkaan toteuta ideaalisimmalla mahdollisella tavalla päämääränä kohtelemisen vaatimusta. Rikoksentekijän sisäisiin motiiveihin ei tietyllä tapaa edes pyritä vetoamaan, mikä merkitsee luopumista moraalisesti kykenevänä subjektina kohtelemisesta. Kustannussäästöihin pyritään arvoneutraaleilla käyttäytymisohjeilla ja kannustimilla, jotka perustuvat tunnustuksen oikeellisuuden sisäistämiseen tähtäävän vakuuttamisen sijaan ulkoisiin motiiveihin. Rikoksentekijää käytetään välineenä, koska arvoneutraali vaikutin on ”tunnusta, niin saat palkinnon” sen sijaan, että se olisi ”tunnusta, koska se on oikein (vähentää rikosteen seurauksia)”. Ensimmäinen on välineellistävä ohjauskeino, siinä missä jälkimmäinen pyrkii vaikuttamaan rikoksentekijän oman sisäisen reflektion kautta ja tätä palvellen, vaikkei se perustuisikaan ainoastaan tähän.¹³⁸

Tunnustussääntelyllä – kuten muullakin rikosoikeudella – on kuitenkin pyrittävä vaikuttamaan ihmisten käyttäytymiseen. Tämä on suora seuraus rikosoikeusjärjestelmän ja tunnustussäännöksiä käytännöllisiin syihin nojaavasta justifikaatiosta, joka edellyttää rikosoikeusjärjestelmän tehokkuutta käyttäytymistä ohjaavana instrumenttina.¹³⁹ Tunnustuslievennykset pyrkivät kannustamaan

¹³⁷ Tunnustamisen ja tämän vastinparin vaitiolon yhteydessä on luonnollisesti epäilyttävää puhua moitteesta, kun huomioidaan mm. itsekriminointisuojaan kytkeytyvät vaateet ja ainekset. Palaan kyseiseen problematiikkaan jäljempänä luvussa 3.3, mutta jo tässä kohdin on aiheellista tähdentää, että tunnustuksen huomioiminen saa vaikuttaa ainoastaan rangaistusta lieventävästi. Vaitiolo ei ts. saa olla rangaistuksen koventamisperuste. Samankaltaisia kysymyksiä herää myös mm. teko- ja tekijäsyylisyyteen liittyvistä rajanvedoista, joihin palaan jäljempänä luvussa 2.2.3. Tässä kohdin voidaan myös jo huomioda, että tunnustus vaikuttaa joka tapauksessa rangaistuksen määrään riippumatta siitä, mistä syistä ja tekijöistä rangaistushuojennus lopulta muodostuu. Tässä kuvailtua problematiikkaa ei ts. voida ratkaista pelkästään kieltämällä tunnustushuojennuksen yhteys moitearvosteluun. Ks. myös Lappi-Seppälä 1987, s. 487–493; Linna 2019, s. 294–297; HE 58/2013 vp, s. 11, 21, 35; HE 44/2002 vp, s. 198–199; Tapani – Tolvanen 2016, s. 112; Lappi-Seppälä 2000, s. 327–328, 357–358; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

¹³⁸ Ho 2021, s. 41–46; Duff 2001, s. 27–29, 80–88, 117–129; Duff 2003, s. 301–303; Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Nuotio 2020, s. 25–30; Moore – Gino 2013, s. 54–58, 68; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 104–105; Lippke 2011, s. 110–111; von Hirsch 2001, s. 38–44; Ross 1975, s. 25, 36–39.

¹³⁹ Mikäli rikosoikeusjärjestelmällä ei olisi mainittavaa positiivista vaikutusta lain noudattamiseen, rangaistusjärjestelmän utilitaristinen justifikaatio esim. yleisprevention merkityksessä olisi hylättävä. Jääskeläinen 1997, s. 131; Lappi-Seppälä 1996, s. 7–16; Lappi-Seppälä 1987, s. 130–138.

epäiltyjä tunnustamaan ja edistämään tekojensa selvittämistä.¹⁴⁰ Koska legitiimin rangaistuksen käytön tulisi kuitenkin toteuttaa kyseistä utilitaristista tehtävää rangaistavan ihmisarvoa ja yksilöautonomiata kunnioittavalla tavalla, rikosentekijää tulisi kohdella rangaistuksen käytössä samalla myös päämääränä sinänsä. Kysymykseksi muodostuu näin ollen se, miten tunnustamisesta saadaan rikosentekijöiden sisäisten motiivien mukaista toimintaa ilman, että kyseinen vakuuttaminen perustuu ainoastaan ulkoiseen painostamiseen tai rikosentekijän persoonaan kohdistuvaan rankaisemiseen. Miten tunnustaminen on toisin sanoen mahdollista saada epäillyn sisäistämäksi ja tätä kautta hänen omien arvojensa mukaiseksi ja vaatimaksi toiminnaksi?

Kysymyksenasetteluun vastattaessa tulee samalla huomioida rangaistuksen tehtävät kriminalisointien sisältämien käyttäytymisnormien tukemisessa. Rangaistuksen sisältämällä moitteella pyritään viestimään rikosten paheksuttavuudesta ja tätä kautta vaikuttamaan siihen, että ihmiset pidättäytyisivät käyttäytymisnormien rikkomisesta eli rikosten tekemisestä. Mikäli rangaistuksia ei koettaisi esimerkiksi syyteneuvottelun ilmentämän kustannusnäkökohtiin perustuvan kaupankäynnin myötä enää yhdenvertaisiksi ja teoista sellaisenaan seuraaviksi moitteenosoituksiksi, vaan rikoksista seuraaviksi neuvoteltavissa oleviksi ja täten arvoneutraaleiksi maksuiksi, rangaistuksen kyky vaikuttaa rikoksiin kohdistuviin arvokäsityksiin heikkenisi. Normien sisäistäminen edellyttää rangaistuksen kokemista moitteeksi, mikä voi peittyä rangaistusseuraamuksesta käytävän kaupanteon alle. Rangaistuksen ja sen moite-elementin tulisi tämän sijaan kyetä viestimään, että rikoksia ei tulisi tehdä niiden ollessa paheksuttavia. Kysymyksenasettelu laajenee tämän myötä kattamaan myös sen, miten tunnustuslievennykset on mahdollista yhteensovittaa kyseisen rikostekoihin kohdistuvan moiteviestinnän ja siihen perustuvan käyttäytymisen ohjaamisen kanssa.¹⁴¹

Vastaus problematiikkaan on aikaisemmin väittämäni mukaisesti nähdäkseni, että tunnustamiselle tulisi antaa moraalinen väritys lukemalla tunnustamisteko moitearvostelun osaksi. Moite-elementin avulla epäilty pyritään vakuuttamaan yhtäältä rikosteen vääryydestä ja toisaalta siitä, että tunnustaminen on oikeellista ja tavoiteltavaa toimintaa. Moite-elementin myötä kyse ei ole pelkästään ulkoisesta painostuksesta, vaan pyrkimyksestä vedota epäillyn omiin sisäisiin motiiveihin ja

¹⁴⁰ Lappi-Seppälä 1987, s. 192–195, 487–493; Lappi-Seppälä 1991a, s. 921–922; Linna 2019, s. 294–297; HE 44/2002 vp, s. 198–199.

¹⁴¹ Ks. Matikkala 2021, s. 246, 312–313; Tapani – Tolvanen 2016, s. 7–9; Lappi-Seppälä 1987, s. 202–204; Tapani – Tolvanen 2016, s. 16; Ågren 2013, s. 138–139; von Hirsch 2001, s. 84–85, 94; Vuorenperä 2007, s. 26; Lappi-Seppälä 2000, s. 312–313, 317; Matikkala 2010, s. 112, 119; Alschuler 1981, s. 657–658, 661.

moraalirefleksioon tunnustusteolle annettavan moraalisen värin kautta.¹⁴² Tunnustamistekoon – ei epäillyn suhtautumiseen itseensä – liitettävän moitearvostelman myötä tunnustaminen voi saada positiivisen moraalisen värityksen, jonka ihmiset voivat niin valitessaan sisäistää ja hyväksyä itseään velvoittavaksi. Kun rangaistushuojennus kohdistuu epäillyn suhtautumisen (kuten katumuksen tason) ja muiden tekijäsyylisyyteen viittaavien seikkojen sijaan konkreettiseen tunnustustekoon, epäilyllä on mahdollisuus valita, hyväksyykö hän tunnustustekoon kohdistuvan moitearvostelman välittämän viestin omakseen vai ei – sekä tunnustaako hän vai ei, ja mihin motiiveihin hän valintansa perustaa. Kyse ei ole tällöin suoraan yksilöiden ajatuksiin ja tunteisiin eli sisäisiin motiiveihin kohdistuvasta ulkoisesta painostamisesta, sillä kyseisen sisäisen prosessin lopputulos ei vaikuta rangaistuksen määrään.¹⁴³

Päämääränä kohtelemisen turvaamiseksi tunnustaminen tulisi näin ollen nähdäkseni lukea arvolutautuneen kommunikaation ja sen edellyttämän moitearvostelun joukkoon. Koska rikosentekijöitä ei tule käyttää vain ulkopuolisen vaikutuksen kohteena olevina pelinappuloina muiden etujen saavuttamiseksi, vaan ihminen tulisi myös nähdä päämääräksi ja moraalisesti kykeneväksi subjektiksi itsessään, tunnustushuojennuksien ja rangaistusten ylipäätensä tulisi vedota ihmisten moraalirefleksioon moitearvostelun mahdollistaman värityksen avulla. Ihmistä ei tulisi nähdä ainoastaan ulkopuolisin vaikuttimin manipuloitavissa olevaksi välineeksi. Tunnustushuojennuksen välittämän viestin tulisi tämän sijaan saada rikosentekijä hyväksymään tunnustaminen omien arvojensa ja sisäisten motiivien vaatimaksi, jolloin tunnustuksen huomioimisen funktion tulisi itse rangaistuksen tapaan katsoa ulottuvan muiden etujen ohella myös rikosentekijään itseensä.¹⁴⁴

Näkökohtaa voidaan puoltaa myös tarkoituksenmukaisuusargumentoinnilla. Pelkästään ulkoisiin kannustimiin perustuva käyttäytymisen ohjaaminen voi olla

¹⁴² Aikaisemmin mainitsemaani tapaan rangaistuksen sisältämää moite-elementtiä ei tule sekoittaa epämiellyttävään (tai rangaistushuojennuksen tapauksessa miellyttävään) seuraamukseen sellaisenaan. Moite-elementillä vaikutetaan sekä vedotaan arvokäsityksiin ja muihin sisäisiin motiiveihin, kuten esim. omaantuntoon. Rangaistus ja rangaistushuojennus voivat – muttei tulisi – tästä poiketen olla myös arvoneutraaleja, jolloin niiden käyttäytymistä ohjaavat vaikutukset perustuvat sisäisen motivoitumisen sijaan ulkoisten vaikuttimien voimaan. Ks. edellä luku 2.1.3.

¹⁴³ Kyseiset näkökohdat ehkäisevät samalla yleisemminkin rangaistuksen kommunikoivaan tehtävään kohdistettua kritiikkiä siitä, että se sisältää piirteitä absoluuttisen moraalin pakkosyöttämisestä tai erityispreventiota muistuttavista pyrkimyksistä muuttaa ihmisten persoonaa ja arvopohjaa. Ks. Ho 2021, s. 41–46; Duff 2001, s. 27–29, 80–88, 117–129; Duff 2003, s. 301–303; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 104–105; Lippke 2011, s. 110–111; Boucht 2005, s. 133–135; Jääskeläinen 1997, s. 96–97; von Hirsch 2001, s. 38–44; Ross 1975, s. 25, 36–39.

¹⁴⁴ Duff 2001, s. 27–29; von Hirsch 2001, s. 38–44; Ross 1975, s. 25, 36–39.

tehottomampaa verrattuna siihen, että vakuuttaminen perustuu ihmisen oman sisäisen motivaation huomioimiseen tehden tunnustamisesta omaksi sisäistettyä ja hyväksyttyä sekä näiden myötä legitiimiksi ja tavoiteltavaksi koettua toimintaa. Epäoikeudenmukaisiksi, pakottaviksi tai vakuuttamisen ohittaviksi koetut ulkopuoliset ohjauskeinot eivät sitä vastoin ole aina tehokkaita, vaan ne saattavat kohdata jopa suoranaista vastarintaa.¹⁴⁵ Aikaisemmin toteamaani tapaan rikoksentekijän edistämisyrittämisen huomioiminen sellaisenaan myös laskee tunnustamiskynnystä, kun pelko tehottomista yrityksistä laantuu seuraushakuisuuden vähentymisen myötä.

Kyseisten näkökohtien merkitystä ei tule vähätellä myöskään rikostekoihin kohdistuvan moiteviestinnän kannalta, sillä niiden myötä epäilty on yleensä valmiimpi hyväksymään hänelle teosta langetettavan rikosvastuun ja rangaistuksen, minkä on katsottu parantavan rikosoikeusjärjestelmän legitimitettiin yksilön silmissä sekä toimivan osaltaan myös erityispreventiivisenä elementtinä. Kun epäillylle annetaan valtaa vaikuttaa häntä koskevan asian käsittelyyn ja lopputulokseen esimerkiksi syyteneuvottelun muodossa, häntä kohdellaan selkeämmin aktiivisena ja kykenevänä subjektina sen sijaan, että hänet nähtäisiin ainoastaan passiiviseksi rikosprosessin objektiksi. Epäilty voi tämän myötä kokea normaaliprosessiin ja arvoneutraaliin kommunikaatioon sekä välineellistävään kohteluun verrattuna vahvemmin, että hänen näkökantansa ja intressinsä tulevat aidosti kuulluksi ja vaikuttavat sekä asian käsittelyyn että lopputulokseen. Tällaiset piirteet ovat omiaan edistämään epäillyn ja viranomaisen sekä suuren yleisön välistä keskusteluyhteyttä, mikä voi edistää rangaistuksen kommunikatiivisen tehtävän (moiteviestinnän) toteutumista – eli rangaistuksen välittämän viestin sisäistämistä. Kuulluksi tuleminen ja asian käsittelyyn vaikuttaminen ovat keskeisiä tekijöitä päämääränä kohtelemisessa sekä moraalisisessa vakuuttamisessa, jotka samalla edistävät oikeudenmukaisuuden kokemusta ja teon vääryyden sekä siitä seuraavan rangaistuksen hyväksymistä.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Duff 2011a, s. 82–84, 95–98; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Nuotio 2020, s. 25–30; Moore – Gino 2013, s. 54–58, 68; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100; Kainulainen – Savolainen – Rönkä 2017, s. 27–29, 135–139; Hedeén 2005, s. 275–276; Simons 2003, s. 4, 34–44; Grant 2015, s. 368; Hinkkanen – Lappi-Seppälä 2011, s. 374–375; Lappi-Seppälä 2007, s. 233–234; Ho 2021, s. 41–46; Duff 2001, s. 80–88, 107–112, 117–122, 215; Duff 2003, s. 296–297, 301–303; Lippke 2011, s. 97–117; Lappi-Seppälä 2000, s. 36, 43–46, 56–59, 322–324; Saranpää 2017, s. 315–316; Rintala 2019, s. 50–53.

¹⁴⁶ Ks. Vatjus-Anttila 2022a, s. 28–30; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100–101, 109; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Nuotio 2020, s. 25–30; Moore – Gino 2013, s. 54–58, 68; Jääskeläinen 1997, s. 119–120; Kainulainen – Savolainen – Rönkä 2017, s. 27–29, 135–139; Hedeén 2005, s. 275–276; Simons 2003, s. 4, 34–44; Grant 2015, s. 368; Hinkkanen – Lappi-Seppälä

Vastuunotto teosta ja sen vaikutuksien hyvittäminen sekä poistaminen (ja tätä myötä myös kannustaminen kyseisiin toimenpiteisiin) voivat myös sellaisenaan auttaa rikoksenteikijää ymmärtämään ja sisäistämään tekonsa vääryyden ja haitallisuuden. Rikosten paheksuttavuutta voidaan korostaa niihin kohdistettavan moitteen ohella myös sillä, että tekojen haitallisten seurausten vähentämisestä palkitaan moitteen vähenemisellä. Viestinä on tällöin se, että paheksuttavien tekojen tekeminen on väärin ja moitteenarvoista, mitä tuetaan viestimällä, että rikosten seurausten vähentäminen on vastavuoroisesti oikeellista ja moitetta vähentävää toimintaa. Viestintätavat – eli haitan aiheuttamisesta moittiminen ja moitteen pienentäminen haitan vähentämisen myötä – voivat toisin sanoen tukea toisiaan alleviivaten haitallisen käyttäytymisen paheksuttavuutta. Rikoksen haittojen kohtaaminen voi myös jo sellaisenaan johtaa teon vääryyden ymmärtämiseen. Näiden näkökohtien myötä tunnustuksen huomioimisen voitaneen katsoa palvelevan myös rikosten vääryyden sisäistämiseen tähtäävää moiteviestintää, ja tämän myötä kriminalisointien sisältämien käyttäytymisnormien ylläpitämistä.¹⁴⁷

Tunnustamisen systematisointi osaksi arvolutautunutta moitearvostelua sisältää kuitenkin myös vaaranpaikkoja. Eräänä tällaisena voidaan mainita tekijäsyöllisyyteen viittaavien piirteiden korostuminen, mikäli moitearvostelu ulotetaan rikosteon ulkopuolelle. Rangaistuksen kommunikatiivisten tehtävien korostamista on kritisoitu myös siitä, että ne voivat sisältää piirteitä moraalin pakkosyöttämisestä tai erityispreventiota muistuttavista pyrkimyksistä muuttaa rikoksenteikijän luonnetta. Kritiikin mukaan vaarana on rankaisemisen käyttäminen ihmisten moraalikasvatukseen ja yhteiskunnallisen moraalin liiallinen korostuminen rikosoikeudessa. Näkökohtien on toisin sanoen katsottu merkitsevän paluuta rikoksenteikijän ”auttamiseen” ja henkilöön keskittyvään sekä yhteiskunnallista moraalialia painottavaan rikosoikeuteen, minkä katsotaan olevan ongelmallista pragmaattis-rationaalisten, uskalsisten ja tekorikosoikeudellisten lähtökohtien kannalta.¹⁴⁸ Huomioiden tunnustamisen olevan rikosteon jälkeistä ja

2011, s. 374–375; Lappi-Seppälä 2007, s. 233–234; Ho 2021, s. 41–46; Duff 2001, s. 80–88, 107–112, 117–122, 215; Duff 2003, s. 296–297, 301–303; Lippke 2011, s. 97–117; Lappi-Seppälä 2000, s. 36, 43–46, 56–59, 322–324; Saranpää 2017, s. 315–316; Rintala 2019, s. 50–53.

¹⁴⁷ Aikaisemmin toteamaani tapaan täysin arvoneutraali kaupankäynti rangaistuksesta voi sen sijaan jopa heikentää rangaistuksen moiteviestinnällistä vaikutusta. Ks. Vatjus-Anttila 2022c, s. 6–15, 17–23; Duff 2011a, s. 82–84, 95–98; Matikkala 2021, s. 246, 312–313; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Ågren 2013, s. 109, 118–121, 136–140, 156–169; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100–101, 109; Jääskeläinen 1997, s. 119–120.

¹⁴⁸ Ks. tämänsuuntaisista huomioista Boucht 2005, s. 131–134; Melander 2008, s. 184–185, 367–373; Tolvanen 1999, s. 179–183, 192–205; Nuutila 1996, s. 24–25, 79–85; Nuotio 2005b, s. 179–182; Nuutila 1998, s. 165–178; Rankinen 2020, s. 57–58; Lappi-

tekosuhteellisuuteen kytkeytyvän moitearvostelun ulkopuolista toimintaa – sekä liittyneen aikaisemmin hyvin läheisesti tekijäsyllisyysargumentointiin – näkökohdat vaativatkin erillistä huomiointia. Palaan tähän kysymykseen tarkemmin jäljempänä luvussa 2.2.3.

2.2.2.2 Yleispreventiiviset näkökohdat

Syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönotosta käydyssä keskustelussa nostettiin esiin esimerkiksi epäiltyjen oikeusturvan ohella huoli siitä, että kustannussäästöihin perustuva järjestelmä voi olla haitallinen rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden ja sitä kohtaan koetun luottamuksen kannalta. Syyteneuvottelujärjestelmän ongelmakohtana on yleisestikin pidetty sitä, että moitittavuudeltaan samanlaisista rikoksista tuomitaan erilaiset rangaistukset. Kun rikoksentekijöitä kohdellaan eri tavoin riippuen siitä, ovatko nämä tunnustaneet tekonsa, rangaistus ei muodostu pelkästään rikosteon perusteella sen suppeassa mielessä. Tällöin luottamus viranomaistoiminnan ja seuraamusjärjestelmän tasapuolisuuteen voi olla koetuksella.¹⁴⁹

Samankaltaisia piirteitä on havaittavissa seuraamusjärjestelmässämme yleisemminkin. Rikosasioiden tutkinnan ja käsittelyn kustannustehokkuuteen palautuvat näkökohdat ovat vaikuttaneet tunnustussäännöksiin ohella muutoinkin esimerkiksi toimenpiteistäluopumisjärjestelmän muokkaamiseen sekä sen käyttötapojen muutokseen.¹⁵⁰ Samoin esimerkiksi erilaiset erityispreventiiviset näkökohdat ja vaihtoehtoiset konfliktinratkaisukeinot ovat kasvattaneet painoarvoansa seuraamusjärjestelmässä. Tunnustussääntelyn tapaan kyse on yksilöllistävistä ja yksittäistapauksellisen utilitaristisista ratkaisuista, jotka poikkeavat uusklassisen seuraamusjärjestelmän peruslähtökohtien mukaisesta rankaisemisesta eli rikostekoon nähden ennustettavista ja oikeudenmukaisista seuraamuksista. Kullekin rikoksentekijälle ja tilanteelle räätälöidään enenevissä määrin uusklassisesta ajattelusta poikkeavia sopivia yksilöllisiä

Seppälä 2000, s. 72–73; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 97–105, 171–177; Lippke 2011, s. 103–117; Ho 2021, s. 41–46; Tudor 2005, s. 766; Duff 2003, s. 300–303; Duff 2001, s. 118–121, 215.

¹⁴⁹ OMML 47/2010, s. 32, 42, 47, 50–52, 55, 62, 64, 66; Linna 2019, s. 294–297; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233, 236–237; Fredman 2018, s. 411–412; Oikarainen 2012, s. 742; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

¹⁵⁰ Vatjus-Anttila 2021, s. 1022–1026; K 15/2020 vp, s. 166; Nissinen 2007, s. 55, 62–64, 68–69; Tolvanen 2003a, s. 349; Jokela 2018, s. 181; Koponen 2012, s. 60–61, 76, 80; KM 2003:3, s. 123; VKS 2001:1, s. 16–17; HE 271/2004 vp, s. 66; HE 58/2013 vp, s. 9–13; VKS 2007:2, s. 2.

tarkoituksenmukaisia seuraamuksia, jolloin rangaistuksen ei voida katsoa muodostuvan puhtaasti rikosteen perusteella.¹⁵¹

Edellä toteamaani tapaan utilitaristiseen argumentaatioon tukeutuminen yksittäistapauksellisesta rangaistuksen käytöstä päätettäessä voi muodostua ongelmalliseksi seuraamusjärjestelmän yleispreventiivisen vaikutuksen ja tämän myötä sen justifikaation kannalta. Mikäli rangaistuksen käyttö perustetaan esimerkiksi rikoksentekijän henkilöön liittyviin seikkoihin ja erityispreventioon, tai muunkaltaiseen yksittäistapaukselliseen tarkoituksenmukaisuuteen, lainkäytöstä voi tulla yleisellä tasolla ennakoimatonta sekä epäyhdenvertaista varsinkin tehtyyn rikokseen nähden. Jos rankaiseminen ja sen käyttäytymistä ohjaava vaikutus eivät äärimmilleen vietynä perustu ja kohdistu konkreettisiin rikostekoihin, rikosten kontrollointiin tähtäävät yleispreventiiviset vaikutusmekanismit voivat häiriintyä. Jos moitittavuudeltaan samantyyppisistä teoista seuraa huomattavan erilaisia rangaistuksia yksittäistapauksellisen hyötyargumentaation seurauksena, rikosoikeusjärjestelmän ennakoitavuus ja sitä kohtaan tunnettu luottamus voivat heikentyä. Koska kyseiset tekijät ovat olennaisia seuraamusjärjestelmän pääasialliseksi vaikutuskanavaksi ja justifikaatioksi katsotussa välillisessä yleispreventiomekanismeissa, tässä kuvailtuihin muutostendensseihin onkin nähdäkseni syytä suhtautua tietyllä varauksella.¹⁵²

Samalla seuraamusjärjestelmä, sen taustalla olevat rangaistusteoreettiset käsitykset ja kriminaalipoliittiset tavoitteenasettelut sekä resurssien kohdennukset eivät kuitenkaan voi jäädä paikalleen. Reaalimaailman ilmiöt, kuten yhteiskunnan heterogenisoituminen, arvokäsitysten monipuolistuminen, rikollisuuden muutos sekä oikeuslaitoksen rajalliset resurssit johtavat siihen, että oikeudenmukaiseksi koettu ja tehokas seuraamusjärjestelmä on vaikea perustaa yhteen karrikoidun selväpiirteiseen rangaistusteoreettiseen näkemykseen. Rangaistuksen käytöltä edellytetään useiden – osittain erisuuntaisten – arvojen ja tarkoituksiperien toteuttamista, mihin seuraamusjärjestelmän olisi mahdollisuuksien mukaan nähdäkseni syytä pyrkiäkin.¹⁵³ Samoin on rikosoikeusjärjestelmän rajallisten voimavarojen kohdentamisen tai jyvittämisen suhteen. Esimerkiksi sillä, että laajat ja vaikeat rikosasiat vievät yhä enemmän oikeusjärjestelmän voimavaroja, on niiden

¹⁵¹ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 73–74; Tolvanen 2009, s. 363, Lahti 2004b, s. 416–421; Linna 2019, s. 275, 294–297; Fredman 2018, s. 403, 408, 411–412; Oikarainen 2012, s. 745, 761–762.

¹⁵² Tolvanen 2009, s. 358–379, 360; Anttila – Heinonen 1977, s. 64–67; Lappi-Seppälä 1987, s. 161–162, 265; Lappi-Seppälä 2000, s. 36, 43–46, 56–59, 322–324; Jääskeläinen 1997, s. 131.

¹⁵³ Lappi-Seppälä 2000, s. 32; Tolvanen 2009, s. 359, 376; Nuotio 2013, s. 276–277; Tolvanen 2012a, s. 1071–1072, 1086–1087; Melander 2020, s. 23; Lahti 2004b, s. 416–419; Linna 2019, s. 295–297; Saranpää 2017, s. 328.

ulkopuolelle ulottuvia laajempia vaikutuksia siihen, kuinka viranomaiset kykenevät asianmukaisella joutuisuudella käsittelemään kaikki heidän käsiteltäväkseen tulevat rikosasiat. Voimavarojen kohdentamiseen liittyvää kriminaalipoliittista arvottamista ja tavoitteenasettelua – sekä seuraamusjärjestelmän toiminnan tavoitteita ja perusteita yleisesti – onkin aina ajoittain syytä tarkistaa.¹⁵⁴

Tämänsuuntaisten muutospaineiden myötä on selvää, että seuraamusjärjestelmän toimintaa pohdittaessa tulee kyetä huomioimaan monia eri intressejä sekä pyrkiä yhteensovittamaan ja tasapainottamaan niitä. Syyteneuvottelu tarjoaa nähdäkseni oivallisen esimerkin havainnollistaa edellä kuvailtua muutosta ja potentiaalista suuntaa mainittujen intressien yhdistämiseksi. Syyteneuvottelu tarjoaa ensinnäkin tavan vähentää rikosten tutkinnasta ja käsittelystä koituvia kustannuksia. Vapauttamalla voimavaroja yhä useampien rikosasioiden käsittelyyn syyteneuvottelu voi näin ollen osaltaan tukea yleispreventiivisen vaikutuksen säilymistä. Kohdistamalla kevennystoimenpiteitä pelkkien vähäisten rikoksien ohella myös vakavampiin ja eniten resursseja vaativiin juttuihin voidaan varmistaa, että myös vähemmän vakavia rikoksia voidaan yhä tutkia tehokkaasti ja joutuisasti.¹⁵⁵

Todettuun tapaan syyteneuvottelun ongelmaksi on samalla nähty kuitenkin se, että järjestelmä korostaa prosessiekonomiaan liittyvien seikkojen merkitystä rankaisemisessa. Rangaistus ei muodostu puhtaasti tehdyn rikoksen perusteella, vaan olennaista osaa näyttelevät sen selvittämisen edellyttämät kustannukset ja tunnustuksen tuottamat säästöt. Rangaistuksen koettu oikeudenmukaisuus ja välillinen yleispreventiomekanismi ovat kuitenkin sidoksissa tekokeskeiseen suhteellisuuskäsitykseen ja yhdenvertaisuuteen, joiden vastainen laajamittainen rankaiseminen voi heikentää yleispreventiomekanismien toimintaa. Mikäli syyteneuvottelu merkitsee epäoikeudenmukaista ja epäyhdenvertaista rankaisemista esimerkiksi talousrikollisten ja muiden rikoksentehtäjien välillä, rikosoikeusjärjestelmän uskottavuus ja sitä kohtaan tunnettu luottamus – sekä tämän myötä välillisen yleispreventiomekanismin tehokkuus – voivat olla koetuksella. Tähän voi johtaa myös se, jos rangaistuksia ei koeta syyteneuvottelun ilmentävän arvoneutraalin kaupankäynnin myötä enää yhdenvertaisiksi ja tekokeskeisiksi moitteenosoituksiksi, vaan rikoksista seuraaviksi arvoneutraaleiksi ja neuvoteltavissa oleviksi maksuiksi.¹⁵⁶ Sama vaikutus voi olla sillä, mikäli

¹⁵⁴ Ks. K 15/2020 vp, s. 166, 174; OMSO 2020:6 s. 39; OMML 26/2012, s. 35; HE 58/2013 vp, s. 9–14; Koponen 2012, s. 61, 80; Oikarainen 2012, s. 745–749; Oikarainen 2017, s. 19, 201; OMML 87/2010, s. 12–19, 35.

¹⁵⁵ Vatjus-Anttila 2021, s. 1024–1026, 1044–1046; Vatjus-Anttila 2022c, s. 18–19, 23–25; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236–238; Oikarainen 2017, s. 19, 201.

¹⁵⁶ Linna 2019, s. 294–297; Matikkala 2021, s. 246, 312–313; Ågren 2013, s. 136–142, 156–160; Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Nuotio 2020, s. 25–30;

tunnustushuojennuksien katsotaan johtavan liian lieviin rangaistuksiin tehtyihin rikoksiin nähden. Syyteneuvottelun tarjoaman rangaistushuojennuksen on tietyissä yhteyksissä aavisteltukin aiheuttavan kansalaisissa moraalista närkästymistä siinä määrin, että tunnustuksen perusteella lievennettyjä rangaistuksia ei enää koettaisi oikeudenmukaisiksi.¹⁵⁷

Syyteneuvottelu voi vaikuttaa yleispreventiomekanismien tehokkuuteen myös pelotevaikutuksen mielessä, vaikkei sitä tulekaan ymmärtää ensisijaiseksi ja ainoaksi preventiokanavaksi. On esimerkiksi esitetty, että syyteneuvottelusta seuraava säännönmukainen rangaistusvastuun lieventäminen voi johtaa pelotevaikutuksen heikentymiseen. Näkökohta on erityisen huomionarvoinen sen vuoksi, että tunnustussääntely on muotoiltu erityisesti vaikeasti tutkittavissa olevia rikostyyppisiä kuten talousrikollisuutta ajatellen. Pelotusvaikutuksen on katsottu olevan erityisen relevantti vaikutuskanava moraalisesti värittömiksi nähdyissä *mala prohibita* -tyyppisissä rikoslajeissa, joiden ajatellaan tyypillisesti perustuvan hyöty–haitta-laskelmointiin.¹⁵⁸ Tällaisia tekoja tehdään harvemmin niiden itsensä vuoksi, vaan ne ovat lähinnä välineellisiä todellisten tarkoituserien saavuttamiseksi. Tällöin niihin liittyy tyypillisesti hyötyjen ja haittojen vertailu, mikä korostaa rangaistuksen (haitan) merkityksellisyyttä käyttäytymisen ohjaamisessa. Kun todellinen tavoite on rikoksen ulkopuolella, sen saavuttamiseksi on usein mahdollista löytää korvaava keino, johon voidaan rangaistushallalla ohjata. Mikäli rikosteko on sen sijaan oma tavoitteensa, korvaavaa keinoa ei ole, jolloin rangaistushallalla ei voida yhtä helposti vaikuttaa käyttäytymiseen.¹⁵⁹

Tolvanen 2013, s. 339; Lappi-Seppälä 2000, s. 291–292; OMML 47/2010, s. 32, 42, 47, 50–52, 55, 62, 64, 66, 80; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233, 236–237; Fredman 2018, s. 411–412; Oikarainen 2012, s. 742.

¹⁵⁷ Ks. esim. Vatjus-Anttila 2022b, s. 548–549; EOAL 1797/2012, s. 9–10; OMML 58/2012, s. 12, 23–24, 27; OMML 47/2010, s. 80, 86–87; HE 58/2013 vp, s. 14; Tolvanen 2012b, s. 611–613; Lahti 1974, s. 337. Ks. samanlaisista havainnoista kansainvälisessä keskustelussa O’Hear 2007, s. 329–330, 345–346; Herzog 2004, s. 591.

¹⁵⁸ Selkeä jaottelu *mala in se* ja *mala prohibita* -rikoksiin ja argumentointi tämän perusteella ei kuitenkaan ole ainakaan enää mahdollista niiden perustuessa sellaiseen staattiseen maailmankuvaan, jolle ei löydy modernissa ja moniarvoisessa yhteiskunnassa vaivatta vastinetta. Tästä huolimatta jakoa voidaan nähdäkseni hyödyntää tukena pohdittaessa eri preventiokanavien merkitystä yleisellä tasolla, sillä jotkin teot koettaneen vielä nykyäänkin ”luonnollisemmin” moitittavammaksi kuin toiset. Ks. myös Lappi-Seppälä 1987, s. 255–257, 259–260; Pirjatanniemi 2005, s. 183–185.

¹⁵⁹ Lappi-Seppälä 1987, s. 255–257; 259–260; Jonkka 1991, s. 180–182; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236–238; Vuorenpää 2007, s. 22, 26–27; Tolvanen 2013, s. 336; Tolvanen 2001a, s. 2; Lappi-Seppälä 2000, s. 50–54; Sahavirta 2016, s. 393–394; HE 212/2018 vp, s. 25; OMML 58/2012, s. 12, 23; HE 58/2013 vp, s. 14.

On myös ajateltu, että kyseisiin tekoihin ei usein liity yhtä vahvasti sisäisiä pidäkkeitä ja ”luonnollista” moraalista paheksuttavuutta, jolloin pelotteen merkitys korostuu entisestään. Esimerkiksi selkeämmin moraalisesti paheksuttavissa teoissa jo pelkkä kiinnijääminen ja teon paljastuminen laukaisevat olennaisen osan teon seuraamuksista tai rikoksista pidättäydytään jo siksi, että ne koetaan itsessään vääriksi ja omien arvojen vastaisiksi. Moraalisesti värittömissä rikoksissa taas rikoksen ilmitulolla ei ole yhtä suurta merkitystä, eivätkä ne sisällä itsessään sisäisiä pidäkkeitä. Tämän on katsottu korostavan entisestään sanktioankaruuden merkitystä preventiotekijänä viimeksi mainittujen kohdalla. Kiteytetysti *mala prohibita* -rikoksiin kohdistuvan käyttäytymisen ohjaamisen on nähty edellyttävän korostuneemmin tuekseen sanktioita, siinä missä *mala in se* -rikoksista pidättäydytään selkeämmin normien sisäistämisen voimasta, jolloin esimerkiksi rangaistuksen ankaruuteen liittyvät näkökohdat eivät ole yhtä merkityksellisiä. Mitä enemmän tekoon löytyy muita pidäkkeitä, sitä vähäisempi on pelotteen merkitys ja sitä lievempiin rangaistuksiin voidaan periaatteessa tyytyä.¹⁶⁰

Tunnustushuojennukset eivät luonnollisesti ainakaan lisää sanktioankaruutta ja tähän perustuvaa pelotepreventiota. Toisaalta ne voivat kuitenkin lisätä sanktiovarmuutta ja kiinnijäämisen riskiä vapauttamalla rikosoikeusjärjestelmän voimavaroja yhä useamman rikoksen tutkimiseen. Peloteprevention merkityksellisimmiksi vaikutusmekanismeiksi katsotaankin yleensä sanktioankaruuden sijaan sanktiotodennäköisyys ja kiinnijäämisriski, joita syyteneuvottelulievennys ei rapauttane ainakaan yhtä paljon kuin sanktioankaruutta. Tunnustuksen tarjoama rangaistushuojennus merkitsee nimittäin rangaistusvastuun lievennystä eikä vastuusta kokonaan vapautumista. Vaikka syyteneuvottelusäännökset mahdollistavatkin toimenpiteistä luopumisen, ne eivät merkitse tutkinnan lopettamista ja rikosvastuun toteuttamisesta luopumista kokonaan. Monista muista luopumisperusteista poiketen syyteneuvottelusääntelyn nimenomaisena tarkoituksena on rajoittaa isompia juttukokonaisuuksia vain osittain ja viedä pääjuttu tuomioistuimeen – sekä tunnustuksen myötä edistää rikosvastuun toteuttamista pääjutun osalta. Syyteneuvottelun on tällöin katsottu jopa tähtäävän ja edesauttavan rangaistusvastuun toteuttamista sekä vapauttavan voimavaroja yhä useampien tekojen tutkintaan ja käsittelyyn näin tehostaen kiinnijäämisriskiä sekä sanktiovarmuutta. Viimeksi mainittujen ollessa keskeisimpiä tekijöitä

¹⁶⁰ Huomionarvoista on kuitenkin myös se, että muut estomotiivit ovat usein pelotteen seurannaisia, jolloin pelotteen poistaminen voi ajan myötä johtaa ensiksi mainittujen heikkenemiseen. Lappi-Seppälä 1987, s. 255–257; 259–260; Jonkka 1991, s. 180–182; Pirjatanniemi 2005, s. 183–185; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236–238; Vuorenpää 2007, s. 22, 26–27; Tolvanen 2013, s. 336; Tolvanen 2001a, s. 2; Lappi-Seppälä 2000, s. 50–54; Sahavirta 2016, s. 393–394; HE 212/2018 vp, s. 25; OML 58/2012, s. 12, 23; HE 58/2013 vp, s. 14.

pelotevaikutuksessa, tunnustushuojennukset voivatkin käsitykseni mukaan palvella myös pelotepreventiota tehostamalla rikosoikeudellisen järjestelmän toimintaa.¹⁶¹

On lisäksi huomionarvoista, että uudempien tutkimusten mukaan pelote ei ole väistämättä keskeisin preventiotekijä myöskään talous- ja yhteisörikoksissa. Rikollinen toiminta ei toisin sanoen perustu edes talousrikoksissa ainoastaan esimerkiksi puhtaaseen taloudelliseen hyöty–haitta-laskelmointiin, vaan preventiovaikutukset ovat olennaisesti riippuvaisia arvoihin vetoamisesta ja niihin vaikuttamisesta. Arvolatautuneella kommunikaatiolla voi olla jopa pelotetta suurempi merkitys lain noudattamisen tukemisessa myös syyteneuvottelun ydinsoveltamisalaan kuuluvien rikoslajien kohdalla. Peloteprevention ajateltua pienempi merkitys vähentää huolia siitä, että syyteneuvottelujärjestelmä heikentäisi talousrikoksiin kohdistuvaa preventiovaikutusta. Käyttäytymisen ohjaamiseen liittyvien näkökohtien kannalta on myös huomionarvoista, että moitteeseen perustuvat tunnuslievennykset kannustavat tunnustamaan tehokkaammin kuin puhtaan arvoneutraalit ja välineellistävät ohjauskeinot. Koska tunnustuskannustimia ei tarvitse perustaa ainoastaan rangaistushuojennusten suuruuteen, moraalisesti väritynyt kommunikaatio palvelee myös pelotepreventiivisiä tarkoituksia. Hyöty–haitta-laskelmointiin perustuvat rikoksentelelopäätökset eivät lisääntyne merkittävästi, kun tunnustushuojennukset eivät poista rangaistuksen tuntuuutta (ja näin rikosten kannattamattomuutta) kokonaan. Huomattavista arvoneutraaleista rangaistushuojennuksista poiketen moiteperustainen tunnustushuojennus toisin sanoen kannustaa tunnustamaan, muttei samalla heikennä rangaistuksen pelotevaikutusta rikoksentelelopäätöksiä lisäävästi. Kyseiset huomiot korostavat entisestään arvolatautuneen kommunikaation tarvetta myös perinteisesti – paikoin tarpeettoman mustavalkoisesti – arvoneutraaleiksi ajateltujen rikoslajien ja syyteneuvottelun kohdalla. Arvolatautuneella kommunikaatiolla voi edellä

¹⁶¹ Tämänkaltaisiin argumentteihin on kuitenkin suhtauduttava varsin varauksellisesti niiden ollessa kovin vaikeasti toteennäytettävissä, minkä lisäksi syyteneuvottelu vaikuttanee sanktiovarmuuteen kiinnijäämisriskin mielessä lähinnä vain käytettävissä olevia resursseja lisäämällä. Syyteneuvottelu alkaa vasta rikoksentelelijän jäätyä jo kiinni, eikä se kannustane rikoksentelelijöitä ilmiantamaan itseään ennen kuin esitutkinta on hänen kohdallaan aloitettu ja rikos tullut näin ainakin todennäköisellä tasolla selvitettyksi. Yksittäisessä tapauksessa syyteneuvottelun sanktiovarmuutta parantavat vaikutukset alkavat ts. vasta siinä vaiheessa, kun esitutkinta on jo aloitettu. Ks. Vatjus-Anttila 2021, s. 1028–1029; Oikarainen 2017, s. 41–45; Tolvanen 2013, s. 336–337; Fredman 2018, s. 402; Linna 2010, s. 224–220; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236–238; HE 58/2013 vp, s. 13; OML 47/2010, s. 37; sekä peloteprevention vaikutusmekanismista Vuorenpää 2007, s. 26–27; Lappi-Seppälä 2000, s. 50–54.

toteamaani tapaan olla niin tunnustushalukkuutta lisäävää kuin yleis- ja erityispreventiivisesti merkityksellistä vaikutusta.¹⁶²

Yleispreventioon sekä rikollisuudesta ja sen kontrolloinnista aiheutuvien kustannusten vähentämiseen palautuvat näkökohdat ovat siis syyteneuvottelun osalta kaksijakoisia. Yhtäältä yleispreventiomekanismien tehokkuuden ylläpitäminen edellyttää voimavarojen optimaalista jyvittämistä erilaisten rikosten käsittelyyn, mutta toisaalta syyteneuvottelun on katsottu edustavan erkaantumista tekokeskeisestä oikeudenmukaisesta rankaisemisesta, jota voitaneen pitää yleispreventiivisen vaikutuksen lähtökohtana. Nähdäkseni syyteneuvottelussa on kuitenkin potentiaalia tyydyttää kriminaalipoliittisia muospaineita sekä rangaistuksen käytön erilaisia intressejä, mikäli sitä käytetään hallitusti ja eri intressejä punniten.

Eri intressien yhteensovittamista ja punnintaa voidaan lähestyä tarkastelemalla tunnustussäännösten erityispiirteitä, ja tätä kautta niiden optimaalista ja perusteltua paikkaa sekä muotoa rangaistusteoreettisten käsitysten, kriminaalipoliittisten tavoitteenasetteluiden sekä seuraamusjärjestelmän systematiikassa. Todettuun tapaan tunnustussäännökset ovat esimerkiksi muuttaneet seuraamusjärjestelmän voimavarojen jakamisen kriminaalipoliittisia perusteita. Siinä missä vanhemmat luopumisperusteet on säädetty silmällä pitäen lähinnä vähäisempiä rikoksia ja muita tilanteita, joissa rangaistusintressi on muutoin alhaisempi, tunnustusperuste on omaksuttu nimenomaisesti laajoja ja vakavampiakin rikosasioita varten. Tunnustusperuste mahdollistaa toisin sanoen rikosoikeusjärjestelmän rajallisten voimavarojen keventämisen myös kaikkein vaikeimmin tutkittavissa olevista

¹⁶² Mikäli ulkoisten sanktioiden merkitystä korostetaan sellaisenaan arvoneutraaleina vaikuttimina, myös niiden kohteet näkevät ne ainoastaan ”liiketoimintakuluina”, jolloin niihin suhtaudutaan instrumentaalisesti hyöty-haitta-laskelmoinnin kautta. Tällaisten ohjausmekanismien tehokkuus edellyttää ulkoisten sanktioiden uhkaa sekä vaikuttavuutta tuekseen, mikä on seuraamusjärjestelmän näkökulmasta kalliimpaa ja tehottomampaa kuin itsestä lähtöisin olevan lain noudattamisen tukeminen. Tukeutuminen (ainoastaan) arvoneutraaleihin sanktioihin ts. korostaa ulkoisten vaikuttimien roolia käyttäytymisen ohjaamisessa, siinä missä itsestä lähtöisin olevaan lain noudattamiseen tähtäävä arvolutautunut kommunikaatio vastavuoroisesti vähentää ulkoisten sanktioiden tarvetta ja merkitystä käyttäytymisen ohjaamisessa. Lakia noudatetaan tällöin muutoinkin kuin konkreettisen sanktiouhan vuoksi, mikä on seuraamusjärjestelmän toiminnan kannalta tehokkaampaa ja edullisempaa. Koska muut estomotiivit ovat kuitenkin usein pelotteen seurannaisia, seuraamusten tulisi sisältää kummankin kaltaisia vaikuttimia. Ks. sisäisistä (arvolutautuneista) ja ulkoisista (arvoneutraaleista) vaikuttimista talous- ja yhteisörikollisuuden kontrolloimisessa Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Buell 2006, s. 522–526, 537; Moore – Gino 2013, s. 54–58, 68; Nuotio 2020, s. 25; Lahti 2017, s. 58–59.

jutuista, ja näin yleispreventiivisen vaikutuksen ylläpitämisen myös vähäisemmissä jutuissa.¹⁶³

Tunnustussäännöksen erityislaatuisuus ei kuitenkaan rajoitu tähän. Muista toimenpiteistä luopumisperusteista poiketen tunnustusperusteessa on ensinnäkin kyse siitä, että luovuttavan teon ohella myös tunnustettavan pääteon tutkinta helpottuu. Esimerkiksi kustannus- ja konkurrenssiperusteisiin pohjautuva rajoittaminen ei itsessään vähennä tutkittavan teon selvittämiskustannuksia esimerkiksi näytön hankkimisen osalta. Tunnustus voi sen sijaan vähentää juuri kyseisiä näyttökustannuksia, jolloin tunnustusperusteen mahdollistamat säästöt kohdistuvat sekä tutkittavaan päärikokseen että luovuttavaan sivurikokseen.¹⁶⁴ Tämä mahdollistaa ainakin periaatteessa säästöjen saamisen myös vaikeimmin tutkittavissa olevista ja eniten resursseja sitovista rikosjutuista, minkä avulla voidaan tutkia yhä enemmän muita juttuja ja näin parantaa yleispreventiivistä vaikutusta pitämällä yllä rikosoikeusjärjestelmän tehoa ja uskottavuutta. Kyse ei tällöin ole myöskään pelkästään rangaistusvastuun toteuttamisesta luopumisesta, vaan tunnustaminen edistää rikosvastuun toteuttamista ja vahinkojen korvaamista tunnustuksen kohteena olevien tekojen osalta.¹⁶⁵

Viimeksi mainitun mukaisesti tunnustusperuste eroaa muista luopumisperusteista myös siten, että sen soveltaminen edellyttää kustannussyiden ohella myös rikoksentehtäjän teonjälkeistä aktiivista toimintaa.¹⁶⁶ Kyse ei ole toisin sanoen esimerkiksi kustannusperusteen (ETL 3 luvun 10 § ja ROL 1 luvun 8 §) tapaan ainoastaan viranomaisen yksipuolisesta päätöksestä rajoittaa tutkintaa sen taloudellisen järkevyyden perusteella, vaan tunnustusperusteen soveltamiseksi edellytetään myös rikoksentehtäjän tunnustusta. Tutkinnan rajoittaminen ja rangaistuksen lieventäminen rikoksentehtäjän omien hyvitystoimenpiteiden perusteella voi täten olla yleisön silmissä hyväksyttävämpää ja ansaitumpaa kuin

¹⁶³ Ks. tunnustusperusteen osalta HE 58/2013 vp, s. 9–14, 21, 35; Oikarainen 2012, s. 745–749; Oikarainen 2017, s. 19, 201; OMML 87/2010, s. 12–19, 35; Koponen 2012, s. 61, 80; Fredman 2018, s. 402–403. Vrt. varhaisempien luopumisperusteiden logiikkaan Lappi-Seppälä 2000, s. 282–283, 293–294; HE 222/2010 vp, s. 185; HE 79/1989 vp, s. 6–7, 13, 15–16; Lappi-Seppälä 1991a, s. 918–919, 926–927; Lahti 1974, s. 114–121, 248–252; Jääskeläinen 1997, s. 21, 296–304.

¹⁶⁴ Ks. Vajus-Anttila 2021, s. 1027–1032; HE 58/2013 vp, s. 21–23, 35–36; Oikarainen 2017, s. 123; VKS 2015:6, s. 1, 5; VKS 2015:6:n liiteasiakirja, s. 1, 4–5; VKS 2016:6, s. 14; OMML 47/2010, s. 19–21; OMML 87/2010, s. 35.

¹⁶⁵ Oikarainen 2017, s. 41–45; Tolvanen 2013, s. 336–337; Fredman 2018, s. 402; Linna 2010, s. 224–220; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236–238.

¹⁶⁶ Poikkeuksena voidaan mainita ROL 1 luvun 8 §:n ja ETL 3 luvun 10 §:n mukainen kohtuusperuste, joka tarjoaa mahdollisuuden luopua toimenpiteistä esim. sovinnon tai rikoksentehtäjän muun rikoksen vaikutuksia poistavan toiminnan perusteella. Ks. tarkemmin kohtuusperusteen erityispiirteistä ja sen suhteesta tunnustusperusteeseen Vajus-Anttila 2021, s. 1021, 1029, 1036.

pelkkien kustannussyiden nojalla. Syyteneuvottelu voi kustannussäästöjen ohella vähentää myös muita rikoksen haitallisia seurauksia paremmin kuin muut luopumisperusteet. Rikoksentekijän vastuunotto voi esimerkiksi johtaa sovittelumenettelyyn, ehkäistä ja poistaa rikoksen seurauksia sekä edesauttaa uhrin asemaa edellä mainittujen ohella myös vahingonkorvaukset varmistamalla. Tämä on yleisprevention kannalta merkityksellistä siksi, että käsitykset rikosoikeusjärjestelmän legitiimiydestä muodostuvat ainakin osittain sen perusteella, kuinka järjestelmä kohtelee rikosten uhreja ja heidän oikeutettuja vaatimuksiaan.¹⁶⁷ Kun yleisö pitää uhrien kokemien taloudellisten ja terveydellisten menetysten korvaamista eräänä rikosseuraamuksen tärkeimmistä tavoitteista, erilaisten hyvitystoimenpiteiden, kuten tunnustuksen, huomioiminen voi lopulta jopa edistää rikosoikeusjärjestelmää kohtaan tunnettua luottamusta. Rikosoikeusjärjestelmä voidaan kokea toisin sanoen entistä legitiimimmäksi, jos uhrin intressit kyetään ottamaan tällä tavoin paremmin huomioon. Rangaistusvastuun lieventäminen on tällöin kokonaisuutena helpommin perusteltavissa rikoksentekijän omaan hyvittävään toimintaan ja ansaintaan liittyvillä oikeudenmukaisuussyillä pelkkien resurssisyiden sijaan, mikä istuu paremmin yhteen koetun oikeudenmukaisuuden kanssa.¹⁶⁸

Tunnustaminen ja muut teonjälkeiset hyvitystoimenpiteet voivat näin ollen tuottaa monia positiivisia seurauksia, jotka ovat seuraamusjärjestelmämme kriminaalipoliittiselle tavoitteenasettelulle mitä toivottavimpia. Rikosten moitittavuuden ja epätoivottavuuden ohella rikosoikeusjärjestelmän tulisikin nähdäkseni viestiä myös siitä, että rikosten seurauksien vähentäminen ja niiden hyvittäminen on kannustettavaa, palkittavaa ja toivottavaa. Teonjälkeisellä hyvittämisellä ja sen palkitsemisella nimittäin edistetään sekä suojataan samoja intressejä kuin sanktioilla ja kielloilla.¹⁶⁹ Kyseinen viesti tulisi suunnata niin yksittäisille rikoksentekijöille kuin suurelle yleisölle. Toisin sanoen rangaistuksen funktioiden ei nähdäkseni tulisi rajoittua pelkästään passiiviseen sovittamiseen rangaistuksen kärsimisen muodossa ja yleispreveniiviseen rikosten ennalta estämiseen, vaan kannustaminen rikosteen jälkeisiin toimenpiteisiin tulisi myös saada rangaistuksen funktioiden osaksi. Rangaistuksen tavoiterationaliteettia tulee toisin sanoen tarkastella puhtaan ennaltaehkäisevän vaikutuksen ohella myös laajemmin yleisen kriminaalipoliittisen tavoitteenasettelun näkökulmasta. Rikosten

¹⁶⁷ Jääskeläinen 1997, s. 108, 266; Lahti 1974, s. 337; Kääriäinen 2017, s. 31; O’Hear 2007, s. 326–330; Herzog 2004, s. 594, 606.

¹⁶⁸ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 99–100, 109; Kääriäinen 2017, s. 30–31; Vatjus-Anttila 2021, s. 1042–1044; Jääskeläinen 1997, s. 105–108; Tolvanen 2012a, s. 1077; Herzog 2004, s. 594, 606; O’Hear 2007, s. 326–327; Lappi-Seppälä 1987, s. 179.

¹⁶⁹ Ks. tarkemmin luku 2.2.3.2.

haitallisten seurauksien vähentäminen ei nähdäkseni tyhjene ennaltaehkäisyyn, vaan myös teon jälkeisillä hyvitystoimenpiteillä on tarjottavaa kyseisten tavoitteenasetteluiden toteuttamisessa. Tunnustamisen – ja rikosoikeuden ylipäättensä – merkitys ei tyhjene pelkkään preventioon, vaan haittojen minimoimiseen tulee pyrkiä myös muilla keinoilla.¹⁷⁰

Teonjälkeisiä toimenpiteitä ja muita haittojen minimoimiskeinoja ei kuitenkaan voida täysin erottaa yleispreventionäkökohdista. Haittoja minimoidaan tehokkaimmin ennaltaehkäisemällä rikoksia, ja esimerkiksi syyteneuvottelujärjestelmän voidessa vaikuttaa yleispreventiomekanismien tehokkuuteen niin positiivisesti kuin negatiivisesti kyseiset intressit ja tavoitteet tulee yhteensovittaa. Teonjälkeisillä toimenpiteillä ja niiden rikosoikeudellisella arvottamisella voi olla merkittävä vaikutus mainitun yleispreventiovaikutuksen tehokkuuden ylläpitämiseen. Yleispreventiomekanismin tehokkuuden turvaaminen edellyttääkin muun muassa sitä, että tunnustuksien ei koeta johtavan epäoikeudenmukaisen ja ansaitsemattoman lieviin rangaistuksiin tai siihen, että rangaistuksen käyttö koetaan muutoin ennakoimattomaksi ja epäyhdenvertaiseksi tehtyyn rikokseen nähden. Yleispreventiolle olisi myös haitallista, mikäli rangaistavien tekojen tekeminen nähtäisiin kaupalliseksi ratkaisuksi, jossa rangaistus olisi vain rikoksen arvoneutraali hinta – ja esimerkiksi syyteneuvottelun myötä vieläpä neuvoteltavissa oleva. Tämä ei istu hyvin yhteen rangaistuksen normien sisäistämiseen ja moraalialuovaan vaikutukseen tähtäävien tehtävien kanssa, jotka edellyttävät rangaistuksen kokemista moitteeksi. Legitiimeiksi ja arvolutautuneiksi koetut rangaistukset sekä seuraamusjärjestelmä ovatkin merkityksellisiä ehtoja välilliselle yleispreventiomekanismille. Tämän ylläpitäminen edellyttää sitä, että tunnustamisen ymmärretään liittyvän ja vaikuttavan oikeudenmukaiseksi koetun rangaistuksen ja moitteen määrään. Tunnustamisen vaikutus rangaistuksen määrään lienee helpommin hyväksyttävissä, jos tunnustavan rikoksenteikijän katsotaan ansaitsevan lievemmän rangaistuksen ja olevan vähemmän moitteen arvoinen.¹⁷¹

Tämänkaltaisen oikeudenmukaisuus- ja arvokäsityksiin vaikuttaminen edellyttää edellä luvussa 2.1.3 todettuun tapaan sitä, että tunnustukseen kohdistuva – rangaistuksen välittämä – viesti (rangaistushuojennus) on moraalisesti väritynyt. Jos tunnustuslievennys ei liity rikoksenteikijän toimintaan kohdistettavaan moitteeseen ja ansaitun rangaistuksen määrään ollen näin arvoneutraali, rangaistushuojennuksen välittämä viesti ei vaikuta arvokäsityksiin ja tunnustamisen

¹⁷⁰ Ks. myös Lappi-Seppälä 1987, s. 261–263; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 99–100, 109.

¹⁷¹ Ks. Matikkala 2021, s. 246, 312–313; Lappi-Seppälä 1987, s. 202–204; Tapani – Tolvanen 2016, s. 16; Ågren 2013, s. 138–139; von Hirsch 2001, s. 84–85, 94; Vuorenpää 2007, s. 26; Lappi-Seppälä 2000, s. 312–313, 317; Matikkala 2010, s. 112, 119; Alschuler 1981, s. 657–658, 661.

moraaliseen värittämiseen eikä tätä kautta tunnustamista kohtaan koettuihin oikeudenmukaisuuskäsityksiin. Rangaistuksen mieltäminen arvolutautuneeksi ja legitiimiksi kun on todettuun tapaan ehtona sille, että se voi vaikuttaa ihmisten arvoihin ja oikeudenmukaisuuskäsityksiin sekä tätä kautta välilliseen yleispreventioon. Jos tunnustushuojennus koetaan oikeudenmukaisuuskäsityksien vastaiseksi esimerkiksi liian lieviä rangaistuksia tuottavana mittaamisperusteena, rikosoikeusjärjestelmän yleispreventiomekanismit voivat sen sijaan häiriintyä. Tämä voi realisoitua osaltaan myös siten, että rangaistuksen moite-elementti ja sen välittämä viesti peittyvät arvoneutraalin kaupankäymisen alle. Tätä tulisikin ehkäistä pyrkimällä sisällyttämään tunnustaminen osaksi oikeudenmukaisuuskäsityksiä siihen kohdistuvan moraalisesti värittyneen moiteviestinnän avulla. Alun perin *mala prohibita* -tyyppiset teot voidaan nimittäin ajan myötä kokea sellaisenaan ja itsessään vääriksi tai oikeellisiksi, mikäli niihin saadaan liitettyä mainittu moraalinen väritys. Tunnustamiseen kohdistuvan arvolutautuneen viestinnän avulla siitä saadaan samalla myös ihmisten omien arvojen ja sisäisen motivaation vaatimaa toimintaa. Tällöin kyse ei ole ainoastaan tunnustamisen hyväksymisestä legitiimiksi rangaistuksen määrään vaikuttavaksi perusteeksi vaan myös siitä, että ihmiset kokevat tunnustamisen omien arvojensa perusteella oikeelliseksi, tavoiteltavaksi ja itseään velvoittavaksi toiminnaksi. Tämä voi toisin sanoen lisätä myös yleistä tunnustusalttiutta sellaisenaan.¹⁷²

Kiteytetysti tunnustamislievennykset voivat siis vaikuttaa rikostekojen yleispreventiiviseen kontrolliin niin positiivisesti kuin negatiivisesti. Positiiviset vaikutukset näkyvät esimerkiksi rikosoikeusjärjestelmän tehokkuudessa tutkintaresurssien säästöinä ja kohdentamisina sekä järjestelmää kohtaan koetussa legitimitetissä esimerkiksi rikosten haitallisten vaikutusten vähentämisen ja asianomistajien etujen turvaamisen myötä. Negatiiviset vaikutukset voivat puolestaan realisoitua esimerkiksi epäyhdenvertaisen ja ennakoimattoman soveltamiskäytännön kautta sekä siitä, että teoista ei seuraa moitteiksi, oikeudenmukaisiksi tai pelottaviksi koettuja rangaistuksia. Haitallisten seurausten estämiseksi tunnustaminen tulisikin nähdäkseni kyetä yhdistämään ansainta- ja oikeudenmukaisuuskäsityksiin korostamalla teonjälkeisten toimenpiteiden merkitystä rikosten haitallisia seurauksia vähentävinä toimina. Tätä voitaneen edistää kohdistamalla tunnustukseen moitearvostelun avulla moraalinen väritys, jolloin siitä saadaan arvolutautunutta toimintaa yleisön silmissä. Tämänkaltaiselle laajennukselle on nähdäkseni tarvetta jo haittaminimoinnin tavoitteen

¹⁷² Ks. Jääskeläinen 1997, s. 96–98; Matikkala 2021, s. 246, 312–313; Pirjatanniemi 2005, s. 183–185; Lappi-Seppälä 1987, s. 200–204; Ågren 2013, s. 138–139; Vuorenpää 2007, s. 26; Alschuler 1981, s. 657–658, 661; Duff 2001, s. 27–29, 87–88; von Hirsch 2001, s. 38–44; Lappi-Seppälä 2000, s. 312–313, 317; Ross 1975, s. 25, 36–39.

toteuttamiseksi siksi, että rikollisuuden haittoja voidaan vähentää tekoihin kohdistuvan yleispreventiivisen vaikutuksen ohella myös teonjälkeisiin hyvitystoimenpiteisiin kannustamalla. Tämän ohella teonjälkeiset toimenpiteet voivat jopa parantaa yleispreventiivistä vaikutusta itsessään niin välillisessä kuin välittömässä muodossa tehostamalla rikosoikeusjärjestelmän toimintaa ja esimerkiksi sen kykyä toteuttaa uhrien oikeutettuja vaatimuksia. Teonjälkeiset toimenpiteet huomioiva ja niihin kannustava tekokeskeinen moiteviestintä voikin parhaimmillaan yhteensovittaa mainittuja rankaisemisen eri intressejä, kuten kustannustehokkuutta, yleispreventiota, koettua luottamusta, asianomistajan etujen turvaamista, erityispreventiivisyyttä, integraatiota ja rikosten aiheuttamien haitallisten seurauksien vähentämistä.¹⁷³

Sanalla sanoen myös yleispreventioon ja kriminaalipolitiikan yleistavoitteisiin liittyvät näkökohdat puoltavat ja edellyttävät nähdäkseni tunnustamisen sisällyttämistä osaksi arvolatautunutta moiteviestintää. Koska tunnustaminen on kuitenkin rikosteon ulkopuolista toimintaa, ja rangaistuksen ilmentämä moite määräytyy tekosuhteellisuutta painottavassa rikosoikeudessa rikosteosta, tarkastelun kohteeksi nousevat tunnustamiseen kohdistettavan moitearvostelun toteuttamismahdollisuudet ja -tavat.

2.2.3 Tunnustaminen osana moitekommunikaatiota

2.2.3.1 Teon vai tekijän moittiminen?

Kun tunnustamisesta, moitearvostelusta ja syyllisyydestä puhutaan samassa yhteydessä, keskustelu assosioituneen tekijäkeskeiseen rikosoikeuteen. Aikaisemmin mainitsemallani tavalla tunnustuksen huomioiminen on perustunut uusklassismia edeltäneenä aikana tekijäsyylisiin ja erityispreventiivisiin perusteluihin, joiden mukaan rikoksen ja sen tekijän moitittavuuteen ja rankaisemiseen – sekä rangaistuksen oikeuteen ja tarkoitukseen ylipäättänsä – liittyi olennaisesti esimerkiksi rikoksentekijän persoonallisuus, elämäntapa ja muu laajempi tausta sekä historia. Rankaisemiseen vaikutti siis rikosteon ohella – tai jopa ennen kaikkea – myös rikoksentekijän henkilöön liittyvät seikat. Rikoksentekijää rangaistiin tietyllä tapaa hänen tekonsa sijasta hänen luonteensa ja mielenlaatunsa perusteella. Seuraamus pyrittiin toisin sanoen räätälöimään rikoksentekijän henkilöön sopivaksi

¹⁷³ Ks. syyteneuvottelujärjestelmän potentiaalista toteuttaa viimeksi mainittuja näkökohtia Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 99–100, 109.

erityispreventiivisiä (esimerkiksi hoitoideologia) näkökohtia seuraten tai tukeutumalla suoranaisiin intuitiivis-moralistisiin perusteluihin.¹⁷⁴

Tunnustuksen huomioiminen on kytkeytynyt tekijäsyllisyyden mukaiseen moitearvosteluun siten, että tunnustamisen on katsottu ilmentävän rikoksentekijän muuttunutta suhtautumista tekoonsa, ja tätä kautta yhteiskunnan vastaisen tahdon sekä vaarallisuuden määrän vähentymistä.¹⁷⁵ Ajattelu on pitänyt jossain määrin pintansa jopa uusklassismin aikana esimerkiksi tunnustuksen oma-aloitteisuuden vaatimuksen muodossa.¹⁷⁶ Esimerkiksi vielä ratkaisussa KKO 2022:11 (kohta 30) on katsottu, että ”A:n menettely ei myöskään osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa, eikä rangaistuksen lieventäminen siten perustu osaksikaan eettisiin syihin.” Kyseinen ratkaisu on erityisen mielenkiintoinen sen vuoksi, että se vaikuttaa palaavan noudattamaan ratkaisussa KKO 2018:2 omaksuttua linjaa, vaikka viimeksi mainitun on oikeuskirjallisuudessa katsottu antaneen ”vikaan menneen oikeusohjeen”. Ratkaisussa KKO 2018:2 (kohta 25) todetaan, että ”A:n menettely ei

¹⁷⁴ Tekijäsyllisyyteen pohjautuva argumentointi on painottunut näkökulmasta riippuen joko utilitaristiseen erityispreventioon tai puhtaisiin intuitiivis-moralistisiin argumentteihin. Ensiksi mainituissa tunnustuksen on katsottu ilmentävän sitä, että rikoksentekijää ei tarvitse rankaista täydellä voimalla hänen jo katuessa tekoaan – eli rikoksentekijän parantaminen tai ojentaminen ei edellytä yhtä suurta rangaistusta. Intuitiivis-moralistisessa rangaistusajattelussa tunnustuksen merkitys on näkynyt ennen muuta siinä, että rikoksentekijä ansaitsee erilaisen rangaistuksen käyttäytymisensä ja tämän ilmentämän persoonansa nojalla. Tunnustuksen edustamaa moraalista oikeellisuutta pidettiin ts. mittaamisperusteen justifioivana itseisarvona, jolloin esim. valehteleminen voitiin vastavuoroisesti laskea rikoksentekijän viaksi moraalisesti moitittavana. Pohjimmiltaan kyse on ts. seuraamusjärjestelmän taustalla vaikuttavista rangaistuksen legitimaatioteorioista eli siitä, missä tarkoituksessa ja millä oikeutuksella rangaistusta ylipäättensä käytetään. Tällä on suora yhtymäkohta siihen, miksi ja miten tunnustaminen huomioidaan seuraamusjärjestelmässä. Ks. Nousiainen 1961, s. 98–99, 116, 225, 231–237, 270–271; Lappi-Seppälä 1987, s. 129–131, 288, 390, 448–449; Nuotio 2005b, s. 179–180; Melander 2008, s. 367–369; Anttila – Heinonen 1977, s. 63–64; Tolvanen 2009, s. 372; von Liszt – Schmidt 1929, s. 458–459; HE 44/2002 vp, s. 188, 199.

¹⁷⁵ Nousiainen 1961, s. 235–237, 270–271; von Liszt – Schmidt 1929, s. 458–459; Lappi-Seppälä 1987, s. 448–449; HE 44/2002 vp, s. 199.

¹⁷⁶ Esim. KKO 2015:69 (kohta 11): ”Myös tekijän oma-aloitteisuudelle, mitä lainkohdassa ei - toisin kuin sitä edeltäneessä rikoslain 6 luvun 3 §:n 3 kohdassa (466/1976) - edellytetä, voidaan antaa merkitystä.” Kohdassa 17 myös todetaan: ”A:n oma-aloitteisuus osoittaa hänessä lisäksi vahvaa tahtoa toimia oikein, kun otetaan huomioon vastaavista teoista vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan tuomittavan rangaistuksen ankaruus ja se, miten tekijäkumppanit usein reagoivat tämäläyppisten rikosten oma-aloitteeseen selvittämiseen.” Ks. myös HE 44/2002 vp, s. 199: ”Toisaalta tekijän suhtautumisella omaan tekoonsa on myös tekorikosoikeudellisessakin järjestelmässä oma, joskin verraten rajattu syyllisyysperusteinen merkityksensä. Näistä syistä arvioinnissa on lupa edelleen kiinnittää huomio myös siihen, kuinka oma-aloitteista tekijän toiminta on ollut.”

siten osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa eikä asiassa näin ollen ole edellä kohdassa 12 tarkoitettuja erityisiä eettisiä, syyllisyyden asteeseen liittyviä syitä rangaistuksen lieventämiseen, vaan kysymys on pelkästään siitä, että A on menettelyllään helpottanut ja nopeuttanut asian esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä.” Kyseinen ratkaisu joutui merkittävän kritiikin kohteeksi, ja sitä seuranneiden ratkaisujen (kuten KKO 2018:60) on katsottu pyrkivän korjaamaan kyseisen ”vikaan menneen oikeusohjeen”.¹⁷⁷ Tätä taustaa vasten tarkasteltuna onkin nähdäkseni mielenkiintoista, että korkein oikeus vaikuttaa jälleen muuttaneen suhtautumistaan lieventämisperusteen tulkinnan suhteen palaten jo kertaalleen korjaamaansa tekijäsyyllisiä piirteitä painottavaan tulkintaan. Edestakaisin muuttuva tulkintakäytäntö vaikuttaa tältä osin yhä hakevan linjaansa.

Tunnustusta ei kuitenkaan nähdäkseni ole perusteltua perustaa tekijäsyyllisiin aineksiin. Hyötynäkökohdista käsin tarkasteltuna tekijäkeskeinen rankaiseminen on osoittautunut hyöty–haitta-suhteeltaan epävarmaksi ja tehottomaksi niin rangaistavan rikoksentekijän kuin muun yhteiskunnan kannalta.¹⁷⁸ Tunnustussäännöksiin soveltamisedellytyksien kytkeminen rikoksentekijän motiivien oikeellisuuden ja suhtautumisen tarkasteluun ei myöskään kannustane rikoksentekijöitä yrittämään rikoksen selvittämisen edistämistä ja kustannussäästöjen tuottamista. Tällöin tunnustamishalukkuutta voi vähentää epävarmuus siitä, onnistuuko rikoksentekijä luomaan itsestään esimerkiksi katuvaan kuvan. Tämän ohella voidaan lisäksi huomioida, että kustannussäästöjen osalta on melko yhdentekevää, minkälaisen motiivien pohjalta ne syntyvät. Esimerkiksi katumuksen ja lievemmän rangaistuksen toivon motivoimat edistämisyrittämykset ovat kustannussäästöjen kannalta kumpikin yhtä arvokkaita.¹⁷⁹

Tekijäsyyllisyyteen pohjautuva justifikaatio on ongelmallinen myös ihmisarvon ja siihen liittyvän päämääränä kohtelemisen sekä yksilöautonomian kunnioittamisen näkökulmista tarkasteltuna. Tekijäsyyllisyyttä painottavat ajattelumallit suhtautuvat rikoksentekijöihin nimenomaisesti parannettavina ja/tai autonomisiin valintoihin

¹⁷⁷ Ks. Linna 2019, s. 290–292; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1048–1049; Vatjus-Anttila 2020b, s. 308–310.

¹⁷⁸ Rangaistuksen erityispreventiiviset vaikutukset ovat melko lailla negatiivisia. Tämän ohella yleispreventiivistä vaikutusta ei voida katsoa olevan tai edes lähtökohtaisesti tavoiteltavan, mikäli rangaistukset määritetään yksittäistapauksellisesti optimoidulla tavalla. Lappi-Seppälä 2000, s. 26–29, 36–39, 43–46, 322–324; Matikkala 2013, s. 90–91; Duff – Garland 1994, s. 8–13; Jääskeläinen 1997, s. 78–79, 131; Tolvanen 2009, s. 358–379, 360; Anttila – Heinonen 1977, s. 64–67.

¹⁷⁹ Tämän ohella edistämisyrittämyksen motivaatioperustan selvittäminen on usein käytännössä myös erittäin vaikeaa, jollei jopa mahdotonta. Ks. Vatjus-Anttila 2020b, s. 312; Lehtonen 1986, s. 310–311; Ashworth – von Hirsch 2007, s. 25; Heuman 2007, s. 118–119; Ågren 2013, s. 122–124, 127, 155–157; Tapani 2010, s. 223–226; Frände 2012, s. 149–150, 235; Tapani – Tolvanen 2013, s. 330–331.

kykenemättöminä tahdottomina kohteina. Ihmisen näkeminen autonomisena, teoistaan ja valinnoistaan vastuullisena yksilönä edellyttää sen sijaan sitä, että rankaiseminen perustetaan yksilöiden tekoihin ja niihin liittyvän valinnanvapauden käyttämiseen. Ihminen tulee nähdä kykeneväksi ja oikeutetuksi tekemään valintoja, mikä edellyttää vastuunalaisuuden ja rankaisemisen sitomista valinnanvapauden käyttämiseen. Mikäli rangaistuksen pohjana eivät ole yksilön tekemät valinnat vaan esimerkiksi luonteenpiirteet, rikosoikeusjärjestelmä ei kohtele ihmisiä autonomisina ja moraalisesti kykenevinä yksilöinä.¹⁸⁰

Yksilöiden ajatuksien ja tunteiden eli sisäisten motiivien arvottamisen ohella yksilöautonomian kunnioittamisen vaatimuksen voidaan katsoa myös estävän sisäisiin motiiveihin kohdistuvan suoranaisen muokkaamisen. Yksilöä ei toisin sanoen saa pakottaa omaksumaan tiettyjä arvoja omakseen eikä tähän liittyviä valintoja tule alistaa rangaistuksen kohteeksi. Liberaali käsitys yksilöautonomiasta edellyttää moniarvoisuuden ja yksilön valinnanvapauden kunnioittamista. Yksilöautonomian käsitteeseen ja ihmisarvon kunnioittamiseen kuuluu olennaisesti se, että ihminen nähdään kykeneväksi ja oikeutetuksi valitsemaan sisäistämänsä ja hyväksymänsä arvot. Jokaisen sielunelämä on yksityinen asia, johon muut eivät saa puuttua pakottamalla. Tästä seuraa esimerkiksi paternalistisen kriminalisoinnin kielto, jonka mukaan rikosoikeuden tulee lähtökohtaisesti estää potentiaalista rikoksentekijää aiheuttamasta vahinkoa tai vaaraa muille. Yksilöä ei sen sijaan ole lupa pakottaa rangaistuksen uhalla käyttäytymään niin, ettei käyttäytymisestä aiheudu vahinkoa hänelle itselleen. Rikosoikeus ei myöskään saa pakottaa yksilöä muuttamaan itseään paremmaksi ihmiseksi. Jos yksilö pakotetaan hyväksymään tietty arvo tai muuttamaan suhtautumistaan tiettyyn toimintaan nähden, kuten esimerkiksi katumaan tekoaan, kyse ei ole tällöin yksilön omaan vapaaseen tahtoon perustuvasta sisäistämisestä ja tämän *itse omaksumasta* arvosta. Arvot tulee sisäistää vapaasti ja itsenäisesti, sillä muutoin ei voida puhua autonomisesti sisäistetyistä ja omiksi tehdyistä arvoista tahi yksilöautonomian kunnioittamisesta. Yksilöllä tulee toisin sanoen olla oikeus päätyä sisäisessä prosessissaan omaan lopputulokseensa, jota ei tule asettaa rikosoikeudellisen arvostelun kohteeksi. Vaikka yksilöllä tulee olla oikeus olla sisäistämättä rikosoikeusjärjestelmän välittämää viestiä, tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmisiltä ei voitaisi ja tulisi edellyttää sääntöjen noudattamista, vaikka he eivät niitä hyväksyisikään. Yhteiskunnassa on mahdollista

¹⁸⁰ Ks. yksilöautonomian, ihmisarvon ja syyllisyysperiaatteen monitahoisista yhteyksistä Duff 2011b, s. 64; Melander 2008, s. 263, 280–292; Tolvanen 1999, s. 202–204; Nuutila 1996, s. 76–79; Nuotio 2005b, s. 180–182; Duff 2003, s. 300–303; Duff 2001, s. 118–121, 215; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 67–74, 84; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 97–105, 171–177; Ho 2021, s. 41–46; Tudor 2005, s. 766; Lappi-Seppälä 2000, s. 26; Matikkala 2013, s. 90–91; Duff – Garland 1994, s. 8–13; Jääskeläinen 1997, s. 78–79.

määritellä absoluuttisten moraalisten arvojen tapaan yhteisiä pelisääntöjä, joita ei voi jättää noudattamatta ilman muiden ihmisten puuttumista julistautumalla esimerkiksi äärimmäisen moraalirelativismin kannattajaksi. Olennaista onkin erottaa toisistaan yhtäältä oikeus puuttua ihmisten konkreettiseen toimintaan ja toisaalta oikeus – tai tarkemmin ilmaistuna sen puute – pakottaa heitä muuttamaan sisäistä suhtautumistaan kyseiseen toimintaan nähdessä.¹⁸¹

Nähdäkseni aito sisäistäminen edellyttää lisäksi jo käytännöllisesti sitä, että se perustuu oikeisiin vaikuttimiin, asenteisiin ja tunteisiin. Sisäistäminen ei voi toisin sanoen perustua pelkkiin ulkoisiin vaikuttimiin kuten rangaistusuhkaan. Esimerkkinä sisäisten ja ulkoisten motiivien erosta arvojen sisäistämisen kannalta voidaan käyttää tunnustukseen usein yhdistetyn moraalisen katumuksen syntymekanismeja. Aidon moraalisen katumuksen voidaan katsoa merkitsevän ja edellyttävän sitä, että rikoksenteikijä ymmärtää ja sisäistää teon vääryyden sekä kokee huonoa omaatuntoa teostaan. Todellinen moraalinen katumus liittyy tällöin siihen, että rikoksenteikijä kärsii tunnontuskia nimenomaan tehdyn teon vääryyden vuoksi. Katumus ei saa toisin sanoen tyhjentyä esimerkiksi kiinnijäämisen häpeään, rangaistuksen aiheuttamaan kärsimykseen tai sen pelkoon, vaan sisäisen kärsimyksen ja uudistumisen tulisi kummuta tehdyn vääryyden aiheuttamasta huonosta omastatunnosta. Aito moraalinen katumus ei näin ollen merkitse esimerkiksi sitä, että rikoksenteikijä katuu tekoansa ainoastaan siitä seuranneen rangaistuksen vuoksi – ”kadun tekoani, koska se johti minulle epämieluisaan seuraukseen / jäin siitä kiinni”. Tällöinhän hän ei kadu tekoaan itsessään ja sellaisenaan sen vääryyden vuoksi vaan pikemminkin sitä, että teollansa hän on alistanut itsensä rangaistuksen kohteeksi ja jäänyt siitä kiinni. Moraalisessa mielessä aidosti katuva ihminen on sen sijaan oivaltanut, että hänen tekonsa on ollut väärin. Kokiessaan toimineensa väärin hän katuu tekoansa sellaisenaan riippumatta esimerkiksi siitä, onko hän jäänyt kiinni vai ei – ”kadun tekoani, koska se oli väärin”.¹⁸²

Tämän eron vuoksi katumuksen huomioiminen rangaistuksen määrään vaikuttavana tekijänä on ongelmallista. Jos rikoksenteikijä ei ole hyväksynyt tekonsa vääryyttä, katumattomuudesta moittiminen ei viestisi ja auttaisi ymmärtämään itse teon vääryyttä, vaan katumattomuuden ja siihen liittyvän moraalirefleksion

¹⁸¹ Ks. Duff 2011b, s. 64; Tolvanen 1999, s. 202–204; Duff 2001, s. 80–88, 117–129; Ho 2021, s. 41–46; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 67–74, 84; Duff – Garland 1994, s. 8–13; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 97–105, 118–121, 171–177; Melander 2008, s. 263, 280–292; Nuotio 2005b, s. 180–182; Duff 2003, s. 301–303; Boucht 2005, s. 127–135; Jääskeläinen 1997, s. 78–79; Tolvanen 2001a, s. 10.

¹⁸² Ks. myös Vätjus-Anttila 2022c, s. 12–13, 17–23; Ho 2021, s. 41–46; Duff 2001, s. 80–88, 117–129; Duff 2003, s. 301–303; Boucht 2005, s. 127–135; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 97–105, 171–177; Lippke 2011, s. 103–117; Nuotio 2005b, s. 180–182.

vääryyttä. Koska aito moraalinen katumus voi perustua ainoastaan teon vääryyden ymmärtämiseen ja siitä seuraavaan huonoon omaantuntoon, tavoiteltava katumus jäisi tällöin saavuttamatta. Rikoksentekijälle tulee näin ollen tarjota mahdollisuus katua tai olla katumatta tekoansa siten, että tämä ei vaikuta rangaistuksen määrään. Aito moraalinen sisäistäminen ja katumus eivät voi perustua pelkästään ulkoisiin vaikuttimiin, jolloin katumuksen hyväksyminen rangaistuksen määrään vaikuttavaksi perusteeksi ei ole perusteltua – tai oikeutettua yksilön autonomian vaatimuksien kannalta.¹⁸³

Koska väitteeni mukaisesti tunnustamisen tulisi kuulua moraalisesti latautuneen moiteviestinnän alaan muun muassa siksi, että ihmistä ei tulisi ainoastaan nähdä ulkopuolisin vaikuttimin manipuloitavissa olevaksi välineeksi ja tahdottomaksi objektiksi, vaan myös päämääräksi ja moraalisesti kykeneväksi subjektiksi, tekijäsyllisiä perusteluita ei voida hyväksyä tunnustuksenkaan huomioimisen lähtökohdaksi. Tunnustushuojennuksen välittämän viestin tulisi vedota ihmisten arvokäsityksiin kunnioittaen heidän yksilöautonomiaansa, jolloin moitearvostelun tulisi kohdistua, perustua ja vaikuttaa heidän valintoihinsa ja tekoihinsa eikä näiden taustalla olevaan suhtautumiseen ja yksilöautonomian ytimeen. Lieventämisperusteen systematisoimisella arvoperiaatteiden, oikeudenmukaisuusargumenttien ja niiden mukaisen moitearvostelun alaan en tarkoitaakaan sitä,¹⁸⁴ että lieventämisperuste tulisi hahmottaa osaksi tekijäsyllisyyden mukaista arviointia ja rankaisemista. Nykyaikainen rikosoikeutemme on tekokeskeistä, minkä mukaisesti siihen yhdistettävät oikeudenmukaisuuskäsitykset ja moitearvostelu ovat sidoksissa tekosuhteellisuuteen. Rikosoikeuden legitimoituna perustehtävänä on käyttäytymisen (tekojen) sääntely ihmisten luonteenpiirteiden arvottamisen sijaan, jolloin rikosoikeudellinen moite ja reagointi perustuvat tekoihin esimerkiksi rikoksentekijän persoonallisuuden sijaan.¹⁸⁵ Myöskään rikoksen tunnustamisen

¹⁸³ Vatjus-Anttila 2022c, s. 17–23; Ho 2021, s. 41–46; Duff 2001, s. 80–88, 117–129; Duff 2003, s. 301–303; Boucht 2005, s. 127–135; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 97–105, 171–177; Lippke 2011, s. 103–117; Nuotio 2005b, s. 180–182.

¹⁸⁴ Arvo- ja oikeudenmukaisuusperiaatteiden vastinpariksi voidaan hahmottaa tavoite- ja tarkoituksenmukaisuusperiaatteet. Ensiksi mainittuja seurataan niiden edustamien arvojen (kuten suhteellisuuden, yhdenvertaisuuden ja kohtuuden) vuoksi sellaisenaan, siinä missä jälkimmäisenä mainittujen seuraamisella edistetään määrättyjä kollektiivisia tavoitteita kuten yleis- ja erityisestävyyttä. Arvoperiaatteille ovat ts. ominaisia deontologiset perustelut ja sitovuus, siinä missä tavoiteperiaatteet perustuvat hyötynäkökohtiin ja utilitaristisiin premisseihin. Ks. tarkemmin Lappi-Seppälä 1987, s. 30–33, 145–150; Dworkin 1977, s. 82–83; Tolvanen 2009, s. 358–379, 358–359; Nuotio 1998a, s. 498; Lahti 1974, s. 238–239.

¹⁸⁵ Huomionarvoista on samalla se, että moite ja rangaistus kohdistuvat tosiasiallisesti rikoksentekijään teon sijasta. Käytännössä rankaisemme ja moitimme ts. tekijää

vaikutusta rangaistukseen ei tämänmukaisesti voida legitimoida ja toteuttaa esimerkiksi rikoksenteikijän paatuneisuuden tai katumuksen tason arvioinnin kautta.

Moitelievennyksen kohteena ja perustana tulisi tämän myötä olla tunnustusteko itsessään. Rikoksenteikijän valinta tunnustaa tekonsa tulisi olla lievennyksen pohjana riippumatta valinnan taustalla olevien motiivien oikeellisuudesta ja rikoksenteikijän suhtautumisesta tekoonsa. Ratkaisevaa tulisi toisin sanoen olla se, pyrkiikö rikoksenteikijä edistämään tekonsa selvittämistä eikä se, mitä kyseinen pyrkimys kertoo rikoksenteikijän luonteesta ja persoonallisuudesta.¹⁸⁶ Kun tunnustamisteolle annetaan moraalinen väritys lukemalla se rikoksenteikijän ansaitseman moitteen määrään, tunnustamisen palkitsemisella viestitään rikoksen vaikutuksia vähentävän ja rikollisuutta vastustavan menettelyn oikeellisuutta – samoin kuin rikoksen moittimisella pyritään viestimään rikoksen vääryyttä. Rangaistushuojennus toisin sanoen viestii tunnustamisen oikeellisuudesta ja pyrkii tätä kautta rikoksenteikijän ja muun yhteisön moraaliseen vakuuttamiseen siitä, että tekijän tulisi tunnustaa tekonsa sekä omaksua tunnustamisen ideaalit arvot. Moiteperustainen viesti tähtää siihen, että rikoksenteikijä hyväksyisi viestin ja tunnustaisi tekonsa omiksi tekemistään syistä. Se pyrkii vetoamaan rikoksenteikijän arvokäsityksiin hänen yksilöautonomiaansa kunnioittavasti kohdistamalla moitelievennyksen tunnustamistekoon teon taustalla olevan tekijäpersoonallisuuden sijaan.¹⁸⁷

Vaikka tunnustaminen onkin rikosteonjälkeistä toimintaa ja näin rikosteon moitittavuuden ulkopuolella, tunnustusteon moitearvostelu voidaan ja tulee siis nähdäkseni erottaa teon taustalla olevan tekijäpersoonallisuuden arvostelusta. Kyse ei näin ollen ole puhtaasti tekijäsyylisyyteen nojaavista perusteluista rikoksenteikijän persoonan arvottamisen mielessä. Koska tällöinkään ei kuitenkaan ole kyse rikosteon arvioinnista sen ahtaassa suhteellisuusperiaatteen mukaisessa mielessä, moitearvostelu laajenee tässä perinteistä tekosuhteellisuutta laajemmaksi kattamaan myös rikosteon jälkeiset toimet sekä muut kuin rikostunnusmerkistön

emmekä tekoa, vaikka tämä rajoittuukin siihen, minkälaiseen moitteeseen tekijän tekemä teko antaa aihetta. Teon ja sen tekijän välisen suhteen systematisointi on kuitenkin yhtä kaikki jo itsessään suhteellista ja veteen piirrettyä, mitä havainnollistaa osuvasti esim. rikoksen uusimiseen liittyvä problematiikka. Ks. tekosuhteellisuudesta ja sen suhteesta tekijäsyylisyyteen Nuotio 2005b, s. 178–184; Lappi-Seppälä 1987, s. 448–450; Anttila – Heinonen 1977, s. 63; HE 44/2002 vp, s. 188–189, 199.

¹⁸⁶ Ks. tarkemman tulkintasisällön muotoilusta jäljempänä luvut 4.2 ja 5.2.1.3 sekä Vatjus-Anttila 2020b, s. 309–316; Vatjus-Anttila 2020a, s. 63–65, 69–71.

¹⁸⁷ Ks. Duff 2001, s. 80–88, 107–112, 117–122, 215; Duff 2003, s. 296–297, 301–303; Lappi-Seppälä 1987, s. 58–67, 128–131, 136–142, 161; Melander 2008, s. 90–91, 369–370; Jääskeläinen 1997, s. 79, 96–98; Ågren 2013, s. 118–121, 137–139, 156–160; Lippke 2011, s. 68–69, 71, 97–98, 107–110; Simons 2003, s. 4, 34–44; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 100–105; Ho 2021, s. 45; Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15, 17–23; Vatjus-Anttila 2020b, s. 317–320.

mukaiset seuraukset. Kyse on niin sanotusta laajennetusta suhteellisuuskäsityksestä, jonka mukaan rikosteosta muodostuvan moitteen määrää voidaan vähentää rikosteon jälkeisin toimenpitein. Teonjälkeisen toiminnan huomioiminen moitearvostelussa on merkittävä harppaus perinteisesti ymmärretyn suhteellisuuskäsityksen näkökulmasta, minkä vuoksi se vaatii tarkempaa perustelemista tekosuhteellisuuden lähtökohtien ja sillä suojattavien intressien kannalta.

2.2.3.2 Tunnustuksen yhteys rikokseen ja kriminalisointien suojeluintresseihin

Rangaistuksen määräämisen lähtökohtana on suhteellisuusperiaate. Tämä merkitsee kiteytetysti rikoksen ja siitä seuraavan rangaistuksen välisen suhteellisuuden vaatimusta. Kyseinen rangaistuksen määräämisen lähtökohta saa ilmentymänsä RL 6 luvun 4 §:n mukaisessa rangaistuksen määräämisen yleisperiaatteessa, jonka mukaan rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen. Rangaistuksen tulee toisin sanoen olla oikeudenmukaisessa suhteessa teon moitittavuuteen (rangaistusarvoon), joka koostuu mainituista tekijöistä.¹⁸⁸

Rangaistusarvon määrittämisessä lähtökohtana ovat näin ollen RL 6 luvun 4 §:n mukaiset suhteellisuuden arviointiperusteet. Vahingollisuuden ja vaarallisuuden osalta lähtökohtana on rikoksen tunnusmerkistö. Huomioon otetaan sellaiset vahingot, jotka tunnusmerkistö ja sen suojelutavoitteet kattavat. Teon vaikuttimilla puolestaan on ennen kaikkea rangaistusarvoa pienentävää merkitystä, sillä rikosten motiivit ovat lähtökohtaisesti jo presumoidusti paheksuttavia. Motiiviarvostelu voi myös kytkeytyä persoonallisuuspiirteisiin, joiden huomioiminen on tekorikos oikeudessa kyseenalaista. Rangaistusta koventavien motiiviperusteiden on esitöiden mukaan kyettäväkin kertomaan riittävän riidattomasti rikosentekijän suuremmasta syyllisyydestä tai teon vaarallisuudesta. Yleisperiaatteen mukainen teosta ilmenevä muu syyllisyys on myös tekosyyllisyyttä, minkä kannalta

¹⁸⁸ Suhteellisuusajattelu kytkeytyy edellä käsiteltyjen retributiivisten rangaistusteorioiden vaatimuksiin rikosentekijän ansaitsemasta rangaistuksesta – eli retributiiviseen suhteellisuuteen. Suhteellisuuden vaatimuksella on kuitenkin kytköksenä myös pelote- ja integraatiopreventiomalleihin esim. rikosoikeusjärjestelmän legitimitettiin ja uskottavuuden ylläpitämisen muodossa. Ks. Matikkala 2021, s. 10–11, 206, 217–219; Lappi-Seppälä 1987, s. 164–170, 179–180; Kemppinen 2021, s. 20–23; Tapani – Tolvanen 2016, s. 16–19; Lappi-Seppälä 2000, s. 315–316.

merkittävää on ennen muuta syyksiluettavuuden aste – eli tahallisuuden ja tuottamuksen asteet.¹⁸⁹

Todettuun tapaan rikoksen selvittämisen edistäminen on kuitenkin systematisoitu vakiintuneesti teon ulkopuolisiin mittaamisperusteisiin. Tällaiset perusteet saattavat sisältää useita erikaltaisia aineksia, kuten reaalisia arvo- ja tavoiteargumentteja, mutta yhteistä niille on se, että ne eivät sisälly rikosteon moitearvosteluun – eli suhteellisuusperiaatteen tarkoittaman rankaisemisen alaan. Perusteet saattavat edellyttää tästä poikkeavia rangaistuksia esimerkiksi kriminaalipoliittisten tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien turvaamiseksi tai vaikkapa siksi, että yleistävän tekokeskeisen oikeudenmukaisuuden mukainen rankaiseminen johtaisi yksilöllistävän oikeudenmukaisuusajattelun kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen. Toisin sanoen muutkin kuin tekoon sen ahtaassa mielessä liittyvät tekijät vaikuttavat rangaistukseen, vaikka kyse ei tällöin olekaan suhteellisuusperiaatteen mukaisesta rankaisemisesta sen suppeassa mielessä.¹⁹⁰

Edeltvän tarkastelun myötä on ilmeistä, että vaikuttaakseen moitearvosteluun tunnustuksen merkityksen on liittyttävä toiminnan konkreettisiin seurauksiin. Tekokeskeiseen rikosoikeuteen ei sovi ajatus, jonka mukaan mittaamisperusteen merkitys haetaan esimerkiksi rikoksentekijän suhtautumisesta, persoonallisuusarvostelusta tai erityispreventiivisistä argumenteista. Suhteellisuusperiaatteen mukaisista osatekijöistä tunnustamisen huomioisen justifikaatio on näin ollen käsitykseni mukaan yhdistettävä teon vahingollisuuden ja

¹⁸⁹ Matikkala 2021, s. 220–222; Tapani – Tolvanen 2016, s. 45–46; HE 44/2002 vp, s. 187–188.

¹⁹⁰ Todettuun tapaan teon rangaistusarvolla tarkoitetaan sitä, millaisen rangaistuksen arvoisena tekoa pidetään. Suppeassa mielessä rangaistuarvo viittaa vain varsinaisiin yleistävän oikeudenmukaisuusajattelun edellyttämiin mittaamisperusteisiin. Rangaistuksen määrään vaikuttavat kuitenkin myös niiden ulkopuoliset tekijät. Laajassa mielessä rangaistusarvon katsotaan sisältävän kaikki ne perusteet, jotka vaikuttavat rangaistuksen määrään. Esim. Ruotsissa rangaistusarvoa täydentäväksi ryhmäksi hyväksytään kohtuussyyt (billighetssyn). Tällöin rikoksentekijän rangaistuksen arvoisuus (straffmättningsvärde, straffärdighet) ei siis ole sama kuin rikoksen rangaistusarvo (straffvärde) suppeassa mielessä ymmärrettynä. Rikoksen selvittämisen edistäminen luetaan rangaistusarvoon (sen laajassa mielessä) vaikuttavaksi konkreettiseksi perusteeksi, vaikka teon ulkopuolisena mittaamisperusteena – tai ruotsalaisen systematisoinnin mukaan kohtuusperusteena – tunnustaminen ei liity kiinteästi teon moitearvosteluun tai rikoksen rangaistusarvoon sen ahtaassa mielessä – eli rikoksen vakavuuden tai teosta ilmenevän syyllisyyden arvottamiseen. Rangaistusarvon käsite onkin kokonaisuutena varsin monitulkintainen, minkä ohella sitä on pidetty tietyissä esityksissä lähinnä teknisenä apuvälineenä. Sen ei ts. ole katsottu tuovan itsessään käsitteellistä lisäarvoa rangaistuksen määräämistä koskevaan harkintaan. Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 262–266, 641–643; Jareborg – Zila 2010, s. 100–105; Ågren 2013, s. 136–142, 156–160; 309–313; Tapani – Tolvanen 2016, s. 6; sekä laajemmin Holmgren 2021.

seurauksien arvottamiseen. Rikoksenteikijä ansaitsee tunnustamisen myötä pienemmän moitteen, sillä hän vähentänyt rikoksensa haitallisia seurauksia.

Tunnustamisen – ja siihen keskittyvän moitearvostelun – teon ulkopuolisuus näkyy kuitenkin eritoten kahdessa suhteessa. Kyse on ensinnäkin rikosteon jälkeisestä toiminnasta, jolloin tunnustaminen on rikosteosta erillistä toimintaa ajallisessa mielessä. Kyse ei ole ahtaassa mielessä tekoa koskevasta moitearvostelusta, vaan sen jälkeisten toimien vaikutuksesta rangaistuksen mittaamiseen.¹⁹¹ Myös teonjälkeisillä toimilla voidaan kuitenkin vaikuttaa teon seurauksiin eli haitallisuuteen ja vahingollisuuteen niitä vähentävästi, minkä tulisi nähdäkseni näkyä rikoksenteikijään kohdistettavassa moitearvostelussa. Tämä näkyy nykyisin rangaistuksen määrässä (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta) ja jopa vastuuvapausperusteen (tehokas katuminen) muodossa, mutta kyseisiä perusteita ei sinänsä lueta moitearvostelun alaan. Ne ovat tekosuhteellisuuden ulkopuolisia kriminaalipoliittisia tarkoituksenmukaisuusargumentteja, joiden mukaan suhteellisuusperiaatteen edellyttämästä rangaistuksesta voidaan poiketa. Mikäli rikosteon perusteella määräytyvä moite mitoitetaan muun muassa teon vahingollisuuden perusteella, kyseisen vahingollisuuden vähentäminen tulisi kuitenkin huomioida nimenomaisesti moitteen määrässä. Rikoksenteikijä ansaitsee pienemmän rangaistuksen, sillä hänen tekonsa vahingollisuus on vähentynyt verrattuna tilanteeseen, jossa hän ei olisi sitä vähentänyt. Kun rikosteon seurauksiin voidaan vielä vaikuttaa, tulisi niistä seuraavan moitteenkin määrän olla avoinna lieventävään suuntaan.¹⁹²

Tunnustamisen ulkopuolisuus näkyy kuitenkin myös toisessa suhteessa. Tätä voidaan havainnollistaa vertaamalla teon selvittämisen edistämistä edellä mainittuun rikoksen vaikutuksien poistamiseen. Rikoksen vaikutuksien poistamisessa on kyse siitä, että rikoksenteikijä estää rikoksensa vaikutukset ehkäisemällä seurauksen syntymisen tai palauttamalla muutoin oikeustilan ennalleen. Pahoinpitelijä voi esimerkiksi auttaa uhrin sairaalahoitoon, tuhotyöhön syyllistynyt voi hälyttää

¹⁹¹ Ks. kriittisistä huomioista mm. Linna 2019, s. 294; Lappi-Seppälä 1987, s. 487–491; Anttila 1973, s. 377–378; Nousiainen 1961, s. 234; HE 44/2002 vp, s. 188–189, 198–199.

¹⁹² Samankaltainen ajatus sisältyy myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan muihin lieventämisperusteisiin kuten rikoksen vaikutuksien poistamiseen sekä näiden lähisukulaiseen RL 5 luvun 2 §:n mukaiseen tehokkaaseen katumiseen. Ks. teonjälkeisistä toimista Vatjus-Anttila 2020b, s. 311–312, 317–318; Ågren 2013, s. 109, 137–140, 156–158; Jareborg – Zila 2014, s. 132; von Hirsch 2001, s. 94; Anttila 1980, s. 1–7; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233, 235–236; ja erityisesti tehokkaasta katumisesta Frände 2012, s. 233; Tapani 2010, s. 225–227; Lappi-Seppälä 1987, s. 261–263, 490; HE 44/ 2002 vp, s. 138; Wennberg 2010, s. 272–276; Asp – Ulväng – Jareborg 2010, s. 412–413.

palokunnan ja varas voi palauttaa anastamiaan tavaroita.¹⁹³ Rikoksen vaikutuksien poistaminen merkitsee toisin sanoen sitä, että rikoksenteikijä vähentää tunnusmerkistön mukaisia seurauksia. Rikoksen vaikutuksien poistaminen kohdistuu esimerkkien mukaisten tunnusmerkistöjen suojeluobjekteihin, kuten anastuksessa omaisuusarvoon ja pahoinpitelyssä terveyshaittoihin. Tunnustamisen kohdalla näin ei välttämättä ole, sillä tunnustuslievennyksen saamiseksi riittää se, että rikoksenteikijä edistää tekonsa selvittämistä ja vähentää teon tutkinnan edellyttämiä kustannuksia. Tunnustaminen ei siis rikoksen vaikutuksien poistamisesta poiketen vähennä kaikissa tilanteissa tunnusmerkistön mukaisia vahinkoseurauksia. Kaikki rikostyyppit eivät edes sinänsä sisällä rikosteosta erillistä vahinkoseurausta (tekorikokset), vaikka tällöinkin tutkinnan edistäminen voi vähentää tutkintakuluja ja näin ollen rikosteon haitallisia seurauksia niiden laajassa mielessä.¹⁹⁴

Suhteellisuusperiaatteen mukaisen moitearvostelun näkökulmasta kyseinen ero on merkittävä. Tekosuhteellisuudelle relevantti teon vahingollisuus näet ilmenee tunnusmerkistön suojeluobjektin muutoksesta. Vahingollisuutta tarkastellaan nimenomaan rikostunnusmerkistön ja sen suojaamien intressien kautta, jolloin tunnusmerkistön mukaisen vahingon suuruus on ratkaiseva vastuun määrän ja teon rangaistusarvon kannalta. Tekosuhteellisuuteen kytkeytyvä rangaistuksen mittaaminen ei lähtökohtaisesti tunne konkreettisesta tunnusmerkistöstä irrallista vahingollisuutta, vaan arvottaminen tehdään tunnusmerkistön mukaisesta

¹⁹³ Tietyissä tilanteissa rikoksen vaikutuksia voidaan poistaa myös esim. vahingonkorvauksin, jolloin vahinkojen korvaaminen voi merkitä ja samastua rikoksen vaikutuksien poistamiseen. Koska vahinkojen hyvittäminen pienentää rikoksen aiheuttamaa lopullista oikeudenloukkausta, lievennystä voidaan perustella myös vähentyneiden seurausten avulla. Tapani – Tolvanen 2016, s. 108–111; KKO 2011:93, kohdat 23–28; Lappi-Seppälä 1987, s. 491–492; HE 44/2002 vp, s. 198–199; HE 125/1975 II vp, s. 15.

¹⁹⁴ Rikoksista voi aiheutua monenlaista haittaa. Haittoja voi aiheutua itse rikosten lisäksi myös esim. niiden kontrolloinnista. Kriminaalipolitiikan yleistavoitteisiin kuuluvan haittaminimoinnin tavoitteen näköpiirissä ovatkin myös mm. rikosten kontrolloinnista aiheutuvat kustannukset ja haittavaikutukset. Esim. juuri tutkintakustannukset ovat ennen kaikkea rikollisuuden kontrolloinnista aiheutuvia haitallisia seurauksia. Käsitykseni mukaan niitä voidaan kuitenkin pitää myös itse rikoksesta aiheutuvina haittoina siinä mielessä, että tutkintakustannuksia ei synny, mikäli rikosta ei tehdä. Tarve tutkia rikosta ja sen mukaiset tutkintakustannukset syntyvät ts. rikoksen tekemisen myötä. Niin rikoksista kuin niiden kontrolloinnista aiheutuvia kustannuksia voidaan vähentää muutoinkin kuin rikoksia ehkäisemällä, mistä hyvänä esimerkkinä toimii teon jälkeisiin toimenpiteisiin kannustaminen. Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 252–255, 261–263, 327–331, 339–342, 487–492; Oikarainen 2017, s. 31; Anttila 1980, s. 5; HE 58/2013 vp, s. 6.

seurauksesta käsin.¹⁹⁵ Kun loukatun oikeushyvän arvo ja loukkauksen laajuus määrittävät teon vahingollisuuden määrää, rikoksen vaikutuksien poistamiselle on *prima facie* osoitettavissa vahvempi yhteys suhteellisuusperiaatteen mukaiseen rankaisemiseen verrattuna rikoksen selvittämisen edistämiseen. Tunnustamissäännöksiä suojaamat ja toteuttamat intressit (kustannussäästöt ja rikosoikeudellisen järjestelmän tehokkuus) vaikuttavat ensisilmäyksellä poikkeavan rikostunnusmerkistöillä suojatuista suojeluintresseistä.

Nähdäkseni teon selvittämisen edistäminen on kuitenkin mahdollista ja tarpeellista hahmottaa suhteellisuusperiaatteen mukaisen moitearvostelun alaan sen laajennetussa mielessä. Teon seurauksia ja niiden perusteella muotoutuvaa moitetta erällä tapaa laajennetaan kattamaan myös tunnusmerkistöjen suojeluobjektien ylittävät tekijät. Koska tekosuhteellisuutta painottavan rikosoikeuden käyttötavat ja rikosoikeudellinen moite ovat kuitenkin olennaisesti kiinnittyneet tunnusmerkistöjen mukaisten haittojen kontrolloimiseen ja arvottamiseen, tämänkaltaisen laajennetun suhteellisuuskäsityksen tulisi olla yhteydessä rikostekoon ja tunnusmerkistöjen suojeluobjektien suojaamiseen – eli syihin, joiden vuoksi ylipäättänsä rangaistaan ja painotetaan tekosuhteellisuutta.

Väitteeni pohjautuu ennen muuta käsityksiini rikosoikeuden käyttötavoista ja -kohteista sekä rangaistuksen funktioista. Ne poikkeavat toisistaan riippuen muun muassa tarkasteltavasta osapuolesta (rikosentekijä, uhri ja suuri yleisö) sekä siitä, onko tarkastelun kohteena järjestelmätaso vai yksittäiset tapaukset. Lähtokohtana voitaneen pitää sitä, että rankaisemisella pyritään suojaamaan tunnusmerkistöjen sisältämiä oikeushyviä niihin kohdistuvilta loukkauksilta. Tunnustamisella on tällöin käsitykseni mukaan yhteys – vaikkakin paikoin varsin välillinen sellainen – rikostunnusmerkistöjen suojeluobjektien suojaamiseen.

Kyse on esimerkiksi jo tehdyn rikoksen uhrin oikeudellisesti suojattujen etujen suojelemisesta ja oikeudenloukkauksen pienentämisestä siinä mielessä, että tunnustaminen kohdistuu rikoksen ja sen seurauksien selvittämiseen sekä näiden perusteella annettavan oikeussuojan edistämiseen. Tunnusmerkistön suojeluintressiä loukkaavaan menettelyyn kohdistuvalla tunnustamisella rikosentekijä edistää sitä, että uhri saa oikeussuojaa kyseisen menettelyn osalta ja haitalliset seuraukset tulevat poistetuiksi tai vähintään korvatuiksi. Tunnustaminen voi tietyissä rikostyypeissä myös konkreettisesti poistaa tunnusmerkistön mukaisia seurauksia esimerkiksi mahdollistamalla niiden ehkäisemisen ja poistamisen. Tunnustaminen voi esimerkiksi edistää uhrin toipumista ja itsensä ilmiantaminen voi mahdollistaa uhrin pääsyn sairaalahoitoon. Oikeustosisäkköjen myöntäminen riidattomiksi ja tästä

¹⁹⁵ Lappi-Seppälä 1987, s. 252–255, 327–331, 339–342; Matikkala 2021, s. 204, 218–220; Tapani – Tolvanen 2016, s. 46–47; HE 44/2002 vp, s. 187.

seuraava vahinkojen korvaaminen voi samoin tietyissä tilanteissa merkitä suoranaisesti rikoksen vaikutuksien poistamista.¹⁹⁶

Tunnustuksesta seuraava vahinkojen hyvittäminen tai velvollisuus siihen vähintäänkin pienentää lopullista oikeudenloukkausta oikeushyvälle aiheutuneen vahingon tullessa korvatuksi. Käsitykseni mukaan tunnustamisessa onkin kyse loukatun oikeushyvän suojelemisesta ja siihen kohdistuvan loukkauksen vähentämisestä siinä mielessä, että siihen kohdistunutta vahinkoa pyritään vähentämään tai korvaamaan. Uhrin näkökulmasta yksittäistapauksellisen rankaisemisen pääasiallisena funktiona on tarjota hänelle oikeussuojaa rikoksella aiheutetun vahingon osalta, mitä tunnustaminen edistää. Loukatulle oikeushyvälle annettavaa oikeussuojaa edistetään tunnustamisella, jolloin kyse on tietyllä tapaa kyseisen oikeushyvän suojelemisesta, uhrin oikeuksien toteuttamisesta ja oikeudenloukkauksen vähentämisestä ainakin siinä määrin, kuin jälkikäteisellä reagoinnilla voidaan ylipäättänsä suojata, korvata tai hyvittää loukattuja oikeushyviä. Käytännössä tunnustaminen siis edistää ja merkitsee oikeussuojan antamista ja vahinkojen hyvittämistä, minkä pienentäessä rikoksen aiheuttamaa lopullista oikeudenloukkausta (laajasti ymmärrettynä) tunnustamisella on yhteys rikoksen seurauksien ja oikeushyvän loukkauksen merkityksen vähentämiseen, vaikei tunnustaminen kaikissa tilanteissa vaikutakaan suoranaisesti tunnusmerkistön mukaista seurausta vähentävästi.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Ks. rikoksen vaikutuksien poistamisen ja teon selvittämisen välisestä suhteesta tarkemmin jäljempänä luku 5.2.2.2.

¹⁹⁷ Rikoksen aiheuttamia vahinkoja voidaan jälkikäteisesti useimmiten lähinnä korvata ja hyvittää, mutta esim. rahallisen vahingonkorvauksen mahdollisuudet ovat tässä hyvin rajalliset riippuen loukatusta oikeushyvästä ja aiheutetusta haitasta. Esim. talousrikoksissa asianomistajan loukatut ja korvattavat edut ovat lähinnä taloudellisia, mutta henkilökohtaista koskemattomuutta loukkaaviin rikoksiin liittyy taloudellisten tekijöiden sijaan myös muita intressejä. Muihin kuin taloudellisiin oikeushyviin kohdistuvia loukkauksia ei voida sellaisenaan poistaa rahalla. Mm. henkiselle kärsimykselle on haastavampaa asettaa objektiivista hintalappua kuin taloudellisille vahingoille, ja aiheutetun vahingon poistaminen tai korjaaminen pelkästään vahingonkorvauksin on ongelmallista. Esim. pahoinpitelystä aiheutuneiden vammojen hoitamisesta syntyneitä hoitokuluja voidaan korvata rahalla, mutta murtuneita luita itseään vahingonkorvaus ei sinänsä paranna. Näin siitäkin huolimatta, että päättäessään erilaisten vahingonkorvausten määristä tuomioistuimet tukeutuvat käytännössä esim. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan vahingonkorvaussuosituksiin, jolloin erilaisille vammatyypeille on ”helppo” asettaa hintalappu. Ei-rahallisia vahinkoja on kuitenkin toteamaani tapaan haastava mitata objektiivisesti euroissa. Osassa rikoslajeista esim. sovittelu tai muunlainen eheytyminen voikin olla asianomistajan kannalta tärkeämpää kuin puhdas vahingonkorvaus. Ts. itse hyvitysmenettely ja rikosentekijän toiminta esimerkiksi vastuunoton muodossa voi olla tärkeämpää kuin lopulta tuomittava rangaistus tai suoritettava vahingonkorvaus. Ajoittain on kuitenkin myös katsottu, että asianomistajalla on itsenäinen intressi rikosentekijän

Todettuun tapaan tunnustamissäännöksillä tavoitellaan tai suojataan kuitenkin ensisijaisesti prosessitaloudellisia säästöjä, millä ei kaikissa yksittäistapauksissa ole välitöntä vaikutusta tunnusmerkistön mukaisiin haitallisiin seurauksiin sellaisenaan.¹⁹⁸ Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö tunnustussäännöksillä ja prosessiekonomialla olisi tällöinkään mitään yhteyttä tunnusmerkistöjen mukaisten suojeluobjektien suojaamiseen. On nimittäin huomattava, että suppeasti ymmärrettynä yksittäistapauksellinen rankaiseminen ei itsessään suojaa kyseisen tapauksen asianomistajaa jo tehdyn rikoksen haitoilta. Rikos ja sen aiheuttama vahinko on jo tehty, mitä ei suppean käsityksen mukaisesti saa rangaistuksella tekemättömäksi. Tunnusmerkistöjen suojeluobjektien loukkauksilta voidaan välttyä kokonaan ainoastaan suojelemalla kyseisiä oikeuksia ennakkollisesti eli ennaltaehkäisemällä rikoksia. Tunnustamisella voi olla tässä merkittävä rooli rikosoikeusjärjestelmän yleispreventiivisen vaikutuksen kautta niin hyvässä kuin pahassa. Hyvin toteutettuna tunnustusjärjestelmä voi pitää yllä rikosoikeusjärjestelmän tehokkuutta ja näin vähintäänkin välillisesti suojata ihmisiä rikosten haitoilta. Huonosti toteutettuna kyseinen vaikutus voi olla pahimmillaan päinvastainen.¹⁹⁹ Vaikkei tunnustamisen tarjoama välitön suoja mainittavasti palvelisikaan rikoksesta jo kärsinyttä uhria, tunnustamisen huomioiminen palvelee myös tällöin vähintään välillisesti yksilöiden yleistä suojaa rikosoikeusjärjestelmän toimintakyvyn ylläpitämisen kautta. Tunnustamisella on tällöin yhteys kriminalisointien suojeluintressien suojaamiseen siten, että seuraamusjärjestelmä

tuomitsemisessa rangaistukseen. Asianomistajalla on ts. tarve hyvitykseen rikosentekijälle tuomittavan rangaistuksen muodossa. Rikosoikeuden ja -prosessin ensisijaisena ja pohjimmaisena tarkoituksena ei ole kuitenkaan hyvittää asianomistajaa rangaistuksen avulla, jolloin esim. koston- tai sovituksenhalun tyydyttäminen ei kuulu asianomistajan etuihin tai määräämisvallan piiriin vaan valtiolle. Yksityisen edun huomioimisen tarkoituksena on suojata asianomistajan mahdollisuuksia toteuttaa omia perusteltuja korvausvaatimuksiaan ja saada asiansa käsiteltyksi tuomioistuimessa – eli edistää oikeussuojan antamista. Ks. myös jäljempänä luku 5.2.2.2 sekä Vajus-Anttila 2022b, s. 551–560; Nuutila 1996, s. 84–85; Tolvanen 1999, s. 194–195; Melander 2008, s. 416; Lappi-Seppälä 1987, s. 491–492; Nuutila 1998, s. 165–178; Tapani – Tolvanen 2016, s. 108–111; Vuorenpää 2014, s. 39–41; Vuorenpää 2007, s. 186–187; Jääskeläinen 1997, s. 263–267; Lappi-Seppälä 2000, s. 279, 292; Lahti 1974, s. 337–338; Jokela 2018, s. 283–284, 307; Kainulainen – Honkatukia – Niemi 2013, s. 103–105; Kainulainen – Saarikkomäki 2014, s. 79–83; Tolvanen 2012c, s. 14–15; Tolvanen 2012b, s. 611–613; KKO 2011:93, kohdat 23–28; HE 44/2002 vp, s. 198–199; HE 125/1975 II vp, s. 15; Könkkölä ym. 2020.

¹⁹⁸ Tällöinkin tunnustamisella on kuitenkin edellä mainitsemaani tapaan yhteys rikostekoon sinänsä. Tunnustaminen kohdistuu ensinnäkin rikostekoon ja sen tunnusmerkistön mukaisiin seurauksiin. Kustannussäästöjen tarve on samalla myös seurausta rikosteosta, ja kustannussäästöt itsessään ovat seurausta rikostekoon kohdistuvasta selvittämisestä.

¹⁹⁹ Ks. edellä luku 2.2.2.2.

kykenee edistämään suojeleobjektien suojaa yleisellä tasolla ja tällä tavoin vähentämään rikollisuudesta aiheutuvia haittoja.²⁰⁰

Rikoksentehtijää ajatellen tekoon kohdistuvan moitearvostelun tärkeimpänä funktiona on yksittäistapauksessa viestiä rikoksentehtijälle hänen tekemänsä rikoksen vääryyttä. Rikoksen vakavuuden perusteella mitoitettavalla rangaistuksella rikoksentehtijälle pyritään viestimään hänen menettelynsä paheksuttavuudesta eli rikoksen moitittavuudesta. Rangaistuksen voidaan tältä kannalta katsoa suojaavan suojeleobjekteja siten, että rikoksentehtijä ymmärtää ja hyväksyy teon vääryyden sekä tämän myötä pidättäytyy haitallisesta menettelystä – sekä mahdollisuuksien mukaan poistaa sen vaikutuksia siinä määrin kuin se on mahdollista. Kyseinen näkökulma huomioiden tunnustaminen ja siihen kannustavat säännökset sekä moitearvostelmat voivat ohjata rikoksentehtijää hyväksymään rangaistuksen välittämän viestin ja kannustaa tätä poistamaan rikoksensa vaikutuksia. Tunnustaminen nimittäin edellyttää ja merkitsee rikoksen myöntämistä, sen vääryyden kohtaamista sekä vastuunottoa, mikä voi rangaistuksen tavoin edesauttaa rikoksen vääryyden (ja samalla rangaistuksen oikeellisuuden) sisäistämistä. Tunnustuksen huomioiminen ja sen vaikutukset ovat toisin sanoen yhteydessä rangaistuksen vakuuttamisfunktioihin sekä tämän(kin) myötä tunnusmerkistöjen suojeleobjektien suojaamiseen. Yksittäistapauksellisen rikoksen vaikutusten poistamisen lisäksi rikoksentehtijä voi irtisanoutua ja pidättäytyä myös vastaisuudessa haitan aiheuttamisesta, minkä myötä tunnustuksen huomioimisen voidaan katsoa edistävän rikostekoon kohdistuvaa viestintää ja tunnusmerkistöjen mukaisten suojeleobjektien suojaamista.²⁰¹

Tunnustaminen vaikuttaa ja liittyy tunnusmerkistöjen suojeleobjekteille aiheutuviin haittoihin näin ollen vähintäänkin välillisesti, vaikka sen välittömät vaikutukset liittyvät selvemmin rikosoikeusjärjestelmän toiminnan ja rangaistuksen erilaisten funktioiden toteutumisen tehokkuuteen. Tunnustamisen huomioiminen on tällöin yhteydessä niihin tavoitteisiin ja suojeleintresseihin, joita tekosuhteellisella rankaisemisella pyritään suojaamaan. Toisin sanoen ne syyt, jotka puhuvat tekosuhteellisuutta painottavan rankaisemisen puolesta, puoltavat myös laajennetun suhteellisuuskäsityksen omaksumista teon selvittämisen edistämisen kohdalla.

²⁰⁰ Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 128–131; Tolvanen 2013, s. 240–241; Tapani – Tolvanen 2016, s. 17–19; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236–238; Tolvanen 2001a, s. 6; Nuutila 1998, s. 176; Lappi-Seppälä 1994, s. 33–35.

²⁰¹ Ks. moitteen kommunikatiivisista funktioista ja tunnustamisen asemasta niissä Vatjus-Anttila 2022c, s. 10–15, 17–23; Duff 2011a, s. 82–84, 95–98; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Duff 2001, s. 79–88, 107–112; Duff 2003, s. 300–301; Ho 2021, s. 45; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 33–38, 67–70; Jääskeläinen 1997, s. 86–89; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 85, 92–101; Tapani – Tolvanen 2016, s. 8–9; Lappi-Seppälä 2000, s. 29; Tolvanen 2009, s. 363; Melander 2020, s. 21, 24–25.

Mikäli moitearvostelua laajennetaan kattamaan myös tunnusmerkistöjen suojeleobjektien ulkopuoliset haitalliset seuraukset, suojeleobjekteille annettava suoja paranee. Laajennetun suhteellisuuskäsityksen kattamat seuraukset kun vaikuttavat todettuun tapaan tunnusmerkistöjen suojeleintressien suojaamiseen.

Koska tunnustamisen huomioimisen välitön suojan kohde liittyy kuitenkin rikosoikeusjärjestelmän toiminnan tehokkuuteen, on vielä lyhyesti syytä mainita oikeushyvistä, joita suojaten rikosoikeutta on ylipäätänsä perusteltua käyttää. Viimeistään 1990-luvulta alkaen rikosoikeudella suojelettavia oikeushyviä on pyritty yhteensovittamaan perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän tunnustamien oikeuksien kanssa. Pyrkimyksenä on toisin sanoen ollut ankkuroida rikosoikeuden suojaamat oikeushyvät perus- ja ihmisoikeuksiin, jolloin rikosoikeuden suojaamien oikeushyvien tulisi mahdollisuuksien mukaan palautua mahdollisimman suoraan yksilöllisiin perusoikeuksiin ja yksilöiden vapauspiiriin. Tunnustussääntelyn mukaisessa suojan kohteessa on kuitenkin sen sijaan kyse ennemminkin yhteisöllisistä intresseistä eikä niinkään konkretisoitavissa olevista yksilöllisistä perusoikeuksista. Näkemykseni mukaan kaikkia rikosoikeudessa esiintyviä intressejä ei kuitenkaan ole tarpeellista tai edes mahdollista palauttaa jäännöksettä perusoikeuksiin – ainakaan ilman, että viimeksi mainittujen ulottuvuutta ja täsmällisyyttä jouduttaisiin venyttämään. Pohjimmiltaan yhteisöllisiksi katsottavilla oikeushyvillä – kuten ympäristöön, julkiseen talouteen ja yleiseen turvallisuuteen sekä järjestykseen liittyvillä – on esimerkiksi käsitykseni mukaan jo sellaisenaan paikkansa rikosoikeudellisen suojan kohteena, vaikka niiden yhteys edellä mainittuihin yksilöllisiin perusoikeuksiin on vain välillinen. Tämän ohella yhteisöllisille intresseille on mainitsemaani tapaan usein myös mahdollista osoittaa välillinen yhteys perusoikeuksien suojaamiseen, vaikkei niiden välittömänä suojeleintressinä olisikaan esimerkiksi yksilöiden henki ja terveys. Rikosoikeuden tavoitteeksi voidaankin hyväksyä ainakin välittömästi tai välillisesti yksilön vapauspiiriä suojaavien oikeushyvien suojaaminen – vaikka suurempi yhteys onkin lähtökohtaisesti välillistä helpommin puollettavissa. Oikeushyvällä on sitä suurempi painoarvo mitä vahvempi yhteys sillä on perusoikeuksiin. Rikosoikeudellisen suojan arvoiset oikeushyvät eivät toisin sanoen väistämättä itsessään palaudu suoraan perusoikeuksiksi, mutta ensiksi mainittujen tulisi liittyä vähintään välillisesti jälkimmäisten suojaamiseen.²⁰²

²⁰² Yhteisöllisten intressien suojaaminen sellaisenaan on kuitenkin tyypillistä modernille – funktionaalis-utilitaristisesti painottuneelle – rikosoikeudelle. On suorastaan puhuttu yhteisöllisten oikeushyvien esiinmarssista ja tätä myötä oikeushyvien abstrahoitumisesta. Onkin olennaista pyrkiä rajoittamaan rikosoikeuden käyttöä ja sen kohteita siten, että esimerkiksi täysin paternalistisia tai suojeleintresseiltään abstraktiksi jääviä rajoituksia tulisi välttää. Toisaalta myös rajoittamaton perusoikeusajattelu saattaa johtaa varsin kriminalisointihakuiseen ajatteluun ja tätä

Edellä toteamaani tapaan tunnustamisen huomioinnilla on yhteyksiä myös konkreettisten yksilöllisten perusoikeuksien suojaamiseen niin järjestelmätasolla kuin yksittäisissä tapauksissa. Vaikka kyse on pohjimmiltaan yhteisöllisestä intressistä, se vaikuttaa välillisesti myös konkreettisille perusoikeuksille annettavaan suojaan tehostamalla rikosoikeusjärjestelmän toimintaa järjestelmätasolla ja edistämällä yksittäisessä tapauksessa oikeussuojan antamista. Vaikka kyseinen tehokkuus olisi sinänsä luettava välittömästi yhteisölliseksi oikeushyväksi, rikosoikeudellisen järjestelmän toiminnan kautta se suojaa välillisesti myös yksilöllisiä perusoikeuksia, jos järjestelmän tarkoituksena on ylläpitää niitä. Koska tunnustaminen suojaa kaikkien tunnusmerkistöjen mukaisia suojeluobjekteja – niin yhteisöllisiä kuin yksilöllisiä – tällä tapaa sokeasti, vastuu viime kädessä suojeltavan oikeushyvän kelvollisuudesta jää kriminalisointien tasolle. Koska rangaistusjärjestelmä ja rangaistussäännökset suojaavat oikeushyviä välillisesti turvaamalla oikeushyvää välittömästi suojelevan käyttäytymisnormin noudattamista, ensiksi mainituista ei voida päätellä suojeluobjektien (oikeushyvien) perusteltavuutta. Sama pätee myös toisin päin. Vaikka kriminalisoinnin tueksi kyettäisiinkin esittämään hyväksyttävissä oleva perustelu, tämä perustelu ei sellaisenaan vielä perustele kiellon tukena käytettyä rangaistusta. Rikosoikeudellisen järjestelmän tehokkuus tuleekin näkemykseni mukaan hahmottaa välttämättömäksi – muttei rajoittamattomaksi – intressiksi, sillä oikeushyviä välittömästi suojelevien käyttäytymisnormien tehokkuus edellyttää rangaistusjärjestelmän tehokkuuden suojaamista.²⁰³

myötä rikosoikeuden laajentamiseen, mikäli esillä ei pidetä samanaikaisesti myös kriminalisointiperiaatteiden rajoittavaan suuntaan viittaavia elementtejä. Rikosoikeutta ja sen käyttöä ei nähdäkseni voidakaan vaivatta johtaa pelkästään perusoikeuslähtöisestä argumentoinnista, vaan rikosoikeuden sisäisellä näkökulmalla ja rajoitteilla tulisi olla paikkansa tässä. Ks. oikeushyväopin sekä perus- ja ihmisoikeuksien välisestä suhteesta Tolvanen 1999, s. 179–183, 192–205; Nuutila 1996, s. 24–25, 79–85; Nuutila 1998, s. 165–178; Pirjatanniemi 2005, s. 23, 162–165, 179, 182–185, 189–207; Nuotio 1998b, s. 148–149, 151, 153, 158–160; Rankinen 2020, s. 324–329; Melander 2008, s. 90–97, 331–336, 342–347, 351–361; Viljanen 2001, s. 334; Frände 2012, s. 19–21; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 87–98; Nuotio 1998a, s. 85–87; Lahti 2013b, s. 11–16, 19–24; Tolvanen 2005, s. 142–149, 173, 191.

²⁰³ Tässä kohdin on myös syytä mainita, että kriminalisoinneista poiketen tunnustussääntelyssä ei ole yhtä selkeästi kyse yksilöiden vapauspiirin kaventamisesta, vaan rangaistusvastuun huojentamisesta. Yhteisöllisiä intressejä ei ts. tavoitella samaan tapaan puuttumalla yksilön vapauteen sitä rajoittavasti. Yksilöiden vapauspiirin kaventaminen rangaistavaksi säättämisellä ja tämän perustelemisen vaatimukset eroavat olennaisesti siitä, että säädetään perusteita, joiden nojalla rangaistusvastuusta luovutaan tai sitä huojennetaan. Ks. kriminalisointien ja rangaistuksen välisestä suhteesta Lappi-Seppälä 1987, s. 128–131; Nuutila 1996, s. 76–85; Tolvanen 1999, s. 179–182; Tolvanen 2013, s. 240–241; Tapani – Tolvanen 2016, s. 17–19; Tapani – Tolvanen

Yhtä kaikki myös teonjälkeiset toimenpiteet ja niiden mahdollistama haitallisten seurausten vähentäminen tulisi käsitykseni mukaan lukea moitearvostelun piiriin sen laajassa mielessä. Näille on käsitykseni mukaan osoitettavissa yhteys tunnusmerkistöjen suojeleobjekteille annettavaan suojaan niin välillisessä kuin välittömässä mielessä, minkä ohella tämänkaltainen laajennettu suhteellisuuskäsitys vaikuttaisi olevan myös esittelemieni rangaistuksen funktioiden mukainen. Rangaistuksen erilaiset tehtävät huomioiden teon selvittämisen edistämisen tulisi kuulua moiteviestinnän alaisuuteen, sillä tällä tavoin rangaistuksen käytölle asetettuja tavoitteita ja ehtoja saadaan toteutettua paremmin verrattuna siihen, että teonjälkeiset toimenpiteet hahmotetaan moiteviestinnän ulkopuolelle. Oikeushyvien suojelemisen ja oikeudenloukkausten pienentämisen tavoitteet toisin sanoen edellyttävät sitä, että teon haitallisuus ja moitittavuus ymmärretään laajemmin kuin ahdas rangaistusarvo ja perinteinen suhteellisuuskäsitys edellyttävät. Nähdäkseni tekosuhteellisuuden puolesta puhuvat argumentit toisin sanoen puoltavat suhteellisuuskäsityksen laajentamista kattamaan myös ahtaassa mielessä teon ulkopuolisiksi ymmärretyt perusteet. Vaikka teonjälkeiset toimet kuuluvatkin rangaistusarvon alaisuuteen sen laajassa mielessä, ne tulisi lukea rikosepisodin perusteella ansaittavan moitteen alaan sen sijaan, että ne olisivat moitearvosteluun ja -viestintään liittymättömiä perusteita. Rikoksentekijän tulisi katsoa ansaitsevan pienemmän rangaistuksen, sillä hän on rikokseensa kohdistuvalla tunnustamisteolla vähentänyt rikoksesta aiheutuvia haitallisia seurauksia niiden laajennetussa mielessä.²⁰⁴

2015, s. 237–238; Tolvanen 2001a, s. 6; Nuutila 1998, s. 176; Lappi-Seppälä 1994, s. 33–35.

²⁰⁴ Vatjus-Anttila 2020b, s. 317–320; Vatjus-Anttila 2020a, s. 68–73; Vatjus-Anttila 2021, s. 1042–1044; Ågren 2013, s. 136–142, 156–160, 309–313; von Hirsch 2001, s. 84–85, 94.

3 Rikosprosessi

3.1 Aineellisen rikosoikeuden ja rikosprosessin yhteys

Tähänastisen tarkastelun kohteena ovat olleet ennen muuta rangaistuksen ja rangaistushuojennuksen välittämä viesti ja funktiot. Seuraamusjärjestelmän toimintaan ja sen taustatavoitteiden toteutumiseen vaikuttaa kuitenkin olennaisesti myös prosessioikeus eli se, miten aineellista rikosoikeutta toteutetaan. Vain legitiimiksi ja uskottavaksi koettu rikosoikeusjärjestelmä voi johtaa yleispreventiovaikutuksen syntymiseen. Edellä esitettyyn tapaan esimerkiksi rangaistusten mieltäminen moitteeksi on välttämätön osa arvokäsityksiin vaikuttamisessa ja välillisessä yleispreventiomekanismeissa. Kyseiset vaikutukset edellyttävät kuitenkin myös sitä, että rikosoikeusjärjestelmän toiminta (moitteen jakamistapa) sekä järjestelmä itsessään (moraaliarvostelmien lausuja) koetaan legitiimeiksi. Vasta yhdistettyinä ja yhdessä nämä ehdot johtavat integraatiovaikutukseen ja tekojen kokemiseen moraalisesti paheksuttaviksi. Minkä tahansa ehdon poistaminen yhtälöstä vaikuttaa mekanismeja heikentävästi.²⁰⁵

Näkökohdat pätevät niin suhteessa suureen yleisöön (yleispreventiovaikutukseen) kuin yksittäiseen rikoksentekijään (rangaistuksen rikoksentekijään kohdistuvaan vakuuttamistehtävään). Rikosprosessin muoto vaikuttaa toisin sanoen rangaistuksen tavoitteiden toteutumiseen niin systeemitasolla kuin yksittäistapauksellisessa rangaistuksen käytössä. Rikosprosessilla onkin merkittävä rooli rangaistuksen kommunikaatiotehtävän tukemisessa myös yksittäistapauksissa, minkä ohella rikosprosessin voidaan katsoa kommunikoivan jo itsessään. Rangaistuksen tapaan rikosprosessi on itsessään reagoimista rikokseen. Yhteiskunnan suhtautuminen rikokseen ja sen tehneeseen rikoksentekijään ilmenee rangaistusmoitteen ohella siinä, miten ja missä tarkoituksessa rikoksia sekä rikoksentekijöitä käsitellään. Täten edellä muotoilemani vaatimukset yksilöiden kohtelemisesta päämääränä sinänsä koskevat myös rikosprosessille asetettavia

²⁰⁵ Lappi-Seppälä 1987, s. 202–204; Vuorenperä 2007, s. 9–16, 24–29, 73–95; Jääskeläinen 1997, s. 108–121, 144–145; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Tapani – Tolvanen 2016, s. 18–19.

tavoitteita. Päämääränä kohteleva voi näkyä rikosprosessissa esimerkiksi siten, että prosessissa annetaan yksilölle valtaa vaikuttaa häntä koskevan asian käsittelyyn ja tätä kautta sen lopputulokseen. Yksilöä kuullaan ja häntä kohdellaan aktiivisena subjektina siten, että hänen näkemyksillensä annetaan merkitystä. Kyseisen kuulemisen ja vaikutusmahdollisuuden myötä prosessista ja sen lopputuloksesta tulee selkeämmin hänen omansa. Yksilöiden näkemysten kuuleminen ja heidän kohteleva aktiivisina prosessisubjekteina voivat toisin sanoen auttaa heitä hyväksymään ja kokemaan rikosprosessin sekä sen lopputuloksen omakseen. Tämä voi merkitä päämääränä kohteleva ohella myös rikosoikeusjärjestelmän legitimitietin parantumista yksilön silmissä ja tätä myöten erityispreventiivistä vaikutusta. Mikäli yksilöitä kohdellaan aktiivisten subjektien sijaan ainoastaan tutkinnan kohteena olevina tahdottomina ja passiivisina objekteina, he eivät sen sijaan välttämättä jaa prosessia ja tämän myötä sen lopputulosta tai rangaistusmoitetta omakseen. Toimijuuden antaminen ja sen kunnioittaminen voivat toisin sanoen vedota ja vaikuttaa yksilöiden sisäisiin motiiveihin jo sellaisenaan, millä on käyttäytymistä ohjaavan vaikutuksen ohella merkitystä myös päämääränä kohteleva vaatimukselle.²⁰⁶

Rikosprosessia ei toisin sanoen ole syytä hahmottaa ainoastaan keinoksi välittää rangaistusmoitetta, vaan se voi kommunikoida itsessään rangaistuksen ohella. Sekä rangaistusmoite että rikosprosessi voivat itsessään toteuttaa edellä muotoiltua vakuuttamistehtävää, mitä seuraten kumpikin voi kohdella rikoksenteikijää niiden toteuttamistavoista riippuen joko päämääränä tai välineenä. Rikosprosessia ei tulekaan nähdä ainoastaan välineeksi jakaa rangaistusmoitetta, vaan sillä on itsenäistä merkitystä rikosoikeudellisessa kommunikaatiossa, käyttäytymisen ohjaamisessa ja päämääränä kohteleva. Rangaistuksen käytön tavoitteet tulisi pitää näin ollen mielessä myös rikosprosessin järjestämistä tarkasteltaessa, sillä prosessi voi vaikuttaa rangaistuksen välittämän moitteen kanssa yhdessä moitevakuuttavasti ja päämääränä kohtelevasti – niin yksittäisen rikoksenteikijän kuin laajemman yleisprevention kannalta.²⁰⁷

Aineellinen rikosoikeus ja prosessioikeus toimivat näin ollen eräänlaisessa symbioosissa. Molemmat tarvitsevat toisiansa justifikaationsa täyttämiseksi. Rikosprosessuaaliset normit ovat aineellisen rikosoikeuden toteutumisen välttämättömiä ehtoja. Jos rangaistuksen käytölle ei toisaalta voida osoittaa yleistä

²⁰⁶ Duff 2011b, s. 64–66, 76; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 99–101, 109; Duff 2001, s. 80–88, 107–112, 117–122, 215; Jääskeläinen 1997, s. 119–120; Hedeén 2005, s. 275–276; Simons 2003, s. 4, 34–44; Vuorenperä 2007, s. 9–16, 24–29, 73–95.

²⁰⁷ Duff 2011b, s. 64–66, 76; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Jääskeläinen 1997, s. 146–147; Jonkka 1992, s. 24.

aineellista justifikaatiota, oikeudenmukainen rikosprosessikaan ei voi sitä oikeuttaa. Rikosprosessin legitimaatio jää eräällä tapaa tyhjäksi ilman aineellisen rikosoikeuden justifiointia ja tavoitteita. Rikosjuttujen käsittelyn tarkoituksena tulisi siis olla sopusoinnussa rikosoikeuden käytön yleisten perustelujen kanssa. Rikosprosessi tekee – ja sen tehtävänä on tehdä – kriminaalipolitiikan ja aineellisen rikosoikeuden tavoitteet eläviksi. Rikosprosessilla toteutetaan ja konkretisoidaan aineellisen rikosoikeuden abstraktia rangaistussuhkaa ja pidetään sen uskottavuutta yllä toteuttamalla rikosvastuuta – samalla kuitenkin muun muassa yksilöiden oikeusturvasta huolehtien.²⁰⁸

Kun prosessin tavoitteet ja justifikaatiot ovat näin sidoksissa aineelliseen rikosoikeuteen, myös prosessin tavoitteena tulee olla muun muassa käyttäytymisen ohjaaminen ja päämääränä kohtelemineen. Vaikka oikeusturvaan ja menettelyn oikeudenmukaisuuteen liittyvät tekijät ovat keskeisiä jo rikosoikeusjärjestelmän legitimiydelle ja tätä edellyttävälle välilliselle yleispreventiomekanismille, välineellisen merkityksensä lisäksi niillä on kuitenkin myös itseisarvoista, sellaisenaan velvoittavaa, merkitystä. Yksilön oikeusturvan perimmäisenä taustana on nimittäin ihmisarvon ja yksilöautonomian kunnioittaminen sellaisenaan, mikä on hahmotettu tässä tutkimuksessa rikosoikeuden käytön keskeiseksi lähtökohdaksi. Kyseiset näkökohdat huomioidaan tällöin todettuun tapaan jo sellaisenaan velvoittavina arvoina riippumatta niiden välineellisistä perusteluista – tai tällaisten perusteluiden puutteesta huolimatta.²⁰⁹ Rikosprosessin tehtävänä on siis edistää

²⁰⁸ Rikosprosessin tehtävistä (funktioista) on rangaistuksen käytön tapaan useita näkemyksiä. Tällaisia ovat mm. rikosvastuun toteuttamiseen liittyvä rikostentorjuntafunktio, yksilöiden oikeusturvasta huolehtiva oikeusturvafunktio ja sanktiomekanismina ihmisten toimintaa ohjaava ohjausfunktio. Vaikka rikosprosessin tehtävät liittyvätkin väistämättä aineellisen rikosoikeuden toteuttamiseen ja sen justifikaatioihin, onkin syytä huomata, että rikosprosessilla on myös aineellisesta rikosoikeudesta eriäviä omia arvoja ja tavoitteita esim. korostetun oikeusturvafunktion muodossa. Kun aineellista rikosoikeutta ja rikosprosessioikeutta tarkastellaan yhdessä rikosoikeudellisena järjestelmänä, ensiksi mainitun painopiste on korostuneemmin yleispreventiossa ja jälkimmäisen varsin selkeästi oikeusturvan korostamisessa ja täten eräällä tapaa prevention rajoittamisessa. Painotuksien välisistä jännitteistä huolimatta ne eivät kuitenkaan ole täysin yhteensovittamattomissa, sillä mm. oikeusturvanäkökohdat palvelevat myös yleispreventiivistä vaikutusta esim. legitimiyyden, ennakoitavuuden ja täten välillisen yleisprevention muodossa. Tämän ohella rikosprosessin tehtävät tai ainakin niiden painoarvot voivat myös erota toisistaan menettelyn eri vaiheissa (eriytynyt funktioajattelu). Ks. rikosprosessin funktioista tarkemmin Jämsä 2020, s. 19–24; Jonkka 1991, s. 173–184; Jonkka 1998, s. 1262–1267; Tolvanen 2001b, s. 409; Frände 2009, s. 29–31; Jokela 2018, s. 9–11; Vuorenperä 2007, s. 9–16, 24–29, 81–86; Jääskeläinen 1997, s. 108–121, 144–147; Jonkka 1992, s. 12–24, 60; Tapani – Tolvanen 2004, s. 105–107; Tolvanen 2003b, s. 1015–1022.

²⁰⁹ Aineellisen rikosoikeuden tapaan sellaisenaan velvoittaville absoluuttisille näkökohdille on annettu usein myös rikosprosessissa ainoastaan sen käytännöllisiä

aineellisen rikosoikeuden tavoitteiden toteuttamista huolehtien samalla yksilöiden oikeusturvasta ja menettelyn oikeudenmukaisuudesta tavalla, joka kohtelee yksilöitä myös päämäärinä sinänsä.²¹⁰

3.2 Legitiimiyden ehdot ja ainekset

Aineellisen rikosoikeuden tavoitteiden toteutuminen riippuu olennaisesti rikosprosessin toimivuudesta, minkä myötä rikosprosessilla on olennainen merkitys rikosoikeudellisen järjestelmän justifikaation toteuttamisessa. Yksi keskeisimmistä linkeistä aineellisen rikosoikeuden tavoitteiden ja rikosprosessioikeuden välillä muodostuu siis yleispreventiomekanismin tehokkuuden edellytyksistä. Erityisesti rikosprosessin näkökulmasta tarkasteltuna yleisprevention toteutumisen merkityksellisimpiä edellytyksiä ovat sanktiovarmuuteen ja rikosoikeudellisen järjestelmän legitimeettinäkökohtiin liittyvät vaatimukset. Sanktiovarmuudella tarkoitetaan karkeasti kuvailtuna sitä todennäköisyyttä, jolla rikoksenteelijä joutuu vastuuseen teostaan. Jos rikosoikeusjärjestelmä kykenee toteuttamaan rikosvastuuta harvoin tai sattumanvaraisesti, järjestelmä on vaarassa menettää tehokkuuttaan. Sanktiovarmuus on tältä osin läheisessä yhteydessä myös järjestelmää kohtaan koettuun luottamukseen ja järjestelmän legitiimiyteen.²¹¹

Välillinen yleispreventiomekanismi edellyttää rikosoikeudellisen järjestelmän legitiimiyttä. Järjestelmän hyväksyttävyys edistää ihmisten halukkuutta noudattaa rikoslain käskyjä ennen muuta siten, että ihmiset pitävät hyväksyttävänä pitämäänsä normia itseään velvoittavana. Legitiimiyteen perustuva lain noudattaminen toteutuu muun muassa silloin, kun yksilön mielestä auktoriteetilla on legitiimi oikeus ohjata hänen ja muiden ihmisten käyttäytymistä. Tämänkaltaisen legitiimiyden lain

tehtäviä rajoittava rooli. Paikoin rikosprosessin ainoaksi varsinaiseksi päämääräksi hahmotetaan ts. rikosvastuun toteuttaminen, jota ainoastaan rajoitetaan absoluuttisten velvoitteiden mukaisesti sen sijaan, että viimeksi mainitut olisivat itsessään rikosprosessin tarkoituksia. Aineellisen rikosoikeuden kaltaisesti myös rikosprosessin nimenomaisten tavoitteenasetteluiden tulisi kuitenkin nähdäkseni kytkeytyä absoluuttiseen velvoitteeseen kohdella ihmistä aina myös päämääränä sinänsä. Rikosprosessilla on ts. oltava rikosvastuun toteuttamisen ohella myös muita tarkoituksia esim. yksilön autonomian suojaamisen muodossa. Ks. tähän liittyvistä näkemyksistä Frände 2009, s. 30–31; Jonkka 1998, s. 1262–1267; Jokela 2018, s. 9–11; Vuorenpää 2007, s. 9–16, 24–29, 81–86; Jääskeläinen 1997, s. 108–121, 144–147; Jonkka 1992, s. 12–24, 60; Tapani – Tolvanen 2004, s. 105–107; Tolvanen 2003b, s. 1015–1022.

²¹⁰ Ks. Jonkka 1992, s. 12–21–24, 60; Jokela 2018, s. 9–11; Jääskeläinen 1997, s. 108–121, 144–153; Vuorenpää 2007, s. 9–16, 24–29, 73–95; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132, 139–143; Tolvanen 2003b, s. 1015–1022.

²¹¹ Vuorenpää 2007, s. 24–29; Jääskeläinen 1997, s. 116–119; Tolvanen 2003b, s. 1015–1022; Lappi-Seppälä 1995, s. 148; Jonkka 1992, s. 13–17; Lahti 1974, s. 242.

noudattamisen motiivina on tärkeää useammasta syystä. Legitiimiydellä on ensinnäkin tilastollisesti merkittävämpi itsenäinen vaikutus lain noudattamiseen verrattuna esimerkiksi puhtaaseen rangaistuksen pelkoon. Tällaiset motiivit johtavat myös sisäisten motiivien näkökulmasta vapaaehtoiseen lain noudattamiseen, mikä on tavoiteltavaa verrattuna enemmän kustannuksia ja kärsimystä aiheuttavaan pakottamiseen. Samalla vältetään se, että rikosoikeusjärjestelmän toiminta perustuisi puhtaasti yksilöiden välineellistämiseen ja manipulointiin tähtääviin rangaistustapoihin. Legitiimiyteen (tai esimerkiksi velvollisuudentuntoon) perustuvaan lain noudattamiseen voidaan lisäksi vaikuttaa nopeammin kuin esimerkiksi moraalikäsitteisiin.²¹²

Rikosoikeusjärjestelmän legitiimiyden edellyttää puolestaan sitä, että normit ja niiden ylläpitämistapa on koettava oikeudenmukaisiksi. Keskeinen legitiimiyteen vaikuttava tekijä on näin ollen prosessuaalinen oikeudenmukaisuus. Ajatus perustuu siihen, että ihmiset muodostavat käsityksensä oikeudenkäynnin legitiimiydestä lähtökohtaisesti käsittelyssä noudatetun menettelyn eikä niinkään asiassa saavutetun lopputuloksen perusteella. Jopa epäsuotuisten lopputulosten tilanteissa legitiimiyden kokemus ei väistämättä heikenny ainakaan yhtä paljon, jos prosessi on oikeudenmukainen. Oikeudenmukaisella ja sellaiseksi koetulla prosessimenettelyllä voidaan siis edistää rikosoikeusjärjestelmän legitiimiyttä, ja tätä kautta lainnoudattamishalukkuutta sekä näin ollen koko rikosoikeusjärjestelmän taustalla olevia tavoitteita.²¹³

Rikosvastuuta ja sanktiovarmuutta tulee siis toteuttaa löytämällä oikea ratkaisu oikeudenmukaisella, luottamusta herättävällä ja legitiimiksi koetulla tavalla. Legitiimiydennäkökohtien ja legitiimiyden sisältöä ei kuitenkaan ole vaivatonta tavoittaa yksiselitteisesti. Nämä voivat vaihdella yleisöstä, tarkastelutavasta ja arviointikriteereistä riippuen. Mainitusta haastavuudesta huolimatta keskeisenä lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että rikosprosessin tulisi kohdella ihmisiä yhdenvertaisesti. Yhdenvertaista kohtelua ilmentää ja toteuttaa erityisesti objektiivisuusperiaate, jonka mukaan virkatoiminnassa tulee tasapuolisesti ottaa huomioon sekä pyrkiä selvittämään niin rikosvastuun toteuttamisen puolesta kuin sitä vastaan puhuvat seikat. Ihmisten tulee voida luottaa rikosprosessin objektiivisuuteen ja viranomaisten tasapuolisuuteen, mikä edellyttää viranomaisten toiminnan ennakoitavuutta, yhdenvertaisuutta, puolueettomuutta ja objektiivisuutta sekä oikeusvarmuuden ja aineellisen totuuden tavoittelemista edellä mainituin keinoin. Viranomaisten päämääränä tulee toisin sanoen olla aineellisesti oikean

²¹² Jääskeläinen 1997, s. 113–120; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Vuorenmaa 2007, s. 73, 81–83; Lahti 1974, s. 242.

²¹³ Vuorenmaa 2007, s. 73, 81–83; Jääskeläinen 1997, s. 116–119; Tyler 2006, s. 5, 102–108; Tapani – Tolvanen 2016, s. 18–19; Lappi-Seppälä 1995, s. 148; Lahti 1974, s. 242.

ratkaisun ja oikeudenmukaisen seuraamuksen tavoittelemisen – eli aineellisen totuuden perusteella yhdenvertaisesti muodostuva ratkaisu. Koska rikosprosessin odotetaan toteuttavan aineellista rikosoikeutta ja ratkovan oikean elämän tapahtumia, systeemin sisäisen totuuden – eli prosessuaalisen totuuden – tulisi vastata mahdollisimman pitkälle aineellista totuutta.²¹⁴

Tässä yhteydessä on kuitenkin todettava, että aineellisen totuuden tavoittelu sellaisenaan ei ole nähdäkseni rikosprosessin ainoa tai edes hallitseva päämäärä. Käsitykseni mukaan on sen sijaan perusteltua katsoa, että rikosprosessin tärkeimpänä tavoitteena on – niin teorian kuin käytännön tasolla – ennen muuta minimoida syyttömien tuomitsemisen kaltaiset virheet. Tuomarit ratkaisevat juttuja ennen kaikkea siten, että he pyrkivät välttämään virheellisiä tuomioita. Tämä ilmenee muun muassa syyttömyysolettamana ja tuomitsemiskynnyksenä. Varteenotettava epäily vastaajan syyllisyydestä edellyttää syytteen hylkäämistä, vaikka vastaajan syyllisyys olisikin hänen syyttömyyttään todennäköisempää aineellisen totuuden tavoitteesta käsin tarkasteltuna. Tosiasiallisesti syyllisen vapauttaminen ei toisin sanoen merkitse sinänsä epäonnistumista, jos syyllisyydestä on mainittuja epäilyksiä, vaikka tämä olisikin todennäköisesti aineellisen totuuden vastaista. Syyttömän tuomitseminen sen sijaan katsotaan perustavanlaatuiseksi virheeksi, minkä vuoksi sitä pyritään välttämään kaikin keinoin – ”parempi 99 syyllistä vapaana kuin yksi syytön vankilassa”. Rikosprosessin ei näin ollen voida katsoa pyrkivän aineellisesti oikeaan ratkaisuun ehdottomasti, vaan rikosprosessin ylimmän tavoitteen tulee olla virheiden minimointi, esimerkiksi syyttömien suojaaminen. Rikosprosessissa ei tällöin tavoitella ja vaalita aineellista totuutta perimmäisenä päämääränä, vaan rikosprosessi ja sen funktiot rakentuvat olennaisesti virheiden välttämisen tavoitteelle – oikea tulos ei välttämättä yhtene täysin aineellisen totuuden mukaisen tuloksen kanssa. Sanotusta huolimatta katson kuitenkin aiheelliseksi tarkastella rikosprosessia myös aineellisen totuuden tavoitteen kautta. Aineelliseen totuuteen liittyvät seikat vaikuttavat nimittäin aineellisen rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden legitimitettinäkökohtien toteutumiseen esimerkiksi sanktiovarmuuden muodossa. Mikäli rikosprosessin toiminta erkaantuu liiaksi reaali maailman tapahtumista eikä kykene pitämään yllä sanktiovarmuutta, rikosoikeusjärjestelmää kohtaan koettu legitimitetti ja järjestelmän kyky toteuttaa yleisiä legitimiiden ehtoja voivat heikentyä.²¹⁵

²¹⁴ Jonkka 1992, s. 14, 25; Vuorenperä 2007, s. 74–80, 88, 96, 212–213, 223; Jääskeläinen 1997, s. 5, 148–153; Tolvanen 2003b, s. 1015–1022.

²¹⁵ Palaan tarkemmin virheiden minimoimisen tavoitteesta käsin hahmotettuun rikosprosessiin ja sen mukaisiin oikeusturvatakeisiin tarkemmin jäljempänä luvussa 3.3. Ks. myös Jämsä 2020, s. 23–24; Jonkka 1991, s. 180–184; Pölönen – Tapanila 2015, s. 26–29; Tolvanen 2006b, s. 1227–1229; Jonkka 1998, s. 1262–1267.

Objektiivisuusperiaatteen ja sanktiotodennäköisyyden toteutumista edistää, ja niiden voidaan jopa katsoa edellyttävän esimerkiksi virallisperiaatteen mukaisesti järjestettyä rikosprosessia, jossa aineellisesti oikeaan ja yhdenvertaiseen ratkaisuun on pyrittävä asianosaisten tahdosta riippumatta. Virallisperiaate pitää yllä sanktiotodennäköisyyttä ja tätä kautta yleispreventiota, minkä ohella sillä on merkitystä myös rikosoikeusjärjestelmän legitimitetille yhdenvertaisuutta, ennustettavuutta ja uskottavuutta edistävänä periaatteena. Mikäli rikosprosessin käynnistyminen ja kulku määräytyisivät virallisperiaatteen vastapoolina olevan määräämisperiaatteen mukaisesti, rikosprosessista ja sen lopputuloksista tulisi sattumanvaraisempia, vaikka kyse olisi sinänsä samanlaisista rikoksista. Virallisperiaatteesta seuraavat kiellot asianosaisten määräämisvallalle pitävätkin yllä oikeusvarmuuden tavoitteita ja osatekijöitä. Esimerkiksi virallisperiaatteen lähtökohtien mukaan tutkinnan aloittamisesta päättää poliisi tai syyttäjä, syyteoikeus on pääsääntöisesti virallisella syyttäjällä, syyttäjä ei voi sopia asiaa epäillyn kanssa, rangaistusvaatimuksen myöntäminen ei sido tuomioistuinta eikä vastaajaa voida tuomita pelkän tunnustuksen perusteella. Sanktiotodennäköisyys ei toisin sanoen saisi pääsääntöisesti riippua asianosaisten tahdosta, sillä muutoin rikosoikeusjärjestelmästä olisi vaarassa tulla varsin sattumanvarainen. Tässä mainitut tekijät takaavatkin samanlaisiin rikoksiin syyllistyneiden yhdenvertaisen kohtelun sekä edistävät rikosoikeudenhoidon ennustettavuutta ja oikeusvarmuutta – eli rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden ja legitimitetin keskeisiä ehtoja.²¹⁶

Koska rikosprosessin tulisi edistää sanktiovarmuutta ja rikosoikeusjärjestelmää kohtaan koettua legitimitettiä yksilöiden oikeusturvaa kunnioittavalla – ja yksilöitä päämäärinä kohtelevalla – tavalla, syyteneuvottelumenettely voi muodostua kyseisten tavoitteiden kannalta ongelmalliseksi.²¹⁷ Syyteneuvottelua on pidetty lähtökohtaisesti ongelmallisena järjestelynä esimerkiksi mainittujen objektiivisuus- ja virallisperiaatteiden perusarvojen näkökulmasta. Kyse on ainakin jossain määrin rikosvastuusta neuvottelemisesta, mikä lähtökohtaisesti sopii huonosti yhteen aineellisen totuuden selvittämisen ja siitä seuraavan oikeudenmukaisen seuraamuksen tavoittelun kanssa. Virallisperiaatteesta poiketen syyteneuvottelu ilmentää määräämis- ja sopimisvaltaa rikosasiaan nähden, mikä ei itsessään aseta erityisen suurta painoarvoa aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiselle. Neuvottelujen myötä syyttäjä voi luopua oikeudenmukaisena pitämänsä seuraamuksen tavoittelusta, minkä lisäksi tämä voi jättää syyttämättä tietyistä teoista

²¹⁶ Ks. tarkemmin virallis- ja määräämisperiaatteista Vatjus-Anttila 2021, s. 1033–1038; Tolvanen 2003b, s. 1015–1022; Lappi-Seppälä 1991a, s. 908–909; Vuorenperä 2007, s. 11–12; Jääskeläinen 1997, s. 152–153; Jonkka 1992, s. 59–60.

²¹⁷ Ks. syyteneuvottelun suhteesta yleispreventionäkökohtiin muiden kuin prosessuaalisten käsitteiden kannalta tarkasteltuna edellä luku 2.2.2.2.

aineellisen totuuden tavoittelun vastaisesti. Sääntelemättömän syyteneuvottelun seurauksena voikin olla rikosprosessin erkaantuminen tosielämän tapahtumista, neuvottelutaitojen ja sopimuksien korostuminen rangaistuksen määrään ja tutkittaviin tekoihin vaikuttavina tekijöinä sekä näiden myötä rikosoikeudellisen reagoinnin epäyhdenvertaisuus tehdyistä rikoksista käsin tarkasteltuna. Jos rikosprosessi eroaa liiaksi aineellisesta totuudesta ja perustuu epäyhdenvertaiseen sekä ennakoimattomaan tapaan käsitellä samankaltaisia rikoksia, rikosprosessin legitimizeetti voi olla koetuksella. Rikosoikeudellinen reagointi ei enää pohjaudu yhdenvertaisesti tutkittuihin ja käsiteltyihin aineellisen totuuden mukaisiin tekoihin vaan neuvoteltuihin lopputuloksiin, jotka voivat erota toisistaan huomattavasti – rasittaen legitimiuden ehtoina olevia vaatimuksia tekojen yhdenvertaisesta kohtelusta ja aineellisen totuuden tavoittelusta.²¹⁸

Nähdäkseni Suomessa omaksuttu syyteneuvottelujärjestelmä ei kuitenkaan ole kestävä objektiiivisuus- ja virallisperiaatteiden suojaamien perusarvojen ja -tavoitteiden kannalta. Syyteneuvottelua on säännelty ja rajoitettu monin eri tavoin, millä on vaikutuksensa edellä esitettyihin huoliin. Tutkinnan ja syytteen kohteeksi valikoituvan teon ja siihen liittyvän tunnustuksen tulee ensinnäkin vastata tosiasioita. Tunnustettavien tekojen tunnusmerkistöistä, oikeustositseikoista tai rikosnimikkeistä ei ole luvallista neuvotella. Kyse ei tällöin ole ainakaan täysimääräisesti esimerkiksi niin sanotuista *charge* tai *fact bargaining* -malleista, joissa on mahdollista neuvotella myös edellä mainituista seikoista.²¹⁹ Syyttäjä ei toisin sanoen voi muotoilla syytettä tunnustuksen perusteella siten, että se ei olisi oikeellinen ja tosiasioita vastaava. Syyttäjä ja epäilty eivät voi sopia syytteen koskevan sellaista tekoa, johon epäilty ei tosiasiasissa ole syyllistynyt. Syytteen aineellista faktapohjaa voidaan tunnustuksen perusteella toisin sanoen rajata muttei käsiteltävin osin väärentää. Se, mistä syytetään, on totta – vaikkakin vain osa totuudesta. Nykymallin mukaisesta

²¹⁸ Edellä esittämäni tapaan rikosprosessin ei kuitenkaan ole syytä katsoa tavoittelevan aineellista totuutta ehdottomasti, vaan rikosprosessin tavoitteena on tämän sijaan *legitiimiin prosessuaaliseen totuuteen* päätyminen. Aineellista totuutta ei ole ainakaan kaikissa tapauksissa mahdollista selvittää eikä siihen ole mielekästä pyrkiäkään hinnalla millä hyvänsä, minkä vuoksi rikosprosessissa tyydytään ja on mahdollista päätyä ainoastaan prosessuaaliseen totuuteen. Rikosprosessuaalisena ihanteena voidaan pitää lopputulosta, jossa prosessuaalinen totuus lähestyy aineellista totuutta sellaisella varmuudella, että esim. epäillyn syyllisyydestä ei jää järkevää epäilyä. Ks. Vatjus-Anttila 2021, s. 1033–1042; Vatjus-Anttila 2022a, s. 24–30; Tolvanen 2006b, s. 1227–1229; Tapani – Tolvanen 2015, s. 229, 237–238; Tolvanen 2017, s. 581; Vuorenperä 2007, s. 11–12, 212–213; Jääskeläinen 1997, s. 110; Lappi-Seppälä 1991a, s. 911; Tolvanen 2003b, s. 1016, 1022; Sahavirta 2016, s. 387–392; OMML 47/2010, s. 13–15; Tolvanen 2012a, s. 1070–1071; Linna 2010, s. 201–202, 211, 216, 233; Oikarainen 2017, s. 37.

²¹⁹ Ks. erilaisista syyteneuvottelumalleista Linna 2010, s. 195–196, 207–208; Oikarainen 2017, s. 6–7, 23–24, 37; Sahavirta 2016, s. 385–386; McLeod 2020, s. 2292.

tunnustuksesta ei nähdäkseni näin ollen voida puhua absoluuttisena määräämistöimenä, vaan sen merkitystä rajoittaa olennaisissa määrin aineellisen totuuden kunnioittamisen vaatimus. Syyttäjän harkintavalta ei ulotu tunnustettavan teon manipulointiin eikä epäiltyä voida tuomita pelkän tunnustuksen perusteella ilman, että sen voidaan osoittaa vastaavan aineellista totuutta. Osapuolet eivät toisin sanoen saa määrätä prosessin kohteesta rajoittamattomasti.²²⁰

Objektiivisuusperiaate vaikuttaa syyteneuvottelun taustalla muutoinkin. Tutkintaa ohjataan aineellisen totuuden selvittämistavoitteesta käsin myös syyteneuvottelumenettelyssä. Syyttäjällä on esimerkiksi velvollisuus pyrkiä selvittämään vaihtoehtoisia tapahtumainkulkua aineellisen totuuden selvittämistänsuhteen mukaisesti. Suomalainen syyteneuvottelumalli rakentuukin vaatimukselle aineelliseen totuuteen pyrkimisestä siinä määrin, että muun näytön tulee tukea tunnustusta – ja viranomaisilla on tunnustuksesta huolimatta velvollisuus selvittää myös epäillyn syyllisyyttä vastaan puhuvia seikkoja. Syyttäjä ei voi nostaa syytettä tai tehdä tuomioesitystä, jos on aihetta epäillä tunnustuksen vapaaehtoisuutta tai oikeellisuutta.²²¹

Koska syyteneuvottelussa voi kuitenkin olla kyse myös toimenpiteistä luopumisesta, aineellista totuutta ja sen mukaista rikosvastuuta ei toteuteta täysissä määrin. Syytteeseen valikoidaan vain osa totuudesta. Aineellisen totuuden ja rikosvastuun rajaaminen itsessään ei kuitenkaan ole uusi asia, vaan se on toimenpiteistäluopumisjärjestelmän ja rikosprosessin yleinen toimintalogiikka ja piirre. Tunnustusperusteen suhteen uudeksi problematiikaksi on nähty ensi sijassa sen sijaan se, että kyseinen totuuden valikoiminen tehdään syyttäjän ja epäillyn yhteistyön sekä sopimisen avulla määräämisperiaatteen aineksia muistuttavalla

²²⁰ Syyteneuvottelussa tuomioistuimen on lisäksi kontrolloitava menettelyn oikeellisuutta ja faktojen paikkansapitävyyttä. Ts. tuomioistuin ei ole absoluuttisesti sidottu tunnustukseen tai tuomioesitykseen. Tämän perusteella tuomioesityksiä on hylättykin tuomioistuimissa. Ks. Vajus-Anttila 2021, s. 1040; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 1–2, 18–19, 26–27, 63–66; Mäkelä – Niemi 2017, s. 17–18, 22–27; Linna 2015, s. 424–425; Fredman 2018, s. 412, 421; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239; Oikarainen 2017, s. 23–24, 37; Sahavirta 2016, s. 397–398; Linna 2010, s. 207–208; HE 58/2013 vp, s. 22.

²²¹ Oikeuskirjallisuudessa on esiintynyt kuitenkin erimielisyyttä esim. siitä, edellyttääkö syyteneuvotteluun ryhtyminen syytekynnyksen ylittymistä jo muutoin. Yhtäältä on esitetty, että kaikkien syyttäjän syyteneuvotteluun liittyvien ratkaisujen pohjalla tulisi olla syytekynnyksen ylittyminen. Toisaalta on katsottu, että vapaaehtoinen ja tosiasioita vastaava tunnustus riittäisi itsessään syytteen nostamiseen. Ks. problematiikasta jäljempänä luku 4.1.1.2 ja Linna 2015, s. 424–425, 432; Oikarainen 2012, s. 755–756; Oikarainen 2017, s. 103–112, 162–164; Tapani – Tolvanen 2015, s. 235; HE 58/2013 vp, s. 22; PeVL 7/2014 vp, s. 5.

tavalla. Rajoittamisesta sopimiseen on suhtauduttu muita luopumisperusteita skeptisemmin noudatettavan totuuden valikoimisen toteuttamistapana.²²²

Nähdäkseni tunnustusperuste ei kuitenkaan edusta käytännön tasolla yhtä suurta muutosta kuin mitä oikeuskirjallisuudessa on maalailtu. Määräämiselementti on nimittäin sisältynyt muihin toimenpiteistä luopumisen perusteisiin jo ennen tunnustusperusteen laintasoisia säännöksiä. Esitutkintaa on muutoinkin kohdennettu ja rajattu tavoilla, jotka muistuttavat sopimus pohjaista rajaamisen menettelyä. Esimerkiksi kohtuusperusteen mukaisesti syyttäjä on voinut jättää syytteen nostamatta epäillyn teon jälkeisten toimien perusteella. Syyttäjä on jopa voinut kehottaa epäiltyä ryhtymään mainittuihin toimiin lupaamalla, että hän jättää syytteen tällöin nostamatta. Syyttäjä on tämän ohella voinut myös neuvotella epäillyn kanssa siitä, missä laajuudessa asiaa selvitetään ja mitä seikkoja epäilty kiistää tai myöntää (esim. ROL 1 luvun 8 a §). Ajoittain on tosiasiallisesti neuvoteltu jopa syytteen suoranaista sisällöstä. Tämänkaltaiset neuvottelut ja määräämistoimet ovat tosiasiaa voineet johtaa tutkinnan ja syytteen rajaamiseen sekä kohdentamiseen syyteneuvottelua muistuttavalla tavalla, vaikka säännösten suoranaista tarkoituksena ei olekaan ollut mahdollistaa syyttäjän ja epäillyn välistä kaupankäyntiä syytteen sisällöstä.²²³

Nähdäkseni on kuitenkin perusteltua väittää, että suomalainen malli syyteneuvottelusta ei merkitse virallis- ja objektiivisuusperiaatteiden asettamien rajoituksien romuttamista tai sitä, että viranomaisella ei olisi enää määräävää asemaa rikosprosessin lopullisena päätöksentekijänä. Vaikka tunnustusperusteen soveltaminen edellyttääkin epäillyn myötävaikutusta ja osapuolten välistä neuvottelua, syyttäjällä on yksipuolinen ja viimekätinen oikeus ratkaista, soveltaako se säännöstä vai ei. Epäillyllä ei ole subjektiivista oikeutta päästä syyteneuvotteluun tai päättää tunnustusperusteen soveltamisesta. Syyttäjän katsoessa perusteen edellyttämien kriteerien jäävän täyttymättä tämä ei voi rajoittaa tutkintaa. Virallisperiaatteesta ei siis ole luovuttu ainakaan siten, että viranomainen ei voisi käyttää yksipuolista valtaa ratkaista asiat harkintansa mukaan. Viranomaisella on yhä muiden luopumisperusteiden tapaan yksipuolinen harkintavalta päättää

²²² Ks. Vatjus-Anttila 2021, s. 1033–1038; Lappi-Seppälä 1991a, s. 911; Tolvanen 2003b, s. 1016; Sahavirta 2016, s. 398; OMML 47/2010, s. 13–15.

²²³ Jälleen on syytä kuitenkin huomioida, että tämäntyyppiset neuvottelut eivät olleet kovin yleisiä. Ks. Vatjus-Anttila 2021, s. 1033–1036; Tolvanen 2013, s. 331; Saranpää 2017, s. 314–315; Koponen 2012, s. 76, 80; Tolvanen 2003b, s. 1022–1025; Jokela 2018, s. 278–279; Nissinen 2007, s. 62–63; Heiskanen – Ohisalo 2005, s. 254–255; OMML 47/2010, s. 40, 45, 73–74.

neuvottelumenettelyyn ryhtymisestä ja siitä, antaako menettely aihetta luopua toimenpiteistä – eli päättää tutkinnan eteenpäin viemisestä.²²⁴

Aineelliseen totuuteen liittyvien seikkojen ohella rikosprosessin legitimiuden ja objektiivisuuden edellytyksiin kuuluva yhdenvertaisen kohtelun vaatimus toteutuu nähdäkseni sekin melko hyvin suomalaisessa syyteneuvottelujärjestelmässä. Syyteneuvottelussa samanlaiseen rikokseen syyllistyneitä kohdellaan toki eri tavalla sen mukaan, onko epäilty tunnustanut tekonsa vai ei. Nähdäkseni rikoksen selvittämisen edistäminen on kuitenkin toimintaa, jonka perusteella tunnustavaa rikoksentekijää on oikeutettua palkita. Eroavaisuudet tunnustavalle ja vaikennevalle rikoksentekijälle lopulta tuomittavissa rangaistuksissa eivät näin ollen merkitse epäyhdenvertaisuutta siinä mielessä, että tapaukset eivät ole juuri tunnustuksen vuoksi rinnasteisia.²²⁵ RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen lievennys on mahdollistanut tämän jo ennen syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönottoa, joka ei ole muuttanut radikaalisti rangaistuksen määräytymisen perusteita. Mikäli edellytykset laissa säännellylle ja täten rikoksentekijän oikeuksiin sekä viranomaisen velvollisuuksiin kuuluvalla syyttämättäjäättämispäätöksen tekemiselle tai syyteneuvotteluun ryhtymiselle ovat olemassa, objektiivisuus- ja yhdenvertaisuusvaatimusten voidaan ajatella jopa vaativan kyseisten ratkaisujen tekemistä.²²⁶

Syyteneuvottelu voi sisältää kuitenkin vaaranpaikkoja yhdenvertaisen kohtelun ja rikosoikeusjärjestelmän legitimiuden kannalta myös suomalaisessa järjestelmässä. Tällaisina voidaan mainita esimerkiksi syyteneuvottelun

²²⁴ Vatjus-Anttila 2021, s. 1033–1038; Linna 2019, s. 285–286, 297; Fredman 2018, s. 412, 421; HE 58/2013 vp, s. 22, Linna 2010, s. 202; Tapani – Tolvanen 2015, s. 231, 234; Tolvanen 2003b, s. 1024.

²²⁵ Tunnustusperuste eroaa muista luopumisperusteista mm. siten, että sen soveltaminen edellyttää kustannussyiden ohella myös rikoksentekijän teonjälkeistä aktiivista toimintaa. Kyse ei ts. ole tutkinnan rajoittamisesta ainoastaan taloudellisten syiden perusteella, vaan tunnustusperusteen soveltamiseksi edellytetään myös rikoksentekijän tunnustusta. Tällöin sen soveltamista voidaan perustella rikoksentekijän toimintaan nojautuen. Ks. edellä luku 2.2.2.2 sekä Vatjus-Anttila 2021, s. 1042–1044; Oikarainen 2017, s. 41–45; Tolvanen 2013, s. 336–337; Fredman 2018, s. 402; Linna 2010, s. 224–220; Tapani – Tolvanen 2015, s. 237; HE 58/2013 vp, s. 13.

²²⁶ Vrt. esim. *Lappi-Seppälä*, joka katsoo toimenpiteistä luopumista koskevista normeista, että ne eivät *velvoita* toimimaan lain säättämien edellytyksien ollessa käsillä, vaan ne antavat tähän *mahdollisuuden*. Samalla voidaan todeta, että toimenpiteistä luopumissäännösten tausta-arvot ja -tavoitteet sekä soveltamisedellytykset on muotoiltu nimenomaisesti aineellisen rikosoikeuden tavoitteita silmällä pitäen. Soveltamisedellytyksien ollessa käsillä aineellisen rikosoikeuden ja sen taustalla olevan systeemin (yleisen ja yksityisen edun) voidaan nähdäkseni katsoa edellyttävän soveltamista. Lappi-Seppälä 1991b, s. 1220. Ks. myös Jääskeläinen 1997, s. 135–139, 233; Tapani – Tolvanen 2015, s. 229, 233, 246; Vuorenperä 2007, s. 223; Oikarainen 2017, s. 58.

soveltamisalaan ja -käytäntöihin liittyvät tekijät.²²⁷ Esimerkiksi menettelyn kohdistuminen ennen muuta talousrikoksiin voi asettaa talousrikolliset ja -rikokset muihin rikoslajeihin verrattuna parempaan asemaan, mikä voi herättää kysymyksiä syyteneuvottelujärjestelmän tasapuolisuudesta ja yhdenvertaisesta soveltamisesta. Syyteneuvottelun laajempi soveltamisala voisi osaltaan parantaa rikosoikeusjärjestelmän yhdenvertaisuutta ja tätä kautta sitä kohtaan koettua luottamusta, sillä tämä ehkäisisi väitteitä siitä, että viranomaiset suosisivat valkokaulusrikollisia muiden rikoksentehtäjäiden kustannuksella.²²⁸ Kun kuitenkin palautetaan mieliin tunnustussääntelyn taustaperusteeksi hyväksytty prosessitaloudellisten säästöjen tavoittelu, vaikeasti selvitettävissä olevat ja paljon tutkintaresursseja vaativat rikosjutut eroavat olennaisesti pienemmistä ja yksinkertaisemmista tapauksista. Toisaalta rikoksentehtäjäiden yhdenvertaisen kohtelun kannalta on ongelmallista, jos rangaistukset määräytyvät pitkälti – mahdollisesti täysin sattumanvaraisesti – esimerkiksi rikosjutun tutkinnallisen haastavuuden ja käsittelyn vaatimien resurssien perusteella. Jälleen voidaan kuitenkin ajatella, että merkittäviä kustannussäästöjä tuottanut rikoksen selvittämisen edistäminen johtaa ansaitumpaan rangaistusvastuun huojennukseen verrattuna tilanteeseen, jossa rikoksentehtäjä ei ole syystä tai toisesta onnistunut tuottamaan mainittuja säästöjä yhtä paljon. Tällöin rikoksentehtäjäiden toiminnasta ja tietyistä rikostyypeistä on löydettävissä erityispiirteitä, jotka erottavat ne muista helpommin selvitettävissä olevista rikoslajeista ja puoltavat näin ollen erilaisia soveltamiskäytäntöjä ja -aloja.²²⁹

Sanotusta huolimatta on kuitenkin kiistatonta, että yhdenvertaisuusperiaatteelle erityisen ongelmallisia ovat tilanteet, joissa syyteneuvottelutarjouksiin vaikuttavat seikat, joihin epäillyt eivät voi mitenkään vaikuttaa. Tällaisia ovat esimerkiksi se, kuinka ruuhkautuneita esitutkinta- ja syyttäviviranomaiset sattuvat tiettyinä aikoina

²²⁷ Ks. yleisesti Tapani – Tolvanen 2015, s. 229, 233, 238, 246–247; Oikarainen 2017, s. 20–22; Sahavirta 2016, s. 389–390; Koponen 2012, s. 59; HE 58/2013 vp, s. 14; OMML 47/2010, s. 55, 60, 79–80; OMML 58/2012, s. 11, 22–27; OMSO 2020:6, s. 54; LaVM 5/2014 vp, s. 4.

²²⁸ Esim. Ruotsissa on pohdittu syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönottoa siten, että soveltuvia rikoksia ei olisi rajattu lain tasolla, vaan arviointi olisi tapauskohtaista yleisen ja yksityisen edun vaatimukset huomioiden. Ks. tarkemmin Vatjus-Anttila 2022b, s. 550, 567 ja SOU 2019:38, s. 36, 275; sekä syyteneuvottelun soveltamisalaan ja viranomaisten harkintavaltaan liittyvästä keskustelusta Suomessa Linna 2019, s. 285; Jokela 2018, s. 274; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233, 239; Tolvanen 2013, s. 339; OMML 58/2012, s. 12, 23, 26–27; OMML 47/2010, s. 55, 80; Lappi-Seppälä 2000, s. 291–292; Lappi-Seppälä 1991a, s. 909–910.

²²⁹ Oikarainen 2017, s. 59–62; Sahavirta 2016, s. 387–392; Linna 2019, s. 284–286, 294–297; Linna 2010, s. 218–220; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233, 238, 246–247; Koponen 2012, s. 59; HE 58/2013 vp, s. 14; OMML 47/2010, s. 55, 60, 79–80; OMML 58/2012, s. 11, 22–27.

ja tietyillä alueilla olemaan. Myös syyteneuvottelun rikosprosessuaalinen vakiintumattomuus, alueelliset erot soveltamiskäytännöissä sekä viranomaisten ja avustajien asiantuntemukseen sekä asenteisiin liittyvät tekijät asettavat haasteita järjestelmän yhdenmukaiselle käytölle. Lopulta muodostuvasta soveltamiskäytännöstä on toisaalta vaikea tehdä luotettavia johtopäätöksiä syyteneuvottelujärjestelmän tuoreuden ja ratkaisujen pienen määrän vuoksi. Yhtä kaikki syyteneuvottelujärjestelmän käyttöä tulisi seurata valtakunnallisella tasolla ja pyrkiä ohjaamaan sitä mahdollisimman yhdenmukaiseksi esimerkiksi alueellisten erojen välttämiseksi.²³⁰

Kokonaisuutena rikosprosessin tulisi konkretisoida aineellisen rikosoikeuden abstraktia rangaistusuhkaa legitiimiksi koetulla tavalla. Kontrolloimaton syyteneuvottelujärjestelmä voi heikentää rikosprosessin objektiivisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteiden toteutumista sekä sanktiovarmuutta tavalla, joka voi olla haitallinen yleispreventiovaikutuksen ja rikosprosessin käyttäytymistä ohjaavalle vaikutukselle. Erityisen vaarallista tältä kannalta on se, jos syyteneuvottelu merkitsee huomattavaa erkaantumista aineellisen totuuden tavoittelusta, sillä ilman aineellisen totuuden mukaisesti tuomittuja rangaistuksia ihmiset saattaisivat menettää luottamuksensa rikosoikeusjärjestelmän toimivuuteen. Tehokkaasti, yhdenvertaisesti ja totuudenmukaisesti voimaan saatettu järjestelmä koetaan uskottavammaksi ja tasapuolisemmaksi kuin rikoksentekijöitä sattumanvaraisesti – esimerkiksi neuvottelutuloksien mukaisesti – vastuuseen saattava koneisto. Sanktiovarma, aineelliseen totuuteen pyrkivä ja sitä mahdollisimman pitkälle heijastava järjestelmä tunnustetaan toisin sanoen helpommin legitiimiksi.²³¹

Aineellisen totuuden manipulointiin tulisi näin ollen suhtautua varsin pidättäytyvästi. Nähdäkseni suomalainen syyteneuvottelujärjestelmä kuitenkin sisältää useita tarpeellisia rajoituksia, jotka ehkäisevät kyseisiä vaaranpaikkoja. Täysin uudesta ajatuksesta ei myöskään ole kysymys, sillä jo vakiintuneeseen toimenpiteistäluopumisjärjestelmään on sisältynyt mahdollisuus rajoittaa tutkintatoimenpiteitä kustannussyin ja rikoksentekijän teonjälkeisten toimien perusteella esimerkiksi yleisen ja yksityisen edun huomioinnin asettamin rajoin. Selkeät laintasoiset säännökset selkeyttävät syyteneuvottelumenettelyä ja sen

²³⁰ Ks. käytännön syyteneuvottelumenettelystä ja sen soveltamisen seuraamisesta Oikarainen 2017, s. 59–62; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 1–2, 18–20, 26–35, 63–66; Mäkelä – Niemi 2017, s. 17–18, 22–39; Linna 2019, s. 293; Savolainen 2021, s. 413; PeVL 7/2014 vp, s. 3–5.

²³¹ Ks. myös Vuorenperä 2007, s. 11–12, 26, 212–213; Lappi-Seppälä 1987, s. 202–204; Tolvanen 1999, s. 96–102; Jääskeläinen 1997, s. 110; Matikkala 2021, s. 312–313; Tapani – Tolvanen 2015, s. 229, 237–238; Tolvanen 2017, s. 581.

edellyttämiä tutkintatoimenpiteitä, ja tuovat ne viranomaiskoneiston kontrollointivallan alle.²³²

Koska syyteneuvottelussa saavutetun lopputuloksen tulisi olla mahdollisimman lähellä aineellista totuutta, kaupankäynnin ja neuvotteluvaran olisi nähdäkseni syytä rajoittua mahdollisimman pitkälle rangaistushuojennuksen varmistamiseen syytettävistä teonkuvauksista neuvottelemisen sijaan. Tilanne, jossa teot selvitetään ja rikoksenteikijät asetetaan niistä lievennettyyn rangaistusvastuuseen, lieenee legitiimiyden kannalta vakuuttavampi verrattuna siihen, että rikosprosessin kohteena olevat teot eivät vastaa arkielämää. Tunnustuksen perusteella lievennettävä seuraamus on perusteltavissa rikoksenteikijän omaan toimintaan liittyvin syin, mutta tutkittavien tekojen faktapohjan manipulointi neuvottelujen kautta sen sijaan on vaikeammin puollettavissa, mikäli virallis-, objektiivisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteiden taustalla olevista arvoista ja tavoitteista halutaan pitää kiinni. Kiteytetysti myös syyteneuvottelussa tulisi pyrkiä selvittämään mitä on tapahtunut, ja tämän perusteella edetä seuraamukseen, jossa on huomioitu rikoksenteikijän edistämistoimenpiteet.²³³

Syyteneuvottelun roolina tulisi siis olla ennen muuta rikoksenteikijän vakuuttaminen siitä, että tunnustus tulee jollain tapaa vaikuttamaan hänelle tuomittavaan rangaistukseen. Tunnustamisen tulisi vaikuttaa mahdollisimman yhdenmukaisesti ja ennakoitavasti rikoksenteikijöille tuomittaviin seuraamuksiin, mikä edellyttää tutkittaviin tekoihin sekä niihin liittyviin teonkuvauksiin ja rikosnimikkeisiin kohdistuvan neuvotteluvaran pitämistä mahdollisimman suppeana. Tosiasioita mahdollisimman pitkälle vastaavaa tunnustamista pidettäneen yleisesti myös kaupankäyntiä ja neuvottelemista legitiimimpänä perusteena huojentaa rangaistusvastuuta. Kaikkia tunnustusta harkitsevia tulisi kiteytetysti koskea samat säännöt, jolloin painoarvon tulisi olla aineellista totuutta vastaavassa tunnustamisessa itsessään eikä neuvottelutaidoissa ja tarkoituksenmukaisten teonkuvauksen laatimisessa.²³⁴ Tämä puoltaa samalla myös Suomessa omaksuttua ratkaisua siitä, että tunnustuslievennyksen lopullinen suuruus ja tunnustuksen oikeellisuuden kontrollointi ovat viime kädessä tuomioistuimen käsissä. Syyttäjän

²³² Vatjus-Anttila 2021, s. 1033–1038.

²³³ Ks. myös Oikarainen 2017, s. 41–45; Tolvanen 2013, s. 336–337; Fredman 2018, s. 402; Linna 2010, s. 224–220; Tapani – Tolvanen 2015, s. 237; HE 58/2013 vp, s. 13; OMML 47/2010, s. 37; sekä peloteprevention vaikutusmekanismista Vuorenää 2007, s. 26–27; Lappi-Seppälä 2000, s. 50–54.

²³⁴ Toisaalta tekojen rajaaminen pois tutkinnasta saattaa toimia myös merkittävänä kannustimena ryhtyä syyteneuvottelumenettelyyn. Tutkinnan ulkopuolelle rajattavat teot tai tekokokonaisuuden osat eivät kuitenkaan saisi olla rangaistusintressin kannalta merkittäviä. Ks. Vatjus-Anttila 2021, s. 1027–1029; Linna 2012, s. 126–127; Linna 2019, s. 293; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246; Leppiniemi 2010, s. 1–2; HE 58/2013 vp, s. 5–6, 21.

toimivalta ulottuu ainoastaan alennussitoumuksen mukaiseen lupaukseen vaatia rangaistusta alennetulta rangaistusasteikolta sen sijaan, että tällä olisi laajempi neuvotteluvara rangaistuksen suuruuden tai rangaistavaksi vaadittavan teon (niin rikosnimikkeen kuin teonkuvauksen) osalta.²³⁵

Rikosprosessin legitimiys ei kuitenkaan tyhjene aineelliseen totuuteen pyrkimiseen ja objektiivisuus- sekä yhdenvertaisuusvaatimuksiin. Myös ennustettava, tehokas ja yhdenvertainen rikosoikeusjärjestelmä voi olla inhimillisesti katsoen säälimätön ja polkea keskeisiä perusoikeuksia. Koska prosessuaalinen oikeudenmukaisuus vaikuttaa huomattavasti järjestelmän legitimitettiin ja sen kautta lain noudattamiseen, legitimiuden vaatimus rajoittaa jo itsessään sanktiovarmuuden ja aineellisen totuuden tavoittelemista määrittämällä rikosvastuun toteuttamiseksi käytettäviä keinoja perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen määrittämälle vähimmäistasolle. Legitiimi – ja sellaiseksi koettu – rikosoikeusjärjestelmä ei toisin sanoen voi selvittää rikoksia hinnalla millä hyvänsä. Oikeudenmukaiseksi koettu rikosprosessi – niin rikoksenteikijän, asianomistajan kuin laajemman yleisön silmissä – edellyttää laajemmin prosessuaalista oikeudenmukaisuutta sekä oikeuden syvärakenteeseen kuuluvien ihmisoikeusperiaatteiden huomioimista, jotka saavat ilmentymänsä oikeuden pintatason perus- ja ihmisoikeussäännöksissä. Kyseiset perustavanlaatuiset ihmisoikeusperiaatteet muodostavat viimekätisen ja merkittävimmän pohjan rikosoikeusjärjestelmän legitimitetille, joten legitimitetikysymysten käsittely on syytä ulottaa myös niihin. Tätä puoltaa luonnollisesti jo se, että kyseiset prosessuaalisen suojan peruselementit juontuvat ja ovat sidoksissa ihmisarvon kunnioittamiseen, minkä olen asettanut keskeiseksi ehdoksi rikosoikeuden legitimaatiossa. Koska oikeuden syvärakenteen normatiiviset ideat ilmenevät oikeuden pintatason perus- ja ihmisoikeussäännöksissä, ideoiden ja niiden toteuttamisen tarkastelu voidaan toteuttaa perusoikeuksista käsin.²³⁶

3.3 Prosessuaaliset perus- ja ihmisoikeudet

Yksilöiden ihmisarvon ja autonomian suojaamisen vaatimukset voidaan sitoa oikeuden pintatason säännöksiin, joista ne myös saavat käytännössä oikeudellisen ilmentymänsä. Valtion rankaisuvallan rajoituksien sitominen perus- ja ihmisoikeuksiin on olennaista muun ohella sen vuoksi, että nykyaikaisen kriminaalipoliittisesti ja teleologisesti orientoituneen rikosoikeuden vaaranpaikkana

²³⁵ Ks. rangaistuksen määäämisestä tarkemmin jäljempänä luku 5.

²³⁶ Jääskeläinen 1997, s. 108–113, 118–123; Vuorenperä 2007, s. 73–90, 104–105; Lappi-Seppälä 1987, s. 183–188; Lahti 1974, s. 29–30; Tuori 2000, s. 215, 247; Oikarainen 2017, s. 41–46, 50–55, 72–74.

on utilitaristisen tavoiterationaalisuuden liiallinen korostaminen. Tämä näkyy osaltaan juuri esimerkiksi syyteneuvottelun kaltaisten menettelytapojen ja järjestelmien nousussa. Rajoittamattoman instrumentalistisen ja hyvinvointivaltiollisen rikosoikeuden sekä offensiivisen teleologian rajoittamiseksi rikosoikeuden käytön reunaehdot on näin ollen syytä sitoa ulkopuoliseen mittapuuhun. Oikeudellisen sitovuuden varmistamiseksi kyseiset rajoitukset on sidottava perus- ja ihmisoikeusjärjestelmään, jolloin rajoitusperusteiden muodollinen asema ja merkitys eivät jää kriminaalipoliittisten arvopäämäärä- ja tarkoituksenmukaisuuspohdintojen tai moraalifilosofisten näkemysten varaan.²³⁷ Kyse on eräällä tapaa rangaistuksen käyttöä ohjaavien teoreettisten periaatteiden vahventamisesta perusoikeuskytkennällä nimenomaisesti yksilöiden ihmisarvoa, autonomiaa ja oikeusturvaa ajatellen. Kun valtion rankaisuvallan rajoitukset sidotaan perus- ja ihmisoikeuksiin, yksilön ihmisarvoa ja sitä takaavaa oikeusturvaa suojataan rikosoikeusjärjestelmän tehokkuuteen tähtäävien menettelytapojen, kuten syyteneuvottelun, aiheuttamilta loukkauksilta. Rikosoikeusjärjestelmän tehokkuuteen ei toisin sanoen voida pyrkiä yksilön ihmisarvon ja oikeusturvan kustannuksella.²³⁸

Perus- ja ihmisoikeuksia koskeva normipohja on verrattain laaja, eikä sitä ole mahdollista lähestyä puhtaasti kansallisesta näkökulmasta. Suomalaisen käytännön oikeuselämän näkökulmasta merkittävin ihmisoikeusasiakirja lienee nykyisin Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990, EIS), jonka muun muassa 6 artiklassa säädetään oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä ja muista prosessuaalisista perusoikeuksista. Kansallisella tasolla tätä vastaa sisällöllisesti varsin pitkälti PL 21 §, joka yhdessä EIS 6 artiklan kanssa muodostaa keskeisen perus- ja ihmisoikeuskehikon oikeudenmukaisen rikosprosessin kannalta.²³⁹

²³⁷ Rankinen 2020, s. 139–143, 201–205; Melander 2008, s. 94–97, 170–175, 263–264, 342–343; Nuutila 1996, s. 24–25, 70–71, 83–90; Tolvanen 1999, s. 182; Nuotio 1998a, s. 86–87; Lahti 2004a, s. 934–935; Knuts 2010, s. 69–70, 77–87; Jareborg 1995, s. 22–27; Lahti 1993, s. 115–117; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 90; Jääskeläinen 1997, s. 83, 109–110.

²³⁸ Samalla oikeusturvanäkökohtien huomioiminen kuitenkin myös vahvistaa rikosoikeusjärjestelmää kohtaan koettua legitiimiyden tunnetta, mikä taas johtaa positiivisiin preventiovaikutuksiin. Tehokkuus- ja oikeusturvanäkökohdat eivät näin ollen ole kaikissa tilanteissa yhteensovittamattomia. Ks. Jääskeläinen 1997, s. 81–86, 112, 121–122, 144–149; Lappi-Seppälä 1996, s. 22–23, 40–43; Melander 2008, s. 51–55, 94–97, 261–264; Vuorenpää 2007, s. 73, 85–90; Nuotio 1998a, s. 86–87.

²³⁹ On kuitenkin syytä huomata, että perus- ja ihmisoikeudet eivät merkitse samaa asiaa, vaan ne tulee erottaa toisistaan. Perusoikeuksilla tarkoitetaan yleisimmin kansallisessa perustuslaissa taattuja oikeuksia, siinä missä ihmisoikeudet perustuvat kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Ihmisoikeussopimukset asettavat perus- ja ihmisoikeussuojalta edellytettävän minimitason, ja kansalliset perusoikeudet tarjoavat joiltakin osin niitä paremman suojan. Perusoikeudet merkitsevät ts. usein ylimääräisiä

Yksilön ihmisarvon loukkaamattomuus edellyttää varmistautumaan etenkin siitä, että syyttömiä ei tuomita. Oikeudenmukaisen rikosprosessin keskeisimmät tausta-arvot liittyvät näin ollen syyttömien ihmisten suojaamiseen valtion langettamia vääriä rangaistuksia vastaan. Prosessuaalisen suojan keskeisiksi peruselementeiksi muodostuvat puolueettomuus, syyttömyysolettama, kontradiktorisuus sekä oikaistavuus, jotka korostavat viranomaisten velvollisuutta pyrkiä aineellisesti oikeaan – tai edellä mainitsemaani tapaan ennen muuta virheellisen tuomion mahdollisuudet minimoivaan – ratkaisuun.²⁴⁰ Säädännäisten normien tasolle konkretisoiduista perus- ja ihmisoikeuksista tunnustussääntely aiheuttanee suurimmat riskit syyttömyysolettaman, itsekriminointisuojaan ja yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumiselle. Muilta osin syyteneuvottelu ei merkinne yhtä suurta poikkeamista normaaliprosessin takaamista oikeusturvatakeista, kuten kontradiktorisuudesta ja muutoksenhakuoikeudesta, minkä vuoksi rajaan ne tässä tarkastelun ulkopuolelle. Syyteneuvottelu ja tunnustus eivät toisin sanoen merkitse niiden toteutumiselle yhtä suurta vaaraa kuin syyttömyysolettamalle ja itsekriminointisuojuille.²⁴¹

Samalla on kuitenkin huomioitava, että yksittäisiä oikeusturvatakeita ei kaikilta osin ole mahdollista erottaa toisistaan, vaan ne täydentävät ja edellyttävät toisiaan. Esimerkiksi syyttömyysolettaman tosiasialliseen toteutumiseen vaikuttavat useat tekijät, joista ehkäpä keskeisimpinä voidaan nostaa esille edellä käsitelty objektiivisuusperiaate sekä todistustaakkaan ja itsekriminointisuojaan liittyvät tekijät. Ilman epäillyn oikeutta vaieta, syyttäjän näyttötaakkaa ja objektiivisuusperiaatetta (pyrkimystä aineellisen totuuden mukaiseen ratkaisuun) syyttömyysolettaman toteutumisesta ei voitaisi juuri puhua. Syyttömyysolettama ja itsekriminointisuoja puolestaan konkretisoivat yhdessä syyttäjän rikosprosessuaalisen näyttötaakan sekä syyttäjän velvollisuuden pyrkiä aineellisen totuuden mukaiseen ratkaisuun. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja

ja laajempia velvoitteita verrattuna kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaiseen vähimmäistasoon. Ihmisoikeuksien mukaisen suojan taso ei tällöin ole välttämättä riittävä perusoikeuksien vaatimuksien kannalta. Tämän ohella on todettava, että rikosprosessia koskevat perus- ja ihmisoikeudet eivät myöskään tyhjene EIS 6 artiklaan ja PL 21 §:ään. Ks. myös muista kansallisista ja kansainvälisistä menettelyllisistä perus- ja ihmisoikeuksista tarkemmin Jääskeläinen 1997, s. 108–112, 122, 182–185; Vuorenää 2007, s. 87–98; 178–179; Oikarainen 2017, s. 46–50.

²⁴⁰ Ks. syyllisyysperiaatteen ja samalla kääntäen myös syyttömyysolettaman merkityksestä ihmisarvon ja yleispreventiomekanismien kannalta Jääskeläinen 1997, s. 110–113, 147–148, 210–211; Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132, 139–143; Duff 2001, s. 13, 36, 80–88, 117–129; Vuorenää 2007, s. 180–183, 212–213; Jonkka 1992, s. 23; Oikarainen 2017, s. 50–55, 72–74.

²⁴¹ Ks. Tapani – Tolvanen 2015, s. 229, 237–238; Tolvanen 2017, s. 581; Vuorenää 2007, s. 11–12, 212–213; Jääskeläinen 1997, s. 110; Oikarainen 2017, s. 49–50, 59.

rikosprosessuaalisten oikeusturvatakeiden toteutumista tulee toisin sanoen tarkastella kokonaisuutena, joka koostuu useista toisiaan täydentävistä aineksista.²⁴²

Syyteneuvottelujärjestelmiä on kritisoitu erityisesti anglosaksisessa kirjallisuudessa siitä, että ne voivat lisätä riskiä syyttömien ihmisten tuomitsemisesta. Mikäli viranomaisten tavoitteena tai velvollisuutena ei ole niinkään pyrkiä aineellisen totuuden mukaiseen ratkaisuun, vaan neuvoteltuun ja yksittäisessä tapauksessa tarkoituksenmukaiseen lopputulokseen, riskit paikkansapitämättömistä tunnustuksista ja syyttömien ihmisten tuomitsemisesta kasvavat. Tilanne muodostuu entistä kimurantimmaksi, jos täysimittaisessa oikeudenkäynnissä ja normaaliprosessissa on merkittäviä ongelmia. Pelko täysimittaista oikeudenkäyntiä kohtaan voi ajaa jopa syyttömiä tunnustamaan, mikäli se nähdään ainoaksi keinoksi välttää huonoin mahdollinen mutta samalla mahdollisesti realisoituva vaihtoehto, eli pitkä rikosprosessi ja mahdollisesti väärästä tuomiosta seuraava ankara rangaistus. Syyteneuvottelun eräänlaisena esiehtona on näin ollen senkaltaisen normaali ja täysimittainen rikosprosessi, joka tosiasiallisesti mahdollistaa oikeusturvan saamisen. Mikäli normaaliin rikosprosessiin liittyvät ongelmat painostavat epäiltyjä tekemään erheellisiä tunnustuksia ja ne hyväksytään tuomioesityksen mukaisen tuomion pohjaksi, syyttömyysolettaman ja itsekriminointisuojan täysimittaisesta toteutumisesta ei voida puhua. Jos järjestelmä ohjaa erheellisiin tunnustuksiin, edes jälkikäteinen tunnustuksen paikkansapitävyyden kontrollointi ei nähdäkseni paikkaa kyseisiä oikeusturvaongelmia tehokkaasti.²⁴³

Vaikka täysimittainen rikosprosessi olisikin epäillylle varteenotettava ja oikeusturvavaatimukset täyttävä vaihtoehto, ja tuomioistuimella sekä syyttäjällä olisi suomalaisen tapaan velvollisuus varmistautua tunnustuksen paikkansapitävyydestä sekä pyrkiä aineellista totuutta kunnioittavaan ratkaisuun,²⁴⁴

²⁴² Ks. tarkemmin Jääskeläinen 1997, s. 152–161, 210–211; Vuorenpää 2007, s. 180–183, 212–213; Jonkka 1992, s. 19–26, 45–48, 65–69; Oikarainen 2017, s. 50–55, 72–74; Korvenmaa 2012, s. 239–243; Launiala 2013, s. 5–6; Tapanila 2019, s. 15–19, 29–31, 34–49; Green 1999, s. 628–636, 640, 651–652; Ho 2021, s. 36–56; Linna 2010, s. 236; Tarkka 2016, s. 492; Hupli 2011, s. 227–228; Hupli 2017, s. 76–77.

²⁴³ Ks. myös Helm 2019, s. 424–433; Linna 2010, s. 207–208, 228–236, 242–247; Bachmaier 2018, s. 251–254; Schulhofer 1992, s. 1981–1986; Alschuler 1981, s. 714–715; Oikarainen 2017, s. 50.

²⁴⁴ Edellä todettuun tapaan tuomioistuimen on varmistauduttava tunnustuksen vapaaehtoisuudesta, menettelyn oikeellisuudesta ja faktojen paikkansapitävyydestä. Tuomioesitykset eivät näin ollen sido tuomioistuinta, minkä myötä tuomioesityksiä on myös hylätty tuomioistuimissa. Suomalainen syyteneuvottelumalli rakentuu myös syyttäjän osalta vaatimukselle aineelliseen totuuteen pyrkimisestä. Esim. tunnustettavien tekojen tunnusmerkistöistä, oikeustosisekoista tai rikosnimikkeistä ei ole luvallista neuvotella. Syyteneuvotteluun liittyvää toimenpiteistä luopumista on myös rajoitettu yleisen ja yksityisen edun vaatimuksilla. Ks. myös Vajus-Anttila 2021, s. 1035–1040; Oikarainen 2017, s. 6–7, 23–24, 37; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 1–2, 18–

syyteneuvottelu sisältää itsessään useita ongelmallisia kohtia. Nämä kytkeytyvät ennen muuta siihen, että rikoksen tunnustaminen merkitsee jo lähtökohdiltaan epäillyn luopumista rikosprosessuaalisista oikeuksistaan. Syyteneuvottelu merkitsee luopumista muun ohella itsekriminointisuojusta ja täysimittaisesta oikeudenkäynnistä, minkä lisäksi oman syyllisyytensä selvittämisen edistäminen merkitsee syyttömyysolettamaa vastaan puhuvien – ja lähtökohtaisesti syyttäjän näyttötaakan alaisuuteen kuuluvien – seikkojen esiintuomista. Koska syyteneuvottelujärjestelmät ja tunnustuslievennykset pyrkivät kannustamaan epäiltyä luopumaan kyseisistä oikeuksista, herää kysymys, merkitsevätkö tällaiset kannustimet ja menettelytavat kyseisten rikosprosessuaalisten oikeuksien heikentämistä perus- ja ihmisoikeuksien vastaisesti. Voiko epäilty luopua kyseisistä oikeuksistaan, ja jos voi, täyttääkö syyteneuvottelu pätevän luopumisen edellytykset?²⁴⁵

Kaikkien perusoikeuksien toteutumista ei voida jättää yksilön tahdon varaan. Esimerkiksi syyttömyysolettamaa pidetään sellaisena absoluuttisena oikeutena, jota valtio ei voi rajoittaa ja josta epäilty ei ylipäättänsä voi luopua. Tunnustaminen sekä luopuminen täysimittaisesta rikosprosessista ja oikeudenkäynnistä eivät sinänsä merkitse vielä luopumista syyttömyysolettamasta, mutta tunnustus voi tietyissä järjestelmissä muodostaa perusteen syyttömyysolettaman kumoamiselle. Suomalaisessa syyteneuvottelujärjestelmässä tuomitseminen ei kuitenkaan lähtökohtaisesti voi perustua pelkkään tunnustukseen ainakaan vähäistä vakavammissa rikosjutuissa, minkä lisäksi tunnustuksen erheellisuuden käydessä ilmi se ei kumoa syyttömyysolettamaa. Edellä todettuun tapaan sen paremmin tuomioistuimelle kuin syyttäjälle ei saa jäädä varteenotettavaa epäilyä tunnustuksen oikeellisuudesta, mikä merkitsee sitä, että tunnustuksen lisäksi tulee osoittaa muuta tunnustusta tukevaa näyttöä – ja vaihtoehtoisia tapahtumainkulkuja tulee yhä selvittää viran puolesta. Objektiivisuusperiaate vaikuttaakin syyteneuvottelun taustalla siten, että menettelyä ja tutkintaa ohjataan aineellisen totuuden selvittämistavoitteesta käsin. Tunnustus ei näin ollen itsessään merkitse täydellistä syyttömyysolettaman kumoamista. Syyteneuvottelua ei toisin sanoen voida käyttää

19, 26–27, 63–66; Mäkelä – Niemi 2017, s. 17–18, 22–27; Fredman 2018, s. 412, 421; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239; HE 58/2013 vp, s. 22; Sahavirta 2016, s. 397–398; Linna 2010, s. 207–208.

²⁴⁵ Suomalainen syyteneuvottelu ei merkitse luopumista rikosprosessuaalista oikeusturvatakeista kaikilta osin. Suomalaisessa syyteneuvottelussa ei esim. ole rajoitettu oikeutta muutoksenhakuun tai avustajan käyttöön normaaliprosessiin verrattuna. Ks. Vajus-Anttila 2022a, s. 24–27; Oikarainen 2017, s. 49–50, 55–59; Tapani – Tolvanen 2015, s. 231–233, 236, 239; Linna 2010, s. 227–232, 253–255; Jääskeläinen 1997, s. 200–217; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 10–14; HE 58/2013 vp, s. 14–17, 26–27, 34–35; PeVL 7/2014 vp, s. 3–7.

ainoana näyttönä ja näytönhankintakeinona. Nähdäkseni suomalainen syyteneuvottelujärjestelmä ja sen mukainen tunnustus sekä tämän huomiointitapa eivät näin ollen merkitse tai edes mahdollista luopumista syyttömyysolettamasta kokonaan ja tähän läheisesti liittyvistä syyttäjän näyttötaakasta, objektiivisuusperiaatteesta tahi normaaleista syyte- ja tuomitsemiskynnyksistä.²⁴⁶

Tunnustaminen merkitsee sen sijaan jokseenkin yksiselitteisesti luopumista itsekriminointisuojusta – eli epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen. Myötävaikuttamattomuusperiaatteesta luopuminen on syyttömyysolettamasta poiketen katsottu mahdolliseksi, kunhan luopumisen voidaan katsoa olevan vapaaehtoista. Itsekriminointisuojan ja syyttömyysolettaman läheisen suhteen myötä itsekriminointisuojan loukkaukset voivat kuitenkin vaikuttaa haitallisesti myös syyttömyysolettaman toteutumiseen.²⁴⁷ Vaatimus tunnustuksen vapaaehtoisuudesta onkin olennainen niin itsekriminointisuojuille kuin siihen kytkeytyville muille oikeusturvatakeille. Mikäli epäiltyä painostetaan tunnustamaan itsekriminointisuojan vastaisesti, häntä saatetaan kohdella epäasiallisesti syyllisenä. Epäasiallinen painostus voi lisäksi lisätä riskiä paikkansapitämättömistä tunnustuksista ja syyttömien tuomitsemisesta. Painostaminen voi näin ollen vaarantaa esimerkiksi syyttömyysolettaman, prosessuaalisen tasavertaisuuden periaatteen ja objektiivisuusperiaatteen suojaamien arvojen toteutumisen.²⁴⁸ Tällöin vaarantuu luonnollisesti myös itsekriminointisuoja itsessään, jonka tarkoituksena on turvata menettelyjen oikeudenmukaisuus ja vähimmäistakeet valtion vallankäyttöä vastaan sekä ehkäistä vääriä tunnustuksia. Mahdollisuus pysyä vaiti liittyy myös näin ollen läheisesti muun ohella näyttötaakan jakautumiseen liittyviin seikkoihin, prosessuaaliseen tasavertaisuuteen sekä yleisemminkin siihen, että epäillyllä on välineet puolustautua siten, että väärän syyksilukevan tuomion mahdollisuus olisi mahdollisimman alhainen.²⁴⁹

²⁴⁶ Ks. kuitenkin syyteneuvottelun suhteesta syyte- ja tuomitsemiskynnyksiin tarkemmin jäljempänä luvut 4.1.1.2 ja 4.1.2.1; Jääskeläinen 1997, s. 152–161, 200–217; Oikarainen 2017, s. 23–24, 37, 103–112, 162–164; Linna 2015, s. 424–425, 432; Tapani – Tolvanen 2015, s. 235, 239; Sahavirta 2016, s. 397–398; Oikarainen 2012, s. 755–756; HE 58/2013 vp, s. 22; PeVL 7/2014 vp, s. 5.

²⁴⁷ Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–236; Tapanila 2019, s. 15–16, 29, 45, 149, 299; Korvenmaa 2012, s. 239–243; Vuorenperä 2011, s. 585; Oikarainen 2017, s. 55–56; Linna 2010, s. 196, 209.

²⁴⁸ Itsekriminointisuoja ts. turvaa ihmisarvon loukkaamattomuutta ja yksilöautonomiata sellaisenaan, minkä ohella se konkretisoi myös muita mainittuja oikeusturvatakeita. Ks. Jääskeläinen 1997, s. 110–113, 147–148, 152–161, 210–211; Vuorenperä 2007, s. 180–183, 212–213; Jonkka 1992, s. 19–26, 45–48, 65–69; Tapanila 2019, s. 15–19, 29–31, 34–49; Oikarainen 2017, s. 50–55, 72–74.

²⁴⁹ Itsekriminointisuojan vaatimukset kytkeytyvät tämänmukaisesti mm. oikeuteen käyttää avustajaa, mitä on pidetty yhtenä keskeisimmistä tekijöistä epäasiallisen painostuksen ehkäisemisessä ja oikeudenmukaisen rikosprosessin takaamisessa. Ks.

Itsekriminointisuoja tulisi näin ollen estää ensinnäkin sellainen painostaminen, joka voi lisätä väärin tunnustuksien ja syyksilukevien tuomioiden mahdollisuutta. Tarkkaa rajaa tällaiselle tunnustuksen riittävälle vapaaehtoisuuden tasolle on haastava määritellä, mutta sen voidaan katsoa edellyttävän ainakin, että täysimittainen oikeudenkäynti ja normaali rikosprosessi sekä siinä langetettava seuraamus ovat varteenotettavia vaihtoehtoja syyteneuvottelumenettelylle ja tunnustuslievennyksille. Normaaliprosessin tulee olla varteenotettava tapa välttää väärät syyksilukevat tuomiot, mikä nähdäkseni lähtökohtaisesti toteutuu Suomessa nykyisellään. Tämän ohella esimerkiksi tunnustushuojennuksen ei tulisi olla suhteettoman suuri verrattuna rikoksesta muutoin seuraavaan rangaistukseen. Suomessa käytettävä noin kolmanneksen lievennys rangaistukseen ei nähdäkseni lähtökohtaisesti merkitse vielä sellaista painostusta, että se vaarantaisi tunnustuksen vapaaehtoisuuden ja paikkansapitävyyden – eli itsekriminointisuojusta luopumisen pätevyyden.²⁵⁰

Menettelyjen oikeudenmukaisuuden turvaamisen ja väärin tunnustusten ehkäisemisen ohella itsekriminointisuoja tarkoituksena on suojata myös epäillyn persoonallisuutta ja ihmisarvoa. Samoin kuin rikosprosessin oikeusturvavaatimuksien kohdalla yleisestikin, myös itsekriminointisuoja keskeinen sisältö kiteytyy näin ollen kahteen – vaikkakin toisiinsa kytkeytyvään – tavoitteeseen (tai arvoon): syyttömien suojaamiseen sekä ihmisarvon kunnioittamiseen sellaisenaan.²⁵¹

itsekriminointisuoja sisällöstä ja sen yhteydestä rikosprosessioikeuden perusteisiin sekä muihin oikeusturvatakeisiin Vajus-Anttila 2022a, s. 24–27; Launiala 2013, s. 5–6; Tapanila 2019, s. 15–19, 29–31, 34–49; Korvenmaa 2012, s. 239–243; Jonkka 1992, s. 19–26, 45–48, 65–69; Green 1999, s. 628–636, 640, 651–652; Ervo 2003, s. 1; Ho 2021, s. 36–56; Linna 2010, s. 227–229, 236; KKO 2009:80, kohta 10; Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 17.12.1996, kohdat 68–69; Natsvlshvili ja Togonidze v. Georgia, 29.4.2014, kohta 57 (alakohta 74); Brunk 1979, s. 531; Gorr 2000, s. 146–147; Jääskeläinen 1997, s. 152–161, 210–211; Vuorenpää 2007, s. 180–183, 212–213; Oikarainen 2017, s. 50–57, 72–74; Tarkka 2016, s. 492; Hupli 2011, s. 227–228; Hupli 2017, s. 76–77.

²⁵⁰ Tunnustuksen vaikutuksesta rangaistuksen mittaamiseen tarkemmin jäljempänä luvussa 5. Ks. perusteellisempi esitys rangaistushuojennuksien vaikutuksesta tunnustuksen vapaaehtoisuuteen ja itsekriminointisuoja toteutumiseen Vajus-Anttila 2022a, s. 24–27. Ks. myös Helm 2019, s. 424–433; Linna 2010, s. 207–208, 228–236, 242–247; Bachmaier 2018, s. 251–254; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 1–2, 18–19, 26–27, 63–66; Mäkelä – Niemi 2017, s. 17–18, 22–27; Linna 2019, s. 293; Savolainen 2021, s. 410–415; Tapani – Tolvanen 2015, s. 232, 242–243; Oikarainen 2017, s. 57–58; PeVL 7/2014 vp, s. 3–5; HE 58/2013 vp, s. 37.

²⁵¹ Tapanila 2019, s. 15–19, 29–31, 34–49; Jääskeläinen 1997, s. 110–113, 147–148, 210–211; Jonkka 1992, s. 23; Ho 2021, s. 36–56; Green 1999, s. 631, 635–636, 640, 651–652; Vuorenpää 2007, s. 180–183, 212–213; Korvenmaa 2012, s. 239–243; Ervo 2003, s. 1.

Ihmisarvoa ja yksilön autonomiaa kunnioittavan rikosoikeuden tulisi kohdella ihmisiä ajattelevina olentoina, joiden tulee itse saada päättää elämänvalinnoistaan omiksi sisäistämistään ja hyväksymistään syistä.²⁵² Yksilöautonomian kunnioittamisen kautta tarkasteltuna itsekriminointisuoja estää tällöin yksilöiden ajatuksien ja tunteiden arvottamisen sekä niiden muokkaamisen. Yksilöä ei toisin sanoen saa pakottaa omaksumaan tiettyjä arvoja omikseen eikä niihin liittyviä valintoja tule alistaa rangaistuksen kohteeksi. Yksilöautonomian käsitteeseen ja ihmisarvon kunnioittamiseen kuuluu olennaisesti se, että ihminen nähdään kykeneväksi ja oikeutetuksi valitsemaan sisäistämänsä ja hyväksymänsä arvot. Yksilön persoona ja sisäinen arvomaailma on yksityinen asia, johon muut eivät saa puuttua pakottamalla. Itsekriminointisuojan voidaan tällöin katsoa edellyttävän – tai käsillä olevat edellytykset voidaan ainakin kytkeä itsekriminointisuojaan – sitä, että rankaisemisen tulisi perustua yksilön konkreettisiin valintoihin ja tekoihin eikä hänen ajatuksiinsa ja toiminnan taustalla oleviin sisäisiin motiiveihin tai niiden puutteeseen. Epäiltyä voidaan esimerkiksi kannustaa tunnustamaan tekonsa, mutta rangaistushuojennuksen ei tulisi antaa merkitystä sille, tunnustetaanko katumuksesta vai lievemmän rangaistuksen toivosta.²⁵³

Tämän ohella itsekriminointisuojan on katsottu toteuttavan ihmisarvon ja yksilöautonomian suojaamista siten, että se estää itse tunnustamiseen painostamisen. Yksilöautonomiaa kunnioittava kohtelevinen edellyttää nimittäin myös sitä, että yksilöllä on aito mahdollisuus valita miten ja minkä motiivin pohjalta hän toimii. Merkittävät rangaistushuojennukset voivat poistaa tunnustuksen vapaaehtoisuuden siten, että ne estävät muiden (epäillyn omien sisäisten) motiivien punninnan ja näin ollen toimimasta sekä valitsemasta niiden mukaisesti. Kannustimen ollessa niin suuri, että se hautaa muut toimintavaihtoehdot ja motiivit alleen, rangaistushuojennus ei myöskään pyri vakuuttamaan epäiltyä tunnustamisen oikeellisuudesta vaan painostamaan epäiltyä tunnustamaan tahdonvastaisesti ja täten hänen moraalisen toimijuutensa kunnioittamisen vastaisella tavalla. Mikäli epäiltyä yritetään saada toimimaan eli tunnustamaan ainoastaan muilla keinoin kuin vetoamalla tämän omaan moraalirefleksioon ja sisäisiin motiiveihin, häntä

²⁵² Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 131–132, 139–143; Duff 2001, s. 13, 36, 80–88, 117–129; Jääskeläinen 1997, s. 96–97; Boucht 2005, s. 127–135; Ho 2021, s. 41–46; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 104–105; McLeod 2020, s. 2267–2269, 2273–2277.

²⁵³ Ks. Duff 2011b, s. 64; Tolvanen 1999, s. 202–204; Duff 2001, s. 80–88, 117–129; Ho 2021, s. 41–46; Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 67–74, 84; Duff – Garland 1994, s. 8–13; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 97–105, 118–121, 171–177; Melander 2008, s. 263, 280–292; Nuotio 2005b, s. 180–182; Duff 2003, s. 300–303; Boucht 2005, s. 127–135; Jääskeläinen 1997, s. 78–79; Tolvanen 2001a, s. 10.

kohdellaan tahdottomana välineenä eikä päämääränä ja moraalisesti kykenevänä subjektina.²⁵⁴

Jotta tunnustussääntely olisi yksilöautonomiia sekä ihmisarvoa kunnioittava, sen tulisi toisin sanoen mahdollistaa tunnustuksen vapaaehtoisuus myös siinä mielessä, että se on epäillyn omien sisäisten motiivien mukainen – hänen tulisi itse haluta tunnustaa omiksi tekemistään sisäisistä syistä eikä pelkästään ulkoisen painostuksen vuoksi. Rangaistushuojennuksen tulisi vähintäänkin mahdollistaa se, että epäilty voi valita toimia hänen sisäisten motiivien mukaisesti. Samalla rangaistushuojennuksen tulisi jo lähtökohtaisesti pyrkiä vetoamaan sisäisiin motiiveihin siten, että yksilön on mahdollista niin halutessaan hyväksyä toiminta ja sen tarkoitusperä omakseen. Välineellistävät ohjauskeinot eivät tätä mahdollista, joten niiden voidaan katsoa olevan yksilöautonomian ja sen kautta hahmotetun itsekriminointisuojaan vastaisia.²⁵⁵

Kyseiset rajoitukset eivät näin ollen estä itsekriminointisuojaan luopumista, kunhan luopuminen on vapaaehtoista. Erityisen huomionarvoista tältä kannalta on nähdäkseni se, että kyseiset arvot ja tavoitteet jopa edellyttävät epäillyn mahdollisuutta luopua oikeudestaan vaieta.²⁵⁶ Vapaaehtoisen tunnustuksen mahdollistava tunnustussääntely ja rangaistushuojennukset eivät toisin sanoen merkitse rikosprosessuaalisten oikeuksien heikentämistä perus- ja ihmisoikeuksien vastaisesti. Viimeksi mainittujen suojaamien arvojen sekä tavoitteiden voidaan tietyissä määrin jopa katsoa hyötyvän maltillisista ja tarkasti kontrolloiduista rangaistushuojennuksista sekä syyteneuvottelumenettelistä.

Esimerkiksi aineellisen totuuden tavoittelun voidaan katsoa hyötyvän vapaaehtoisten tunnustusten kannustamisesta maltillisilla rangaistushuojennuksilla.

²⁵⁴ Ks. Vatjus-Anttila 2022a, s. 28–30; Ho 2021, s. 41–46; Green 1999, s. 628–636, 640, 651–652; Lippke 2011, s. 68–69, 71, 97–98, 107–111; Duff 2001, s. 80–88, 107–112, 117–122, 215; Duff 2003, s. 296–297, 301–303; Simons 2003, s. 4, 34–44; Brunk 1979, s. 531–535; Hedeén 2005, s. 275–276; von Hirsch – Ashworth 2005, s. 100–105; Boucht 2005, s. 127–135; Grant 2015, s. 357, 368.

²⁵⁵ Näkökohtaa voidaan puoltaa myös tarkoituksenmukaisuusargumentoinnilla. Pelkästään ulkoisiin kannustimiin perustuva käyttäytymisen ohjaaminen voi olla tehottomampaa verrattuna siihen, että vakuuttaminen perustuu ihmisen oman sisäisen motivaation huomioimiseen tehden tunnustamisesta omaksi sisäistettyä ja hyväksyttyä sekä näiden myötä legitimiiksi ja tavoiteltavaksi koettua toimintaa. Vatjus-Anttila 2022a, s. 29; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100; Kainulainen – Savolainen – Rönkä 2017, s. 27–29, 135–139; Hedeén 2005, s. 275–276; Simons 2003, s. 4, 34–44; Grant 2015, s. 368; Hinkkanen – Lappi-Seppälä 2011, s. 374–375; Lappi-Seppälä 2007, s. 233–234; Ho 2021, s. 41–46; Duff 2001, s. 80–88, 107–112, 117–122, 215; Duff 2003, s. 296–297, 301–303; Lippke 2011, s. 97–117; Lappi-Seppälä 2000, s. 36, 43–46, 56–59, 322–324; Saranpää 2017, s. 315–316; Rintala 2019, s. 50–53.

²⁵⁶ Ks. tähän liittyvistä eri näkökohdista Tapani – Tolvanen 2015, s. 234–236; Hupli 2011, s. 227–228; Hupli 2017, s. 76–77.

Maltilliset – vapaaehtoisuuden mahdollistavat – tunnustuslievennykset voivat edistää aineellisen totuuden saavuttamista ja rikosvastuun toteuttamista loukkaamatta epäillyn oikeusturvaa ja lisäämättä paikkansapitämättömien tunnustuksen sekä väärin syyksilukevien tuomioiden riskiä.²⁵⁷ Kun aineellisen totuuden tavoittelu on edellä esitetyn mukaisesti yksi legitiimin – ja sellaiseksi koetun – rikosoikeusjärjestelmän ehdoista, aineellisen totuuden saavuttamista edistävät tunnustushuojennukset voivat osaltaan myös parantaa rikosoikeusjärjestelmää kohtaan koettua legitiimiyttä.²⁵⁸

Rangaistushuojennukset voivat parantaa rikosoikeusjärjestelmän legitimeettiiä myös rangaistavan yksilön silmissä. Legitiimiksi ja oikeudenmukaiseksi koettu menettely edellyttää luottamusta, turvallisuuden tunnetta ja sitä, että ihmisten näkemyksiä kuunnellaan (heille annetaan vaikutusmahdollisuuksia). Yksilölle legitiimiys merkitsee toisin sanoen muun ohella sitä, että hänen näkemyksiänsä kuullaan asian käsittelyyn vaikuttavasti. Ihmiset hyväksyvät prosessin ja sen lopputuloksen paremmin omakseen silloin, kun he saavat aidosti vaikuttaa niihin. Tietyllä tapaa tällöin on samalla myös kyse prosessuaalisen tasavertaisuuden toteuttamisesta, sillä epäillylle annetaan valtaa vaikuttaa rikosprosessin etenemiseen ja siinä tehtäviin valintoihin. Hyvin toteutettuna syyteneuvottelumenettelyt voivat antaa rikoksenteikijöille tällaista valtaa sekä kommunikoida heille, että yhteiskunta antaa painoarvoa heidän näkemyksilleen sekä vastuunotolleen. Tämänkaltaiset keskustelevat menettelytavat voivat aktivoida rikoksenteikijöitä oman asiansa käsittelyn suhteen siten, että he jakavat prosessin ja sen lopputuloksen omakseen sekä tämän myötä kokevat ne legitimeiksi ja itseään velvoittaviksi.²⁵⁹

Tämänkaltaisen epäiltyjen kohtelevinen aktiivisuus subjekteina ei nähdäkseni voi olla perus- ja ihmisoikeuksien vastaista, mikäli heitä ei edellä esitettyyn tapaan painosteta toimimaan vasten tahtoaan. Käsitykseni mukaan ratkaisevaa on, että epäiltyjen tahtoa suojataan epäasialliselta painostamiselta siten, että he voivat niin

²⁵⁷ Ks. Vatjus-Anttila 2022a, s. 24–27; Korvenmaa 2012, s. 239–243; Hupli 2011, s. 227–228; Jonkka 1992, s. 19–26, 45–48; Ho 2021, s. 36–40; Launiala 2013, s. 36; Linna 2010, s. 207, 232.

²⁵⁸ Tämän ohella erilaisten hyvitystoimenpiteiden, kuten tunnustuksen ja sovittelun, huomioiminen voi lopulta edistää rikosoikeusjärjestelmää kohtaan tunnettua luottamusta myös siten, jos järjestelmä koetaan entistä legitiimimmäksi esim. sen vuoksi, että myös uhrin intressit kyetään ottamaan tällä tavoin paremmin huomioon. Suuri yleisö katsoo uhrin kokemien taloudellisten ja terveystieteellisten menetysten korvaamisen olevan eräs rikosseuraamuksen tärkeimmistä tavoitteista. Ks. Vatjus-Anttila 2022b, s. 566; Kääriäinen 2017, s. 30–31; Jääskeläinen 1997, s. 108; Tolvanen 2012a, s. 1077; Herzog 2004, s. 594, 606; O’Hear 2007, s. 326–327.

²⁵⁹ Jääskeläinen 1997, s. 110–120; Tyler 2006, s. 5, 65–66; Duff 2011a, s. 82–84, 95–98; Duff 2011b, s. 64–66, 76; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100–101, 109; Vuorenperä 2007, s. 73, 81–83; Lahti 1974, s. 242.

halutessaan tukeutua heille kuuluviin oikeusturvatakeisiin esimerkiksi vaitiolo-oikeuden muodossa. On olennaista turvata valinnanvapaus siten, että yksilöt voivat käyttää heille kuuluvia oikeuksiaan ja toteuttaa itseään parhaaksi katsomallaan tavalla. Kyseinen vapaus merkitsee käsitykseni mukaan tällöin sitä, että yksilöt voivat itse päättää oikeuksiensa käyttämisestä.

Esimerkiksi itsekriminointisuoja ei tulisi rajoittaa yksilön vapautta vaikuttaa asiansa tutkimiseen ja käsittelyyn. Perusoikeuksien ei tulisi rajoittaa yksilöiden toimintamahdollisuuksia, vaan turvata niitä. Valta vaikuttaa prosessiin ja sen lopputulokseen nähdäkseni lisää prosessuaalista tasavertaisuutta ja itsemääräämisoikeutta verrattuna siihen, että epäillyn tahdolle ei annettaisi merkitystä. Vaikka itsekriminointisuoja tarkoituksena on turvata yksilön vapautta pysyä vaiti, tämän ei tule katsoa merkitsevän samalla kieltoa antaa epäillylle oikeutta vaikuttaa prosessiin ja asiansa selvittämiseen. Itsekriminointisuojusta muodostuisi yksilön vapautta rajoittava peruste, jos se joksikin paradoksaalisesti rajoittaisi yksilön vapautta vaikuttaa prosessiin ja oman asiansa käsittelyyn. Perus- ja ihmisoikeuksien tulisi tämän sijaan turvata yksilön vapautta päättää vapaaehtoisuuden kriteerit täyttävästi siitä, miten hän haluaa perusoikeuksiaan hyödyntää. Keskeistä on mahdollistaa se, että yksilöillä on vapaus nauttia oikeuksistaan oman tahtonsa mukaisesti – eli itsemääräämisoikeus. Vaikkei epäilty voidakaan painostaa edistämään asiansa selvittämistä, hänellä on näin ollen samalla kuitenkin myös oikeus tehdä niin halutessaan (vapaaehtoisesti ja painostamatta). Tällöin esimerkiksi syyteneuvottelun muodossa toteutettava vallan antaminen epäillylle päättää omista perusoikeuksistaan ja rikosprosessin etenemisestä on nähdäkseni puollettavissa ihmisarvon kunnioittamiseen liittyvin näkökohdin, sillä tämän voidaan katsoa parantavan yksilön autonomiaa omien perusoikeuksien käyttämisestä päättämisen sekä tähän liittyvän itsemääräämisoikeuden toteuttamisen muodossa.²⁶⁰

Syyteneuvottelu voi siis toimia yksilön autonomiaa toteuttavana ja rikosoikeusjärjestelmää kohtaan koettua legitimizeettiä vahvistavana tekijänä niin epäillyn kuin suuremman yleisön näkökulmasta. Rikosoikeudellisen järjestelmän rajoittamatonta tehokkuutta, paternalismia ja tekijäsyylisyyttä painottavien sekä muiden ihmisarvoa mahdollisesti loukkaavien näkökohtien rajoittaminen on kuitenkin tarpeen. Normatiivisen sitovuuden varmistamiseksi tällaiset valtion rankaisuvallan rajoitteet on syytä kytkeä osaksi perus- ja ihmisoikeusnormistoa, mikä on esitettyyn tapaan mahdollista toteuttaa tunnustuksen kohdalla esimerkiksi itsekriminointisuojaan kautta.

²⁶⁰ Ks. myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–238; Hupli 2011, s. 227–228; Hupli 2017, s. 76–77; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100–101, 109; Jääskeläinen 1997, s. 77–78; Duff 2001, s. 113; Melander 2008, s. 287–292.

Yksilöautonomian suojaamisen kautta ymmärrettynä itsekriminointisuojan voidaan katsoa kieltävän epäillyn persoonaan kohdistuvan ulkopuolisen painostamisen, minkä ohella se edellyttää epäillyllä olevan mahdollisuus toimia omien sisäisten motiivinsa mukaisesti. Tunnustussääntely ei toisin sanoen saa painostaa epäiltyä tunnustamaan tahtonsa vastaisesti eikä se saa johtaa tekijäsyylisiin tai paternalistisiin järjestelmiin. Tunnustushuojennuksen tulee tätä seuraten kohdistua epäillyn suhtautumisen arvottamisen sijaan konkreettiseen tunnustustekoon. Tunnustushuojennuksen tulisi myös mahdollistaa epäillylle hänen sisäisten motiivinsa ja tahtonsa mukainen eli vapaaehtoinen valinta tunnustamisen suhteen. Rangaistushuojennuksien ei toisin sanoen tulisi olla niin merkittäviä, että ne hautaavat tunnustuksen oikeellisuutta ja rikosteon paheksuttavuutta korostavan viestin ja muut toimintavaihtoehdot, esimerkiksi vaitiolomahdollisuuden, tunnustuslievennyksen muodostaman ulkoisen painostuksen alle. Tällaisella perus- ja ihmisoikeussuojalla – kuten syyttömien suojaamisella ja yksilöiden persoonan koskemattomuudella – vahvennettuna ja tarkasti kontrolloituna syyteneuvottelu ei nähdäkseni ole perus- ja ihmisoikeuksien vastainen järjestelmä, vaan sen voidaan päinvastoin katsoa toteuttavan useita edellä käsiteltyjä arvoja ja tavoitteita.²⁶¹

Pragmaattisten hyötynäkökohtien hallitseman syyteneuvottelujärjestelmän kohdalla tulisi nähdäkseni pyrkiä yhä selkeämmin siihen, että syyteneuvottelua ei nähdä rangaistuksen ja rikosprosessin moite- sekä ohjausfunktioita rapauttavaksi kaupankäynniksi ja ainoastaan ulkopuolisiin kannustimiin perustuvaksi manipulaatioksi. Tunnustussääntelyn painopisteen ei tulisi kohdistua esimerkiksi teonkuvauksista ja tutkittavista teoista neuvottelemiseen, vaan järjestelmän tulisi perustua aineellisen totuuden selvittämisen ja sanktiovarmuuden edistämiseen sekä näiden kautta toteutettavan rangaistuksen kommunikaatiotehtävän ylläpitämiseen. Syyteneuvottelumenettelylle voidaan osoittaa paikka näiden tehtävien tukemisessa, mikäli se hahmotetaan tavaksi käsitellä ja reagoida tosielämän mukaisen teon vääryyteen sen sijaan, että kyse olisi ainoastaan epäyhdenvertaiseen kohteluun johtavasta aineellisen totuuden manipuloinnista ja kaupankäynnistä.²⁶² Yksittäisen rikoksenteikijän ihmisarvon, oikeusturvan ja legitimititeettikokemuksen näkökulmista tämä merkitsee niin prosessuaalisen kuin aineellisen sääntelyn kannalta sitä, että rikoksenteikijää ei tulisi kohdella pelkkänä välineenä prosessiekonomisten säästöjen saavuttamisessa, vaan sisäiseen motivoitumiseen kykenevänä sekä tähän oikeutettuna subjektina ja päämääränä itsessään. Yleispreventiivisen vaikutuksen ja suuren yleisön legitimititeettikokemuksen kannalta tunnustussääntelyn tulisi edistää

²⁶¹ Ks. myös Kuusisto Mäkelä 2021, s. 93, 100–101, 109; Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–238; Hupli 2011, s. 227–228; Hupli 2017, s. 76–77; Jääskeläinen 1997, s. 77–78; Duff 2001, s. 113; Melander 2008, s. 287–292.

²⁶² Ks. Vatjus-Anttila 2022a, s. 24–30.

yhdenvertaisuutta ja sanktiovarmuutta. Tunnustuksen huomioimisen pitää tukea myös rangaistuksen ja rikosprosessin kommunikatiivista tehtävää. Tunnustuksen roolin ymmärtäminen pelkkänä kaupankäyntinä on nimittäin tuhoisaa myös rangaistuksen yleispreventiiviselle vaikutukselle.

Kiteytetysti niin rikosprosessin kuin aineellisen rikosoikeuden näkökulmista muotoilemani vaatimukset edellyttävät siis sitä, että tunnustussääntelyä on lähestyttävä rangaistuksen viestinnällisen funktion kautta. Tunnustussääntelyn tulisi kytkeytyä tekojen selvittämisen edistämiseen ja niiden vääryyden kommunikointiin. Tämä edellyttää keskustelevaa ja aineelliseen totuuteen pyrkivää rikosprosessia, joka edistää ja on osa moraalisesti värittynyttä moitekommunikaatiota. Esittämäni ehtojen mukaisesti toteutettuna tunnustamissääntely edistääkin nähdäkseni kyseisiä arvoja ja tavoitteita.

4 Tunnustussäännöksiensoveltamisesta päättäminen

4.1 Syyteneuvottelusäännökset

4.1.1 Syyttäjää ohjaavat säännökset

4.1.1.1 Soveltamisala

Kun tunnustuksen huomioimisen yleinen oikeutus, tavoitteet ja rajoitteet ovat määritelty niin yksilöiden kuin yhteiskunnan kannalta, tarkastelussa tulee siirtyä näiden toteuttamiseen käytännössä. Mielenkiinnon kohteeksi nousee toisin sanoen se, miten tunnustussäännöksiä tulisi tulkita ja soveltaa sekä paikoin mahdollisesti kehittää edellä mainittujen valossa. Tarkastelu kohdistuu tällöin tunnustussäännösten soveltamiskriteerien ja vaikutusten arviointiin erityisesti lainkäyttötason ratkaisuja silmällä pitäen.

Syyteneuvottelusäännöstö mahdollistaa useiden erilaisten ratkaisuvaihtoehtojen tekemisen. Toisistaan voidaan erottaa ensinnäkin syyttäjän alennussitoumus sekä esitutkinnan rajoittamiseen ja syyttämättä jättämiseen liittyvät ratkaisut. ETL 3 luvun 10 a §:n 1 momentti kuuluu seuraavasti: ”Jos esitutkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi, jos hän katsoo sen perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä muut seikat, tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, että esitutkintaa ei toimiteta kaikista rikoksista tai että esitutkinta näiden osalta lopetetaan”. Kyseisen pykälän 2 momentin mukaan: ”Jos esitutkintaa rajoitetaan 1 momentin nojalla tunnustuksen perusteella, syyttäjä voi samalla tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäillystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan. Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan.” Alennussitoumuksen ja esitutkinnan rajoittamisen ohella

tunnustaminen mahdollistaa myös syyttämättä jättämisen. ROL 1 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan: ”Jos syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä, syyttäjä voi päättää, että syytettyä ei nosteta kaikista epäillyistä rikoksista. Syyte on kuitenkin nostettava, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu niin vaatii.”²⁶³

Epäillylle koituvien erilaisten seuraamuksien ohella säännöstö mahdollistaa myös vaihtoehtoisten menettelytapojen hyödyntämisen. Varsinaisesta tuomioesitykseen ja tunnustamisoikeudenkäyntiin johtavasta syyteneuvottelusta voidaan esimerkiksi erottaa niin sanottu tunnustamismenettely, jonka tuloksena voi yhtä lailla olla alennussitoumus ja toimenpiteistä luopuminen, mutta joka johtaa tuomioesityksen ja tunnustamisoikeudenkäynnin sijaan tavanomaiseen haastehakemukseen ja pääkäsittelyyn. Tunnustamismenettelystä seuraava tavallinen haastehakemus sisältää tällöin RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen alennussitoumuksen, mutta asia käsitellään tavallisessa pääkäsittelyssä.²⁶⁴

Vaikka syyttäjä tukeutuisikin varsinaisen syyteneuvottelun mukaisen tuomioesityksen ja tunnustamisoikeudenkäynnin sijaan vain tunnustamismenettelyyn, kumpaankin menettelytapaan soveltuvat samat päätöksentekoa ohjaavat rajoitteet. Syyteneuvotteluun tai tunnustamismenettelyyn ei esimerkiksi voida ryhtyä silloin kun epäilystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai epäilty rikos on RL 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8

²⁶³ Periaatteessa tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoittamispäätös on mahdollista perustaa myös ETL 3 luvun 10 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan: ”Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista”. Ks. tarkemmin jäljempänä alaviite 266.

²⁶⁴ ETL 3 luvun 10 a §:n 2 momentin mukaan: ”Jos esitutkintaa rajoitetaan 1 momentin nojalla tunnustuksen perusteella, syyttäjä voi samalla tutkinnanjohtajan esityksestä sitoutua vaatimaan rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti epäilystä rikoksesta, josta esitutkinta toimitetaan. Syyttäjä voi tehdä vastaavan sitoumuksen myös silloin, kun tutkittavana on yksi epäilty rikos, jonka selvittämistä rikoksesta epäilty on edistänyt tunnustamalla sen kokonaan tai olennaisilta osiltaan.” Tämänkaltaisen alennussitoumuksen antamisen jälkeen syyttäjä harkitsee, järjestääkö tämä asiassa syyteneuvottelun tuomioesityksen laatimiseksi ja asian käsittelemiseksi tunnustamisoikeudenkäynnissä. ETL 3 luvun 10 a §:n 3 momentin mukaan: ”Jos asiassa menetellään 2 momentissa tarkoitetulla tavalla, voidaan järjestää syyttäjän ja rikoksesta epäillyn välinen neuvottelu sekä laatia tuomioesitys noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä säädetään.” Ks. tarkemmin Oikarainen 2017, s. 115–117; Linna 2015, s. 423; VKS 2016:6; Matikkala 2021, s. 315–317.

a ja 8 b §:ssä²⁶⁵ tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7–15 §:ssä tarkoitettu rikos (ETL 3 luvun 10 a §:n 5 momentti, ROL 1 luvun 10 §:n 1 momentti).²⁶⁶ Alennussitoumuksen tekeminen tai kevennetty prosessi eivät toisin sanoen tule kyseeseen mainittujen rikosten kohdalla. Tältä osin kyse on merkittävästä erosta verrattuna RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaiseen lieventämisperusteeseen, jonka soveltamisalaa ei ole rajattu vastaavalla tavalla.²⁶⁷ Vaikka syyteneuvottelun soveltamisalaan liittyvät rajaukset

²⁶⁵ Vuoden 2023 alussa voimaan tulevan seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksen myötä muuttuvat myös ETL:n syyteneuvottelusäännökset niiltä osin, kuin ne viittaavat RL 20 luvun säännöksiin. Hallituksen esityksen mukaan: ”Esitutkintalaissa oleviin viittauksiin rikoslain 20 luvun säännöksiin tehtäisiin tarvittavat teknisluonteiset muutokset. Siltä osin kuin mainittujen seksuaalirikoksia koskevien säännösten soveltamisalat laajenisivat tässä esityksessä ehdotetun mukaisesti, laajenisivat vastaavasti myös näihin viittaavien säännösten soveltamisalat. Tarkoitus ei ole muuten muuttaa esitutkintalain säännöksiä asiallisesti. Esitutkintalain 3 luvun 10 a §:n 5 momentin mukaan esitutkintaa ei jätetä toimittamatta tai lopeteta eikä tehdä säännöksen 2 momentissa tarkoitettua sitoumusta siltä osin kuin epäilystä rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta tai epäilty rikos on rikoslain 20 luvun 1, 4, 5, 6, 8 a ja 8 b §:ssä tai 21 luvun 4, 5, 6 a ja 7–15 §:ssä tarkoitettu rikos taikka tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaatii esitutkinnan toimittamista. Koska säännöksessä mainittujen rikoslain 20 luvun kumottavien säännösten asemasta sovellettaisiin jatkossa ehdotettuja rikoslain 20 luvun 1, 3, 4, 5, 9, 14, 15, 16 ja 18 §:ää, muutettaisiin luetteloa vastaavasti.” Huomionarvoista on myös se, että vastaavia teknisluonteisia muutoksia ei ole tehty ROL:n syyteneuvottelua koskeviin säännöksiin. Tämä lienee seurausta lainvalmistelussa tapahtuneesta lapsuksesta, joka olisi syytä korjata pikimmiten. Ks. HE 13/2022 vp, s. 135–136.

²⁶⁶ Sen sijaan ROL 1 luvun 8 § vaikuttaa sanamuotonsa perusteella mahdollistavan tunnustusperusteisen syyttämättä jättämisen ilman kyseisiä rajoituksia. Kyseinen säännös asettaa rajoitteeksi ainoastaan tärkeän yleisen tai yksityisen edun huomioimisen. Tästä seuraa, että myös tunnustusperusteinen esitutkinnan rajoittaminen on periaatteessa mahdollista toteuttaa ilman ensiksi mainittuja rajoituksia nojaten ETL 3 luvun 10 §:n 1 momentin harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen perusteisiin. ETL sisältää näin ollen kaksi erillistä ja erilaiset kriteerit sisältävää tunnustusperusteista esitutkinnan rajoittamismahdollisuutta, joista ETL 3 luvun 10 a §:ää on pidettävä korkeampia kriteerejä sisältävänä erityissäännöksenä. Säännökset ovat kuitenkin joka tapauksessa läheisessä yhteydessä toisiinsa, ja yleisen sekä yksityisen edun huomioimisen edellytykset tekevät arvioinneista ja niiden kriteereistä käytännössä pitkälti samansuuntaisia. Vatjus-Anttila 2021, s. 1027; VKS 2015:6, s. 4–5; VKS 2016:5; HE 58/2013 vp, s. 21, 35.

²⁶⁷ ”Esimerkiksi tapauksissa KKO 2018:45 ja KKO 2015:69 törkeän huumausainerikoksen selvittämisen edistäminen lievensi rangaistusta, vaikka kyseisen rikoksen enimmäisrangaistus on kymmenen vuotta vankeutta. Samoin myös tapauksessa KKO 2018:60, jossa oli kuuden vuoden enimmäisrangaistuksen ylittämisen ohella kyse myös siitä, että tunnustettava teko oli törkeä lapsen seksuaalisen hyväksikäyttö. Jo perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on rajattu syyteneuvottelun ulkopuolelle. Niin ikään RL 21 luvussa tarkoitettuja henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskevaa edistämistä on palkittu RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan nojalla. Näin esimerkiksi tappoa koskeneessa tapauksessa KKO 2000:63,

eivät olekaan nykytilassaan tulkinnanvaraisia tai jätä lainkäyttäjälle lainkaan liikkumavaraa, mahdollisuus vähintään alennussitoumuksen tekemiseen tai jopa kevennettyyn prosessiin voisi nähdäkseni olla aiheellista sallia tietyissä nykyisin soveltamisalan ulkopuolelle jäävissä tilanteissa ja rikostyypeissä.

Soveltamisalan rajoitusten tueksi esitetyt perusteet eivät nimittäin ole kaikilta osin järin vakuuttavia tai johdonmukaisia. Syyteneuvottelusääntelyn esitöissä RL 20 ja 21 lukuun kohdistuvista soveltamisalan rajoituksista todetaan seuraavasti: ”Mainitut rikokset kohdistuvat erittäin herkkiin oikeushyviin, henkeen ja terveyteen sekä seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja nuorten suojelemiseen seksuaaliselta hyväksikäytöltä. Näissä rikoksissa yleinen ja yksityinen etu puoltavat asian tutkimista ja käsittelyä tavanomaisessa järjestyksessä sekä rangaistuksen tuomitsemista normaaliasteikolla.”²⁶⁸ Esille nostetaan yhtäältä yleinen ja yksityinen etu, mutta toisaalta toisistaan erotetaan myös asian *käsittely- ja tutkimisjärjestys* sekä *rangaistusta huojentava vaikutus sellaisenaan*.

Yleinen etu viittaa yleisestävyyteen liittyviin näkökohtiin eli lain yleisen noudattamisen varmistamiseen sekä rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden ja luotettavuuden ylläpitämiseen.²⁶⁹ Soveltamisalan rajoituksia voidaan tällöin tarkastella ensinnäkin pelotevention ja tähän liittyvän rikosentekomotivaation kautta. Kun RL 20 ja 21 luvuissa tarkoitettuja rikostyypejä tarkastellaan välittömän yleispreventiomekanismin kautta, käy ilmi, että potentiaalinen tunnustuslievennys ei merkinne niiden kohdalla ratkaisevaa vaikutinta rikokseen ryhtymisen suhteen. Tämän tyyppisten *mala in se* -rikosten kohdalla suurin osa noudattaa lakia jo normien sisäistämisen vaikutuksesta ja auktoriteetin kunnioituksesta (välillinen yleispreventio), jolloin laskelmointiin perustuva – ja välittömän yleispreventio mukaisia sanktioita edellyttävä – käyttäytyminen on tyypillisempää moraalisesti värittämämmissä *mala prohibita* -rikoksissa. Toisin sanoen vähemmän taloudelliseen hyötyyn perustuvissa intohimorikoksissa ei todennäköisesti operoida yhtä vahvan hyöty–haitta-laskelmoinnin perusteella kuin suunnitelmallisessa ja ammattimaisessa taloudelliseen hyötyyn tähtäävässä rikollisuudessa. Mitä enemmän tekoon löytyy ensiksi mainittuja sisäisiä pidäkkeitä, sitä vähäisempi on pelotteen merkitys. Tällöin tunnustushuojennus ei todennäköisesti rapauta ratkaisevasti RL 20

vaikka jopa pahoinpitely on rajattu syyteneuvottelun ulkopuolelle. Tunnustuksen vaikutusta taposta määrättävään rangaistukseen pohdittiin myös esim. tapauksessa KKO 2020:33. Vaikka kyseisessä tapauksessa lievennystä ei annettu tunnustuksen laatuun liittyneiden seikkojen vuoksi, sen kohteena olevalle rikostyypille ei annettu merkitystä.” Vatjus-Anttila 2022b, s. 545–546.

²⁶⁸ HE 58/2013 vp, s. 14.

²⁶⁹ Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 533; Jääskeläinen 1997, s. 261–262; Jokela 2018, s. 283–284; Lappi-Seppälä 2000, s. 27–29, 36–39, 56, 68–70, 278, 291; Vuorenpää 2007, s. 21–23; HE 79/1989 vp, s. 16.

ja 21 lukujen mukaisia rikoksia estäviä pidäkkeitä, sillä rangaistuksen pelko ei liene ensisijainen näistä.²⁷⁰

Välillisen yleispreventiomekanismin osalta voidaan todeta, että rangaistusten oikeasuhtaisuuden ohella yleinen oikeustaju on sidoksissa muun muassa rikosoikeusjärjestelmän yhdenvertaisuuteen ja viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Mikäli syyteneuvottelun mahdollistama rangaistushuojennus kohdistetaan ainoastaan talousrikoksiin, talousrikollisten ja -rikosten asettaminen muihin rikoslajeihin verrattuna parempaan asemaan herättää kysymyksiä syyteneuvottelujärjestelmän tasapuolisuudesta. Syyteneuvottelun laajempi soveltamisala voisi osaltaan jopa parantaa rikosoikeusjärjestelmän yhdenvertaisuutta ja tätä kautta järjestelmää kohtaan koettua luottamusta, sillä tämä ehkäisisi väitteitä siitä, että viranomaiset suosisivat valkokaulusrikollisia muiden rikosentekijöiden kustannuksella.²⁷¹

Yleisen edun ja oikeustajun asettamien vaatimuksien kannalta on olennaista huomioida myös rikosten uhrien asema. Käsitykset rikosoikeusjärjestelmän legitiimiydestä muodostuvat nimittäin todettuun tapaan ainakin osittain sen perusteella, kuinka järjestelmä kohtelee rikosten uhreja ja heidän oikeutettuja vaatimuksiaan.²⁷² Erilaisten hyvitystoimenpiteiden, kuten tunnustuksen ja sovittelun, huomioiminen voi lopulta jopa edistää rikosoikeusjärjestelmää kohtaan tunnettua luottamusta, jos järjestelmä koetaan entistä legitiimimmäksi esimerkiksi sen vuoksi, että myös uhrin intressit kyetään ottamaan tällä tavoin paremmin huomioon.²⁷³

²⁷⁰ Aikaisemmin esittämäni mukaisesti ajatus siitä, että pelote olisi optimaalinen preventiotehtäjä (edes) talousrikoksissa, on kuitenkin sekin kyseenalaistettu. Myöskään talousrikoksia (tahi syyteneuvottelua) ei ole ts. syytä lähestyä ainoastaan arvoneutraalein hyöty–haitta-laskelmointiin vetoavin keinoin. Samalla on kuitenkin jälleen syytä huomioida myös se, että muut estomotiivit ovat usein pelotteen seurannaisia. Pelotteen poistaminen kokonaan voi tällöin johtaa ajan kuluessa muidenkin estomotiivien heikkenemiseen. Ks. tarkemmin edellä luku 2.2.2 sekä Vatjus-Anttila 2022b, s. 547–548; Lappi-Seppälä 1987, s. 255–257, 259–260; Tolvanen 2013, s. 336; Vuorenpää 2007, s. 22; Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–236; Sahavirta 2016, s. 393–394; HE 212/2018 vp, s. 25; OMML 58/2012, s. 12, 23; HE 58/2013 vp, s. 14; ja erityisesti talousrikollisuuteen liittyvistä preventiotehtäjäistä Korkka-Knuts 2022, s. 3, 6–12, 23–25, 28–30; Buell 2006, s. 522–526, 537; Moore – Gino 2013, s. 54–58, 68; Nuotio 2020, s. 25; Lahti 2017, s. 58–59.

²⁷¹ Vatjus-Anttila 2022b, s. 550; Tolvanen 2013, s. 339; Lappi-Seppälä 2000, s. 291–292; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233; OMML 58/2012, s. 12, 23, OMML 47/2010, s. 55, 80.

²⁷² Jääskeläinen 1997, s. 108, 266; Lahti 1974, s. 337; Kääriäinen 2017, s. 31; O’Hear 2007, s. 326–330; Herzog 2004, s. 594, 606.

²⁷³ Yleisö katsoo uhrien kokemien taloudellisten ja terveydellisten menetysten korvaamisen olevan jo nyt eräs rikosseuraamuksen tärkeimmistä tavoitteista. Ks. Vatjus-Anttila 2022b, s. 566; Kääriäinen 2017, s. 30–31; Jääskeläinen 1997, s. 108; Tolvanen 2012a, s. 1077; Herzog 2004, s. 594, 606; O’Hear 2007, s. 326–327; sekä

Yleisen edun ohella syyteneuvottelun soveltamisalan rajauksiin – ja syyteneuvottelun soveltamisharkintaan ylipäättänsä – vaikuttaa myös yksityisen edun huomioimisen vaatimus sellaisenaan. Tietyin ehdoin rajoitettuna syyteneuvottelun hyödyntäminen sen nykyisen soveltamisalan ulkopuolelle rajatuissa rikoksissa ei nähdäkseni olisi myöskään asianomistajan yksityisen edun vastainen. Syyteneuvottelu voi tietyissä tilanteissa päinvastoin edistää asianomistajan asemaa jopa RL 20 ja 21 luvuissa tarkoitetuissa rikoksissa. Koska syyteneuvottelun ja tunnustamisoikeudenkäynnin kohteena on tunnustettu teko, jonka tosiseikat ovat ainakin rikoksentekijän ja syyttäjän mukaan riidattomia, korvausvaatimuksen perustana oleva teko on tämän myötä ensinnäkin lähtökohtaisesti riidaton. Asianomistajat voivat tältä kannalta ajateltuna päästä mahdollisesti jopa varmemmin, nopeammin ja halvemmin oikeuksiinsa kuin ilman tunnustusta. Syyteneuvotteluissa voidaan myös nimenomaisesti sopia vahingonkorvauksista ja esimerkiksi sovittelusta, vaikkei pääpaino neuvotteluissa saisikaan olla asianomistajan ja rikoksentekijän välisten korvauksien sopimisessa.²⁷⁴ Syyteneuvottelu voi jopa edistää tämän toteutumista, sillä neuvottelun mahdollistama rangaistusvastuun huojennus voi motivoida rikoksentekijää suostumaan keskusteluihin vahingonkorvausvaatimuksista ja teon tunnustamisesta sekä muunlaisesta hyvittämisestä. Rikoksentekijän voidaan olettaa myöntävän asianomistajan vaatimuksiin ja niiden käsittelemiseen helpommin, mikäli hän

rikosoikeusjärjestelmän tavoitteistosta ja sen toteutumisen ehdoista yleisesti Lappi-Seppälä 2000, s. 27–29, 36–39, 43–46, 56–59, 68–70, 204, 314–316; Jääskeläinen 1997, s. 105–108; Tolvanen 2009, s. 359–362, 365–368; Lappi-Seppälä 1987, s. 179.

²⁷⁴ Lain esitöiden mukaan asian lopullista ratkaisemista edistäisi se, jos korvausvaatimuksetkin saataisiin samalla kertaa sovituiksi. Asian käsittelylle olisi ts. eduksi, jos myös yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin liittyviä kysymyksiä käsiteltäisiin syyteneuvottelussa ja päästäisiin yhteisymmärrykseen siitä, miten vaatimusten osalta meneteltäisiin tunnustamisoikeudenkäynnissä. Erityisesti tunnustamisoikeudenkäyntiä silmällä pitäen on hallituksen esityksessä kuitenkin edelleen todettu: ”Jos epäiltyyn tekoon liittyisi esimerkiksi monimutkaisia ja vaikeita konfiskaatio- tai vahingonkorvauskysymyksiä, jotka vaatisivat asian selvittämistä laajasti, ei tuomioesityksestä välttämättä olisi prosessiekonomista hyötyä. Lähtökohtana on, että tunnustamisoikeudenkäynnissä tulee voida ratkaista kaikki tuomioesityksessä tarkoitettuun rikokseen perustuvat vaatimukset. Kun tunnustuksen tulee kattaa rikoksen tunnusmerkistön kannalta kaikki olennaiset seikat, nämä tunnustetut seikat yleensä antavat riittävän pohjan myös muiden vaatimusten kuin rangaistusvaatimuksen ratkaisemiselle. Kuitenkin esimerkiksi hyötykonfiskaatiovastuun tai vahingonkorvausvastuun syntyminen saattaa edellyttää joissain tapauksissa selvitystä myös muista seikoista. Jos tästä syystä jouduttaisiin oikeudenkäynnissä esittämään laajasti todistelua, ei tuomioesityksestä tosiasiaa ehkä seuraisi prosessiekonomista hyötyä, jolloin tuomioesitystä ei kannattaisi tehdä.” HE 58/2013 vp, s. 24–26, 30–31; Vajus-Anttila 2022b, s. 553–555.

hyötyy siitä rangaistushuojennuksen muodossa. Tunnustuksen tarjoama rangaistushuojennus ei myöskään vaikuta vahingonkorvauksen määrään.²⁷⁵

Soveltamisalan ulkopuolelle rajattujen rikosten osalta on lisäksi huomionarvoista, että syyteneuvottelusta voi olla vahingonkorvauksen ohella muutakin hyötyä. Osassa rikoslajeista esimerkiksi sovittelu tai muunlainen eheytyminen voikin olla asianomistajalle hedelmällisempää kuin puhdas vahingonkorvaus. Toisin sanoen itse hyvitysmenettely ja rikoksentekijän toiminta esimerkiksi vastuunoton muodossa voivat olla tärkeämpiä kuin lopulta tuomittava rangaistus tai suoritettava vahingonkorvaus.²⁷⁶ Tätä havainnollistaa osuvalla tavalla ratkaisu KKO 2011:102, jonka kohdan 31 mukaan: ”Lapsen seksuaalisella hyväksikäyttörikoksella loukatun toipumisen kannalta voidaan pitää ilmeisen myönteisenä sitä, että tekijä ottaa vastuun teoistaan. Tätä vastuun ottamista tässä tapauksessa osoittavat ensinnäkin teon tunnustaminen esitutkinnassa ja toiseksi asianomistajan esittämän vahingonkorvausvaatimuksen myöntäminen ja korvausten maksaminen.”²⁷⁷ Vaikka tapauksessa rangaistusta ei lievennetty tunnustuksen perusteella, sen katsottiin vaikuttaneen myönteisesti niin asian käsittelyyn kuin uhrin toipumiseen. Syyteneuvottelu ja sen tavoittelema tunnustus voivat näin ollen johtaa ja vaikuttaa ainakin välillisesti puhtaiden kustannussäästöjen ohella myös uhrin toipumiseen ja hänen muiden intressiensä täyttymiseen. Viimeksi mainitun kannalta ei tule aliarvioida myöskään sitä, että oikeudenkäynnistä ja todistelusta tulee nopeampaa ja vaivattomampaa, jolloin asianomistaja välttyy täysimittaisen rikosprosessin aiheuttamilta rasituksilta.²⁷⁸

²⁷⁵ Mikäli syyteneuvotteluun kuitenkin liittyy esim. esitutinnan rajoittamista, syyttämättä jättämistä tai muunlaista syytteen ja tutkinnan kohdentamista, asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten perusta voi käytännössä heikentyä. Vahingonkorvausvastuun syntyminen saattaa myös edellyttää selvitystä muistakin seikoista kuin tunnustuksesta ilmenevästä teosta, mikä voi vesittää kevennetyn oikeudenkäynnin. Tämän ohella on myös nostettu esille, että syyteneuvottelun ja siitä seuraavan rangaistushuojennuksen edellyttäessä asianomistajan suostumusta asianomistajalla on periaatteessa mahdollisuus esim. kiristää rikoksentekijältä ylisuuri korvaus. Vatjus-Anttila 2022b, s. 553–555, 559–560; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 43–46, 59; Linna 2010, s. 223–227; OMML 58/2012, s. 22–25, 48, 61; Oikarainen 2017, s. 88–89, 184–185; OMML 47/2010, s. 46, 52, 85–90; Tapani – Tolvanen 2015, s. 238; HE 58/2013 vp, s. 11, 29–31; OMML 26/2012, s. 28–29, 35; Koponen 2012, s. 59; Nissinen 2007, s. 54–69, 69.

²⁷⁶ Kainulainen – Honkatukia – Niemi 2013, s. 103–105; Kainulainen – Saarikkomäki 2014, s. 79–83; Tapani – Tolvanen 2016, s. 108; Tolvanen 2012c, s. 14–15; Tolvanen 2012b, s. 611–613.

²⁷⁷ Samantapaisesti katsottiin myös esim. ratkaisussa KKO 2017:50, kohta 56.

²⁷⁸ Näistä syistä syyteneuvottelun on katsottu soveltuvan jopa erityisen hyvin seksuaalirikoksiin esim. Yhdysvalloissa. Vatjus-Anttila 2022b, s. 559–560; Bagaric – Clarke – Rininger 2019, s. 33; Herzog 2004, s. 594; O’Hear 2007, s. 326–327; sekä Norjassa: Riksdvokatens rundskrift nr 3/2007, s. 2, 5. Ks. samansuuntaisista

Vaikka soveltamisalan rajaukset eivät nähdäkseni ole näin ollen kaikin puolin mielekkäitä, tällä hetkellä ne sulkevat syyteneuvottelumenettelyn pois syyttäjän harkintavallasta. Syyttäjän ainoaksi vaihtoehdoksi jää tällöin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen mainostaminen, vaikka sen soveltamisesta hän ei voikaan antaa varmoja takeita.²⁷⁹ Nähdäkseni mahdollisuus RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaiseen lievennykseen olisi syyttäjän kuitenkin syytä tuoda esille. Syyttäjän tulisi lisäksi huomioida mahdollinen edistämistoiminta seuraamuskannanotossa ja esittää RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaista lieventämistä – vaikkei tämä sidokaan tuomioistuinta. Objektiivisuusperiaatteen voitaneen katsoa jopa velvoittavan syyttäjää huomioimaan kyseinen lieventämisperuste seuraamuskannanotossa, minkä lisäksi se voi velvoittaa syyttäjää ottamaan lieventämisperuste keskusteluun sellaisessa tilanteessa, jossa asian käsittely on epäillystä riippumattomasta syystä jäänyt syyteneuvottelumenettelyn ulkopuolelle.²⁸⁰

4.1.1.2 Syyteneuvottelumenettelyyn ryhtymisen kriteerit

Epäillyn rikoksen mahtuessa syyteneuvottelun soveltamisalaan syyttäjän tulee harkita, täytyvätkö muut menettelyn käytön kriteerit.²⁸¹ ROL 1 luvun 10 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan toimenpiteisiin tuomioesityksen tekemiseksi ja sen käsittelemiseksi tunnustamisoikeudenkäynnissä voidaan ryhtyä, jos syyttäjä ”katsoo asian käsittelyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä perustelluksi ottaen huomioon asian laadun ja esitettävät vaatimukset, yhtäältä mainitussa oikeudenkäynnissä ja toisaalta syyteasiasta säädetyssä järjestyksessä käsittelystä ilmeisesti aiheutuvat kustannukset ja siihen kuluva aika sekä mahdolliset epäiltyyn rikokseen tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen kuuluvat osallisuuskysymykset”.

argumenteista suomalaisessa keskustelussa Tapani – Tolvanen 2015, s. 238; Koponen 2012, s. 59; OMML 58/2012, s. 22–25; OMML 26/2012, s. 28–29, 35; OMML 47/2010, s. 85; HE 58/2013 vp, s. 11.

²⁷⁹ Syyteneuvottelujärjestelmän ulkopuolella syyttäjällä ei ole käytännössä mitään konkreettista tapaa vakuuttaa epäiltyä siitä, että hänen tunnustuksensa tulee vaikuttamaan rangaistusta lieventävästi. Ks. Leppiniemi 2010, s. 1; Illman 2015, s. 154–155; Sahavirta 2016, s. 387, 392; Tolvanen 2003b, s. 1026–1027; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246; Linna 2019, s. 293; Törnqvist 2018, s. 322; OMML 47/2010, s. 32–33; HE 58/2013 vp, s. 5–6.

²⁸⁰ Ks. myös Oikarainen 2017, s. 115.

²⁸¹ Keskityn tarkastelussani ennen muuta alennussitoumusten kriteereihin, jolloin esim. toimenpiteistä luopuminen jää tässä kohdin tarkastelun ulkopuolelle. Ks. tunnustusperusteisesta toimenpiteistä luopumisesta ja sen kriteereistä Vajus-Anttila 2021.

Ongelmiksi voivat muodostua ensinnäkin selvittämis-, näyttö- ja syytekynnyksiin liittyvät tekijät. Ensinnäkin asiassa tulisi olla mahdollisen tunnustuksen lisäksi myös muuta näyttöä, jonka perusteella syyttäjä arvioi syytekynnyksen ylittyvän. Vaikka esimerkiksi syytteen nostamisen edellytyksien ja syyteneuvottelun välistä suhdetta ei ole kirjattu syyteneuvottelua koskeviin säännöksiin, lainvalmisteluaineistossa ja oikeuskirjallisuudessa on edellytetty neuvottelujen aloittamiselta sitä, että syyttäjä katsoo käytettävissä olevan aineiston perusteella syytteen nostamisen edellytysten täyttyvän.²⁸² Esimerkiksi edellä käsitellyn objektiivisuusperiaatteen tulee vaikuttaa syyttäjän harkintaan esitutkinnassa saadun aineiston riittävydestä ennen kuin syyttäjä voi ryhtyä arvioimaan esimerkiksi syyteneuvottelulla mahdollisesti saatavia prosessiekonomisia hyötyjä.²⁸³ Objektiivisuusperiaatteen on katsottu edellyttävän sitä, että syyttäjä ei poliisista poiketen aktiivisesti pyri tunnustuksen saamiseen kuulusteluissa. Hallituksen esityksessä todetaan, että tuomioesityksen tekemisen vaihtoehtona syyttäjällä tulee aina olla mahdollisuus nostaa asiassa syyte. Vaikka esityksessä puhutaankin vain tuomioesityksen tekemistä, oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että syytekynnyksen ylittymisen tulee olla kaikkien syyttäjän syyteneuvottelun piirissä tekemien ratkaisujen pohjalla. Syyteneuvottelun aloittamiskynnys on toisin sanoen asetettu siihen, kun syyttäjän käytössä oleva näyttö ylittää syytekynnyksen. Objektiivisuusperiaatteen ei katsota mahdollistavan syyteneuvottelulla kaupustelua siten, että neuvottelun avulla saataisiin tunnustus, joka ylittää syytekynnyksen. Syyteneuvottelua ei tulisi käyttää keinona hankkia näyttöä, vaan syytekynnyksen edellyttämän todennäköisyysnäytön tulisi olla selvillä

²⁸² Esim. HE 58/2013 vp, s. 22: ”Tuomioesityksen vaihtoehtona olisi nostaa tavanomaiseen tapaan asianomaisesta epäillystä rikoksesta syyte. Siksi pykälässä tarkoitettujen neuvottelujen aloittamisen yleisenä edellytyksenä olisi, että syyttäjä katsoisi käytettävissään olevan aineiston perusteella syytteen nostamisen edellytysten täyttyvän. Lähtökohtana harkinnassa tulisi kuitenkin olla, että vapaaehtoinen ja tosiasioita vastaava tunnustus riittää syytteen nostamiseen.” Samoin myös PeVL 7/2014 vp, s. 5: ”Syyttäjä ei voi ryhtyä syyteneuvotteluun, ellei käytettävissä oleva näyttö syyttäjän mielestä riitä syytteen nostamiseen. Syyteneuvottelussa syyttäjää koskee yleinen objektiiviteettiperiaate ja tasapuolisuusvelvoite eikä hän esim. saa liioitella niitä seuraamuksia, joita aiheutuu, mikäli epäilty ei syyteneuvottelussa tunnusta rikosta.”

²⁸³ Ks. tarkemmin syyteneuvottelun jokseenkin ongelmallisesta suhteesta syyte- ja tuomitsemiskynnyksiin Oikarainen 2017, s. 103–112, 127–128; Matikkala 2021, s. 316–317; Linna 2015, s. 15–16, 432; Illman 2015, s. 152–154; Tapani – Tolvanen 2015, s. 234–236; HE 58/2013 vp, s. 22, 30–32, 41; PeVL 7/2014 vp, s. 4–5; LaVM 5/2014 vp, s. 12–13.

ennen menettelyyn ryhtymistä. Näyttöä ratkaisevista oikeustositseikoista ei tulisi hankkia vasta syyteneuvottelujen avulla.²⁸⁴

Huomionarvoista on nähdäkseni kuitenkin se, että tunnustus itsessään riittää lähtökohtaisesti syytteen nostamiseen ja hallituksen esityksen mukaan ainakin vähäisemmissä rikoksissa myös tuomitsemiskynnyksen täyttämiseen²⁸⁵ – vaikka viimeksi mainittu ei jäljempänä luvussa 4.1.2.1 esittämäni mukaisesti olekaan täysin ongelmatonta. Jos epäilty toisin sanoen tunnustaa tekonsa, syytekynnyks täyttyy, syyteneuvotteluun voidaan ryhtyä ja tunnustuksen perusteella on periaatteessa mahdollista edetä syyksilukevaan tuomioon ilman muuta näyttöä ainakin vähäisemmissä rikosasioissa. Epäillyn tunnustus voi täten mahdollistaa syyteneuvotteluun ryhtymisen, mutta syyteneuvottelua ei voida hyödyntää tunnustuksen hankkimisessa, mikäli ilman tunnustusta saatavilla oleva näyttö ei riitä täyttämään syytekynnyksen edellyttämiä todennäköisiä syitä. Tilanne on siis haastava siten, että varsinaisiin neuvotteluihin ei voida ryhtyä ennen tunnustamista, vaikka menettelyyn ryhtyminen saattaisikin olla epäillyn intresseissä. Tällöin vaihtoehtoisiksi näyttäisi jäävän epäillyn oma-aloitteinen tunnustaminen ennen syyteneuvottelun aloittamista tai sen odottaminen, että syytekynnyksen edellyttämä näyttö on muutoin kasassa.

Kun epäilty voi kuitenkin joka tapauksessa oma-aloitteisella tunnustuksellaan luoda pohjan syyteneuvottelulle, herää kysymys, miksei syyteneuvottelua voitaisi aloittaa ja tunnustusta ottaa vastaan epäillyn niin halutessa. Esimerkiksi tunnustuksen ulkopuolisen näytön osalta tilanne ei varhaisen ja oma-aloitteisen tunnustuksen tapauksessa eroa siitä, että neuvotteluihin ryhdyttäisiin suoraan. Jos epäilty tunnustaa tekonsa oma-aloitteisesti ennen syyteneuvottelua ja muun näytön kasaantumista, on periaatteessa mahdollista edetä syyksilukevaan tuomioon lähinnä pelkän tunnustuksen muodostaman näytön nojalla. Näyttöä myös voidaan ja tulee täydentää yhtä lailla niin normaalissa prosessissa kuin syyteneuvottelussa. Neuvottelujen mahdollisuutta puoltaa nähdäkseni myös se, että ROL 1 luvun 8 a §:n mukainen neuvottelu on mahdollista toteuttaa jo ennen syyteharkintaa esitutkinnan aikana. Kyseisen pykälän 1 momentti kuuluu seuraavasti: ”Ennen syyteratkaisun

²⁸⁴ Oikarainen 2017, s. 104, 110–112, 120–121; Linna 2015, s. 431–432; Linna 2010, s. s. 254; Vuorenperä 2007, s. 218–219; HE 58/2013 vp, s. 22.

²⁸⁵ ”Tunnustuksella on myös merkitystä oikeudenkäynnissä esiintyvän todistelun laajuuden kannalta. Tunnustus on lähtökohtaisesti erittäin merkittävä todiste, joka vähäisimmissä rikosasioissa voi riittää yksinkin riittäväksi näytöksi syyksilukevalle tuomiolle – – Sääntelystä ei seuraa, että tuomioon vaadittavan selvityksen todistusvoimasta tingittäisiin eli että nk. tuomitsemiskynnyks olisi alempana kuin tavallisessa järjestyksessä käsiteltävässä rikosasiassa. Tunnustamisoikeudenkäynnissä ei kuitenkaan vaadittaisi yhtä kattavaa selvitystä kuin viimeksi mainitussa menettelyssä. Käytännössä siis syyttäjä ja epäilty tai vastaaja hyväksyvät sen, että muuta näyttöä kuin tunnustus ei esitetä.” HE 58/2013 vp, s. 10, 22, 31–32, 41.

tekemistä syyttäjä voi kutsua asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä suulliseen neuvotteluun, jos se on eduksi syyteratkaisun tekemiselle tai asian käsittelylle tuomioistuimessa.”²⁸⁶

Eräänä argumenttina ennen syytekynnyksen täyttymistä aloitettavaa syyteneuvottelua vastaan on pidetty sitä, että vähäisen näytön tilanteissa syyttäjän ei tulisi kaupitella rangaistusvaatimusten lieventämistä, jos kyseisten vaatimusten perusta ei ole edes todennäköisyystasoinen. Jos syytekynnys ei syyttäjän mielestä ylity, ratkaisun tulisi olla lähtökohtaisesti päätös syyttämättä jättämisestä tunnustamisoikeudenkäyntiin houkuttelemisen sijasta. Vain jos vastaaja olisi tunnustanut teon ilman syyttäjän tekemää viittausta rikosvastuun huojuun, tunnustaminen voitaisiin lukea osaksi todennäköisyysnäyttöä. Muutoin järjestelmä olisi syyttömyysolettaman vastainen.²⁸⁷

Vaikka edellä mainittuun kaupusteluun onkin syytä suhtautua varauksellisesti, sääntelyn ei tulisi nähdäkseni katsoa estävän syyttäjää ja esitutkintaviranomaisia informoimasta epäiltyä tunnustuksen vaikutuksesta menettelyyn ja rangaistusseuraamukseen. Epäilty voi niin halutessaan tunnustaa tekonsa milloin tahansa, mihin tunnustussääntelyllä pyritään myös kannustamaan. Kannustinvaikutuksen ohella sääntely tarjoaa epäillylle mahdollisuuden saada rikosta selvittämällä juttu kevennettyyn prosessiin siihen liittyvine rangaistuksen lieventämisineen. Tunnustussääntelyn nimenomaisena tarkoituksena on mahdollistaa – niin epäillylle kuin viranomaisille – kyseisten vaihtoehtojen hyödyntäminen, joten käsitykseni mukaan viranomaisilla on jopa velvollisuus tuoda ne epäillyn tietoisuuteen ja käytettäväksi.²⁸⁸ Eri asia on luonnollisesti se, että viranomaisten ei tulisi epäasiallisesti painostaa epäiltyä tunnustamaan tai käyttä syyteneuvottelua puuttuvan näytön keräämiseen.²⁸⁹ Tunnustusta ei tulisi myöskään

²⁸⁶ Ks. myös OMSO 2020:6, s. 41–42.

²⁸⁷ Ks. erityisesti Linna 2015, s. 431–432; Oikarainen 2012, s. 755–756; Linna 2010, s. 254.

²⁸⁸ Ajatus tunnustuksen mahdollistamien rangaistushuojennusten tai syyteneuvottelun mainitsemisen kieltämisestä on ongelmallinen jo sen vuoksi, että kyseiset mahdollisuudet ovat lähtökohtaisesti epäillyn käytettävissä ja tietoisuudessa jo lain säännösten perusteella. Kun tunnustus johtaa joka tapauksessa syyteneuvottelumahdollisuuden avautumiseen, ja tämä ilmenee jo lain säännöksistä, tuntuisi omituiselta, että viranomainen ei saisi tästä mainita. Kun myös edellä mainittuun tapaan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen mainitseminen on sallittua, tuntuisi eriskummalliselta ajatukselta, että syyteneuvottelussääntelyn mukaista alennussitoumusta tulisi peitellä. Ks. samansuuntaisista ajatuksista myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–236; Tolvanen 2003b, s. 1022–1027; Oikarainen 2017, s. 10.

²⁸⁹ Syyteneuvottelu- ja tunnustamismenettelyyn ryhtyminen edellyttää mm. sitä, että epäillylle esitetään kaikki se tutkinnassa saatu selvitys, joka syyttäjälläkin on käytössään. Syyteneuvottelutarjouksien ei ts. tulisi perustua epäillyn pimennossa

hyväksyä, jos sen oikeellisuudesta tai vapaaehtoisuudesta jää varteenotettava epäily. Vaikka syyteneuvottelun aloittaminen näin ollen edellyttäisikin syytekynnyksen täyttymistä, tunnustukseen voidaan toisin sanoen nähdäkseni kannustaa, ja epäiltyä voidaan ja tulee informoida lain mahdollistamista menettelytavoista.²⁹⁰ Samanaikaisesti tuomioesityksen tekemisen eli tunnustuksen hyväksymisen kynnyksen tulisi kuitenkin olla verrattain korkealla objektiivisuusperiaatteen, syyttömyysolettaman ja aineellisen totuuden tavoitteen hengessä.²⁹¹

Kun epäilty saa näin ollen tunnustaa niin halutessaan, ja sääntely sekä viranomaiset voivat kannustaa tähän, vastattavaksi jää kysymys, tuleeko tunnustus antaa nimenomaisesti ennen syyteneuvottelumenettelyn aloittamista. Eikö epäilty voisi ilmoittaa halukkuutensa tai suostua hänelle ehdotettuun syyteneuvottelumenettelyyn, jossa hän antaisi tunnustuksensa? Mikäli vastaus kysymykseen on kielteinen, epäillyn halutessa ryhtyä syyteneuvottelumenettelyyn hän joutuisi todettuun tapaan tunnustamaan nurinkurisesti ennen syyteneuvottelua päästäkseen syyteneuvottelumenettelyyn.²⁹² Käsitykseni mukaan tällainen järjestely ei kuitenkaan ole mielekäs sen paremmin valtiolle kuin vastaajalle. Syyteneuvottelumenettelyssä annettua tunnustusta koskee nimittäin hyödyntämiskielto, mikäli menettely syystä tai toisesta kariutuu (ROL 1 luvun 10 a §:n 6 momentti sekä 5 b luvun 5 §:n 2 momentti). Normaalin esitutkinnan mukaisessa tunnustamismenettelyssä vastaavaa hyödyntämiskieltoa ei kuitenkaan ole.²⁹³

pitämiseen, vaan mahdollinen tunnustus tulisi antaa siten, että epäilty on tietoinen tutkinnan tilasta. Painostusta ehkäisee samoin esim. se, että myös tunnustamiskuulustelussa epäiltyä tulee informoida hänen oikeudestaan olla vaiti. Epäillyllä on tällöin myös oikeus avustajaan, minkä on tietyissä esityksissä katsottu olevan jopa tärkein tekijä epäasiallisen painostuksen ehkäisemisessä ja oikeudenmukaisen prosessin varmistamisessa. Ks. Sahavirta 2016, s. 387, 395–396; Linna 2010, s. 227–229, 254; Oikarainen 2017, s. 57, 119; HE 58/2013 vp, s. 22; LaVM 5/2014 vp, s. 11–12.

²⁹⁰ Eri asia on se, että syyteneuvottelu voi muodostua käytännössä mahdottomaksi, mikäli esim. teon erityispiirteistä ja laajuudesta sekä tekijäpiiristä ei ole vielä tarkempaa tietoa. Syyteneuvotteluun ryhtyminen on ts. haastavaa, mikäli tietoa ei ole siitä, minkälaisesta teosta on kyse ja soveltuuko tapaus ylipäänsä menettelyn piiriin. Ks. Vajus-Anttila 2021, s. 1031; Mäkelä – Niemi 2017, s. 15–21, 22–27, 36–39; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 1–2, 18–19, 26–27, 63–66, 97–98; Oikarainen 2017, s. 103, 111–112; Linna 2015, s. 431–433; Harakka 2016, s. 34–39; Sahavirta 2016, s. 395–397; HE 58/2013 vp, s. 22; PeVL 7/2014 vp, s. 5.

²⁹¹ Ks. viimeksi mainitusta Linna 2015, s. 427, 431–433; Linna 2010, s. 254.

²⁹² Linna 2015, s. 431–432; Oikarainen 2012, s. 755–756; Linna 2010, s. 254.

²⁹³ Ks. Oikarainen 2017, s. 115–117, 169–173; VKS 2015:6:n liiteasiakirja, s. 3, 13; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236; HE 58/2013 vp, s. 28, 33; Linna 2015, s. 434; Matikkala 2021, s. 315–317.

Mikäli epäilty joutuu tunnustamaan syyteneuvottelumenettelyn ulkopuolella luodakseen pohjan syyteneuvottelulle, hän ei toisin sanoen pääse nauttimaan hyödyntämiskiellosta eikä saa varmuutta siitä, että tunnustaminen vaikuttaa hänen eduksensa. Tämä asettaa epäillyn varsin epäsuotuisaan asemaan. Muun ohella kyseinen hyödyntämiskiello ja edellä esitetty velvollisuus varmistautua tunnustuksen oikeellisuudesta huomioiden syyteneuvottelun aloittaminen tai tämän vaihtoehdon tarjoaminen itsessään ei käsitykseni mukaan merkitse sellaista oikeusturvariskiä, etteikö sitä voisi sallia ilman vastaajan etukäteistä tunnustusta. Syyteneuvottelumenettely ja sen tarjoaminen eivät itsessään käsitykseni mukaan merkitse vastaajan aseman huonontamista verrattuna siihen, että hän tunnustaisi tai häntä kannustettaisiin tunnustamaan normaalissa esitutkintamenettelyssä. Tilanne on pikemminkin päinvastainen esimerkiksi mainitun hyödyntämiskiellon osalta. Syyteneuvottelun aloittamisen tulisi toisin sanoen olla mahdollista ennen tunnustuksen antamista ja syytekynnyksen ylittymistä, mikäli vastaaja sitä itse pyytää tai siihen suostuu.²⁹⁴

Jos syyteneuvottelumenettelyn aloittamiselle ja tuomioesityksen tekemiselle asetettaisiin kummallekin asiallisesti sama normaaliin syytekynnykseen rinnastuva kynnys, herää myös kysymys, mitä hyötyä syyteneuvottelulla voitaisiin ylipäättänsä saavuttaa. Normaali syytekynnys ylittyy, kun on olemassa todennäköisiä syitä epäillyn syyllisyyden tueksi. Syytekynnys pitää samalla sisällään sen, että syyttäjää pitää syyksilukevaa tuomiota todennäköisenä – syyttäjän tulee pitää sekä epäillyn syyllisyyttä että tuomitsemista todennäköisenä, minkä myötä syytekynnys lähenee tuomitsemiskynnystä.²⁹⁵ Tätä taustaa vasten tarkasteltuna syyteneuvottelulle jäisi varsin pieni soveltamisala, mikäli menettelyyn voitaisiin ryhtyä vasta silloin, kun syyttäjää pitää jo saadun näytön perusteella langettavan tuomion todennäköisyyttä suurempana kuin vapauttavan. Mitä hyötyä neuvottelemisesta on, jos juttu on jo mahdollista viedä tuomioistuimeen, ja langettava tuomio on todennäköinen?

Tämän ohella ajatus siitä, että syyteneuvottelumenettelyn aloittamiskynnyksen tulisi vastata sen ”lopettamiskynnystä” (tuomioesityksen kynnystä) on nähdäkseni jo käsitteellisesti jokseenkin ristiriitainen. Syyteneuvottelumenettelyn aloittamisen kriteerien ei toisin sanoen tulisi vastata tuomioesityksen tekemisen kriteerejä – kyse on toisistaan merkittävästi poikkeavista päätöksistä. Kynnyksien samastaminen johtaisi näin myös jo käsitteellisesti siihen, että syyteneuvottelulla ei voitaisi saavuttaa juuri muita kuin tuomioistuinvaiheeseen kohdistuvia hyötyjä. Se ei kuitenkaan ole ollut lainsäätäjän tarkoituksena, vaan syyteneuvottelujärjestelmällä on nimenomaisesti pyritty saamaan säästöjä esitutkintavaiheesta alkaen.

²⁹⁴ Samaan lopputulemaan vaikuttavat päätyvän myös esim. Tapani – Tolvanen 2015, s. 235.

²⁹⁵ Jokela 2018, s. 270–271; Jonkka 1991, s. 136.

Syyteneuvottelun hyödyntäminen esitutkintavaiheesta alkaen edellyttää sitä, että menettelyn aloittamiskynnystä ei sidota syytekynnykseen.²⁹⁶

Käsiteltyjen kysymysten ohella syyteneuvottelun soveltamisharkinta on myös – ja jopa ennen kaikkea – sidoksissa prosessiekonomisen harkintaan. Syyttäjän soveltamisharkinta on kriminaalipoliittista tarkoituksenmukaisuusharkintaa, jossa arvioidaan, voidaanko asian käsittelemisellä syyteneuvottelussa saavuttaa merkittäviä prosessiekonomisia säästöjä verrattuna tavanomaiseen rikosprosessuaaliseen järjestykseen. Kyseisessä harkinnassa tulee syyteneuvottelusääntelyn mukaisesti huomioida muun muassa asian laatuun, esitettäviin vaatimuksiin sekä osallisuuskysymyksiin liittyviä seikkoja. Esimerkiksi asian laatu voi viitata niin laajaan ja vaikeasti tutkittavaan rikosasiaan, että syyteneuvottelulla on mahdollista saavuttaa tuntuja etuja verrattuna täysimääräiseen rikosprosessiin. Tämä ei luonnollisesti toteudu yksinkertaisempien juttujen kohdalla, joita ei prosessitaloudellisen harkinnan perusteella näin ollen tulisi lähtökohtaisesti viedä syyteneuvotteluun. Säästöjä tulee arvioida jutun kokonaiskäsittelyyn kuuluvien resurssien kannalta, mikä tarkoittaa niin tuomioistuinkäsittelyä edeltävän työmäärän kuin ennakoitavissa olevan pääkäsittelyn ja muutoksenhakuvaiheen odotettavissa olevia kustannuksia. Muut esitettävät vaatimukset – kuten hyötykonfiskaatio- tai vahingonkorvauskysymykset – sekä osallisuuskysymykset vaikuttavat myös arviointiin siten, että ne voivat vesittää syyteneuvottelumenettelyn mielekkyyden.²⁹⁷

4.1.1.3 Tuomioesityksen kriteerit

ROL 1 luvun 10 §:n 2 momentin mukaan tuomioesitys voidaan tehdä, kun 1) asianomaisesta rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja tunnustaa epäillyn rikoksen ja suostuu asian käsittelyyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä; 2) syyttäjä ja rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja ovat yhtä mieltä syyksiluettavasta rikoksesta; 3) asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa, tai suostuu asian käsittelyyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä.

Ensimmäisen kohta on luonnollisesti jo syyteneuvottelujärjestelmän perusedellytys, sillä koko järjestelmä ja sen tuottamat edut perustuvat siihen, että epäilty edistää rikoksensa selvittämistä tunnustamalla. Huomionarvoista tältä osin on se, että tunnustamisesta säättävät lainkohdat käyttävät jonkin verran erilaista

²⁹⁶ HE 58/2013 vp, s. 10–13, 16.

²⁹⁷ Oikarainen 2017, s. 113–114; HE 58/2013 vp, s. 23–24.

terminologiaa.²⁹⁸ Tällöin herää kysymys, onko termeillä toisistaan poikkeavia ja itsenäisiä merkityssisältöjä. Varsin selvältä vaikuttaa ainakin se, että syyteneuvottelusäännökset edellyttävät tavalla tai toisella nimenomaisesti teon tunnustamista siinä missä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste edellyttää ainoastaan epäillyn pyrkimystä edistää rikoksensa selvittämistä. Tunnustaminen ja rikoksen selvittämisen edistäminen eivät ole samoja asioita. Tunnustaminen ei välttämättä edistä rikoksen selvittämistä, ja rikoksen selvittämistä voidaan edistää muutoinkin kuin tunnustamalla.²⁹⁹

Tunnustuksella tarkoitetaan vakiintuneesti asianosaisen ilmoitusta siitä, että jokin hänelle epäedullinen seikka on tosi. Tunnustus koskee yleisesti sellaisia oikeustositseikkoja, joilla on relevanttia merkitystä jutun ratkaisemisessa. Erityisesti syyteneuvottelun yhteydessä tunnustamiselta on nähdäkseni mahdollista ja tarkoituksenmukaista edellyttää, että se kohdistuu oikeustositseikkoihin³⁰⁰ ja kattaa nämä koko teon kattavasti siten, että epäilty tunnustaa rikoksen ilmoittaen menetteleensä teonkuvauksessa tarkoitettulla tavalla. Tähän viittaa myös tuomioesityksen edellytyksenä oleva 2-kohta, joka edellyttää syyttäjän ja epäillyn yksimielisyyttä syyksiluettavasta rikoksesta. Yksimielisyyden tulee käytännössä vallita epäillyn rikoksen rikosoikeudellisesta arvioinnista mukaan lukien

²⁹⁸ ETL 3 luvun 10 a §:n ja ROL 1 luvun 8 §:n 3 momentin mukaisia toimenpiteistäluopumissäännöksiä voidaan soveltaa, jos epäilty ”on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä”. ROL 1 luvun 10 §:n 3 momentin mukaan tuomioesitys voidaan tehdä, jos ”asianomaisesta rikoksesta epäilty tai rikosasian vastaaja tunnustaa epäillyn rikoksen”. ROL 5 b luvun 3 §:n mukaan tuomioistuimen on tunnustamisoikeudenkäynnissä tiedusteltava vastaajalta, ”tunnustaako hän edelleen rikoksen”. Ks. myös Matikkala 2021, s. 314 ja erityisesti alaviite 589; Tapani – Tolvanen 2015, s. 234–235.

²⁹⁹ Tunnustaminen voi esim. ajoittua niin, ettei siitä enää ole hyötyä rikoksen selvittämisessä. Tunnustus voi myös kohdistua laadultaan helposti selvitettävään tai lievään rikokseen, jolloin tunnustus ei juurikaan edistä rikoksen selvittämistä. Teon selvittämisen edistäminen on puolestaan mahdollista ilman tunnustamista esim. tilanteessa, jossa epäilty kiistää tunnusmerkistön mukaisen tahallisuuden. Oikeuskäytännöstä löytyykin ratkaisuja, joissa rangaistuksia on lievennetty rikosten selvittämisen edistämisen perusteella, vaikka syytteet on kiistetty joiltakin osin. Esim. tapauksessa KKO 2022:11 rangaistusta lievennettiin esitutkinnassa tapahtuneeseen edistämiseen nojautuen, vaikka kiistämisen johdosta käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa toimitettiin täysimittainen oikeudenkäynti (kohta 30). Ks. myös Savolainen 2021, s. 381–382; Linna 2019, s. 278–279, 282, 294–295; HE 44/2002 vp, s. 199.

³⁰⁰ Vastaavia tulkintaongelmia liittyy myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaiseen lieventämisperusteeseen. Pohdinnan kohteena on ollut mm. se, voidaanko lieventämisperustetta soveltaa ainoastaan silloin, kun epäilty on selvittänyt tunnusmerkistön täyttymisen kannalta relevantteja oikeustositseikkoja, vai riittääkö myös muunkaltainen tapahtumien selvittäminen. Tapani – Tolvanen 2016, s. 115–116; Matikkala 2021, s. 314; Savolainen 2021, s. 381–383.

rikosnimike – syytteen teonkuvausta vastaavalla tarkkuudella. Teonkuvauksen ja rikosnimikkeen tarkan yksilöimisen merkitys korostuu syyteneuvottelussa, sillä tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimien ei voi tavallisesta pääkäsittelystä poiketen antaa tuomiota muusta rikosnimikkeestä kuin siitä, joka on mainittu tuomioesityksessä. Yksimielisyyden ja tunnustamisen täytyy toisin sanoen koskea kattavasti kaikkia tunnusmerkistön täyttymisen kannalta relevantteja oikeustositseikkoja.³⁰¹

Tuomioesityksen tekemisen kolmantena ehtona on, että asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa tai että hän suostuu asian käsittelyyn 5 b luvussa tarkoitetussa oikeudenkäynnissä. Huomionarvoista tältä osin on se, että tunnustusperusteinen esitutkinnan rajoittaminen tai syyttämättä jättäminen eivät edellytä asianomistajan suostumusta – vaikkakin tärkeään yksityiseen etuun liittyvät vaatimukset, kuten rikokseen kohdistuvat vahingonkorvausvaatimukset, voivat estää toimenpiteistä luopumisen. Toimenpiteistä luopumisen tapauksessa asianomistajalla säilyy kuitenkin yhä toissijainen syyteoikeus. Vasta suostuessaan asian käsittelyyn syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä asianomistaja menettää oikeutensa vaatia rangaistusta tunnustamisoikeudenkäynnin kohteena olevasta rikoksesta. Asianomistajalla on kuitenkin myös tunnustamisoikeudenkäynnissä yhä oikeus yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin.³⁰²

Asianomistajan asema onkin normaalin suomalaisen rikosprosessin tapaan varsin vahva myös syyteneuvottelujärjestelmässä. Vahvaa asemaa on kuitenkin myös kritisoitu. Asianomistajan korvausvaatimuksilla – samoin kuin esimerkiksi liiketoimintakiello- tai konfiskaatiovaatimuksilla – saattaa ensinnäkin olla epäilylle jopa suurempi merkitys kuin konkreettisella rangaistuksella.³⁰³ Myös asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden säilymisellä voi olla vaikutusta epäillyn halukkuuteen tunnustaa tekonsa, sillä tiettyjen tekojen rajaaminen tutkinnan ja syytteen tai tuomioesityksen ulkopuolelle voi olla epäillyn motivoitumisen kannalta ratkaiseva tekijä. Asianomistajan vaatimuksilla voi näin ollen suora vaikutus siihen, kuinka halukas epäilty on tunnustamaan tekonsa. Tämän ohella asianomistaja voi estää syyteneuvottelun hyödyntämisen jo sellaisenaan, jos hän ei anna suostumustaan

³⁰¹ Oikarainen 2017, s. 120–121, 131–133, 161–164; Matikkala 2021, s. 314; HE 58/2013 vp, s. 24, 31; LaVM 5/2014 vp, s. 9.

³⁰² Oikarainen 2017, s. 24–29, 88, 120, 124, 184; Sahavirta 2016, s. 391–392, 394; Linna 2015, s. 419, 423–425; HE 58/2013 vp, s. 14, 24–26, 29–31; LaVM 5/2014 vp, s. 6.

³⁰³ Tällaisista syytteeseen liittyvistä liitännäisvaatimuksista ei kuitenkaan voida neuvotella, vaikka syytteen muotoilu ja tunnustuksen perusteella lopulta muodostuva teonkuvaus vaikuttavatkin olennaisesti niihin. Kuusisto Mäkelä 2021, s. 43–46; Oikarainen 2017, s. 24–29, 88, 120, 124, 184; Sahavirta 2016, s. 391–392, 394; Linna 2015, s. 419, 423–425.

menettelyyn. Yksittäisellä asianomistajalla on toisin sanoen suuri valta vaikuttaa niin yksityisen kuin yleisen edun toteutumiseen määräämällä käytännössä valtion varojen käytöstä, muiden asianomistajien ja epäillyn oikeudenkäyntikuluista sekä epäillyn mahdollisuudesta saada tunnustuslievennys. Koska asianomistaja voi estää menettelyn käytön mistä syystä tahansa, hyvinkin vaatimaton tai hylättävä yksityinen etu, kuten esimerkiksi kostonhalu, voi näin ollen johtaa varsin merkittäviin vaikutuksiin niin yleisen kuin yksityisen edun kannalta jopa yhden asianomistajan toimesta, vaikka kyseessä olisi kuinka laaja ja monia osapuolia sisältävä rikosjuttu.³⁰⁴

Nähdäkseni tällaisten tilanteiden välttämiseksi syyttäjän tulisikin tilanteen niin salliessa pyrkiä olemaan aktiivinen myös asianomistajan ja hänen etujensa suuntaan. Syyteneuvottelu voi olla edellä luvussa 4.1.1.1 esittämäni tapaan mitä otollisin vaihtoehto myös asianomistajalle, minkä esiintuomisessa ja mahdollistamisessa syyttäjän tulisi olla oma-aloitteinen. Yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan ensinnäkin tietyin reunaehdoin tutkia myös tunnustamisoikeudenkäynnissä, ja syyttäjällä on velvollisuus ajaa vaatimusta, jos se voidaan tehdä ilman olennaista haittaa ja se ei ole selvästi perusteeton. Asianomistaja voi myös itse ajaa yksityisoikeudellista vaatimustaan, mikäli syyttäjä ei tätä tee. Perustellun ja hallittavissa olevan vahingonkorvausvaatimuksen esittäminen tuomioesityksen yhteydessä on prosessitaloudellisesti järkevää ja muutoinkin asianomistajalle helpompaa verrattuna siihen, että asia irrotetaan erilliseksi riita-asiaksi.³⁰⁵ Itse hyvitysmenettely ja rikosentekijän toiminta esimerkiksi vastuunoton muodossa voivat, kuten todettua, olla tietyissä tilanteissa myös tärkeämpiä kuin lopulta

³⁰⁴ Koska syyteneuvottelu ja siitä seuraava rangaistushuojennus edellyttävät asianomistajan suostumusta, asianomistajalla on myös periaatteessa mahdollisuus esim. kiristää epäillyltä ylisuuri korvaus. On myös huomioitava, että mikäli suostumuksen antamisesta kieltäytynyttä asianomistajaa koskeva teko on mahdollista erottaa oikeusvoimavaikutuksen estämättä useita erillisiä tekoja käsittävästä juttukokonaisuudesta, kieltäytynyttä asianomistajaa koskeva asia voidaan käsitellä tavanomaisessa pääkäsittelyssä ja muut tunnustetut teot tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tällaiset järjestelyt eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti ole kaikkein tarkoituksenmukaisimpia ratkaisuja. Kyseisten haasteiden vuoksi asianomistajan suostumuksen edellyttämistä on paikoin ehdotettu jopa poistettavaksi. Esitys on kuitenkin varsin ongelmallinen, sillä se merkitsisi käytännössä asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden romuttamista. Ks. OMSO 2020:6, s. 54–55; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 43–46; Oikarainen 2017, s. 24–29, 88–89, 120, 124, 184–185; Sahavirta 2016, s. 391–392, 394; Linna 2015, s. 419, 423–425; VKS 2015:6:n liiteasiakirja, s. 10; Linna 2010, s. 223–227; Tapani – Tolvanen 2015, s. 234; HE 58/2013 vp, s. 14, 24–26, 29–31; LaVM 5/2014 vp, s. 6.

³⁰⁵ Kuusisto Mäkelä 2021, s. 43–46, 59; Oikarainen 2017, s. 24–29, 88, 120, 124, 184; Sahavirta 2016, s. 391–392, 394; Linna 2015, s. 419, 423–425; HE 58/2013 vp, s. 14, 24–26, 29–31; LaVM 5/2014 vp, s. 6.

tuomittava rangaistus tai suoritettava vahingonkorvaus. Syyteneuvottelu ja sen tavoitteleva tunnustus voivat näin ollen johtaa ja vaikuttaa ainakin välillisesti puhtaiden kustannussäästöjen ohella myös uhrin toipumiseen ja tämän muiden intressien täyttymiseen.³⁰⁶ Kyseisten etujen saavuttamiseksi – ja asianomistajan suostumuksen saamiseksi – syyttäjän tulisi huomioida myös asianomistajan asema informoimalla häntä menettelyn merkityksestä hänen etujensa kannalta.³⁰⁷

Kaikkia ehtoja kokonaisuutena tarkastellen syyteneuvottelun käyttämiseen liittyvä harkinta edellyttääkin syyttäjältä useiden, varsin erilaisten, argumenttien huomioimista. Punninnan kohteena ja siihen vaikuttavina tekijöinä ovat muun muassa yleinen ja yksityinen etu, kustannustehokkuus ja tarkoituksenmukaisuus laajemmassa mielessä, legitimiys sekä perusoikeusnäkökohdat. Näkökohdat voivat edellyttää hyvin erilaisia ratkaisuja, minkä vuoksi syyttäjän harkintavallan tueksi tulisi olla selkeät laintasoiset raamit harkintaa tukemaan ja rajoittamaan. Utilitaristinen, tulevaisuuteen kohdistuva tarkoituksenmukaisuusargumentaatio on kuitenkin melko lailla hallitseva piirre syyteneuvottelun soveltamisharkinnassa. Syyttäjän kriminaalipoliittinen harkintavalta ja tavoiterationaalien argumenttien merkitys ovatkin syyteneuvottelun myötä kasvaneet entisestään suomalaisessa rikosprosessissa jopa lainkäytön tasolla. Tavoiterationaalien argumenttien painoarvon kasvaminen näkyy syyteneuvottelun osalta ennen muuta siinä, että menettelyn soveltaminen on olennaisesti sidoksissa siihen, minkä ratkaisun ajatellaan johtavan käsillä olevassa yksittäistapauksessa parhaaseen mahdolliseen lopputulemaan. Kyse on toisin sanoen sen arvioinnista, toteuttaako syyteneuvottelu mainittuja näkökohtia paremmin kuin normaaliprosessi. Tällöin esimerkiksi alennussitoumukseen ja tämänmukaiseen rangaistushuojennukseen päätyminen toteutetaan korostuneesti utilitaristisen ja seuraushakuisen soveltamisharkinnan pohjalta.³⁰⁸

³⁰⁶ Ks. tarkemmin asianomistajan asemasta, yksityisoikeudellisista vaatimuksista ja muista intresseistä syyteneuvottelussa edellä luku 4.1.1.1 sekä Vattjus-Anttila 2022b, s. 559–560; Kainulainen – Honkatukia – Niemi 2013, s. 103–105; Kainulainen – Saarikkomäki 2014, s. 79–83; Tapani – Tolvanen 2016, s. 108; Tolvanen 2012c, s. 14–15; Tolvanen 2012b, s. 611–613; Bagaric – Clarke – Rininger 2019, s. 33; Herzog 2004, s. 594; O’Hear 2007, s. 326–327; sekä Norjassa: Riksdokument nr 3/2007, s. 2, 5; Tapani – Tolvanen 2015, s. 238; Koponen 2012, s. 59; OMML 58/2012, s. 22–25; OMML 26/2012, s. 28–29, 35; OMML 47/2010, s. 85; HE 58/2013 vp, s. 11.

³⁰⁷ Lain esitöissä todetaankin, että syyttäjä voisi kutsua asianomistajan neuvotteluun, jos syyttäjä katsoo, että siitä saattaisi olla etua tunnustamisoikeudenkäynnissä. Koska asianomistajan suostumus on jo lähtökohtainen edellytys syyteneuvottelun pitämiseksi, asianomistajan kuuleminen ja huomioiminen on olennaista jo syyteneuvottelun mahdollistamisessa. HE 58/2013 vp, s. 26; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 43–46, 59.

³⁰⁸ Syyteneuvottelussäännöksiä seuraushakuisuutta korostaa osaltaan se, että RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisesta lieventämisperusteesta poiketen kyseisten säännöksiä soveltaminen edellyttää jo niiden sanamuodon perusteella toteutuneita, havaittavissa

Tavoiterationaalien kustannustehokkuuteen palautuvien argumenttien korostuminen lainkäytön tasolla merkitseekin jännitteitä syyttäjän erityyppisten tehtävien toteuttamisen ja näiden mukaisten intressien huomioimisen kesken. Nämä jännitteet tulisi kyetä ratkaisemaan syyttäjän toiminnassa rikosoikeudellisen järjestelmän legitimiisyyksivaatimuksia sekä perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla, mitä nähdäkseni edesauttaa se, että perusoikeuksien suojaaminen ymmärretään itsenäiseksi kriminaalipoliittiseksi tavoitteeksi rikosprosessin kaikilla tasoilla. Kriminaalipoliittisten ratkaisuperusteiden käyttöä on toisin sanoen syytä kyetä rajoittamaan ja perustelemaan tukeutumalla pelkkien tehokkuusargumenttien ohella myös oikeusvaltiollisiin oikeudenmukaisuusargumentteihin, oikeusturvavaatimuksiin ja perusoikeusnäkökohtiin.³⁰⁹

Syyteneuvottelulla on nähdäkseni potentiaalia yhdistellä ja toteuttaa tässä mainittuja – osin vastakkaisiakin – intressejä. Syyteneuvottelulla voidaan ensinnäkin ainakin välillisemmässä mielessä turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista pitämällä yllä rikosoikeusjärjestelmän tehokkuutta. Mikäli rikosoikeusjärjestelmän mahdollisuudet edistää tiettyjen rikostyyppien suojaamisen perusoikeuksien toteutumista ovat edellä mainittuun tapaan heikentyneet liiallisesti laajentuneen luopumiskäytännön vuoksi, syyteneuvottelu voi edistää kyseisten perusoikeuksien suojaamista ylläpitämällä ja tehostamalla järjestelmän toimintaa.³¹⁰ Systeemitason

olevia, kustannussäästöjä. Syyteneuvottelusäännöksen mukainen toimenpiteistä luopuminen ja rangaistuksen lieventäminen edellyttävät säännöksen mukaan sitä, että *epäilty on edistänyt rikoksensa selvittämistä tai myötävaikuttanut tähän* (RL 6 luvun 8 a §, ETL 3 luvun 10 a §, ROL 1 luvun 8 §). Oikeuskirjallisuudessa tuomioistuimen on katsottu voivan hylätä tuomioesitys myös sillä perusteella, ettei vastaajan ole katsottu esitetyn selvityksen perusteella edistäneen tunnustamisellaan rikoksen selvittämistä. Sen sijaan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltamiseksi riittää sen sanamuodon mukaan rikoksentehtäjän *pyrkimys* edistää rikoksensa selvittämistä. Jälkimmäisessä säännöksen soveltaminen ei ts. edellytä välttämättä *toteutuneita* kustannussäästöjä – toisin kuin varsinaisten syyteneuvottelusäännösten soveltaminen. Eri asia on se, että myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintasisältö on nähdäkseni vaarassa muuttua seuraushakuiseksi syyteneuvottelusäännösten vaikutuksesta. Pyrkimykset säännösten tulkintakäytäntöjen yhdenmukaistamiseen voivat ts. johtaa siihen, että myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltamisen katsotaan edellyttävän näyttöä tosiasiallisesti saavutetuista kustannussäästöistä, jolloin tehottomalle hyvälle yritykselle ei annettaisi rangaistusta lieventävää merkitystä. Ks. tarkemmin jäljempänä 5.2.1.1 sekä Linna 2019, s. 286–294; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 243–247; Oikarainen 2017, s. 17–24, 185–186, 200–203; Matikkala 2021, s. 253–256, 314, 319–320; Törnqvist 2018, s. 320, 326; Kempainen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Kinnunen 2020, s. 429; Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–70; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31.

³⁰⁹ Ks. tarkemmin Vatjus-Anttila 2021, s. 1038–1043; Tolvanen 2013, s. 342; Lahti 2008, s. 110–113, 116–118; Lahti 2013b, s. 11–16, 19–24; Sahavirta 2016, s. 387–388, 395–398.

³¹⁰ Ks. rikosoikeusjärjestelmän roolista perus- ja ihmisoikeuksien toteuttajana Vatjus-Anttila 2021, s. 1038–1043; Lappi-Seppälä 1987, s. 128–131, 136–138; Melander

ohella syyteneuvottelu voi edistää asianomistajan oikeuksien toteutumista myös yksittäisissä tapauksissa tehostamalla esimerkiksi rikosvastuun toteutumista, vahinkojen hyvittämistä ja sovittelua. Tunnustaminen voi toisin sanoen edistää asianomistajan perusoikeuksille annettavaa oikeussuojaa, minkä ohella se voi vähentää konkreettisesti oikeudenloukkauksesta aiheutunutta haittaa. Teon selvittämistä, sen vaikutuksien korjaamista ja vastuunottoa edistävä keskusteluyhteys voikin tuottaa monenlaisia käytännöllisiä etuja ja edistää rikosoikeusjärjestelmää kohtaan koettua luottamusta niin epäillyn, asianomistajan, viranomaisten kuin suuren yleisön kannalta.³¹¹

Syyteneuvottelujärjestelmällä ja tunnustuksen huomioimisella yleensäkin tulisi näin ollen olla nähdäkseen prosessiekonomian ohella myös muita tavoitteita. Tällaisina voidaan mainita esimerkiksi restoratiiviset, erityispreventiiviset sekä asianomistajan hyvittämiseen ja teon sovittamiseen liittyvät näkökohdat. Näiden toteuttaminen edellyttää kuitenkin sitä, että syyteneuvottelua ei tule nähdä syyttäjän toiminnassa ainoastaan kustannustehokkuuteen tähtääväksi utilitaristiseksi menettelyksi. Erilaisia näkökohtia on toisin sanoen mahdollista yhdistää, mutta tämä edellyttää syyttäjän aktiivista suhtautumista ja asennoitumista syyteneuvotteluun restoratiivisena ja oikeudenmukaisuusargumentaatioon kytkeytyvänä menettelynä.³¹²

Vaikka syyttäjän kriminaalipoliittinen harkintavalta on lisääntynyt merkittävästi ja tämä voidaan nähdä syyteneuvottelun keskeisimmäksi toimijaksi, syyttäjää ei kuitenkaan tule pitää syyteneuvottelumenettelyssäkään yksinvaltiaana. Tunnustuksen perusteella tehtävä esitutkinnan rajoittaminen ja esitutkinnan aikainen tunnustamismenettely edellyttävät ensinnäkin syyttäjän päätöksenteon pohjaksi tutkinnanjohtajan esitystä (ETL 3 luvun 10 a §). Tämän ohella tuomioistuimella on yhä verrattain vahva kontrollivalta tuomioesityksen lopulliseen hyväksymiseen sekä esimerkiksi rangaistuksen mittaamiseen liittyviin kysymyksiin. Tuomioistuimen voidaan näin katsoa olevan yhä itsenäinen tuomiovallan käyttäjä myös syyteneuvottelujärjestelmässä, jolloin syyteneuvottelusäännöksiä soveltamiseen liittyvä tarkastelu on syytä ulottaa myös siihen.

2008, s. 90–93; Jääskeläinen 1997, s. 144–145; Vuorenpää 2007, s. 15–18; Lappi-Seppälä 2000, s. 36–43; Tolvanen 2013, s. 338; Lahti 2013b, s. 11–16, 19–24; Tolvanen 1999, s. 179–182; Nuutila 1996, s. 24–25, 79–90; Tolvanen 2005, s. 142–149, 173, 191.

³¹¹ Ks. Kuusisto Mäkelä 2021, s. 2–3, 92–101; Kääriäinen 2017, s. 30–31; Tapani – Tolvanen 2015, s. 238; Tolvanen 2012a, s. 1070, 1076–1077; Koponen 2012, s. 59; Jääskeläinen 1997, s. 108; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31.

³¹² Ks. Kuusisto Mäkelä 2021, s. 2–3, 92–101; Kääriäinen 2017, s. 30–31; Tapani – Tolvanen 2015, s. 238; Tolvanen 2012a, s. 1070, 1076–1077; Koponen 2012, s. 59; Jääskeläinen 1997, s. 108; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31.

4.1.2 Tuomioistuinta ohjaavat säännökset

4.1.2.1 Tuomioesityksen käsittely ja sen mukaisen tuomion antaminen

Tuomioistuimen toimintaa sääntelevät syyteneuvottelusäännökset löytyvät ennen kaikkea tunnustamisoikeudenkäyntiä sääntelevästä ROL 5 b luvusta sekä rangaistuksen mittaamisen osalta RL 6 luvun 8 a §:stä. Kiteytetysti tunnustamisoikeudenkäynnissä on kyse kevennetystä oikeudenkäyntimenettelystä, joka rakentuu tuomioesityksen ja sen käsittelyn ympärille. Tuomioistuin ottaa menettelyssä vastaan vastaajan tunnustuksen, jonka oikeellisuudesta ja paikkansapitävyydestä tuomioistuimen on varmistauduttava. Asiassa ei kuitenkaan lähtökohtaisesti esitetä muuta näyttöä, vaan tuomioesityksen mukaisen rikosnimikkeen ja teonkuvauksen tunnustaminen toimii pääasiallisena näyttönä. Syyteneuvotteluun liittyvän tuomioistuinkontrollin keskeinen sisältö kohdistuu näin ollen siihen, että tuomioistuimen on varmistauduttava tunnustuksen oikeellisuudesta ja vapaaehtoisuudesta sekä tuomioesityksen asianmukaisuudesta. Tuomioistuimen tulee toisin sanoen vakuuttaa tosiasiallisesta tapahtumainkulusta ja rikosvastuun edellytyksien täyttymisestä tunnustuksen ja sitä tukevan kokonaisnäytön perusteella. Tuomioesityksen mukaisen teon syyksilukeminen edellyttää siis normaalin tuomitsemiskynnyksen täyttymistä, vaikka tunnustamisoikeudenkäynnissä ei vaaditakaan yhtä kattavaa selvitystä rikoksesta kuin normaalijärjestyksessä käsiteltävässä syyteasiassa – asia voidaan toisin sanoen ratkaista tavallista suppeammalla selvityksellä. Tuomioistuin on näin ollen syyteneuvottelussakin riippumaton tuomiovallan käyttäjä eikä se ole sidottu myöskään esimerkiksi syyttäjän seuraamuskannanottoon.³¹³

Vaikka syyteneuvottelumenettelyä ja siitä seuraavaa tunnustamisoikeudenkäyntiä voidaan pitää tavanomaiseen rikosprosessiin ja pääkäsittelyyn verrattuna omana kevennettynä prosessilajinaan, ROL 5 b luvun 6 §:n mukaan tunnustamisoikeudenkäynnissä sovelletaan muilta kuin 5 b luvussa säädetyiltä osin normaalin rikosoikeudenkäynnin säännöksiä. Yleiset rikosasian pääkäsittelyä ohjaavat tavoitteet ja periaatteet koskevat siis lähtökohtaisesti myös tunnustamisoikeudenkäyntiä.³¹⁴ Tunnustamisoikeudenkäynnin keskeisin sisältö ja

³¹³ Rangaistuksen mittaamisesta tarkemmin jäljempänä luvussa 5. Oikarainen 2017, s. 23–24, 185–186; Linna 2015, s. 424–426, 432–433; Matikkala 2021, s. 316–317; Tapani – Tolvanen 2015, s. 232, 239–241; HE 58/2013 vp, s. 29–32; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9, 11–13.

³¹⁴ Tällaisia arvoja, tavoitteita ja periaatteita ovat esim. julkisuus-, kontradiktorisuus-, suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaatteet sekä rikosoikeudenkäynnin varmuus, helppuus ja nopeus. Ks. tarkemmin Oikarainen 2017, s. 146–152; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9, 11–13; VKS 2015:6.

poikkeavuudet tavanomaiseen pääkäsittelyyn verrattuna ilmenevät ROL 5 b luvun 3–5 §:stä. Kyseisen luvun 3 §:n 1 momentin mukaan: ”Tunnustamisoikeudenkäynnissä on, jollei tuomioistuimien toisin päättä, seuraavassa järjestyksessä: 1) syyttäjän tehtävä selkoa tuomioesityksen sisällöstä ja muista siihen liittyvistä seikoista sekä esiteltävä tarpeellisessa määrin asiaa koskeva esitutkinta-aineisto; 2) tuomioistuimen tiedusteltava vastaajalta, tunnustaako hän edelleen rikoksen ja suostuu asian käsittelyyn tässä luvussa säädettyssä menettelyssä sekä ymmärtääkö hän muiltakin osin tuomioesityksen sisällön ja merkityksen, sekä pyrittävä varmistautumaan, että esitys vastaa hänen tarkoitustaan; 3) varattava vastaajalle tilaisuus muutoin lausua tuomioesityksestä ja esitutkinta-aineistosta; 4) varattava asianomistajalle tilaisuus lausua tuomioesityksestä; 5) käsiteltävä muut vaatimukset; 6) annettava asianosaisille tilaisuus esittää loppulausuntonsa.”

Pykälän 2 momentin mukaan: ”Tuomioistuimen tulee valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimen tulee kysymyksiin poistaa asianosaisten lausuntojen epäselvyyksiä ja puutteellisuuksia.” Syyttäjän selonteon ja koko asian käsittelyn pohjana on näin ollen tuomioesitys, jonka hyväksyttävyyden ja paikkansapitävyyden kontrollointi mahdollistetaan säännöksessä niin vastaajalle kuin tuomioistuimelle. Vastaajan tulee tunnustaa tuomioesityksessä yksilöity teko, ja tuomioistuimen on varmistauduttava tunnustuksen vapaaehtoisuuden ja oikeellisuuden ohella muun muassa siitä, että tuomioesitys vastaa vastaajan tarkoitusta.³¹⁵

ROL 5 b luvun 4 ja 5 §:ssä säädetään puolestaan tuomioistuimen käytettävissä olevista ratkaisuvaihtoehdoista. Kyseisen luvun 4 §:n mukaan: ”Tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos: 1) vastaaja on antanut 3 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun tunnustuksen ja suostumuksen; 2) tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon myös asiaa koskeva esitutkinta-aineisto; 3) tuomioistuin lukee syyksi rikoksen tuomioesityksen mukaisesti; 4) esityksen hyväksymiselle ei ole muutoin estettä.” Tuomion antamisen yleisenä edellytyksenä on siis se, että vastaaja on tunnustamisoikeudenkäynnissä tunnustanut teon, eikä tuomioistuimelle ole jäänyt tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta varteenotettavaa epäilyä ottaen huomioon asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Asiallisesti kyse ei ole myöskään tuomitsemiskynnyksen laskemisesta, sillä tuomioesityksen mukaisen tuomion edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.³¹⁶

³¹⁵ Ks. tarkemmin Oikarainen 2017, s. 157–164; Linna 2015, s. 424–426, 432–433; Tapani – Tolvanen 2015, s. 232; HE 58/2013 vp, s. 29–32; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9, 11–13.

³¹⁶ Koska langettavaan tuomioon ei vaadita tunnustamisoikeudenkäynnissä yhtä kattavaa selvitystä kuin normaalijärjestyksessä käsiteltävässä syyteasiassa, tuomitsemiskynnyksen täysimääräiseen täyttymiseen on kuitenkin suhtauduttu

Suhtaudun kuitenkin varsin skeptisesti siihen, että syyksilukeva tuomio voitaisiin perustaa pelkkään tunnustukseen ilman muuta näyttöä. Jos vastaajan syyllisyydestä ei tule jäädä varteenotettavaa epäilyä, ja ainoa näyttö perustuu vastaajan omiin lausumiin, tunnustuksen tulisi riittää poistamaan kyseiset epäilykset. Tunnustusta itseään on kuitenkin haastava todentaa paikkansapitäväksi ilman sitä tukevaa näyttöä, sillä tunnustuksen oikeellisuus jää tällöin ainoastaan vastaajan omien lausumien varaan. Mikäli asiassa ei ole esitetty tunnustuksen lisäksi mitään muuta näyttöä, miten tunnustuksen paikkansapitävyys voidaan toisin sanoen vahvistaa? Eikö tunnustuksen oikeellisuuden todentaminen edellytä sitä, että tuomioistuin vakuuttuu sen paikkansapitävyydestä sitä tukevan näytön perusteella? Mikäli tunnustusta tukeva muu näyttö riittää toisaalta poistamaan epäilyt sen paikkansapitävyydestä, tällöin ei nähdäkseni olla kaukana tilanteesta, jossa muu näyttö jo itsessään puhuu vastaajan syyllisyyden puolesta. Tunnustusta ei tällöin voitane pitää enää syyksilukevan tuomion ainoana näyttönä. Vakiintuneen tuomitsemiskynnyksen noudattaminen vaikuttaakin olevan vaikeasti yhdistettävissä siihen, että asiassa ei esitetäisi tunnustuksen lisäksi myös muuta sitä tukevaa näyttöä.³¹⁷ Toisena ongelmakohtana on erityisesti täysimittaisessa pääkäsittelyssä se, että varhaisemmassa vaiheessa prosessia annettu tunnustus voidaan pääkäsittelyssä peruuttaa. Jos asiassa ei ole hankittu tunnustuksen lisäksi juuri muuta näyttöä, juttu herkästi kaatuu pääkäsittelyssä tapahtuvan kiistämisen seurauksena, koska syyllisyyden tueksi ei voida esittää muuta näyttöä kuin sittemmin peruutettu tunnustus. Lisätutkinnan suorittaminen vasta tässä vaiheessa voi olla tarkoituksetonta ja joka tapauksessa viivästyttää prosessia. Eteneminen syyksilukevaan tuomioon asti pelkästään tunnustukseen perustuvan näytön voimin on täten monin tavoin ongelmallista.³¹⁸

Syyksilukevan tuomion osalta on erityisen huomionarvoista, että tuomioistuin voi lukea rikoksen syyksi ainoastaan tuomioesityksen mukaisesti. Tuomioistuin on sidottu tuomioesityksessä esitettyyn rikosnimikkeeseen, eikä sen muuttaminen ole mahdollista edes lievempään suuntaan. Tuomioistuimen tulee antaa tuomio juuri siitä rikosnimikkeestä, joka mainitaan tuomioesityksessä, mukaan lukien rikosnimikkeen törkeysasteet. Toisin sanoen syyttäjän ja vastaajan yhteinen

oikeuskirjallisuudessa epäillen. Ks. Matikkala 2021, s. 316–317; Linna 2015, s. 432–433; Oikarainen 2017, s. 185–186; Tapani – Tolvanen 2015, s. 232, 239–241; HE 58/2013 vp, s. 30–32, 41; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9, 11–13; Illman 2015, s. 152–154; Jokela 2018, s. 274, 442–445.

³¹⁷ Vatjus-Anttila 2022b, s. 555–556. Ks. samansuuntaisista huomioista Matikkala 2021, s. 316–317; Illman 2015, s. 152–154; Jokela 2018, s. 274, 444; Koponen 2012, s. 71–74. Vrt. HE 58/2013 vp, s. 10, 22, 31–32, 41.

³¹⁸ Tietävästi kyseistä ”taktiikkaa” on alioikeuksissa myös ajoittain hyödynnetykin menestyksekkäin tuloksin. Ks. myös Sahavirta 2016, s. 395–398.

näkemyks tunnustettavan teon tosiseikoista ja oikeudellisesta arvioinnista (rikosnimike) sitoo tuomioistuinta, minkä vuoksi tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuin on sidottu tavallista syytesidonnaisuutta tiukemmin tuomioesityksen sisältöön. Tämä on merkittävä tuomioistuimen asemaan liittyvä poikkeus suhteessa tavanomaiseen rikosprosessiin, ja se merkitsee huomattavaa rajoitusta tuomioistuinkontrolliin ja -toimivaltaan.³¹⁹

Tuomioistuimella on näin ollen käytännössä kaksi vaihtoehtoa: Syyksilukemisen se voi tehdä vain tuomioesityksen mukaisesti siinä kuvailluin rikosnimikkein. Jos tuomioistuin katsoo, että tuomioesityksen mukaista tuomiota ei voida antaa, asian käsittely jätetään ROL 5 b luvun 5 §:n mukaisesti sillensä. Sillensä jättämiseen voi vaikuttaa esimerkiksi tunnustuksen vapaaehtoisuuteen ja oikeellisuuteen liittyvät epäilyt tai se, että tuomioesityksessä esitetty tosiseikasto ei tuomioistuimen näkemyksen mukaan vastaa vaadittua rikosnimikettä. Oikeuskirjallisuudessa on myös esitetty, että asia voitaisiin jättää sillensä, jos vastaajan ei tuomioistuimen käsityksen mukaisesti katsottaisi tunnustamisellaan edistäneen rikoksensa selvittämistä.³²⁰

Kokonaisuutena arvioiden tuomioistuimen toimivaltaa on tunnustamisoikeudenkäynnissä rajoitettu tietyiltä osin verrattuna tavanomaiseen pääkäsittelyyn. Tuomioistuin on ensinnäkin sidottu tuomioesitykseen siten, että syyksilukeva tuomio voi perustua ainoastaan siinä esitettyyn rikosnimikkeeseen. Tuomioesitys sitoo toisin sanoen tuomioistuinta teon rikosoikeudellisen luonnehdinnan osalta. Huomionarvoista on kuitenkin samalla se, että tuomioistuimella on itsenäinen toimi- ja harkintavalta tuomioesityksen mukaisen ratkaisun antamisen sekä lopullisen rangaistuksen määräämisen suhteen. Tuomioistuin ei esimerkiksi voi lukea tuomioesityksessä kuvailtua tekoa vastaajan syyksi, mikäli vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettava epäily. Tuomioistuin saa – ja tämän tulee – harkita vapaasti esimerkiksi tunnustuksen uskottavuutta ja paikkansapitävyyttä. Myös rangaistuksen määräämisen osalta ainoa tuomioistuinta sitova rajoitus on RL 6 luvun 8 a §:n mukaisesti se, että rangaistus saa olla enintään kaksi kolmasosaa laissa säädetystä kyseisen rikoksen enimmäisrangaistuksesta. Tuomioistuimen autonominen harkintavalta päättää rikoksen seuraamuksista säilyy näin ollen myös tunnustamisoikeudenkäynnissä, sillä syyttäjän seuraamuskannanotto ei sido tuomioistuinta alennetun rangaistusasteikon

³¹⁹ Oikarainen 2017, s. 23–24, 185–186; Tapani – Tolvanen 2015, s. 232, 239–241; Matikkala 2021, s. 316–317; Illman 2015, s. 159–161; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9, 11–13; Linna 2015, s. 424–426; HE 58/2013 vp, s. 30–32.

³²⁰ Oikarainen 2017, s. 23–24, 185–186; Linna 2015, s. 424–426; Tapani – Tolvanen 2015, s. 232, 239–241; Matikkala 2021, s. 316–317; Illman 2015, s. 159–161; HE 58/2013 vp, s. 30–33; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9; Jokela 2018, s. 444.

ulkopuolisin osin. Syyteneuvottelun ei nähdäkseni voidakaan katsoa merkitsevän tuomiovallan siirtymistä tuomioistuinlaitoksen ulkopuolelle, sillä tuomioistuimen tulee aidosti kontrolloida syyksilukevan tuomion edellytyksien täyttymistä, minkä ohella tuomioistuimella on autonominen harkintavalta rangaistuksen mittaamisen suhteen lievennetyltä asteikolta. Tuomioistuimen rooli ei toisin sanoen nähdäkseni typisty tunnustamisoikeudenkäynnissäkään kumileimasimeksi, vaan se säilyy itsenäisenä rikosprosessuaalisena toimijana ja kontrolli- sekä harkintavallan käyttäjänä – vaikkakin tietyin tässä kuvatuin rajoituksin.³²¹

4.1.2.2 RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen rangaistushuojennuksen soveltamiskriteerit

Syyttäjän ja tuomioistuimen välinen roolijako saa kuitenkin myös toisenlaista merkitystä tarkasteltaessa lähemmin nimenomaan RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen rangaistushuojennuksen soveltamiskriteerejä. RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen rangaistushuojennuksen soveltamisharkinta vaikuttaa syyttäjän tapaan kiinnittyvän myös tuomioistuimen kohdalla varsin seuraushakuiseen katsantotapaan. Tähän ohjaa jo säännöksen sanamuoto, jonka 1 momentin mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos tekijä *on myötävaikuttanut* rikoksensa selvittämiseen siten kuin ROL 1 luvun 10, 10 a §:ssä ja 5 b luvussa sekä ETL 3 luvun 10 a §:ssä säädetään. Aikaisemmin toteamaani tapaan oikeuskirjallisuudessa on jopa katsottu, että tuomioistuin voisi jättää asian sillensä ja siis evätä rangaistushuojennuksen, mikäli se katsoo, ettei vastaaja ole esitetyn selvityksen perusteella tunnustamisellaan edistänyt rikoksen selvittämistä. Syyteneuvottelusäännöksiin liittyvän tunnustuslievennyksen soveltamisharkinta on siis melko puhtaasti seuraushakuista siinä mielessä, että huojennuksen soveltamisessa olennaista on se, minkälaisia konkreettisia ja havainnoitavia etuja tunnustaminen on käsillä olevassa tapauksessa tuottanut.³²²

³²¹ Ks. myös Linna 2015, s. 424–426; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239; Oikarainen 2017, s. 9, 23–24, 185–186; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9, 11–13; PeVL 7/2014 vp, s. 3–4.

³²² Syyttäjän kohdalla säännösten soveltamisen seuraushakuisuudella on myös tuomioistuinta selkeämmin tulevaisuuteen kohdistuva ulottuvuus siinä mielessä, että syyttäjä tekee ratkaisunsa sen perusteella, minkä soveltamisratkaisun (ryhtyäkö syyteneuvotteluun vai ei) hän ajattelee johtavan parhaisiin seurauksiin tulevaisuutta ajatellen. Rikosprosessin viimeisenä linkkinä rangaistuksen määräämisen osalta toimiva tuomioistuin sen sijaan joutuu yleisimmin tyytymään lähinnä sen tarkasteluun, mitä havainnoitavia seurauksia tunnustamisella on saatu jo aikaiseksi. Tuomioistuimesta poiketen syyttäjällä on ts. eräällä tapaa vielä mahdollisuus vaikuttaa kyseisten seurauksien (kustannussäästöjen) saavuttamiseen syyteneuvotteluun liittyvällä soveltamisharkinnallaan. Ks. syyteneuvottelusäännösten seuraushakuisuudesta Linna 2019, s. 286–294; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 243–

Puhtaasti seuraushakuiset soveltamiskriteerit ovat nähdäkseni ongelmallisia ainakin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen kohdalla, jonka tulkintakäytäntö on muuttunut seuraushakuisempaan suuntaan syyteneuvottelusäännöksiä vaikutuksesta. Eri säännöksiä mukaisten lieventämisperusteiden soveltamista on nimittäin pyritty soveltuvien osien yhtenäistämään toisiinsa, mikä vaikuttaa muokkaavan ennen kaikkea RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintakäytäntöä kohti syyteneuvottelusäännöksiä sisältöä.³²³

Kun tarkastelun kohteena ovat kuitenkin yksinomaan syyteneuvottelusäännökset, yhtälöön vaikuttaa myös tuomioistuimen ja syyttäjän välinen roolijako. Mikäli tuomioistuimen tulisi luottaa siihen, että tunnustamisoikeudenkäynnissä on käsiteltävänä vain tapauksia, joissa tunnustaminen on tuottanut kustannussäästöjä ja joiden käsittely tunnustamisoikeudenkäynnissä on tarkoituksenmukaista, tuomioistuimesta on tulossa enemmän syyttäjän tuomioesityksen vahvistava kumileimasin. Tuomioistuimesta tulisi toisin sanoen alennusautomaatti, kunhan syyksiluettavuuden edellytykset täyttyisivät.³²⁴ Jos tuomioistuin ottaa toisaalta itsenäisen roolin toteutuneiden kustannussäästöjen arvioitsijana, ja jättää lieventämättä rangaistusta toteutuneiden kustannussäästöjen vähäisyyden perusteella, syyttäjän alennussitoumuksen merkitys heikentyy – mikä voi taas johtaa syyteneuvottelun houkuttelevuuden vähentymiseen.³²⁵ Kyse on kiteytetysti siitä,

247; Oikarainen 2017, s. 17–24, 185–186, 200–203; Matikkala 2021, s. 253–256, 314, 319–320; Törnqvist 2018, s. 320, 326; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Kinnunen 2020, s. 429; Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–70; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31; sekä erityisesti syyttäjän soveltamisharkinnasta edellä luku 4.1.1.

³²³ Ks. tunnustussääntelyn koherenssiin liittyvistä ongelmista ja sen systemaattisesta tulkinnasta tarkemmin jäljempänä luku 5.2.1 sekä Matikkala 2021, s. 253–254, 320; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–247; Linna 2019, s. 290–293; Kinnunen 2020, s. 429; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–71; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

³²⁴ Huomionarvoista myös syyteneuvottelujärjestelmän mukaisen tuomioesityksen ja alennussitoumuksen kannalta on kuitenkin se, että ne sitovat tuomioistuinta ainoastaan sovellettavan rangaistusasteikon osalta. Alennussitoumus ei ts. velvoita tuomioistuinta lieventämään konkreettisesti mitattavaa rangaistusta, vaan se asettaa rajat, joiden sisäpuolella tarkemmassa rangaistuksen määrittämisessä on pysyttävä. Syyttäjä ei näin ollen voi tuomioistuinta sitovasti luvata vastaajalle konkreettisen rangaistuksen lieventämistä edes syyteneuvottelumenettelyssä. Ks. Tapani – Tolvanen 2015, s. 231, 239–244; Linna 2019, s. 283; Oikarainen 2017, s. 187; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

³²⁵ Syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönottoa puollettiinkin juuri sillä, että aikaisemmin syyttäjällä ei ollut käytännössä mitään konkreettista tapaa vakuuttaa epäiltyä siitä, että tämän tunnustaminen tulee vaikuttamaan rangaistusta lieventävästi. Alennussitoumuksesta poiketen esim. syyttäjän seuraamuskannanotto ja siinä ehdotettu RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltaminen eivät nimittäin velvoita tuomioistuinta millään tavalla. Syyttäjällä ei ts. ole syyteneuvottelujärjestelmän ulkopuolella mitään tapaa

onko tuomioistuimen rooli rangaistushuojennuksen soveltamisessa kumileimasin vai itsenäinen harkitsija. Tämä rooli on suorassa yhteydessä siihen, kuinka ankarasti tuomioistuimen tulee arvioida tosiasiallisesti toteutuneita prosessisäästöjä, vai onko tuomioesityksen mukainen rangaistushuojennus paikallaan silloinkin, kun tunnustus osoittautuu tehottomaksi kustannussäästöjen saavuttamisessa. Kyse on toisin sanoen siitä, tuleeko tuomioistuimen haastaa syyttäjän näkemystä (tuomioesitystä ja sen mukaista alennussitoumusta) siitä, onko tunnustaminen tuottanut kustannussäästöjä RL 6 luvun 8 a §:n soveltamisen arvoisella tavalla.

Nähdäkseni kynnyksen sille, että tuomioesityksen mukaista tuomiota ei anneta kustannussäästöjen vähäisyyteen nojautuen, tulisi olla verrattain korkealla. Tuomioesityksen tekeminen edellyttää jo lähtökohtaisesti syyttäjän arviota siitä, että kyseessä on prosessitaloudellisesti järkevä ratkaisu. Asian eteneminen tuomioesitykseksi ja tunnustamisoikeudenkäyntiin edellyttää ja ilmentää toisin sanoen syyttäjän harkintaa sekä näkemystä siitä, että syyteneuvottelu tulee tuottamaan tuntuvia prosessiekonomisia etuja. Vaikka mainittavia säästöjä ei olisikaan toteutunut esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa, tunnustamisoikeudenkäynti lienee myös useimmiten joka tapauksessa keveämpi vaihtoehto verrattuna tavanomaiseen pääkäsittelyyn, jolloin kustannussäästöjä saataneen vähintään tuomioistuinvaiheessa. Puhtaasti prosessiekonomisesti arvioiden voidaan myös todeta, että asian jättäminen sillensä kustannussäästöjen puutteeseen vedoten aiheuttaa myös sen, että asia palautuu normaaliin syyteasian käsittelyjärjestykseen ja lopulta tavanomaiseen pääkäsittelyyn aiheuttaen mahdollisesti lisää prosessikustannuksia. Seuraushakuinen soveltaminen voi tällöin jopa tietyllä tapaa paradoksaalisesti puoltaa sitä, että asiaa ei jätetä sillensä, koska kyseisen soveltamisratkaisu on itsessään epätarkoituksenmukainen rikosprosessin loppuun viemisestä aiheutuvien ylimääräisten kustannuksien vuoksi.³²⁶

antaa epäilylle takeita tunnustuksen kannattavuudesta, mikä on vaikuttanut epäiltyjen halukuuteen edistää rikostensa selvittämistä. Ilman 2015, s. 154–155; Sahavirta 2016, s. 387, 392; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246; Tolvanen 2003b, s. 1026–1027; Linna 2019, s. 293; Törnqvist 2018, s. 322; Leppiniemi 2010, s. 1; OMML 47/2010, s. 32–33; HE 58/2013 vp, s. 5–6.

³²⁶ Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti ei kuitenkaan väistämättä ole kaikissa tilanteissa tehokkaampi menettelytapa verrattuna tavanomaiseen syyteasian käsittelyjärjestykseen. Tämä on tunnistettu myös lain esitöissä, joiden mukaan: ”Edellä esitetty sääntely tuomioesityksestä ja tunnustamisoikeudenkäynnistä perustuu tavoitteeseen keventää ja nopeuttaa oikeudenkäyntiä verrattuna tavanomaiseen syyteasian käsittelyyn. Siksi tulisi punnita, millaiseksi menettely muodostuisi yhtäältä tuomioesitystä ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevien säännösten mukaan ja toisaalta tavanomaisen syyteasiain säännösten mukaan. Jos tällaista merkittävää prosessiekonomista etua ei tutkittavien rikosten osalta saataisi ensiksi mainitussa menettelyssä, olisi usein tehokkaampaa ja nopeampaa käsitellä asia syyteasiana. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että epäillystä rikoksesta on saatu riittävä selvitys

Lähtökohtaisesti rangaistushuojennuksen soveltamiskriteerien ei nähdäkseni tulisikaan olla tunnustukselta edellytettävien seurauksien (kustannussäästöjen) osalta niin korkealla, että tulkintakäytäntö johtaisi siihen, että tuomioistuimet jättäisivät kovin useasti asian sillensä vedoten kustannussäästöjen puutteeseen.³²⁷ Näkemystä puoltaa osaltaan myös se, että rangaistushuojennus voinee tällöin joka tapauksessa realisoitua myöhemmin järjestettävässä tavanomaisessa pääkäsittelyssä RL 6 luvun 8 a §:n tai vähintäänkin esimerkiksi RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan kautta. Mikäli vastaaja on tunnustanut tekonsa siten, että syyttäjä on katsonut alennussitoumuksen ja aikaisemmin jopa tunnustamisoikeudenkäynnin olevan paikallaan, voitaneen lähtökohtaisesti ajatella kyseessä olevan vähintäänkin rikosentekijän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä. Tällaisten tunnustuslievennyksien tullessa tavanomaisessa pääkäsittelyssä ainakin harkittaviksi, tuntuisi epätarkoituksenmukaiselta, jos rangaistusta ei voitaisi huojentaa ja asiaa käsitellä prosessiekonomisesti kevennetyssä järjestyksessä jo suoraan tunnustamisoikeudenkäynnissä.³²⁸

esitutkinnassa eikä syyteasiassa esitettävä todistelu ole erityisen laajaa – Toisaalta olisi otettava huomioon, että prosessiekonomista hyötyä syyteneuvottelusta ei juuri synny yksinkertaisissa tai lievemmissä rikoksissa, joissa yksin tunnustus on riittävä näyttö tai joissa muuten näyttöä esitetään suhteellisen niukasti. Tarkoitus ei ole, että tunnustamisesta seuraisi automaattisesti menettelyn käyttö ja lievennystä rangaistusvastuuseen – Jos epäiltyyn tekoon liittyisi esimerkiksi monimutkaisia ja vaikeita konfiskaatio- tai vahingonkorvauskysymyksiä, jotka vaatisivat asian selvittämistä laajasti, ei tuomioesityksestä välttämättä olisi prosessiekonomista hyötyä. Lähtökohtana on, että tunnustamisoikeudenkäynnissä tulee voida ratkaista kaikki tuomioesityksessä tarkoitettuun rikokseen perustuvat vaatimukset. Kun tunnustuksen tulee kattaa rikoksen tunnusmerkistön kannalta kaikki olennaiset seikat, nämä tunnustetut seikat yleensä antavat riittävän pohjan myös muiden vaatimusten kuin rangaistusvaatimuksen ratkaisemiselle. Kuitenkin esimerkiksi hyötykonfiskaatiovastuun tai vahingonkorvausvastuun syntyminen saattaa edellyttää joissain tapauksissa selvitystä myös muista seikoista. Jos tästä syystä jouduttaisiin oikeudenkäynnissä esittämään laajasti todistelua, ei tuomioesityksestä tosiasiasa ehkä seuraisi prosessiekonomista hyötyä, jolloin tuomioesitystä ei kannattaisi tehdä – Tunnustamisoikeudenkäynnin tavoitteena on kustannusten ja vaivan säästäminen. Tämä ei toteudu, jos tunnustamisoikeudenkäynnissä kuultuja vastaajia joudutaan vielä laajasti kuulustelemaan todistelutarkoituksessa tavanomaisessa oikeudenkäynnissä.” Ks. prosessiekonomisesta harkinnasta HE 58/2013 vp, s. 23–24, 32–33, 36; Oikarainen 2017, s. 112–115.

³²⁷ Tällöin tulisi jo laajemmalti kiinnittää huomiota syyttäjien toiminnan asianmukaisuuteen. Todennäköisesti syyttäjän ja tuomioistuimen näkemykset eivät kuitenkaan kovin useasti eronne toisistaan tässä kuvaillulla tavalla – ainakaan systemaattisessa laajuudessa.

³²⁸ RL 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitettu rangaistushuojennus ja sen mukainen syyttäjän alennussitoumus voivat tulla kyseeseen myös tunnustamisoikeudenkäynnin ulkopuolella tavanomaisessa pääkäsittelyssä. Tällöin puhutaan varsinaisen syyteneuvottelumenettelyn sijaan ns. tunnustamismenettelystä, joka johtaa

Pakeneminen tällaiseen argumentaatioon korostaa kuitenkin jo itsessään tunnustussääntelyn yhteyttä reaaliin argumentteihin. Vaikka mittaamissäännöksillä ja niiden tulkintakäytännöillä tuleekin olla yhteys systeemitason tarkoituksenmukaisuusperusteluihin, yltiömäisen seuraushakuihin soveltamisedellytyksiin ei ole nähdäkseni syytä sitoutua lainkäytön tasolla siten, että rangaistushuojennuksen soveltamiskynnys nousee tunnustamisoikeudenkäynnissä edellä kuvatun korkuiseksi. Kustannussäästöjä saataneen vähintään tuomioistuinvaiheen kevenemisestä, minkä ohella rangaistushuojennusta voidaan nähdäkseni puoltaa RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan kaltaisella tavalla myös sillä, että vastaaja on tunnustamisellaan pyrkinyt myötävaikuttamaan rikoksensa selvittämiseen. Vaikka syyteneuvottelusäännökset ovatkin korostuneesti seuraushakuisia jo niiden sanamuotojen perustella, vastaajan edun mukainen ja oikeudenmukaisuusargumentaatioon kytkeytyvä tulkinta on nähdäkseni perusteltavissa myös syyteneuvottelusäännöksen kohdalla. Tämän ohella kyseistä tulkintatapaa vaikuttavat puoltavan myös tarkoituksenmukaisuussyyt – ankaran

tuomioesityksen ja tunnustamisoikeudenkäynnin sijaan tavanomaiseen haastehakemukseen ja pääkäsittelyyn. Tunnustamismenettelystä seuraava tavallinen haastehakemus sisältää tällöin RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen alennussitoumuksen, mutta asia käsitellään tavallisessa pääkäsittelyssä. Vaikka tällöin säästöjä ei saada tunnustamisoikeudenkäynnistä itsestään, syyttäjän alennussitoumus perustuu tällöinkin syyttäjän harkintaan siitä, että tunnustamisesta seuraa tai on jo seurannut tuntuvia prosessitaloudellisia säästöjä. Mikäli syyttäjä toteaa epäillylle alennussitoumuksen edellytyksien olevan olemassa, tunnustaminen tällaisessa tilanteessa on nähdäkseni katsottavissa vähintäänkin pyrkimykseksi edistää rikoksen selvittämistä – edistämismahdollisuudet kun ovat tällöin olemassa ainakin syyttäjän käsityksen ja lupauksen mukaisesti, ja epäilty pyrkii tunnustuksellaan realisoimaan edistämistä. Tällaisissa tilanteissa rangaistushuojennuksen epäamisestä voi muodostua ongelma myös siltä kannalta, että varsinaisesta syyteneuvottelusta poiketen tunnustamismenettelyyn eivät lähtökohtaisesti soveltu hyödyntämiskieltoa koskevat säännökset. Hyödyntämiskielto koskee ts. lähtökohtaisesti vain niitä lausumia, jotka on annettu varsinaisen syyteneuvottelumenettelyn ja tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä (ROL 1 luvun 10 a §:n 6 kohta ja ROL 5 b luvun 5 §:n 2 momentti). Esitutkintalaissa sen sijaan ei ole vastaavia säännöksiä, jotka soveltuisivat esitutkinnan aikaiseen tunnustamismenettelyyn. Nähdäkseni tuntuisi kuitenkin varsin kohtuuttomalta, ja edellä luvussa 3 käsiteltyjen perusoikeustakeiden kannalta ongelmalliselta, mikäli epäillyn tunnustamismenettelyssä antamia lausumia voitaisiin täysimääräisesti hyödyntää tätä vastaan, vaikka tunnustuksen vastineeksi luvattu alennussitoumuksen mukainen rangaistushuojennus jäisi epäillystä riippumattomista syistä saamatta. Tällainen soveltamiskäytäntö vaikuttaa epäiltyjen halukkuuteen tunnustaa tekonsa. Ks. tarkemmin tunnustamismenettelystä edellä luku 4.1.1 sekä tästä ja syyteneuvottelujärjestelmään liittyvistä hyödyntämiskielloista Oikarainen 2017, s. 115–117, 169–173; VKS 2015:6:n liiteasiakirja, s. 3, 13; Tapani – Tolvanen 2015, s. 236; HE 58/2013 vp, s. 28, 33; Linna 2015, s. 434; Matikkala 2021, s. 315–317.

seuraushakuisuuden sijaan syyllisyyshakuinen tulkintakäytäntö on myös tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien vaatima.³²⁹

Näin ollen myös syyteneuvotteluhojennus tulisikin nähdäkseni kyetä yhdistämään soveltuvien osin syyllisyyshakuiseen ja oikeudenmukaisuusargumentaatioon kytkeytyvään ajatteluun. Teemaan liittyvänä keskeisenä väitteenäni on, että tunnustussääntelyn tulisi kokonaisuutena liittyä moitearvosteluun sen laajennetussa mielessä – ja vaikuttaa sisäisiin motiiveihin vetoavasti niin prosessin toteuttamisen kuin rangaistushuojennuksen välittämän viestin kautta. Vaikka syyteneuvottelusäännöksiä ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen suhde on näin ollen lähtökohtaisesti toiminutkin siten, että ensiksi mainittu on muuttanut jälkimmäisen tulkintaa seuraushakuisempaan suuntaan, vaikutusta voinee ja nähdäkseni tulisi ilmetä myös toisin päin.³³⁰

Todettuun tapaan syyteneuvottelusäännöksiä ja normaaliprosessissa sovellettavan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan välillä on kuitenkin myös merkittäviä eroavaisuuksia, joista yksi merkittävimmistä on syyttäjän alennussitoumuksen vaikutus tuomioistuimen soveltamisharkintaan. Syyteneuvottelusäännöksiä kohdalla ehdottamani tulkintatapa ohjaa arviointia tältä osin siihen, että tuomioistuimen ei tulisi kevyin perustein jättää antamatta huojennusta kustannussäästöjen puutteeseen vedoten, jolloin syyttäjän toiminnalla on huomattava vaikutus rangaistushuojennuksen tosiasialliseen toteutumiseen. Syyttäjälle muodostuu näin ollen korostunut vastuu huolehtia siitä, että syyteneuvottelumenettelyyn ryhtymiselle on riittävät prosessitaloudelliset perusteet. Samalla tämä korostaa yhtäältä syyttäjän asiantuntemukselle ja pelisilmälle muodostuvia odotuksia ja toisaalta sitä, että tuomioistuimen toimivalta ja tehtävät kytkeytyvät ensisijaisesti syyteneuvottelumenettelyn asianmukaisuuden, paikkansapitävyyden ja oikeusturvanäkökohtien kontrolloimiseen. Tämänkaltaisen roolitus vastaa lähtökohtaisesti myös yleisempää kriminaalipoliittista työnjakoa syyttäjän ja tuomioistuimen välillä, minkä mukaan rikosvastuun toteuttamiseen

³²⁹ Tuntuu varsin epäoikeudenmukaiselta ja säännöksiä kannustinvaiikutuksen vastaiselta evätä lievennys tilanteessa, jossa vastaaja on tunnustanut tekonsa syyttäjän kannustuksen ja tämän lupaaman alennussitoumuksen perusteella. Vastaajahan on tällöin toiminut lainsäädännön kannustamalla ja viranomaisen – vaikkakin vain syyttäjän – siunaamalla tavalla. Tunnustamisella saavutettujen kustannussäästöjen määrä voidaan kuitenkin huomioida ennen kaikkea lievennyksen suuruuden arvioinnissa. Rangaistushuojennuksen soveltamisedellytyksiin liittyvät kriteerit voivatkin olla erilaisia kuin lievennyksen suuruuteen vaikuttavat harkintakriteerit. Ks. tarkemmin jäljempänä luku 5.2.1 sekä Vajus-Anttila 2020a, s. 60–64, 69–71.

³³⁰ Ks. säännösten välisestä suhteesta ja vaikutuksesta toisiinsa jäljempänä luku 5.2.1.1 sekä Matikkala 2021, s. 253–254, 320; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–247; Linna 2019, s. 290–293; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

liittyvät tehtävät kuuluvat ennen muuta syyttäjälle, siinä missä tuomioistuimen ensisijaisena tehtävänä on valvoa menettelyn laillisuutta ja ratkaista asia syyttäjän vaatimusten, syytetyn vastauksen, esitetyn näytön ja tapaukseen soveltuvien normien pohjalta.³³¹

4.2 RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta

Perinteinen lieventämisperuste (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta) asettaa rangaistuksen lieventämisperusteeksi rikoksentekijän pyrkimyksen edistää rikoksensa selvittämistä. Kyseessä on syyteneuvottelujärjestelmästä erillinen lieventämisperuste, johon nähden syyteneuvottelusäännökset ja -lievennykset saavat erityissäännöksiensä aseman. Säännöksiä ei toisin sanoen voida soveltaa yhtäaikaisesti, vaan RL 6 luvun 8 a §:n mukainen lieventämisperuste saa etusijan ja syrjäyttää perinteisen lieventämisperusteen. Tunnustaminen ei siis voi lieventää rangaistusta kahteen kertaan eri lainkohtien nojalla.³³² Syyteneuvottelusäännöksistä poiketen perinteinen lieventämisperuste ei ole myöskään soveltamisalaltaan rajattu, vaan se soveltuu kaikkiin rikoksiin, joiden selvittämistä on mahdollista edistää. Tästä syystä se on nykyisin mahdollista nähdä eräänlaiseksi varaventiiliksi, mikäli rangaistuksen huojentaminen ei ole syyteneuvottelusäännöksiensä perusteella mahdollista.³³³

Perinteisen lieventämisperusteen roolia syyteneuvottelusäännösten varaventiilinä korostaa myös se, että syyteneuvottelusäännöksistä poiketen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltaminen ei ole suoranaisesti riippuvainen syyttäjän

³³¹ *Jussi Tapanin ja Matti Tolvasen* mukaisesti tähän ”työnjakoon sopii huonosti se, että tuomioistuin tuomitsee ankaramman rangaistuksen kuin syyttäjä on seuraamuskannanotossaan esittänyt.” Tapani – Tolvanen 2015, s. 239; Tolvanen 2013, s. 342.

³³² Esim. KKO 2018:23, kohta 27: ”Korkein oikeus toteaa, että syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä on jo kysymys siitä, että rikoksesta epäilty edistää rikoksensa selvittämistä. Lainsäädännöstä tai esitöistä ei ilmene, että rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen rikoksen selvittämistä koskeva lieventämisperuste olisi tarkoitettu sovellettavaksi rikoslain 6 luvun 8 a §:n mukaisen lievennetyn rangaistusasteikon ohella. Epäillyn pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä syyteneuvottelussa ja tunnustamisoikeudenkäynnissä tulee otetuksi huomioon erityissäännön asemassa olevan rikoslain 6 luvun 8 a §:n nojalla. Näin ollen rikoksen selvittämistä koskevalta osalta rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan lieventämisperusteen soveltamiselle ei ole edellytyksiä.” Ks. myös Linna 2019, s. 282; HE 58/2013 vp, s. 36.

³³³ Vaikka syyteneuvottelu olisi siis käsillä olevan rikostyyppin myötä poissuljettu, syyttäjä voi yhä kannustaa epäiltyä edistämään tekonsa selvittämistä ja epäillyllä on yhä syy tunnustaa tekonsa RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lievennyksen puitteissa. Ks. myös Oikarainen 2017, s. 10, 21–22, 117; Tapani – Tolvanen 2015, s. 235–236, 246–247; Tolvanen 2003b, s. 1022–1027.

toiminnasta ja harkintavallasta. Epäilyllä ei ole subjektiivista oikeutta päästä syyteneuvottelumenettelyyn niin halutessaan, vaan menettelyyn ryhtyminen ja näin ollen sen mahdollistama rangaistushuojennus ovat syyttäjän harkintavallan alaisuudessa.³³⁴ Perinteisen lieventämisperusteen soveltamiseen syyttäjä sen sijaan ei voi vaikuttaa millään muotoa, vaan epäilty voi omasta valinnastaan pyrkiä edistämään tekonsa selvittämistä, minkä huomioiminen on yksin tuomioistuimen tehtävä. Perinteinen lieventämisperuste tarjoaa epäilylle näin ollen mahdollisuuden saada tunnustuslievennys myös silloin, kun syyttäjä ei syystä tai toisesta päättä ryhtyä syyteneuvottelumenettelyyn. Kääntöpuolena on toisaalta todettuun tapaan se, että syyttäjä ei tällöin voi antaa myöskään minkäänlaisia takeita siitä, että tunnustaminen johtaa rangaistuksen lieventämiseen – tämä on yksin tuomioistuimen harkintavallan alaisuudessa.³³⁵

Perinteinen lieventämisperuste eroaa syyteneuvottelusäännöksistä myös soveltamiskriteereiltään jo sanamuotonsa perusteella. Siinä missä seuraushakuiset soveltamiskriteerit ovat ominaisia syyteneuvottelusäännöksille, perinteinen lieventämisperuste edellyttää sen sanamuodon perusteella ainoastaan rikoksenteikijän pyrkimystä edistää rikoksensa selvittämistä. Sanamuodon perusteella lieventämisperusteen soveltamiseksi ei edellytetä tällöin sitä, että rikoksenteikijä on tosiasiassa onnistunut tuottamaan kustannussäästöjä edistämistoiminnallaan – pelkkä pyrkimys riittää.³³⁶ Lieventämisperustetta ei voidakaan käsittää – ainakaan tältä osin – pelkäksi syyteneuvottelusäännösten varaventiiliksi, vaan sille on osoitettavissa viimeksi mainittujen logiikasta poikkeava itsenäinen asema ja merkitys.

Sanotusta huolimatta viimeaikaisen tulkintakäytännön suunnan perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että syyteneuvottelusäännöksiä tulkinnalle ja soveltamiselle ominainen seuraushakuisuus on valumassa osaksi myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintaa. Tätä selittää nähdäkseni useampi tekijä, joista ensimmäisenä voidaan nostaa esille edistämisyhtymyksen oma-aloitteisuuden vaatimuksen poistaminen lain sanamuodosta. Vuoden 1976 RL 6 luvun 3 §:n 3 kohta edellytti rikoksenteikijän oma-aloitteista pyrkimystä edistää rikoksensa selvittämistä,

³³⁴ Linna 2019, s. 285–286, 297; Fredman 2018, s. 412, 421; Matikkala 2021, s. 320; HE 58/2013 vp, s. 22.

³³⁵ Syyttäjä kuitenkin voi – ja nähdäkseni tämän myös tulisi – informoida epäiltyä siitä, että rikoksen selvittämisen edistäminen voi lieventää rangaistusta RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan nojalla. Epäilylle tulisi samalla myös tehdä selväksi, että kyseessä ei ole tuomioistuinta sitova lupaus. Mikäli epäilty edistää rikoksensa selvittämistä, syyttäjän on myös mahdollista ja toivottavaa nostaa tämä esille seuraamuskannanotossaan. Ks. Illman 2015, s. 154–155; 392; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246; Matikkala 2021, s. 320; Tolvanen 2003b, s. 1026–1027; Oikarainen 2017, s. 10, 117.

³³⁶ Matikkala 2021, s. 253; Lappi-Seppälä 1987, s. 487–491; HE 44/2002 vp, s. 199.

mutta vuoden 2004 rikoslain kokonaisuudistuksen jälkeen lain sanamuoto ei enää edellyttänyt kyseisen pyrkimyksen olevan oma-aloitteinen.³³⁷ Lakimuutoksen taustalla oli pyrkimys korostaa lieventämisperusteen yhteyttä reaalisesti tarkoituksenmukaisuusargumentointiin aikaisempien tekijäsyylisyyteen kytkeytyvien perusteiden sijaan. Oma-aloitteisuuden merkitys yhdistettiin toisin sanoen ennen muuta rikoksenteikijän suhtautumisen ja tekijäpersoonallisuuden arvottamiseen, jonka painoarvoa tunnustamisen huomioimisen taustaperusteena pyrittiin vähentämään. Uudempien käsitysten mukaisesti tunnustuksen huomioimisen taustaperusteet pyrittiin sen sijaan pohjaamaan kustannussäästöjen sekä muiden hyötynäkökohtien tavoitteisiin, mikä merkitsi samalla myös soveltamiskriteerien muutosta esimerkiksi oma-aloitteisuuden edellyttämisen osalta. Rikoksenteikijän suhtautumisen ja tunnustamisen muiden subjektiivisten elementtien sijaan huomiota ryhdyttiin kiinnittämään niin taustaperusteiden kuin lainkäytön tasolla enenevissä määrin siihen, minkälaisia konkreettisia hyötyjä rikoksen selvittämisen edistäminen tuottaa. Rikoksenteikijän tunnustamistahtoon liittyvien tekijöiden sijaan soveltamisharkinnassa painotetaan toisin sanoen prosessitaloudellisiin säästöihin palautuvien perusteiden merkitystä, mikä on näkemykseni mukaan omiaan johtamaan varsin seuraushakuisen tulkintakäytännön muodostumiseen.³³⁸

Todettuun tapaan oma-aloitteisuudella on kuitenkin ollut viime vuosiin asti tosiasiallista merkitystä soveltamisharkinnassa, mikä on johtanut varsin

³³⁷ Vaikka oma-aloitteisuuden muodollinen vaatimus poistettiin lain sanamuodosta, sille on kuitenkin myös tämän jälkeen annettu tosiasiallista merkitystä niin säännöksen soveltamisharkinnassa kuin lievennyksen suuruutta arvioitaessa. Tähän vaikuttanee osaltaan mm. se, että lain esitöissä oma-aloitteisuudelle varattiin sanamuodon muutoksesta huolimatta yhä oma merkityksensä soveltamiseen vaikuttavana kriteerinä. Esitöiden mukaan ”arviointissa on lupa edelleen kiinnittää huomio myös siihen, kuinka oma-aloitteista tekijän toiminta on ollut.” Ks. Matikkala 2021, s. 245, 250–253; Tapani – Tolvanen 2016, s. 112–114; HE 44/2002 vp, s. 198–199. Vrt. Lappi-Seppälä 1987, s. 489–493; HE 125/1975 II vp, s. 15.

³³⁸ Lain esitöiden mukaan: ”Se, mikä merkitys tekijän oma-aloitteisuudelle asiassa annetaan, ratkeaa paljolti sen mukaan, pannaanko paino syyllisyys- vai tarkoituksenmukaisuusperusteille. Vapaaehtoisuus lievennyksen ehtona liittyy ennen kaikkea syyllisyysarvosteluun. Tässä esityksessä sekä aiemmassa lainsäädännössäkin omaksutun kannan mukaan selvä pääpaino on kuitenkin erilaisilla käytännöllisillä syillä kuten uhrin korvausintresseillä, prosessitaloudellisilla säästöillä ja rikoksen selvittämisestä saaduille muilla eduilla. Toisaalta tekijän suhtautumisella omaan tekoonsa on myös tekurikosoikeudellisessakin järjestelmässä oma, joskin verraten rajattu syyllisyysperusteinen merkityksensä.” HE 44/2002 vp, s. 199. Ks. tarkemmin Vajus-Anttila 2020a, s. 69–71; Vajus-Anttila 2020b, s. 309–316; Matikkala 2021, s. 253–256, 319–320; Linna 2019, s. 286–294, Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–247; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Kinnunen 2020, s. 418–436, 429.

ennakoimattomaan ja epäkoherenttiin soveltamiskäytäntöön. Oma-aloitteisuuden poistaminen lakitekstistä siten, että sen huomioiminen kuitenkin yhä sallitaan soveltamisharkinnassa, on mahdollistanut kahden hyvin erilaisen tulkintalinjan noudattamisen. Kyseiset tulkintalinjat voivat johtaa samanlaisissa tapauksissa täysin päinvastaisiin soveltamisratkaisuihin, minkä vuoksi lieventämisperusteen soveltaminen on toiminut tietyllä tapaa vieteriukon lailla – lopputulos on tietyissä tapauksissa riippunut olennaisesti siitä, mitä tulkintalinjaa on seurattu. Oma-aloitteisuuden poistaminen lakitekstistä – ja erityisesti tämän toteuttamistapa – onkin jättänyt jälkeensä tietynlaisen tulkinta-aukon, jonka paikkaaminen on osoittautunut yllättävän haastavaksi ja pitkäkestoiseksi tehtäväksi, mikä on johtanut tulkintakäytännön ennakoitavuuden ja yhtenäisyyden heikentymiseen.³³⁹

Yhtäältä rikoksenteikijän suhtautumiseen (syyllisyyslakiusuuteen) ja toisaalta prosessisäästöihin (seuraushakiusuuteen) huomiota kiinnittävien tulkintalinjojen välisen suhteen ongelmakohdat ovat näin ollen liittyneet siihen, tuleeko oma-aloitteisuutta ja sen ilmentämää rikoksenteikijän suhtautumista tekoonsa ylipääntensä huomioida ja jos tulee, millä tavoin ja missä määrin. Päänvaivaa vaikuttaa osaltaan aiheuttaneen myös se, mihin kriteereihin edistämispäätöksen arviointi tulisi perustaa, jos oma-aloitteisuutta ei huomioida. Minkälaisien kriteerien tulisi toisin sanoen tulla oma-aloitteisuuden tilalle soveltamiskriteereiksi?³⁴⁰

Tuoreemmassa oikeuskäytännössä kyseisiä tulkintaongelmia on pyritty ratkaisemaan tukeutumalla erityisesti syyteneuvottelusäännöksiin. Ehkäpä keskeisimpänä esimerkkinä voidaan nostaa esille ratkaisu KKO 2018:60, jonka kohta 29 kuuluu: ”Korkein oikeus toteaa, että puheena olevan rangaistuksen lieventämisperusteen soveltaminen ei edellytä oma-aloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Korkeimman oikeuden vanhemmassa oikeuskäytännössään asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen oma-aloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole ainakaan enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun syyteneuvottelumenettelyssä sovelletaan varsin huomattavaa, pääsääntöisesti noin yhden kolmasosan suuruista

³³⁹ Ks. esim. KKO 2018:60, kohta 29. Vrt. KKO 2022:11, kohta 30; KKO 2018:2, kohta 25; KKO 2015:69, kohta 17. Oma-aloitteisuudelle painoarvoa antavien ja sen merkityksen kieltävien tulkintalinjojen ohella eroavaisuuksia vaikuttaa olevan myös oma-aloitteisuuden arvioinnissa itsessään. Oma-aloitteisuus vaikuttaa saavan erilaista merkitystä riippuen esim. siitä, onko kyse lieventämisperusteen soveltamiskriteerien täyttymisen vai lievennyksen suuruuden (vaikutuksen) punninnasta. Oma-aloitteisuus saattaa saada eriasteista merkitystä riippuen myös siitä, mitä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltamisperustetta (tunnustus, sovinto ja teon vaikutuksien poistaminen) kulloinkin tarkastellaan. Ks. huomioista Matikkala 2021, s. 253; Linna 2019, s. 290–294; Vatjus-Anttila 2020a, s. 70–71; Vatjus-Anttila 2020b, s. 308–310.

³⁴⁰ Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–71; Vatjus-Anttila 2020b, s. 308–310.

alennusta rangaistukseen. Syyteneuvottelun osalta soveltamiskäytäntö on jo laajentunut koskemaan myös hyvin myöhäisiä prosessin vaiheita, joissa on kysymys vain oikeudenkäynnissä, mahdollisesti vasta muutoksenhaussa, saatavista prosessuaalisista hyödyistä.”³⁴¹

Jo toteamaani tapaan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen tulkintaa on näin ollen pyritty soveltuvien osin yhdenmukaistamaan syyteneuvottelusäännösten kanssa. Korkein oikeus on lähestynyt mainittuja tulkintaongelmia ennen muuta systemaattisen tulkinnan keinoin, jossa säännöstä tulkitaan lain sisäisen systematiikan kautta pitämällä kontekstina viime kädessä koko sitä oikeusjärjestystä, johon säännös kuuluu.³⁴² Olen myös väittänyt, että syyteneuvottelusäännöksiä seuraushakuisuuden myötä myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintakäytännöstä on nähdäkseni vaarassa tulla varsin seuraushakuinen. Mikäli oma-aloitteisuuden vaatimuksen poistamisesta seurannutta tulkinta-aukkoa täydennetään syyteneuvottelusäännöksiä mukaisella tulkintakäytännöllä sellaisenaan, eli lieventämisperusteen tulkintaa yhdenmukaistetaan syyteneuvottelusäännöksiä kanssa, rikoksenteikijän edistämispäykimyksen ja tunnustamistahdon merkitys soveltamiskriteereinä voi heikentyä konkreettisesti toteutuneiden kustannussäästöjen varjossa. Jos painoarvoa ei toisin sanoen anneta tunnustamisen subjektiivisille elementeille, soveltamisessa ratkaisevaksi kriteeriksi muodostuu käytännössä toteutunut kustannussäästö. Rangaistushuojennuksen saamiseksi ei tällöin riittäisi tehoton *pyrkimys* edistää rikoksensa selvittämistä.³⁴³

Myös tehottomalle edistämispäykimykselle tulisi kuitenkin toteamaani tapaan varmistaa oma asemansa lieventämisperusteen soveltamisedellytyksenä. Tämä puolestaan edellyttää sitä, että soveltamisharkinnassa kyetään huomioimaan rikoksenteikijän tunnustamistahto ja tunnustamisen subjektiiviset elementit sen

³⁴¹ Edellä luvussa 2.2.3.1 mainitsemani mukaisesti korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö vaikuttaa kuitenkin yhä hakevan linjaansa. Ratkaisussa KKO 2022:11 on jälleen painotettu tekijäsyllisiin perusteisiin palautuvaa rikoksenteikijän suhtautumista lievennyksen suuruuteen vaikuttavana kriteerinä. Edestakaisin muuttuva – vieteriukkoa muistuttava – tulkintakäytäntö heikentää lainkäytön ennakoitavuutta ja yhtenäisyyttä.

³⁴² Ks. systemaattisesta tulkinnasta lieventämisperusteen kohdalla Linna 2019, s. 290–293; Kinnunen 2020, s. 429; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; Matikkala 2021, s. 253–254, 320; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–247; PeVL 7/2014 vp, s. 6.

³⁴³ Ks. Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–71; Vatjus-Anttila 2020b, s. 309–316; Ågren 2013, s. 109, 118–127, 136–142, 156–169, 309–313; Matikkala 2021, s. 253; sekä erityisesti syyteneuvottelusäännösten seuraushakuisuudesta Linna 2019, s. 286–294; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 243–247; Oikarainen 2017, s. 17–24, 185–186, 200–203; Matikkala 2021, s. 253–256, 314, 319–320; Törnqvist 2018, s. 320, 326; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Kinnunen 2020, s. 429; Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–70; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31.

sijaan, että soveltamiskriteerit tyhjentyisivät toteutuneiden kustannussäästöjen arviointiin – rangaistushuojennuksen pohjana tulisi olla edistämistahto sellaisenaan.³⁴⁴

Koska tunnustamisen subjektiiviset elementit ovat kuitenkin aikaisemmin yhdistyneet rikosentekijän suhtautumisen arvottamiseen esimerkiksi oma-aloitteisuuden arvioinnin kautta,³⁴⁵ ja tekijäsyylisiin perusteluihin ja arviointikriteereihin ei ole perusteltua tukeutua, herää kysymys, minkälaista palkittavan edistämistahdon tulisi sitten olla. Koska oma-aloitteisuutta on pidetty ennen muuta tekijäpersoonallisuutta ilmentävänä tunnusmerkkinä, palkittavan edistämispyrkimyksen subjektiivisen puolen kriteereitä ei ole syytä sitoa oma-aloitteisuuden edellytykseen. Minkälaiseksi lieventämisperusteen soveltamiskriteerien tulisi erityisesti tehottoman edistämispyrkimyksen osalta nyt muodostua, kun edistämistahdon tulisi sellaisenaan mahdollistaa rangaistuksen huojentaminen ilman, että kyse olisi kuitenkaan tekijäsyylisyyteen kytkeytyvistä perusteluista ja arvioinnista?³⁴⁶

Koska lieventämisperusteen taustarationaalina on kannustaa rikosentekijöitä tunnustamaan tekonsa ennen kaikkea vakuuttamalla nämä tunnustamisen

³⁴⁴ Vajus-Anttila 2020a, s. 69–71; Vajus-Anttila 2020b, s. 309–316; Ågren 2013, s. 109, 118–127, 136–142, 156–169, 309–313; Kinnunen 2020, s. 418–436, 429; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1044–1049; Matikkala 2021, s. 320; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 244–247; Linna 2019, s. 290–293; HE 44/2002 vp, s. 199; Oikarainen 2017, s. 23–24, 185–186; Törnqvist 2018, s. 320, 326.

³⁴⁵ Näin on toimitettu tosiasiallisesti vielä esim. tapauksessa KKO 2022:11, jonka kohdan 30 mukaan ”A:n menettely ei myöskään osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa, eikä rangaistuksen lieventäminen siten perustu osaksikaan eettisiin syihin.” Samansuuntaisesti on katsottu myös mm. tapauksessa KKO 2018:2, jonka kohdan 25 mukaan ”A on tunnustamalla rikoksensa jo varhaisessa vaiheessa merkittävällä tavalla nopeuttanut ja helpottanut asian selvittämistä esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Hän on kuitenkin suunnitelmallisesti eräissä yhtiöissä suoritetuista verotarkastuksista huolimatta uudelleen aloittanut ja jatkanut samanlaista rikollista toimintaa muissa yhtiöissä. A:n menettely ei siten osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa eikä asiassa näin ollen ole edellä kohdassa 12 tarkoitettuja erityisiä eettisiä, syyllisyyden asteeseen liittyviä syitä rangaistuksen lieventämiseen, vaan kysymys on pelkästään siitä, että A on menettelyllään helpottanut ja nopeuttanut asian esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä.” Saman ratkaisun kohdassa 12 todetaan vielä: ”Eettiset syyt liittyvät siihen, että tekijä osoittaa muuttunutta suhtautumista tekoonsa ja ottaa siitä vastuuta.” Samansuuntaisesti on katsottu myös esim. ratkaisuissa KKO 2015:69, jonka kohdan 17 mukaan ”A:n oma-aloitteisuus osoittaa hänessä lisäksi vahvaa tahtoa toimia oikein, kun otetaan huomioon vastaavista teoista vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan tuomittavan rangaistuksen ankaruus ja se, miten tekijäkumppanit usein reagoivat tämän tyyppisten rikosten oma-aloitteeseen selvittämiseen.” Näin myös KKO 2012:9 (kohta 28): ”A on tunnustamalla teon ja maksamalla tuomitut vahingonkorvaukset osoittanut ottavansa vastuuta teostaan.”

³⁴⁶ Ks. myös Vajus-Anttila 2020b, s. 308–316.

oikeellisuudesta, lähtökohtana palkittavan edistämisyrykimyksen määrittelyssä voidaan pitää käyttäytymisen kontrolloitavuutta. Koska lieventämisperusteen ohjausvaikutuksella pyritään toisin sanoen vaikuttamaan rikoksentekijän päätöksentekoon ja valintoihin, lieventämisperusteen soveltamisedellytykset tulisi muotoilla sitä tarkastellen, milloin ja miten rikoksentekijän päätöksentekoon voidaan vaikuttaa. Tällainen tunnustamistoiminnan ohjattavuus edellyttää ennen kaikkea sitä, että rikoksentekijän tulee itse kyetä kontrolloimaan menettelyään ja sen seurauksia. Jos rikoksentekijä ei voi vaikuttaa menettelytapansa tai sen seurauksiin, niihin ei voida vaikuttaa toimintaa ohjaavalla normillakaan. Lieventämisperusteen soveltamisen kannalta tämä merkitsee sitä, että tutkinnan edistämisen on oltava rikoksentekijän valittavissa oleva toimintavaihtoehto. Tutkinnassa on oltava jotain edistettävää, jotta rikoksentekijä voi siihen vaikuttaa. Mikäli tutkinnan edistäminen on mahdotonta esimerkiksi jo olemassa olevan näytön riittävyys ja ristiriidattomuuden vuoksi, edistäminen ei enää ole rikoksentekijän kontrollin, toimintavaihtoehtojen ja valinnanvapauden piirissä.³⁴⁷

Palkittavan edistämisyrykimyksen tulisi olla nähdäkseni siis sellainen, joka voi rikoksentekijän käsityksen mukaan edistää tutkintaa.³⁴⁸ Edistämisyrykimyksen ei tarvitse olla oma-aloitteinen³⁴⁹ eikä siitä tule tehdä päätelmiä rikoksentekijän

³⁴⁷ Ks. rankaisemisen ja palkitsemisen justifioinnista niiden ohjausvaikutuksien kannalta Vajus-Anttila 2020b, s. 310–316; Lappi-Seppälä 1987, s. 139–140; Ross 1975, s. 159; Tapani 2010, s. 217, 227–231; Wennberg 2010, s. 277–278, 297.

³⁴⁸ Onkin syytä huomata, että palkittava edistämisyrykimys edellyttää subjektiivisen puolen (edistämistahdon) lisäksi myös konkreettisia edistämistoimenpiteitä. Lievennystä ei ole syytä antaa pelkkien ajatusten ja edistämistahdon perusteella, vaan rangaistushuojennus edellyttää myös vastaajan konkreettisia – ulkopuolisen tarkastelijan havaittavissa olevia – toimia. Tehottoman edistämisyrykimyksen kohdalla kyse on ts. sen arvioinnista, miten vastaaja on konkreettisesti pyrkinyt edistämään tekonsa selvittämistä, ja ovatko kyseiset konkreettisesti havainnoitavissa olevat edistämisyrykimykset voineet hänen käsityksensä mukaan tuottaa prosessisäästöjä. Ks. myös jäljempänä luku 5.2.1.3 sekä Vajus-Anttila 2020b, s. 308–316; Tapani – Tolvanen 2016, s. 111; Lappi-Seppälä 1987, s. 491; Tapani 2010, s. 217–229, 226–231. Ks. myös rikoksentekijän käsityksen huomioimisen merkityksestä tilanteissa, joissa edistämisyrykimys ei rikoksentekijän käsityksen vastaisesti lopulta tuotakaan mainittavia kustannussäästöjä Vajus-Anttila 2020b, s. 313–316; Vajus-Anttila 2020a, s. 60–71.

³⁴⁹ Oma-aloitteisuus ei ole ehdoton edellytys prosessisäästöjen toteutumiseksi. Esim. Turun HO 8.6.2018 nro 18/125115: ”A on esitutkinnassa toimillaan edistänyt rikostensa selvittämistä. Hän ei kuitenkaan ole ryhtynyt noihin toimiin oma-aloitteisesti vaan vasta jouduttuaan poliisin kiinni ottamaksi. A:n esitutkinnassa omaksumalla rikoksen selvittämiseen syytekohdassa 4 pyrkivällä asennoitumisella, vaikka se oli ilmennyt vasta kolmannella kuulemiskerralla, on kuitenkin ollut tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien kannalta merkitystä, kun se on johtanut prosessitaloudellisiin säästöihin ja tutkinnallisiin etuihin.” Oma-aloitteisuuden edellyttäminen voi todettuun tapaan jopa vähentää saavutettavia kustannussäästöjä,

persoonallisuudesta. Riittävää – ja toisaalta vähintäänkin edellytettävää – on se, että rikoksenteikijä voi valita edistääkö tutkintaa vai ei. Pyrkimys voi toisin sanoen olla lähtöisin vaikkapa syyttäjän ehdotuksesta, kunhan rikoksenteikijä voi valita vapaasti, toimiiko hän vaikuttimen mukaisesti vai ei. Oma-aloitteisen sijaan palkittavan – vaikkakin tehotoman – edistämisperikymyksen tulee väitteeni mukaisesti olla näin kuvailtavissa vapaaehtoiseksi ja rikoksenteikijän omasta tahdosta riippuvaiseksi. Rikoksenteikijän tulee olla käsityksensä mukaan kontrollissa tutkinnan edistämisestä siten, että hän voi vapaaehtoisesti valita pyrkiä edistää tutkintaa sekä omasta tahdostaan vaikuttaa edistymiseen.³⁵⁰

Valintani painottaa vapaaehtoisuuteen ja valinnanvapauteen – eli tunnustamispäätöksen sekä sen seurauksien (kustannussäästöjen) kontrolloitavuuteen – liittyviä käsitteitä oma-aloitteisuuden sijaan selittyä lieventämisperusteen ohjausvaikutukseen ja tavoitteenasetukseen liittyvien näkökohtien ohella sillä, että tarkoituksenani on tehdä selkeä pesäero oma-aloitteisuuden vaatimuksen ilmentämään tekijäsylliseen arviointiin.³⁵¹ Tämän lisäksi vapaaehtoisuuden käsite korostaa lieventämisperusteen soveltamisen positiivisten edellytysten ohella myös tunnustamiseen kohdistuvan ohjausvaikutuksen negatiivista ulottuvuutta itsekriminointisuojaan merkityksessä. Itsekriminointisuojaan luopumisen tulee olla vapaaehtoista ja rikoksenteikijän tahdon mukaista, jolloin niin tunnustuskannustimien positiiviset kuin negatiiviset edellytykset on nähdäkseni syytä ymmärtää tässä kuvaillun valinnanvapauden ja kontrollin käsitteiden kautta. Tältä kannalta tarkasteltuna olisi myös jo lähtökohtaisesti perin kummallista, mikäli rangaistushuojennuksen myöntämisen lähtökohtaisesti rikoksenteikijän eduksi vaikuttavat positiiviset edellytykset olisivat oma-aloitteisuuden vaatimuksen myötä tiukempia kuin rikoksenteikijän tahdon

sillä kyseinen edellytys nostaa lieventämisperusteen soveltamiskynnyksen varsin korkeaksi vähentäen näin epäiltyjen tunnustushalukkuutta. Ks. tarkemmin oma-aloitteisuuden käsitteeseen kohdistuvasta käsitteanalyysistä ja oma-aloitteisuuden hylkäämisestä lieventämisperusteen soveltamiskriteerinä Vatjus-Anttila 2020b, s. 314–316.

³⁵⁰ Ks. Vatjus-Anttila 2020b, s. 308–316; Tapani 2010, s. 217–229, 226–231; Lappi-Seppälä 2004, s. 433, 443–444; Wennberg 2010, s. 297; Lehtonen 1986, s. 313; HE 44/2002 vp, s. 21, 141–142; HE 125/1975 II vp, s. 15.

³⁵¹ Oma-aloitteisuuden merkitys yhdistyy säännöksen taustaperusteluissa lähes yksinomaan tekijäsyllisyysperusteisiin. Vatjus-Anttila 2020b, s. 308–309; Linna 2019, s. 282–283, 286–287, 294; Tapani 2018, s. 22; HE 44/2002 vp, s. 199; Lappi-Seppälä 1987, s. 389–391, 396–493; Lappi-Seppälä 2000, s. 332, 336–337.

suojaksi mielletty negatiiviset edellytykset vapaaehtoisuuden vaatimuksen mielessä.³⁵²

Oma-aloitteisuuden vaatiminen olisi ongelmallista myös siltä kannalta, että syyteneuvottelusäännöksiä soveltaminen ei ole teknisesti edes mahdollista tilanteissa, jossa rikoksenteikijä tunnustaa tekonsa oma-aloitteisesti jo ennen esitutkintaa. Liian varhainen ja oma-aloitteinen tunnustaminen jää tällöin syyteneuvottelusäännöksiä ulkopuolelle. Koska syyteneuvottelusäännösten ajatuksena on mahdollistaa kustannussäästöjen tuottaminen rangaistuslievennyksien avulla myös tilanteissa, joissa tapauksen erityispiirteet ja prosessitaloudellinen raskaus tarkentuvat vasta tutkinnan edetessä, olisi varsin epäyhdenvertaista ja epätarkoituksenmukaista estää RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltaminen ja rangaistuslievennyksen kannustinvaikutus vastaavissa tilanteissa.³⁵³

Rikoksenteikijän edistämistahdon eli tunnustamisen subjektiivisten elementtien huomioiminen edellyttää siis lieventämisperusteen systematisoimista osaksi oikeudenmukaisuusargumentaatiota, jota ei kuitenkaan tarvitse – eikä tule – palauttaa tekijäsyylisyyteen pohjautuviin argumentteihin. Lieventämisperusteen legitimaatio ja sen soveltamisharkinta tulee sen sijaan kytkeä siihen, että rikoksenteikijä valitsee vapaaehtoisesti tunnustaa tekonsa ja vähentää rikoksen selvittämisestä aiheutuvia kustannuksia. Argumentaatio ei tällöin perustu tekijäpersoonallisuuden arvottamiseen, vaan lieventämisperuste ja sen soveltaminen pohjautuvat rikoksenteikijän konkreettisiin valintoihin riippumatta esimerkiksi näiden taustalla olevien motiivien moraalista oikeellisuudesta. Keskiössä ovat toisin sanoen teot sekä niistä seuraavat pragmaattiset hyötyvaikutukset – eli kustannussäästöt. Justifikaation kiinnittäminen tunnustamisesta seuraaviin konkreettisiin hyötyvaikutuksiin ja rikoksenteikijän valintaan sekä tahtoon vaikuttaa näihin toimintansa kautta mahdollistavat tekokeskeisestä arvioinnista puhumisen persoonallisuuden arvottamisen sijaan. Arvottamisen kohteena on tunnustamisteko rikoksenteikijän suhtautumisen sijaan.

Kiteytettynä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste eroaa soveltamiskriteereiltään paikoin huomattavastikin syyteneuvottelusäännöksistä,

³⁵² Ks. tarkemmin oma-aloitteisen ja vapaaehtoisuuden eroista Vajus-Anttila 2020b, s. 314–316; sekä tunnustamisen vapaaehtoisuudesta itsekriminointisuojaan vaatimuksien kannalta Vajus-Anttila 2022a, s. 24–30.

³⁵³ KKO 2015:69, kohta 9: ”Vuoden 2015 alusta voimaan tulleen niin sanottua syyteneuvottelua koskevan rikoslain 6 luvun 8 a §:n 2 momentin mukaan tekijän myötävaikuttaessa rikoksensa selvittämiseen rangaistuksena saa tuomita enintään kaksi kolmannesta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. Lainkohta koskee myötävaikuttamista asian esitutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä. A on tunnustanut rikoksensa jo ennen kuin hän on ollut rikoksesta epäillyn asemassa, joten kyseinen lainkohta ei koske käsillä olevaa tilannetta.” Ks. myös Linna 2019, s. 286–287; Tapani – Tolvanen 2016, s. 114–116; Tapani – Tolvanen 2015, s. 235.

jolloin ensiksi mainittu on mahdollista hahmottaa eräänlaiseksi varaventiiliksi. Esimerkiksi rajaamaton soveltamisala, riippumattomuus syyttäjän toimista ja pelkän tehottoman pyrkimyksen riittävyys lieventämisperusteen soveltamiseksi vaikuttavat siten, että RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta mahdollistaa tunnustusperusteisen rangaistuksen huoventamisen myös syystä tai toisesta syyteneuvottelumenettelyyn soveltumattomissa tapauksissa.

Samalla säännökset jakavat kuitenkin myös monia yhtäläisyyksiä,³⁵⁴ minkä ohella perinteisen lieventämisperusteen soveltamiskriteerejä on yhdenmukaistettu kohti syyteneuvottelusäännöksiä systemaattisen tulkinnan kautta. Esimerkiksi oma-aloitteisuuden vaatimuksen merkityksen vähentäminen korostaa syyteneuvottelusääntelyn tapaan kustannussäästöjen tavoitteen merkitystä tekijäsyllisten perusteluiden sijaan. Varhaisemman varsin tiukan soveltamiskäytännön mukaisesti RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltaminen ei ole ollut mahdollista esimerkiksi silloin, kun rikoksentekijän osallisuus tekoon on jo selvillä. Vaikka rikoksen selvittämistä ei tällöin voida katsoa oma-aloitteiseksi, se voi kuitenkin yhtä kaikki johtaa tutkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn helpottumiseen sekä kustannussäästöihin.³⁵⁵ Syyteneuvottelusäännöksiä ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintakäytäntöjen yhtenäistäminen esimerkiksi oma-aloitteisuuden vaatimuksen ja

³⁵⁴ Ks. erityisesti jäljempänä luku 5.2.1.

³⁵⁵ Esimerkkinä tiukasta soveltamiskäytännöstä ja sen epätarkoituksenmukaisuudesta kustannussäästöjen saavuttamisessa voidaan käyttää ratkaisua KKO 2011:102, jonka kohdan 32 mukaan: ”Ennen kuin A:ta on kuulusteltu esitutkinnassa, viranomaisten tiedossa on ollut, että häntä on epäilty lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Myös tähän epäiltyyn tekoon liittyneet yksityiskohdat ovat olleet pääosiltaan tiedossa. Vaikka A:n tunnustaminen onkin helpottanut sekä esitutkintaa että tuomioistuinkäsittelyä, hänen ei kuitenkaan voida katsoa pyrkineen edistämään rikoksensa selvittämistä siten, että rangaistuksen mittaamisessa tulisi tämän johdosta soveltaa rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitettua lieventämisperustetta. Käräjäoikeuden tuomitseman vahingonkorvauksen suorittamista ei myöskään voida pitää sellaisena seikkana, joka tulisi ottaa huomioon rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan nojalla rangaistusta lieventävänä tekijänä.” Ks. samansuuntaisesta arvioinnista myös KKO 2003:53, ja vrt. näitä ratkaisun KKO 2018:60 kohtaan 29: ”Korkein oikeus toteaa, että puheena olevan rangaistuksen lieventämisperusteen soveltaminen ei edellytä oma-aloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Korkeimman oikeuden vanhemmassa oikeuskäytännössään asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen oma-aloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole ainakaan enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun syyteneuvottelumenettelyssä sovelletaan varsin huomattavaa, pääsääntöisesti noin yhden kolmasosan suuruista alennusta rangaistukseen. Syyteneuvottelun osalta soveltamiskäytäntö on jo laajentunut koskemaan myös hyvin myöhäisiä prosessin vaiheita, joissa on kysymys vain oikeudenkäynnissä, mahdollisesti vasta muutoksenhaussa, saatavista prosessuaalisista hyödyistä.”

tämän ilmentämien tekijäsyllisten aineksien poistamisen osalta onkin nähdäkseni puollettavissa.

Samalla on kuitenkin todettava, että RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta ja sen tulkintasisältö tulisi pitää erillään syyteneuvottelusäännöksistä siten, että ensiksi mainitun tulisi mahdollistaa myös edistämistahdon arviointi ja rangaistuksen lieventäminen tehottomienkin edistämisyrykimysten nojalla. Tämä korostaa kyseisen lieventämisperusteen itsenäistä asemaa ja merkitystä sekä varaventiilimäistä roolia tilanteissa, joissa syyteneuvottelusäännökset eivät rangaistuksen huojentamista mahdollista.

4.3 RL 6 luvun 12 §:n mukainen toimenpiteistä luopuminen

Syyteneuvottelusäännökset ja perinteiset tunnustussäännökset eroavat toisistaan myös toimenpiteistä luopumiseen liittyvien mahdollisuuksien osalta. Ennen syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönottoa rikoksen tunnustaminen ei sellaisenaan ole mahdollistanut esitutkinnan rajoittamista ja syyttämättä jättämistä. Tunnustamiselle on voitu antaa painoarvoa lähinnä ROL 1 luvun 8 §:n ja ETL 3 luvun 10 §:n soveltamisen kokonaisharkinnassa, sillä tunnustaminen ei ole ollut säännöksiä tarkoittama nimenomainen peruste toimenpiteistä luopumiselle. Syyteneuvottelusta poiketen pelkän tunnustamisen vastineeksi ei siis ole voitu tarjota esitutkinnan rajoittamista tai syyttämättä jättämistä. Huomionarvoista on myös se, että kohtuuseruste mahdollisti syyttämättä jättämisen lähinnä loppuun saatetun esitutkinnan jälkeen, jos oikeudenkäyntiä voitiin pitää tarkoituksettomana. Toimenpiteistä ei toisin sanoen voitu periaatteessa luopua esitutkinnan ja syyteharkinnan kustannuksiin liittyvien argumenttien perusteella, vaan ratkaisevaa oli oikeudenkäynnin ja rangaistuksen tarkoituksettomuus esimerkiksi oikeudenkäynnistä johtuvien kustannusten myötä.³⁵⁶

³⁵⁶ Kohtuuseruste mahdollistaa toimenpiteistä luopumisen, jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu epäillyn toiminta tekonsa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, teosta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat. Huomionarvoista soveltamiskriteerien osalta on se, että epäillyn pyrkimys edistää tekonsa selvittämistä on jätetty RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan logiikasta poiketen pois toimenpiteistä luopumisen perusteista. Vaikka tunnustaminen on periaatteessa voinut vaikuttaa kokonaisarviointiin, sen todellinen painoarvo on kuitenkin ollut varsin pieni. Vatjus-Anttila 2021, s. 1021, 1036; Tolvanen 2003a, s. 349–350; Lappi-Seppälä 1991a, s. 913–914, 921–926; Lappi-Seppälä 1991b, s. 1205–1206, 1213–1214; HE 79/1989 vp, s. 15.

Syyteneuvottelujärjestelmän myötä omaksutut tunnustusperusteet sen sijaan mahdollistavat esitutinnan rajoittamisen ja syyttämättä jättämisen, jos esitutkinnassa tai syyteharkinnassa on saman henkilön tekemäksi epäiltyjä rikoksia kaksi tai useampi ja hän on tunnustamalla edistänyt yhden tai useamman epäillyn rikoksen selvittämistä (ETL 3 luvun 10 a § ja ROL 1 luvun 8 §:n 2 momentti). Aikaisemmista perusteista poiketen tunnustusperusteet tavoittelevat resurssisäästöjä yhtäältä tehostamalla tutkittavan pääteon käsittelyä tunnustuksen myötä ja toisaalta mahdollistamalla sivurikoksien tutkinnasta luopumisen tunnustamisen vastineeksi. Syyteneuvottelusääntelyn nimenomaisena tavoitteena on tällöin mahdollistaa kustannussäästöjen saaminen ja tutkinnan tehostaminen jo esitutkintavaiheesta alkaen. Syyteneuvottelusäännökset ovat kiteytetysti tarjonneet esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisille mahdollisuuden luopua toimenpiteistä jo esitutkinnan aikana, mikäli epäilty suostuu edistämään päärikoksen selvittämistä tunnustamalla sen.³⁵⁷

Mielenkiintoinen erityispiirre luopumisjärjestelmän kokonaisuudessa on tunnustamisen osalta se, että RL 6 luvun 12 §:n 4 kohdan mukaan tuomioistuin saa jättää rangaistukseen tuomitsematta, jos rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana erityisesti, kun otetaan huomioon 6 §:n 3 kohdassa ja 7 §:ssä tarkoitetut seikat tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimet. Tuomioistuin on toisin sanoen voinut jättää vastaajan tuomitsematta rangaistukseen tunnustuksen perusteella jo ennen syyteneuvottelujärjestelmän voimaantuloa, siinä missä esitutkinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen ei ole ollut pelkän tunnustuksen perusteella mahdollista ennen syyteneuvottelusäännöksiä.³⁵⁸

³⁵⁷ Erityiseksi tavoitteeksi asetetut esitutkinnan supistumisesta saatavat resurssisäästöt eivät kuitenkaan ole käytännössä toteutuneet. Syyteneuvottelujärjestelmän tuottamat kustannussäästöt näyttävät ainakin menettelyn alkuvuosina painottuneen selvästi rikosprosessin loppupäähän. Säästöt kohdistuvat ts. lähinnä tuomioistuinvaiheeseen, siinä missä syyteharkinta- ja esitutkintavaiheissa resurssisäästöt ovat huomattavasti vaatimattomampia. Vajus-Anttila 2021, s. 1027–1032; HE 58/2013 vp, s. 9–14, 16–17, 21–23, 35–36; Mäkelä – Niemi 2017, s. 4–6; Fredman 2018, s. 402–403; Oikarainen 2012, s. 745–747, 749; Koponen 2012, s. 61, 80; OMML 87/2010, s. 12–19, 35; OMML 47/2010, s. 75; Oikarainen 2017, s. 123; VKS 2015:6:n liiteasiakirja, s. 1, 4–5.

³⁵⁸ RL 6 luvun 12 §:n 4 kohdan muotoilu ja tausta-ajatus ovat varsin pitkälti yhteneväisiä esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa arvioitavaksi tulevan kohtuuserusteen kanssa. Merkittävä ero näiden välillä on todettuun tapaan se, että tunnustaminen ei kuulu jälkimmäisenä mainitun säännöksen sanamuodon mukaiseen soveltamisalaan. Toimenpiteistä luopumista koskevan sääntelyn kokonaisuudistuksen yhteydessä tätä perusteltiin seuraavanlaisesti: ”Yhtenä rikoslain 6 luvun 3 §:n 3 kohdan mukaisena rangaistuksen lieventämisperusteena on tekijän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä. Vastaava periaate ehdotetaan sisällytettäväksi myös tuomitsematta jättämisen perusteisiin. Syyttämättä jättämistä koskeviin säännöksiin sitä ei kuitenkaan otettaisi. Tämä johtuu poliisi- ja syyttäjäorganisaation välisestä yhteydestä, joka selvimmin ilmenee nimismiespiireissä. Ei olisi asianmukaista, jos esimerkiksi nimismies sekä valvoisi rikosten esitutkintaa – mahdollisesti piirin ainoana

Tunnustukseen perustuva tuomitsematta jättäminen asettuu erityisen mielenkiintoiseen asemaan siksi, että syyteneuvottelusäännökset eivät sisällä vastaavaa mahdollisuutta tai viittausta RL 6 luvun 12 §:ään. Tunnustaminen syyteneuvottelun yhteydessä ei ainakaan suoranaisesti syyteneuvottelua koskevien säännöksiin sanamuodon mukaan voi näin ollen johtaa rangaistuksen tuomitsematta jättämiseen. Syyteneuvottelusäännöksissä ja niiden perusteluissa ei mainita tuomioistuimen mahdollisuutta jättää vastaajaa tuomitsematta tiettyjen tekojen osalta rangaistukseen, minkä lisäksi RL 6 luvun 12 § viittaa osaltaan ainoastaan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan huomioimiseen – syyteneuvottelussa sovellettavien säännösten kuten RL 6 luvun 8 a §:n sijaan.³⁵⁹ Kun edellä on todettu, että erityissäännöksen asemassa olevan RL 6 luvun 8 a §:n soveltaminen johtaa RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan ja tämän mahdollistaman RL 6 luvun 8 §:n 5 kohdan poissulkeutumiseen, merkitseekö tämä asiallisesti myös sitä, että RL 6 luvun 12 §:n mukainen tuomitsematta jättäminen on suljettu syyteneuvottelutilanteiden ulkopuolelle sen viitattaessa nimenomaisesti RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan edellytysten arviointiin ja täyttymiseen?³⁶⁰

Käsitykseni mukaan muodolliseksi ongelmaksi tuomitsematta jättämisessä ei muodostu vielä se, että tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuin on sidottu tuomioesitykseen. Tuomioistuimen on tämänmukaisesti luettava vastaajan syyksi tuomioesityksessä esitetty rikosnimike sellaisenaan tai jätettävä asia sillensä. Syyttämättä jättämisestä poiketen tuomitsematta jättämisessä on kuitenkin yhä kyse

poliisipäällystään kuuluvana – että arvioisi syyttäjänä rikoksentehtäjän omaa osuutta teon selvittämisessä. Joissain poikkeuksellisissa tapauksissa rikoksentehtäjän oma aktiivisuus rikoksensa selvittämisen edistämässä voisi kuitenkin vaikuttaa syyttäjän kokonaisharkintaan.” HE 79/1989 vp, s. 15; Lappi-Seppälä 2000, s. 303–304. Ks. myös HE 44/2002 vp, s. 211–212.

³⁵⁹ Esim. *Tuula Linna* on katsonut lopputuloksen olevan todennäköisesti seurausta lainvalmistelussa tapahtuneesta lapsuksesta. Linna 2019, s. 283, 286.

³⁶⁰ RL 6 luvun 12 §:n 4 kohdan soveltaminen edellyttää RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan edellytysten täyttymistä. Kyse on tietyllä tapaa samasta perusteesta, joka voi käsillä olevasta tilanteesta riippuen vaikuttaa niin rangaistusta lieventävästi normaalin rangaistusasteikon sisällä (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta), oikeuttaa rangaistusasteikon lieventämiseen (RL 6 luvun 8 §:n 5 kohta) kuin johtaa tuomitsematta jättämiseen (RL 6 luvun 12 §:n 4 kohta). Kaikkien mainittujen säännösten pohjana on näin ollen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta, joka voi erityisten syiden vallitessa johtaa konkreettisen rangaistuksen ja rangaistusasteikon lieventymisen ohella myös tuomitsematta jättämiseen. Mitä suurempi painoarvo RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdalla ja säännöksissä viitatuilla erityisillä syillä ts. käsillä olevassa yksittäistapauksessa on, sitä merkittävämpi vaikutus sillä on rangaistuksen määräämiseen ja sovellettavan lainkohdan valikoitumiseen. Ks. Matikkala 2021, s. 203–205, 256–257, 334–335; Lappi-Seppälä 1991b, s. 1205–1206, 1220–1226; Linna 2019, s. 282–286; Tapani – Tolvanen 2016, s. 187–188; HE 44/2002 vp, s. 203, 211–212; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

siitä, että vastaajan todetaan syyllistyneen siihen tekoon, josta hänelle vaaditaan rangaistusta. Tuomioistuimien jättää toisin sanoen rangaistuksen tuomitsematta seuraamusluonteisesti, siinä missä esimerkiksi syyttämättäjättämispäätökset eivät ole enää syyksilukevia.³⁶¹ Tuomitsematta jättäminen merkitsee näin ollen asiallisesti syyksilukevaa tuomiota ja rankaisemista sisältäessään vastaajaan kohdistuvan moitteen,³⁶² jolloin tuomitsematta jättäminen merkitsee ennen muuta rangaistuksen määräämiseen liittyvän harkintavallan käyttöä syyllisyyskysymyksen ratkaisemisen ja syyksilukemisen sijaan. Koska tuomioesitys sitoo tuomioistuinta ainoastaan syyksiluettavan rikoksen osalta rajoittamatta tuomioistuimen valtaa rangaistuksen määräämisessä lievennetyn rangaistusasteikon noudattaminen pois lukien, lienee periaatteessa mahdollista jättää vastaaja tuomitsematta rangaistukseen myös syyteneuvottelujärjestelmän mukaisessa tunnustamisoikeudenkäynnissä. Tuomioistuimien lukee asiallisesti rikoksen vastaajan syyksi tuomioesityksen mukaisesti (ROL 5 b luvun 4 §), ja käyttää tuomitsematta jättämisen osalta rangaistuksen määräämiseen liittyvää harkintavaltaansa.³⁶³

Nähdäkseni ongelmaksi voi kuitenkin muodostua RL 6 luvun 8 a §:n ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan – johon RL 6 luvun 12 § viittaa – välinen suhde. Ensiksi mainitun pykälän 1 momentin mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos tekijä on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen siten kuin ROL 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä ja 5 b luvussa sekä ETL 3 luvun 10 a §:ssä säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan: ”Määrättäessä rangaistusta 1 momentin nojalla tekijälle saa tuomita enintään kaksi kolmannelta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän. Jos rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määrääjäksi, tuomioistuimien voi määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisiä syitä.”³⁶⁴

³⁶¹ Syyttäjän päätös syyttämättä jättämisestä ei ts. enää kumoa syyttömyysolettamaa. Nykyään puhutaankin seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen sijaan harkinnanvaraisesta syyttämättä jättämisestä. Ks. HE 58/2013 vp, s. 7–8, 11–12, 15–22; Tapani – Tolvanen 2016, s. 180–181; Matikkala 2021, s. 327–328. Vrt. Lappi-Seppälä 1991b, s. 1216–1225; Lappi-Seppälä 2000, s. 280–282, 300.

³⁶² Vaikka kaikki tutkijat eivät pidä tuomitsematta jättämistä luonteeltaan rangaistuksena, sitä voidaan joka tapauksessa pitää vähintäänkin syyksilukemisen toteavana toimenpiteenä. Ks. Lappi-Seppälä 1991b, s. 1222–1226; Lappi-Seppälä 2000, s. 300; Tapani – Tolvanen 2016, s. 180–181; Matikkala 2021, s. 327–328. Vrt. kuitenkin esim. Frände 2012, s. 318.

³⁶³ Tapani – Tolvanen 2015, s. 241–244; Tapani – Tolvanen 2016, s. 180–181; HE 58/2013 vp, s. 32, 36–37.

³⁶⁴ Rangaistuslajin muuttaminen vankeudesta sakoksi ei vaadi RL 6 luvun 8 a §:n kohdalla 8 §:stä poiketen erityisen painavia syitä. Ensiksi mainittu edellyttää erityisiä syitä, jotka voivat lain esitöiden täytyä, jos syytetyn myötävaikutus rikoksen selvittämiseen on ollut erityisen merkityksellistä. Sakko voisi tulla kysymykseen esimerkiksi myös

Syyteneuvottelusäännökset ja muut tunnustussäännökset voivat näin ollen vaikuttaa useamman rangaistuksen määräämiseen liittyvän osaratkaisun mukaiseen harkintaan. Rangaistuksen määrääminen voidaan jakaa karkeasti viiteen osaryhmään, jotka ovat: 1) asteikon vahvistaminen, 2) lajinvalinta, 3) mittaaminen, 4) vähennykset ja 5) muut rangaistuksia koskevat lausumat.³⁶⁵ Tunnustussäännökset voivat vaikuttaa esimerkiksi rangaistusasteikon lieventämiseen (RL 6 luvun 8 a §, RL 6 luvun 8 §), lajinvalintaan (RL 6 luvun 8 a §, RL 6 luvun 8 §, RL 6 luvun 12 §) ja rangaistusasteikon sisällä toteutettavaan rangaistuksen konkreettiseen mittaamiseen (RL 6 luvun 8 a §, RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta).³⁶⁶ Huomionarvoista eri osaratkaisujen ja niitä ohjaavien normien kannalta on se, että syyteneuvottelussa tunnustuksen huomioimisen pohjana oleva RL 6 luvun 8 a § on kaikissa mainituissa osaratkaisuissa kilpailevassa asemassa muiden tunnustusnormien – kuten RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan, RL 6 luvun 8 §:n ja RL 6 luvun 12 §:n – kanssa. RL 6 luvun 8 a § mahdollistaa useimpien osaratkaisujen kohdalla samat toimenpiteet kuin muut tunnustusnormit ja tarjoaa niihin verrattuna jopa suuremman liikkumatilan, mutta tuomitsematta jättämistä se ei kuitenkaan itsessään mahdollista. Todettuun tapaan myöskään RL 6 luvun 12 § ei sisällä viittausta RL 6 luvun 8 a §:n tarkoitamiin tilanteisiin, vaan sen sijaan tuomitsematta jättäminen edellyttää RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitettujen seikkojen huomioimista.³⁶⁷

Kyse on kiteytetysti siitä, mahdollistaako syyteneuvottelusääntelyn ulkopuolinen RL 6 luvun 12 §:n mukainen (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohtaan palautuva)

silloin, kun käsillä on useita perusteita, joiden nojalla lievennetty rangaistusasteikko tulee sovellettavaksi. Rikoksen tunnustamisen on katsottu voivan vaikuttaa myös ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välisessä lajinvalinnassa, vaikkei säännöksessä ole tätä erikseen mainittukaan. Tapani – Tolvanen 2015, s. 240–244; HE 58/2013 vp, s. 37.

³⁶⁵ Ks. hienojakoisemmasta jaottelusta erityisesti Kemppinen 2021, s. 7–12. Ks. myös Matikkala 2021, s. 203; Lappi-Seppälä 2000, s. 310–312; Tapani – Tolvanen 2016, s. 15–16.

³⁶⁶ Vaikka RL 6 luvun 8 a §:n sanamuodosta tämä ei käy ilmi, pykälän vaikutus ei rajoitu pelkästään rangaistusasteikon tekniseen muuttamiseen. Tunnustaminen saa 8 a §:n kautta merkitystä myös konkreettisen rangaistuksen mittaamisessa. Linna 2019, s. 282–286; Tapani – Tolvanen 2015, s. 240–244; Tapani – Tolvanen 2016, s. 93–99; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

³⁶⁷ Vaikka RL 6 luvun 8 a § ei mahdollista tuomitsematta jättämistä, kyseinen pykälä on muun ohella lajinvalintaan vaikuttavana perusteena periaatteessa kilpailevassa asemassa RL 6 luvun 12 §:n kanssa. Rangaistuksen määräämisen osaratkaisujen systematiikassa tuomitsematta jättäminen on nimittäin sijoitettu lajinvalintaan liittyvien ratkaisujen joukkoon, joihin myös RL 6 luvun 8 a §:n 2 momentti kuuluu säätäessään tunnustamisen vaikutuksesta rangaistuslajin muuttamiseen ja valintaan. Tapani – Tolvanen 2016, s. 15–16, 93–95; Tapani – Tolvanen 2015, s. 240–244; Linna 2019, s. 282–286; Lappi-Seppälä 2000, s. 310–312; HE 58/2013 vp, s. 36–37; HE 44/2002 vp, s. 169.

tunnustusperuste tunkeutumisen RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen (erityissäännöksen asemassa olevan) syyteneuvottelusäännöksen reviirille. Tuomitsematta jättäminen edellyttää toisin sanoen syyteneuvottelusääntelyn etusijan hylkäämistä siinä mielessä, että rangaistuksen määräämiseen liittyvä ratkaisu pohjataan tunnustuksen huomioimisen osalta RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan logiikkaan tunnustamisoikeudenkäynnissä pääsääntönä olevan RL 6 luvun 8 a §:n sijaan. Kysymys kuuluukin: voiko tunnustaminen vaikuttaa tuomitsematta jättämisen muodossa RL 6 luvun 12 §:n kautta, vaikka tunnustuksen huomioiminen tulisi lähtökohtaisesti toteuttaa erityissäännöksen asemassa oleva RL 6 luvun 8 a §:n kautta?³⁶⁸

Korkein oikeus on todennut säännöksiä välisestä suhteesta, että RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaista lieventämisperustetta ei ole tarkoitettu sovellettavaksi RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen lievennetyn rangaistusasteikon ohella. Lain esitöissä todetaan myös, että RL 6 luvun 8 a § on erityissäännös suhteessa 8 §:n mukaiseen yleiseen säännökseen rangaistusasteikon lieventämisestä. Epäillyn pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä syyteneuvottelussa tulee toisin sanoen otetuksi huomioon erityissäännön asemassa olevan RL 6 luvun 8 a §:n nojalla. Tunnustaminen ei siis voi vaikuttaa rangaistukseen kahteen kertaan eri lainkohtien nojalla.³⁶⁹

Tuomitsematta jättämisestä säättävän RL 6 luvun 12 §:n soveltamisen osalta voidaan todeta, että tunnustaminen ei sinänsä voi tulla huomioiduksi kahteen kertaan tuomitsematta jättämisen muodossa – niin lakiteknisesti kuin käytännössäkään, sillä

³⁶⁸ Normaalitytilanteissa vastaavaa ongelmaa ei esim. RL 6 luvun 8 §:n ja RL 6 luvun 12 §:n välillä luonnollisesti ole. Tuomitsematta jättämisen perusteet ovat kiinteässä yhteydessä konkreettisen rangaistuksen ja rangaistusasteikon lieventämiseen sekä lajinvalintaratkaisuihin. Mikäli lieventämisen puolesta puhuvat seikat ovat painoarvoltaan hyvin merkittäviä, samat seikat voivat puoltaa myös tuomitsematta jättämistä. Syyteneuvottelun kohdalla vastaava logiikka ei kuitenkaan päde RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan ja RL 6 luvun 8 a §:n välisen suhteen myötä, mikäli tuomitsematta jättämistä lähestytään nimenomaan tunnustamisen kautta. Sen sijaan muut tuomitsematta jättämisen perusteet voivat tulla sovellettavaksi myös tunnustamisoikeudenkäynnissä. Vaikka tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuimien onkin velvollinen noudattamaan RL 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitettua lievennettyä rangaistusasteikkoa, tarkempi rangaistuksen mittaaminen asteikon puitteissa toteutetaan RL 6 luvun 3 ja 4 §:ssä säädettyjen yleisten perusteiden mukaisesti. Ks. toimenpiteistä luopumisen suhteesta muihin rangaistuksen määräämisen perusteisiin Matikkala 2021, s. 334–335; Tapani – Tolvanen 2016, s. 187–188; Lappi-Seppälä 1991b, s. 1205–1206, 1220–1226; HE 44/2002 vp, s. 211–212; sekä seuraamusharkinnasta tunnustamisoikeudenkäynnissä Linna 2019, s. 282–286; Linna 2015, s. 424–426; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239; Oikarainen 2017, s. 9, 23–24, 185–186; HE 58/2013 vp, s. 32, 36–37; LaVM 5/2014 vp, s. 8–9, 11–13; PeVL 7/2014 vp, s. 3–4.

³⁶⁹ KKO 2018:23, kohta 27; Linna 2019, s. 282; Matikkala 2021, s. 317–321; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

rangaistuksen lieventämisestä poiketen tuomitsematta jättämistä ei voida edes periaatteessa toteuttaa kahteen kertaan. Konkreettisen rangaistuksen ja rangaistusasteikon lieventäminen on lisäksi mahdollista toteuttaa niin syyteneuvottelusäännöksen kuin yleisten mittaamisperusteiden kautta, mutta tuomitsematta jättäminen on mahdollista ainoastaan yhden lainkohdan (RL 6 luvun 12 §:n) mukaisesti. Konkreettisen rangaistuksen ja rangaistusasteikon lieventämisen osalta RL 6 luvun 8 a § on näin ollen varsin yksiselitteisesti kilpailevan ja syrjäyttävän erityissäännöksen asemassa suhteessa rangaistusta ja rangaistusteikkoon lieventäviin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohtaan ja RL 6 luvun 8 §:ään, mutta RL 6 luvun 12 §:ää se ei voi syrjäyttää siltä uupueissa kyseisen säännöksen vastinpari tuomitsematta jättämisen muodossa.³⁷⁰ Lopulta määrättävän seuraamuksen kannalta voitaisiin tällöin tietyllä tapaa ajatella, että tunnustaminen ei tule huomioiduksi rangaistusta tai rangaistusasteikkoon lieventävästi kahteen kertaan, vaan se tulee huomioiduksi *joko* konkreettisen rangaistuksen ja rangaistusasteikon lieventämisen *tai* tuomitsematta jättämisen muodossa.

Samalla on kuitenkin huomioitava, että kumpikin säännöksistä saa käytännössä yhtäaikaista merkitystä ainakin siinä mielessä, että RL 6 luvun 8 a § varmistaa vähintään lievennetyn rangaistusasteikon käytön samalla kun RL 6 luvun 12 § mahdollistaa tuomitsematta jättämisen. Lähestyttäessä rangaistuksen määräämistä mekaanisena toimintana rangaistusasteikon vahvistaminen tehdään ennen lajinvalintaa ja mahdollista päätöstä tuomitsematta jättämisestä. Sovellettavan rangaistusasteikon toteaminen toimii tuomioistuimen ensimmäisenä ohjeena sen ryhtyessä määrittämään, minkälainen rangaistus rikoksesta olisi määrättävä. Valinta normaalin ja lievennetyn rangaistusasteikon välillä edeltää siis käsitteellisesti harkintaa tuomitsematta jättämisestä, sillä viimeksi mainitussa on kyse rangaistuslajin valinnasta. Rangaistuslajin valitseminen kun edellyttää mekaanisesti ajateltuna sitä, että käytettävissä oleva rangaistusteikko on vahvistettu – minkä ohella mittaamiseen vaikuttavat tekijät useasti ohjaavat lajinvalintaa jo sellaisenaan.³⁷¹

Edellä luvussa 4.1.2 todettuun tapaan tuomioesityksen mukaisen tuomion antaminen edellyttää lisäksi väistämättä sitä, että tuomioistuin toteaa RL 6 luvun 8 a §:n mukaisten perusteiden täyttyvän. Tuomioistuimen tulisi nimittäin jättää asia sillensä, jos se katsoo, ettei perusteita rangaistuksen määräämiseen alennetulta asteikolta ole olemassa. Tuomitsematta jättämisen tapauksissa tunnustaminen vaikuttaa tällöin väistämättä kahteen kertaan ensin RL 6 luvun 8 a §:n edellytyksien olemassaolon toteamisen kautta ja sitten RL 6 luvun 12 §:n mukaisesti. Tunnustaminen tulee toisin sanoen huomioiduksi sekä RL 6 luvun 8 a §:n että RL 6

³⁷⁰ Ks. Linna 2019, s. 282–286; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

³⁷¹ Ks. tarkemmin Kempainen 2021, s. 7–12; Matikkala 2021, s. 207–209.

luvun 12 §:n (ja tämän viittaaman RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen logiikan) kautta.³⁷²

Todettuun tapaan tuomitsematta jättämisen edellytyksiin käsiksi pääseminen edellyttää lisäksi varsin yksiselitteisesti RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan (ja RL 6 luvun 8 §:n) edellytysten arviointia. Koska tunnustamisoikeudenkäynnin lähtökohtana on näin ollen RL 6 luvun 8 a §, joka ei salli edellä mainittujen pykälien huomioimista, tiukasti tulkittuna tuomitsematta jättämisen välttämättömien pohjaedellytyksien (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan) arviointiin ei edes päästä käsiksi. Tuomitsematta jättämisen edellytyksenä olevan RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan täyttymistä ei toisin sanoen päästä edes lähtökohtaisesti arvioimaan, sillä tunnustamisen merkitys tulisi KKO:n mukaan ottaa huomioon yksinomaan erityissäännön asemassa olevan RL 6 luvun 8 a §:n nojalla. Jos RL 6 luvun 8 a § pitää KKO:n linjaa seuraten asiallisesti sisällään sen, että RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta ei saa vaikuttaa rangaistukseen tai tulla muutoinkaan arvioinnin kohteeksi (eli tunnustaminen saa vaikuttaa vain RL 6 luvun 8 a §:n kautta), siitä ei kaikei voitaisi johtaa myöskään tuomitsematta jättämisen perusteita ja katsoa sen tulevan sovellettavaksi RL 6 luvun 8 a §:n ohella. Tulkintalinjaa – ja säännöksen erityisasemasta seuraavaa pakollista soveltamista – tukee myös se, että lakiteknisesti RL 6 luvun 8 a § on säädetty nimenomaisesti tunnustamisoikeudenkäyntiä ohjaavaksi mittaamisperusteeksi.³⁷³

Näkemykseni mukaan kyseiseen tulkintaan ei kuitenkaan ole välttämätöntä ja mielekästä sitoutua, sillä tuomitsematta jättäminen ei sellaisenaan kuulu syyteneuvottelusäännöksiä repertuaariin. Tarkasteltaessa rangaistuksen määräämistä kokonaisuutena tuomitsematta jättämistä voidaan pitää syyteneuvottelusäännöksiä mukaista seuraamusharkintaa täydentävänä osana, jonka soveltaminen ei itsessään edellytä tunnustamisen huomioimista kahteen kertaan eri säännöksiä perusteella.³⁷⁴ Luettaessa RL 6 luvun 8 a §:ää rikoslain 6

³⁷² Tunnustamisoikeudenkäynnissä käsiteltävässä tuomioesityksessä syyttäjä on sitoutunut vaatimaan rangaistusta RL 6 luvun 8 a §:ssä tarkoitetun lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti (ROL 1 luvun 10 §). Tuomioistuimien on tällöin velvollinen noudattamaan kyseistä lievennettyä rangaistusasteikkoa, jolloin tuomion antamisen edellytyksenä on RL 6 luvun 8 a §:n ja sen perusteiden vahvistaminen. Tapani – Tolvanen 2015, s. 239–244; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

³⁷³ HE 58/2013 vp, s. 36–37.

³⁷⁴ Mittaamis- ja lajinvalintanormien välinen yhteys on jo muutoinkin kiinteä siten, että ne voivat vaikuttaa – ja käytännössä useimmiten vaikuttavatkin – toisiinsa. Esim. RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen rikoksen tunnustamisen on katsottu voivan vaikuttaa myös ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välisessä lajinvalinnassa, vaikkei säännöksessä olekaan tätä erikseen mainittu. Lajinvalinnassa tehtävät ratkaisut vaikuttavat puolestaan luonnollisesti myös mittaamisratkaisuihin esim. määrittämällä mittaamisen perusteet ja mittaamisratkaisun suunnan siltä kannalta, ryhdytäänkö rikoksesta mittaamaan sakko- vai vankeusrangaistusta. RL 6 luvun 9–12 §:n mukaiset lajinvalintanormit vaikuttavat näin osaltaan myös siihen, miten rangaistus mitataan esim. RL 6 luvun 8 a §:n kautta.

luvun muodostamaa kokonaisuutta vasten on toisin sanoen nähdäkseni perusteltua katsoa, että syyteneuvottelusääntelyn tarkoituksena ei ole estää – muista RL 6 luvun 6 §:n 3 kohtaan kiinnittyvistä soveltamisratkaisuksista poiketen – tuomitsematta jättämisen mahdollisuutta.³⁷⁵

Tällaista rangaistuksen määräämisen systematiikkaan pohjautuvaa tulkintaratkaisua voidaan vahventaa myös sillä systemaattisella näkökohdalla, että tuomitsematta jättäminen kuulunee joka tapauksessa tuomioistuimen työkalupakkiin vähintään muiden RL 6 luvun 12 §:ssä tarkoitettujen luopumisperusteiden kautta. Kun huomioidaan toisin sanoen niin syyteneuvottelu- kuin tuomitsemattajättämisinstituution tavoitteet sekä seuraamusharkinnan systematiikka kokonaisuudessaan, tunnustamista on käsitykseni mukaan syytä pitää perusteena jättää vastaaja tuomitsematta rangaistukseen myös tunnustamisoikeudenkäynnissä.³⁷⁶ Samassa yhteydessä voidaan lisäksi todeta, että vastaajan eduksi tehtävä – eli tuomitsematta jättämisen perusteita laajentava – tulkinta on lähtökohtaisesti perustellumpaa verrattuna esimerkiksi koventamisperusteita laajentavaan tulkintaan. Rankaisemista puoltavia perusteita on muun muassa oikeusturvasyistä syytä tulkita supistavasti, mutta vastaavaa varovaisuutta ei edellytetä rangaistusta lieventävien perusteiden kohdalla.³⁷⁷ Kun kuitenkin huomioidaan RL 6 luvun 8 a §:n ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisten perusteiden tulkinnalliset merkityserot ja säännöksen erityislaatuinen suhde, selvintä olisi näkemykseni mukaan se, että RL 6 luvun 12 §:ssä viitattaisiin kummassakin pykälässä tarkoitettuihin tilanteisiin.³⁷⁸ Kyseisen lakitekniiken muutoksen tarvetta vähentää toisaalta todettuun tapaan se, että RL 6 luvun 12 §:ää on nähdäkseni mahdollista soveltaa tunnustamisoikeudenkäynnissä jo nykyään vähintäänkin laajentavan tulkinnan avulla.

Kemppinen 2021, s. 7–12; Matikkala 2021, s. 203–204; Lappi-Seppälä 1987, s. 604–605; Tapani – Tolvanen 2015, s. 240–244; HE 44/2002 vp, s. 169, 180, 204–209; HE 58/2013 vp, s. 37.

³⁷⁵ Ks. myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 244.

³⁷⁶ Syyteneuvottelusääntely ja tunnustusperusteinen tuomitsematta jättäminen perustuvat kumpikin tavoitteeseen rohkaista rikoksenteikijää edistämään tekonsa selvittämistä. Ks. toimenpiteistäluopumisjärjestelmän tarkoituksesta ja systematiikasta Matikkala 2021, s. 327–328; Lappi-Seppälä 1991b, s. 1205–1207; Lappi-Seppälä 2000, s. 303–304; HE 44/2002 vp, s. 211–212.

³⁷⁷ Myös laillisuusperiaate sekä siitä seuraavat tulkintatavat ennen muuta rajoittavat rankaisemista ja vastaajan haitaksi tehtävää tulkintaa. Periaatteen ei voida samaan tapaan katsoa estävän rankaisemisesta luopumista. Ks. mm. Melander 2015, s. 644, 648–650; Tapani – Tolvanen 2016, s. 101; Matikkala 2021, s. 328; Nuotio 1998a, s. 20–26, 68–69, 504; Tolvanen 1999, s. 233–245; Nuotio 2005b, s. 136–138; Tapani 2004, s. 9.

³⁷⁸ Samansuuntaisesti myös Linna 2019, s. 283, 286.

Niin lakitekniisten muutosten tarpeellisuuden kuin laintulkintakäytäntöjen näkökulmasta kyse on tähän asti ollut kuitenkin varsin hypoteettisesta pohdinnasta, sillä tunnustusperusteiseen tuomitsematta jättämiseen liittyvä problematiikka ei käytännössä realisoitune lainkäytön tasolla usein. Tämä on kriminaalipoliittiselta näkökannalta tarkasteltuna jopa toivottavaa, sillä ETL:n ja ROL:n tasoisten toimenpiteistä luopumissäännösten nimenomaisena tavoitteena on siivilöidä rikosprosessista sellaiset teot, joiden käsittely tuomioistuimessa ei ole varsinkaan käsillä oleva rikoskokonaisuus huomioiden tarkoituksenmukaista. Tällöin voidaan ajatella, että syyteneuvottelujärjestelmän myötä omaksuttujen luopumissäännösten onnistuneella soveltamiskäytännöllä sellaiset teot, joissa on tunnustuksen myötä aiheutta luopua toimenpiteistä, eivät etene tuomioistuimeen saakka. Tuomioistuimessa olisi toisin sanoen käsiteltävänä vain relevantteja ja rangaistuksen sekä tuomioistuinkäsittelyn arvoisia juttuja. Esimerkiksi esitutinnan rajoittaminen tunnustuksen perusteella keventää rikosprosessia aikaisemmasta vaiheesta alkaen – ja tuottaa merkittävämpiä kustannussäästöjä – verrattuna siihen, että toimenpiteistä luovutaan vasta tuomioistuimessa. Esitutkinta- ja syyteharkintavaiheesta poiketen kustannussäästöjä ei ole enää saatavissa siinä vaiheessa, kun tuomioistuin on ottamassa kantaa seuraamuksiin. Mikäli tuomioistuimessa olisi toisin sanoen käsiteltävänä sivutekoja, joista olisi periaatteessa mahdollista luopua tunnustuksen perusteella, herää kysymys, olisiko tähän ollut mahdollisuus jo rikosprosessin varhaisemmissa vaiheissa. Syyttäjän nostamat syytteet tunnustetuissa juttukokonaisuuksissa viestivät siitä, että tekojen tutkintaa ja niistä seuraavia rangaistuksia sekä oikeudenkäyntiä ei ole pidettävä epätarkoituksenmukaisena. Mikäli syytteiden nostaminen on toisin sanoen katsottu aiheelliseksi merkittävistä prosessikustannuksista ja tunnustamisesta huolimatta, rangaistuksen tuomitsemiselle lienee aiheutta myös tuomioistuimen harkintavallan tarjoamissa rajoissa. Muutoin katse lienee syytä kääntää syyttäjien ja tutkinnanjohtajien toiminnan tarkoituksenmukaisuuteen tunnustusperusteisessa toimenpiteistä luopumisessa.³⁷⁹

Syyteneuvottelujärjestelmän kannalta RL 6 luvun 12 § asettune tällöin jälleen lähinnä eräänlaisen varaventiilin rooliin, mikäli syyttäjä ei syystä tai toisesta ole

³⁷⁹ Vaikka tuomioistuin perustaa harkintansa erilaisiin näkökohtiin ja seikkoihin kuin syyttäjät, ja tuomioistuimet voivat tulkita luopumisperusteita laajemmin kuin syyttäjät näiden kriminaalipoliittisten roolierojen myötä, tuomitsematta jättämisten lukumäärä on vähentynyt syyttämättä jättämisen perusteiden monipuolistuessa ja niiden merkityksen kasvaessa. Mikäli puhtaasti kustannussäästöjen tavoitteeseen palautuva tunnustusperusteinen toimenpiteistä luopuminen saisi tätä vastoin lähinnä merkitystä tuomioistuintasolla, syyteneuvottelusäännösten soveltaminen ei toteuttaisi säännöksille asetettuja tavoitteita. Tapani – Tolvanen 2016, s. 180–182; Matikkala 2021, s. 334–335; Lappi-Seppälä 2000, s. 303–307; HE 58/2013 vp, s. 5–8, 11–12, 15–22.

tehnyt tunnustusperusteista syyttämättäjättämispäätöstä, vaikka edellytykset tähän olisivat olleet olemassa. Kyseisessä varaventiiliroolissakin sen soveltamiskriteerit pohjautuvat kuitenkin yhä sen perinteiseen soveltamisalaan ja -käytäntöön, mikä merkitsee käytännössä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisten seikkojen erityistä painoarvoa ja rangaistuksen kohtuuttomuutta tai tarkoituksettomuutta käsillä olevassa yksittäistapauksessa.³⁸⁰

³⁸⁰ Rangaistuksen tuomitsematta jättäminen pelkän tunnustuksen perusteella on kuitenkin verrattain harvinaista. Käytännössä edellytetään myös muiden lieventävien asiainhaarojen olemassaoloa, jolloin pelkkä tunnustus on harvemmin johtanut luopumiseen. Tapani – Tolvanen 2016, s. 187–188; Matikkala 2021, s. 334–336; HE 58/2013 vp, s. 5–8, 11–12.

5 Tunnustussäännöksen vaikutus rangaistukseen

5.1 Rangaistusasteikot ja rangaistuslajin vaihto

Muihin kuin toimenpiteistä luopumiseen liittyviin rangaistuksen määräämisen osaratkaisuihin vaikuttavat niin RL 6 luvun 8 a § kuin yleiset tunnustussäännökset. Toisin sanoen sekä syyteneuvottelunormit että yleiset tunnustukseen liittyvät mittaamisperusteet sisältävät säännöksiä rangaistusasteikon vahvistamisesta, lajinvalinnasta ja konkreettisesta rangaistuksen mittaamisesta. Samoin kuin päätökset tunnustuksen huomioimisesta ylipäätensä, myös ratkaisut tunnustuksen vaikutuksista määrättävään rangaistukseen ovat riippuvaisia siitä, tukeudutaanko harkinnassa syyteneuvottelusäännöksiin vai yleisiin mittaamisperusteisiin.³⁸¹

Normistojen väliset erot ovat toimenpiteistä luopumisen ohella merkityksellisiä ennen muuta rangaistusasteikon lieventämisen kannalta. Tunnustamisoikeudenkäynnissä sovellettavan RL 6 luvun 8 a §:n 1 momentin mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos tekijä on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen siten kuin ROL 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä ja 5 b luvussa sekä ETL 3 luvun 10 a §:ssä säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan: ”Määrättäessä rangaistusta 1 momentin nojalla tekijälle saa tuomita enintään kaksi kolmannelta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärän.”

Tunnustamisoikeudenkäynnissä määrättävän rangaistuksen lähtökohtana on lievennetty rangaistusasteikko. Tuomioesityksen mukaisen tuomion antaminen

³⁸¹ On kuitenkin huomionarvoista, että usein tuomioissa ei aukikirjoiteta tai mainita ollenkaan tunnustuksen vaikutusta rangaistukseen, vaan rangaistusta lievennetään ”sanattomasti tiskin alta”. Ajoittain – paikoin notorisesti tunnetut – tuomarit voivat ts. tosiasiallisesti palkita myös pääkäsitellyssä tapahtuvasta syytteiden myöntämisestä ja pääkäsitellyn jouduttamisesta, vaikkei tästä tuomiolauselmassa mainittaisikaan. Tällöin arviointi ei luonnollisesti kiinnity tunnustussäännöksiin sellaisenaan ainakaan ulkopuolisille tahoille aukeavalla tavalla. Ks. vaihtelevista käytännöistä tunnustuksen huomioimisen suhteen myös jäljempänä luku 5.2.2.3 sekä Törnqvist 2018, s. 322–327; Kempinen 2021, s. 198–202, 276.

edellyttää väistämättä sitä, että tuomioistuin toteaa RL 6 luvun 8 a §:n mukaisten perusteiden täyttyvän. Asia on jätettävä sillensä, jollei perusteita rangaistuksen määräämiseen alennetulta asteikolta ole olemassa. Tunnustamisoikeudenkäynnissä on toisin sanoen määrättävä rangaistus lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti, jos asiassa annetaan tuomio.³⁸² Tunnustamisoikeudenkäynnin ulkopuolella vastaavaa velvollisuutta ei kuitenkaan ole. Tavanomaisessa pääkäsitelyssä RL 6 luvun 8 § mahdollistaa rangaistusasteikon lieventämisen tunnustuksen perusteella, jos ”siihen on edellä 6 tai 7 §:ssä mainituilla tai muilla poikkeuksellisilla perusteilla tuomiossa mainittavia erityisiä syitä”. Kyse on toisin sanoen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitettujen perusteiden toteutumisesta siinä määrin, että rangaistuksen lieventäminen asteikon sisällä ei ole riittävää, vaan on perusteltua jopa lieventää rangaistusasteikkoa. Kyseistä pykälää on kuitenkin sovellettu tunnustuksen kautta siinä määrin vähäisesti, että sitä voitaneen pitää eräällä tapaa unohdettuna säännöksenä.³⁸³

Viimeksi mainitun pykälän vähäistä soveltamista selittää muun ohella se, että ennen syyteneuvottelu-uudistusta RL 6 luvun 6 §:n mukaisten perusteiden oikeuspoliittisen painoarvon katsottiin olevan rangaistusasteikon lieventämisen mahdollistavista perusteista vähäisin. Syyteneuvottelusäännöksillä on kuitenkin nyttemmin pyritty nimenomaisesti vahvistamaan tunnustamisen houkuttelevuutta ja asemaa rangaistusasteikon lieventämisperusteena. Tunnustuksen oikeuspoliittinen painoarvo ja merkitys seuraamusharkinnassa ovat näin ollen eittämättä kasvaneet ainakin syyteneuvottelusäännösten muodossa. Eri asia on luonnollisesti se, vaikuttaako kyseinen vahvistaminen myös RL 6 luvun 8 §:n soveltamis- ja tulkintakäytäntöön vai onko sen soveltamiskynnys perusteltua pitää yhä verrattain korkealla – ja näin(kin) korostaa syyteneuvottelusäännöksiä erityisasemaa.³⁸⁴

Vaikka useimmissa tapauksissa tunnustamisen merkitys realisoituu ennen muuta konkreettisen rangaistuksen mittaamisen kautta,³⁸⁵ rangaistusasteikon

³⁸² Tapani – Tolvanen 2015, s. 239–244; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

³⁸³ Matikkala 2021, s. 268–269, 273; Linna 2019, s. 283–284; HE 58/2013 vp, s. 5–6.

³⁸⁴ Syyteneuvottelusäännökset muotoiltiin tietoisesti vastaajalle edullisemmiksi yleisiin mittaamisperusteisiin verrattuna, jotta syyteneuvottelu olisi tälle houkuttelevampi vaihtoehto verrattuna normaaliin rikosprosessiin. Tällaisia eroja ovat mm. rangaistusasteikkoihin kohdistuvien lievennyksien suuruusero sekä alemman kynnyksen takana oleva rangaistuslajin vaihtaminen. Linna 2019, s. 283–286; Matikkala 2021, s. 269; HE 58/2013 vp, s. 36–37; PeVL 7/2014 vp, s. 6; LaVM 5/2014 vp, s. 9; LaVM 28/2002 vp, s. 12.

³⁸⁵ Rangaistusasteikon lieventäminen ei sinänsä vielä kerro vastaajalle konkreettisesti mitattavasta – eli hänelle tosiasiallisesti tuomitavasta – rangaistuksesta mitään. Rangaistusasteikko asettaa rajat, joiden sisäpuolella tarkemmassa rangaistuksen määräämisessä on pysyttävä. Ks. myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 242; Oikarainen 2017, s. 187.

lieventämisellä voi kuitenkin olla huomattavia vaikutuksia jo sellaisenaan. Yksittäisten rikosten enimmäis- ja vähimmäisrangaistuksilla on esimerkiksi merkitystä määritettäessä yhteisen rangaistuksen asteikkoa RL 7 luvun säännösten mukaan.³⁸⁶ Rangaistusasteikon lieventämisen merkitys ei näin ollen tyhjene rangaistussäännöksen mukaisen rangaistusmaksimin rajoittamiseen ja mahdollisuuteen alittaa rangaistussäännöksen mukainen minimirangaistus, vaan asteikon lieventäminen voi vaikuttaa vähintäänkin välillisesti usein eri tavoin.

Koska syyteneuvottelumenettelyssä annettu tunnustus merkitsee automaattista rangaistusasteikon lieventämistä, katson jo vastaajien yhdenvertaisuuden kannalta tarpeelliseksi muistuttaa rangaistusasteikon lieventämisen mahdollisuudesta myös RL 6 luvun 8 §:n tosiasiallisessa soveltamiskäytännössä, mikäli tunnustaminen vastaa painoarvoltaan syyteneuvottelusäännöksissä tarkoitettuja tilanteita ja vaatimuksia. Koska tunnustuksen oikeuspoliittinen painoarvo ja sen merkitys lainkäytössä ovat syyteneuvottelujärjestelmän myötä kasvaneet, olisi käsitykseni mukaan perustelemaonta olla huomioimatta tätä yleisemminkin rangaistuksen määrittämisessä ja RL 6 luvun systemaattisia lähtökohtia hahmoteltaessa. Systemaattiset näkökohdat ja niiden muotoileminen toisin sanoen edellyttävät RL 6 luvun 8 §:n mukaisten perusteiden soveltamis- ja tulkintakäytännön hienosäätöä.³⁸⁷ Säännösten sanamuodoissa olevat erot – eli lievennysten suuruuserot ja helpompi rangaistuslajin vaihto – toimivat lisäksi nähdäkseni riittävänä kannustimena sille, että syyteneuvottelumenettely säilyttää asemansa lähtökohtaisesti

³⁸⁶ Varsin hypoteettisena esimerkkinä voidaan mainita myös se, että jos vankeusrangaistuksen minimi putoaa tunnustamisen myötä 14 päivään, mahdollistaa tunnustaminen rikoksissa, joiden perusasteikon mukainen minimirangaistus on yli kaksi vuotta vankeutta, ehdollisen vankeusrangaistuksen tuomitsemisen. Huomionarvoista tältä osin on kuitenkin se, että RL 6 luvun 8 a §:n soveltaminen ei ole käytännössä mahdollista rikoksissa, joiden vähimmäisrangaistus on yli kaksi vuotta vankeutta. Kyseisten rikostyyppien enimmäisrangaistukset ovat nimittäin järjestään yli kuusi vuotta vankeutta, mikä sulkee kyseiset rikoslajit syyteneuvottelusäännöksen soveltamisalan ulkopuolelle. Tämän vuoksi vastaajan mahdollisuutta saada tunnustamalla ehdollinen vankeusrangaistus ei voida käyttää syyteneuvottelusäännöksistä johdettavana systemaattisena, yhdenvertaisuusnäkökohtiin kiinnittyvänä argumenttina RL 6 luvun 8 §:n tulkinnassa. Samankaltaisina hypoteettisina esimerkkeinä voidaan mainita myös enintään 8 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittavan RL 6 luvun 11 §:n mukaisen yhdyskuntapalvelun ja 6 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen asemesta tuomittavan 11 a §:n mukaisen valvontarangaistuksen hyödyntämisen mahdollistaminen.

³⁸⁷ Yleisten mittaamisperusteiden ja syyteneuvottelusäännöksen tulkintakäytäntöjä on jo yhdenmukaistettukin esim. konkreettisen rangaistuksen mittaamisen kohdalla. Ks. konkreettisesta rangaistuksen mittaamisesta tarkemmin jäljempänä luku 5.2 sekä KKO 2018:60. Ks. myös Matikkala 2021, s. 253–256, 274–275, 318–319; Linna 2019, s. 283–284.

houkuttelevampana vaihtoehtona tunnustusta harkitsevan rikoksentehtäjän näkökulmasta. Nähdäkseni merkittävin ero säännösten välillä on sitä paitsi se, että syyteneuvottelusta poiketen vastaajalla ei ole normaaliprosessissa mitään takeita siitä, että tunnustus vaikuttaa hänen eduksensa. Tämä erityispiirre lienee merkittävin tekijä vastaajan syyteneuvotteluhaluudelle ja erottaa syyteneuvottelujärjestelmän sekä yleiset mittaamisperusteet toisistaan perustavanlaatuisella tavalla.³⁸⁸

RL 6 luvun 8 ja 8 a §:ien soveltaminen eroavat tietyiltä osin toisistaan myös niiden sanamuotojen perusteella. Pykälien sanamuodot eroavat toisistaan esimerkiksi rangaistusasteikkoon kohdistuvan lievennyksen suuruuden osalta. Ensiksi mainitun pykälän mukaan vastaajalle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. Syyteneuvottelusäännöksiin mukaan vastaajalle saa puolestaan tuomita enintään kaksi kolmannesta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä.³⁸⁹

Myös tämän eron on katsottu olevan ongelmallinen vastaajien yhdenvertaisuuden kannalta. Syyteneuvottelu voi esimerkiksi jäädä toteutumatta vastaajista riippumattomista syistä, jolloin suurempi rangaistusasteikon lievennys voi samoin jäädä heidän tavoittamattomiin heistä riippumattomista syistä.³⁹⁰ Ongelmaa vähentää kuitenkin osaltaan se, että konkreettinen rangaistus ei lievene rangaistusasteikon alentamista vastaavalla mekaanisella tavalla sen paremmin 8 kuin 8 a §:ssä. Konkreettisesti rangaistuksen mittaamisessa tunnustaminen voi toisin sanoen lieventää rangaistusta enemmän tai vähemmän ilman, että rangaistusasteikon lieventämisperusteet asettavat tälle muodollisia rajoitteita esimerkiksi kolmas- ja neljäsosäsääntöjen muodossa.³⁹¹ Tämä mahdollistaa seuraamuksien epäasiallisten

³⁸⁸ Tapani – Tolvanen 2015, s. 246; Linna 2019, s. 293; Törnqvist 2018, s. 322; Leppiniemi 2010, s. 1; OMML 47/2010, s. 32–33; Illman 2015, s. 154–155; Sahavirta 2016, s. 387, 392; Tolvanen 2003b, s. 1026–1027; HE 58/2013 vp, s. 5–6.

³⁸⁹ RL 6 luvun 8 § sisältää syyteneuvottelusäännöksistä poiketen myös mahdollisuuden lieventää elinkautisen vankeusrangaistuksen rangaistusasteikkoa. Jos rikoksesta voisi seurata elinkautinen vankeus, enimmäisrangaistus on RL 6 luvun 8 §:n 2 momentin mukaan sen sijasta kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta. Vastaavaa mahdollisuutta ei sisälly edes hypoteettisesti syyteneuvottelusäännöksiin, sillä syyteneuvottelu ei ole mahdollista rikoksista, joista on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi vuotta vankeutta.

³⁹⁰ Linna 2019, s. 283–286; Matikkala 2021, s. 320; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246–247; PeVL 7/2014 vp, s. 6; LaVM 5/2014 vp, s. 9.

³⁹¹ Rangaistusasteikon lieventämisperusteiden merkitys ei ts. rajoitu vain sovellettavan asteikon vahvistamiseen, vaan ne vaikuttavat myös konkreettista rangaistusta lieventävästi vahvistetun asteikon puitteissa. Myös ns. kumulaatiotilanteissa, joissa on käsillä useampi rangaistusasteikon lieventämisperuste, kyseiset perusteet tulee ottaa konkreettisen rangaistuksen mittaamisessa erikseen alentavina tekijöinä huomioon. Jos

erojen tasoittamisen ja vastaajien yhdenvertaisuuden vaalimisen konkreettisen rangaistuksen mittaamisen kautta.

Pykälien sanamuodot eroavat toisistaan myös rangaistuslajin vaihtamisen osalta. Vaikka niiden otsikoiden perusteella kyse on ennen muuta rangaistusasteikon lieventämisestä säätävistä pykälistä, ne mahdollistavat kuitenkin myös sakkorangaistuksen tuomitsemisen määräaikaisen vankeusrangaistuksen asemesta, jos rangaistusasteikon lieventämistä puoltavat syyt toteutuvat poikkeuksellisen voimakkaasti.³⁹² Rangaistuslajin vaihdon kohdalla syyteneuvottelupykälän soveltaminen on kuitenkin RL 6 luvun 8 §:ään verrattuna pienemmän kynnyksen takana. RL 6 luvun 8 a §:n 2 momentin sanamuoto edellyttää rangaistuslajin vaihtamiseksi vain *erityisiä syitä*, kun 8 §:n 4 momentti puolestaan asettaa riman korkeammalle vaatimalla *erityisen painavia syitä*.

Kummankin pykälän soveltamisen tyyppitapauksien on katsottu liittyvän siihen, että rangaistusta lieventävä peruste toteutuu erityisen vahvasti tai siihen, että käsillä on piirteitä useammasta RL 6 luvun 8 §:n perusteesta. Vankeuden asemesta voitaisiin toisin sanoen tuomita sakkoa esimerkiksi silloin, kun vastaajan myötävaikutus rikoksen selvittämiseen on ollut erityisen merkityksellistä tai kun käsillä on useita perusteita, joiden nojalla lievennetty rangaistusasteikko voisi tulla sovellettavaksi (kumulaatiovaikutus).³⁹³ Säännökset muistuttavat näin ollen hyvin pitkälti toisiaan, ja niiden sanamuotojen eron on käsitykseni mukaan syytä ymmärtää kuvaavan lähinnä soveltamiskynnyksien välistä aste-eroa. Pykälien välillä onkin eittämättä tietty vivahde-ero ainakin niiden sanamuotojen tasolla, mutta nähdäkseni tätä eroavaisuutta ei tulisi korostaa soveltamiskäytännössä liiallisesti edellä mainituista systemaattisista ja yhdenvertaisuusnäkökohtiin liittyvistä syistä. Rangaistuksen määrittämiseen liittyviä perusteita on yleisemminkin syytä pyrkiä lukemaan systemaattisen kokonaisuuden muodostavana järjestelmänä. Näiden seikkojen

tapaukseen soveltuisi tunnustuksen lisäksi esim. RL 6 luvun 8 §:ssä mainittu asteikon lieventämisperuste, kuten rikoksen jääminen yritykseksi, rangaistuksen määrittämisen pohjana olisi erityissäännöksen asemassa oleva RL 6 luvun 8 a §:n mukainen rangaistusasteikon lievennys, ja rikoksen jääminen yritykseksi huomioitaisiin erikseen konkreettisen rangaistuksen määrään vaikuttavana seikkana tunnustamisen ohella. Rangaistusasteikon muuntaminen tehdään vuoden 2004 yleisten oppien uudistuksien myötä ts. vain kerran, vaikka lieventämisperusteita olisi käsillä useita. Ks. rangaistusasteikkojen lieventämisperusteiden kumuloitumiseen liittyvästä kehityksestä ja keskustelusta Matikkala 2021, s. 274–276, 318; Tapani – Tolvanen 2016, s. 97–100; Frände 2012, s. 333; Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243; HE 58/2013 vp, s. 36–37; HE 44/2002 vp, s. 204; LaVM 5/2014 vp, s. 13. Vrt. ennen kokonaisuudistusta vallinneeseen tilaan Lappi-Seppälä 2000, s. 352; Honkasalo 1969, s. 171–172.

³⁹² Sääntely ilmentää näin ollen jälleen myös tältä osin rangaistuksen määrittämisessä vaikuttavien perusteiden asteikkollisuutta. Matikkala 2021, s. 268.

³⁹³ Ks. myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 243–244; Matikkala 2021, s. 277, 318–320; Linna 2019, s. 283–284; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

vuoksi en katso tarpeelliseksi korostaa keinotekoisesti pykälien soveltamiskynnyksien eroavaisuutta ilman, että tätä voitaisiin puoltaa selkeästi yksilöitävin ja perusteltavin – esimerkiksi syyteneuvottelumenettelyn houkuttelevuuteen liittyvin – argumentein.³⁹⁴ Rangaistuslajin vaihdon tulisi toisin sanoen olla lähtökohtaisesti mahdollista kumpaankin pykälään nojautuen, mikäli tunnustaminen on katsottavissa yhtä merkitykselliseksi.

Huomionarvoista rangaistuslajin valinnan osalta on myös se, että tunnustaminen voi vaikuttaa sakon ja vankeuden välisen punninnan ohella myös muihin lajinvalintaratkaisuihin. Rikoksen tunnustaminen voi vaikuttaa esimerkiksi ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välisessä lajinvalinnassa, vaikkei säännöksissä olekaan tätä erikseen mainittu.³⁹⁵ Samoin on myös ehdottoman vankeusrangaistuksen asemesta tuomittavien yhdyskuntapalvelun ja valvontarangaistuksen laita. RL 6 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan päätettäessä rangaistuksen lajista noudatetaan rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavien perusteiden ohella, mitä 9–12 §:ssä säädetään. Rangaistuslajin valintaan vaikuttavat toisin sanoen niin rangaistuksen mittaamisessa vaikuttavat perusteet kuin 9–12 §:ssä säädetyt lajinvalintanormit.³⁹⁶

Tunnustaminen voi näin ollen vaikuttaa ensinnäkin kyseisten pykälien mukaiseen kokonaisharkintaan, sillä rangaistuksen määrääminen on oikeudellisena

³⁹⁴ Aiemmin toteamaani tapaan syyteneuvottelujärjestelmän tarjoama varmuus siitä, että tunnustus vaikuttaa vastaajan eduksi, lienee kuitenkin syyteneuvotteluhallituksen kannalta ratkaisevin tekijä. Tapani – Tolvanen 2015, s. 246; Linna 2019, s. 293; Törnqvist 2018, s. 322; Leppiniemi 2010, s. 1; OMML 47/2010, s. 32–33; HE 58/2013 vp, s. 5–6.

³⁹⁵ Esim. ratkaisussa Turun HO 6.6.2022 nro 22/123696 rikoksen selvittämisen edistäminen – ja ratkaisun perustelujen mukaan erityisesti tunnustuksen ilmentämä vastuunotto teosta – puolsi 1 vuoden 8 kuukauden vankeusrangaistuksen tuomitsemista ehdollisena, vaikka rangaistuksen lähestyessä kahta vuotta vankeutta sen tuomitseminen ehdollisena vaatii yhä painavampia perusteita. Viimeksi mainitusta korkein oikeus on lausunut seuraavasti ratkaisussa KKO 2018:35 (kohta 15): ”Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että mitä lähempänä rangaistus on kahta vuotta vankeutta, sitä painavampia perusteita tarvitaan, jotta rangaistus voidaan tuomita ehdollisena (KKO 2015:18 kohta 19 ja siinä mainitut ratkaisut). Tuomittaessa 2 vuoden pituinen vankeus täysikäiselle tekijälle vankeuden ehdolliseksi määrääminen edellyttää poikkeuksellisen painavia perusteita.”

³⁹⁶ Mittaamis- ja lajinvalintanormien välinen yhteys on aikaisemmin toteamaani tapaan jo muutoinkin kiinteä siten, että ne voivat vaikuttaa – ja käytännössä useimmiten vaikuttavatkin – toisiinsa. Konkreettinen mittaaminen edellyttää rangaistuslajin vahvistamista, ja toisaalta konkreettisen rangaistuksen määrä sanelee osaltaan käytettävissä olevat rangaistuslajit. Ks. tarkemmin edellä alaviite 374 sekä Kemppinen 2021, s. 7–12; Matikkala 2021, s. 203–204; Lappi-Seppälä 1987, s. 604–605; Tapani – Tolvanen 2015, s. 240–244; HE 44/2002 vp, s. 169, 180, 204–209; HE 58/2013 vp, s. 37.

ratkaisuna kokonaisuus, jossa rangaistuksen mittaaminen ja lajinvalinta – sekä näitä ohjaavat perusteet – sekoittuvat toisiinsa. Kokonaisharkintaa ohjaavan vaikutuksen ohella tunnustaminen ja sen mukainen rangaistushuojennus voivat myös kirjaimellisesti mahdollistaa tässä mainittujen rangaistuslajien hyödyntämisen. Esimerkiksi RL 6 luvun 9 §:n mukaan vankeusrangaistus on mahdollista määrätä ehdolliseksi vain silloin, kun vankeusrangaistus on enintään kaksi vuotta. Vastaavan logiikan mukaisesti toimivat myös 11 §:n mukaisen yhdyskuntapalvelun (mahdollinen enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeuden sijasta) ja 11 a §:n mukaisen valvontarangaistuksen (mahdollinen enintään kuuden kuukauden ehdottoman vankeuden asemesta) tuomitseminen. Edellä käsiteltyjen rangaistusasteikkojen lieventämisen ohella tunnustaminen voi näin ollen mahdollistaa tässä mainittujen rangaistuslajien käyttämisen myös konkreettiseen rangaistukseen kohdistuvan lievennyksen myötä. Mikäli tuomittava rangaistus olisi ilman tunnustusta esimerkiksi kaksi vuotta yksi kuukautta ehdotonta vankeutta, tunnustuslievennys mahdollistaa laskennallisesti ja muodollisesti kyseisessä tilanteessa ehdollisen vankeusrangaistuksen määräämisen.³⁹⁷

Tunnustamisen itsenäinen merkitys viimeksi mainittujen rangaistuslajien välillä tehtävässä kokonaispunninnassa lienee kokonaisuuden kannalta siinä määrin vähäinen, ettei RL 6 luvun 8 ja 8 a §:ien ja niiden painoarvojen välille voitane tehdä mainittavaa eroa. En toisin sanoen näe uskottavaksi tai ainakaan tavoiteltavaksi, että rangaistuslajin valinnassa ratkaisevaksi tekijäksi muodostuisi kovin herkästi se, onko tunnustus annettu syyteneuvottelumenettelyssä vai normaalissa rikosprosessissa, mikäli vastaajan myötävaikutus on muutoin painoarvoltaan saman asteista. Sen sijaan konkreettisen rangaistuksen mittaamiseen vaikuttava rangaistuslievennys voi näytellä ratkaisevaa osaa käytettävissä olevien rangaistuslajien kannalta. Tunnustaminen ja sen vaikutus konkreettisen rangaistuksen mittaamiseen voivat toisin sanoen vaikuttaa huomattavasti rangaistuslajin valintaan määrittämällä käytännössä käytettävissä olevat rangaistuslajit. Tämäkin näkökohta korostaa sitä, että rangaistuksen määräämisen osaratkaisut muodostavat rangaistuksen määräämisen kokonaisuuden siten, ettei yksittäisiä osaratkaisuja voida tehdä täysin irrallaan toisista – ne päinvastoin vaikuttavat toisiinsa ja edellyttävät toistensa huomioimista. Konkreettiseen rangaistuksen mittaamiseen kiinnittyvät näkökohdat muodostuvat näin ollen vastaajalle keskeisiksi niin itsessään kuin muiden osaratkaisujen kannalta.

Kokonaisuutena syyteneuvottelusäännökset ovat laskeneet kynnystä lieventää rangaistusasteikkoa ja vaihtaa rangaistuslajia tunnustuksen perusteella. Voitaneen

³⁹⁷ Ks. edellä alaviite 386 sekä Tapani – Tolvanen 2015, s. 240–244; Oikarainen 2017, s. 189–191; Matikkala 2021, s. 278–279; HE 58/2013 vp, s. 36–37; HE 44/2002 vp, s. 204–209.

jopa katsoa, että kyse on ollut eräällä tapaa unohdetuista – tai vähintäänkin äärimmäisen harvoin sovelletuista – säännöksistä, jotka ovat nousseet uudelleen esiin syyteneuvottelujärjestelmän myötä. Yleisten mittaamisperusteiden ja syyteneuvottelusäännöksiä soveltamiskynnyksien välillä on eittämättä vähintään aste-eroja jo niiden sanamuotojen perusteella, mutta nähdäkseni kyseisiä eroja ei tulisi tulkintakäytännössä korostaa liiaksi. Tätä puoltaa osaltaan jo se, että yleisiä tunnustus- ja syyteneuvottelusäännöksiä on yhdenmukaistettu konkreettisen rangaistuksen mittaamisen osalta – syyteneuvottelusäännökset ovat vaikuttaneet RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintaan madaltamalla viimeksi mainitun soveltamisedellytyksiä. Syyteneuvottelusäännöksiä voitaneen toisin sanoen katsoa vaikuttavan samantapaisesti systemaattisen tulkinnan kautta myös RL 6 luvun 8 §:n tulkintakäytäntöön laskien sen soveltamiskriteerejä aikaisemmasta.³⁹⁸

Useimmin tunnustus saa kuitenkin merkityksensä konkreettisessa rangaistuksen mittaamisessa. Tämä on seurausta jo rangaistukseen vaikuttavien perusteiden asteikollisuudesta, sillä konkreettista rangaistusta lieventävät perusteet täytyvät helpommin kuin esimerkiksi rangaistuslajin vaihtamisen kriteerit.³⁹⁹ Konkreettisen rangaistuksen vaikuttaessa todettuun tapaan myös esimerkiksi käytettävissä oleviin rangaistuslajeihin, ja RL 6 luvun 8 §:n soveltamiskriteerien juontuessa yleisestikin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitetuista tekijöistä, katse on syytä kääntää konkreettiseen rangaistuksen mittaamiseen liittyviin kysymyksiin.

³⁹⁸ Ks. syyteneuvottelusäännösten vaikutuksesta perinteisiin tunnustussäännöksiin sekä näiden systemaattisesta tulkinnasta Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Linna 2019, s. 290–294; Matikkala 2021, s. 253–256, 319–320; Tapani – Tolvanen 2015, s. 246–247; Kinnunen 2020, s. 418–436, 429.

³⁹⁹ Perusteiden asteikollisuuden myötä konkreettista rangaistushuojennusta puoltavat perusteet tulevat väistämättä täytyneiksi tilanteissa, joissa rangaistusasteikkoon ja -lajiin liittyvät kysymykset tulevat harkittaviksi. Kyse on tietyllä tapaa samasta perusteesta, joka voi käsillä olevasta tilanteesta riippuen niin vaikuttaa rangaistusta lieventävästi normaalin rangaistusasteikon sisällä (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta), oikeuttaa rangaistusasteikon lieventämiseen (RL 6 luvun 8 §:n 5 kohta) kuin johtaa tuomitsematta jättämiseen (RL 6 luvun 12 §:n 4 kohta). Kaikkien mainittujen säännöksiä pohjana on näin ollen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta. Mitä suurempi painoarvo RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitetuilla tekijöillä ts. käsillä olevassa yksittäistapauksessa on, sitä todennäköisemmin se vaikuttaa konkreettisen rangaistuksen lisäksi myös rangaistusasteikon ja -lajin valintaan – eli niistä säätävän RL 6 luvun 8 §:n soveltamiseen. Ks. Matikkala 2021, s. 203–205, 256–257, 334–335; Linna 2019, s. 282–286; Tapani – Tolvanen 2016, s. 187–188; HE 44/2002 vp, s. 203–204, 211–212; HE 58/2013 vp, s. 36–37.

5.2 Tunnustuslievennyksien suuruuteen vaikuttavat kriteerit

5.2.1 Yleiset kriteerit

5.2.1.1 Syyteneuvottelusääntelyn ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan välinen suhde

Perinteisen lieventämisperusteen ja RL 6 luvun 8 a §:n mukaisten rangaistushuojennuksien soveltamiskriteereitä on käsitelty muun muassa edellä luvussa 4.⁴⁰⁰ Tässä kohdin on kuitenkin syytä huomata, että rangaistushuojennusten suuruuteen vaikuttavat tekijät eivät välttämättä vastaa täysin lieventämisperusteiden soveltamiskriteerejä. Pohdittaessa tunnustuksen vaikutusta konkreettisen rangaistuksen määrään – eli tunnustuslievennyksen suuruutta – on toisin sanoen käytännössä kiinnitetty huomiota myös muihin seikkoihin kuin mitä on otettu huomioon päätettäessä rangaistuksen lieventämisestä – eli tunnustuslievennyksen soveltamisesta – ylipäätensä. Rangaistushuojennuksen suuruuteen liittyvässä harkinnassa ei näin ollen vaikuta olevan kyse ainoastaan siitä, kuinka vahvasti lieventämisperusteen soveltamiskynnyksen ylittymisen puolesta puhuvat seikat toteutuvat. Merkitystä vaikuttaa olevan tosiasiallisesti myös muilla tekijöillä, jotka eivät ainakaan aukikirjoitettuina saa olennaista merkitystä rangaistushuojennuksen soveltamisedellytyksinä. Esimerkiksi RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltaminen ei enää edellytä niin lain sanamuodon, esitöiden kuin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännökään perusteella tunnustuksen oma-aloitteisuutta, mutta oma-aloitteisuuden myötä tunnustamiselle voidaan antaa yhä suurempi lieventävä merkitys. Lievennyksen saaminen ei toisin sanoen enää edellytä tunnustuksen oma-aloitteisuutta, mutta esitöiden ja korkeimman oikeuden mukaan arvioinnissa on kuitenkin edelleen lupa kiinnittää huomiota oma-aloitteisuuden tasoon. Tämä viittaa käsitykseni mukaan nimenomaisesti lievennyksen suuruuteen liittyvään harkintaan.⁴⁰¹ Lieventämisperusteen soveltamisedellytyksien arvioinnissa ei

⁴⁰⁰ Tarkalleen ottaen syyteneuvottelulievennyksestä säättävä RL 6 luvun 8 a § viittaa konkreettisen rangaistuksen mittaamisen sijaan ainoastaan rangaistusasteikon lieventämiseen. Syyteneuvottelusäännökset eivät ts. sisällä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tapaan erillistä perustetta rangaistuksen konkreettiselle lieventämiselle asteikon sisällä, vaan kyseinen vaikutus johdetaan 8 a §:n mukaisesta rangaistusasteikon lieventämisperusteesta. Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243; Linna 2019, s. 283.

⁴⁰¹ Esim. ratkaisun KKO 2018:60 kohdassa 29 on katsottu, että ”puheena olevan rangaistuksen lieventämisperusteen soveltaminen ei edellytä oma-aloitteisuutta eikä tekijän rikoksensa selvittämiseen liittyvillä motiiveilla ole merkitystä säännöksen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa. Korkeimman oikeuden vanhemmassa

korkeimman oikeuden mukaan tulisi antaa merkitystä myöskään rikosentekijän suhtautumiselle (tekijäsyyllisyydelle) sellaisenaan, mutta korkein oikeus antaa tälle samanaikaisesti nimenomaista merkitystä lievennyksen suuruuden arvioinnissa.⁴⁰²

Vaikka lain esityöt sisältävät esimerkkejä rangaistushuojennuksen määrään vaikuttavista tekijöistä, laki tai sen esityöt eivät ennen syyteneuvottelu-uudistusta ottaneet nimenomaista kantaa tunnustuslievennyksen suuruuteen. Perinteisestä lieventämisperusteesta poiketen syyteneuvottelupykälän esitöissä annetaan kuitenkin melko konkreettista ohjeistusta lievennyksen määrästä. Syyteneuvottelujärjestelmän esitöissä todetaan, että rangaistus ”voisi olla enintään pykälän 2 momentin mukaan kaksi kolmasosaa normaalirangaistuksesta. Käytännössä tuomittaisiin siten kolmanneksella alennettu rangaistus.” Vaikka RL 6 luvun 8 ja 8 a §:ien mukaiset rangaistusteikon lieventämisperusteet ovat jo sellaisenaan antaneet jonkinasteista osviittaa konkreettiseen rangaistukseen kohdistuvien huojennuksien suuruudesta, hallituksen esityksessä esitetyn nimenomaisen kannanoton on katsottu ohjaavaan mittaamisharkintaa entistä enemmän. Tämä on todettuun tapaan vaikuttanut myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen painoarvoon ja suuruuteen – sekä lievennyksen suuruuteen vaikuttaviin arviointikriteereihin. Kysymykseksi kannanoton suhteen muodostuu kuitenkin muun muassa se, onko syyteneuvottelusääntelyn mukaisen lähtökohtaisesti kolmasosan lievennyksen syytä katsoa olevan paikallaan myös silloin, kun käsillä oleva rikoslaji ei ylipäätensä mahdu syyteneuvottelusäännösten soveltamisalaan.⁴⁰³

oikeuskäytännössään asettamat tiukat edellytykset tunnustuksen oma-aloitteisuudelle ja sen merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole ainakaan enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun syyteneuvottelumenettelyssä sovelletaan varsin huomattavaa, pääsääntöisesti noin yhden kolmasosan suuruista alennusta rangaistukseen.” Jäljempänä kohdassa 31 kuitenkin todetaan lievennyksen *suuruutta* arvioitaessa, että ”myötävaikutus ei ole ollut alun perin oma-aloitteista eikä erityisen aktiivista – – Näistä syistä lieventämisperusteen soveltaminen lyhentää tuomittavaa rangaistusta 4 kuukaudella.” Ks. myös Matikkala 2021, s. 250–256; Tapani – Tolvanen 2016, s. 114; HE 44/2002 vp, s. 199; HE 125/1975 II vp, s. 15; Vajus-Anttila 2020a, s. 69–71.

⁴⁰² ”Korkein oikeus katsoo hovioikeuden tavoin, että A:n rangaistusta tulee lieventää rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan perusteella. A on edistänyt esitutkinnan suorittamista asiassa, mutta hänen kiistämisensä johdosta käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa on toimitettu täysimittainen oikeudenkäynti. A:n menettely ei myöskään osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa, eikä rangaistuksen lieventäminen siten perustu osaksikaan eettisiin syihin. Korkein oikeus katsoo, ettei A:lle tuomittavaa rangaistusta ole aihetta lieventää enempää kuin hovioikeuden harkitsemat kuusi kuukautta, vaikka tuomittavaa rangaistusta on korotettu.” KKO 2022:11, kohta 30.

⁴⁰³ Oikeuskirjallisuudessa on sen sijaan katsottu varsin yksiselitteisesti, että mikäli käsillä oleva rikoslaji kuuluu syyteneuvottelun soveltamisalaan, rangaistuslievennyksen suuruus ei saisi riippua siitä, pääseekö vastaaja tunnustamisoikeudenkäyntiin (8 a §) vai

Kiteytetysti syyteneuvottelujärjestelmä on eittämättä muuttanut tunnustuslievennyksien suuruutta ja suuruuden arvioinnissa käytettäviä kriteerejä. Epäselvempää sen sijaan on se, missä määrin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan ja 8 a §:n tulkintakäytäntöjä sekä vaikutuksia rangaistuksen mittaamiseen voidaan yhtenäistää. Ulottuuko syyteneuvottelusäännöksen tulkintavaikutus esimerkiksi myös niiden rikosten tunnustamisen arviointiin, jotka eivät voi missään tapauksessa tulla arvioitaviksi syyteneuvottelusäännöksen perusteella? Täysin samankaltaisista säännöksistä ei myöskään ole kyse jo sen perusteella, että 8 a §:stä poiketen yleinen lieventämisperuste ei edellytä onnistumista rikoksen selvittämisen edistämisessä. Pykälän sisältämissä arviointikriteereissä – ja tämän myötä myös niiden vaikutuksissa rangaistuksen määrään – on täten väistämättä ainakin jonkinlaisia eroja. Tarkastelu tulee kohdistaa näin ollen yhtäältä säännösten väliseen systematisointiin ja syyteneuvottelun tulkintavaikutuksen ulottuvuuteen, ja toisaalta säännösten tiettyjen eroavaisuuksien myötä pykälän itsenäisten arviointikriteerien sekä niiden painoarvojen selvittämiseen ja täsmentämiseen. Kuinka pitkälti säännökset toimivat samojen arviointikriteerien mukaisesti, miltä osin pykälät sisältävät omia kriteerejä, mitä tässä mainitut kriteerit käytännössä ovat ja miten ne vaikuttavat tunnustuslievennyksen suuruuteen?

Pykälän välisen suhteen systematisoimisessa on syytä lähteä liikkeelle sen selvittämisestä, ulottuuko syyteneuvottelusäännösten tulkintavaikutus niiden oman soveltamisalan ulkopuolelle, vai onko soveltamisalan ulkopuolelle jäävien rikoslajien kohdalla syytä pitäytyä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan perinteisessä tulkinnassa. Kyse on toisin sanoen siitä, onko syyteneuvottelusäännöksiin kohdistuvaa ohjausta perusteltua noudattaa myös tilanteissa, joihin syyteneuvottelusäännösten ei ole tarkoitettu soveltuvan ja joissa syyteneuvottelu ei ole ylipäättänsä mahdollista. Onko lievennyksen suuruutta syytä arvioida vanhojen arviointikriteerien ja niiden painoarvon (neljäsosa vs. kolmasosa) mukaan, jos

lievennetäänkö rangaistusta normaaliprosessissa (6 §), jos rikoksen selvittämistä koskeva myötävaikutus (tunnustaminen) on kummassakin tilanteessa painoarvoltaan samanlaista ja tuottaa yhtäläisiä prosessitaloudellisia säästöjä. Muutoin rangaistushuojennus olisi riippuvainen vastaajan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevista sattumanvaraisista seikoista, vaikka hänen menettelynsä olisi kummassakin tilanteessa samanlaista. Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243, 246–247; Linna 2019, s. 283–286, 290–293; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Matikkala 2021, s. 253–256, 319–320; Oikarainen 2017, s. 187; HE 44/2002 vp, s. 199, 204; HE 58/2013 vp, s. 36–37. Vrt. kuitenkin esim. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015, s. 53–54: ”Koska rangaistusasteikon lievennys on suurempi kuin yleistä asteikon lieventämistä koskevassa RL 6 luvun 8 §:ssä (alaikäisyys, yritys, avunanto ym.), rangaistuksen alennuksen tulee olla syyteneuvottelussa tuomitussa rangaistuksessa suurempi kuin tavallisessa rikosprosessissa.”

kyseessä on esimerkiksi yli kuuden vuoden vankeusrangaistuksen mahdollistava teko?

Nähdäkseni tunnustuslievennyksen suuruuteen vaikuttavia kriteerejä ei ole syytä rajata sen mukaan, mahtuuko tarkastelun kohteena oleva teko syyteneuvottelun soveltamisalaan vai ei. Syyteneuvottelun soveltamisalan rajaukset – ja kyseisten rajauksien tavoitellut vaikutukset – ovat näkemykseni mukaan perusteltavissa ennen kaikkea täysimittaisen tutkinnan ja rikosprosessin toteuttamiseen sekä oikeusturvaan liittyvin seikoin, eikä niinkään rangaistushuojennuksen itsensä ja sen suuruuden perusteella. Tunnustuksen vaikutus rangaistukseen ja rangaistushuojennuksen suuruuteen ei toisin sanoen tulisi olla riippuvainen siitä, mahtuuko menettely syyteneuvottelun soveltamisalaan vai ei – tai onko tunnustus annettu syyteneuvottelumenettelyssä vai ei.⁴⁰⁴

Myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö vaikuttaa päätyvän samaan lopputulemaan. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2018:60 tunnustuslievennystä pohdittiin RL 20 luvun 7 §:n mukaisen törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja 6 §:n mukaisen perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön kannalta. Kumpikin tunnusmerkistö on rajattu syyteneuvottelun soveltamisalan ulkopuolelle – ensiksi mainittu jo kuuden vuoden rangaistusmaksimin ylittämisen perusteella, ja jälkimmäinen on mainittu erikseen pois rajattujen rikosten listalla (ROL 1 luvun 10 §). Vaikka puheena olevat rikokset eivät voi edes hypoteettisesti olla syyteneuvottelun kohteena, korkein oikeus sovelsi RL 6 luvun 6 §:n 3 kohtaa syyteneuvottelusäännöksistä ammentaen ja systemaattiseen tulkintaan tukeutuen.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴ Vatjus-Anttila 2022b, s. 555, 561, 566–568. Ks. myös Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118.

⁴⁰⁵ Vaikka tarkalleen ottaen korkein oikeus otti ratkaisussa nimenomaista kantaa 6 ja 8 a §:ien yhdenmukaistamiseen lieventämisperusteiden soveltamisedellytyksien kannalta, ratkaisun on oikeuskirjallisuudessa pääsääntöisesti katsottu ohjaavan myös lievennyksen suuruuteen liittyvää arviointia. Käsitykseni mukaan ei olisikaan mielekästä katsoa, että säännösten yhtenäistäminen kohdistuisi ainoastaan lieventämisperusteiden soveltamisedellytyksiin, muttei ollenkaan niiden lieventävään vaikutukseen. Korkein oikeus on myös nimenomaisesti maininnut syyteneuvottelusääntelyn mukaisen noin kolmanneksen lievennyksen olevan perusteltua RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan kohdalla mm. ratkaisussa KKO 2018:45 (kohta 24). Tässäkään tapauksessa syyteneuvottelu ei olisi ollut mahdollista edes hypoteettisesti, sillä kyse oli kymmenen vuoden vankeusrangaistuksen mahdollistavasta törkeästä huumausainerikoksesta. Samansuuntaisesti katsottiin myös ratkaisussa KKO 2015:69. Myös oikeuskirjallisuus vaikuttaa puoltavan sitä, että tunnustuksella tulisi lähtökohtaisesti olla samanlainen lieventävä vaikutus riippumatta käsillä olevasta rikoslajista ja näin ollen syyteneuvottelun soveltamisalasta. Ks. Linna 2019, s. 284–286, 290–293; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Matikkala 2021, s. 253–256, 319–320. Vrt. kuitenkin ratkaisua KKO 2018:60 kommentoinut *Heikki Kempainen*, jonka mukaan yhdenvertaisuusnäkökohdat ”voivat kuitenkin tapauskohtaisesti liittyä ainoastaan lieventämisperusteen soveltamiskynnykseen

Rangaistusta lievennetään toisin sanoen syyteneuvottelusäännöksen logiikasta ammentavan tulkinnan keinoin myös silloin, kun rikos ei voisi käytännössä tulla niiden perusteella arvioitavaksi. Syyteneuvottelun soveltamisala ei näin ollen vaikuta – eikä sen käsitykseni mukaan tulisikaan vaikuttaa – rangaistushuojennuksen suuruuteen vaikuttaviin kriteereihin sekä niiden systemaattiseen tulkintaan. Syyteneuvottelun rajattua soveltamisalaa ja soveltamisalan mahdollista vaikutusta tunnustuslievennyksen suuruuteen sekä sen arviointikriteereihin myös syyteneuvottelun ulkopuolella kun ei näkemykseni mukaan voida puoltaa perustellusti rangaistushuojennuksen suuruuteen kytkeytyvin argumentein. Ratkaisua voidaan puoltaa myös yhdenvertaisuuteen liittyvin näkökohdin. Rikoksentehtäjiä ei ole syytä asettaa rangaistushuojennuksen suuruuden osalta erilaiseen asemaan riippuen siitä, mihin rikoslajeihin nämä ovat syyllistyneet, jos heidän myötävaikutuksensa on ollut saman asteista. Myöskään rikoslajien välille itsessään ei ole syytä tehdä eroa rangaistushuojennuksen suuruuden arvioinnissa, vaan mahdolliset erot ovat perusteltavissa lähinnä tutkinnan ja rikosprosessin toteuttamiseen liittyvin näkökohdin. Syyteneuvottelusääntelyn mukaista vaikutusta rangaistukseen ei toisin sanoen ole syytä estää, vaikka syyteneuvottelemennettelyn käyttö itsessään katsottaisiinkin sopimattomaksi tiettyjen rikoslajien kohdalla. Yhtä kaikki tunnustusta ei ole syytä pitää pienemmän rangaistushuojennuksen arvoisena pelkästä rikoslajista riippuen.⁴⁰⁶

Lähtökohdaksi muodostuu näin ollen se, että syyteneuvottelusäännökset vaikuttavat RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tulkintaan myös niissä tapauksissa, joissa kyse on syyteneuvotteluun soveltumattomasta rikoslajista. Syyteneuvottelu on näin ollen mielenkiintoisella tavalla vaikuttanut tunnustusdogmiin myös sen soveltamisalan ylittävällä alueella. Syyteneuvottelujärjestelmällä on toisin sanoen

eivätkä siihen, että lieventämisperusteella olisi aikaisempaa suurempi vaikutus rangaistukseen”. Kemppinen 2021, s. 201–202.

⁴⁰⁶ Syyteneuvottelu on muutoin vaarassa mm. muodostaa perustelemattoman ja epäoikeutetun ohituskaistan esim. talousrikollisille. Tietyn rikoslajin paheksuttavuuden ja preventiotarpeen korostaminen ei myöskään ole nähdäkseni mielekäästä rangaistushuojennuksen rajoittamisella. Tunnustushuojennuksen kieltäminen kun viestii rikoslajin moitittavuuden sijaan siitä, että tunnustaminen ei kyseisissä rikoslajeissa ole toivottavaa. Rikoksen tunnustaminen on kuitenkin nähdäkseni toivottavaa ja kannustettavaa rikoslajista riippumatta. Eri asia on se, että tiettyjen rikoslajien tunnustaminen tuottaa tyypillisesti enemmän kustannussäästöjä verrattuna toisiin helpommin selvitettävissä oleviin rikostyyppeihin. Tästä tarkemmin jäljempänä. Ks. tarkemmin Vatjus-Anttila 2022b, s. 550, 555. Samansuuntaisesti myös KKO 2015:69 ja Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–118; Tapani – Tolvanen 2015, s. 233–234, 242–243, 246–247.

huomattavan suuri – sen omaa soveltamisalaa laajempi – merkitys rikoksen tunnustamista koskevan systeeminäkemyksen jäsentämisessä.⁴⁰⁷

Todettuun tapaan syyteneuvottelu- ja perinteiset tunnustusnormit itsessään kuitenkin eroavat toisistaan tietyiltä osin. Tämän myötä kysymykseksi muodostuukin, miltä osin rangaistushuojennuksien suuruuksiin vaikuttavat kriteerit eroavat toisistaan, ja miten kyseiset eroavaisuudet vaikuttavat tunnustuslievennyksien suuruuksiin. Tarkastelun kohteeksi valikoituvat tällöin tunnustuslievennyksien suuruuteen vaikuttavat kriteerit ja niiden vaikutus konkreettisen rangaistuksen mittaamiseen.

5.2.1.2 Toteutuneet kustannussäästöt

Varsin selkeänä lähtökohtana tunnustuslievennyksen suuruuden arvioinnissa on sen selvittäminen, millaista prosessisäästöä tunnustamisella on saatu aikaan. Tunnustamiselle annettava merkitys riippuu toisin sanoen tunnustamisen todellisesta vaikutuksesta rikosprosessiin. Syyteneuvottelusta ja tunnustamisoikeudenkäynnistä seuraavana tyypillisenä huojennuksena on yleisesti pidetty noin kolmanneksen lievennystä. Kolmanneksen lievennys on siis eräällä tapaa tunnustamisoikeudenkäynnissä määrättävän rangaistuksen pohjaolettamana. Rangaistuksen mittaamisen ei kuitenkaan tule olla täysin kategorista, vaan tunnustamisen rangaistusta lieventävän vaikutuksen tulee riippua siitä, millaista prosessisäästöä tunnustamisella on saatu aikaan käsillä olevassa tapauksessa. Erityisen merkityksellinen ja tuloksekas myötävaikuttaminen voi puoltaa suurempaa lievennystä – ja päinvastoin. Tunnustamisen vaikutus voi toisin sanoen olla kolmannesta merkittävämpi tai vähäisempi riippuen saavutettujen säästöjen määrästä, joka puolestaan on tapauskohtaisesti riippuvainen esimerkiksi rikostyyppiin, tapahtumainkulkuun sekä tunnustamisen ajankohtaan liittyvistä seikoista.⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ Kyseiset vaikutukset ulottuvat ja heijastuvat tunnustussäännösten tulkinnan ohella myös periaatteellisimpiin käsityksiin rikosoikeuden ja rikosprosessin toiminnasta. Syyteneuvottelusääntely on muuttanut esim. syyttäjän rooliin ja tämän toimintaa ohjaaviin periaatteisiin kohdistuvia käsityksiä – tai vähintäänkin ilmentänyt näiden muutosta. Vatjus-Anttila 2021, s. 1033–1042; Vatjus-Anttila 2022c, s. 6–10, 14–15, 23–25. Ks. myös Kemppinen – Tapani 2020, s. 1049–1050.

⁴⁰⁸ Näin esim. KKO 2018:23, kohta 36: ”Korkein oikeus katsoo, että esitöissään mainittua kolmanneksen alennusta tuomittavaan rangaistukseen voidaan pitää rangaistuksen mittaamisen lähtökohtana tunnustamisoikeudenkäynnissä. Alennuksen ei kuitenkaan tule olla kaavamainen, vaan tapauskohtaisesti on arvioitava, onko alennuksen perusteltua olla tätä suurempi tai pienempi. Tällöin merkitystä on edellä todetuin tavoin erityisesti tunnustamisen ajankohdalla ja asiassa saavutetuilla prosessitaloudellisilla säästöillä. Asiassa on toisaalta otettava huomioon myös se, että

Vaikka syyteneuvottelun soveltamisalan ei tulisi sellaisenaan sanella käytettävissä olevan rangaistushuojennuksen määrää, syyteneuvottelu voi käytännössä johtaa erilaisiin prosessisäästöihin tavanomaiseen rikosprosessiin verrattuna – ja näin myös eriasteisiin rangaistuslievennyksiin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohtaan verrattuna. Syyteneuvottelusäännökset mahdollistavat esimerkiksi kevennetyn tunnustamisoikeudenkäynnin täysimittaisen pääkäsittelyn sijasta, ja näin ollen merkittävämät prosessitaloudelliset säästöt normaaliin rikosprosessiin verrattuna. Saavutettaviin säästöihin vaikuttavat samalla luonnollisesti myös käsillä olevan rikosjutun haastavuus ja sen vaatimat tutkintaresurssit. Helposti hallittavissa ja selvitettävissä olevia juttuja ei voida mainittavasti edistää tunnustamalla, jolloin niistä ei myöskään ole syytä saada yhtä merkittäviä rangaistushuojennuksia verrattuna vaikeampiin ja laajempiin rikoskokonaisuuksiin.⁴⁰⁹ Koska syyteneuvotteluun ohjataan lähtökohtaisesti laajemmat ja vaikeammin selvitettävät rikosjutut, jotka käsitellään kevennetyssä tunnustamisoikeudenkäynnissä, syyteneuvottelumenettelyssä annettavat tunnustukset voivat johtaa käytännössä usein merkittävämpiin säästöihin kuin tunnustaminen tavanomaisessa rikosprosessissa ja helpommin selvitettävissä jutuissa. Arvioimalla puhtaasti tunnustamisen tuottamia konkreettisia säästöjä voitaisiin toisin sanoen päätyä lopputulemaan, jonka mukaan syyteneuvottelu johtaisi tyypillisesti suurempiin tunnustuslievennyksiin verrattuna RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisiin tilanteisiin tavanomaisessa pääkäsittelyssä.⁴¹⁰

Olennaista on kuitenkin jo yhdenvertaisuusnäkökohtien kannalta painottaa, että prosessilajien ja mittaamisperusteiden välillä tehtävien valintojen ei tulisi sellaisenaan ratkaista rangaistushuojennuksen suuruutta, vaan tunnustuksen

tunnustamisoikeudenkäynnissä määrättyjen rangaistusten ei tule liiallisesti poiketa rangaistuksista, joita vastaavista rikoksista tuomittaisiin tavallisessa rikosprosessissa.” Ks. myös Oikarainen 2017, s. 187; Kallioinen 2019, s. 77; Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243, 246; Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327; HE 58/2013 vp, s. 37; HE 44/2002 vp, s. 199.

⁴⁰⁹ Erityisesti syyteneuvottelun osalta on hallituksen esityksessä todettu, että tarkoitus ei ole liittää menettelyä kaikkiin tunnustettuihin tapauksiin vaan lähinnä niihin, joista voidaan ajatella olevan eniten kokonaistaloudellista hyötyä. Oman rattijuopumusrikoksen tai muun yleensä helposti selvitettävän rikoksen tunnustaminen ei johtaisi rangaistuksen lieventämiseen tai muuhun helpotukseen. HE 58/2013 vp, s. 12–13. Ks. tunnustuksen ajankohdan merkityksestä rangaistushuojennuksen suuruuteen tarkemmin jäljempänä sekä Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243, 246; Linna 2019, s. 290–293.

⁴¹⁰ Tämä on jopa asetettu tietoiseksi tavoitteeksi lain esitöissä. Hallituksen esityksen mukaan suuremmalla lievennyksellä pyritään siihen, että syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti olisivat vastaajan kannalta vartenotettava vaihtoehto tavalliseen rikosprosessiin verrattuna ja kevennetyä menettelyä käytettäisiin sopivissa tapauksissa. HE 58/2013 vp, s. 36–37; Linna 2019, s. 284–289.

konkreettisten vaikutusten tulisi olla ratkaisevia lievennyksen suuruuden arvioinnissa. Prosessilajien ja mittaamisperusteiden välisiä eroja sellaisenaan ei siis tulisi korostaa liiallisesti, vaan rangaistushuojennusten suuruudessa olevien erojen tulisi perustua käytännössä konkretisoituneisiin myötävaikutuksen määrään, laatuun ja seurauksiin. Tunnustuksen tulisi toisin sanoen tuottaa samankaltainen rangaistuslievennys riippumatta sovellettavasta lieventämisperusteesta ja prosessilajista, mikäli se on painoarvoltaan samanlaista ja tuottaa samanlaisen rikosprosessuaalisen säästön. Jos tunnustus tuottaisi normaaliprosessissa syyteneuvottelutilanteisiin verrattavissa olevia säästöjä, RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan perusteella olisi siis perusteltua antaa noin kolmasosan rangaistuslievennys. Mikäli kyseessä on esimerkiksi vaikeasti tutkittavissa oleva törkeä huumausainerikos, joka ei mahdu syyteneuvottelun soveltamisalaan, merkittäviä säästöjä on mahdollista saada myös normaaliprosessissa ja näin kolmasosan lievennyksen arvoisesti myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan perusteella.⁴¹¹

Tähän suuntaan näyttää viittaavan myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö. Esimerkiksi ratkaisun KKO 2018:60 (kohta 29) mukaan tiukat edellytykset RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen tunnustuksen ”merkittävälle vaikutukselle asian selvittämiseen eivät ole ainakaan enää rikosoikeudellisesti perusteltuja, kun syyteneuvottelumenettelyssä sovelletaan varsin huomattavaa, pääsääntöisesti noin yhden kolmasosan suuruista alennusta rangaistukseen. Syyteneuvottelun osalta soveltamiskäytäntö on jo laajentunut koskemaan myös hyvin myöhäisiä prosessin vaiheita, joissa on kysymys vain oikeudenkäynnissä, mahdollisesti vasta muutoksenhaussa, saatavista prosessuaalisista hyödyistä.” Ratkaisukäytännön perusteella vaikuttaakin siltä, että korkein oikeus pyrkii laskemaan kynnystä kolmasosan lievennyksen antamiselle myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan kohdalla – eli laskemaan edellytyksiä sen suhteen, kuinka merkittäviä vaikutuksia kolmasosan lievennyksen arvoisen tunnustuksen tulisi tuottaa.⁴¹²

⁴¹¹ Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243, 246; Linna 2019, s. 290–293; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–117.

⁴¹² Näin myös KKO 2018:23 (kohta 36): ”Korkein oikeus katsoo, että esitöissäkään mainittua kolmanneksen alennusta tuomittavaan rangaistukseen voidaan pitää rangaistuksen mittaamisen lähtökohtana tunnustamisoikeudenkäynnissä. Alennuksen ei kuitenkaan tule olla kaavamainen, vaan tapauskohtaisesti on arvioitava, onko alennuksen perusteltua olla tätä suurempi tai pienempi. Tällöin merkitystä on edellä todetuin tavoin erityisesti tunnustamisen ajankohdalla ja asiassa saavutetuilla prosessitaloudellisilla säästöillä. Asiassa on toisaalta otettava huomioon myös se, että tunnustamisoikeudenkäynnissä määrättyjen rangaistusten ei tule liiallisesti poiketa rangaistuksista, joita vastaavista rikoksista tuomittaisiin tavallisessa rikosprosessissa.” Samansuuntaisesti yhä KKO 2018:2 (kohta 25): ”Korkein oikeus katsoo, että A:n syyksi luetuista rikoksista tuomittavaa vankeusrangaistusta on rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdan nojalla perusteltua lieventää kuudella kuukaudella. A:n myötävaikutuksen

Vaikka syyteneuvottelusäännöksen ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lieventämisperusteen kriteerejä ja vaikutuksia rangaistuksiin on näin ollen yhtenäistetty, tunnustuslievennysten suuruuteen vaikuttavat arviointikriteerit eivät kuitenkaan ole – tai edes voi olla – täysin identtisiä säännöstyypin välillä. Keskeisen eron muodostaa se, että tunnustamisoikeudenkäynnistä poiketen tunnustaminen voi normaalissa rikosprosessissa lieventää rangaistusta myös silloin, kun tunnustaminen ei ole tosiasiallisesti johtanut merkittäviin prosessitaloudellisiin säästöihin. RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lievennyksen edellytyksenä ei 8 a §:stä poiketen toisin sanoen ole onnistuminen rikoksen selvittämisen edistämiseksi, vaan rikosentekijän pyrkimys siihen riittää.⁴¹³ Tämä merkitsee sitä, että rangaistuslievennystä ei voida arvioida pelkästään toteutuneiden säästöjen perusteella. Muutoin tunnustuksen tehottomuus merkitsisi väistämättä sitä, että rangaistusta ei lievennettäisi ollenkaan. Rangaistuslievennyksen suuruuteen vaikuttavat tällöin konkreettisesti toteutuneiden säästöjen ohella myös muut arviointikriteerit. Kun syyteneuvottelusääntelyn mukainen kolmasosan lievennys kuitenkin edellyttää toteutuneita prosessitaloudellisia säästöjä, RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisissa tehottomissa edistämisyrittämissä rangaistushuojennuksen on oltava kyseistä kolmasosaa vähäisempi. Toteutuneiden säästöjen määrä on edellä todetun mukaisesti rangaistushuojennuksen määrään – niin sitä lisäävästi kuin vähentävästi – vaikuttava kriteeri. Lopputuloksena on tällöin se, että tehottomia edistämisyrittämiä tulee arvioida myös muiden kriteerien kuin toteutuneiden kustannussäästöjen perusteella, mutta samalla tehottomien ja onnistuneiden edistämisyrittämysten perusteella annettavien rangaistushuojennusten tulisi erota toisistaan toteutuneita – tai toteutumatta jääneitä – prosessisäästöjä osoittavalla tavalla.

määrään ja laatuun nähden myöskään syyteneuvottelua koskeva lainsäädäntö ja yleinen yhdenvertaisuusperiaate eivät anna aiheutta A:lle tuomittavan rangaistuksen enempään lieventämiseen.” Ks. myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243, 246; Linna 2019, s. 290–293.

⁴¹³ Edellä luvussa 4.1.2.2 todettuun tapaan RL 6 luvun 8 a §:n soveltamisen edellytyksenä on sen sijaan jo kyseisen pykälän sanamuodon perusteella se, että tekijä *on myötävaikuttanut* rikoksensa selvittämiseen. Pykälän on katsottu olevan siinä määrin seuraushakuinen, että tuomioesityksen mukaista tuomiota ei saisi antaa, mikäli vastaaja ei ole tunnustamisellaan onnistunut edistämään rikoksen selvittämistä ja tuottamaan prosessitaloudellisia säästöjä. Syyteneuvottelusäännöstö ei näin ollen tunne tehotonta, mutta silti palkittavaa yritystä. Syyteneuvottelulievennyksen kannalta olennaista on se, minkälaisia konkreettisia ja havainnoitavia etuja tunnustaminen on käsillä olevassa tapauksessa tuottanut. Ks. Linna 2019, s. 286–294; Tapani – Tolvanen 2015, s. 239, 243–247; Oikarainen 2017, s. 17–24, 185–186, 200–203; Matikkala 2021, s. 253–256, 314, 319–320; Törnqvist 2018, s. 320, 326; Kemppinen – Tapani 2020, s. 1035–1036, 1044–1049; Kinnunen 2020, s. 429; Vatjus-Anttila 2020a, s. 69–70; HE 58/2013 vp, s. 6–14, 23–26, 29–31.

Mahdollisuus lieventää rangaistusta myös tehottomien edistämisyhtymien perusteella puoltaa tätä kautta myös edellä omaksuttua tulkintalinjaa, jonka mukaan prosessihyötyjä tuottaneen tunnustuksen tulisi mahdollistaa kolmasosan lievennys myös RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan perusteella. Mikäli yhtäältä tehottomille ja toisaalta onnistuneille edistämisyhtymille halutaan turvata omat paikkansa rangaistuksen määrään vaikuttavina tekijöinä, ne ja niiden vaikutukset rangaistuslievennyksen määrään tulisi nimittäin kyetä erottamaan toisistaan. Olisi nähdäkseni varsin ongelmallista, mikäli onnistuneiden ja tehottomien edistämisyhtymien välillä ei olisi mainittavaa eroa lievennyksen suuruudessa. Tunnustushuojennuksen suuruudessa tulisi toisin sanoen näkyä se, onko myötävaikuttaminen tuottanut merkittävästi, ainoastaan jonkin verran vai ei ollenkaan prosessihyötyjä – ja vieläpä siten, että myös viimeksi mainitussa tilanteessa olisi todella kyse rangaistuksen huojentamisesta. Tämä puoltaa nähdäkseni sitä, että tunnustuslievennyksien skaalaa avataan edellä esitettyyn tapaan mahdollistamaan kolmasosan lievennykset silloin, kun tunnustaminen on tuottanut merkittäviä prosessihyötyjä. Muutoin erot tehottomien ja onnistuneiden edistämisyhtymien välillä voivat kutistua epätarkoituksenmukaisen ja epäoikeudenmukaisen pieniksi tunnustuslievennyksien suuruuksien osalta.

5.2.1.3 Edistämisyhtymien subjektiivinen puoli

Tehottomien ja onnistuneiden edistämisyhtymien ohella toisistaan tulee erottaa näin ollen myös tehottomien edistämisyhtymien erilaiset painoarvot. Tehottoman edistämisyhtymien arviointia mutkistaa kuitenkin osaltaan se, että lievennys ei tällöin syyteneuvotteluhojennuksen tapaan pohjautu tunnustamisen seurauksiin vaan edistämisyhtymään itseensä ja sen subjektiiviseen puoleen. Koska RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltamisedellytykset eivät edellytä toteutuneita prosessisäästöjä vaan rikoksentekijän pyrkimystä edistää tekonsa selvittämistä, myös lievennyksen määrään vaikuttavien arviointikriteerien on huomioitava rikoksentekijän tunnustamistahtoon – eli edistämisyhtymien subjektiiviseen puoleen – liittyvät tekijät. Rangaistusta ei lievennetä tunnustamisen seurauksien, vaan tunnustamisen taustalla olevien subjektiivisten, rikoksentekijän tahdonmuodostukseen liittyvien tekijöiden perusteella. Mikäli rangaistushuojennuksen määrään vaikuttavana kriteerinä olisi ainoastaan toteutuneiden prosessisäästöjen määrä, rangaistuslievennykset eivät kykenisi erottelemaan rikoksentekijöiden tahdonmuodostuksissa ja edistämisyhtymyksissä olevia aste-eroja. Puhtaasti seuraushakuisten arviointikriteerien myötä mittaamisen lopputulos olisi toisin sanoen tehottomissa edistämisyhtymyksissä aina

samanlainen, vaikka edistämispyrkimykset eroavaisivat toisistaan huomattavastikin niiden subjektiivisilta osin.⁴¹⁴

Tässä kohdin on jälleen syytä täsmentää, että palkittava edistämispyrkimys edellyttää subjektiivisen puolen (edistämistahdon) lisäksi myös konkreettisia edistämistoimenpiteitä. Esimerkiksi pelkästään vastaajan ehdotus syyteneuvottelumenettelyyn ryhtymisestä ei merkitse konkreettista ja palkittavaa edistämispyrkimystä, vaan painoarvoa tulee antaa sille, kuinka laajalti ja millaisin konkreettisin toimenpitein – kuten todistajien ilmoittamisella ja todisteiden esiin tuomisella – hän on käytännössä pyrkinyt edistämään tekonsa selvittämistä. Lievennystä ei ole syytä antaa pelkkien ajatusten ja edistämistahdon perusteella, vaan rangaistushuojennus edellyttää vastaajan konkreettisia, ulkopuolisen tarkastelijan havaittavissa olevia toimia. Tehottoman edistämispyrkimyksen kohdalla kyse on toisin sanoen sen arvioinnista, miten vastaaja on konkreettisesti pyrkinyt edistämään tekonsa selvittämistä, ja onko kyseinen konkreettisesti havainnoitavissa oleva edistämispyrkimys voinut hänen käsityksensä mukaan tuottaa prosessisäästöjä.⁴¹⁵

Lieventämisperusteen soveltamisedellytysten käsittelyn yhteydessä olen todennut, että edistämispyrkimysten subjektiivinen puoli on pitkälti kytketty tunnustamisen oma-aloitteisuuden arviointiin. Seuraushakuisen arvioinnin vastinparina on toisin sanoen pidetty tunnustuksen subjektiivisen puolen huomioivaa tekijäsyylisyyksiarvostelua, joka on yhdistetty oma-aloitteisuuden vaatimukseen. Rangaistusta on ollut ainakin periaatteessa mahdollista lieventää myös silloin kun tunnustus ei ole johtanut prosessitaloudellisiin säästöihin, jos tunnustaminen on ollut oma-aloitteista. Oma-aloitteisuuden – eli tunnustamisen subjektiivisen puolen – merkitys taas on perustunut tekijäsyylisyyttä painottaviin perusteluihin, joissa keskeistä on ollut selvittää esimerkiksi rikoksentekijän suhtautuminen omaan rikolliseen tekoonsa.⁴¹⁶ Tunnustuksen oma-aloitteisuus ja rikoksentekijän

⁴¹⁴ Ks. kyseisen erottelun tarpeellisuudesta Vajus-Anttila 2020b, s. 311–316; Vajus-Anttila 2020a, s. 61–64.

⁴¹⁵ Tähän liittyy osaltaan myös se, että edistämispyrkimyksen subjektiivisten tekijöiden olemassaolo joudutaan käytännössä päättelemään ulkoisesti havainnoitavista seikoista – vastaajan pään sisään pääseminen kun on melko vaikeaa. Tapani – Tolvanen 2016, s. 111; Tapani 2010, s. 217–218, 223–226; Vihriälä 2012, s. 299–300; Lappi-Seppälä 1987, s. 491.

⁴¹⁶ Esim. KKO 2022:11, kohta 30: ”A:n menettely ei myöskään osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa, eikä rangaistuksen lieventäminen siten perustu osaksikaan eettisiin syihin.” KKO 2015:69, kohta 17: ”A:n oma-aloitteisuus osoittaa hänessä lisäksi vahvaa tahtoa toimia oikein, kun otetaan huomioon vastaavista teoista vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan tuomittavan rangaistuksen ankaruus ja se, miten tekijäkumppanit usein reagoivat tämäntyyppisten rikosten oma-aloitteeseen selvittämiseen.” KKO 2018:2, kohta 25: ”A on tunnustamalla

suhtautuminen tekoonsa ovat vaikuttaneet RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen rangaistushuojennuksen suuruuteen jopa syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönoton jälkeen. Näin siis siitä huolimatta, että syyteneuvottelujärjestelmän myötä oma-aloitteisuudelle ja rikoksenteikijän suhtautumiselle ei korkeimman oikeuden mukaan tulisi antaa merkitystä lieventämisperusteen soveltamisedellytyksiä arvioitaessa.⁴¹⁷ Näin ollen kysymykseksi muodostuu se, onko tunnustuksen subjektiivisen puolen arviointi perusteltua kytkeä oma-aloitteisuuden tasoon rangaistushuojennuksen suuruuden arvioinnissa, vaikka oma-aloitteisuuden kriteeri on nimenomaisesti poistettu lieventämisperusteen soveltamisedellytyksistä. Mikäli oma-aloitteisuutta ei tule pitää itsenäisenä lievennyksen suuruuteen vaikuttavana arviointikriteerinä, mihin edistämisyrimyksen subjektiivisen puolen arviointi kytketään?

Käsitykseni mukaan oma-aloitteisuuden tai sen puutteen ei tulisi vaikuttaa rangaistushuojennuksen suuruuteen ainakaan rikoksenteikijän tekijäpersoonaa kuvaavana tekijänä. Koska tunnustuslievennyksen justifikaatio ja tavoitteet kytkeytyvät rikoksenteikijän suhtautumisen selvittämisen sijaan prosessisäästöjen tavoitteeseen, motiivi- ja persoonallisuusarvostelun ei tulisi vaikuttaa rangaistushuojennuksen määrään. Tehottoman edistämisyrimyksen arvioinnin tulisi edellä toteamaani tapaan perustua sen sijaan sen selvittämiseen, oliko edistämisyrimys voinut rikoksenteikijän käsityksen mukaan tuottaa mainittuja prosessitaloudellisia etuja ja edistää asian selvittämistä. Kyseistä arviointia ei voida toteuttaa tukeutumalla pelkästään oma-aloitteisuuden kriteeriin.⁴¹⁸

Käytännössä oma-aloitteisuudella voi kuitenkin olla paikkansa tämän selvittämistä tukevana kriteerinä. Mikäli edistämisyrimys osoittautuu lopulta tehottomaksi, rikoksenteikijän päänsisäisiä käsityksiä on hyvin vaikea selvittää ulkopuolisen arvioitsijan näkökulmasta.⁴¹⁹ Edistämisyrimyksen oma-aloitteisuus voi toimia kyseistä arviointia auttavana kriteerinä, sillä oma-aloitteisesti annettujen

rikoksensa jo varhaisessa vaiheessa merkittävällä tavalla nopeuttanut ja helpottanut asian selvittämistä esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Hän on kuitenkin suunnitelmallisesti eräissä yhtiöissä suoritetuista verotarkastuksista huolimatta uudelleen aloittanut ja jatkanut samanlaista rikollista toimintaa muissa yhtiöissä. A:n menettely ei siten osoita hänen tosiasiallisesti muuttaneen suhtautumista tekoonsa eikä asiassa näin ollen ole edellä kohdassa 12 tarkoitettuja erityisiä eettisiä, syyllisyyden asteeseen liittyviä syitä rangaistuksen lieventämiseen, vaan kysymys on pelkästään siitä, että A on menettelyllään helpottanut ja nopeuttanut asian esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä.” Ks. myös HE 44/2002 vp, s. 199.

⁴¹⁷ Ks. esim. Savolainen 2021, s. 389; Tapani – Tolvanen 2016, s. 112–114; Linna 2019, s. 286–294; KKO 2018:60, kohdat 29 ja 31; KKO 2022:11, kohta 30; KKO 2015:69, kohdat 11–19; KKO 2018:2, kohta 25.

⁴¹⁸ Vatjus-Anttila 2020b, s. 311–316.

⁴¹⁹ Tapani – Tolvanen 2016, s. 111; Tapani 2010, s. 217–218, 223–226; Vihriälä 2012, s. 299–300.

tietojen osalta voitaneen katsoa, että rikoksentekijällä on ollut perusteltu syy uskoa niiden edistävän tutkintaa. Jos edistämisyritelmä ei sen sijaan olisi katsottavissa oma-aloitteiseksi eikä se johtaisi tutkinnan edistymiseen, voidaan kysyä, käsittikö rikoksentekijä itseään tutkinnan edistämistä enää mahdolliseksi oma-aloitteisen toiminnan mahdollisuuden poissulkeutumisen vuoksi.⁴²⁰ Oma-aloitteisuuden arvioinnilla voi olla näin paikkansa sen selvittämisessä, kuinka todennäköiseksi rikoksentekijä arvioi mahdollisuutensa edistää asiansa selvittämistä. Oma-aloitteisuutta ei nähdäkseni tulekaan pitää tunnusmerkkinä tekijäsyylisistä piirteistä, vaan sen merkitys arviointikriteerinä tulisi perustella prosessisäästöjen tavoitteella. Oma-aloitteisuuden kriteeriä voidaan käyttää apuvälineenä rikoksentekijän käsitysten selvittämisessä – kuinka kontrollissa rikoksentekijä on käsityksensä mukaan tutkinnan edistämisestä ja prosessitaloudellisten säästöjen saavuttamisesta.

Rangaistushuojennuksen suuruuteen liittyvän kannustimen avulla rikoksentekijöitä voitaneen myös kannustaa tunnustamaan omasta aloitteestaan, mikä merkitsee yleisimmin tunnustamista rikosprosessin varhaisessa vaiheessa ja näin prosessisäästöjen saavuttamisen edistämistä. Toisin kuin lieventämisperusteen soveltamisesta päätettäessä, oma-aloitteisuuden asteen on näin ollen perusteltua katsoa vaikuttavan rangaistushuojennuksen määrään. Myös ei-oma-aloitteinen tunnustaminen voi johtaa prosessisäästöihin, minkä vuoksi lieventämisperusteen soveltamiskynnystä ei tulisi sijoittaa oma-aloitteisuuden vaatimukseen. Oma-aloitteiseen toimintaan on kuitenkin nähdäkseni syytä kannustaa sen merkityksessä useimmiten merkittävämpiä prosessisäästöjä verrattuna siihen, että tunnustuksen antamisessa viivytellään. Oma-aloitteisuutta on toisin sanoen käsitykseni mukaan syytä pitää rangaistushuojennuksen määrään vaikuttavana seikkana, mutta sen puutetta ei tule nähdä lievennyksen estäväksi seikaksi. Tällainen kriteeristö antaa rikoksentekijälle syyn pyrkiä edistämään tekonsa selvittämistä myös silloin, kun tutkinta on jo jonkin verran edistynyt ja tunnustamista ei voida enää kuvailla oma-aloitteiseksi, mutta asian käsittelyä on yhä mahdollista edistää.⁴²¹ Samalla rangaistushuojennuksen suuruuteen liittyvä kannustin ohjaa rikoksentekijää

⁴²⁰ Kyse voi tällöin olla esim. siitä, että tapahtumainkulku on ollut merkityksellisiltä osin viranomaisten tiedossa jo siinä vaiheessa, kun rikoksentekijä tunnustaa tekonsa – ja rikoksentekijä on ollut tunnustaessaan tietoinen tutkinnan edistämisen mahdollisuudesta. Tämän suuntaisesti esim. KKO 2011:102, kohdat 30–32.

⁴²¹ Vrt. esim. KKO 2011:102, kohta 32: ”Ennen kuin A:ta on kuulusteltu esitutkinnassa, viranomaisten tiedossa on ollut, että häntä on epäilty lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Myös tähän epäilyyn tekoon liittyneet yksityiskohdat ovat olleet pääosiltaan tiedossa. Vaikka A:n tunnustaminen onkin helpottanut sekä esitutkintaa että tuomioistuinkäsittelyä, hänen ei kuitenkaan voida katsoa pyrkineen edistämään rikoksensa selvittämistä siten, että rangaistuksen mittaamisessa tulisi tämän johdosta soveltaa rikoslain 6 luvun 6 §:n 3 kohdassa tarkoitettua lieventämisperustetta.” Ks. myös Matikkala 2021, s. 253; Savolainen 2021, s. 388–402.

tunnustamaan mahdollisimman oma-aloitteisesti ja varhaisessa vaiheessa. Vaikka syyteneuvottelusääntely ei itsessään jaa tunnustuksen oma-aloitteisuuden kriteeriä,⁴²² oma-aloitteisuuden huomioiminen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisen lievennyksen määrässä on nähdäkseni perusteltua. Säännöstyypit eroavat nimittäin toisistaan jo lähtökohdiltaan siten, että tehottomista edistämispyrkimyksistä on mahdollista palkita vain jälkimmäisenä mainitun perusteella.

5.2.1.4 Tunnustuksen ajankohta

Sekä oma-aloitteisuuteen että saatujen prosessisäästöjen määrään liittyy myös edistämispyrkimyksen ajankohdan arviointikriteeri. Teonjälkeinen menettely vaikuttaa rangaistukseen sitä enemmän, mitä varhaisemmassa vaiheessa se ilmenee. Tunnustuksen varhaisuudella on selkeitä yhtymäkohtia niin merkittävämpien prosessisäästöjen saavuttamiseen kuin siihen, että varhainen tunnustus on helpommin katsottavissa myös oma-aloitteiseksi. Edistämisen varhaisuus ei kuitenkaan täysin yhtene muiden arviointikriteerien kanssa. Varhainkaan tunnustus ei esimerkiksi ole välttämättä oma-aloitteinen, minkä ohella rangaistuksen mittaamiseen vaikuttava oma-aloitteisuus on toisaalta periaatteessa mahdollista myös vielä oikeudenkäyntivaiheessa. Samantapaisesti myös prosessisäästöjä on mahdollista saavuttaa vielä prosessin loppuvaiheessakin, mahdollisesti vasta jopa muutoksenhaussa, eikä varhaisessa vaiheessa annettu tunnustus merkitse välttämättä huomattavien säästöjen syntymistä. Vaikka tunnustus annettaisiin verrattain aikaisessa vaiheessa esitutkintaa, asia voi olla helposti selvitettävissä myös ilman vastaajan myötävaikutusta eikä tunnustaminen johda tällöin mainittaviin kustannussäästöihin. Tietyissä tapauksissa merkittäviä säästöjä voi toisaalta olla saatavissa ennen kaikkea normaalin täysimittaisen oikeudenkäynnin välttämällä. Myös tavanomaisessa pääkäsittelyssä annettava tunnustus voi hyödyttää alioikeutta merkittävästi, sillä tällä voi olla keskeinen vaikutus pääkäsittelyn pituuteen esimerkiksi todistelun tarpeen vähenemisellä. Tunnustamisen ajankohta ja sille annettava merkitys kytkeytyvät prosessihyötyihin näin ollen tapauskohtaisen tilanteen kuten viranomaisilla olevien tietojen laadun ja määrän mukaan sen sijaan, että päämerkitys olisi esimerkiksi siinä, kuinka monennessa kuulustelussa tunnustus saadaan. Tunnustamisen vaihe ei ole toisin sanoen synonyymi kustannussäästöjen saavuttamiselle, vaikka ne usein seuraavatkin toisiaan. Aikainen tunnustus tai aloite syyteneuvotteluun ei merkitse välttämättä merkittäviä säästöjä – jos merkittäviä

⁴²² Eikä syyteneuvottelumenettelyyn ryhtyminen ja sen mukainen tunnustus ole normaaliprosessin tapaan ainoastaan rikoksenteikijän omasta tai oma-aloitteisesta päätöksestä kiinni.

säästöjä ei ole saatavissa esitutkinnasta – eivätkä merkittävät säästöt välttämättä edes edellytä aikaista tunnustusta.⁴²³

Vaikkei tunnustuksen varhaisuus kaikissa tilanteissa väistämättä johdakaan merkittäviin prosessitaloudellisiin säästöihin, mahdollisimman varhaiseen toimintaan on kuitenkin nähdäkseni syytä kannustaa. Mikäli rangaistushuojennus olisi lähestulkoon samanlainen tunnustuksen vaiheesta riippumatta, soveltamiskäytäntö olisi vaarassa tasapäistää eri vaiheissa tehtävät tunnustukset. Tunnustuksen ajankohta vaikuttanee kuitenkin useimmissa tapauksissa siihen, minkälaisia tutkinnallisia etuja teonjälkeinen menettely tuottaa. Tunnustussäännösten tavoitteiden (prosessitaloudellisten säästöjen) mukaista ei olisi esimerkiksi se, että tunnustuksella saisi automaattisesti kolmanneksen alennuksen vielä muutoksenhakuvaiheessa, jolloin prosessuaalisia säästöjä ei ole enää yhtä paljoa saatavissa. Tunnustukselle annettava merkitys riippuu näin ollen sekä sen ajankohdasta että sen todellisesta vaikutuksesta rikosprosessiin. Kyseiset kriteerit eivät toisin sanoen vastaa täysin toisiaan, ja kumpikin on perusteltavissa tunnustussääntelyn tavoitteiden eli prosessitaloudellisten säästöjen saavuttamisen kannalta. Toteutuneiden säästöjen asema on varsin selkeä niiden ollessa syyteneuvottelujärjestelmän pohjimmaisena tarkoituksena. Tunnustamisen vaihe määrittää useasti pitkälti säästöjen määrän, joten myös sille tulee antaa itsenäistä ja toteutuneista prosessisäästöistä erillistä merkitystä.⁴²⁴

Varhaisuuden kriteeriä itsenäisenä arviointikriteerinä puoltaa osaltaan myös se, että liian varhaisen tunnustamisen seurauksena vastaaja voi jäädä syyteneuvotteluhojennuksen ulkopuolelle.⁴²⁵ Koska tunnustussääntelyn logiikan – ja syyteneuvottelusääntelyn esitöiden – mukaan lievennys on sitä suurempi, mitä

⁴²³ Kuten esim. ratkaisussa KKO 2018:60 (kohta 29) todetaan, syyteneuvottelun ”soveltamiskäytäntö on jo laajentunut koskemaan myös hyvin myöhäisiä prosessin vaiheita, joissa on kysymys vain oikeudenkäynnissä, mahdollisesti vasta muutoksenhaussa, saatavista prosessuaalisista hyödyistä”. Ks. myös Tapani – Tolvanen 2016, s. 112–114; Linna 2019, s. 287; Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327; Savolainen 2021, s. 388–402; Kallioinen 2019, s. 77; Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243; Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015, s. 54; HE 58/2013 vp, s. 37; HE 125/1975 II vp, s. 15; KKO 2018:60, kohdat 27–31; KKO 2015:69, kohta 11.

⁴²⁴ Ks. Linna 2019, s. 287; HE 58/2013 vp, s. 37; Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327; Savolainen 2021, s. 388–402; Kallioinen 2019, s. 77; Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243; Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015, s. 54; KKO 2015:69, kohta 9.

⁴²⁵ Esim. KKO 2015:69, kohta 9: ”Vuoden 2015 alusta voimaan tulleen niin sanottua syyteneuvottelua koskevan rikoslain 6 luvun 8 a §:n 2 momentin mukaan tekijän myötävaikuttaessa rikoksensa selvittämiseen rangaistuksena saa tuomita enintään kaksi kolmannesta rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä. Lainkohta koskee myötävaikuttamista asian esitutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä. A on tunnustanut rikoksensa jo ennen kuin hän on ollut rikoksesta epäillyn asemassa, joten kyseinen lainkohta ei koske käsillä olevaa tilannetta.”

aikaisemmassa vaiheessa tunnustetaan, syyteneuvottelun soveltumattomuutta varhaisiin tunnustuksiin ei tule nähdäkseni laskea rikoksenteikijän haitaksi. Syyteneuvottelun kohdalla vastaaja voi myös olla halukas tunnustamaan jo varsin varhaisessa vaiheessa, mutta menettelyn aloittaminen voi viivästyä esimerkiksi syyttäjän aikataulujen tai esitutinnan vaiheen vuoksi. Kyseistä syyteneuvottelumenettelyn aloittamisen venymistä – ja prosessisäästöjen vähentymistä – ei käsitykseni mukaan ole syytä laskea epäillyn viaksi. Tunnustuksen varhaisuuden tulisi näin ollen olla itsenäinen arviointikriteeri siten, että varhainen tunnustaminen on rikoksenteikijän näkökulmasta aina kannattavaa. Peukalosäännön muotoon puettuna rangaistushuojennus olisi siten sitä suurempi, mitä enemmän ja/tai aikaisemmin rikoksenteikijä pyrkii edistämään tekonsa selvittämistä.⁴²⁶

Tunnustuksen ajankohdan osalta voitaneen katsoa, että kolmasosan alennuksen arvoinen tunnustus tulisi antaa viimeistään syyteharkintavaiheessa. Pääosa syyteneuvotteluista käydään – ja erityisesti olisi syytä käydä viimeistään – syyteharkintavaiheessa, jolloin kolmasosan alennuksen ei tulisi olla automaattinen enää tämän jälkeen. Vaikka kustannusnäkökohtien kannalta tunnustus olisi syytä saada jo esitutkintavaiheessa, syyteneuvottelujärjestelmän alkuvaiheen kokemusten perusteella syyteneuvottelumenettelyyn ryhtyminen on osoittautunut haastavaksi rikosprosessin varhaisissa vaiheissa.⁴²⁷ Syyteneuvottelun on todettu olevan syyttäjille mielekäs ja käytännössä mahdollinen vaihtoehto vasta myöhemmässä vaiheessa prosessia, kun tapauksen esitutkinta on jo selkeästi edennyt. Esimerkiksi syytekynnyksen ylittymistä – ja sitä soveltuuko tapaus ylipäätensä syyteneuvottelumenettelyn piiriin – voi olla hankala määrittää erityisesti laajojen ja vaikeasti tutkittavissa olevien rikoskokonaisuuksien kohdalla.⁴²⁸

⁴²⁶ Ks. Linna 2019, s. 287; HE 58/2013 vp, s. 37; Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327; Savolainen 2021, s. 388–402; Kallioinen 2019, s. 77; Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243; Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015, s. 54.

⁴²⁷ Vaikka syyteneuvottelua koskevassa hallituksen esityksessä korostetaan säästöjen hankkimista ja tunnustusmenettelyyn ryhtymistä jo esitutkintavaiheessa, menettely käynnistetään tyypillisesti selvästi myöhäisemmässä prosessivaiheessa kuin lainsäädäntöä laadittaessa ajateltiin. ETL:n mukaista tunnustamismenettelyä ja toimenpiteistä luopumista ei juuri hyödynnetä, vaan syyteneuvottelujärjestelmän menettelyvaihtoehtoista käytössä on lähinnä tuomioesityksen laatimiseen tähtäävä varsinainen syyteneuvottelumenettely. Tällöinkin menettelyyn ryhdytään yleisimmin vasta syyttäjän tekemän syyteharkinnan jälkeen. Ks. Vajus-Anttila 2021, s. 1030–1042; HE 58/2013 vp, s. 12–13, 16–17; Mäkelä – Niemi 2017, s. 4–6, 15–21, 36–39; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 8, 19–20, 97–98; Kallioinen 2019, s. 88, 92.

⁴²⁸ Myös korkein oikeus on todennut tämän: ”Lisäksi on otettava huomioon, että syyttäjä voi arvioida syyteneuvottelun edellytyksiä yleensä vasta siinä vaiheessa, kun syyteharkintaan riittävä selvitys on hankittu. Näin ollen syyteneuvottelu edellyttää etenkin vakavissa rikosasioissa aina jossain määrin esitutkintatoimenpiteitä.” KKO 2018:23, kohta 38. Ks. varhaisen tunnustamismenettelyn haasteista tarkemmin Vajus-

Syyteneuvottelun alkaessa tyypillisesti syyteharkintavaiheessa, ja syyttäjän katsoessa tarkoituksenmukaiseksi ryhtyä neuvotteluun juuri tällöin, syyteharkintavaihetta voidaan pitää eräänlaisena vedenjakajana kolmasosan lievennyksen kannalta. Tätä aikaisempi tunnustus ja vastaajan aktiiviset pyrkimykset ryhtyä tunnustusmenettelyyn puoltavat suurempaa rangaistushuojennusta, mutta tunnustaminen vasta esimerkiksi pääkäsittelyn tai muutoksenhaun aikana pienentäisi rangaistushuojennuksen määrää.⁴²⁹

Syyteneuvottelusäännökset ja RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta vaikuttavat kuitenkin eroavan toisistaan myös tunnustuksen ajankohdan arvioinnin suhteen. Tavanomaisessa rikosprosessissa tunnustus on lähtökohtaisesti annettava varhaisemmassa vaiheessa kuin syyteneuvottelumenettelyyn tähtäävässä rikosprosessissa, mikäli tavoitteena on saada kolmasosan lievennys rangaistukseen. Tunnustuksen ajankohdan merkitys ei nimittäin typisty pelkästään esimerkiksi siihen, kuinka monennessa kuulustelussa tunnustus annetaan. Olennaista ajankohdan ja sen merkityksen arvioinnissa on myös se, minkälaisia tietoja viranomaisilla on teosta jo hallussaan ennen tunnustusta, kuinka paljon lisäselvitystä tulee hankkia ja minkälaisia säästöjä tunnustaminen voi tällöin ylipäättänsä tuottaa. Syyteneuvotteluprosessin kohdalla viranomaiset tarvitsevat varsin paljon esiselvitystä hahmottaakseen, voidaanko syyteneuvottelumenettelyyn ylipäättänsä ryhtyä. Tavanomaisessa rikosprosessissa kyseiset tiedot sen sijaan lähinnä vähentävät tunnustuksen merkitystä.⁴³⁰ Syyteneuvottelumenettelyssä tunnustus voi toisin sanoen olla tarkoituksenmukaista – ja ennen muuta mahdollista – hankkia vasta syyteharkintavaiheessa, mutta tavanomaisessa rikosprosessissa tunnustus on syytä saada mahdollisimman varhaisin. Syyteneuvottelumenettelyyn ryhtyminen ilmentää jopa syyteharkintavaiheessa syyttäjän näkemystä siitä, että tunnustaminen syyteneuvottelumenettelyssä voi yhä – tai oikeastaan vasta tässä vaiheessa – olla tarkoituksenmukaista. Samaa ei voida aina sanoa normaaliprosessissa annettavasta

Anttila 2021, s. 1030–1042; Mäkelä – Niemi 2017, s. 15–21, 22–27, 36–39; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 1–2, 18–19, 26–27, 63–66, 97–98; Oikarainen 2017, s. 103, 111–112; Linna 2015, s. 431–433; Harakka 2016, s. 34–39; Sahavirta 2016, s. 395–398; HE 58/2013 vp, s. 22; PeVL 7/2014 vp, s. 5.

⁴²⁹ Ks. myös Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327; Tapani – Tolvanen 2015, s. 243; Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015, s. 54.

⁴³⁰ On kuitenkin syytä korostaa, että näkemykseni mukaan myös tavanomaisessa pääkäsittelyssä annettavasta tunnuksesta on aiheellista palkita rangaistushuojennuksella. Vasta pääkäsittelyssä tapahtuva tunnustaminen voi jouduttaa oikeudenkäyntiä merkittävästi vähentämällä esim. todistelun tarvetta, minkä vuoksi tunnustushuojennuksella on paikkansa myös oikeudenkäyntivaiheessa. Tunnustuksen myöhäisyyden ei tulisi ts. automaattisesti merkitä lieventämisperusteen soveltamatta jättämistä, vaan myöhäisen ajankohdan tulisi tällöin näkyä tunnustuslievennyksen määrässä sitä pienentävästi.

tunnustuksesta. Vaikka säännösten välillä on näin ollen tapahtunutkin yhdenmukaistamista, prosessilajien erityispiirteet vaikuttavat siihen, missä vaiheessa tunnustusta on tarkoituksenmukaista edellyttää ja mahdollista hyödyntää. Tavanomaisessa rikosprosessissa ei ole useimmissa tapauksissa syytä palkita kolmasosan lievennyksellä siitä, että tunnusta venytetään syyteharkintavaiheeseen. Syyteneuvottelussa tunnustusta ei puolestaan aina voida edes ottaa vastaan esitutinnan alkuvaiheessa, mikäli tämä halutaan tehdä nimenomaisessa syyteneuvottelumenettelyssä.⁴³¹

Kyse onkin aina tapauskohtaisesta kokonaisharkinnasta, jossa ratkaisevaan asemaan nousee se, kuinka paljon tunnustaminen tuo ja voi rikoksenteikijän käsityksen mukaan tuoda lisäarvoa teon selvittämiseksi. Mitä helpommin tutkittavasta rikoksesta on kyse, sitä aikaisemmin tunnustus tulisi antaa, jotta se tuottaisi mainittavia säästöjä ja oikeuttaisi kolmasosan lievennykseen. Vaikeammissa ja laajemmissa jutuissa, jotka tyypillisesti ohjautuvat syyteneuvottelumenettelyyn, merkittäviä säästöjä on toisin sanoen saatavilla vielä esitutinnan jälkeenkin. Syyteneuvottelujärjestelmän hyödyntäminen – ja sen mahdollistamien prosessisäästöjen saavuttaminen – saattaa jopa edellyttää tunnustusta edeltäviä esitutkintatoimenpiteitä. Tunnustuksen ajankohtaa silmällä pitäen on tämän vuoksi vaikea muodostaa yleispäteviä ja tarkasti rajattuja peukalosääntöjä, vaikka ajankohtaa voidaankin pitää rangaistuslievennyksen määrään vaikuttavana itsenäisenä kriteerinä. Tunnustuksen ajankohta saa erilaisen merkityksen riippuen käsillä olevan tapauksen erityispiirteistä ja siitä, minkälaista rikosprosessuaalista säästöä tunnustaminen voi tuottaa.⁴³²

Kiteytetysti tärkeimmät tunnustushuojennuksen suuruuteen vaikuttavat kriteerit ovat tunnustuksella aikaansaadut prosessisäästöt, tunnustuksen ajankohta ja erityisesti RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan sekä tehottomien edistämisyörykimysten kohdalla tunnustuksen oma-aloitteisuus sekä se, minkälaiseksi rikoksenteikijä on

⁴³¹ Esim. ratkaisussa KKO 2018:45 (kohta 24) rangaistusta lievennettiin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan nojalla kolmanneksella, vaikka vastaaja tunnusti tekonsa välittömästi poliisin otettua hänet kiinni. Hän oli lisäksi heti paljastanut poliisille huumausainekätkön, jonka sijainnin vain hän oli tiennyt ja jonka löytäminen ilman hänen myötävaikutustaan olisi ollut vaikeaa tai mahdotonta. Hän oli siten myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen ja estänyt sen, että suuri määrä erityisen vaarallista huumausainetta olisi päätyntä levitykseen. Tapauksesta ilmenevällä tavalla RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta vaikuttaa asettavan tunnustuksen ajankohdalle tiukemmat kriteerit kuin syyteneuvottelusäännökset. Samansuuntaisesti myös ratkaisussa KKO 2015:69. Vrt. syyteneuvottelusäännöksiin mukaiseen ratkaisukäytäntöön Kallioinen 2019, s. 77; Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243; Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327; Savolainen 2021, s. 388–402.

⁴³² Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327; Tapani – Tolvanen 2015, s. 243; Savolainen 2021, s. 388–402; HE 58/2013 vp s. 37.

käsittänyt mahdollisuutensa edistää tekonsa selvittämistä. Kriteerien osittaisen päällekkäisyyden vuoksi niitä ei kuitenkaan aina voida erottaa toisistaan tarkkarajaisesti, minkä ohella arvioinnissa on aina viime kädessä kyse kokonaisharkinnasta. Toteutuneita prosessisäästöjä voidaan pitää merkittävimpänä kriteerinä jo säännösten tavoitteiden perusteella. Tästä seuraa osaltaan se, että eri rikostyypit mahdollistavat käytännössä erilaiset rangaistushuojennukset. Mikäli kyseessä on helposti selvitettävissä oleva rikos, merkittäviä prosessisäästöjä ei ole ylipäättänsä mahdollista saavuttaa tunnustamisella. Rikosoikeudenhoidon voimavaroja ei voida säästää yhtä paljon sellaisten rikostyyppien kohdalla, joiden selvittäminen on suoraviivaisempaa esimerkiksi rikosjutun laajuuteen, todisteluun ja näytön hankkimiseen liittyvien seikkojen vuoksi.⁴³³

Kolmasosan lievennyksen eräänlaisena lähtökohtana voidaan pitää siis sitä, että tunnustaminen tuottaa syyteneuvottelutilanteiden edellyttämät ja mahdollistamat prosessitaloudelliset säästöt. Tämä merkitsee ensinnäkin merkittävimpien huojennuksien kohdistumista laajimpiin ja vaikeimmin käsiteltävissä oleviin juttuihin, jotka on tarkoituksenmukaista ja mahdollista ohjata syyteneuvottelumenettelyn piiriin. Tämän ohella syyteneuvottelumenettelyn hyödyntäminen voi merkitä suurempaa rangaistushuojennusta jo itsessään verrattuna normaaliin rikosprosessiin. Tunnustamisoikeudenkäynti on edellä toteamaani tapaan taloudellisesti keveämpi vaihtoehto verrattuna tavanomaiseen pääkäsittelyyn. Lähtökohtaisesti syyteneuvottelumenettelyssä annettava tunnustus tuottaa käytännössä myös tämän vuoksi enemmän säästöjä kuin tunnustaminen normaaliprosessissa. Tunnustus voi toisin sanoen tuottaa säästöjä niin edistämällä teon tutkintaa kuin keventämällä rikosprosessuaalista menettelyä itsessään. Kolmasosan lievennyksen voidaan siis ajatella olevan lähtökohtaisesti sellaisia tilanteita varten, joissa on ryhdytty syyteneuvottelumenettelyyn rikosjutun laajuuden ja vaikeuden vuoksi. Kevennetyn prosessilajin hyödyntämisestä saadut säästöt kuuluvat samalla eräällä tapaa kolmasosan lievennyksen sisään. Mikäli tunnustamisoikeudenkäyntiä ei ole aiheutta tavoitella esimerkiksi rikosjutun hallittavuuteen ja yksinkertaisuuteen liittyvien seikkojen vuoksi (eli asia on tarkoituksenmukaista käsitellä tavanomaisessa pääkäsittelyssä), voidaan ajatella, ettei käsillä olevassa jutussa ole saatavilla yhtä paljon säästöjä – ja näin ollen yhtä

⁴³³ Erityisesti syyteneuvottelun osalta on hallituksen esityksessä todettu, että tarkoitus ”ei ole kuitenkaan liittää menettelyä kaikkiin tunnustettuihin tapauksiin vaan lähinnä niihin, joista voidaan ajatella olevan eniten kokonaistaloudellista hyötyä. Oman rattijuopumusrikoksen tai muun yleensä helposti selvitettävän rikoksen tunnustaminen ei johtaisi rangaistuksen lieventämiseen tai muuhun helpotukseen.” HE 58/2013 vp, s. 12–13.

suurta rangaistushuojennusta.⁴³⁴ Rikostyyppi ja käsillä olevan jutun vaikeus vaikuttavat siihen, paljonko asiassa on edistettävää, ja voiko tunnustus vaikuttaa rikosprosessia keventävästi syyteneuvottelumenettelyn mahdollistamisen kautta.⁴³⁵

5.2.2 Muiden mittaamisperusteiden suhde ja vaikutus tunnustuslievennyksiin

5.2.2.1 Kohtuusperuste

Tunnustuslievennyksien suuruuteen vaikuttavia tekijöitä ei ole typistetty pelkästään prosessitaloudellisiin seikkoihin liittyviin näkökohtiin. Edellä esittämäni tapaan tunnustuslievennyksen suuruuteen ovat vaikuttaneet muun muassa tekijäsyylisyyteen liittyvät seikat esimerkiksi tunnustuksen oma-aloitteisuuden arvioinnin kautta. Osa rangaistushuojennuksen määrään tosiasiallisesti vaikuttavista arviointikriteereistä on lisäksi senkaltaisia, että ne voivat tulla arvioitavaksi myös muiden mittaamisperusteiden kuin tunnustussäännösten kautta. Koska tietty rikoskokonaisuuteen liittyvä seikka voi vaikuttaa rangaistuksen määrään useamman mittaamisperusteen kautta, on syytä jäsentää tunnustussäännöksiin suhdetta muihin mittaamisperusteisiin. Kyse on toisin sanoen eri mittaamisperusteiden välisen suhteen systematisoimisesta sekä sen tarkentamisesta, mitkä tekijät on syytä sisällyttää nimenomaisesti tunnustuslievennyksien alaan, ja mitkä tekijät tulisi jättää arvioitavaksi muiden mittaamisperusteiden alaisuudessa.

Prosessitaloudellisten näkökohtien ohella tunnustuslievennyksen suuruuteen ovat ajoittain vaikuttaneet esimerkiksi kohtuusajatteluun (yksilöllistävään oikeudenmukaisuuteen) kytkeytyvät argumentit. Esimerkiksi ratkaisun KKO 2015:69 (kohta 17) mukaan: ”A:n myötävaikutus rikostensa selvittämiseen on ollut merkittävä ja mahdollisesti ratkaiseva. A:n oma-aloitteisuus osoittaa hänessä lisäksi vahvaa tahtoa toimia oikein, kun otetaan huomioon vastaavista teoista vakiintuneen rangaistuskäytännön mukaan tuomittavan rangaistuksen ankaruus ja se, miten tekijäkumppanit usein reagoivat tämäntyyppisten rikosten oma-aloitteeseen selvittämiseen.” Kyse on tekijäsyylisyyksiarvostelua muistuttavasta arvioinnista siinä

⁴³⁴ Kallioinen 2019, s. 77; Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243; Törnqvist 2018, s. 320–321, 326–327.

⁴³⁵ Eri asia on se, jos käsillä olevassa tapauksessa olisi sinänsä aiheutta ryhtyä syyteneuvottelumenettelyyn, mutta tämä kariutuu rikoksenteijästä riippumattomista syistä. Mikäli tunnustamisoikeudenkäynti jää toteutumatta rikoksenteijästä riippumattomasta syystä, rangaistushuojennuksen määrää ei ole syytä laskea tuntuvasti, mikäli tunnustamisen itsessään voidaan katsoa olevan yhtä merkityksellinen – eli ns. syyteneuvottelun mahdollistava. Ks. Tapani – Tolvanen 2015, s. 242–243, 246; Linna 2019, s. 290–293; Tapani – Tolvanen 2016, s. 113–117.

mielessä, että vahva tahto toimia oikein on huomioitu lievennyksen suuruudessa. Aikaisemmin esittämistäni ratkaisuista poiketen kyseinen tapaus tuo kuitenkin esille myös sen, että tunnustamisesta rikoksenteikijälle aiheutuvat negatiiviset seuraukset on huomioitu rangaistushuojennuksen suuruuden arvioinnissa. Tämä näkyy niin tuomittavan rangaistuksen ankaruuden kuin rikoskumppaneiden reaktioiden huomioinnin muodossa. Rangaistushuojennuksen määrään vaikuttaa toisin sanoen se, että rikoksenteikijä altistaa itsensä negatiivisille seurauksille edistämällä rikoksensa selvittämistä.

Vaikka kyseisten olosuhteiden huomioiminen on yhdistetty rikoksenteikijän vahvaan tahtoon toimia oikein, arviointiin vaikuttavat olosuhteet itsessään muistuttavat kohtuusarvioinnissa huomioitavia tekijöitä. Kohtuusperusteille on nimittäin ominaista, että ne liittyvät yleensä rikoksenteikijän henkilöön ja hänen poikkeuksellisiin oloihinsa. Tapauksessa KKO 2015:69 annettiin merkitystä sille, että tunnustamisesta voi aiheutua rikoksenteikijälle haittaa niin rangaistuksen ankaruuden kuin rikoskumppaneiden reaktioiden muodossa. Tyypillisesti tällaisista olosuhteista tulevat huomioiduiksi sisällölliseen oikeudenmukaisuuteen pohjautuvien kohtuullistamisperusteiden kautta.⁴³⁶ Tältä kannalta ei voida jättää huomiotta sitä, että ruotsalaisessa systematiikassa kohtuusperusteiden (*billighetshänsyn*) alaan luetaan niin rikoksenteikijän henkilöön

⁴³⁶ Kohtuusajattelu kytkeytyy yksilöllistävään oikeudenmukaisuuskäsitykseen erotuksena yleistävästä oikeudenmukaisuudesta, jonka selkeimpinä ilmauksina ovat vaatimukset suhteellisuudesta, yhdenvertaisuudesta ja ennustettavuudesta. Yksilöllistävä oikeudenmukaisuus- ja kohtuusajattelu pyrkii ts. huomioimaan kunkin tapauksen erityisluonteen ja yksittäistapauksellisen kohtuuden, siinä missä yleistävä oikeudenmukaisuus painottaa säännönmukaisuutta ja yhdenvertaista kohtelua. Esim. RL 6 luvun 7 §:ssä mainitut rangaistuksen kohtuullistamisperusteet soveltuvat ennen muuta tilanteisiin, joissa suhteellisuuden ja yhdenvertaisuuden (abstraktin oikeudenmukaisuuden) kannalta oikeudenmukainen normaalirangaistus tuntuisi käsillä olevassa yksittäistapauksessa sen erityispiirteiden vuoksi selvästi kohtuuttomalta – eli epäoikeudenmukaiselta *in concreto*. Tällaisia erityispiirteitä voivat olla esim. rikoksesta tai tuomiosta aiheutuvat poikkeukselliset ja ennakoimattomissa olevat epäviralliset seuraukset, kuten rikoksen saama julkisuus, rikoksenteikijän lähipiiriin kuuluvien henkilöiden tekijään kohdistama paheksunta ja rikoksenteikijän vammautuminen rikoksen tekemisen yhteydessä. Rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolisten seurausten ohella kohtuullistamisperusteet pyrkivät myös yleisesti ehkäisemään sanktiokumulaatiota (seuraamusten kasaantumista), millä pyritään varmistamaan, ettei rikosten kokonaisseuraamus muodostuisi kohtuuttomaksi tai poikkeuksellisen haitalliseksi. Ilman tällaista kohtuullistamista kokonaisseuraamus saattaisi muodostua ylikaraksi esim. silloin, kun rikoksesta aiheutuu huomattavia, poikkeuksellisia ja yllättäviä vahingonkorvauksia. Ks. tarkemmin Lappi-Seppälä 1987, s. 188–195; Lappi-Seppälä 2000, s. 9, 359–363; Tapani – Tolvanen 2016, s. 118–125; Saarinen 2021, s. 11–12; Jääskeläinen 1997, s. 286–296; Lahti 1974, s. 93–94; HE 44/2002 vp, s. 200.

kuin hänen teonjälkeiseen käyttäytymiseensä liittyvät tekijät. Näin ollen tunnustaminen on sekä käsitteellisesti että lakiteknisesti läheisessä yhteydessä kohtuusperusteisiin ja yksilöllistävän oikeudenmukaisuuden ajatukseen.⁴³⁷

Kyseisiä piirteitä on löydettävissä vielä vahvempana angloamerikkalaisessa oikeuskulttuurissa, jota voidaan samalla pitää nykyaikaisten syyteneuvottelujärjestelmien syntypaikkana. Tekijäkumppaneiden reaktioiden vaikutusta tunnustuslievennyksien suuruuteen on pohdittu esimerkiksi yhdysvaltalaisessa keskustelussa kruununtodistajajärjestelmiin liittyvien kysymyksien kannalta.⁴³⁸ Kruununtodistajajärjestelmien osalta on todettu, että muita tekijäkumppaneita ilmiantava rikosentekijä joutuu usein halveksunnan tai suoranaisten kostotoimenpiteiden uhriksi. Angloamerikkalaisissa maissa kyseistä problematiikkaa on lähestytty meikäläisittäin kohtuusajattelun kautta. Tunnustuksesta rikosentekijälle aiheutuvat negatiiviset seuraukset on nähty epävirallisiksi sanktioiksi, jotka edellyttävät virallisen rangaistuksen kohtuullistamista aineellisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksien hengessä.⁴³⁹ Kyse

⁴³⁷ Samankaltainen ratkaisu on omaksuttu myös esim. suomalaisessa toimenpiteistäluopumisjärjestelmässä. Toimenpiteistäluopumisjärjestelmän tuntema kohtuusperuste (esim. ROL 1 luvun 8 § ja ETL 3 luvun 10 §) sisältää niin reaalisia arvo- kuin tavoiteargumentteja. Peruste sisältää ts. aineksia sekä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdasta (kriminaalipoliittinen tarkoituksenmukaisuusargumentti) että RL 6 luvun 7 §:stä (kohtuussyyt) niputtaen kummatkin yhden kohtuusperusteen alaisuuteen. Ennen syyteneuvottelusäännöstöä rikoksen tunnustaminen ei myöskään ollut suoranainen peruste rajoittaa esitutkintaa tai jättää syyttämättä, vaan rikoksen selvittämisen edistäminen mahdollisti syyttämättäjättämisspäätökseen ainoastaan mainitun kohtuusperusteen kautta. Ks. suomalaisista säännöksistä Vatjus-Anttila 2021, s. 1020–1021; Lappi-Seppälä 1991a, s. 913–914, 921–926; Lappi-Seppälä 1991b, s. 1205–1206, 1213–1214; Jääskeläinen 1997, s. 286–296; Lappi-Seppälä 1987, s. 192–195; HE 79/1989 vp, s. 15; sekä ruotsalaisista säännöksistä Ågren 2013, s. 142–143, 156–160; Ågren 2009, s. 697–703; Jareborg – Zila 2014, s. 132; brottsbalken (1962:700) 29:5.

⁴³⁸ Kruununtodistajajärjestelmässä henkilö voi saada lievennyksen tuomioonsa auttamalla viranomaisia selvittämään myös muiden tekemiä rikoksia. Suomessa tunnustaminen tai rikoksen selvittämisen edistäminen lieventää rangaistusta kuitenkin vain silloin, kun se kohdistuu henkilön omiin rikoksiin. Rikoskumppaneiden tai ylipäättänsä muiden tekijän tiedossa olevien rikosentekijöiden rikosten paljastaminen ei ts. kuulu syyteneuvottelun tai RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan piiriin. Lieventämisperusteen soveltamisessa on kuitenkin paikoin todennäköisesti otettu huomioon myös muiden rikosten selvittäminen, vaikka kanssavastaaajiin ei välttämättä ole perusteluissa otettu suoranaisesti kantaa. Ks. suomalaisesta keskustelusta Vatjus-Anttila 2021, s. 1045–1046; Savolainen 2021, s. 403–408; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 101–102, 128; Matikkala 2021, s. 251–252, 457–459; OMLS 2002:7, s. 73; Lappi-Seppälä 1987, s. 491; OMSO 2020:6, s. 54; Sahavirta 2016, s. 390; HE 44/2002 vp, s. 182, 199; sekä angloamerikkalaisesta järjestelmästä Simons 2003, s. 4–5, 32–33, 42–44; O’Hear 1997, s. 1514–1515, 1543–1545, 1568–1570; Herzog 2004, s. 594.

⁴³⁹ “The collateral hardships imposed by cooperation effectively impose extra punishment on the cooperating defendant – punishment over and above that suffered by defendants

on toisin sanoen sanktiokumulaation kaltaisesta ajattelusta, jossa rikoksentekijälle rikoksesta tai tuomiosta aiheutuvat seuraukset voivat puoltaa rangaistuksen kohtuullistamista, mikäli vakiintuneen käytännön mukainen rangaistus johtaisi näiden muiden seuraamusten kanssa kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen.

Keskustelulla on yhtymäkohtia myös ratkaisussa KKO 2015:69 esiin nostettuihin seikkoihin, sillä vaikka kyseisessä tapauksessa rikoksentekijä oli selvittänyt rikosta omalta osaltaan, toiminta olisi mahdollisesti voinut johtaa myös rikoskumppaneiden osallisuuden selviämiseen ja täten epämieluisiin reaktioihin heidän taholtaan. Ratkaisu KKO 2015:69 poikkeaa angloamerikkalaisesta keskustelusta kuitenkin myös siltä osin, että rikoskumppaneiden reaktiot eivät itsessään lisänneet lievennyksen määrää, vaan niille annettiin lähinnä välillistä merkitystä siten, että niiden katsottiin korostavan rikoksentekijän erityisen vahvaa tahtoa toimia oikein. Lausuma muistuttaa siten puhtaan kohtuusargumentoinnin sijaan pikemminkin tekijäsyllisyyteen pohjautuvaa arviointia, jossa tarkastellaan rikoksentekijän tahtoa ja persoonaa. Sanktiokumulaation kaltaiset olosuhteet huomioitiin, koska ne osoittivat rikoksentekijän tahtoa toimia oikein. Ratkaisun sanamuodosta ei ole luettavissa, että korkeimman oikeuden tarkoituksena olisi ollut antaa poikkeuksellisille olosuhteille itsenäistä merkitystä, mikäli kytkentää tekijäsyllisiin piirteisiin ei olisi ollut tai tehty.

Nähdäkseni tässä käsiteltyjä kohtuusajattelun alaan kuuluvia elementtejä ei tulisikaan lähestyä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan tai syyteneuvottelusäännösten kautta, vaan ne on sen sijaan syytä lukea RL 6 luvun 7 §:n mukaisen varsinaisen kohtuullistamissäännöksen alaisuuteen. Rikoksen tunnustamisesta voi eittämättä aiheutua rikoksentekijälle monenlaisia haitallisia – niin oikeusjärjestelmästä seuraavia kuin tämän ulkopuolisia epävirallisia – seurauksia, mutta ne on nähdäkseni mahdollista ja luontevampaa sisällyttää RL 6 luvun 7 §:n alaisuuteen.⁴⁴⁰

who do not cooperate. The theorist may object that "punishment" only includes those sanctions specifically imposed by the state as a result of a criminal conviction – While the cooperator's ostracism may not be imposed by the state, it certainly flows in part from the "condemnation" inherent in the cooperator's conviction. Moreover, the cooperator's extralegal punishment differs from that suffered by other defendants because the cooperator is ostracized not simply for his criminal conduct but also (indeed, primarily) for his subsequent decision to become a rat." Simons 2003, s. 29–33.

⁴⁴⁰ Tunnustaminen asettuu kuitenkin mielenkiintoiseen valoon sen vuoksi, että rikoksentekijälle siitä aiheutuvat negatiiviset seuraukset johtuvat valtion kannustamasta ja yleisesti toivottavasta toiminnasta. Tunnustaminen ja siitä seuraavat haitalliset seuraukset ts. eroavat tyypillisistä sanktiokumulaatio- ja kohtuullistamistilanteista siten, että ylimääräinen seuraus tai kohtuuttomaksi muodostuva kokonaisseuraamus eivät sinänsä johdu rikollisesta toiminnasta itsestään, vaan rikoksen tunnustamisesta ja

Kohtuullistamisperusteiden asema on ensinnäkin seuraamusjärjestelmässämme jätetty tarkoituksella varsin poikkeusluonteiseksi. Lähtökohtana rankaisemisessa on tekokeskeisyys ja abstrakti oikeudenmukaisuus (tekosuhteellisuus ja yhdenvertaisuus), jolloin tekijään tai tämän henkilökohtaisiin oloihin liittyvät seikat voivat tulla huomioiduiksi vain poikkeuksellisesti. Huomioitavan sanktiokumulaation tulee tämänmukaisesti olla keskimääräistä huomattavasti tuntuvampaa ja mittasuhteiltaan kohtuutonta, jolloin rikokseen ja rangaistukseen säännönmukaisesti liittyvät lisäseuraukset eivät yleensä oikeuta abstraktista oikeudenmukaisuudesta poikkeamista.⁴⁴¹

Ratkaisussa KKO 2015:69 (kohta 17) on nostettu esiin ensinnäkin se, että tunnustuksen kohteena olevasta teosta on odotettavissa varsin ankara rangaistus. Kyseinen seikka ei kuitenkaan ole sinänsä poikkeuksellinen, vaan nimenomaan normaali ja odotettavissa oleva seuraus rikoksesta. Tämän ohella tunnustuslievennyksessä on jo itsessään kyse siitä, että rikosentekijä suostuu edistämään rangaistusvastuunsa toteuttamista tästä tarjottavan palkkion myötä. Toiseksi ratkaisussa on nostettu esille se, että huumausainerikoksissa rikoskumppanit reagoivat usein negatiivisesti kyseisten rikosten oma-aloitteiseen selvittämiseen. Nähdäkseni avainsanana on myös tässä lisäseurauksen ennakoitavuus. Kohtuuttomuutta on lähtökohtaisesti arvioitava siten, että käsillä olevaa tapausta verrataan muihin samankaltaisiin. Mikäli rikoskumppaneiden reaktioita voidaan pitää tyypillisenä seurauksena esimerkiksi huumausainerikollisuudessa, sitä ei nähdäkseni voida pitää yhtä selkeästi rangaistuksen kohtuullistamisen oikeuttavana poikkeuksellisenä tekijänä.⁴⁴²

Edellä mainittu arviointi voidaan ja tulisi nähdäkseni toteuttaa RL 6 luvun 7 §:n alaisuudessa. Kun mainitut kohtuullistamisperusteiden ainekset ovat korostuneen poikkeusluonteisia, niitä ei ole käsitykseni mukaan syytä yhdistää tunnustusperusteisiin sellaisenaan. Muutoin vaarana on se, että aineksille annetaan lainkäytössä entistä useammin ja pääsääntöisemmin merkitystä. Arviointia ei nähdäkseni ole mielekästä sisällyttää tunnustussäännösten alaan myöskään siksi, että tunnustussäännösten perimmäisenä tarkoituksena ja oikeutuksena on toimia kannustimena rikosentekijälle. Tunnustusta tulisi mahdollisuuksien mukaan

sen vaikutuksien vähentämisestä (prosessisäästöjen tuottamisesta) – eli yleisesti kannustettavasta toiminnasta. Vastaavanlaisena esimerkkinä voitaneen käyttää tilanteita, joissa rikosentekijä vammautuu: 1) rikoksen tekemisen yhteydessä tai vaihtoehtoisesti 2) rikosteen jälkeen pyrkiessään poistamaan rikoksensa vaikutuksia. Ks. myös edellinen alaviite.

⁴⁴¹ Tapani – Tolvanen 2016, s. 118–125; Lappi-Seppälä 2000, s. 359–361; HE 44/2002 vp, s. 200.

⁴⁴² Tapani – Tolvanen 2016, s. 118–125; Lappi-Seppälä 2000, s. 359–361; HE 44/2002 vp, s. 200.

arvioida tekokeskeisenä toimintana niin pitkälti kuin suinkin mahdollista, jotta välttytään aiemmin käsitellyiltä tekijäsyllisyyteen liittyviltä ongelmakohdilta. Mikäli tunnustuksen merkitystä lähdetään suhteuttamaan rikosentekijän henkilökohtaisiin oloihin, ajatus tunnustamisesta ja sen merkityksestä tekokeskeisenä toimintana muuntuu kohti tekijäsyllisyyttä ja yksilöllistävää oikeudenmukaisuutta sekä mahdollisesti moralistisuutta painottavaa suuntaa. Näistä syistä, jos rikoksen tunnustamisesta on aiheutunut todella poikkeuksellisia seurauksia rikosentekijälle, ne voitaneen ja tulisi huomioida yleisen kohtuullistamissäännöksen kautta. Mainittuja kohtuustekijöitä ei ole syytä kytkeä tunnustussäännöksiin, jotka perustuvat kohtuussyiden sijaan pohjimmiltaan kustannussäästöjen tavoitteluun ja niihin tähtäävään kannustinvaikutukseen.

Kyseisten olosuhteiden huomioimista nimenomaan RL 6 luvun 7 §:n mukaisen kohtuullistamisperusteen kautta puoltaa nähdäkseni myös vaara kruununtodistajajärjestelmien syntymisestä. Mikäli esimerkiksi syyteneuvottelussa voitaisiin neuvotella siitä, miten lievennyksessä tulisi huomioida, että rikosentekijän oman teon tunnustaminen voi vaikuttaa muiden rikosentekijöiden tekojen paljastumiseen, tunnustusjärjestelmämme olisi vaarassa lähestyä kruununtodistajajärjestelmää. Tämänkaltaisen järjestelyn myötä syntyy käsitykseni mukaan tosiasiallinen riski siitä, että syyteneuvottelua käytetään vähintäänkin tahattomasti kruununtodistajataroituksiin.⁴⁴³

5.2.2.2 Rikoksen vaikutuksien estäminen ja poistaminen sekä sovinto

Prosessitaloudellisten säästöjen ohella tunnustaminen voi tuottaa myös muita etuja. Kyseiset näkökohdat ovat saaneet merkitystä RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan soveltamiskäytännössä jo ennen syyteneuvottelusäännöksiä. Tunnustaminen on voinut saada myös välillistä merkitystä arvioitaessa esimerkiksi rikosentekijän ja asianomistajan välistä sovintoa sekä rikoksen vaikutusten estämistä sekä poistamista.⁴⁴⁴ Vaikka kyseiset toimenpiteet ovat jo itsessään lieventämisperusteen

⁴⁴³ Rajanveto omien ja muiden rikosten selvittämisen välillä ei kuitenkaan ole aina kovin selväpiirteinen edes nykyisessä syyteneuvottelujärjestelmässä, joka ei salli kruununtodistajamenettelyitä. Oman toiminnan selvittäminen näet merkitsee useasti käytännössä myös muiden osallisten toiminnan selvittämistä. Ks. kruununtodistajajärjestelmien ongelmakohdista Vätjus-Anttila 2021, s. 1045–1046; Kuusisto Mäkelä 2021, s. 101–102, 128; Matikkala 2021, s. 251–252, 457–459; Savolainen 2021, s. 403–408; OMLS 2002:7, s. 73; OMSO 2020:6, s. 54; Sahavirta 2016, s. 390; HE 44/2002 vp, s. 182, 199; SOU 2019:38, s. 36, 135, 275; Gaspar-Vrana 2015, s. 236–250; Ågren 2009, s. 697–703; HE 125/1975 II vp, s. 15.

⁴⁴⁴ Aikaisemmin mainitsemani mukaisesti tunnustaminen on voinut saada rangaistushuojennuksien ohella välillistä merkitystä myös toimenpiteistä luopumisessa. Rikoksen tunnustamiselle on voitu antaa painoarvoa

soveltamisedellytyksiä, niiden erottaminen tunnustamisesta ja sen seurauksista voi olla varsin vaikeaa. Tämän ohella tunnustaminen voi olla välttämätön edellytys kyseisten toivottavien seurausten ja toimenpiteiden toteuttamiseksi.

Esimerkiksi ratkaisun KKO 2011:102 (kohta 31) mukaan: ”Lapsen seksuaalisella hyväksikäyttörikoksella loukatun toipumisen kannalta voidaan pitää ilmeisen myönteisenä sitä, että tekijä ottaa vastuun teoistaan. Tätä vastuun ottamista tässä tapauksessa osoittavat ensinnäkin teon tunnustaminen esitutkinnassa ja toiseksi asianomistajan esittämän vahingonkorvausvaatimuksen myöntäminen ja korvausten maksaminen.”⁴⁴⁵ Vaikka tapauksessa rangaistusta ei lopulta lievennetty tunnustuksen perusteella, sen katsottiin vaikuttaneen myönteisesti niin asian käsittelyyn kuin uhrin toipumiseen. Kyseisessä tapauksessa tunnustamisella katsottiin näin ollen olevan läheinen yhteys RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan muihin soveltamisedellytyksiin – eli sovintoon ja rikoksen vaikutuksien poistamiseen asianomistajan toipumisen edistämisen muodossa.⁴⁴⁶

Tunnustaminen voi toisin sanoen tuottaa hyödyllisiä vaikutuksia niin kustannussäästöjen saavuttamisen kuin muiden rikoksen aiheuttamien haitallisten seurauksien vähenemisen muodossa. Tunnustuslievennykset voivat samalla myös motivoida rikoksentekijää poistamaan rikoksensa vaikutuksia ja suostumaan keskusteluihin vahingonkorvausvaatimuksista sekä teon muunlaisesta sovittelemisesta. Tietyissä tilanteissa rikoksen vaikutuksia voidaan edellä mainittuun tapaan poistaa myös vahingonkorvauksin, jolloin vahinkojen korvaaminen voi merkitä rikoksen vaikutuksien poistamista.⁴⁴⁷ Rikoksentekijän voidaan olettaa

kohtuusperusteisessa toimenpiteistä luopumisessa, vaikka epäillyn pyrkimys edistää tekonsa selvittämistä on jätetty RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan logiikasta poiketen pois kohtuusperusteen muodollisista soveltamisedellytyksistä. Tunnustus on tällöin voinut saada välillistä merkitystä arvioitaessa esimerkiksi rikoksentekijän ja asianomistajan välistä sovintoa sekä rikoksen vaikutuksien estämistä sekä poistamista. Ks. esim. Lappi-Seppälä 1991a, s. 921–926; HE 58/2013 vp, s. 6; HE 79/1989 vp, s. 15; KKO 2015:69, kohdat 16–18.

⁴⁴⁵ Näin myös esim. ratkaisussa KKO 2017:50, kohta 56.

⁴⁴⁶ Ks. Vatjus-Anttila 2022b, s. 559–560; Kainulainen – Honkatukia – Niemi 2013, s. 103–105; Kainulainen – Saarikkomäki 2014, s. 79–83; Tapani – Tolvanen 2016, s. 108; Tolvanen 2012c, s. 14–15; Tolvanen 2012b, s. 611–613; Tapani – Tolvanen 2015, s. 238; Koponen 2012, s. 59; OMML 58/2012, s. 22–25; OMML 26/2012, s. 28–29, 35; OMML 47/2010, s. 85; HE 58/2013 vp, s. 11; sekä kansainvälisessä keskustelussa esitetyistä huomioista Bagaric – Clarke – Rininger 2019, s. 33; Herzog 2004, s. 594; O’Hear 2007, s. 326–327; sekä Norjassa: Riksdadvokatens rundskrift nr 3/2007, s. 2, 5.

⁴⁴⁷ Tapani – Tolvanen 2016, s. 108–111; KKO 2011:93, kohdat 23–28; Lappi-Seppälä 1987, s. 491–492; HE 44/2002 vp, s. 198–199; HE 125/1975 II vp, s. 15.

myöntyvän asianomistajan vaatimuksiin ja niiden käsittelemiseen helpommin, mikäli hän hyötyy siitä rangaistushuojennuksen muodossa.⁴⁴⁸

Tunnustamisen yhteys rikoksen vaikutusten poistamiseen on noussut esille myös rikoksissa, joissa ei ole asianomistajaa. Esimerkkinä voidaan mainita ratkaisu KKO 2018:45, jonka kohdan 24 mukaan: ”Arvioidessaan lieventämisperusteen vaikutusta A:lle tuomittavaan rangaistukseen Korkein oikeus toteaa, että hän on välittömästi tunnustanut tekonsa poliisin otettua hänet kiinni. A on lisäksi edeltä kohdasta 16 ilmenevin tavoin heti paljastanut poliisille huumausainekätkön, jonka sijainnin vain hän on tiennyt ja jonka löytäminen ilman hänen myötävaikutustaan olisi ollut vaikeaa tai mahdotonta. Hän on siten myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen ja estänyt sen, että suuri määrä erityisen vaarallista huumausainetta olisi päätynyt levitykseen. Korkein oikeus katsoo, että A:n pyrkimys estää rikoksensa vaikutuksia ja edistää sen selvittämistä on perusteltua ottaa huomioon alentamalla hänelle tuomittavaa vankeutta noin kolmanneksella kohdassa 19 mainitusta rangaistuksesta eli noin vuodella.” Tunnustaminen on – samoin kuin edellä esitellyssä tapauksessa KKO 2015:69 – tutkinnan ohella edistänyt myös rikoksen vaikutusten poistamista huumausaineiden leviämisen estämisen muodossa.⁴⁴⁹

Tunnustaminen voi täten kustannussäästöjen saavuttamisen ohella vaikuttaa varsin monella eri tavalla myös rikoksen muiden vaikutusten poistamiseen, ja tietyissä tilanteissa tunnustaminen on jopa välttämätöntä teon vaikutusten poistamiseksi ja sovinnon saavuttamiseksi. Yhteys rikoksen vaikutusten poistamisen ja teon selvittämisen edistämisen välillä on oikeuskäytännössä ollut paikoin jopa niin vahva, että lieventämisperusteen soveltamiskynnyksen ylittymistä ei ole arvioitu molempien osalta erikseen. Merkitystä on toisin sanoen annettu myös teon selvittämisen edistämisen arvioinnissa sille, onko menettely tehokkaasti poistanut rikoksen vaikutuksia. Vastaajan epäonnistuminen viimeksi mainitussa on

⁴⁴⁸ Ks. tarkemmin syyteneuvottelun vaikutuksista asianomistajan asemaan ja hänen erilaisten intressiensä toteutumiseen edellä luku 4.1.1.1 sekä Vajus-Anttila 2022b, s. 553–555; HE 58/2013 vp, s. 25–26, 30–31.

⁴⁴⁹ KKO 2015:69. Kohta 12: ”Toisaalta tekijän selvittämistoimet rikoksensa suhteen tilanteessa, jossa on olemassa riski reaktioista tekijäkumppaneiden tai rikokseen muutoin osallisten taholta, voivat osoittaa erityisen vahvaa pyrkimystä estää rikoksen vaikutukset tai poistaa ne.” Kohta 16: ”A on kuitenkin pyrkinyt edistämään rikostensa selvittämistä. Hän on ilmentänyt itsensä ja tunnustanut rikoksensa oma-aloitteisesti ennen kuin häntä on niistä epäilty. Hän on kertonut esitutkinnassa rikoksistaan avoimesti ja muun ohella paljastanut 11,2 kilogrammaa marihuanaa sisältäneen huumausainekätkön sijainnin.” Kohta 18: ”A on lisäksi osoittamalla poliisille noin 11,2 kilogrammaa marihuanaa sisältäneen huumausainekätkön sijainnin estänyt sen pääsyn katukauppaan. A:n osuus rikoksensa vaikutusten poistamisessa on ollut tältä osin ratkaiseva.”

puhunut lieventämisperusteen soveltamista vastaan myös teon selvittämisen osalta ja vaikuttanut mahdollisen tunnustuslievennyksen määrää alentavasti.⁴⁵⁰

Nähdäkseni RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan sisältämät lieventämisperusteet on kuitenkin syytä erottaa toisistaan. Kyse on toisistaan eriävistä lievennyksen mahdollistavista perusteista, joiden edellyttämät seuraukset poikkeavat toisistaan. Vaikka edellä mainitsemani mukaisesti tunnustaminen voi olla tietyissä tilanteissa esimerkiksi rikoksen vaikutuksien poistamisen tosiasiallisena edellytyksenä, tunnustuksen pääasiallinen merkitys seuraamusharkinnassa kytkeytyy rikoksen selvittämisen edistämiseen ja sen tuottamiin prosessitaloudellisiin säästöihin. Ne ovat niin perinteisen lieventämisperusteen kuin syyteneuvottelujärjestelmän ensisijaisia ja pääasiallisia taustasyitä, joita ilman kumpakaan ei ole syytä soveltaa. Esimerkiksi syyteneuvotteluun ei ole aiheellista ryhtyä ainoastaan sen vuoksi, että sillä voitaisiin edistää rikosentekijän ja asiaomistajan välistä sovintoa, mikäli tunnustus ja syyteneuvottelumenettely eivät tuottaisi merkittäviä säästöjä verrattuna normaaliin syyteasian käsittelyyn. Kustannussäästöjä tuottavan myötävaikutuksen merkitys rikoksen vaikutuksien poistamisessa ja sovinnon saavuttamisessa on samalla lähinnä välillinen siinä mielessä, että viimeksi mainitut voivat toteutua myös ilman ensiksi mainittua. Rikoksen vaikutusten poistamiseen ja asianomistajan etujen toteutumiseen liittyvät näkökohdat voinevat vaikuttaa syyttäjän kokonaisharkintaan syyteneuvotteluun ryhtymisestä, mutta pääasiallisena ja tärkeimpänä soveltamiskriteerinä on rikosprosessin kustannustehokkuus.⁴⁵¹

Myös korkeimman oikeuden tulkintalinja vaikuttaa antavan varsin yksiselitteistä tukea tälle. Pyrkimys edistää rikoksen selvittämistä on erotettu pyrkimyksestä estää rikoksen vaikutuksia jo esittelemäni ratkaisun KKO 2018:45 (kohta 24) ohella esimerkiksi tapauksessa KKO 2018:23 (kohdat 27–28, 32). Viimeksi mainitussa tapauksessa oli kyse tunnustamisoikeudenkäynnissä määrättävästä rangaistuksesta, jossa rangaistuksen määrään vaikutti RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen

⁴⁵⁰ Tältä osin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan ja RL 6 luvun 8 a §:n mukaisten tunnustuslievennyksien soveltamiskäytännöt vaikuttavat kuitenkin eroavan toisistaan. Rikoksen vaikutuksien poistamisen ja tunnustamisen vaikutusta rangaistukseen arvioidaan järjestään erikseen tunnustamisoikeudenkäynnissä, mutta tavanomaisessa oikeudenkäynnissä nämä vaikuttavat useammin sekoittuvan toisiinsa. Tämä vaikuttaa pätevän niin lieventämisperusteen soveltamisedellytysten kuin lievennyksen suuruuden arvioinnin kohdalla. Syyteneuvottelua vastaavan kolmannuksen alennuksen saaminen näyttää ts. edellyttävän tavanomaisessa oikeudenkäynnissä merkittävän selvittämisen lisäksi rikoksen vaikutusten poistamista niissä tapauksissa, joissa se on mahdollista. Toteamaani tapaan vastaajan epäonnistuminen vaikutuksien poistamisessa on tietyissä tapauksissa jopa estänyt tunnustuslievennyksen soveltamisen ylipäättänsä. Tältä(kin) osin säännöksiä soveltamiskäytännöissä on nähdäkseni yhdenmukaistamisen tarvetta. Savolainen 2021, s. 385–387, 414.

⁴⁵¹ Ks. myös Savolainen 2021, s. 385–387; HE 58/2013 vp, s. 25–26, 30–31.

syyteneuvotteluhojennuksen ohella RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste rikoksen vaikutuksen poistamisen osalta. Rangaistusta lievennettiin ensin RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukaisesti rikoksen vaikutuksen poistamisen nojalla, minkä jälkeen rangaistusta lievennettiin yhä erikseen RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen tunnustuslievennyksen perusteella. Toisin sanoen tunnustuksen merkitys sidottiin prosessisäästöjen osalta syyteneuvottelusäännöksiin, ja rikoksen vaikutusten poistamisen osalta RL 6 luvun 6 §:n 3 kohtaan.

Rikoksen vaikutuksen poistaminen ja sen selvittämisen edistäminen on erotettu toisistaan myös syyteneuvottelun ulkopuolella tavanomaisessa oikeudenkäynnissä esimerkiksi tapauksessa KKO 2018:45 (kohta 24). Ratkaisun mukaan rangaistusta lievensi *sekä* rikoksentekijän pyrkimys estää rikoksensa vaikutuksia *että* pyrkimys edistää sen selvittämistä. Oikeuskäytäntö vaikuttaa siis antavan tukea tulkinnalle, jonka mukaan tunnustamista koskevien säännösten soveltamiseen vaikuttavat lähinnä prosessisäästöihin liittyvät seuraukset. Teonjälkeisten toimenpiteiden muita hyödyllisiä seurauksia tulisi lähtökohtaisesti arvioida RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan muiden kriteerien kautta, vaikka seuraukset olisivatkin sinänsä suoraa seurausta tunnustuksesta.

5.2.2.3 Yhteisen rangaistuksen mittaaminen ja useampien lieventämisperusteiden yhtäaikainen vaikutus rangaistukseen

Vaikka tunnustussäännökset on näin ollen erotettava muista rangaistuksen määrään vaikuttavista perusteista, tunnustuslievennykseen liittyvää arviointia ei kuitenkaan voida tarkastella täysin erillään muista rangaistuksen määräämiseen vaikuttamista perusteista. Muut lieventämis- ja kohtuusperusteet voivat vaikuttaa tunnustuslievennyksen suuruuteen – tai toisinpäin. Esimerkiksi useiden rangaistusasteikon lieventämisperusteiden soveltuessa tapaukseen ne tulee ottaa tunnustuksen ohella huomioon rangaistusta erikseen alentavina tekijöinä. Sovellettavista säännöksistä ja laskutavoista riippuen tämä voi mahdollisesti vaikuttaa myös tunnustushojennuksen suuruuteen. Samassa tapauksessa voi lisäksi tulla sovellettavaksi useita RL 6 luvun 6 §:n mukaisia rangaistuksen lieventämisperusteita, joiden välisen systematiikan suhteen tehtävät ratkaisut voivat vaikuttaa lopulta määrättävän rangaistuksen suuruuteen.

Havainnollistan jokseenkin tekniseltä vaikuttavan kysymyksen merkitystä käytännön esimerkillä. Olettakaamme, että A on syyteneuvottelussa tunnustanut avunantajansa rikoksen yritykseen siten, että hänen menettelynsä on samalla johtanut sekä tutkinnan edistymiseen että rikoksen vaikutuksen poistamiseen. Mittaamisessa relevanteiksi säännöksiksi voi valikoitua tällöin esimerkiksi RL 6

luvun 8 a §:n mukainen syyteneuvotteluhojennus tunnustuksen osalta, RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen lieventämisperuste rikoksen vaikutuksien poistamisen kohdalta sekä RL 6 luvun 8 §:n (tai vaihtoehtoisesti RL 6 luvun 6 §:n 4 kohdan) mukainen rangaistusasteikon lieventämisperuste yrityksen ja avunannon (sekä mahdollisesti rikoksen vaikutuksien poistamisen) osalta. Vaikka jo edellä käsitellyn perusteella on selvää, että RL 6 luvun 8 a § määrittää erityissäännöksenä abstraktisen rangaistusasteikon ja kattaa rikoksen selvittämisen edistämisen huomioinnin, avoimeksi jää, miten muut mainitut seikat huomioidaan konkreettisesti rangaistuksen mittaamisessa.

Useampien rangaistusasteikon lieventämisperusteiden soveltuessa tapaukseen rangaistusasteikkoa lievennetään vain kerran, ja muut perusteet otetaan huomioon konkreettista rangaistusta erikseen alentavina tekijöinä.⁴⁵² Vaikka tapaukseen soveltuisikin useampi konkreettista rangaistusta ja rangaistusasteikkoa lieventävä peruste, kyseiset perusteet eivät vaikuta kumuloituvan täydellisesti konkreettisen rangaistuksen mittaamisessa. Konkreettinen rangaistus ei lievene rangaistusasteikkoa vastaavasti mekaanisella tavalla vaan liukuvasti, vaikka kyse olisikin pohjimmiltaan rangaistusasteikon lieventämisperusteen soveltamisesta konkreettiseen rangaistuksen mittaamiseen. Mitä useampi lieventämisperuste tapaukseen toisin sanoen soveltuu, sitä vähemmän yksittäiset perusteet vaikuttavat lieventävän rangaistusta verrattuna siihen, että kyseiset perusteet tulisivat sovellettaviksi yksinään. Kyse on eräällä tapaa yhtenäisrangaistusjärjestelmän mukaisen alenevan moitelisän (paljousalennuksen) tai asperaatiovaikutuksen kaltaisesta tilanteesta rangaistuksen lieventämisperusteiden vaikutuksen kohdalla.⁴⁵³ Esimerkiksi

⁴⁵² RL 6 luvun 8 §:n mukaiset rangaistusasteikon lieventämisperusteet on myös nimenomaisesti mainittu konkreettista rangaistusta lieventävinä perusteina RL 6 luvun 6 §:n 4 kohdassa. Tapani – Tolvanen 2016, s. 97–100; KKO 2018:30, kohta 10; HE 58/2013 vp, s. 37; HE 44/2002 vp, s. 204.

⁴⁵³ Suomalaisessa yhtenäisrangaistusjärjestelmässä lähtökohdaksi otetaan vakavin rikos ja vakavimman rikoksen rangaistusasteikko, ja muu rikollisuus otetaan huomioon lisäämällä vakavimman rikoksen rangaistusta ja rangaistusasteikkoa jollakin määrällä – ei kuitenkaan täysimääräisesti, kuten toimittaisiin esim. kumulaatioperiaatteen mukaan. Vakiintuneesti ankarimpaan pohjarangaistukseen lisätään kolmasosa toisen rikoksen yksikkörangaistuksesta, mutta rikosten lukumäärän lisääntyessä jokainen lisärikos tuo kuitenkin mukanaan alati alenevan moitelisän. Useammat rikokset eivät tällöin vaikuta tuomitavaan rangaistukseen kaavamaisesti samansuuruisin lisäyksin, vaan jokainen lisärikos tuo alati pienenevän lisän kokonaisuudesta annettavaan tuomioon. Ts. mitä enemmän rikoksia tehdään, sitä pienemmän rangaistuksen kustakin rikoksesta suhteessa saa, ja sitä vähemmän yksittäiset rikokset lopulta lisäävät yhteistä rangaistusta. Yksittäisten rikosten rangaistusta lisäävä vaikutus haihtuu lopulta varsin pieneksi. Tällaista lähtökohtaa kutsutaan asperaatioperiaateeksi, joka sijoittuu kumulaatio- ja absorptioperiaatteiden välimaastoon. Kumulatiivisessa mallissa arvioidaan, millainen rangaistus kustakin rikoksesta tulisi, ja lasketaan näin saadut

tapauksessa KKO 2018:30 vastaajan alaikäisyys ja merkittävästi alentunut syyntakeisuus lievensivät noin kolmen ja puolen vuoden vankeusrangaistusta puolellatoista vuodella eli noin 43 prosentilla (kohdat 15–19). Rangaistusasteikon lieventämisperusteiden mukaista enimmäisrangaistusta vastaavaa alennussuhdetta – eli RL 6 luvun 8 §:n tapauksessa noin neljäsosan alennusta – sovelletaan kuitenkin lähtökohtaisesti yleisesti rangaistuksen mittaamiseen myös rangaistusasteikon sisällä.⁴⁵⁴ Tällöin kahden tai useamman rangaistusasteikon lieventämisperusteen vaikutukset eivät vaikuta kumuloituvan ja vaikuttavan täysimääräisesti konkreettisen rangaistuksen määrään.⁴⁵⁵

Samoin vaikuttaa olevan myös RL 6 luvun 6 §:n mukaisten lieventämisperusteiden laita. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2015:69 vastaajan merkittävä toiminta rikoksensa vaikutuksien poistamiseksi ja tekonsa selvittämisen edistämiseksi lievensi noin neljän vuoden vankeusrangaistusta yhdellä vuodella ja kuudella kuukaudella eli noin 38 prosentilla (kohdat 15–19). Samantapaisesti katsottiin myös muun muassa ratkaisussa KKO 2018:45, jossa vastaavat olosuhteet johtivat noin kolmanneksen lievennykseen.⁴⁵⁶ Ratkaisut on annettu syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönoton jälkeen (johon ensiksi mainitussa ratkaisussa on myös viitattu), minkä sisältämään kolmasosan lähtökohtaiseen tunnustuslievennykseen nähden rangaistushuojennukset eivät olleet erityisen merkittäviä huomioiden sen, että teon selvittämisen edistämisen ohella vastaajan osuus on ollut ratkaiseva myös rikoksen vaikutusten poistamisessa.⁴⁵⁷ Rikosten

yksikkörangaistukset yhteen. Absorptioperiaatteen mukaan rikosentekijä tuomitaan puolestaan vakavimman rikoksen rangaistusasteikon mukaan siten, että vakavimman rikoksen rangaistus eräällä tapaa kattaa myös samalla kertaa tuomittavina olevat lievennämät rikokset. Ts. vakavimman rikoksen rangaistusasteikolta tuomittava rangaistus absorboi myös lievennämät rikokset. Ks. tarkemmin Matikkala 2021, s. 274, 287–289; Törnqvist 2018, s. 324–325.

⁴⁵⁴ Näin esim. KKO 2017:69, kohta 35.

⁴⁵⁵ Ks. myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 243; Tapani – Tolvanen 2016, s. 97–100; HE 58/2013 vp, s. 37; HE 44/2002 vp, s. 204.

⁴⁵⁶ ”Arvioidessaan lieventämisperusteen vaikutusta A:lle tuomittavaan rangaistukseen Korkein oikeus toteaa, että hän on välittömästi tunnustanut tekonsa poliisin otettua hänet kiinni. A on lisäksi edeltä kohdasta 16 ilmenevin tavoin heti paljastanut poliisille huumausainekätkön, jonka sijainnin vain hän on tiennyt ja jonka löytäminen ilman hänen myötävaikutustaan olisi ollut vaikeaa tai mahdotonta. Hän on siten myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen ja estänyt sen, että suuri määrä erityisen vaarallista huumausainetta olisi päätyntä levitykseen. Korkein oikeus katsoo, että A:n pyrkimys estää rikoksensa vaikutuksia ja edistää sen selvittämistä on perusteltua ottaa huomioon alentamalla hänelle tuomittavaa vankeutta noin kolmanneksella kohdassa 19 mainitusta rangaistuksesta eli noin vuodella.” KKO 2018:45, kohta 24.

⁴⁵⁷ Teonjälkeisten toimenpiteiden merkitys rangaistusta lieventävinä perusteina on kasvanut huomattavasti vuosien saatossa jo ennen syyteneuvottelusääntelyä, vaikka viimeksi mainittu onkin vaikuttanut kehitykseen erityisesti tunnustuslievennyksien

vaikutusten poistaminen voi nimittäin itsenäisenä lieventämisperusteena vaikuttaa huomattavastikin rangaistuksen määrään. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2014:55 vastaaja olisi tullut ilman lieventämisperusteen soveltamista tuomita 1 vuoden 4–5 kuukauden pituiseen vankeusrangaistukseen, mutta rikoksen vaikutuksien poistamisen myötä rangaistusta lievennettiin noin 25 prosenttia eli yhteen vuoteen vankeutta (kohdat 22–24).⁴⁵⁸ Tilanteissa, joissa tulee sovellettavaksi useita rangaistuksen lieventämisperusteita, useammat perusteet vaikuttavat toisin sanoen syövä toistensa painoarvoa (asperaatiovaikutus) verrattuna tilanteisiin, joissa ne tulisivat sovellettaviksi ainoita lieventämisperusteina. Useampien lieventämisperusteiden vaikutusta ei lasketa mekaanisesti yhteen, vaan niiden painoarvoon näyttää tosiasiallisesti vaikuttavan muiden perusteiden soveltaminen.⁴⁵⁹

Kyseistä arviointia vaikeuttaa kuitenkin osaltaan se, että useampien lieventämisperusteiden tapauksissa tuomioistuimet eivät usein erittele eri perusteiden vaikutusta rangaistukseen, vaan ennen lieventämisperusteiden arviointia mitatusta rangaistuksesta vähennetään lievennykset yhtenä könttänä. Ratkaisuissa ei toisin sanoen tyypillisesti eritellä tunnustus- ja muiden lieventämisperusteiden itsenäistä vaikutusta rangaistukseen.⁴⁶⁰ Ratkaisuissa todetaan esimerkiksi, että vastaajan ”pyrkimys estää rikoksensa vaikutuksia ja edistää sen selvittämistä on perusteltua ottaa huomioon alentamalla hänelle tuomittavaa vankeutta noin kolmanneksella” (KKO 2018:45, kohta 24). Samoin on toimittu esimerkiksi ratkaisussa KKO 2018:30, jonka kohdassa 19 todetaan rangaistusasteikon lieventämisperusteiden vaikutuksesta konkreettiseen rangaistukseen, että ”A:n ikä ja hänen alentunut syyntakeisuutensa on kuitenkin otettava huomioon tuomittavaa rangaistusta merkittävästi alentavina seikkoina”.

suuruutta lisäävästi. Esim. ratkaisussa KKO 2011:93 rikoksen vaikutuksien poistaminen ja tunnustaminen lievensivät rangaistusta n. 12 prosentilla, ja ratkaisussa KKO 2000:63 erityisen oma-aloitteinen itsensä ilmiantaminen ja teon selvittämisen edistäminen lievensi rangaistusta vain 8 prosentilla. Uudempien syyteneuvotteluhuojennuksien vaihteluväli on sen sijaan ollut noin puolesta yhteen neljäsosaan normaalirangaistuksesta. Ks. tarkemmin Törnqvist 2018, s. 314, 323.

⁴⁵⁸ Sovinto ja korvausten maksaminen ovat puolestaan lieventäneet konkreettista rangaistusta pääsääntöisesti 10–30 prosenttia. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015, s. 57.

⁴⁵⁹ Tapani – Tolvanen 2015, s. 243; Tapani – Tolvanen 2016, s. 97–100; HE 58/2013 vp, s. 37; HE 44/2002 vp, s. 204.

⁴⁶⁰ Tämän ohella erityisesti alemmat oikeudet eivät myöskään aina perustele, miten lieventämisperusteen soveltaminen vaikuttaa ylipääntensä rangaistuksen pituuteen. Tunnustaminen saattaa tosiasiallisesti vaikuttaa rangaistukseen myös silloin, kun lieventämisperustetta ei sovelleta nimenomaisesti ja aukikirjoitetusti. Ks. Törnqvist 2018, s. 322–327; Kemppinen 2021, s. 198–202, 276; KKO 2014:55, kohta 23; sekä edellä alaviite 381.

Tämänkaltaiset perustelutavat vaikeuttavat huomattavasti kunkin yksittäisen mittaamisperusteen vaikutuksen määrittämistä ulkopuolisen tarkastelijan näkökulmasta. Olisikin toivottavaa, että tuomioistuimet erittelisivät lieventämisperusteiden vaikutukset tuomittavaan rangaistukseen mahdollisimman tarkasti. Vaikka esimerkiksi rikoksen vaikutusten poistaminen ja selvittämisen edistäminen kuuluvat muodollisesti saman lieventämisperusteen (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan) alaisuuteen, kyse on edellä esittämäni tapaan rangaistuksen määrään itsenäisesti vaikuttavista perusteista ja käytännössä hyvin erilaisista teonjälkeisistä toimista. Jotta kyseisten perusteiden vaikutusta ja soveltamista olisi mahdollista kontrolloida ja arvioida niin tuomioistuimen kuin ulkopuolisen yleisön näkökulmasta, niiden itsenäinen vaikutus rangaistuksen määrään olisi syytä eritellä ja tuoda mahdollisimman läpinäkyvästi esille seuraamusharkinnassa.⁴⁶¹ Lieventämisperusteen soveltamisen ja sen lieventävän vaikutuksen seikkaperäinen perusteleminen voi kuitenkin olla alioikeuskäytännössä haastavaa ja prosessitaloudellisesti epäjärvästä muun muassa juttumäärien laajuuden sekä tapausten käsittelyyn korvamerkityn ajan vähäisyyden vuoksi.⁴⁶²

Erityisesti tunnustuslievennyksien kannalta on kuitenkin huomionarvoista, että syyteneuvotteluhojennuksista säättävän RL 6 luvun 8 a §:n 3 momentin mukaan tuomiossa on ilmoitettava tuomitun rangaistuksen lisäksi myös se, millaisen rangaistuksen tuomioistuin olisi tuominnut ilman edellä tarkoitettua myötävaikutusta. Tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioistuin on toisin sanoen velvollinen erittelemään tunnustamisen konkreettisen vaikutuksen lopulta määrättävään rangaistukseen.⁴⁶³ Tämä merkitsee sitä, että tunnustuslievennys tulee

⁴⁶¹ Ks. mittaamisratkaisujen erittelemisen ja perustelemisen kontrolli-, legitimaatio- ja ohjausfunktioista Kempainen 2021, s. 125–132, 198–202, 276, 291; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–246; Törnqvist 2018, s. 322–327; Savolainen 2021, s. 385–386.

⁴⁶² Ks. myös jäljempänä alaviite 473.

⁴⁶³ Tarkoituksena on ollut mahdollistaa tunnustushojennuksien vaikutusten kontrollointi ja läpinäkyvyys sekä oikeuskäytännön ja sen yhtenäisyyden seuraaminen. On kuitenkin huomionarvoista, että RL 6 luvun 8 a §:n 3 momentin mukainen perusteluvelvollisuus ei ulotu tunnustamisoikeudenkäynnin ulkopuolelle tavanomaisen myötävaikutuksen (RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan) tilanteisiin. Perusteluvelvollisuus on ts. sitova ainoastaan tunnustamisoikeudenkäynnissä. Koska syyteneuvottelusääntelyllä on kuitenkin sen soveltamisalan ylittävää tulkintavaikutusta, mm. *Heikki Kempainen* on kysynyt, eikö tällaisen perustelutavan tulisi näkyä myös tavanomaisen lieventämisperusteen vaikutuksen yksilöinnin tasolla. Tätä on pidetty tarpeellisenä myös ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa, minkä ohella mm. Norjan rikosprosessilakiin sisältyy erityinen säännös rangaistuksen perustelemisesta tilanteissa, jossa rangaistusta lievennetään tunnustuksen perusteella (lov om rettergangsmåten i straffesaker [25:1981] 40 §). Kempainen 2021, s. 198–202, 291; Tapani – Tolvanen 2015, s. 245–246; Törnqvist 2018, s. 314, 323–327; Linna 2019, s. 284–285; HE 58/2013 vp, s. 37; PeVL 7/2014 vp, s. 6; SOU 2005:117, s. 83.

ilmoittaa erikseen ja viimeisenä kaikkien muiden rangaistuksen määrään vaikuttavien seikkojen huomioimisen jälkeen.⁴⁶⁴ Esimerkiksi tapauksessa KKO 2018:23 (kohdat 32, 40) RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan mukainen rikosten vaikutusten poistaminen huomioitiin erikseen ja ennen syyteneuvotteluhojennuksen arviointia. Rikosten vaikutusten poistaminen vähensi ensin rangaistusta noin 13 prosenttia, jonka jälkeen rangaistusta lievennettiin yhä kolmanneksella tunnustuksen perusteella.

Kyseinen perustelutapa mahdollistaa eri perusteiden painoarvon arvioinnin ensinnäkin ulkopuolisen tarkastelijan näkökulmasta, minkä ohella se pakottaa myös tuomioistuimen erittelemään ja perustelemaan yksittäisten perusteiden vaikutukset rangaistuksen määrään aukikirjoitetusti. Tällä voi olla vaikutusta jopa mittaamisratkaisun lopputulokseen. Verrattuna malliin, jonka mukaan useampien lieventävien seikkojen painoarvo arvioidaan yhdellä kertaa ja yhtenä lievennyksenä, syyteneuvottelusääntely pakottaa tuomioistuimen mittaamaan rangaistuksen ajatuskokeen tavoin ensin siten, kuin tunnustussäännöksiä ei olisi tapauksessa sovellettu ollenkaan. Tällöin edellä kuvaamaani asperaatiovaikutusta ei tulisi ainakaan ideaalitulanteessa syntyä, sillä esimerkiksi rikoksen vaikutusten poistamisen vaikutusta rangaistukseen tulisi arvioida ensimmäisessä vaiheessa yksinään siten kuin tunnustusta ei olisi ollenkaan annettu. Tällaisissa tilanteissa rikoksen vaikutusten poistaminen on huomioitu ensin omana itsenäisenä lieventämisperusteenaan, minkä jälkeen myös syyteneuvotteluhojennus on vaikuttanut yhä kolmasosan lieventävästi esimerkiksi edellä mainitussa tapauksessa KKO 2018:23. Ideaalimallin mukaan lieventämisperusteita ja niiden vaikutusta ei toisin sanoen voida arvioida kerralla yhtenä kokonaisuutena, vaan ne tulee eritellä toisistaan, mikä tietyllä tapaa estää tahattoman tai perustelematta jäävän asperaatiovaikutuksen verrattuna malliin, jossa kaikki lieventämisperusteet huomioidaan kerralla.⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ Oikeuskäytännössä on kuitenkin esiintynyt tiettyä horjumista myös tältä osin. Lainvalmisteluaineisto ei anna suoraa vastausta esim. siihen, tulisiko oikeudenkäynnin viivästymisen hyvittäminen rangaistusta alentamalla tehdä ennen konkreettisen alennetun rangaistuksen mittaamista vai vasta sen jälkeen. Oikeuskäytännöstä löytyy kummankin kaltaisia ratkaisuja. Ks. ratkaisukäytännöistä Törnqvist 2018, s. 322–323.

⁴⁶⁵ Mittaamisratkaisun aukikirjoittaminen ja perustelujen eritteleminen voivat vaikuttaa asiassa tehtävään ratkaisuun myös ns. sisäisen kontrollifunktion (tuomarin itsekontrollin) mukaisella tavalla, sillä mittaamisperusteiden analyttinen erottelu rajoittaa esim. intuitioon perustuvien näkemysten vaikutusta asian lopputulokseen. Tarkempi erittely ohjaa muutoinkin väistämättä hyväksyttävän ratkaisun etsimistä, sillä tarkempi eritteleminen ja perustelujen aukikirjoittaminen merkitsevät asiaan vaikuttavien seikkojen entistä perusteellisempaa huomiointia. Ks. Kemppinen 2021, s. 128–129.

Käsitykseni mukaan tässä esittelemäni mallit eivät kuitenkaan eroa toisistaan huomattavasti mittaamisratkaisun lopputuloksen kannalta. Mallien välisten mahdollisten lopputulosten eroja tasoittaa joka tapauksessa vähintään se, että syyteneuvottelusääntelyn ideaalimallin mukainen portaittain toteutettava lieventäminen vähentää ainakin jossain määrin tunnustushuojennusten absoluuttista suuruutta. Oletetaan esimerkiksi, että oikeudenmukaisen rangaistuksen katsottaisiin olevan ennen lieventämisperusteiden arviointia yksi vuosi vankeutta. Mikäli syyteneuvottelun perusteella tehtävä kolmasosan rangaistushuojennus tehtäisiin tässä vaiheessa, tutkinnan edistäminen lieventäisi rangaistusta noin neljä kuukautta. Jos taas muut lieventämisperusteet huomioitaisiin *erikseen ja ennen* syyteneuvotteluhuojennusta, tutkinnan edistäminen saisi lähtökohtaisesti vähemmän absoluuttista merkitystä. Mikäli yhden vuoden vankeusrangaistusta lievennettäisiin esimerkiksi rikoksen vaikutusten poistamisen nojalla ensin noin 17 prosenttia (noin kaksi kuukautta), tunnustushuojennus (kolmasosa) tehtäisiin tämän jälkeen jäljellä olevasta 10 kuukauden vankeusrangaistuksesta, jolloin syyteneuvottelu lieventäisi rangaistusta lopulta hieman reilu kolme kuukautta. Tunnustamisen absoluuttinen merkitys on tällöin pienempi sen lieventäessä rangaistusta neljän kuukauden sijaan hieman reilut kolme kuukautta.⁴⁶⁶ Kyseisen laskemistavan porrasmaisuus toisin sanoen tasoittaa tämänkaltaisen arviointimallin eroa könttälievennyksille ominaisiin asperaatiovaikutuksiin nähden, kun tarkastellaan mallien mukaisten mittaamisratkaisujen lopputuloksia.⁴⁶⁷ Tämänkaltaiset aprikoinnit voitaisiin kuitenkin välttää yksinkertaisesti sillä, että tuomioistuimet perustelisivat mittaamisratkaisunsa mahdollisimman tarkasti eritellen käyttämänsä

⁴⁶⁶ Esimerkin kuvaama tilanne saa luonnollisesti sitä enemmän merkitystä, mitä ankarammista rangaistuksista puhutaan. Esimerkiksi kuuden vuoden vankeusrangaistus tarkoittaisi kahden vuoden tunnustushuojennusta, ja viimeisenä huomioituna 17 prosentin lievennyksen jälkeen noin 1 vuoden 8 kuukauden tunnustuslievennystä. Syyteneuvotteluhuojennuksen absoluuttisessa määrässä on eri laskentatapojen perusteella tällöin jo neljän kuukauden ero. Kolmasosan ja 17 prosentin lievennyksien huomioimisjärjestyksen kääntäminen toisinpäin ei kuitenkaan vaikuta mainittavasti loppusummaan.

⁴⁶⁷ Tavanomaisessa oikeudenkäynnissä vaihtoehtona olisi tietysti määrittää rikoksen vaikutusten poistamisesta ja teon selvittämisen edistämisestä seuraavat lievennykset erikseen, mutta samanaikaisesti ilman toistensa vaikutusta siten, että kummankin painoarvo määriteltäisiin suhteessa ennen lieventämisperusteiden huomiointia mitattuun rangaistukseen. Tällä tapaa voitaisiin välttää mainittu porrasmaisuus eli rikoksen vaikutusten poistamisen lieventävän vaikutuksen heijastuminen tunnustuslievennyksen absoluuttiseen suuruuteen. Tämä tapa kuitenkin poikkeaisi RL 6 luvun 8 a §:n mukaisen syyteneuvotteluhuojennuksen logiikasta, jonka mukaan tunnustushuojennus lasketaan *muutoin* tuomittavasta rangaistuksesta – eli rangaistuksesta, jossa rikoksen vaikutuksien poistaminen on jo huomioitu. Ks. edellä alaviite 463.

mittaamisperusteet ja niiden vaikutukset.⁴⁶⁸ Tämä vaikuttaa niin mittaamisratkaisun sisäiseen muodostumiseen ja hyväksyttävyyteen kuin sen ulkoisiin kontrolli-, ohjaus- ja legitimaatiomahdollisuuksiin.⁴⁶⁹

Tässä käsitelty tunnustamisoikeudenkäyntiä koskeva perusteluvollisuus koskee yhtäläisesti sekä tilannetta, jossa arvioitava on yksi syytekohta, että tilannetta, jossa määrätään RL 7 luvun mukainen yhteinen rangaistus. Kyseinen velvollisuus ei kuitenkaan korkeimman oikeuden mukaan tarkoita sitä, että tuomioistuimen tulisi ottaa kantaa jokaisen yksittäisen teon rangaistusarvoon yhteistä rangaistusta mitattaessa. Esimerkiksi ratkaisun KKO 2018:23 kohdassa 18 korkein oikeus toteaa, että ”lain sanamuodosta tai sen esitöissä ilmaistusta tarkoituksesta ei seuraa, että tuomioistuimella olisi tunnustamisoikeudenkäynnissä velvollisuus ilmoittaa seuraamusharkintansa lopputulos jokaisen syyksiluettujen rikoksen osalta erikseen. Tätä ei myöskään edellytetä yhteisen rangaistuksen määräämistä koskevassa rikoslain 7 luvun 5 §:n 2 momentissa eikä lainkohdan vakiintuneessa soveltamiskäytännössä. Viimeksi mainitun lainkohdan säätämisen tarkoituksena osana rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamista oli päinvastoin yksinkertaistaa aikaisempaa sääntelyä, jonka mukaan vastaajalle oli tuomittava erilliset määräaikaiset vankeusrangaistukset kustakin hänen syykseen luetusta rikoksesta (HE 40/1990 vp s. 16). Näin ollen kyseisen esityölausuman perusteella ei voida katsoa, että tuomioistuimen velvollisuutena olisi tunnustamisoikeudenkäynnissä aina ilmoittaa oikeudenmukaiseksi katsomansa rangaistus jokaisen rikoksen osalta erikseen.”⁴⁷⁰

Lieventämisperusteiden vaikutuksia ei tarvitse eritellä rikoskohtaisesti myöskään tavanomaisessa oikeudenkäynnissä. Tämä pätee yhtä lailla tilanteisiin, joissa lieventämisperusteet soveltuvat vain osaan syyksiluettavista teoista.

⁴⁶⁸ Edellä toteamaani tapaan tämän toteuttaminen voi kuitenkin olla alioikeuskäytännössä haastavaa ja prosessitaloudellisesti epäjärvää mm. juttumäärien laajuuden sekä tapausten käsittelyyn korvamerkityn ajan vähäisyyden vuoksi. Näkökohta korostuu huomioitaessa ne prosessiekonomiset tavoitteet, joiden vuoksi syyteneuvottelujärjestelmään on ylipäättänsä katsottu aiheelliseksi tukeutua. Ks. myös jäljempänä alaviite 473.

⁴⁶⁹ Ks. viimeksi mainitusta Kemppinen 2021, s. 125–132.

⁴⁷⁰ Hallituksen esityksessä asia ilmaistaan seuraavasti: ”Jos tuomioesityksen perusteella annetussa tuomiossa on luettu syyksi kaksi tai useampi rikos, tuomioistuimen pitää ilmoittaa vastaavalla tavalla kaikkien syyksiluettujen rikosten osalta molemmat rangaistukset, rangaistus ilman tunnustusta ja rangaistus tunnustuksen johdosta alennettuna, ennen kuin se tuomitsee rikoksista näistä yhteisen rangaistuksen rikoslain 7 luvun säännösten mukaisesti. Jos samalla kertaa annetaan tuomioesitykseen sisältyvän rikoksen ja syytteen perusteella tuomio, tuomioistuimen tulee ilmoittaa ensiksi mainitut kaksi rangaistusta ensiksi mainitusta rikoksesta ja tämän jälkeen mitata siitä ja syytteen pohjalta syyksi luetusta rikoksesta yhteinen rangaistus.” HE 58/2013 vp, s. 37. Ks. myös Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–246; Törnqvist 2018, s. 324–327.

Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2018:60 rikoksen selvittämisen edistäminen rajoittui ainoastaan osaan syyksiluetuista teoista, mutta rangaistuksen mittaamisessa ei otettu kantaa lievennyksen suuruuteen näiden yksittäisten tekojen osalta. Lieventämisperusteen vaikutusta eriteltiin ainoastaan yhteisen rangaistuksen määrittämisen osalta (kohta 31). Samansuuntaisesti toimittiin myös ratkaisussa KKO 2020:59, jonka kohta 29 kuuluu seuraavasti: ”Jos jokin 6 luvussa tarkoitettu rangaistuksen koventamis- tai lieventämisperuste koskee vain jotakin tai joitakin samalla kertaa tuomittavista rikoksista, se on rikoslain 7 luvun 5 §:n 2 momentin jälkimmäisen virkkeen mukaan otettava kohtuullisessa määrin huomioon yhteistä rangaistusta mitattaessa. Lainkohdan esitöiden mukaan tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, kun useisiin rikoksiin syyllistynyt oma-aloitteisesti myötävaikuttaa rikostensa selvittämiseen vain joidenkin rikosten osalta. Lainkohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan menetellä siten, että ajatuskokeen tavoin mitataan ensin yhteinen rangaistus kaikista rikoksista ilman erityisten koventamis- ja lieventämisperusteiden soveltamista. Näiden perusteiden vaikutus voidaan sitten ottaa huomioon lisäyksenä tai vähennyksenä tällaiseen ”normaalitapauksen” mukaiseen rangaistukseen (HE 40/1990 vp s. 33).” Kiteytetysti voitaneen todeta, että korkeimman oikeuden linjan mukaan tunnustuslievennyksien suuruutta ei tarvitse yksilöidä rikoskohtaisesti niin tavanomaisessa kuin tunnustamisoikeudenkäynnissä. Riittävää erityisesti tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevan perusteluvelvollisuuden kannalta on sen sijaan se, että tunnustuslievennyksen suuruus on eritelty muutoin tuomittavasta seuraamuksesta yhteisen rangaistuksen määrittämisen tasolla.⁴⁷¹

Nähdäkseni seuraamusharkinnassa tulisi kuitenkin huomioida tunnustettujen rikosten lukumäärä ja niiden merkitys rikoskokonaisuuden sekä sen perusteella määrättävän yhteisen rangaistuksen kannalta. Yhteisen rangaistuksen lieventämisen kannalta ei ole yhdentekevää, tunnustaako vastaaja kaikki vai ainoastaan osan teoista. Yhteisen rangaistuksen määrään vaikuttavan tunnustuslievennyksen painoarvon tulisi toisin sanoen riippua siitä, mikä on tunnustettujen tekojen asema rikoskokonaisuudessa ja sen perusteella määrättävässä seuraamuksessa. Tämä edellyttää tuomioistuimelta huomion kiinnittämistä muun ohella siihen, mitkä teot on tunnustettu ja mitkä ei, vaikkei tunnustuslievennyksen suuruutta sinänsä laskettaisikaan tai ilmoitettaisi erikseen joka teon osalta. Tunnustamisen on nimittäin syytä katsoa lieventävän vain tunnustettujen rikosten tuomaa lisää yhteisessä rangaistuksessa. Tunnustuslievennys on tämän myötä samalla suhteessa siihen merkitykseen, joka kyseisillä rikoksilla on yhteiseen rangaistukseen. *Jussi Matikkalan* esimerkkiä lainaten: ”Jos esimerkiksi ryöstön tunnustaminen sen ollessa

⁴⁷¹ Ks. myös Törnqvist 2018, s. 324–327. Vrt. korkeimman oikeuden linjaa kuitenkin Oikarainen 2017, s. 191–192; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–246.

yksinään tuomittavana alentaisi rangaistusta vaikkapa 2 vuodesta 1 vuoteen 6 kuukauteen, on tuolla tunnustuksella yhteisessä rangaistuksessa sama absoluuttinen merkitys ainoastaan silloin, kun kyseinen ryöstö on tuomittavina olevista rikoksista RL 7:5.2:n mukaisesti vakavin”.⁴⁷²

Tämäntyyppisen arvioinnin täysimääräinen toteuttaminen vaikuttaa näin ollen tosiasiassa edellyttävän rikoskohtaista tarkastelua myös yhteiseen rangaistukseen tehtävän tunnustuslievennyksen painoarvon määrittämisen kohdalla. Vaikka korkeimman oikeuden linjan mukaan tunnustuslievennyksen vaikutusta ei tarvitse ilmoittaa rikoskohtaisesti, ideaalimallin mukaisessa seuraamusharkinnassa lieventämisperusteen vaikutusta tulisi arvioida suoraan suhteessa tunnustetusta rikoksesta seuraavaan yksikkörangaistukseen. Tällaisen ideaalimallin selkeänä etuna on se, että tunnustamisen oikea painoarvo tulee varmemmin määritetyksi. Lieventämisperusteen vaikutus tulee samalla perusteluissa myös konkreettisemmin esille. Vaikka lieventämisperusteen vaikutuksia yksikkörangaistuksiin ei tällä tapaa ilmoitettaisikaan, tuomioistuimen tulisi seuraamusharkinnassa nähdäkseni käydä tässä mainittuja seikkoja läpi ainakin ajatuksen tasolla, jotta tunnustushuojennuksen painoarvo vastaisi sitä merkitystä, joka tunnustetuilla rikoksilla on yhteiseen rangaistukseen. Toteamaani tapaan tunnustettujen rikosten lukumäärän ja niiden merkityksen yhteisen rangaistuksen määrässä tulisi nimittäin vaikuttaa seuraamusharkintaan.⁴⁷³

⁴⁷² Matikkala 2021, s. 298–302. Ks. myös HE 40/1990 vp, s. 32–33; vrt. Kemppinen 2021, s. 222–223.

⁴⁷³ Samalla on kuitenkin todettava, että RL 7 luvun uudistamisella pyrittiin nimenomaisesti pääsemään eroon kaavamaisesta rangaistuksen mittaamisesta, jonka korostuneimmassa muodossa kyse on lähinnä yhteisen rangaistuksen muodostavien yksikkörangaistusten yhteenlaskusta. Yhteisen rangaistuksen osatekijöiden erottelu on äärimmilleen vietynä myös prosessitaloudellisesti kuormittavaa, mikä on ristiriidassa syyteneuvottelujärjestelmän tavoitteiden kanssa. Kyse vaikuttaa tältä(kin) osin olevan osaltaan kustannusnäkökohtien ja kontrolli-, ohjaus- sekä legitimeettiargumenttien välisestä jännitteestä. Ks. tarkemmin rikosten erittelyyn liittyvistä argumenteista yhteisen rangaistuksen perustelemissa Kemppinen 2021, s. 198–202, 208–224; sekä erityisesti tunnustamisoikeudenkäynnin kannalta Törnqvist 2018, s. 324–327; Oikarainen 2017, s. 191–192; Tapani – Tolvanen 2015, s. 244–246; HE 58/2013 vp, s. 37.

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tunnustuksen oikeuspoliittinen painoarvo ja sen huomioimisen taustalla olevat rangaistusteoreettiset perusteet ovat muuttuneet. Kyseinen muutos vaikuttaa niin lainsäädännön kuin lainkäytön tasolla. Tämä havainnollistuu yhtäältä syyteneuvottelujärjestelmän omaksumisena ja toisaalta perinteisten tunnustussäännösten soveltamiskäytäntöjen muutoksena. Nähdäkseni kyseiset muutokset ovat samalla osa laajempaa kriminaalipoliittista, rangaistuksen käytön yleisiin tavoitteisiin liittyvää, kehityskaarta. Tunnustuksen huomioiminen ja sen taustaperusteet toisin sanoen ilmentävät seuraamusjärjestelmän taustalla olevia kriminaalipoliittisia, rangaistusteoreettisia ja rikosoikeusideologisia lähtö- sekä ongelmakohtia myös yleisemmällä tasolla.

Esimerkiksi kustannustehokkuuteen palautuvien argumenttien painoarvo on voimistunut kriminaalipoliittisessa keskustelussa ja päätöksenteossa myös syyteneuvottelujärjestelmän ylittävien osien. Tulevaisuuteen kohdistuvat utilitaristiset tarkoituksenmukaisuusargumentit näkyvät väitteeni mukaan alati selkeämmin jopa lainkäytön tasolla sen sijaan, että ne ohjaisivat lähinnä lainkäyttäjän toimintaa. Muun ohella syyttäjän rooli kriminaalipoliittisesti tarkoituksenmukaisia ratkaisuja tuottavana toimijana on entisestään kasvanut, minkä lisäksi tarkoituksenmukaisuusharkinnan mahdollisuuksia on laajennettu myös tuomioistuinten seuraamusvalikoimassa. Tavoite–keino-tietoinen argumentaatio ei myöskään rajoitu ainoastaan seuraamusharkintaan, vaan esimerkiksi rikosprosessin toteuttamiseen liittyvät vaihtoehdot ovat samoin monipuolistuneet ja (muun muassa syyteneuvottelun ilmentämällä tavalla) entistä sitoutuneempia tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin. Mainittujen seikkojen myötä lainkäyttöratkaisuissa on havaittavissa myös entistä selkeämmin tiettyä seuraushakuisuutta.

Huomionarvoista on lisäksi se, että seuraamusjärjestelmän toiminnassa vaikuttavat yhtäaikaaisesti useamman kaltaiset – toisistaan eriävät – utilitaristiset perusteet ja tavoitteenasettelut. Utilitaristiset argumentit eivät tyhjene esimerkiksi ainoastaan yleispreventiivisiin tai kustannustehokkuuteen liittyviin tavoitteisiin, vaan erilaiset hoito- ja kuntoutusajatteluun liittyvät näkökohdat ovat samanaikaisesti vahvistuneet kriminaalipoliittisessa keskustelussa ja seuraamusjärjestelmässä.

Sinänsä tämä ei ole uutta, sillä rikoslaissa on jo vanhastaan säilynyt tiettyjä kaikuja tekijäsyylisyyttä painottaneesta rikosoikeudesta (esimerkiksi tunnustussäännöksissä), vaikka usklassinen rikosoikeus onkin ollut vallalla lähemmäs puoli vuosisataa. Erilaisten näkökohtien huomioiminen, yhteensovittaminen ja punninta on lisäksi jo lähtökohtaisesti toivottavaa, sillä erilaisiin ongelmakohtiin on mahdollisuuksien mukaan mielekästä kyetä reagoimaan eri tavoin. Rangaistuksen käytössä joudutaan aina tasapainottelemaan useiden – ajoittain ristiriitaisten – intressien välillä, jolloin rankaisemista ei ole syytä perustaa yhteen kategoriseen ja mustavalkoiseen malliin. Seuraamusjärjestelmän ja rangaistuksen käytön tulisi kuitenkin perustua mahdollisimman johdonmukaiseen rangaistusteoreettiseen malliin ja kriminaalipoliittiseen tavoitteenasetteluun, joissa keskenään ristiriitaiset intressit on punnittu ja yhteensovitettu keskenään harkitusti. Mikäli seuraamusjärjestelmän toiminta ei noudata yhtenäistä ajatusrakennelmaa rangaistuksen käytön tavoitteista ja niiden toteuttamistavoista, rikosoikeuden tehokkuus ja legitiimiys rapautuvat.

Mainittuja näkökohtia silmällä pitäen väitän, että utilitaristiset näkökohdat ohjaavat aikaisempaa konkreettisemmin seuraamusjärjestelmän tavoitteenasettelua ja toimintaa – osin jäsentymättömään lopputulemaan johtavalla tavalla. Muun ohella rikosoikeuden kustannustehokkuuteen, yleispreventioon ja erityispreventioon liittyvät tavoitteet sekä eritoten niiden toteuttamiseksi hyödynnetyt keinot ovat osin ristiriidassa tavalla, joka on vaarassa muodostaa seuraamusjärjestelmästä epäkoherentin ja tätä myöten tehottoman kokonaisuuden. Kriminaalipoliittiset muutokset ja keskustelut sisältävät samanaikaisesti punitatiivisia ja hoidollisia trendejä esimerkiksi seksuaali- ja huumausainerikollisuuden kohdalla. Kokonaiskuva seuraamusjärjestelmän ja rangaistuksen käytön erilaisista tavoitteista edellyttääkin nähdäkseni tietyiltä osin kirkastamista ja jäsentämistä. Kiteytetysti kriminaalipoliittinen tavoitteenasettelu on rangaistuksen käytön osalta monipuolistunut ennen muuta utilitaristisen argumentaation viitoittamana, mutta mainitut tavoitteet – ja ennen kaikkea niiden toteuttamiskeinot – ovat toisiinsa nähden paikoin jännitteisessä suhteessa.

Muutosuunta on paikoin ongelmallinen useammallakin tavalla. Yksittäisissä tapauksissa tarkoituksenmukaiset ratkaisut eivät välttämättä muodosta laajemmasta mittakaavasta tarkasteltuna mielekästä systeemiä esimerkiksi yleispreventiomekanismin kannalta. Tämän ohella vaarana on se, että tapauskohtaisesti tarkoituksenmukainen ja tämän myötä mahdollisesti arvoneutraali rangaistuksen käyttö ei kohtelee yksilöitä moraaliseen harkintaan kykenevinä subjekteina ja näin ollen päämäärinä sinänsä, mikä on ongelmallista ihmisarvon ja tätä määrittävän yksilöautonomian kunnioittamisen kannalta. Yksilöitä käytetään nimittäin välineinä määrättyjen tavoitteiden toteuttamiseksi, mikäli he eivät jaa rangaistusta omakseen. Ihmisarvon ja tahdon autonomian kunnioittamisen tulisi

kuitenkin olla rikosoikeuden perimmäinen suojan kohde, sillä se on muiden arvojen perusteltavuuden ja jaettavuuden esiehto sekä kaikkien yhtäläisesti jaettavissa sellaisenaan.

Täten väitän, että rangaistuksen tarkoituksperiä tulisi rikastuttaa nimenomaisella absoluuttisella velvollisuudella kohdella ihmisiä aina myös päämäärinä sinänsä siten, että kyseinen velvollisuus ei olisi alisteinen ja ainoastaan rajoittava rangaistuksen käytännöllisiin tehtäviin nähden. Toisin sanoen yksilöautonomian kunnioittamisen tulisi olla rangaistuksen absoluuttisesti velvoittava tarkoituksperi sellaisenaan, josta ei tulisi tinkiä muiden intressien (kuten kustannusnäkökohtien) niin vaatiessa. Rangaistuksen käytön tulisi toteuttaa käytännöllisiä intressejä yksilöiden ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla, mikä edellyttää vetoamista yksilöiden sisäisiin motiiveihin pelkkien ulkoisten vaikuttimien hyödyntämisen sijaan.

Kyseiset näkökohdat pätevät myös tunnustuksen huomioimisen suhteen. Rangaistuksen käytön erilaiset perustelut ja tavoitteet näkyvät tunnustuksen huomioimisen kohdalla esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä. Syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönotto merkitsi tarvetta yhdenmukaistaa erilaisten tunnustussäännösten soveltamisedellytyksiä ja vaikutuksia, minkä myötä esimerkiksi ratkaisussa KKO 2018:60 perinteisen lieventämisperusteen tulkintaa viilattiin yhteensopivammaksi uusien syyteneuvottelusäännösten kanssa. Tunnustussäännösten tulkintakäytännöt vaikuttavat kuitenkin olevan yhä jokseenkin jäsentymättömiä. Tähän viittaa muun ohella se, että ratkaisussa KKO 2022:11 korkein oikeus on jälleen viitannut nimenomaisesti tekijäsyllisistä perusteluista ponnistaviin perusteisiin, joihin se pyrki tekemään pesäeron ratkaisussa KKO 2018:60. Suhtautuminen tunnustuksen taustaperusteisiin – ja tämän myötä myös tunnustussääntelyn tulkintakäytäntö – vaikuttaa toisin sanoen seilaavan edestakaisin, mikä kielii pyrkimyksestä ja haasteista tasapainoilla rangaistuksen käytön eri intressien ja taustaperusteiden välillä. Syyteneuvottelujärjestelmän mukaisessa äärimmäisen seuraushakuisessa tulkintamallissa on omat ongelmansa, ja sama voidaan todeta myös tekijäsyllisistä perusteluista ponnistavasta mallista. Kyseiset haasteet heijastavat osaltaan edellä mainittuja rankaisemisen jännitteisiä tavoitteita ja perusteluita sekä niistä seuraavia muutospaineita nykyaikaisessa kriminaalipolitiikassa ja seuraamusjärjestelmässä. Tunnustussääntelyn haasteet ovat (osittain) seurausta seuraamusjärjestelmän yleisen tavoitteenasettelun tietystä jäsentymättömyydestä, jota ne myös ilmentävät.

Esimerkiksi puhtaasti resurssisäästöihin tähtäävä syyteneuvottelujärjestelmä voi sen nykymuodossaan rapauttaa rangaistuksen kommunikatiivista vaikutusta. Rangaistuksen moiteviestinnällinen ja täten sisäisiin motiiveihin vetoava vaikutus voi heikentyä niin yksittäistapauksellisella kuin yleispreventiivisellä tasolla, mikäli syyteneuvottelu hahmotetaan arvoneutraaliksi kaupankäynniksi. Tästä seuraten tunnustus tulisi systematisoida osaksi arvolatautunutta moitekommunikaatiota niin

sanotun laajennetun suhteellisuuskäsityksen alaisuudessa sen sijaan, että tunnustushuojennuksessa olisi kyse ainoastaan suhteellisuusperiaatteen mukaisen moitearvostelun ulkopuolisesta tekijästä. Tunnustuksen tulisi väitteeni mukaan siis vaikuttaa rikoksentekijän ansaitseman moitteen määrään. Seuraamusjärjestelmän tulisi kannustaa omista arvoista lähtöisin olevaan tunnustamiseen – ja saada tunnustaminen yksilön arvojen vaatimaksi toiminnaksi – eikä turvautua ainoastaan ulkoisten motiivien voimaan. Moraalisesti väritynyt sisäisiin motiiveihin vetoava kommunikaatio voi myös jo itsessään lisätä niin tunnustushalukkuutta kuin yleis- ja erityispreventiivisestä vaikutusta. Rikoksentekijän arvoja puhuttelevalla vetoamisella ja tämänmukaisella kohtelemisella voi olla ulkoisia vaikuttimia suurempi merkitys käyttäytymisen ohjaamisessa jopa syyteneuvottelun ydinalueeseen kuuluvissa talousrikoksissa. Yksittäisen rikoksentekijän ohella tällä on merkitystä myös suuren yleisön oikeudenmukaisuuskäsityksien, ja täten yleispreventiomekanismien, kannalta.

Systematisoimista moitteeseen vaikuttavien perusteiden alaan puoltaa myös se, että muutoin äärimmäisen seuraushakuisen syyteneuvottelusääntelyn myötä myös perinteisen lieventämisperusteen tulkintakäytännöstä on vaarassa tulla varsin seuraushakuinen. Mikäli syyllisyysargumentaatioon yhdistettyjä edistämisyrittämyksien subjektiivisia elementtejä ei huomioida, tehottomien edistämisyrittämyksien asema rangaistuslievennyksen perusteena heikentyy, mikä voi osaltaan johtaa tunnustuskynnyksen nousemiseen ja täten sääntelyn tavoiterationaalien (kustannussäästöjen tavoitteen) vastaiseen lopputulemaan.

Väitän toisin sanoen, että rikoksen tunnustamisella tulisi olla yhteys moitearvosteluun niin edistämisyrittämysten subjektiivisten elementtien ja tehottomien edistämisyrittämysten huomioimisen varmistamiseksi kuin siksi, että rankaiseminen ja tunnustuksen huomioiminen puhuttelisivat rikoksentekijää moraalisesti kykenevänä subjektina eivätkä kohtelisi tätä ainoastaan välineenä. Tämän ohella arvolutautuneet tunnustushuojennukset kannustavat kulloinkin rangaistavaa rikoksentekijää ottamaan vastuuta teostaan ja hyväksymään rangaistuksen välittämän viestin. Tunnustukselle annettavan moraalisen värityksen myötä tunnustushuojennuksia ei lopulta koeta välttämättä epäoikeudenmukaisiksi myöskään suuren yleisön silmissä.

Tunnustussääntelyllä on olennainen vaikutus myös rikosprosessin ja sen tavoitteiden toteuttamiseen. Tunnustaminen voi vaikuttaa erityisesti syyteneuvottelujärjestelmän kautta merkittävästi kaikkiin rikosprosessin vaiheisiin esitutkinnasta tuomioistuinvaiheeseen. Näyttökysymysten ohella tunnustaminen vaikuttaa esimerkiksi tutkittavien tekojen valikoitumiseen esitutinnan rajoittamisen ja syyttämättä jättämisen kautta. Toimenpiteistäluopumisjärjestelmän systematiikan kannalta uusi tunnustussääntely edustaa määräämisperiaatteen mukaisten aineksien lisääntymistä sekä pyrkimystä vapauttaa resursseja vaikeampien ja vakavampien

rikoskokonaisuuksien käsittelystä. Tunnustusperusteissa on toisin sanoen kyse kriminaalipoliittisten resurssien uudenkaltaisesta jyvittämisestä eri rikostyyppien välillä.

Vaikka kyse on osin uutuusarvoisista tekijöistä toimenpiteistäluopumis- ja rikosprosessijärjestelmän systematiikan kannalta, syyteneuvottelua ohjaavat useat laintasoiset rajoitukset, oikeusturvatakeet ja rikosprosessuaaliset periaatteet. Esimerkiksi objektiivisuusperiaate ja tästä seuraava aineellisen totuuden kunnioittamisen vaatimus määrittävät olennaisissa määrin syyteneuvottelun rajoja. Näiden myötä rikosoikeusjärjestelmää kohtaan koettu legitimizeetti ei syyteneuvottelun myötä heikentyne kestävästi huomioiden erityisesti se, että rikoksenteikijän omiin positiivisiin toimiin perustuvat kevennykset kytkeytyvät selkeämmin aineelliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviin näkökohtiin kuin esimerkiksi puhtaat kustannussyyt. Muista luopumisperusteista poiketen tunnustaminen edistää pääteon tutkintaa ja rikosvastuun toteuttamista pääteon osalta. Niin sanottujen mammuttijuttujen käsittelyn tehostaminen myös edistää rikosoikeusjärjestelmän yleistä tehokkuutta (ja täten esimerkiksi preventiivisiä vaikutuksia) mahdollistamalla voimavarojen hyödyntämisen yhä useammissa jutuissa. Tunnustussäännöksillä on myös potentiaalia toteuttaa asianomistajan etuja niin rikosprosessin helpottumisen kuin hänen kärsimiensä vahinkojen korvaamisen edistämisen muodossa. Mainittujen näkökohtien myötä syyteneuvottelu voi hyvin säänneltynä ja toteutettuna jopa edistää rikosoikeusjärjestelmän uskottavuutta.

Nyky muodossaan syyteneuvottelu kuitenkin sisältää myös tiettyjä vaaranpaikkoja yhdenvertaisen kohtelun ja rikosoikeusjärjestelmän legitimiuden kannalta. Esimerkiksi menettelyn kohdistuminen ennen muuta talousrikoksiin voi asettaa talousrikolliset ja -rikokset muihin rikoslajeihin verrattuna parempaan asemaan, mikä voi herättää kysymyksiä syyteneuvottelujärjestelmän tasapuolisuudesta ja yhdenvertaisesta soveltamisesta. Syyteneuvottelun laajempi soveltamisala voisikin väitteeni mukaan osaltaan parantaa rikosoikeusjärjestelmän yhdenvertaisuutta ja tätä kautta sitä kohtaan koettua luottamusta, sillä se ehkäisisi väitteitä siitä, että viranomaiset suosisivat valkokaulusrikollisia muiden rikoksenteikijöiden kustannuksella.

Rikosprosessin legitimiisyyteen ja täten sen tavoitteenasetteluihin kuuluvat myös oikeusturvatakeet sekä yleisemminkin se, kuinka se kohtelee asianosaisia. Tämä on suoraa seurausta jo rikosprosessin ja aineellisen rikosoikeuden justifikaatioiden sekä tavoitteenasetteluiden välisestä yhteydestä. Rikosprosessin tulisi osaltaan edistää sitä, että aineellisen rikosoikeuden käytännölliset tavoitteet toteutuvat tavalla, joka täyttää oikeusturvavaatimukset sekä kohtelee asianosaisia absoluuttisen velvoitteen mukaisesti aina myös päämäärinä sinänsä. Aineellisen rikosoikeuden ohella myöskään rikosprosessin ei tule turvautua yksilöiden

välineellistämiseen, vaan sen tulee kunnioittaa heidän ihmisarvoaan ja autonomiaansa.

Tunnustussääntely voi toteuttaa edellä mainittuja näkökohtia oivallisesti, kunhan se ei epäasiallisesti painosta rikoksentehtijää tunnustamaan tekoaan. Rajoitukset epäasiallista painostusta vastaan on syytä kytkeä oikeudellisesti sitoviin perus- ja ihmisoikeussäännöksiin mukaisiin oikeusturvatakeisiin kuten esimerkiksi itsekriminointisuojaan. Itsekriminointisuoja tulisi estää ensinnäkin sellainen painostaminen, joka voi lisätä väärin tunnustusten ja syyksilukevien tuomioiden mahdollisuutta. Toiseksi sen tulisi ymmärtää estävän sellaiset painostavat tunnustusvaikuttimet, joiden myötä epäilty ei voi valita toimia sisäisten motiivien mukaisesti. Jotta tunnustussääntely olisi yksilöautonomiaa sekä ihmisarvoa kunnioittava, sen tulisi toisin sanoen mahdollistaa tunnustuksen vapaaehtoisuus myös siinä mielessä, että se on epäillyn omien sisäisten motiivien mukainen – hänen tulisi itse haluta tunnustaa omiksi tekemistään sisäisistä syistä eikä pelkästään ulkoisen painostuksen vuoksi. Samalla itsekriminointisuoja estää kuitenkin myös yksilöiden ajatusten ja tunteiden arvottamisen sekä niiden muokkaamisen. Tunnustuslievennyksien tulisi perustua yksilön konkreettisiin valintoihin ja tekoihin eikä hänen ajatuksiinsa ja toiminnan taustalla oleviin sisäisiin motiiveihin tai niiden puutteeseen. Rikosprosessi tulisi siis kokonaisuutena muodostaa tavalla, joka kannustaa tunnustamaan siksi, että tunnustaminen koetaan oikeelliseksi ja omien arvojen velvoittamaksi toiminnaksi. Väitän, että selkeine rajoituksineen jäsennettynä tunnustussääntely on yhteensovittavissa oikeusturvatakeiden vaatimusten kanssa, ja tunnustussääntelyn voidaan katsoa toteuttavan legitimiin rikosprosessin arvoja sekä tavoitteita.

Rangaistuksen käytön ja tunnustuksen huomioimisen yleisemmän tason justifikaatioista, niitä rajoittavista ehdoista sekä näiden systematisoinnista saadaan johdettua tunnustussäännösten tarkemmat soveltamiskriteerit. Tunnustussäännösten keskinäisen systematiikan osalta voidaan todeta, että perinteinen RL 6 luvun 6 §:n 3 kohta on syyteneuvottelujärjestelmästä erillinen lieventämisperuste, johon nähden syyteneuvottelusäännökset ja -lievennykset saavat erityissäännöksen aseman. Jo todettuun tapaan syyteneuvottelusäännökset ovat tämän vuoksi vaikuttaneet merkittävästi myös perinteisen lieventämisperusteen tulkintaan. Tämä ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton yhtälö silmällä pitäen esimerkiksi sitä, että säännösten täydellinen yhtenäistäminen on vaarassa muodostaa varsin seuraushakuisen soveltamiskriteeristön. Perinteisen lieventämisperusteen tulisi väitteeni mukaan sen sijaan mahdollistaa rangaistuksen lieventäminen myös tehottomien edistämisyhtymien perusteella.

Seuraushakuisuuden vastapooliksi miellettyjä edistämisyhtymien subjektiivisia elementtejä ei kuitenkaan ole väitteeni mukaan syytä sitoa korkeimman oikeuden viittaamalla tavalla tekijäsyylisiin perusteisiin ja niiden

tunnusmerkkinä pidettyyn tunnustuksen oma-aloitteisuuteen. Laajennetun suhteellisuuskäsityksen alaisuuteen systematisoituna tunnustukselle on mahdollista muotoilla kolmas tulkintamalli, joka jää eräällä tapaa kahden ääripään (seuraushakuisuuden ja tekijäsyöllisyyden) väliin. RL 6 luvun 6 §:n 3 kohdan perusteella palkittavan edistämisyarkimykseen tulisi tämän mukaisesti olla sellainen, joka voi rikoksentekijän käsityksen mukaan edistää tutkintaa. Edistämisyarkimykseen ei siis tarvitse olla oma-aloitteinen eikä siitä tule tehdä päätelmiä rikoksentekijän persoonallisuudesta. Riittävää – ja toisaalta vähintäänkin edellytettävää – on se, että rikoksentekijä on käsityksensä mukaisesti kontrollissa tutkinnan edistämisestä siten, että hän voi vapaaehtoisesti valita pyrkiä edistämään tutkintaa sekä omasta tahdostaan vaikuttaa edistymiseen. Palkittavan – vaikkakin tehottoman – edistämisyarkimykseen tulee väitteeni mukaisesti olla näin kuvailtavissa vapaaehtoiseksi ja rikoksentekijän omasta tahdosta riippuvaiseksi, muttei väistämättä oma-aloitteiseksi.

Keskiössä ovat toisin sanoen tunnustusteot itsessään sekä niistä seuraavat pragmaattiset hyötyvaikutukset – eli kustannussäästöt. Tunnustuslievennyksen justifikaation kiinnittäminen tunnustamisesta seuraaviin konkreettisiin hyötyvaikutuksiin ja rikoksentekijän valintaan vaikuttaa niihin toimintansa kautta mahdollistavat tekokeskeisestä arvioinnista puhumisen persoonallisuuden arvottamisen sijaan. Arvottamisen kohteena on tunnustamisteko rikoksentekijän suhtautumisen sijaan. Samanaikaisesti painoarvoa kyetään kuitenkin antamaan myös edistämisyarkimykseen subjektiivisille elementeille, jolloin kyse ei ole puhtaasti seuraushakuisesta arvioinnista. Kyse on väitteeni mukaan eräällä tapaa seuraushakuisuutta ja tekijäsyöllisyyttä painottavien mallien väliin jäävästä kolmannesta systematisointi- ja tulkintamallista.

Vaikka prosessisäästöihin liittyvät seikat ovat ratkaisevassa roolissa soveltamiskriteeristöissä, syyteneuvottelujärjestelmällä ja tunnustuksen huomioimisella ylipäättänsä tulisi kuitenkin olla prosessitaloudellisuuden ohella myös muita tavoitteita. Myös (ja ehkä jopa erityisesti) syyteneuvottelumenettelyssä on potentiaalia täyttää monenlaisia intressejä, kuten moraaliseen vakuuttamiseen, restoratiivisuuteen, erityispreventioon, rikoksen vaikutuksien vähentämiseen, asianomistajan hyvittämiseen ja teon sovittamiseen liittyviä näkökohtia. Syyteneuvottelumenettelyn soveltamiskäytännössä erityisesti syyttäjän tulisi toisin sanoen pyrkiä mahdollisuuksien mukaan huomioimaan ja toteuttamaan myös kustannusajattelun ulkopuolisia intressejä.

Viimeksi mainitulla en kuitenkaan tarkoita sitä, että syyteneuvottelu ei olisi ensisijaisesti kustannussäästöihin tähtäävä järjestelmä. Muut kuin teon selvittämisen edistämiseen liittyvät seikat on sinänsä pidettävä erillään tunnustussäännösten soveltamiseen ja tunnustuslievennyksen suuruuteen vaikuttavista kriteereistä. Esimerkiksi rikoksen vaikutuksien poistaminen on tunnustuksesta erillinen ja

itsenäinen rangaistuksen lieventämisperuste, joka on pidettävä mittaamisharkinnassa ja sen systematiikassa tunnustuksesta erillään. Muiden kuin teon selvittämisen edistämiseen liittyvien tekijöiden ei toisin sanoen tulisi saada merkitystä tunnustussäännösten kautta, vaikka teonjälkeiset toimet usein liittyvätkin toisiinsa. Tämä käy ilmi jo muun ohella siitä, että syyteneuvotteluhuojennuksista säättävän RL 6 luvun 8 a §:n 3 momentin mukaan tuomioistuin on velvollinen erittelemään tunnustamisen konkreettisen vaikutuksen muutoin määrättävään rangaistukseen. Sama lähtökohta on syytä omaksua myös tunnustamisoikeudenkäynnin ulkopuolella, sillä rangaistuksen mittaamisen systematiikka on syytä pyrkiä muotoilemaan ja hahmottamaan mahdollisimman johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi myös laajemmasta mittakaavasta tarkasteltuna.

Lopulta määrättäviin seuraamuksiin tunnustaminen voi vaikuttaa sen vaiheesta ja laadusta riippuen monin tavoin. Tunnustaminen mahdollistaa esitutinnan rajoittamisen, syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen, rangaistuslajin vaihtamisen sekä rangaistusasteikon ja konkreettisen rangaistuksen lieventämisen. Mitä varhaisemmassa vaiheessa tunnustus annetaan, ja mitä enemmän se tuottaa prosessitaloudellisia säästöjä, sitä merkittävämpiä rangaistushelpotuksia sillä lähtökohtaisesti voidaan saavuttaa. Tunnustuksen oikeuspoliittisen painoarvon kasvamisen ja tästä seuranneen syyteneuvottelujärjestelmän omaksumisen myötä tunnustus voi nykyisin lieventää konkreettista rangaistusta jopa yli kolmasosalla (sekä aikaisemmasta poiketen mahdollistaa myös esitutinnan rajoittamisen ja syyttämättä jättämisen). Vaikka kyse on huomattavasta rangaistushuojennuksesta, se ei nähdäkseni ole ristiriidassa rangaistuksen käytölle muotoiltujen yleisten rangaistusteoreettisten arvojen ja tavoitteiden kanssa. Väitettä tukee osaltaan jo se, että syyteneuvottelujärjestelmä ei ole johtanut tunnustusten lisääntymiseen ennakoiduissa määrin. Mikäli järjestelmä ei kannusta tunnustamaan odotetuissa määrin, se ei myöskään lisänne esimerkiksi rikoksenteleopäätöksiä tekemällä rikoksista houkuttelevampia tunnustushuojennusten kautta. Kolmasosan lievennys ei myöskään lisänne olennaisesti riskiä paikkansapitämättömistä tai muutoin painostetuista tunnustuksista.

Väitteeni mukaan rangaistushuojennusten suuruuden sijaan huomiota tulisi kuitenkin kiinnittää ennen muuta tunnustuslievennysten saamisen varmuuteen sekä siihen, että tunnustushuojennuksia ei mielletäisi ainoastaan instrumentaalisiksi ohjauskeinoiksi. Arvoja puhutteleva eettinen vetoaminen on käyttäytymisen ohjaamisen kannalta tehokkaampaa ja legitiimimpää verrattuna välineellistävään kohteluun. Näkökohdat pätevät niin tunnustussääntelyn kuin rangaistuksen yleisten arvojen ja tavoitteiden toteuttamisessa. Moitteeseen perustuvat tunnuslievennykset kannustavat tehokkaammin tunnustamaan sekä toimivat paremmin erityispreventiivisinä tekijöinä kuin puhtaan arvoneutraalit ja välineellistävät ohjauskeinot. Koska tunnustussääntelyä ei tämän mukaisesti tarvitse perustaa

ainoastaan rangaistushuojennusten suuruuteen, moraalisesti värittyä kommunikaatio palvelee samalla myös yleispreventiivisiä tarkoituksia. Hyöty-haitta-laskelmointiin perustuvat rikoksentekopäätökset eivät lisääntyne merkittävästi, kun tunnustushuojennukset eivät poista rangaistuksen tuntuu (ja näin rikosten kannattamattomuutta) kokonaan. Huomattavista arvoneutraaleista rangaistushuojennuksista poiketen moiteperustainen tunnustushuojennus tosin sanoen kannustanee tunnustamaan, muttei samalla heikennä rangaistuksen pelotevaikutusta rikoksentekopäätöksiä lisäävästi. Maltillisemmat ja moraalisesti värittyneet tunnustushuojennukset koettaneen samalla yleisellä tasolla paremmin ansaituiksi ja oikeudenmukaisiksi, mikä on olennaista välillisen yleispreventiomekanismin kannalta. Tällä tavoin tehokkaasti toimiva tunnustussääntely voi palvella yleispreventiomekanismeja myös edistämällä esimerkiksi rikosvastuun, sanktiovarmuuden ja asianomistajan etujen toteuttamista tehostamalla rikosoikeusjärjestelmän toimintaa. Väitteeni mukaan tunnustuslievennysten suuruuden kasvattamisen sijaan olisi siis mielekästä pyrkiä siihen, että tunnustuskannustimet pohjautuisivat nykyistä selkeämmin sisäisiin motiiveihin vetoavaan, moraalisesti värittyneeseen vakuuttamiseen. Moiteperusteisella vetoamisella tulisi erällä tapaa korvata ja täydentää puhtaan instrumentaalista ohjausta niin tunnustussääntelyn kuin rangaistuksen käytön yleisten tavoitteiden ja arvojen täysimääräisemmäksi toteuttamiseksi.

Täten väitän, että tässä muotoilemallani laajennetun suhteellisuuskäsityksen mukaisella tavalla jäsenneettynä tunnustussääntely on yhteensovitettavissa nykyistä paremmin rankaisemisen (ja tästä seuraten tunnustussääntelyn itsensä) absoluuttisten ja relatiivisten tarkoituksien kanssa. Systematisointiehdotukseni kaltaisella tavalla toteutettuna tunnustuksen huomioiminen edistää paremmin kummankin mainitun – toisistaan poikkeavan – premissin mukaisten ehtojen täyttämistä verrattuna siihen, että tunnustukseen ja tunnustaviin rikoksentekijöihin suhtauduttaisiin puhtaasti välineellisesti. Tämän mukaisella tavalla myös rangaistuksen tarkoitukselliset ylöpäättensä on syytä ymmärtää laajemmiksi kuin nykyinen utilitaristinen tendenssi vaikuttaa edellyttävän. Absoluuttiset sellaisenaan sitovat velvollisuudet ja perustelut palvelevat yleisesti sekä yhtäläisesti kaikkia yksilöitä, jolloin niitä ei ole syytä rajata rangaistuksen käytöstä käytävän keskustelun ulkopuolelle. Niin tunnustuksen huomioiminen kuin rangaistuksen käyttö ylöpäättensä on syytä toteuttaa mahdollisimman monia näkökohtia silmällä pitäen ja niitä yhteensovittaen – ja eritoten tavalla, joka on kaikkien yhtäläisesti jaettavissa.

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18–19/1990)
EOAL	Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto
ETL	Esitutkintalaki (805/2011)
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
K	Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteamietintö
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OMLS	Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä
OMML	Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja
OMSO	Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SOU	Statens offentliga utredningar
VKS	Valtakunnansyyttäjä
vp	Valtiopäivät

Lähteet

Kirjallisuus

- Aalto-Heinilä, Maija: Voiko oikeuslähteiden tulkinta olla objektiivista? *Lakimies* 6–7/2020, s. 903–924.
- Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten tulkinnasta. Tutkimus lainopillisen perustelun rationaalisuudesta ja hyväksyttävyydestä. *Juridica* 1982.
- Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. WSOY 1989.
- Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–36 teoksessa Juha Häyhä (toim.), *Minun metodini*. Werner Söderström Lakitieto Oy 1997.
- Alschuler, Albert: The Changing Plea Bargaining Debate. *California Law Review* 69(3) 1981, s. 652–730.
- Anttila, Inkeri: Rangaistuksen valitseminen lainsäätäjän ja tuomarin tehtävänä. *Lakimies* 1973.
- Anttila, Inkeri: Kannattaako katua?, s. 1–10 teoksessa Erkki Ailio – Pekka Koskinen – Raimo Lahti – Martti Majanen – Terttu Utriainen (toim.), *Rikosoikeudellisia kirjoitelmia IV*. Reino Kalervo Ellilälle 26.6.1980 omistettu. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1980.
- Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi: *Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka*. Kustannusosakeyhtiö Tammi 1977.
- Ashworth, Andrew – von Hirsch, Andrew: *Equity Factors in Sentencing*, s. 9–26 teoksessa Petter Asp – Claes Lernerstedt (toim.), *Josefs resa. Vänbok till Josef Zila*. Iustus Förlag 2007.
- Asp, Petter: *EG:s sanktionsrätt. Ett straffrättsligt perspektiv*. Iustus Förlag 1998.
- Asp, Petter – Ulväng, Magnus – Jareborg, Nils: *Kriminalrättens grunder*. Toinen painos. Iustus Förlag 2010.
- Bachmaier, Lorena: The European Court of Human Rights on Negotiated Justice and Coercion. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 26 2018, s. 236–259.
- Bagaric, Mirko – Clarke, Julie – Rininger, William: Plea Bargaining: From Patent Unfairness to Transparent Justice. *Missouri Law Review* 84(1) 2019, s. 1–46.
- Berman, Mitchell: Two Kinds of Retributivism, s. 433–457 teoksessa R. A. Duff – Stuart P. Green (toim.), *Philosophical Foundations of Criminal Law*. Oxford University Press 2011.
- Borgeke, Martin: Att bestämma påföljd för brott. Toinen, uudistettu painos. Norstedts Juridik 2012.
- Boucht, Johan: Mot en kommunikativ straffrätt. *JFT* 2/2005, s. 121–143.
- Brunk, Conrad: The Problem of Voluntariness and Coercion in the Negotiated Plea. *Law & Society Review* 13(2) 1979, s. 527–553.
- Buell, Samuel W.: The Blaming Function of Entity Criminal Liability. *Indiana Law Review* 81(2) 2006, s. 473–538.
- Carlson, Licia – Kittay, Eva Feder: Introduction: Rethinking Philosophical Presumptions in Light of Cognitive Disability. *Metaphilosophy* 40(3–4) 2009, s. 307–330.
- Chappell, Timothy: *Ethics and Experience. Life Beyond Moral Theory*. Acumen Publishing 2009.
- Cureton, Adam: Treating Disabled Adults as Children: An Application of Kant's Conception of Respect, s. 270–288 teoksessa Richard Dean – Oliver Sensen (toim.), *Respect: Philosophical Essays*. Oxford University Press 2021.

- Dean, Richard: *The Value of Humanity in Kant's Moral Theory*. Oxford University Press 2006.
- Dostojevski, Fjodor Mihailovitš: *Rikos ja rangaistus*. Kuusiosainen romaani jälkilauseineen. Suom. J. A. Hollo. 12. painos. WSOY 1985 (venäjänkielinen alkuteos 1866).
- Duff, R. A.: *Punishment, Communication and Community*. Oxford University Press 2001.
- Duff, R. A.: *Penance, Punishment and the Limits of Community*. *Punishment & Society* 5(3) 2003, s. 295–312.
- Duff, R. A.: *Restorative punishment and punitive restoration*, s. 82–100 teoksessa Lode Walgrave (toim.), *Restorative Justice and the Law*. Routledge 2011a (ilm. alun perin 2002).
- Duff, R. A.: *Responsibility, Restoration and Retribution: Has It a Future?*, s. 63–85 teoksessa Michael Tonry (toim.), *Retributivism Has a Past: Has It a Future?*. Oxford University Press 2011b.
- Duff, R. A. – Garland, David: *Introduction: Thinking about Punishment*, s. 1–43 teoksessa R. A. Duff – David Garland (toim.), *A Reader on Punishment*. Oxford University Press 1994.
- Dworkin, Ronald: *Taking Rights Seriously*. Harvard University Press 1977.
- Ervo, Laura: *Nemo tenetur se ipsum accusare – myötävaikuttamattomuusperiaatteen sisältö ja rajat*, s. 1–26 teoksessa Risto Haavisto (toim.), *Matkalla pohjoiseen*. Professori Jyrki Virolaisen juhlaKirja 26.2.2003. Lapin yliopisto 2003.
- Fahmy, Melissa Seymour: *Kantian Perspectives on Paternalism*, s. 96–107 teoksessa Kalle Grill – Jason Hanna (toim.), *The Routledge Handbook of the Philosophy of Paternalism*. Routledge 2018.
- Fredman, Markku: *Puolustajan rooli. Rikoksesta epäillyn ja syytetyn avustajan roolin kehitys Suomessa 1980-luvulta nykypäivään*. Alma Talent 2018.
- Frände, Dan: *Finsk straffprocessrätt*. Edita 2009.
- Frände, Dan: *Yleinen rikosoikeus. Toinen, uudistettu painos*. Edita 2012.
- Gaspar-Vrana, Emina: *Kronvittnen i svensk rätt – kampen mellan effektivitet och rättssäkerhets*. *Juridisk tidskrift* 2015/16, s. 236–250.
- Gorr, Michael: *The Morality of Plea Bargaining*. *Social Theory and Practice* 26(1) 2000, s. 129–151.
- Grant, Ruth: *Rethinking the Ethics of Incentives*. *Journal of Economic Methodology* 22(3) 2015, s. 354–372.
- Green, Michael: *The Privilege's Last Stand: The Privilege Against Self-Incrimination and the Right to Rebel Against the State*. *Brooklyn Law Review* 65(3) 1999, s. 627–716.
- Habermas, Jürgen: *Järki ja kommunikaatio*. Tekstejä 1981–1989. Valinnut ja suomentanut Jussi Kotkavirta. 2., uudistettu painos. Gaudeamus 1994.
- Hahto, Vilja: *Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu. Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa*. Edita Publishing Oy 2004.
- Hakamies, Kaarlo: *Maksukyvyyttömyys ja taloudellinen hyöty rikosoikeudessa*. Helsingin yliopisto 2012.
- Harakka, Katja: *Tunnustuksen peruuttamisen ongelmakohdat syyteneuvottelujärjestelmässä*, s. 29–40 teoksessa Pekka Koponen – Raimo Lahti – Essi Konttinen-Di Nardo (toim.), *Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta*. Helsingin hovioikeus 2016.
- Hart, H. L. A.: *Punishment and Responsibility* [1968]. Toinen, uudistettu painos. Oxford University Press 2008.
- Hedeen, Timothy: *Coercion and Self-Determination in Court-Connected Mediation: All Mediations Are Voluntary, But Some Are More Voluntary than Others*. *The Justice System Journal* 26(3) 2005, s. 273–291.
- Heiskanen, Sari – Ohisalo, Jussi: *Talousrikosjuttujen rakentaminen esitutkinnassa – kohti tutkintakulttuurin murrosta?* *Oikeus* 3/2005, s. 241–261.
- Helm, Rebecca: *Constrained Waiver of Trial Rights? Incentives to Plead Guilty and the Right to a Fair Trial*. *Journal of Law and Society* 46(3) 2019, s. 423–447.
- Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2015. *Rangaistuksen määrääminen talousrikoksissa*.
- Herzog, Sergio: *Plea Bargaining Practices: Less Covert, More Public Support?* *Crime & Delinquency* 50(4) 2004, s. 590–614.

- Heuman, Lars: Semantiskt dolda kausalrekvisit vid strafflindringsgrunder, s. 103–128 teoksessa Annika Norée – Catarina Sitte-Durling – Josef Zila – Suzanne Wennberg (toim.), *Festschrift till Madeleine Leijonhufvud*. Norstedts Juridik 2007.
- Hinkkanen, Ville – Lappi-Seppälä, Tapio: Sentencing Theory, Policy, and Research in the Nordic Countries. *Crime and Justice* 40 2011, s. 349–404.
- von Hirsch, Andrew: Proportionalitet och straffbestämning. Iustus Förlag 2001.
- von Hirsch, Andrew – Ashworth, Andrew: Proportionate Sentencing. Exploring the Principles. Oxford University Press 2005.
- Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsingin yliopisto 2011.
- Ho, Hock Lai: Confessions in the Criminal Process. *Modern Law Review* 84(1) 2021, s. 30–60.
- Holmgren, Axel: Straffvärde. Som rättslig konstruktion. Iustus Förlag 2021.
- Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. I Osa. 2. painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1965.
- Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus. Yleiset opit III. Toinen painos. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1969.
- Hupli, Tuomas: Syytetyn aktivoituminen käräjäoikeuden tuomion jälkeen. *Lakimies* 2/2011, s. 227–247.
- Hupli, Tuomas: Would I lie to you? Valehtelu itsekriminointisuojan erityisongelmana, s. 75–87 teoksessa Juhana Riekkinen (toim.), Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017. Alma Talent 2017.
- Hyttinen, Tatu: Syytön tai syyllinen. Tutkimus syyllisyyskysymyksen ratkaisemisesta. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2015.
- Hyttinen, Tatu: Kansallinen rikoslaki kansainvälisessä paineessa – itsepesun rangaistavuus Suomessa. *Lakimies* 3–4/2017, s. 334–361.
- Illman, Mika: Plea bargaining enligt finsk rätt. *JFT* 2/2015, s. 142–162.
- Jacobs, Jonathan: Dimensions of Moral Theory. An Introduction to Metaethics and Moral Psychology. Blackwell Publishing 2002.
- Jareborg, Nils: Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Om defensiv och offensiv straffrättspolitik, s. 19–37 teoksessa Dag Victor (toim.), *Varning för straff. Om vådan av den nyttiga straffrätten*. Fritzes 1995.
- Jareborg, Nils: Allmän kriminalrätt. Iustus Förlag 2001.
- Jareborg, Nils – Zila, Josef: Straffrättens påföljdslära. Kolmas, uudistettu painos. Norstedts Juridik 2010.
- Jareborg, Nils – Zila, Josef: Straffrättens påföljdslära. Neljäs, uudistettu painos. Norstedts Juridik 2014.
- Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2018.
- Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1991.
- Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsingin yliopisto 1992.
- Jonkka, Jaakko: Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa. *Lakimies* 8/1998, s. 1255–1270.
- Jämsä, Jurkka: Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2020.
- Jääskeläinen, Petri: Syyttäjä tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1997.
- Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi – Niemi, Johanna: Kuka pelkää rikoksen uhria?, s. 93–112 teoksessa Ville Hinkkanen – Leena Mäkipää (toim.), *Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön*. Tapio Lappi-Seppälän juhlakirja. Helsingin yliopisto 2013.
- Kainulainen, Heini – Saarikkomäki, Elsa: Rikosprosessi väkivaltarikosten uhrien näkökulmasta. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos 2014.
- Kainulainen, Heini – Savonen, Jenni – Rönkä, Sanna (toim.), *Vanha liitto. Kovien huumeiden käyttäjät 1960–1970-lukujen Helsingistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2017.

- Kallioinen, Laura: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti hovioikeuskäytännössä – empiirinen katsaus, s. 75–95 teoksessa Pekka Koponen – Raimo Lahti – Elina Elo (toim.), Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta II. Helsingin hovioikeus 2019.
- Kant, Immanuel: Morality and Rationality, s. 327–342 teoksessa George Sher (toim.), *Ethics: Essential Readings in Moral Theory*. Routledge 2012.
- Kemppinen, Heikki: Rangaistuksen määräämisen perusteleminen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021.
- Kemppinen, Heikki – Tapani, Jussi: Rangaistuksen määrääminen ja ennakkopäätöksiä koskeva tulkintaoppi. Lakimies 7–8/2020, s. 1035–1059.
- Kinnunen, Annikaisa: Rangaistuksen mittaaminen osuudeltaan vähämerkitykselliselle ja epäitsenäiselle törkeän huumausainerikoksen tekijälle organisoidussa huumausainerikollisuudessa. Defensor Legis 3/2020, s. 418–436.
- Kleingeld, Pauline: How to Use Someone 'Merely as a Means'. *Kantian Review* 25(3) 2020, s. 389–414.
- Knuts, Mårten: Kursmanipulation på värdepappersmarknaden. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2010.
- Koponen, Pekka: Talousrikokset rikos- ja rikosprosessioikeuden yhtymäkohdassa. Erityisesti tahallisuuden ja syytesidonnaisuuden kannalta tarkasteltuna. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Koponen, Pekka: Talousrikokset ja syytteestä sopiminen, s. 59–81 teoksessa Tatu Hyttinen – Antti Jokela – Jussi Tapani – Mikko Vuorenpää (toim.), Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012.
- Korkka, Heli: Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2015.
- Korkka-Knuts, Heli: Behaviourally informed approach to corporate criminal law: Ethicality as efficiency. *Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice* 10(1) 2022, s. 27–56.
- Korsgaard, Christine M.: The Right to Lie: Kant on Dealing with Evil, s. 360–376 teoksessa George Sher (toim.), *Ethics: Essential Readings in Moral Theory*. Routledge 2012.
- Korvenmaa, Jenni: Itsekriminointisuoja korkeimman oikeuden viimeaikaisessa oikeuskäytännössä – tarkastelun kohteena erityisesti ratkaisut KKO 2009:80 ja KKO 2010:41, s. 239–264 teoksessa Laura Ervo – Raimo Lahti – Jukka Siro (toim.), Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa. Helsingin hovioikeuden julkaisuja 2012.
- Krokfors, Kirsi: Rikossäännösten teleologisesta tulkinnasta, s. 55–72 teoksessa Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Helsingin hovioikeuden julkaisut 2004.
- Kuusisto Mäkelä, Frida Emilia: Prosessiekonomiaa vai uusi restoratiivinen työkalu rikosprosessiin? Syyteneuvottelumenettelyn soveltamiskäytäntö 2015–2017 ja käyttökokemuksia menettelyn ensivuosilta Suomessa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2021.
- Kääriäinen, Juha: Seitsemän rikostapausta: käräjätuomareiden arvioima rangaistuskäytäntö ja väestön rangaistusvalinnat. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti 2017.
- Lahti, Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuraamusjärjestelmässä erityisesti silmällä pitäen tuomitsematta jättämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1974.
- Lahti, Raimo: Recodifying the Finish Criminal Code of 1889: Towards a More Efficient, Just and Humane Criminal Law. *Israel Law Review* 27(1–2) 1993, s. 100–117.
- Lahti, Raimo: Vastaväittäjän lausunto teoksesta Jussi Tapani, Petos liikesuhteessa. Talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 250. Helsinki 2004. XXXVI + 240 sivua. Lakimies 5/2004a, s. 929–938.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeuden kokonaisuudistus ja seuraamusjärjestelmän kehittäminen. Lakimies 3/2004b, s. 412–421.
- Lahti, Raimo: Syyttäjä kriminaalipoliittisena ja eettisenä toimijana, s. 108–119 teoksessa Jussi Ohisalo – Matti Tolvanen (toim.), *Consilio manuque*. Yhtenäinen syyttäjälaitos 10 vuotta. Joensuun yliopisto 2008.

- Lahti, Raimo: Rikosoikeustiede ja rikosoikeuden yleiset opit – kehityssuuntia 1960-luvulta 2010-luvulle, s. 53–68 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Forum Iuris 2013a.
- Lahti, Raimo: Kriminaalipolitiikka ja rikosoikeus, s. 11–26 teoksessa Ville Hinkkanen – Leena Mäkipää (toim.), Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhlaKirja. Forum Iuris 2013b.
- Lahti, Raimo: Towards a principled EU criminal policy: some lessons from the Nordic countries, s. 56–69 teoksessa Joanna Beata Banach-Gutierrez – Christopher Harding (toim.), EU Criminal Law and Policy. Values, Principles and Methods. Routledge 2017.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1987.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus – I. Lakimies 7/1991a, s. 902–928.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskeva uudistus – II. Lakimies 8/1991b, s. 1202–1232.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Miksi rikosoikeus?, s. 19–82 teoksessa Ari Hirvonen (toim.), Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopisto 1994.
- Lappi-Seppälä, Tapio: General Prevention – Hypotheses and empirical evidence, s. 136–159 teoksessa Ideologi og Empiri i Kriminologien. Rapport fra NFfKs 37. forskerseminar. i Arild, Sverige 1995. Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi 1995.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Miksi rikosoikeus?, s. 1–44 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Nykyaajan rikosoikeus. Helsingin yliopisto 1996.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeustutkimus, kriminaalipoliittinen orientaatio – ja metodi, s. 189–144 teoksessa Juha Häyhä (toim.), Minun metodini. Werner Söderström Lakitieto 1997.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosten seuraamukset. Werner Söderström Lakitieto 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus III. Lakimies 3/2004, s. 422–450.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Penal Policy in Scandinavia. Crime and Justice 36 2007, s. 217–295.
- Lappi-Seppälä, Tapio: Inkeri Anttila ja kriminaalipolitiikan murrosvuodet, s. 163–206 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Inkeri Anttila (1916–2013). Rikosoikeuden uudistajan ammatillinen ura ja vaikutus. Helsingin yliopisto 2016.
- Launiala, Mika: Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Edilex 2013/12, s. 1–44.
- Lehtonen, Asko: Veropetoksesta. RL 38 luvun 11 §:n 1 momentin tunnusmerkistöstä lähinnä tulo- ja varallisuusverotuksen kannalta. Suomen Lakimiesliiton Kustannus 1986.
- Leppiniemi, Riitta: Tunnustuksen vaikutuksesta rangaistukseen. Defensor Legis 1/2010, s. 1–2.
- Linna, Tuula: Puntarissa plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja. Oikeustiede-Jurisprudentia XLIII:2010, s. 189–261.
- Linna, Tuula: Rikosvastuun huojennus – suomalainen plea bargaining hakee muotoaan, s. 117–134 teoksessa Tatu Hyttinen (toim.), Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto 2012.
- Linna, Tuula: Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. Defensor Legis 3/2015, s. 417–435.
- Linna, Tuula: Oikeudenmukaisen rankaisemisen ideaali ja reaali – tunnustaminen rangaistuksen lieventämisperusteena, s. 275–297 teoksessa Dan Frände – Dan Helenius – Heli Korkka – Raimo Lahti – Tapio Lappi-Seppälä – Sakari Melander (toim.), Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2019.
- Lippke, Richard: The Ethics of Plea Bargaining. Oxford University Press 2011.
- von Liszt, Franz – Schmidt, Eberhard: Rikosoikeuden yleiset opit. (Teoksen ”Lehrbuch des Deutschen Strafrechts” yleinen osa). Suom. Arvo Haveri. Lainopillinen ylioppilastiedekunta 1929 (saksankielinen alkuteos 1927).

- Luoto, Lauri: Avunannon rangaistavuuden edellytykset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2018.
- Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita 2010.
- Matikkala, Jussi: Rikoslain kokonaisuudistuksesta, s. 89–99 teoksessa Raimo Lahti (toim.), Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle. Pekka Koskisen (1943–2011) muistojulkaisu. Helsingin yliopisto 2013.
- Matikkala, Jussi: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. 2., uudistettu painos. Edita 2021.
- McLeod, Marah Stith: Communicating Punishment. Boston University Law Review 100(6) 2020, s. 2263–2316.
- Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.
- Melander, Sakari: Rikosoikeus 2010-luvulla. Forum Iuris 2010.
- Melander, Sakari: Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja rikosoikeudellinen tulkinta. Defensor Legis 4/2015, s. 644–661.
- Melander, Sakari: Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Helsingin yliopisto 2020.
- Minkkinen, Panu: Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? Lakimies 7–8/2017, s. 908–923.
- Mochulsky, Konstantin: Dostoevsky – His life and Work. Käänt. Michael A. Minihan. Princeton University Press 1967 (venäjänkielinen alkuteos 1947).
- Moore, Celia – Gino, Francesca: Ethically adrift: How others pull our moral compass from true North, and how we can fix it. Research in Organizational Behavior 33 2013, s. 53–77.
- Mäkelä, Frida Emilia – Niemi, Hannu: Syyteneuvottelulainsäädännön toteutuminen Suomessa vuosina 2015–2016. Helsingin yliopisto 2017.
- Nissinen, Matti: Esitutinnan rajoittaminen – mahdollisuuksien taidetta. Defensor Legis 1/2007, s. 54–69.
- Nousiainen, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä. Erityisesti silmällä pitäen tuomarin mittaamistoimintaa oikean rangaistusmäärän tavoittamiseksi normaalitilanteiden puitteissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1961.
- Nuotio, Kimmo: Rikosoikeustutkimuksen arvot ja tehtävät, s. 115–128 teoksessa Ari Hirvonen (toim.), Kohti 2000-luvun rikosoikeutta. Helsingin yliopisto 1994.
- Nuotio, Kimmo: Teko, vaara, seuraus. Rikosvastuun filosofisista, kriminaalipoliittisista ja lainopillisista perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998a.
- Nuotio, Kimmo: Perusoikeuksien merkityksestä rikosoikeudessa, s. 137–164 teoksessa Pekka Lämsineva – Veli-Pekka Viljanen (toim.), Perusoikeuspuheenvuoroja. Turun yliopisto 1998b.
- Nuotio, Kimmo: Onko hyökkäys paras puolustus? Defensiivistä ja offensiivista kriminalisointipolitiikkaa. Lakimies 8/1998c, s. 1341–1354.
- Nuotio, Kimmo: Oikeuslähteet ja yleiset opit. Lakimies 7–8/2004, s. 1267–1291.
- Nuotio, Kimmo: Oikeuslähteet, ”supernormistot” ja ratkaisujen perustelu, s. 127–152 teoksessa Jyrki Tala – Kauko Wikström (toim.), Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen. Turun yliopisto 2005a.
- Nuotio, Kimmo: Mitä törkeämpi rikos, sen ankarampi rangaistus – suhteellisuusperiaatteesta rikosoikeudessa. Oikeus 2/2005b, s. 178–184.
- Nuotio, Kimmo: Yhteiskunnan rikosoikeus, s. 259–282 teoksessa Jaakko Husa – Petri Keskitalo – Tuula Linna – Eva Tammi-Salminen (toim.), Oikeuden avantgarde. Juhlajulkaisu Juha Karhu 1953 – 6/4 – 2013. Talentum 2013.
- Nuotio, Kimmo: A legitimacy-based approach to EU criminal law: Maybe we are getting there, after all. New Journal of European Criminal Law 11(1) 2020, s. 20–39.
- Nuutila, Ari-Matti: Syyllisyydestä vastuullisuuteen? Syyllisyysteoreettinen tutkimus. Turun yliopisto 1991.
- Nuutila, Ari-Matti: Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Lakimiesliiton Kustannus 1996.

- Nuutila, Ari-Matti: Rangaistuksella uhkaaminen ja rangaistukseen tuomitseminen perusoikeuksien valossa, s. 165–178 teoksessa Pekka Lämsineva – Veli-Pekka Viljanen (toim.), Perusoikeuspuheenvuoroja. Turun yliopisto 1998.
- O’Hear, Michael: Plea Bargaining and Victims: From Consultation to Guidelines. *Marquette Law Review* 91(1) 2007, s. 323–347.
- O’Neill, Onora: Constructivism in Rawls and Kant, s. 347–367 teoksessa Samuel Freeman (toim.), *The Cambridge Companion to Rawls*. 7. painos. Cambridge University Press 2008.
- Oikarainen, Jukka: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti oikeuspoliittisena kysymyksenä – uhka vai mahdollisuus? *Lakimies* 5/2012, s. 742–763.
- Oikarainen, Jukka: Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelynä. Lapin yliopisto 2017.
- Palo, Sanna: Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikollisvastuu. Helsingin yliopisto 2010.
- Peczenik, Alexander: Juridikens teori och metod. En introduktion till allmän rättslära. Fritzes 1995.
- Pirjatanen, Elina: Vihertyvä rikosoikeus. Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. Edita 2005.
- Pohjola, Annakaisa: Vaarallinen rikoksenteijä? Tutkimus rikoksenteijän vaarallisuuden arvioinnista rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2017.
- Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2015.
- Raitasuo, Santtu: Verotutkimuksen intressiritiriidat. *Lakimies* 2/2018, s. 227–239.
- Rankinen, Juho: Rikosoikeudellisesta huolimattomuudesta ja huolesta rikosoikeuteen. Helsingin yliopisto 2020.
- Rawls, John: *A Theory of Justice*. Harvard University Press 1971.
- Reath, Andrews: Agency and Autonomy in Kant’s Moral Theory. *Selected Essays*. Oxford University Press 2006.
- Rintala, Taina: Valinnanvapaus ja valinnat. Asiakkaiden, palveluntuottajien ja palvelunjärjestäjien valinnat valinnanmahdollisuuksia edistävissä järjestelmissä. Turun yliopisto 2019.
- Ross, Alf: *On Guilt, Responsibility and Punishment*. Stevens & Sons Limited 1975.
- Saari, Ville A.: Kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellon vaikutus rangaistuksen määräämiseen. *Edilex* 2021/56, s. 1–16.
- Sahavirta, Ritva: Syyteneuvottelu – kun käytäntö kohtaa teorian, s. 385–398 teoksessa Anssi Keinänen – Reima Kukkonen – Mia Kilpeläinen (toim.), *Oikeustieteiden moniottelija*. Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita 2016.
- Sajama, Seppo: Mitä arvot ovat?, s. 61–97 teoksessa Juha Räikkä (toim.), *Filosofia*. Käsitteellisen ajattelun perusteita. 2. painos. Unipress 2002.
- Saranpää, Timo: Syyteneuvottelusta hovioikeudessa, s. 306–329 teoksessa Juhana Riekinen (toim.), *Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon*. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017. Alma Talent 2017.
- Savolainen, Elisa: Tekijän pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia tai edistää rikoksensa selvittämistä huumausainerikoksesta tuomitettavan rangaistuksen lieventämisperusteena, s. 375–418 teoksessa Pekka Koponen – Raimo Lahti – Laura Kallioinen (toim.), *Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta I*. Helsingin hovioikeus 2021.
- Schulhofer, Stephen J.: Plea Bargaining as Disaster. *The Yale Law Journal* 101(8) 1992, s. 1979–2009.
- Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Simons, Michael: Retribution for Rats: Cooperation, Punishment and Atonement. *Vanderbilt Law Review* 56(1) 2003, s. 1–54.
- Svensson, Erik: *Gärningsmannaskap vid fleras deltagande i brott*. Iustus Förlag 2016.
- Tapani, Jussi: Petos liikesuhteissa. Talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Tapani, Jussi: Yrittänyttä ei laiteta? Rikoksen yrityksen rangaistavuus. Lakimiesliiton Kustannus 2010.
- Tapani, Jussi: Oikeustapauskommentti KKO 2018:2, s. 21–25 teoksessa Pekka Timonen (toim.), *KKO:n ratkaisut kommenttein I/2018*. Alma Talent 2018.

- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosvastuu ja sen toteuttaminen. Joensuun yliopisto 2004.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. Toinen, uudistettu painos. Talentum 2013.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Syyteneuvottelun ongelmia. Defensor Legis 2/2015, s. 229–247.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Kolmas, uudistettu painos. Talentum 2016.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2019.
- Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja. Tietosanoma 2019.
- Tarkka, Anna-Stiina: Itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskiellot – vertailevia näkökohtia hallinto- ja rikosprosesseista. Lakimies 3–4/2016, s. 488–515.
- Timmons, Mark: Moral Theory. An Introduction. Toinen painos. Rowman & Littlefield Publishers 2013.
- Tolonen, Hannu: Oikeuden tasot ja toiminnot. Tuorin kriittisen oikeuspositivismin tarkastelua. Oikeus 4/2000, s. 509–523.
- Tolvanen, Matti: Tieliikenne rikokset ja kriminaalipolitiikka. Lakimiesliiton Kustannus 1999.
- Tolvanen, Matti: Rangaistuksella uhkaaminen ja rankaiseminen. Edilex 2001a.
- Tolvanen, Matti: Loppulausunnot rikosprosessissa. Defensor Legis 3/2001b, s. 408–418.
- Tolvanen, Matti: Syyttäjän ratkaisut, asiaesittely ja todistusteemat. Defensor Legis 3/2003a, s. 347–362.
- Tolvanen, Matti: Asianosaisten määräämistoimista rikosprosessissa. Defensor Legis 6/2003b, s. 1009–1027.
- Tolvanen, Matti: Johdatus kriminaalipolitiikan teoriaan. Joensuun yliopisto 2005.
- Tolvanen, Matti: Onko sovitukselle sijaa rationaalisessa ja tavoitteellisessa kriminaalipolitiikassa?, s. 567–586 teoksessa Mirva Lohiniva-Kerkelä (toim.), Väkipalva. Seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utrianen juhlaKirja. Talentum 2006a.
- Tolvanen, Matti: Asianosaisten ja tuomioistuimen roolit todistelussa. Lakimies 7–8/2006b, s. 1325–1343.
- Tolvanen, Matti: Rangaistusteoriat – mitä ne ovat ja mihin niitä tarvitaan? Oikeus 4/2009, s. 358–379.
- Tolvanen, Matti: Sopimuksellisuus rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. Lakimies 7–8/2012a, s. 1070–1088.
- Tolvanen, Matti: KKO 2011:102 – Rangaistuksen mittaaminen seksuaalirikoksessa – teon vai tekijän teon jälkeisen toiminnan arvottamista? Lakimies 4/2012b, s. 606–613.
- Tolvanen, Matti: Oikeus ja sovittelu, s. 11–21 teoksessa Sonja Kortelainen – Jarmo Koistinen (toim.), Sovittelu – vaihtoehtoinen valinta. Itä-Suomen yliopisto 2012c.
- Tolvanen, Matti: Kriminaalipoliittinen näkökulma syyteneuvotteluun, s. 330–343 teoksessa Ville Hinkkanen – Leena Mäkipää (toim.), Suomalainen kriminaalipolitiikka. Näkökulmia teoriaan ja käytäntöön. Tapio Lappi-Seppälän juhlaKirja. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2013.
- Tolvanen, Matti: Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus. Edilex 2015/11, s. 1–18.
- Tolvanen, Matti: Åtalsuppgörelse – Effektivitet på bekostnad av rättskyddet? JFT 2–4/2017, s. 581–592.
- Traskman, Per Ole: Vastaväittäjän lausunto teoksesta Pirjatanniemi, Elina: Vihertyvä rikosoikeus. Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat. Edita Publishing Oy. Helsinki 2005. Lakimies 3/2006, s. 481–496.
- Tudor, Steven: The Relevance of Remorse in Sentencing: A Reply to Bagaric and Amarasekara (and Duff). Deakin Law Review 10(2) 2005, s. 760–770.
- Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström Lakitieto Oy 2000.
- Tyler, Tom R.: Why People Obey the Law. Princeton University Press 2006.

- Törnqvist, Laura: Rangaistuksen määrääminen tuomioesityksen perusteella, s. 311–329 teoksessa Pekka Koponen – Raimo Lahti – Elina Elo (toim.), *Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I. Helsingin hovioikeuden julkaisuja* 2018.
- Törnudd, Patrik: Syytutkimus – kriminologian umpikuja. *Sosiologia* 3/1969, s. 119–129.
- Vatjus-Anttila, Jalo: Rikoksentehtäjän pyrkimys edistää rikoksensa selvittämistä – syyllisyys- ja tarkoituksenmukaisuusargumentti. *Lakimies* 1/2020a, s. 55–74.
- Vatjus-Anttila, Jalo: Rikoksentehtäjän valinnanvapaus rikoksen selvittämisessä – uudenlainen tulkintamalli ja syyllisyysperustelu. *Oikeus* 3/2020b, s. 306–322.
- Vatjus-Anttila, Jalo: Tunnustukseen perustuva esitutkinnan rajoittaminen ja syyttämättä jättäminen toimenpiteistäluopumisjärjestelmän uudenkaltaisten tavoitteiden ilmentäjänä. *Lakimies* 6/2021, s. 1015–1047.
- Vatjus-Anttila, Jalo: Vapaaehtoisen tunnustuksen käsite ja itsekriminointisuojaan tausta-arvot. *Oikeus* 1/2022a, s. 12–35.
- Vatjus-Anttila, Jalo: Syyteneuvottelun soveltamisalan rajoitukset yleisen ja yksityisen edun kannalta. *Lakimies* 3–4/2022b, s. 543–569.
- Vatjus-Anttila, Jalo: Seuraamusjärjestelmämme rangaistusteoreettisten painotuksien muutokset, teoksessa Esko Yli-Hemminki – Sakari Melander – Kimmo Nuotio (toim.), *Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022c* (käsikirjoitus, julkaistaan lopullisessa muodossaan joulukuussa 2022).
- Velleman, J. David: *Reading Kant's Groundwork*, s. 343–359 teoksessa George Sher (toim.), *Ethics: Essential Readings in Moral Theory*. Routledge 2012.
- Vihriälä, Helena: Tahallisuuden näyttäminen. Helsingin yliopisto 2012.
- Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet ja rikoslainsäädäntö, s. 277–306 teoksessa Pekka Lämsineva – Veli-Pekka Viljanen (toim.), *Perusoikeuspuheenvuoroja*. Turun yliopisto 1998.
- Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Alma Talent 2001.
- Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2007.
- Vuorenpää, Mikko: Itsekriminointisuojaan tulkinta ja sen vaikutukset todisteluun, s. 584–595 teoksessa Tatu Hyttinen – Katja Weckström (toim.), *Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta*. Turun yliopisto 2011.
- Vuorenpää, Mikko: Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa. Toinen, uudistettu painos. Alma Talent 2014.
- Wennberg, Suzanne: *Försök till brott*. Toinen, uudistettu painos. Norstedts Juridik 2010.
- Ågren, Jack: *Straffrabatt för kronvittnen som riskerar hot om allvarliga repressalier*. *Juridisk tidskrift* 2009/10, s. 697–703.
- Ågren, Jack: *Billighetsskäl i BrB 29:5. Berättigande och betydelse vid påföljdstämning*. Jure Förlag 2013.

Virallislähteet

- EOAL 1797/2012, Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto työryhmämietinnöstä Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen (OMML 26/2012).
- HE 125/1975 II vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslain 6 luvun ja siihen liittyvien säännösten muuttamisesta.
- HE 79/1989 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeudellisista toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 40/1990 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosten yhtymistä koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- HE 44/2002 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

- HE 271/2004 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 222/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 58/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- HE 212/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 13/2022 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.
- K 15/2020 vp, Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019.
- KM 2003:3, Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö.
- LaVM 28/2002 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- LaVM 5/2014 vp, Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Mikko Könkkölä – Aija Peltola – Riitta Savolainen – Vilja Hahto – Juhani Kaivola – Kyösti Vihermaa – Essi Konttinen-Di Nardo, Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suosituksia. Vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä. 5. painos. Oikeusministeriö 2020.
- OMLS 2002:7, Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:7. Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistaminen. Tiivistelmä lausunnoista.
- OMML 47/2010, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 47/2010. Arviomuistio syytteestä sopimisesta (plea bargain). Lausuntotiivistelmä.
- OMML 87/2010, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 87/2010. Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen.
- OMML 26/2012, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 26/2012. Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen.
- OMML 58/2012, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 58/2012. Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Lausuntotiivistelmä.
- OMML 7/2018, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 7/2018. Arviomuistio rikoslain viimeaikaisesta kehityksestä ja tulevista kehitystarpeista. Eräät seksuaali-, väkivalta-, rattijuopumus- ja talousrikokset.
- OMSO 2020:6, Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2020:6. Rikosketjun Lean-hanke. Selvityshenkilön raportti.
- PeVL 7/2014 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi.
- Riksdovokaten rundskrift nr 3/2007. Tilståelsesrabatt.
- SOU 2005:117, Statens offentliga utredningar. Ett effektivare brottmålsförfarande – några ytterligare åtgärder. Slutbetänkande av Beredningen för rättsväsendets utveckling.
- SOU 2019:38, Statens offentliga utredningar. Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg. Slutbetänkande av Utredningen om processrätt och stora brottmål.
- VKS 2001:1, Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 1. Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2001.
- VKS 2007:2, Valtakunnansyyttäjän yleiset ohjeet. Esitutinnan rajoittaminen.
- VKS 2015:6, Valtakunnansyyttäjän yleiset ohjeet. Ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta.
- VKS 2015:6:n liiteasiakirja, Muistio syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta.
- VKS 2016:5, Valtakunnansyyttäjän yleiset ohjeet. Esitutinnan rajoittaminen.

VKS 2016:6, Valtakunnansyyttäjän yleiset ohjeet. Syyttämättäjättämispäätöksen laatiminen ja sisältö.

Oikeustapaushakemisto

Korkein oikeus

KKO 2000:63	148–149, 235–236
KKO 2003:53	185
KKO 2009:80	138–139
KKO 2011:93	111, 113–114, 230, 235–236
KKO 2011:102	152, 185, 217, 230
KKO 2012:9	181
KKO 2014:55	236
KKO 2015:18	202
KKO 2015:69	76, 102, 148, 179, 181, 184, 208–209, 215–216, 219, 222, 224–228, 230–231, 235
KKO 2017:50	152, 230
KKO 2017:69	235
KKO 2018:2	102–103, 179, 181, 212–213, 215–216
KKO 2018:23	176, 191, 210–213, 220, 232–233, 238, 240
KKO 2018:30	234–236
KKO 2018:35	202
KKO 2018:45	148, 208, 222, 231–233, 235
KKO 2018:60	75–76, 103, 148, 179–180, 185, 199, 205–206, 208, 212, 216, 219, 241, 245
KKO 2020:33	149
KKO 2020:59	241
KKO 2022:11	77, 102–103, 160, 179–181, 206, 215–216, 245

Hovioikeudet

Turun HO 8.6.2018 nro 18/125115	182
Turun HO 6.6.2022 nro 22/123696	202

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 17.12.1996	138–139
Natsvlshvili jaTogonidze v. Georgia, 29.4.2014	138–139

Asiahakemisto

Hakemisto on tarkoitettu täydentämään sisällysluetteloa. Sisällysluetteloön sisältyvät ja tekstissä jatkuvasti esiintyvät termit on jätetty pois.

A

Absolutismi (vrt. relativismi) 47–52, 60–61, 105
Absorptioperiaate 234–235
Aineellinen totuus 123–127, 131, 135–137, 141–142, 144–145
Aleneva moitelisä 234–235
Alennussitoumus 14, 132–133, 146–149, 156, 171–175
Analyyttinen traditio 25–26, 38–39
Analyyttis-deskriptiivisyys 28–29
Arvoargumentit ja -periaatteet 37, 42, 47–49, 54–57, 77–78, 81–82, 106, 109, 164–165, 225
Arvolatautuneisuus (vrt. arvoneutraalius) 66–68, 80, 84–87, 93–96, 99–101, 107, 149, 245–246, 251
Arvoneutraalius (vrt. arvolatautuneisuus) 67–68, 79, 84–88, 92–96, 99–100, 244–245, 250–251
Asianomistaja 113–114, 151–152, 161–165, 229–232
Asperaatiovaikutus 234–239

C

Common law -traditio 17, 226–227

D

De lege ferenda 29–30
De lege lata 29–30
Deontologia 47–54, 59–62, 65–66, 69–70, 106
Deontiset normit/argumentit 37, 42, 47–49, 53–57, 59–62, 65–66, 69–70, 77–78, 81–82, 106, 109, 164–165, 225

E

Ennakoitavuus 56–57, 83–84, 123–126, 178–179
Erityispreventio 47, 58, 63, 71, 78, 87–91, 101–103
Esitutinnan rajoittaminen 14, 74, 94, 97, 129, 131–134, 146–148, 152, 161, 186–188, 195, 226, 246–247
Esiymmärrys 27, 37, 61
Euroopan ihmisoikeussopimus 134–135

F

Formalismi 28, 38–39, 57

H

Haastehakemus 147, 173–174

Haitallisuus 44–45, 89, 98–101, 108–118, 230–231
Hard treatment 67
Hoitoideologia 47, 58, 63, 71, 78, 87–91, 101–103, 243–244
Hyvittäminen 44–45, 97–99, 111–114, 150–152, 162, 164–165
Hyödyntämiskiellot 157–158, 174
Häpeärangaistus 68

I

Ideaalinen keskustelutilanne 52, 60–61
Ihmisarvo 41–42, 53–54, 58, 60–66, 69–70, 72, 103–104, 133–135, 139–144
Ihmisoikeudet 35, 39–45, 51, 54–55, 116–117, 133–137, 141–144, 146, 164, 248
Itseisarvo (ks. myös arvoargumentit ja -periaatteet sekä deonttiset normit/argumentit) 47–54, 60–65, 69, 72, 102, 121
Itsekriminointisuoja 39, 41, 45, 85, 135–144, 183–184, 248

K

Katumus 67–68, 76, 87, 102–107, 140
Kollektiiviset oikeudet 43–45, 55, 79, 106, 116–117
Kolmasosasääntö 234–235
Konfiskaatio 159, 161, 172–173
Kontradiktorisuus 135, 166
Kriminalisoinnit 39–45, 57, 60, 62–65, 86, 104, 116–117
Kruununtodistaja 226–229
Kumulaatioperiaate 234–235
Kuntoutus 47, 58, 63, 71, 78, 87–91, 101–103, 243–244
Käsiteanalyysi 25, 37–39

L

Laajennettu suhteellisuuskäsitys 80, 84, 108, 112–118, 175
Laillisuusperiaate (ks. myös ennakoitavuus) 26, 28, 31, 194
Lainsäätäjän tahto 25
Lakipositivismi 28, 33, 38–39

M

Mala in se / mala prohibita 93–94, 100, 149
Menettämisseuraamus 159, 161, 172–173
Moraalinen väritys 66–68, 80, 84–87, 93–96, 99–101, 107, 149, 245–246, 251
Muutoksenhaku 75–76, 135, 137, 159, 218–219, 221
Määräämisperiaate 125–128

N

Normatiivis-kriittisyys 29, 33–34
Näyttökynnys 154–156, 167–168
Näyttötaakka 135–138

O

Objektiivisuusperiaate 123–128, 135–138, 153–157
Objektivismi (vrt. subjektivismi) 47–52, 60–61, 104–105
Oikeuden tasot
- pinta-, kulttuuri- ja syvätaso 33–34, 37–38, 42, 133–134

- Lainsäädäntö- ja lainkäytön tasot (systeemi- ja soveltamistasot) 15, 37–38, 48–49, 55, 57–58, 71, 119, 163–164, 174, 178, 243

Oikeudenmukaisuus

- utilitaristinen/deontologinen 42, 47–60, 106
- yksilöllistävä/yleistävä 77, 82, 106–110, 224–226, 229
- prosessuaalinen/aineellinen 123, 133

Oikeudesta luopuminen 137–141

Oikeushyvät 40, 42–45, 55, 60–65, 111–113, 116–118

Oikeustajunta 53, 150

Ongelmakeskeinen rikosoikeustiede 16, 28

Opportuneettiperiaate 15, 74

P

Paternalismi 58, 64–65, 78, 104, 116–117, 143–144

Perus- ja ihmisoikeudet 35, 39–45, 51, 54–55, 116–117, 133–137, 141–144, 146, 164, 248

Peruutettu tunnustus 168

Pohjarangaistus 234–235

Pragmaattis-rationaalinen justifikaatio 51, 54–58

Proseduraalinen moraaliteoria 52, 60–61

Prosessuaalinen tasavertaisuus 138, 142–143

Prosessuaalinen totuus (vrt. aineellinen totuus) 124, 126

Pääkäsitely 147, 159, 161–162, 166–169, 172–174, 198, 211, 218, 221, 223

R

Rangaistuksen määräämisen osaratkaisut 190, 203

Rangaistuksen määräämisen perusteleminen 236–242

Rangaistusarvo 108–109, 111, 118

Rationaalinen konsensus 52, 60–61

Rationaalisuus 52, 60–62, 64–65

Reaaliset argumentit 25, 77, 81–82, 84, 109–110, 178, 226

Relatiivinen syyttämisvelvollisuus 15, 74

Relativismi (vrt. objektivismi) 47–52, 60–61, 105

Restoratiivisuus 151–152, 165, 229–231

Retributivismi 47–53, 57, 59, 70–71, 81, 108

Rikosoikeusideologiat 16, 28, 40–43, 45, 51, 54–58, 71, 89–90, 101–102, 116, 134

Rikosprosessin funktiot 119–121, 124

S

Sanktiokumulaatio 225–228

Seuraamuskannanotto 153, 166, 169–172, 177

Selvittämiskynnys 154–156, 167–168

Seuraamusten kasaantuminen 225–228

Seurausetiikka 15, 40, 42, 47–63, 70–71, 77, 79–81, 85, 90–91, 102, 106, 116–117, 163, 165, 243–244

Seuraushakuisuus/seurausvastuu 77–79, 83–84, 163–164, 170–175, 177–180, 213–215, 248–249

Sillensä jättäminen 169–173, 188–189

Sisäiset vaikuttimet 64–68, 79, 84–87, 96, 100, 104–106, 123, 140–141, 144, 150

Sovinto/sovittelu 98, 150–152, 186, 230–231, 236

Sovitusteoriat 47–53, 57, 59, 70–71, 81, 108

Subjektivismi (vrt. objektivismi) 47–52, 60–61, 104–105

Suhteellisuusperiaate 16, 77, 81–82, 107–112

Suojeluintressit/suojeluobjektit 40, 42–45, 55, 60–65, 111–113, 116–118

**TURUN
YLIOPISTO**
UNIVERSITY
OF TURKU

ISBN 978-951-29-9066-5 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-9067-2 (Sähköinen/PDF)
ISSN 0082-6987 (Painettu/Print)
ISSN 2343-3191 (Verkkajulkaisu/Online)